THE SUMAṄGALA-VILĀSINĪ

Pali Text Society

THE

SUMAṄGALA-VILĀSINĪ,

BUDDHAGHOSA'S COMMENTARY

ON THE

DĪGHA-NIKĀYA

PART II.
(SUTTAS 8-20)

EDITED BY

W. STEDE, PH.D.

FROM MATERIALS LEFT UNFINISHED BY

T. W. RHYS DAVIDS AND J. ESTLIN CARPENTER

LONDON

LUZAC & COMPANY, LTD.

46 GREAT RUSSELL STREET, W.C. 1

First published 1931

SBN 7189 0457 5

PRINTED IN ENGLAND BY
STEPHEN AUSTIN AND SONS LIMITED, HERTFORD

PREFACE

A. INTRODUCTORY

ONE of the most important and most interesting (and, I may add, most human) among the Pali Commentaries, the Sumangala-vilāsinī, was chosen by the founder of the P.T.S. to be the first one published, and a start was made by himself, in co-operation with his equally enthusiastic friend, J. Estlin Carpenter, by publishing the first volume, containing Suttas 1-7 of the Dīgha, as early as 1886. The material, collated and beautifully transcribed from a Sinhalese MS. (presumably the S^c of D.A. I.) by Carpenter, has been lying ever since awaiting final redaction and publication. Sumangala ('Well-auspiced') by title, the book has been Dummangala ('Ill-auspiced') by fate in its transmutation into European garb. Rhys Davids invited Dr. Hermann Beckh to take up the editing, and he had made an attempt shortly before 1914 to put Vol. II. into final form, but had to leave off on account of the war. Mrs. Rhys Davids (for the P.T.S.) asked me in 1927 to complete the editing on the basis of the material left in her hands.

There was comparatively little left for me to improve on: the transcript was done in an excellently clear fashion, and the emendations put to it by Rhys Davids himself were almost without fault. All I had to do was a final sifting and a comparison with one or two of the existing printed editions of the text in order to verify difficult and doubtful readings. But the work as it is put forth now is really Rhys Davids's and Carpenter's work, augmented by Dr. Beckh's additions and emendations from B sources up to Sutta XIV. 3.

Since nearly forty-five years have elapsed between the publication of Vol. I. and Vol. II., the second volume shows some slight alterations in transcription, spelling and other

textual expedients, which I have found useful, and which I am accustomed to apply in my practice of dealing with Pali texts.

I have, on the whole, kept to the method as applied in the first volume, but must mention some innovations, and should like to take this opportunity for summarising my system, for the sake of completeness and perhaps for the guidance of future editors. Lack of uniformity in the editing of Pali texts makes itself felt more and more, and I should be glad if we could arrive at a definite plan on the basis of the following suggestions.[1]

B. THE SOURCES

For the collation of the D.A. II. transcript (Carpenter's) up to the time of my taking it in hand, the Sinhalese MSS. marked S^c, S^d, S^t in D.A. I., of which S^c shows the most numerous deviations, seem to have been used. For the sake of simplicity I have used the symbol S (or SS) for *all* Sinhalese MSS. On the whole, these SS proved decidedly inferior to those on which both the Burmese and the Sinhalese *printed* editions are based. The sign B always stands for the B^m MS. of D.A. I. In addition, I have made use of the printed Rangoon Mundine edition of 1903, and the Sinhalese edition (Hewavitarne Bequest, Colombo, 1918), the discrepancies of which latter I have given with C. Access to the Burmese edition was facilitated by the typescript made by U. Ñāna from the Janavasabhasutta to the end, for which I am greatly indebted to him. The Dīgha Text is referred to as DT in the P.T.S. edition of 1890, etc.

The recent transcription of D.A. II. made by Dr. N. Dutt and printed in the *Indian Historical Quarterly*, I. 3 (September, 1925) *sq.*, has also been compared up to XIV. i. 32 (p. 446 centre, P.T.S. edition), and is referred to as D. This transcript gives B readings the preference almost everywhere. The

---

[1] Compare with this remark Professor W. Geiger's observation in the preface to his edition of the Cullavaṃsa (p. xxviii): 'It would be a great advantage, I believe, if we could attain to a universally accepted transcription of Pāli texts on the bases of certain rules which must be derived from the prevailing use in the best manuscripts.'

printed Siamese edition (Bangkok 2463=1920 A.D.) I have also consulted frequently, and find that it agrees on the whole with readings of B. Its occasional deviations are too slight to be registered in detail, and usually form emendations of a more recent date. I have indicated a few vv. ll. at the beginning of the Commentary on the Mahānidānasutta.

In the course of the work I have gradually become less extravagant in the critical apparatus, as the vv. ll. were too trivial to be recorded. Our text is so well established, and long passages occur so many times in other commentaries as well, that it is hardly necessary to indicate every little deviation in the MSS., especially as they are all of rather recent date.

C. REMARKS ON ORTHOGRAPHY AND GRAMMAR

It must be understood that all these rules are made only for the practical purpose of making the text more easily understandable to the student.

1. *The use of 'ti'.*

On the whole, the inverted commas (' ') are to be avoided. I have kept them only in direct speech which is concluded with *ti* after the commas, and the rest of the sentence follows immediately upon the *ti*. E.g.:

'Kismiŋ viggaho?' ti pucchati.

If *ti* marks a 'subjective indirect' thought or other content of a verb, the content of it is introduced with : and a capital letter, and it is closed with *ti* and a comma. Thus—bhikkhu: Devatā mahānubhāvā ti, maññamāno. Or—sunakho: Piṇḍaŋ labhissāmī ti, upaṭṭhito.

In case of a *text quotation* (from the Dīgha) being given in order to be commented on, it is put in *italics* without inverted commas, followed by *ti*.

The *ti* is otherwise inserted without any influence on punctuation in the following phrases, which all refer to commentators' remarks: ti attho, ti āha, ti dīpeti, ti dasseti, ti

vadati, ti vuccati, ti vuttaŋ hoti, ti veditabbaŋ; and also after titles and names.

I sometimes use the colon (:) instead of the comma (,) after a *ti* when it concludes a longer summary.

2. *The use of the hyphen in compound words.*

(INSEPARABLE.)—*No* hyphen is used in those cases where the expression is felt to be an inseparable whole. This applies to:

(*a*) *Prefixes* like su° and du°; also to bahu°, mahā°, and sabba° when they stand without special emphasis, like °jana, °dāna, °megha, °samudda.

(*b*) *Adverbial phrases* where both components are indispensable to the definite connotation of the whole, e.g. antaradhāyati, antarāmagge, antevāsika, antogata, aññadatthu, katipāyaŋ, atthaŋgacchati, atthaŋgameti, laddhanāma, punappunaŋ, punabbhava, pubbaṇha, pubbenivāsa, pātubhavati, purebhatta, parammukhiŋ, sahagata; also sattâhaŋ, chabbassāni (when contracted).

(*c*) *Suffixes of independent function*, but in this class of compounds acting as a characteristic ingredient of the noun with which they are combined and which they often transform into an *abstract*. The same applies to adjectives (like vidha, ññū, etc.) and finite verbs (like manasikaroti). Here belong: *aŋsa*: ek°; *aṅga*: dhut°; *anta*: khem°, gām°, van°; *kata*: garu°, bahulī°; *kara*: antarāya°; *kāra*: andha°, kamma°, pesa°; *gata*: anto°, diṭṭhi°, mahag°; *gamana*: saraṇa°; *gāma*: mātu°; *jāta*: aṅga°, saha°; *ññū*: kāla°, sabba°; *ññutā*: pamāṇa°; *ṭṭhāna*: kamma°; *dhātu*: loka°, sota°; *pati*: gaha°, senā°; *patha*: aja°, adhivacana°, iriyā°, manussa°, saṅku°; *pada*: jana°; *pāda*: iddhi°; *bhāga*: pacchā°, bhūmi°; *bhāva*: atta°, andha°, ekī°, mahanta°, lāmaka°, vasī°, sukhita°; *bhūta*: tuṇhī°, nimitta°, pātu°; *mattaŋ* (when used adverbially as 'consisting of, merely, only, as soon as, no sooner than'): aggijāla°, jāta°, diṭṭha°, nipāta°, patita°, vaṇṇa°; separable, however, in meaning 'by measure, for the length of, by extent,' and as adj. *mattaka* (see below); *maya*: suvaṇṇa°; *rūpa*: adissamāna°, eva°; also nāma° (although of pregnant

meaning); *loka*: idha°, deva°, para°; *vatthu*: kathā°; *vāra*: bhāṇa°; *vidha*: tathā°, pañca°.

(*d*) *Titles and proper nouns*, like kulaputta ('gentleman'), Mahāpurisa, Mahārājāno, Brahmaloka, devaloka, devaputta, rājakumāra, rājaputta.

(SEPARABLE.)—A hyphen is used when the expression may be divided into its components for the sake of greater clearness, or when each part is still felt to be a part and does not merge into the whole, or when it marks a contrast to its opposite. This applies to:

(*e*) *Prefixes and suffixes* used as characterising adverbs, if they appear with distinct endings, such as -atthaŋ (kim-atthaŋ; kim-atthāya); -antaraŋ (tad-antaram); -antaŋ (ekam-antaŋ); yoniso- (yoniso-manasikāra); -nayena (vutta-nayena); -vasena; etc.

(*f*) *Prefixes* taking the function of prepositions or representing independent words used adverbially and emphatically [cp. above (*a*)], e.g. agga-, eka-, eva-, evaŋ-, nānā-, bahu°, mahā-, yathā- (yathā-vihāraŋ), sa-, sabba-, sammā-.

(*g*) Apparent *suffixes* which, besides functioning as endings, are still felt as independent words or (when p.p.) are used in literal meaning, e.g. -kāma, -kiriyā, -gata, -ṭṭhāna (ucca°, nivāsa°), -patta (kim°, vuddhi°), -bhāga (of time: apara°), -bheda, -matta (māsa°), -mattaka (aggatā°, patiṭṭhā°, vohāra°), -majjhe (parisa°).

3. *Contraction of vowels, apostrophe in elision, hiatus.*

(*a*) As a rule the simple *ā* stands either for original *ā*, or for original *a* before *ti*. If there is a contraction of two *a*'s (a+a, ā+a, a+ā) I use the *â* to indicate this. This capped *â* is also found in a few typical cases as a result of a contraction of *a* with other vowels (i, e, u; aŋ, uŋ, o), e.g. kiñcâpi (kiñci + api), vimuttâdhikāra (i+a), imâhaŋ (imaŋ + ahaŋ or ime + ahaŋ), sacâhaŋ (sace+ahaŋ), myâyaŋ (me+ayaŋ, p. 461), amâhaŋ (amuŋ +ahaŋ), svâyaŋ (so + ayaŋ), svâhaŋ (so + aham), sveva (so + eva). A case of a capped *î* is found in seyyathîdaŋ.

(*b*) Where there is *no* contraction of *a* and a following

vowel, we find (and that even more frequently than contraction) the *elision* of the first *a*, which we mark by an *apostrophe*, e.g. pan' esa, ev' assa, att' attha, aṭṭh' aṅgika, saṅkhep' attha, kir' assa, bhav' agga, ṭhān' antaraŋ, sen' āsana, lok' antarika, bhaṇḍ' āgārika, sot' āpatti; mah' iddhika, h' etaŋ (for hi etaŋ).

On the whole, I have applied the apostrophe when it seemed desirable for greater clearness of a compound.

(*c*) Occasionally the MSS. neither apply contraction nor elision, but keep a *hiatus* between final and initial vowel, e.g. pana āgamaŋ, tattha ayaŋ, me eso, ko idāni, atha amhākaŋ, eva upāyena. No definite rule has been laid down for this.

4. *The anusvāra.*

The problem of the anusvāra is still unsolved, nor is any consistency to be detected in any of the P.T.S. editions. Not only are different editors at variance, but the same editor uses a different transcription within a few pages (thus, e.g. DhA III. 259, *kiŋ me* and *kim me* on the same page; *taŋ atthaŋ* on p. 236, but *tam atthaŋ* on p. 263). Professor Geiger has dealt with this difficulty in his edition of the Cullavansa, P.T.S., 1925, Introduction, Chapter V. (pp. xxviii-xxxii), and it is time that some agreement should be reached.

The MSS. vary considerably, but the Sinhalese printed edition is fairly constant and reliable in this respect. In the edition of D.A. II. I have adopted and carried through (as far as possible) the following scheme:

(*a*) I write *anusvāra* for final *m* as a rule, and especially in the following cases: before *k* and *g* (yaŋ kiñci, atthaŋ-gamana besides atthaṅgamana); before *dentals*: evaŋ tāva, ayaŋ te, yaŋ taŋ, except before *ti* when it is not "pausâ," as kin ti; before *y*: ekasmiŋ yeva (occasionally imasmiñ ñeva in MSS.); imaŋ ye; before *h*: kiŋ hi, taŋ hi, tesaŋ hi. Other cases (general) are, e.g., yaŋ mayaŋ, ekaŋ idaŋ, ayaŋ puggalo, imaŋ atthaŋ, dujjānaŋ etaŋ, ñāṇaŋ pana, etc.

(*b*) I write the variations of *n* for final *m* in the following cases: *ñ* before *ca*: divasañ ca, tañ ca; and *je*: kiñ je (XVI.

2. 16); but evaŋ cuto; *n* before *nu*: kathan nu, kin nu, kahan nu; but kiŋ-nāmo. Also before *nūna* in the phrase yannūnâhaŋ. I never write *ṇ* as *final* before *ṭ* (taṇ ṭhānaŋ MSS.: I write taŋ ṭhānaŋ), but of course medially: saṇṭhahati.

(*c*) I write the labial (bi-labial) *m* as *final* (combinations with *sam°*, like sampayoga, sammata, sambhañjana, do not fall under this category!) in the following cases:

1. When the word ending in *ṃ* (*ŋ*) and the following one form a phonetic (and psychological) unity. Thus: aññamaññaŋ, ekam-antaŋ.

2. In combination with any *emphatic* adverb, either prothetic or epithetic:

(*a*) Before *iva*: tam iva.

eva: tam eva, aham e., ayam e., ciram e., sīlam e., etc.

pi: tam pi, aham pi, ayam pi, ciram pi, etc.

(*b*) After *alaŋ*, *ādiŋ*, *evaŋ* only when followed by a mono- or dissyllabic word beginning with a *vowel* or with *p*.: e.g. alam-ariya, alam eva, alam pi, alam me; ādim āha; evam āha, evam idha, evam ime, evam etaŋ, evaṃ assa, evam ādiŋ, evam ettha, evam pitā. But: evaŋ Bhagavā, ādiŋ katvā.

3. In mono- and dissyllabic *pronouns*, either with following noun or pronoun, before a *vowel*, before *p*, and before *m*. Thus: kim ime, kim-atthaŋ, mam evaŋ, tam enaŋ, tam etad, tam āyu, tam atthaŋ, idam ettha, evam ettha, yam me, aham-asmi, yam pana, kim pana, idam pana, ayam pana, mam ime.

PREFACE TO THE SECOND EDITION

As in the 2nd edn. of vol. I, I have also given here some readings from the Siamese printed edn. (K) together with a number of variant readings found in DAṬ manuscripts (see Appendix I). Dr. Lily de Silva again supplied me with a list of the latter, but I am glad to say all DAṬ variants can now be seen recorded in the 3 vols. of this work that she has edited for PTS (1970).

Appendix II is devoted, as is Appendix II of the 2nd edn. of vol. I of DA, to the references and parallel passages I have been able to trace. Those found by Dr. Stede are clearly shown at the foot of the pages and are not included in Appendix II. Even though a further search might reveal still more references, the total number so far traced is considerable. In no small part those added by me were made possible by the increase in relevant material published since Dr. Stede made the original PTS edn. of DA II forty years ago.

As far as they were noticed corrections of misprints and some wrongly divided sentences have been made throughout this volume as was done in the 2nd edn. of vol. I.

I. B. HORNER.

CONTENTS

SUMAṄGALA-VILĀSINĪ.

VOLUME II.

VIII.

KASSAPA[1]-SĪHANĀDA-SUTTA-VAṆṆANĀ.

1. *Evam me sutaŋ* . . . pe . . . *Ujuññāyaŋ*[2] *viharatī* ti Sīhanāda-suttaŋ. Tatrâyaŋ apubba[3]-pada-vaṇṇanā.

Ujuññāyan ti: Ujuññā ti, tassa raṭṭhassa pi nagarassa pi tad[4] eva nāmaŋ. Bhagavā Ujuññā-nagaraŋ upanissāya viharati. *Kaṇṇakatthale miga-dāye* ti tassa nagarassa avidūre Kaṇṇakatthalaŋ nāma eko ramaṇīyo bhūmi-bhāgo atthi. So migānaŋ abhay' atthāya dinnattā: Miga-dāyo ti,[5] vuccati. Tasmiŋ Kaṇṇakatthale miga-dāye. *Acelo* ti nagga-paribbājako. *Kassapo* ti tassa nāmaŋ.

2. *Tapassin* ti tapa-nissitakaŋ. *Lūkh'ājīvin* ti acelaka-mutt'ācār'ādi-vasena lūkho ājīvo assā ti lūkh'ājīviŋ.[6] Taŋ lūkh'ājīviŋ. *Upakkosatī* ti uppaṇḍeti.[7] *Upavadatī* ti hīḷeti[8] vambheti. *Dhammassa cânudhammaŋ vyākarontī* ti bhotā Gotamena vutta-kāraṇassa anukāraṇaŋ kathenti.

Sahadhammiko vādânuvādo ti. Parehi vutta-kāraṇena[9] sakāraṇo hutvā tumhākaŋ vādo vā anuvādo vā viññūhi garahitabbaŋ kāraṇaŋ koci appamattako pi na āgacchati. Idaŋ vuttaŋ hoti: ‘Kiŋ sabb' ākārena pi tava vāde gārayhaŋ

[1] B Mahā°.
[2] B Uruññāyaŋ.
[3] D anupubba°.
[4] D etad.
[5] C ti pi.
[6] D lūkhājīvī.
[7] D upph°.
[8] S gileti (S^c hileti).
[9] D °kāraṇehi.

kāraṇaŋ n' atthī' ti? *Anabbhakkhātu-kāmā* ti na abhūtena vattu-kāmā.

3. *Ekaccaŋ tapassiŋ lūkh' ājīvin* ti ādisu. Idh' ekacco: Acelaka-pabbajj' ādi-tapa-nissitattā tapassī lūkhena jīvikaŋ kappessāmī ti, tiṇa-gomay' ādi-bhakkhan' ādīhi nāna-ppakārehi attānaŋ kilameti, appa-puññatāya ca sukhena jīvita-vuttim eva na labhati. So tīṇi duccaritāni pūretvā niraye nibbattati.

Aparo tādisaŋ tapa-nissito pi puññavā hoti, labhati lābha-sakkāraŋ. So: Na dāni mayā sadiso atthī ti, attānaŋ ucca-ṭṭhāne[1] sambhāvetvā, bhiyyoso-mattāya lābhaŋ uppādessāmī ti, anesanā-vasena tīṇi duccaritāni pūretvā niraye nibbattati. Ime dve sandhāya paṭhama-nayo vutto.

Aparo tapa-nissitako lūkh' ājīvī appa-puñño hoti, na labhati sukhena jīvita-vuttiŋ. So: Mayhaŋ pubbe pi akata-puññatāya sukha-jīvikā na uppajjati, handa dāni puññāni karomī ti, tīṇi[2] sucaritāni pūretvā sagge nibbattati.

Aparo lūkh' ājīvī puññavā hoti, labhati sukhena jīvitavuttiŋ. So: Mayhaŋ pubbe pi kata-puññatāya sukha-jīvikā uppajjatī ti, cintetvā anesanaŋ pahāya tīṇi sucaritāni pūretvā sagge nibbattati. Ime dve sandhāya dutiya-nayo vutto.

Eko pana tapassī appa-dukkha-vihārī hoti bāhirak' ācāra-yutto tāpaso vā channa-paribbājako vā appa-puññatāya ca manāpe paccaye na labhati. So anesanā-vasena tīṇi duccaritāni pūrento attānaŋ sukhe katvā[3] niraye nibbattati.

Aparo puññavā hoti. So: Na dāni mayā sadiso atthī ti, mānaŋ uppādetvā anesanā-vasena lābha-sakkāraŋ vā uppādento micchā-diṭṭhi-vasena: Sukho imissā paribbājikāya daharāya mudukāya lomasāya bāhāya[4] samphasso ti, ādīni cintetvā kāmesu pātavyataŋ vā āpajjanto tīṇi duccaritāni pūretvā niraye nibbattati. Ime dve sandhāya tatiya-nayo vutto.

Aparo pana appa-dukkha-vihārī appa-puñño hotu. So: Ahaŋ pubbe pi akata-puññatāya sukhena jīvikaŋ na labhāmī ti, tīṇi sucaritāni pūretvā sagge nibbattati.

---

[1] D ucce ṭhāne. [2] S omits.
[3] BD ṭhapetvā; CS katvā. [4] BD omit.

Aparo puññavā hoti. So: Pubbe p' ahaŋ[1] kata-puññattā[2] sukhaŋ labhāmi, idāni pi puññān' eva karissāmī ti, tīṇi sucaritāni pūretvā sagge nibbattati.

Ime dve sandhāya catuttha-nayo vutto. Idaŋ titthiya-vasena āgataŋ, sāsane pi pana[3] labbhati.

Ekacco hi dhutaṅga-samādāna-vasena lūkh' ājīvī hoti, appa-puññatāya ca sakalam pi gāmaŋ caritvā[4] udarapūraŋ na labhati. So: Paccaye uppādessāmī ti, vejjakamm' ādi-vasena vā anesanaŋ katvā arahattaŋ vā paṭijānitvā tīṇi vā[5] kuhana-vatthūni paṭisevitvā niraye nibbattati.

Aparo tādiso ca[5] puññavā hoti. So tāya puñña-sampattiyā mānaŋ janayitvā uppanaŋ lābhaŋ thāvaraŋ kātu-kāmo anesanā-vasena tīṇi duccaritāni pūretvā niraye nibbattati.

Aparo samādinna-dhutaṅgo ca appa-puñño[6] hoti, na labhati sukhena jīvita-vuttiŋ. So: Pubbe p' ahaŋ[1] akatapuññatāya kiñci na labhāmi, sace idāni anesanaŋ karissaŋ āyatim pi dullabha-sukho bhavissāmī[7] ti, tīṇi sucaritāni pūretvā arahattaŋ pattuŋ asakkonto sagge nibbattati.

Aparo puññavā hoti. So: Pubbe p' ahaŋ[1] kata-puññatāya etarahi sukhito idāni[8] pi puññaŋ karissāmī ti, anesanaŋ pahāya tīṇi sucaritāni pūretvā arahattaŋ pattuŋ asakkonto sagge nibbattatī ti.[9]

Āgatiñ cā ti asuka-ṭṭhānato nāma ime āgatā ti evaŋ āgatiñ ca. *Gatiñ cā* ti idāni gantabba-ṭṭhānañ ca. *Cutiñ cā* ti tato cavanañ ca. *Uppattiñ cā* ti tato cutānaŋ puna uppattiñ ca.

Kiŋ sabbaŋ tapaŋ garahissāmī ti kena kāraṇena garahissāmi; Garahitabbam eva mayaŋ garahāma passaŋsitabbaŋ pasaŋsāma, na[10] bhaṇḍikaŋ karonto mahā-rajako viya dhotañ ca adhotañ ca ekato karomā ti, dasseti. Idāni taŋ[11] atthaŋ pakāsento *Santi Kassapa eke samaṇa-brāhmaṇā* ti adim āha.

4. *Yan te ekaccan* ti pañcavidha-sīlaŋ; taŋ hi loke na koci:

---

[1] D pubb' evāhaŋ.
[2] DB °puññatāya.
[3] D ca na.
[4] BD vicaritvā.
[5] D va.
[6] D inserts 'va.'
[7] D bhavissaŋ.
[8] D idānī.
[9] BD omit.
[10] D inserts 'hi.'
[11] S kiŋ (S[c] B taŋ).

Na sādhū ti, vadati. Puna *yan te ekaccan* ti pañcavidhaveraŋ; taŋ hi ca[1] na koci: Sādhū ti, vadati. Puna *yan te ekaccan* ti pañca-dvāre asaŋvaraŋ; te kira: Cakkhu nāma na nirundhitabbaŋ cakkhunā manāpaŋ[2] rūpaŋ daṭṭhabban ti, vadanti. Esa nayo sot' ādisu. Puna *yan te ekacan* ti pañca-dvāre saŋvaraŋ. Evaŋ paresaŋ vādena saha attano vādassa samānâsamānataŋ dassetvā, idāni attano vādena saha paresaŋ vādassa samānâsamānataŋ dassento *yaŋ mayan* ti ādim āha. Tatrâpi pañca-sīl' ādi-vasen' eva attho veditabbo.

5. *Samanuyuñjantan* ti samanuyuñjantu. Ettha ca laddhiŋ pucchanto samanuyuñjati nāma, kāraṇaŋ pucchanto *samanugāhati* nāma, ubhayaŋ pucchanto *samanubhāsati* nāma.

Satthārā vā satthāran ti satthārā vā saddhiŋ satthāraŋ upasaŋharitvā: Kin te satthā te dhamme sabbaso pahāya vattati[3] udāhu samaṇo Gotamo ti. Dutiyapade pi es' eva nayo. Idāni taŋ atthaŋ yojetvā dassento *ye imesaŋ bhavatan* ti ādim āha.

Tattha *akusalā akusala-saṅkhātā* ti akusalā c' eva akusalā ti ca saṅkhātā ñātā koṭṭhāsaŋ vā katvā ṭhapitā ti attho. Esa nayo sabba-padesu. Api c' ettha *sāvajjā* ti sadosā. *Na alam-ariyā* ti niddos' atthena ariyā bhavituŋ nâlaŋ samatthā.[4]

6. *Yaŋ*[5] *viññū samanuyuñjantā* ti yena viññū ambe ca aññe ca pucchantā evaŋ vadeyyuŋ, taŋ thānaŋ vijjati, atthi taŋ kāraṇan ti attho.

Yaŋ vā pana bhonto pare gaṇ' ācariyā ti pare pana bhonto gaṇ' ācariyā yaŋ[6] vā taŋ vā[6] appamattakaŋ pahāya vattantī ti attho.

Amhe va[7] *tattha yebhuyyena pasaŋseyyun* ti idaŋ Bhagavā satthārā satthāraŋ samanuyuñjane pi āha saṅghena saṅghaŋ samanuyuñjane pi. Kasmā? Saṅgha[8]-pasaŋsāya pi satthu yeva pasaŋsā siddhitā; pasīdamānā pi hi Buddha-sampattiyā saṅghe saṅgha-sampattiyā ca Buddhe pasīdanti. Tathā hi Bhagavato

[1] D omits.
[2] B nāma.
[3] D pa°.
[4] S na samatthā; BD asamatthā.
[5] S omits.
[6] D yathā vā tathā vā tam.
[7] SB ca.
[8] C saṅghaŋ.

sarīra-nipphattiŋ[1] disvā dhamma-desanañ ca[2] sutvā bhavanti vattāro: Lābhā vata bho sāvakānaŋ ye evarūpassa satthu santikâvacarā ti, evaŋ Buddha-sampattiyā Sanghe pasīdanti. Bhikkhūnaŋ pana ācāra-gocaraŋ abhikkama-paṭikkam' ādīni ca disvā bhavanti vattāro: Santikâvacarānaŋ vata bho sāvakānaŋ ayaŋ upasama-guṇo ayaŋ[3] Satthu kīva-rūpo[4] bhavissatī ti, evaŋ Saṅgha-sampattiyā Buddhe pasīdanti. Iti yā satthu pasaŋsā sā Saṅghassa yā Saṅghassa pasaŋsā sā Satthū ti; Sangha-pasaŋsāya pi Satthu yeva pasaŋsā siddhito. Bhagavā dvīsu pi nayesu *amhe va tattha yebhuyyena pasaŋseyyun* ti āha.

Samaṇo Gotamo ime dhamme anavasesaŋ pahāya vattati yaŋ vā pana bhonto pare gaṇ' ācariyā ti ādisu pan' ettha[5] ayaŋ adhippāyo.

Sampatta-samādāna-setu-ghāta-vasena hi tisso viratiyo; tāsu sampatta-samādāna-virati-mattam eva aññesaŋ hoti, setu-ghāta-virati pana sabbena sabbaŋ n' atthi. Pañcasu ca[6] tadaṅga-vikkhambhana-samuccheda-paṭippassaddhi-nissaraṇappahānesu aṭṭha-samāpatti-vasena c' eva vipassanāmatta-vasena ca tadaṅga-vikkhambhana-ppahāna-mattam eva aññesaŋ hoti, itarāni tīṇi pahānāni sabbena sabbaŋ n' atthi.

Tathā[7] sīla-saŋvaro khanti-saŋvaro ñāṇa-saŋvaro sati-saŋvaro viriya-saŋvaro ti pañca saŋvarā, tesu pañca-sīla-mattam eva adhivāsana-khanti-mattam eva ca aññesaŋ hoti, sesaŋ sabbena sabbaŋ n' atthi.

Pañca kho pan' ime uposath-uddesā, tesu pañca-sīlamattam eva aññesaŋ hoti, pātimokkha-saŋvara-sīlaŋ sabbena sabbaŋ n' atthi.

Iti akusala-ppahāne va kusala-samādāne va tīsu viratisu pañcasu pahānesu pañcasu saŋvaresu pañcasu uddesesu ca: Aham eva ca mayhañ ca sāvaka-saṅgho loke paññāyati mayā pi[8] sadiso Satthā nāma, mayhañ ca sāvaka-saṅghena sadiso Saṅgho nāma n' atthī ti, Bhagavā sīha-nādaŋ nadati. Evaŋ

[1] B sampattiŋ. [2] BD vā. [3] BCD omit.
[4] Sic D; BC kiŋ va rūpo; S kiñci rūpo.
[5] B ādīsu pi padesu. [6] BD pana.
[7] D tathā hi. [8] D hi.

sīha-nādaŋ naditvā tassa sīha-nādassa aviparīta-bhāvā va bodhan' atthaŋ[1] *atthi Kassapa maggo* ti ādim āha.

13. Tattha *maggo* ti lok'uttara-maggo. *Paṭipadā* ti pubba-bhāga-paṭipadā. *Kāla-vādī* ti ādīni Brahmajāle vaṇṇitāni. Idāni taŋ duvidham pi maggañ ca paṭipadañ ca ekato katvā desento *ayam eva ariyo* ti ādim āha.

14. Idaŋ pana sutvā acelo cintesi: Samaṇo Gotamo mayhaŋ yeva maggo ca paṭipadā c' atthi aññesaŋ n' atthī ti maññati, hand' assâhaŋ amhākam pi maggaŋ kathemī ti, tato acela[2]-paṭipadaŋ kathesi. Ten' āha: *Evaŋ vutte acelo Kassapo Bhagavantaŋ etad avoca . . . pe . . . udak' orohanânuyogaŋ anuyutto viharatī* ti. *Tattha *tapo-pakkamā* ti tap' ārambhā tappakammānī ti attho. *Sāmañña-saṅkhātā* ti samaṇa-kammasaṅkhātā. *Brāhmañña-saṅkhātā* ti brāhmaṇa-kammasaṅkhātā. *Acelako* ti niccelo[3] naggo.[4] *Mutt' ācāro* ti vissaṭṭh' ācāro ti uccāra-kamm' ādisu lokiya-kula-putt' ācārena virahito ṭhitako va uccāraŋ karoti passāvaŋ karoti khādati bhuñjati.[5]

Hatthâpalekhano ti hatthe piṇḍamhi[6] niṭṭhite jivhāya hatthaŋ apalikhati,[7] uccāraŋ vā katvā hatthasmiŋ yeva daṇḍaka-saññī hutvā hatthena apalikhati. Bhikkhā-gahaṇ' atthaŋ: Ehi bhante ti, vutte[8] na etī ti *na-ehibhadantiko*. Tena hi: Tiṭṭha bhante ti, vutte[9] pi na tiṭṭhatī ti *na-tiṭṭhabhadantiko*. Tad ubhayam pi kira[10] so tassa[10] vacanaŋ kataŋ bhavissatī ti na[11] karoti. *Abhihaṭan*[12] ti puretaraŋ gahetvā āhaṭa-bhikkhaŋ. *Uddissa-kaṭan*[12] ti: 'Imaŋ tumhe uddissa kataŋ' ti evaŋ ārocita[13]-bhikkhaŋ. *Nimantanan*[12] ti 'Asukaŋ nāma kulaŋ vā vīthiŋ vā gāmaŋ vā paviseyyāthā' ti evaŋ nimantita-bhikkham pi na sādiyati na gaṇhāti.

* For the following passage (up to end of § 14) the Commentary on the Puggala-paññatti (PugA, p. 231 *sq.*) has been compared.

[1] D aviparītabhāva-bodhanatthaŋ.
[2] D acelaka°.
[3] B niccolo.
[4] BD add 'ti attho.'
[5] BD add 'ca.'
[6] D piṇḍaŋ hi (!).
[7] PugA apalekhati.
[8] D ehi bhadantehi vutto (sic !).
[9] D bhadantehi vutte (sic !).
[10] BD kira so etassa; PugA pi h' etaŋ titthiyā etassa.
[11] PugA omits.
[12] D prefixes 'na.'
[13] D āropita°.

Na kumbhi-mukhā ti kumbhito uddharitvā dīyamānaŋ bhikkhaŋ na gaṇhāti. *Na kaḷopi*[1]*-mukhā* ti kaḷopī ti ukkhali vā, pacchi vā,[2] tato pi na gaṇhāti. Kasmā? Kumbhi-kaḷopiyo[3] maŋ[4] nissāya[4] kaṭacchunā pahāraŋ labhantī[5] ti.

Na eḷakam-antaran ti ummāraŋ antaraŋ katvā dīyamānaŋ na gaṇhāti. Kasmā? Ayaŋ maŋ nissāya antara-karaṇaŋ labhatī ti. Daṇḍa-musalesu pi es' eva nayo. *Dvinnan*[6] ti dvīsu bhuñjamānesu ekasmiŋ uṭṭhāya dente na gaṇhāti. Kasmā? Kabal' antarāyo[7] hotī ti. *Na gabbhiniyā* ti ādisu pana *gabbhiniyā* kucchiyaŋ dārako kilamati,[8] *pāyantiyā* dārakassa khīr' antarāyo hotī ti,[9] *puris' antara-gatāya* rati-antarāyo hotī[10] ti na gaṇhāti. *Saṅkittisū* ti saṅkittetvā kata-bhattesu.[11] Dubbhikkha-samaye kira acelaka-sāvakā acelakānaŋ atthāya tato tato taṇḍul' ādīni samādāpetvā bhattaŋ pacanti. Ukkaṭṭhâcelako tato[12] na paṭiggaṇhāti. *Na yattha sā* ti yattha sunakho: Piṇḍaŋ labhissāmī ti, upaṭṭhito hoti tattha tassa[13] adatvā āhaṭaŋ na gaṇhāti. Kasmā? Etassa piṇḍ'antarāyo hotī ti. [14]*Saṇḍa-saṇḍa-cārinī* ti samūha-samūha-cārinī.[15] Acelakaŋ disvā: Imassa bhikkhaŋ dassāmā ti, mānusakāni[16] bhattagehaŋ pavisanti. Tesu ca pavisantesu kaḷopi[1]-mukh' ādisu nilīnā makkhikā uppatitvā saṇḍa-saṇḍā caranti; tato āhaṭaŋ bhikkhaŋ na gaṇhāti. Kasmā? Maŋ nissāya makkhikānaŋ gocar' antarāyo jāto ti. *Thus' odakan* ti sabba-sassa-sambhārehi kataŋ suvīrakaŋ.[17] Ettha ca surā-pānam eva sāvajjaŋ. Ayam pana sabbesu sāvajja-saññī.

Ekâgāriko ti yo ekasmiŋ yeva gehe bhikkhaŋ labhitvā

---

[1] D kalopī°. [2] S omits.
[3] D kumbhī-kalopīyo. [4] PugA omits.
[5] C labhatī. [6] D prefixes 'na.'
[7] BD ekassa kabal' antarāyo (D kaval°); PugA na kabaḷantarāyo.
[8] D adds 'ti.' [9] D omits.
[10] S adds 'karaṇaŋ labhati' (ins. from 'antara-karaṇaŋ labhati' in preceding line of MS. ?).
[11] PugA adds 'hoti.' [12] BD add 'pi.'
[13] D tass'.
[14] CD prefix 'na makkhikā.'
[15] D prefixes 'saco hi.'
[16] BD manussā ti; PugA mānussakā.
[17] B sovīrakaŋ; D sucirakaŋ.

nivattati. *Ek' ālopiko* ti eken' eva ālopena yāpeti. *Dvâgārik'* ādisu pi es' eva nayo. *Ekissā pi*[1] *dattiyā* ti ekāya dattiyā. Datti nāma ekā khuddaka-pāti hoti yattha agga-bhikkhaŋ pakkhipitvā ṭhapenti. *Ekâhikan* ti eka-divas' antarikaŋ. *Addha*[2]*-māsikan* ti addha[2]-mās' antarikaŋ. *Pariyāya-bhatta-bhojanan* ti vāra-bhatta-bhojanaŋ ekâha-vārena dvīha[1]-vārena[1] sattâha-vārena addha[2]-māsa-vārenā ti. Evaŋ divasa-vārena āgata[3]-bhatta-bhojanaŋ.

Sāka-bhakkho ti alla-sāka-bhakkho. *Sāmāka-bhakkho* ti sāmāke-taṇḍula-bhakkho. Nīvār' ādisu *nīvāro*[4] nāma[5] tāva[6] araññe[7] sayañ-jātā vīhi-jāti. *Daddulan* ti camma-kārehi cammaŋ likhitvā[8] chaḍḍita-kasaṭaŋ. *Haṭaŋ* vuccati sileso pi sevālo[9] pi. *Kaṇaŋ* ti kuṇḍakaŋ. *Ācāmo* ti bhatta-ukkhalikāya laggo jhāmaka[10]-odano. Taŋ chaḍḍita-ṭṭhānato[11] gahetvā khādati. Odana-kañjiyan ti pi vadanti. *Piññāk'* ādayo pākaṭā va.[12] *Pavatta-phala-bhojī* ti patita-phala-bhojī.

Sāṇāni ti sāṇa-vāka-celāni.[13] *Masāṇāni*[14] ti missaka-celāni.[13] *Chava-dussanī* ti mata-sarīrato chaḍḍita-vatthāni eraka-tiṇ' ādīni vā ganthetva kata-nivāsanāni. *Paŋsu-kūlāni* ti paṭhaviyaŋ chaḍḍita-nantakāni. *Tirīṭakāni*[15] ti tirīṭaka[16]-rukkha-taca-vatthāni. *Ajinan* ti ajina-miga-cammaŋ. *Ajina-kkhipan* ti tad eva majjhe phālitakaŋ.[17] *Kusa-cīran* ti kusa-tiṇāni ganthitvā[18] kata-cīrakaŋ. *Vāka-cīra-phalaka-cīresu* pi es' eva nayo. *Kesa-kambalan* ti manussa-kesehi kata-kambalaŋ; yaŋ

---

1 PugA omits.
2 BD aḍḍha°.
3 PugA ābhata°.
4 Sic CS; nīvārā BD PugA.
5 S omits.
6 BCD omit.
7 PugA āraññe.
8 PugA vilikhitvā.
9 PugA adds after sevālo: 'kaṇikār' ādi-rukkha-niyyāso.'
10 D jhāmako; PugA jhām' odano.
11 PugA °ṭhāne.
12 BD PugA eva.
13 B coḷāni; C coḷāni.
14 PugA masākāni.
15 D PugA tirīṭānī.
16 BD PugA omit.
17 D phālitaŋ; PugA phālitaŋ, and adds 'sahakhurakan ti pi vadanti' (as Bdhgh at *Vinaya Texts* II. 247).
18 BD PugA ganthetvā.

sandhāya vuttaŋ:* 'Seyyathā pi bhikkhave yāni kānici tantâvutāni vatthāni kesa-kambalo[1] tesaŋ paṭikiṭṭho akkhāyati, kesa-kambalo bhikkhave sīte sīto[2] uṇhe uṇho[2] dubbaṇṇo[2] duggandho[2] dukkha-samphasso'[2] ti. *Vāla-kambalan* ti assa-vālehi[3] kata-kambalaŋ. *Ulūka-pakkhan*[4] ti ulūka-pakkha-pattani ganthitvā[5] kata-nivāsanaŋ.[6] *Ukkuṭika-ppadhānaŋ anuyutto* ti ukkuṭika-viriyaŋ anuyutto; gacchanto pi ukkuṭiko va hutvā uppatitvā[7] gacchati.

Kaṇṭakâpassayiko ti aya-kaṇṭake vā pakati-kaṇṭake vā bhūmiyaŋ koṭṭetva tattha cammaŋ attharitvā ṭhāna-caṅkam' ādīni karoti. *Seyyan* ti sayanto pi tatth' eva seyyaŋ kappeti. [8]*Phalaka-seyyan* ti rukkha-phalake seyyaŋ. *Taṇḍila*[9]*-seyyan* ti taṇḍile[9] ucce bhūmi-ṭṭhāne seyyaŋ. *Ek' apassayiko* ti eka-passen' eva sayati. *Rajo-jalla-dharo* ti sarīraŋ telena makkhetvā raj' uṭṭhāna-ṭṭhāne tiṭṭhati. Ath' assa sarīre rajojallaŋ laggati taŋ dhāreti. *Yathā-santhatiko* ti laddhaŋ āsanaŋ akopetvā yad eva labhati tatth' eva nisīdana-sīlo. *Vekaṭiko* ti vikaṭa-khādana-sīlo. Vikaṭan ti gūthaŋ vuccati. *Apānako*[10] ti paṭikkhitta-sīt' udaka[11]-pāno.[8] *Sāyaŋ tatiyam assā* ti sāya[12]-tatiyakaŋ. Pāto majjhantike[13] sāyan ti: Divasassa tikkhattuŋ pāpaŋ pavāhessāmī ti,[14] udak' orohanânuyogaŋ anuyutto viharatī ti.

15. Atha Bhagavā sīla-sampad' ādīhi vinā tesaŋ tapo-pakkamānaŋ niratthakataŋ dassento *acelako ce pi Kassapa hotī* ti ādim āha. Tattha *ārakā yevā*[14] ti dūre yeva.

---

* A I. 286, quoted also at DA I. 144 (reading 'tantāvutānaŋ vatthānaŋ,' otherwise the same).

---

1 PugA only 'kesa-kambalo tesaŋ patikuṭṭho akkhāyatī ti,' followed directly by 'vāla-kambalan.'
2 B PugA add 'ca.'
3 PugA assa-vāl' ādīhi.
4 CDA pakkhikaŋ; PugA pakkhakaŋ.
5 D bandhitvā.
6 PugA adds 'ubbaṭṭhako ti uddhaŋ ṭhitako.'
7 C PugA double 'uppatitvā.'
8 PugA omits the following lines, from *phalaka*° to °*pāno*.
9 D thaṇḍila° (thaṇḍile).
10 D āpānako.
11 D sītūdakāpāno.
12 D sāyaŋ.
13 PugA majjhantikaŋ.
14 Dīgha Text va; C vā; D cā.

Averan ti dosa-vera-rahitaŋ.[1] *Abyāpajjhan* ti domanassa-vyāpajjha-rahitaŋ.

16. *Dukkaraŋ bho Gotamā* ti. Idaŋ Kassapo: Mayaŋ pubbe ettaka-mattaŋ: Sāmaññañ ca brahmaññañ cā ti, vicarāma. Tumhe pana aññaŋ yeva sāmaññañ ca brahmaññañ ca vadathā ti, dīpento āha.

Pakati kho esā ti pakati-kathā esā. *Imāya ca Kassapa mattāyā* ti iminā[2] pamāṇena evaŋ parittakena paṭipattikkamena sāmaññaŋ vā brahmaññaŋ vā dukharaŋ nāma abhavissa tato *n' etaŋ abhavissa kallaŋ vacanāya dukkaraŋ sāmaññan* ti ayam ettha pada-sambandhena saddhiŋ attho. Etena nayena sabbattha pada-sambandho veditabbo.

17. *Dujjāno* ti idam pi so:[3] Mayaŋ pubbe ettakena: Samaṇo vā brāhmaṇo vā hotī ti carāma. Tumhe pana aññathā[4] vadathā ti, idaŋ sandhāy'[5] āha.

Ath' assa Bhagavā taŋ pakati-vādaŋ[6] paṭikkhipitvā sabhāvato[4] dujjāna-bhāvaŋ āvikaronto puna[7] *pakati kho* ti adim āha. Tatrâpi vutta-nayen' eva pada-sambandhaŋ katvā attho veditabbo.

18. *Katamā pana sā bho Gotamā* ti. Kasmā pucchati? Ayaŋ kira paṇḍito Bhagavato kathentassa va[8] kathaŋ uggahesi. Ath'[9] attano paṭipattiyā niratthakataŋ viditvā *samaṇo Gotamo tassa câyaŋ sīla-sampadā citta-sampadā paññā-sampadā abhāvitā hoti asacchikatā atha kho so ārakā va sāmaññā* ti āha.[10] *Handa dāni naŋ tā sampattiyo pucchamī* ti sīla-sampad' ādivijānan' atthaŋ pucchati. Ath' assa Bhagavā Buddh' uppādaŋ dassetvā tanti-dhammaŋ kathento tā sampattiyo dassetuŋ *idha Kassapā* ti ādim āha.

20. *Imāya ca Kassapa sīla-sampadāyā* ti. Idaŋ arahattam[11] eva sandhāya vuttaŋ; arahatta[11]-pariyosānaŋ hi Bhagavato sāsanaŋ. Tasmā arahatta-phala-sampayuttāhi sīla-citta-

---

1 BD virahitaŋ.
2 Preceded by 'Kassapa yadi' in BD.
3 D adds 'iminā.'
4 D adds 'vā.'
5 S sandhāya.
6 D paṭivādaŋ.
7 BD add 'pi' (B vi°).
8 CD kathentass' eva.
9 S atha.
10 BD ādim āha.
11 BD arahatta-phala(m).

paññā-sampadāhi *aññā uttarītarā*[1] *vā paṇītatarā vā* sīla-sampad' ādi[2] sampadā n' atthī ti āha.

21. Evañ ca pana vatvā idāni anuttaraŋ Buddha-sīha-nādaŋ nadanto *santi Kassapo eke samaṇa-brāhmaṇā* ti ādim āha.

Tattha *ariyan* ti nirupakkilesaŋ paramavisuddhaŋ. *Paramaŋ* ti uttamaŋ. Pañca sīlāni hi ādiŋ katvā yāva pātimokkha-sīlā[3] sīlam eva lokuttara-magga-phala-sampayuttaŋ pana ariya-silaŋ[4] nāma. *Nâhaŋ tatthā* ti tattha sīle pi parama-sīle pi ahaŋ attano sama-samaŋ mama sīla-samena sīlena mayā samaŋ puggalaŋ na passāmī ti attho. *Aham eva tattha bhiyyo* ti[5] aham evañ[6] ca[7] tasmiŋ sīle uttamo. Katamasmin[8] ti? *Yadidaŋ adhisīlan* ti[5] yaŋ etaŋ uttama-sīlan ti attho. Iti imaŋ paṭhamaŋ sīha-nādaŋ nadati.

Tapo-jigucchā-vādā ti, ye tapo-jigucchaŋ vadanti. Tattha tapatī ti tapo, kilesa-santāpa[9]-viriyass' etaŋ nāmaŋ. Tad eva te kilese jigucchatī ti jigucchā. *Ariyā paramā* ti ettha niddosattā ariyā, aṭṭha-ārambha-vatthu-vasena pi[10] uppannā vipassanā-viriya-saṅkhātā tapo-jigucchā[11] va magga-phala-sampayuttā paramā nāma. *Adhijegucchan* ti idha jigucchāyā[12] bhāvo[12] jegucchaŋ uttamaŋ jegucchaŋ.[13] Tasmā yadidaŋ adhijegucchaŋ tattha *aham eva bhiyyo* ti. Evam ettha attho daṭṭhabbo.

Paññâdhikāre pi kamma-ssakatā-paññā[14] vipassanā-paññā ca paññā nāma, magga-phala-sampayuttā parama-paññā nāma; *adhi-paññā*[15] yā ayaŋ adhipaññā nāma *aham eva ettha*[16] *bhiyyo* ti.

---

1 So also C and Dīgha Text; D reads the usual (more correct?) reading uttar' itara (e.g. at S I. 81).
2 D omits.
3 BD pātimokkha-saŋvara-sīlā.
4 BD 'parama-sīlaŋ' instead.
5 S omits.
6 BD eva.
7 BD omits.
8 CS katarasmin.
9 BD santāpaka°.
10 S omits; D pan'.
11 BD twice.
12 BD jiguccha-bhāvo.
13 BCD add 'adhijegucchaŋ.'
14 BD add 'ca.'
15 BD read 'adhipaññan ti ettha liṅga-vipallāso veditabbo,' and continue 'ayam etth' attho yā ayaŋ adhipaññā' etc. (with B 'ayaŋ pan' etth' attho').
16 Dīgha Text 'tattha.'

Vimuttâdhikāre tadaṅga-vikkhambhana-vimuttiyo vimutti nāma; samuccheda-paṭipassaddhi-nissaraṇa-vimuttiyo pana parama-vimutti[1] veditabbā. Idhâpi ca *yad idaŋ adhivimuttī* ti yā ayaŋ adhivimutti *aham eva*[2] *ettha bhiyyo* ti attho.

22. *Suññâgāre* ti suñña-ghare; ekako va nisīditvā ti adhippāyo. *Parisāsu cā* ti aṭṭhasu parisāsu. Vuttam* pi c' etam: 'Cattār' imāni Sāriputta Tathāgatassa vesārajjāni yehi vesārajjehi samannāgato Tathāgato āsabhaŋ ṭhānaŋ paṭijānāti parisāsu sīha-nādaŋ nadatī' ti suttaŋ vitthāretabbaŋ. *Pañhañ ca naŋ pucchantī* ti paṇḍitā devamanussakānaŋ[3] pañhaŋ abhisaṅkharitvā pucchanti. *Vyākarotī* ti taŋ khaṇaŋ yeva[4] vissajjeti.[5] *Cittaŋ ārādhetī* ti pañha-vissajjanena mahājanassa cittaŋ paritoseti yeva. *No ca kho*[6] *sotabbaŋ maññantī* ti cittaŋ ārādhetvā kathentassâpi 'ssa vacanaŋ pare sotabbaŋ na maññantī ti, evañ c' eva[7] vadeyyun ti attho. *Sotabban c' assa*[8] *maññantī* ti devā pi manussā pi mahantena ussāhena sotabbaŋ maññanti. *Pasīdantī* ti suppasannā kalla-cittā mudu-cittā honti. *Pasann' ākaraŋ karontī* ti na muddhapasannā va honti paṇītāni cīvar' ādīni Veḷuvana-vihār' ādayo ca mahā-vihāre pariccajantā pasan' ākāraŋ karonti. *Tathattāyā* ti yaŋ so dhammaŋ deseti tathā-bhāvāya dhammânudhamma-paṭipatti-pūraṇ' atthāya paṭipajjantī ti attho.

Tathattāya ca paṭipajjantī ti tathā-bhāvāya paṭipajjanti. Tassa hi Bhagavato dhammaŋ sutvā keci saraṇesu keci pañcasu[9] sīlesu[9] patiṭṭhahanti; apare nikkhamitvā pabbajanti. *Paṭipannā ca ārādhentī* ti tañ ca pana paṭipadaŋ paṭipannā pūretuŋ[10] sakkonti,[10] sabb' ākārena pana pūrenti,

---

* A II. 8=M I. 71.

---

[1] D adds 'ti.'
[2] D ev'.
[3] BD devamanussā.
[4] B khaṇaññeva.
[5] D vissajjesi.
[6] Sic SC, omitting c' assa, as DT.
[7] BD evañ ca; S evaŋ dve.
[8] S sotabbassa.
[9] D pañcasīlesu.
[10] C reads 'na pūretuŋ na sakkonti'; S 'pūretuŋ na sakkonti.'

paṭipatti-pūraṇena tassa bhoto Gotamassa cittaŋ ārādhentī ti vattabbaŋ.[1]

Imasmiŋ pan' okāse ṭhatvā sīha-nādā samodhānetabbā.

Ekaccaŋ tapassiŋ niraye nibbattaŋ passāmī ti, hi Bhagavato eko sīhanādo. Aparaŋ sagge nibbattaŋ passāmī ti, eko. Akusala-dhamma-ppahāne aham eva seṭṭho ti, eko. Kusala-dhamma-samādāne pi aham eva seṭṭho ti, eko. Akusala-dhamma ppahāne pi mayhaŋ yeva[2] sāvaka-saṅgho seṭṭho ti, eko. Kusala-dhamma-samādāne pi mayhaŋ yeva[2] sāvaka-saṅgho seṭṭho ti, eko. Sīlena mayhaŋ sadiso n' atthī ti, eko. Viriyena mayhaŋ sadiso n' atthī ti, eko. Paññāya mayhaŋ sadiso n' atthī ti, eko. Vimuttiyā mayhaŋ sadiso n' atthī ti, eko.

Sīha-nādaŋ nadanto parisa-majjhe nisīditvā nadāmī ti, eko. Visārado hutvā nadāmī ti, eko. Pañhaŋ maŋ pucchantī ti, eko. Pañhaŋ puṭṭho[3] vissajjemī ti, eko. Vissajjanena parassa cittaŋ ārādhemī ti, eko. Sotabbam[4] me[3] maññantī ti, eko. Sutvā me pasīdantī ti, eko. Pasannā pasann' ākāraŋ karontī ti, eko. Yaŋ paṭipattiŋ desemi, tathattāya paṭipajjantī ti, eko. Paṭipannā[5] ca maŋ ārādhentī ti, eko.

Iti purimānaŋ dasannaŋ ek' ekassa *parisāsu ca nadatī* ti ādayo dasa dasa[6] parivārā. Evaŋ te dasa purimānaŋ dasannaŋ parivāra-vasena sataŋ purimā ca dasā ti das' uttaraŋ[7] sīha-nāda-sataŋ hoti. Ito aññasmiŋ pana sutte ettakā sīha-nādā dullabhā, ten' idaŋ suttaŋ: Mahāsīhanādan ti, vuccati.

Iti Bhagavā: *Sīhanādaŋ kho samaṇo Gotamo nadati, tañ ca kho suññâgāre nadatī* ti, evaŋ-vâdānaŋ[8] vādaŋ[8] paṭisedhetvā[9] idāni parisatiŋ[10] nadita[11]-pubbaŋ puna[3] sīha-nādaŋ dassento *ekam idâhan* ti adim āha.

---

[1] BD vattabbā.
[2] BD eva.
[3] BD omit.
[4] BD sutvā sotabbaŋ.
[5] BD paṭipattiyā.
[6] S 'dasa' only *once*.
[7] BD das' ādhikaŋ.
[8] B °vādīnaŋ vādaŋ; D vādānuvādaŋ.
[9] C °sedhitvā.
[10] BD parisati.
[11] S naditaŋ.

23. Tattha *tatra maŋ aññataro tapa-sabrahmacārī*[1] ti tatra Rājagahe Gijjhakūṭe pabbate viharantaŋ maŋ aññataro tapa-sabrahmacārī[1] Nigrodho nama paribbājako adhijegucche[2] viriye[3] pāpa-jigucchanâdhikāre pañhaŋ pucchi. Idaŋ yaŋ taŋ Bhagavā Gijjhakūṭa-mahāvihāre nisinno Udumbarikā-deviyā[4] uyyāne nisinnassa Nigrodhassa ca paribbājakassa Sandhānassa* ca upāsakassa dibbāya sota-dhātuyā kathā-sallāpaŋ sutvā ākāsena gantvā[5] tesaŋ santike paññatte āsane nisīditvā Nigrodhena adhijegucche puṭṭha-pañhaŋ vissajjesi.

Taŋ sandhāya vuttaŋ *paraŋ viya mattāyā* ti paramāya mattāya atimahanten' eva[6] pamāṇenā ti attho. *Ko hi bhante* ti ṭhapetvā andha-bālaŋ diṭṭhi-gatikaŋ añño paṇḍita-jātiko *ko nāma Bhagavato dhammaŋ sutvā na attamano assā* ti vadati. *Labheyyâhan* ti: Idaŋ so ciraŋ vata me aniyyānika-pakkhe yojetvā attā kilamito, sukkha-nadī-tīre na nhāyissāmī ti, samparivattentena viya thuse koṭṭentena vīya na koci attho nipphādito, handâham attānaŋ yojessāmī[7] ti, cintetvā[8] āha.

24. Atha Bhagavā yo[9] Khandhake titthiya-parivāso paññatto yaŋ añña-titthiya-pubbo sāmaṇera-bhūmiyaŋ ṭhito: Ahaŋ bhante itthan-nāmo añña-titthiya-pubbo imasmiŋ dhamma-vinaye ākankhāmi upasampadaŋ, svâhaŋ bhante saṅghaŋ cattāro māse parivāsaŋ yācāmī ti, ādinā nayena samādiyitvā parivasati, taŋ sandhāya *yo kho Kassapa añña-titthiya-pubbo* ti adim āha.

Tattha *pabbajan* ti vacana-siliṭṭhatā-vasen' eva vuttaŋ. Aparivasitvā yeva hi pabbajjaŋ labhati, upasampad' atthikena pana na atikāle[10] na gāma-ppavesan' ādīni aṭṭha vattāni pūrentena parivasitabbaŋ. *Āradha-cittā* ti aṭṭha-vatta-

---

* Cp. DA I. 45.

---

1 So in accordance with DT; B and C read 'tapa-brahmacārī'; S 'sabrahmacārī'; D 'tāpasa-brahmacāri.'
2 BCD add 'ti.'
3 BCD viriyena.
4 BCD Udumbarikāya deviyā.
5 BD āgantvā.
6 D omits.
7 BD yoge yojessāmī.
8 BD cintento.
9 B yo anena; D yo kho.
10 BCD atidivākāle.

pūraṇena tuṭṭha-cittā. Ayam ev' attha-saṅkhepo,[1] vitthārato pan' esa titthiya-parivāso Samantapāsādikāya Vinay' aṭṭhakathāya Pabbajjā-kkhandhaka-vaṇṇanāya vutta-nayen' eva veditabbo.

Api ca m' etthā ti api ca me ettha. *Puggala-vemattatā viditā* ti puggala-nānattaŋ viditaŋ. 'Ayaŋ puggalo parivāsâraho, ayaŋ na parivāsâraho ti, idaŋ mayhaŋ pākaṭan.' ti dasseti.

Tato Kassapo cintesi: Aho acchariyaŋ Buddha-sāsanaŋ yattha evaŋ saṅghaŋsitvā[2] koṭṭetvā yuttam eva gaṇhanti, ayuttaŋ chaḍḍentī ti. Tato suṭṭhutaraŋ pabbajjāya sañjāt' ussāho *sace bhante* ti ādim āha.

Atha[3] Bhagavā tassa tibba-chandataŋ viditvā: Na Kassapo parivāsaŋ arahatī ti, aññataraŋ bhikkhuŋ āmantesi; 'Gaccha bhikkhu Kassapaŋ nahāpetva pabbājetva ānehī' ti. So tathā katvā taŋ pabbājetvā Bhagavato santikaŋ agamāsi. Bhagavā taŋ[4] gaṇa-majjhe[4] nisīdāpetvā[4] upasampādesi. Tena vuttaŋ *alattha kho acelo Kassapo Bhagavato santike pabbajjaŋ allatth' upasampadan* ti.

Acirûpasampanno ti upasampanno hutvā na ciram eva. *Vūpakaṭṭho* ti vatthu-kāma-kilesa-kāmehi kāyena c' eva cittena ca vūpakaṭṭho.[5] *Appamatto* ti kammaṭṭhāne satiŋ avijahanto. *Ātāpī* ti kāyika-cetasikasaṅkhātena viriy' ātapena[6] ātāpavā.[7] *Pahit' atto* ti kāye ca jīvike[8] ca anapekkhatāya pesit' atto vissaṭṭh' attabhāvo. *Yass' atthāyā* ti yassa atthāya. *Kulaputtā* ti[9] ācāra-kulaputtā.[9] *Sammad-evā* ti hetu-kāraṇen' eva.[10] *Tad anuttaran* ti taŋ anuttaraŋ. *Brahmacariya-pariyosānan* ti magga-brahmacariyassa pariyosānabhūtaŋ arahatta-phalaŋ. Tassa hi atthāya kulaputtā pabbajanti. *Diṭṭhe va dhamme* ti imasmiŋ yeva attabhāve. *Sayaŋ abhiññā sacchikatvā* ti attano[11] yeva[11] paññāya

---

1 B saṅkhep' attho; D ayam ettha sankhepo.
2 BCD ghaŋsitvā.
3 D atha kho.
4 S gaṇe nisīditvā.
5 S vavakaṭṭho.
6 D viriyena.
7 D ātāpī.
8 D jīvite.
9 CS omit.
10 D hetunā va kāraṇen' eva.
11 D attanā eva.

paccakkhaŋ katvā apara-paccayaŋ katvā[1] ti attho. *Upasampajja vihāsī* ti pāpuṇitvā sampādetvā[2] vihāsi. Evaŋ viharanto ca[3] *khīṇā jāti* . . . pe . . . *abbhaññāsi*.

Evam assa paccavekkhana-bhūmiŋ dassetvā arahatta-nikūṭen' eva[4] desanaŋ niṭṭhāpetuŋ *aññataro kho pan' āyasmā Kassapo arahataŋ ahosī* ti vuttaŋ. Tattha *aññataro* ti eko. *Arahatan* ti arahantānaŋ; Bhagavato sāvakānaŋ arahantānaŋ abbhantaro ahosī ti, ayam ettha adhippāyo. Yaŋ[5] yaŋ[5] pana antar' antarā na vuttaŋ taŋ[5] taŋ[5] tattha[5] tattha[5] pākaṭam evā ti.

Iti Sumaṅgalavilāsiniyā Dīghanikāy' aṭṭhakathāya Kassapa-Sīhanāda-sutta-vaṇṇanā niṭṭhitā.

[1] D ñatvā.
[2] S inserts another 'vā.'
[3] D pi.
[4] D °nikūṭena.
[5] S only *once*.

IX.

POṬṬHAPĀDA-SUTTA-VAṆṆANĀ.

1. *Evam me sutaŋ* . . . pe . . . *Sāvatthiyan* ti Poṭṭhapāda-suttaŋ. Tatrâyaŋ apubba[1]-pada-vaṇṇanā.

Sāvatthiyaŋ viharati Jetavane Anāthapiṇḍikass' ārāme ti Savatthiŋ[2] upanissāya yo Jetassa kumārassa vane Anāthapiṇḍikena gahapatinā ārāmo kārito tattha viharati. *Poṭṭhapādo paribbājako* ti nāmena Poṭṭhapādo nāma channa-paribbājako. So kira gihi-kāle brāhmaṇo mahā-sālo kāmesu ādīnavaŋ disvā cattāḷīsa-koṭi-parimāṇaŋ bhoga-kkhandhaŋ pahāya pabbajitvā titthiyānaŋ gaṇ' ācariyo jāto. Samayaŋ pavadanti etthā ti, *samaya-ppavādako*. Tasmiŋ kira ṭhāne Cankī-Tārukkha-Pokkharasāti[3]-ppabhūtayo brāhmaṇa-nigganṭhâcelaka-paribbājak' ādayo ca pabbajitā sannipatitvā attano attano samayaŋ vadanti[4] kathenti dīpenti; tasmā so ārāmo: Samaya-ppavādako ti, vuccati. Sveva tinduk' ācīra[5]-saṅkhātāya timbaru[6]-rukkha-pantiyā parikkhittattā *tinduk' ācīraŋ*.[5] Yasmā pan' ettha paṭhamaŋ ekā va sālā ahosi pacchā mahā-puñña-paribbājakaŋ nissāya bahū sālā katā, tasmā tam eva ekaŋ sālaŋ upādāya laddha-nāma-vasena: *Ekasālako* ti vuccati. Mallikāya pana Pasenadi-rañño deviyā uyyāna-bhūto so puppha-phala-sampanno ārāmo ti, katvā: *Mallikāya ārāmo* ti, saṅkhaŋ gato. Tasmiŋ *samaya-ppavādake tinduk' ācīre[7] eka-sālake Mallikāy' ārāme paṭivasatī* ti vāsa[8]-phāsutāya vasati.

2. Ath' eka-divasaŋ Bhagavā paccūsa-samaye sabbaññuta-

---

[1] D anupubba°.
[2] CS Sāvatthiyaŋ.
[3] D °sādi; cp. D I. 235.
[4] D pavadanti.
[5] D tiṇḍukācira and °ciro (for ācīraŋ).
[6] D timba°.
[7] D tiṇḍukāciro.
[8] BD nivāsa°.

ñāṇaŋ pattharitvā lokaŋ pariggaṇhanto ñāṇa-jālassa antogataŋ paribbājakaŋ disvā: Ayaŋ Poṭṭhapādo mayhaŋ ñāṇajāle paññāyati, kin nu kho bhavissatī ti, upaparikkhanto addasa: 'Ahaŋ ajja tattha gamissāmi, atha maŋ Poṭṭhapādo nirodhañ ca nirodhā vuṭṭhānañ ca pucchissati, tassâham sabba-Buddhānaŋ ñāṇena saŋsandetvā tad ubhayaŋ kathessāmi. Atha so katipāhass'[1] accayena Cittaŋ Hatthisāriputtaŋ[2] gahetvā mama santikaŋ āgamissati. Tesaŋ ahaŋ dhammaŋ desessāmi, desanâvasāne Poṭṭhapādo maŋ saraṇaŋ gamissati, Citto[3] Hatthisāriputto[3] mama santike pabbajitvā arahattaŋ pāpunissatī' ti.

Tato pāto va sarīra-paṭijagganaŋ katvā ratta[4]-dupattaŋ nivāsetvā vijjulatā-sadisaŋ kāya-bandhanaŋ bandhitvā Yugandhara-pabbataŋ parikkhipitvā ṭhita-mahā-meghaŋ viya megha-vaṇṇaŋ paŋsu-kūlaŋ ek' aŋsaŋ[5] katvā paccagghaŋ selamayaŋ pattaŋ vām' aŋsa-kūṭe laggetvā: Savatthiŋ[6] piṇḍāya pavisissāmī ti, sīho viya Himavanta-pādā vihārā nikkhami. Imaŋ atthaŋ sandhāya *atha kho Bhagavā* ti ādi[7] vuttaŋ.

Etad ahosī ti nagara-dvāra-samīpaŋ gantvā attano rucivasena suriyaŋ ulloketvā[8] atippagobhāvam[9] eva disvā etaŋ ahosi. *Yan nūnâhan* ti saŋsaya-paridīpano viya nipāto. Buddhānañ ca saŋsayo nāma n' atthi: Idaŋ karissāma idaŋ na karissāma, imassa dhammaŋ desessāma imassa dhammaŋ na desessāmā ti, evaŋ parivitakko[10] pubba-bhāge[10] pan' esa Buddhānaŋ labbhati. Ten' āha *yan nūnâhan* ti yadi panâhan ti attho.

3. *Unnādiniyā* ti uccaŋ nadamānāya[11] c' assa uccaŋ[12] gamana-vasena[13] ucco disāsu patthaṭa-vasena mahā-saddo ti uccā-sadda-mahā-saddatāya[14] *uccā-sadda-mahā-saddāya.*

Tesaŋ hi paribbājakānaŋ pāto va uṭṭhāya[15] kattabbaŋ nāma cetiya-vattaŋ vā bodhi-vattaŋ vā ācariy' upajjhāya-

---

[1] BD katipāh'.
[2] S Cittahatthasāriputtaŋ.
[3] Citto Sāriputto.
[4] BD suratta°.
[5] BD ekaŋsa-varagataŋ.
[6] S Sāvatthiyaŋ.
[7] D ādiŋ.
[8] BD oloketvā.
[9] D atippāta°.
[10] BD parivitakka-pubbabhāgo; S parivitakkaŋ pubbabhāge.
[11] BCD add 'evaŋ nadamānāya.'
[12] D uddhaŋ.
[13] S gama-vasena.
[14] BD omit.
[15] D vuṭṭhāya.

vattaŋ vā yoniso-manasikāro vā n' atthi. Tena te pāto va uṭṭhāya[1] bāl' ātape nisinnā: Imassa hattho sobhano, imassa pādo ti, evaŋ aññam-aññassa hattha-pād' ādīni va ārabbha itthi-purisa-dāraka-dārik' ādīnaŋ[2] vaṇṇe[3] vā aññaŋ[4] vā[4] kām' assāda-bhav' assād' ādi-vatthuŋ ārabbha kathaŋ paṭṭhapetvā[5] anupubbena rāja-kath' ādiŋ aneka-vidhaŋ tiracchāna-kathaŋ kathenti. Tena vuttam *unnādiniyā ucca-saddā-mahā-saddāya aneka-vihitaŋ tiracchāna-kathaŋ kathentiyā* ti.

4. Tato Poṭṭhapādo paribbājako te[4] paribbājake[4] oloketvā: Ime paribbājakā ativiya aññam-aññaŋ agāravā, mayañ ca samaṇassa Gotamassa pātubhāvato paṭṭhāya suriy' uggamane khajjopanakûpamā jātā lābha-sakkāro pi no parihīno. Sace pana imaŋ ṭhānaŋ samaṇo Gotamo vā[4] Gotama-sāvako vā gihī-upaṭṭhāko pi[6] vā 'ssa[7] āgaccheyya, ativiya lajjaniyaŋ bhavisati; parisa-doso kho pana parisa-jeṭṭhakass' eva upari ārohatī ti, ito c' ito ca olokento[8] Bhagavantaŋ addasa. Tena vuttaŋ *addasā kho Poṭṭhapādo paribbājako . . . pe . . . tuṇhī ahesun* ti.

Tattha *saṇṭhāpesī* ti sikkhāpesi, vajjaŋ assā paṭicchādesi; yathā susaṇṭhitā[9] hoti tathā naŋ ṭhapesi.[10] Yathā nāma parisa-majjhaŋ pavisanto puriso vajja-paṭicchādan' atthaŋ nivāsanaŋ saṇṭhāpeti pārūpanaŋ saṇṭhāpeti raj' okiṇṇa-ṭṭhānaŋ puñchati[11] evaŋ assā vajja-paṭicchādan' atthaŋ appa-saddā bhonto hontū[12] ti sikkhāpento yathā susaṇṭhitā[9] hoti tathā naŋ ṭhapesī ti attho. *Appa-sadda-kāmo* ti appa-saddaŋ icchati. Eko nisīdati, eko tiṭṭhathi, na gaṇa-saṅgaṇikāya yāpeti. *Upasaṅkamitabbaŋ maññeyyā* ti idh' āgantabbaŋ maññeyya. Kasmā pan' esa Bhagavato upasaṅkamanaŋ paccāsiŋsatī ti? Attano vuddhiŋ pattha-yamano.

Paribbājakā kira Buddhesu vā Buddha-sāvakesu vā attano santikaŋ āgatesu: Ajja amhākaŋ santikaŋ samaṇo Gotamo

---

1 D vuṭṭhāya.
2 S omits 'dārik' ādīnaŋ.'
3 S vaṇṇo.
4 S omits.
5 BD samuṭṭhāpetvā.
6 BD omits.
7 BD tassa.
8 D vilokento.
9 S suṭṭhitā.
10 D adds 'ti.'
11 S puñjati.
12 MSS. hoti; BD omits.

āgato, Sāriputto āgato, na kho pana te yassa vā tassa vā santikaŋ gacchanti, passath'[1] amhākaŋ uttamabhāvan ti, attano upaṭṭhākānaŋ santike attānaŋ ukkhipanti, ucce ṭhāne ṭhapenti, Bhagavato pi upaṭṭhāke gaṇhituŋ vāyamanti. Te kira Bhagavato upaṭṭhāke disvā evaŋ vadanti: 'Tumhākaŋ satthā bhavaŋ Gotamo pi Gotama-sāvakā[2] pi amhākaŋ santikaŋ āgacchanti, mayaŋ aññam-aññaŋ samaggā, tumhe pana amhe akkhīhi passituŋ[3] na icchatha, sāmīci-kammaŋ na karotha; kiŋ vo amhehi aparaddhan' ti. Ath' ekacce manussā: Buddhā pi etesaŋ santikaŋ[4] gacchanti, kim amhākan ti, tato paṭṭhāya te disvā na pamajjanti. *Tuṇhī ahesun* ti Poṭṭhapādaŋ parivāretvā nissaddā nisīdiŋsu.

5. *Svāgataŋ*[5] *bhante* ti suṭṭhu[6]-āgamanaŋ bhante Bhagavato: Bhagavati hi no[7] āgate ānando hoti, gate soko ti, dīpeti.

Cirassaŋ kho bhante ti. Kasmā āha? Kiŋ Bhagavā pubbe pi tattha gata-pubbo ti? Na gata-pubbo. Manussānaŋ pana: Kuhiŋ gacchantā kuto āgat' attha, kiŋ maggamūḷh' attha, cirassaŋ āgat' atthā ti, evam ādayo piya-samudācārā honti; tasmā evam āha.

Evañ ca pana vatvā[8] māna-tthaddho hutvā nisīdi; uṭṭhāya[9] pana[9] Bhagavato paccuggamanaŋ akāsi. Bhagavantaŋ hi upagataŋ disvā āsanena animatento vā apacitiŋ akaronto vā dullabho. Kasma? Uccā-kulīnatāya. Ayam pi paribbājako attano[10] nisinn' āsanaŋ papphotetvā Bhagavantaŋ āsanena nimantento *nisīdatu bhante Bhagavā idaŋ āsanaŋ paññattan* ti āha. *Antarā-kathā vippakatā* ti: 'Nisinnānaŋ vo ārabbhato[11] paṭṭhāya yāva mam' āgamanaŋ etasmiŋ antare kā nāma kathā vippakatā; mam' āgamana-paccayā katamā kathā pariyantaŋ na gatā? vadatha yāva naŋ pariyantaŋ netvā desemī' ti sabbaññu-ppavāraṇaŋ pavāresi.

6. Atha paribbājako: Niratthа-kathā esā nissārā vaṭṭasannissitā, na tumhākaŋ purato vattabbataŋ arahatī ti, dīpento

---

1 BD passatha.
2 D °sāvako.
3 B vipassitun; D pi passituŋ.
4 D santike.
5 DT sāgataŋ.
6 S su°.
7 D omits 'no.'
8 Followed by 'na' in BD.
9 BD utthāy'āsanā.
10 S attanā.
11 BCD ādito.

tiṭṭhat' esā bhante ti ādim āha. Tattha *n' esa*[1] *bhante* ti: Sace Bhagavā sotu-kāmo bhavissati, pacchā p' esā kathā na dullabhā bhavissati, amhākaŋ pan' imāya kathāya[2] attho n' atthi, Bhagavato pana āgamanaŋ labhitvā mayaŋ aññad eva sukāraṇaŋ pucchāmā ti, dīpeti. Tato taŋ pucchanto *purimāni bhante* ti ādim āha. Tattha *kutūhala-sālāyan* ti kutūhala-sālā nāma pacceka-sālā n' atthi. Yattha pana nānā-titthiyā samaṇa-brāhmaṇā nānā-vidhaŋ kathaŋ pavattenti sā bahunnaŋ: Ayaŋ kiŋ vadati, ayaŋ kiŋ vadatī ti, kutūhala-ppavatti[3]-ṭṭhānato kutūhala-sāla ti vuccati. *Abhisaññā-nirodhe* ti ettha *abhī* ti upasagga-mattaŋ. *Saññā-nirodhe* ti[2] citta-nirodhe khaṇika-nirodhe *kathā uppannā* ti attho. Idaŋ pana tassā uppatti-kāraṇaŋ.

Yadā kira Bhagavā jātakaŋ vā katheti, sikkhāpadaŋ vā paññāpeti, tadā sakala-Jambudīpe Bhagavato kitti-ghoso pattharati. Titthiyā taŋ sutvā: Bhavaŋ kira Gotamo pubba-carikam[4] kathesi, mayaŋ kiŋ na sakkoma tādisakaŋ[5] kiñci kathetun ti, Bhagavato patibhāga-kiriyaŋ[6] karontā[7] ekaŋ bhav' antara[8]-samayaŋ kathenti. Bhavaŋ Gotamo sikkhāpadaŋ paññāpesi, mayaŋ kiŋ na sakkoma paññāpetun ti, attano sāvakānaŋ kiñcid' eva sikkhāpadaŋ paññāpenti. Tadā pana Bhagavā aṭṭha-vidha-parisa-majjhe nisīditvā nirodha[9]-kathaŋ kathesi. Titthiyā taŋ sutvā: Bhavaŋ kira Gotamo nirodhaŋ nāma kathesi, mayam pi taŋ[2] kathayissāmā[10] ti, sannipatitvā kathayiŋsu. Tena vuttaŋ *abhisaññā-nirodhe kathā udapādī* ti.

Tatr' ekacce ti tesu ekacce. Purimo c' ettha yvâyaŋ bāhire titthiy' āyatane[11] pabbajito citta-ppavattiyaŋ dosaŋ disvā: Acittakabhāvo santo ti, samāpattiŋ bhāvetvā ito cuto pañca-kappa-satāni asaññi-bhave ṭhatvā puna idha uppajjati; tassa saññ' uppāde ca nirodhe ca hetuŋ apassanto *ahetu-apaccayā* ti ahaŋsu.[12]

---

1 BD tiṭṭhat' esā. 2 S omits.
3 BD °uppatti° for °ppavatti°.
4 D °cariyaŋ. 5 BD tādisaŋ.
6 D °kāriyaŋ. 7 S karonto.
8 S ekantara° for bhavantara°. 9 S nirodhe°.
10 B kathessāmā. 11 BCD titthāyatane.
12 BCD āha.

Dutiyo taŋ nisedhetvā Migasingi[1]-tāpasassa asañña-bhāvaŋ[2] gahetvā *upeti pi apeti pī* ti āha.

Migasingi[1]-tāpaso kira[3] attan-tapo[3] ghora-tapo parimārit'[4] indriyo ahosi. Tassa sīla-tejena Sakka-vimānaŋ uṇhaŋ ahosi. Sakko devarājā: Sakka-ṭṭhānan nu kho tāpaso patthetī ti, Alambusaŋ nāma devakaññaŋ 'Tāpasassa tapaŋ bhinditvā ehī' ti pesesi. Sā tattha gatā. Tāpaso paṭhama-divase taŋ disvā palāyitvā paṇṇa-sālaŋ pāvisi. Dutiya-divase kāma-cchanda-nīvaraṇena bhaggo[5] taŋ hatthe va[3] aggahesi. So tena dibba-samphassena[6] phuṭṭho visaññī hutvā tiṇṇaŋ saŋvaccharānaŋ accayena saññaŋ paṭilabhi. Taŋ disvā so pi diṭṭhi-gatiko: Tiṇṇaŋ saŋvaccharānaŋ accayena nirodhā vuṭṭhito ti, maññamāno evam āha.

Tatiyo taŋ nisedhetva Athabbana-ppayogaŋ sandhāya *upakaḍḍhanti pi apakaḍḍhanti pī* ti āha. Āthabbanikā kira Athabbanaŋ payojetva sattaŋ sīsa-cchinnaŋ viya[7] mataŋ viya ca katvā dassenti. Tassa puna pākatibhāvaŋ disvā so diṭṭhigatiko: Nirodhā vuṭṭhito ayaŋ ti, maññamāno evam āha.

Catuttho taŋ nisedhetvā Yakkha-dāsīnaŋ mada-niddaŋ sandhāya *santi bho*[8] *devatā* ti āha.[9] Yakkha-dāsiyo kira sabba-rattiŋ devatûpahāraŋ[10] kurumānā naccitvā gāyitvā aruṇodaye ekaŋ surāpātiŋ pivitvā parivattitvā supitvā divā vuṭṭhahanti. Tā[11] disvā so diṭṭhi-gatiko: Sutta-kāle nirodhaŋ samāpannā, pabuddha-kāle nirodhā vuṭṭhitā ti, maññamāno evam āha.

Ayaŋ pana Poṭṭhapādo paribbājako paṇḍita-jātiko.[12] Ten' assa taŋ kathaŋ sutvā vippaṭisāro uppajji: Imesaŋ kathā eḷa-mūga-kathā viya. Cattāro hi nirodhe ete paññāpenti, iminā ca nirodhena nāma ekena bhavitabbaŋ na bahunā tenâpi ekena aññen' eva bhavitabbaŋ; so pana aññena ñātuŋ

---

1 BC Migasinga°.
2 BD asaññaka°.
3 S omits.
4 D paramādhit°.
5 BD laggo.
6 BD °phassena.
7 D inserts after viya: 'hattha-cchinnaŋ viya.'
8 BD hi bho.
9 BD ādim āha.
10 D devatupaṭṭhānaŋ.
11 BCD taŋ.
12 S °jātiyo.

na[1] sakkā[1] aññatra sabbaññunā.[2] Sace Bhagavā idha abhavissa: 'Ayaŋ nirodho ayaŋ na[3] nirodho' ti dīpa-sahassaŋ viya ujjāletvā[4] ajja[5] me[5] pākaṭaŋ akarissā ti, Dasa-balaŋ yeva anussari. Tasmā *tassa mayhaŋ bhante* ti ādim āha.

Tattha *aho nūnā* ti anussaraŋ' atthe nipāta-dvayaŋ. Tena tassa Bhagavantaŋ anussarantassa etad ahosi: '*Aho nūna Bhagavā, aho nūna Sugato*' ti. *Yo imesan* ti yo etesaŋ nirodha-dhammānaŋ *sukusalo* suṭṭhu-kusalo nipuṇo cheko so Bhagavā aho nūna katheyya, so Sugato aho nūna katheyyā ti: ayam ettha adhippāyo. *Pakatannū* ti ciṇṇa-vasitāya pakatiŋ sabhāvaŋ jānātī ti pakataññū. *Kathan nu kho* ti idam paribbajako: 'Mayaŋ Bhagavā na jānāma, tumhe jānātha, kathetha no' ti āyācanto vadati.

7. Atha Bhagavā kathento *tatra Poṭṭhapādā* ti adim āha.

Tattha *tatrā* ti tesu samaṇa-brāhmaṇesu. *Ādiso*[6] *va tesaŋ aparaddhan* ti tesaŋ ādimhi yeva viraddhaŋ, ghara-majjhe yeva pakkhalitā ti dīpeti. *Sahetu-sappaccayā* ti ettha hetu pi paccayo pi kāraṇass' eva nāmaŋ, sakāraṇā ti attho. Taŋ pana kāraṇaŋ dassento *sikkhā ekā* ti āha. Tattha *sikkhā ekā saññā uppajjantī* ti sikkhāya ekaccā saññā jāyantī ti attho. '*Kā ca sikkhā?' ti Bhagavā avocā* ti: 'Katamā ca sā sikkhā' ti Bhagavā vitthāretu-kamyatā pucchā-vasena avoca. Atha yasmā: Adhisīla-sikkhā adhicitta-sikkhā adhipaññā-sikkhā ti, tisso sikkhā honti, tasmā tā dassento Bhagavā saññāya sa-hetukaŋ uppāda-nirodhaŋ dīpetuŋ Buddh'uppādato-ppabhuti tantidhammaŋ ṭhapento *idha Poṭṭhāpada Tathāgato loke* ti ādim āha. Tattha adhisīla-sikkhā adhicitta-sikkhā ti dve eva sikkhā sa-rūpena āgatā, tatiyā pana *ayaŋ dukkha-nirodhagāminī paṭipadā ti kho Poṭṭhapāda mayā ek' aŋsiko dhammo desito* ti ettha sammā-diṭṭhi sammā-saṅkappa-vasena pariyāpannattā āgatā ti veditabbā.

10. *Kāma-saññā* ti pañca-kāma-guṇika-rāgo pi asamuppan-

---

[1] S asakkā. [2] BCS sabbaññutā.
[3] CS omit. [4] CS ujjaletvā.
[5] D ajjam eva. [6] BCD ādito.

na-kāma-rāgo[1] pi. Tattha pañca-kama-guṇika-rāgo anāgāmi-maggena samugghātaŋ gacchati, asamuppanna-kāmarāgo[1] pana imasmiŋ ṭhāne vattati; tasma *tassa yā purimā kāma-sannā* ti tassa paṭhama-jjhāna-samangino yā pubbe uppanna-pubbāya kāma-saññāya sadisattā purimakāmasaññā ti pavucceyya[2] sā nirujjhati, anuppannā va[3] n' uppajjatī ti attho. *Vivekaja-pīti-sukha-sukhuma-saccasañña tasmiŋ samaye hotī* ti tasmiŋ paṭhama-jjhāna-samaye vivekaja-pīti-sukha-saṅkhātā sukhuma-saññā saccā hoti, bhūtā hotī ti attho.

Atha vā kāma-cchand'ādi-oḷārikaŋ paggahā-ppahāna[4]-vasena sukhumā ca sā[5] bhūtatāya saccā ca saññā ti sukhuma-sacca-saññā; vivekajehi pīti-sukhehi sampayuttā sukhuma-sacca-saññā ti[6] *vivekaja-pīti-sukha-sukhuma-sacca-sañña.*[7] Ayam[8] ettha attho daṭṭhabbo, esa nayo sabbattha.

Evam pi sikkhā ti ettha yasmā paṭhama-jjhānaŋ samāpajjanto adhiṭṭhahanto vuṭṭhahanto va[9] sikkhati, tasmā tam evaŋ sikkhitabbato *sikkhā* ti vuccati, tena sikkhā-saṅkhātena paṭhama-jjhānena: Evaŋ ekā vivekaja-pīti-sukha-sukhuma-sacca-saññā uppajjati, evaŋ ekā kāmasaññā[10] nirujjhatī ti attho. *'Ayan sikkhā' ti Bhagavā avocā* ti: 'Ayaŋ tāva[11] paṭhama-jjhāna-saṅkhātā ekā sikkhā' ti Bhagavā āha. Eten' upāyena sabbattha attho daṭṭhabbo.

17. Yasmā pana aṭṭhamāya[12] samāpattiyā aṅgato sammasanaŋ Buddhānaŋ yeva hoti, sāvakesu Sāriputta-sadisassâpi[13] n' atthi, kalāpato sammasanaŋ yeva pana sāvakānaŋ hoti, idañ ca saññā: Saññā ti, evaŋ aṅgato sammasanaŋ uddhaṭaŋ, tasmā ākincaññ' āyatana-paramaŋ yeva saññaŋ dassetvā, puna tad eva *sañn' aggan* ti dassetuŋ *yato kho Poṭṭhapāda bhikkhu*[14] . . . *sañn' aggaŋ phusatī* ti āha.

---

[1] CS 'cāro' for 'rāgo.'
[2] BD vucceyya.
[3] CD ca.
[4] BD °oḷārik' aṅga-ppahāna°.
[5] CS tā.
[6] S omits.
[7] S adds 'ti.'
[8] Before 'ayam' BD insert: 'Sā assa atthī ti vivekaja-pīti-sukha-sukhuma-sacca-saññī ti,' and write 'evam' for 'ayam.'
[9] BCD ca.
[10] CD add 'pi.'
[11] B omits.
[12] BC aṭṭha°.
[13] BD °sadisānaŋ pi.
[14] S reads 'pe' for 'bhikkhu.'

Tattha *yato kho Poṭṭhapāda bhikkhū* ti yo nāma Poṭṭhapāda bhikkhu. *Idha saka-saññī hotī* ti idha sāsane saka-saññī hoti. Ayam eva vā pāṭho. Attano paṭhama-jjhāna-saññāya saññavā hotī ti attho. *So tato amutra tato amutrā* ti so bhikkhu tato paṭhama-jjhānato amutra dutiya-jjhāne tato pi amutra tatiya-jjhāne pi[1] evaŋ tāya tāya jhāna-saññāya saka-saññī[2] hutvā anupubbena saññ' aggaŋ phusati. *Saññ' aggan* ti ākiñcaññ' āyatanaŋ vuccati. Kasmā? Lokiyānaŋ kiccakāra-samapattīnaŋ aggattā ākiñcaññ' āyatana-samāpatti yamhi ṭhatvā n' eva-saññā-nâsaññ' āyatanam pi nirodham pi samāpajjanti. Iti sā lokiyānaŋ kicca-kāra-samāpattīnaŋ aggattā saññ' aggan ti vuccati. *Taŋ phusati* pāpuṇātī ti attho. Idāni abhisannā-nirodhaŋ dassetuŋ *tassa saññ' agge ṭhitassā* ti ādim āha. Tattha *ceteyyaŋ abhisaṅkhareyyan* ti pada-dvaye jhānaŋ samāpajjanto ceteti nāma[3] punappuna kappetī ti attho. Upari-samāpatti-atthāya nikantiŋ kurumāno abhisaṅkharoti nāma. *Imā ca me saññā nirujjheyyun* ti imā ākincaññ' āyatana-saññā nirujjheyyuŋ. *Aññā ca oḷārikā* ti aññā[4] oḷārikā bhav' aṅga-saññā uppajjeyyuŋ. *So na c' eva ceteti nâbhisankharotī* ti ettha kāmañ[5] c' esa[5] cetento ca[6] na[6] ceteti, abhisaṅkharonto ca nâbhisankharoti. Imassa bhikkhuno akiñcaññ' āyatanato vuṭṭhāya n' eva-saññā-nâsaññ' āyatanaŋ samāpajjitvā: Ekaŋ dve citta-vāre ṭhassāmī ti, ābhoga-sammannāhāro n' atthi, upari-nirodha-samāpatti-atthāya eva puna[7] ābhoga-samannāhāro atthi.

Svâyaŋ attho putta-ghar'-ācikkhaṇena dīpetabbo. Pitu-ghara-majjhena kira gantvā pacchā-bhāge puttassa gharaŋ hoti, tato paṇītaŋ bhojanaŋ ādāya āsana-sālaŋ āgataŋ daharaŋ thero: 'Manāpo piṇḍa-pāto kuto āgato'[8] ti pucchi. So: 'Asukassa gharato' ti laddha[9]-gharam eva ācikkhi. Yena pan' assa pitu-ghara-majjhena gato pi,[10] tattha ābhogo pi n' atthi. Tattha āsana-sālā viya ākiñcaññ' āyatana-samā-

---

[1] BD 'ti.'
[2] C 'saka-saññī' (twice).
[3] S na ca.
[4] D inserts 'ca.'
[5] S katamesaŋ.
[6] S pana; D va na.
[7] D pana.
[8] BD ābhato.
[9] S laddhaŋ.
[10] BD add 'āgato pi.'

patti daṭṭhabbā; pitu-gehaŋ viya n' eva-saññā-nâsaññ' āyatana-samāpatti; putta-gehaŋ viya nirodha-samāpatti; āsana-sālāya ṭhatvā pitu-gharaŋ amanasikaritvā[1] putta-ghar' ācikkhaṇaŋ viya ākiñcaññ' āyatanato vuṭṭhāya n' eva-saññā-nâsaññ' āyatanaŋ samāpajjitvā: Ekaŋ dve citta-vāre ṭhassāmī ti,[2] amanasikaritvā va upari-nirodha-samāpatti-atthay' eva manasikāro. Evam esa cetento va[3] na ceteti, abhisaṅkharonto va[3] nâbhisaṅkharoti. *Tā c' eva saññā* ti tā jhāna-saññā nirujjhanti. *Aññā cā* ti aññā ca oḷārikā[4] bhav' aṅga-saññā na uppajjanti. *So nirodhaŋ phusatī* ti so evaŋ paṭipanno bhikkhu saññā-vedayita-nirodhaŋ phusati vindati paṭilabhati.

18. *Anupubbâbhisaññā-nirodha-sampajāna-samāpattī* ti ettha *abhī* ti upasagga-mattaŋ. *Sampajāna*-padaŋ nirodha-padena antarikaŋ[5] katvā vuttaŋ. Anupaṭipāṭiyā sampajāna-saññā nirodha-samāpattī ti, ayaŋ pan' ettha attho. Tatrâpi: Sampajāna-saññā-nirodha-samāpattī ti, sampajānantassa ante saññā nirodha-samāpatti. Sampajānantassa vā paṇḍitassa bhikkhuno saññā-nirodha-samāpattī ti, ayaŋ vises' attho. Idāni idha ṭhatvā nirodha-samāpatti-kathā kathetabbā. Sā pan'esā sabb' ākārena Visuddhimagge Paññā-bhāvan' ānisaŋsâdhikāre kathitā.* Tasmā tattha kathitatto va gahetabbā.

Evaŋ Bhagavā Poṭṭhapādassa paribbājakassa nirodha-kathaŋ kathetvā: Atha naŋ tādisāya kathāya aññattha abhā-vaŋ paṭijānāpetuŋ *taŋ kiŋ maññasī* ti, adim āha. Paribbājako pi 'Bhagavā ajja tumhākaŋ kathaŋ ṭhapetvā na mayā evarūpā kathā suta-pubbā' ti paṭijānanto *no h' etaŋ bhante* ti vatvā puna sakkacc aŋ Bhagavato kathāya uggahitabhāvaŋ dassento *evaŋ kho ahaŋ bhante* ti ādim āha. Ath' assa Bhagavā: Su-uggahitaŋ tayā[6] ti, anujānanto *evaŋ Poṭṭhapādā* ti āha.

19. Atha paribbājako: Bhagavatā ākiñcaññ' āyaṭanaŋ saññ' aggan ti vuttaŋ, etad eva nu kho saññ' aggaŋ udāhu

---

* Vism ch. 23 (P.T.S., p. 698 *sq.*).

---

[1] D adds 'va.'
[2] B adds 'pitu-gharaŋ.'
[3] C ca.
[4] S oḷārika[0].
[5] S antaritaŋ.
[6] CS su-uggahitattāya.

avasesa-samāpattisu pi saññ' aggaŋ atthī ti, cintetvā taŋ atthaŋ pucchanto *ekañ ñeva nu kho* ti ādim āha. Bhagavā[1] pi 'ssa[2] vissajjesi. Tattha *puthu pī* ti bahūni pi. *Yathā yathā kho Poṭṭhapāda nirodhaŋ phusatī* ti paṭhavi-kasiṇ' ādisu yena yena kasiṇena paṭhama-jjhān' ādīnaŋ vā yena yena jhānena. Idaŋ vuttaŋ hoti: Sace hi paṭhavi-kasiṇena kāraṇa[3]-bhūtena paṭhavi-kasiṇa-samāpattiŋ eka-vāraŋ[4] samāpajjanto purima-saññā-nirodhaŋ phusati ekaŋ[5] saññ' aggaŋ,[5] atha dve vāre tayo vāre vāra-sataŋ vāra-sahassaŋ vāra-sata-sahasaŋ vā[5] samāpajjanto purima-saññā-nirodhaŋ phusati sata-sahassaŋ saññ' aggāni. Es' eva nayo sesa-kasiṇesu. Jhānesu[5] pi sace paṭhama-jjhānena kāraṇa[3]-bhūtena ekavāraŋ purima-saññā-nirodhaŋ phusati ekaŋ saññ' aggaŋ, atha dve vāre tayo vāre vāra-sataŋ vāra-sahassaŋ vāra-sata-sahassaŋ vā[5] purima-saññā-nirodhaŋ[6] phusati sata-sahassaŋ saññ' aggāni. Esa nayo sesa-jjhāna-samāpattisu pi. Iti eka-vara-samāpajjana-vasena vā sabbam[7] pi sañjānana-lakkhanena saṅgahetvā[8] vā eka-saññ' aggaŋ hoti. Aparâpara[9]-samāpajjana-vasena bahūni.

20. *Saññā*[5] *nu*[5] *kho bhante* ti: 'Bhante nirodha-samapajjanakassa bhikkhuno *saññā nu kho paṭhamaŋ uppajjatī*' ti pucchati. Tassa Bhagavā[5] *saññā kho Poṭṭhapādā* ti vyākāsi. Tattha *saññā* ti jhāna-saññā. *Ñāṇan* ti vipassanā-ñaṇaŋ. Aparo nayo: *saññā* ti vipassanā-saññā.[10] *Ñāṇan* ti magga-ñāṇaŋ. Aparo nayo: *saññā* ti magga-saññā. *Ñāṇan* ti phala-ñāṇan. Tipiṭaka-Mahāsīvatthero pan' āha: 'Kim ime bhikkhū bhaṇantī' ti;[5] Poṭṭhapādo heṭṭhā Bhagavantaŋ nirodhaŋ pucchati;[11] idāni nirodhā vuṭṭhānaŋ pucchanto: 'Bhagavā nirodhā vuṭṭhahantassa kiŋ paṭhamaŋ arahatta-phala-saññā uppajjati udāhu paccavekkhaṇa-ñāṇan' ti vadati. Ath' assa Bhagavā yasmā phala-saññā paṭhamaŋ uppajjati pacchā

---

[1] S bhagavatā. [2] D tassa. [3] C karaṇa°.
[4] S ekadvāraŋ. [5] S omits.
[6] C inserts 'samāpajjanto' before purima°.
[7] S sabbā. [8] S gahetvā.
[9] BCD aparâparaŋ.
[10] D omits 'saññā.' [11] BD pucchi.

paccavekkhaṇa-ñāṇaŋ, tasmā *saññā kho Poṭṭhapādā* ti adim āha.

Tattha *saññ' uppādā* ti arahatta-phala-saññāya uppādā,[1] pacchā: Arahatta-phalan[2] ti, evaŋ paccevekkhaṇa-ñāṇ' uppādo hoti. *Idappaccayā kira me* ti phala-samādhi[3]-saññā-paccayā kira mayhaŋ paccavekkhaṇa-ñāṇaŋ uppanan ti.

21. Idāni paribbājako yathā nāma gāma-sūkaro gandh' odakena nahāpetvā gandhehi anulimpitvā mālā-dāmaŋ pilandhitvā siri-sayane āropito pi sukhaŋ na vindati, vegena gūtha-ṭṭhānam eva gantvā sukhaŋ vindati, evam eva Bhagavatā[4] saṇha-sukhuma-tilakkhaṇ' abbhāhatāya desanāya[5] nahāpita-vilitta-maṇḍito[6] pi nirodha-kathā siri-sayanaŋ āropito pi tattha sukhaŋ avindanto gūtha-ṭṭhāna-sadisaŋ attano laddhiŋ gahetvā: tam eva pucchanto *saññā nu kho bhante purisassa attā* ti ādim āha.

Ath' assânumatiŋ gahetvā vyākātu-kāmo Bhagavā *kiŋ pana tvan* ti ādim āha. Tato so: Arūpī attā ti, evaŋ-laddhiko samāno pi Bhagavā desanāya sukusalo so me ādito va laddhiŋ mā viddhaŋsetū[7] ti, cintetvā attano laddhiŋ pariharanto *oḷārikaŋ kho* ti ādim āha.

Ath' assa Bhagavā tattha dosaŋ dassento *oḷāriko ca hi te* ti ādim āha. Tattha *evaŋ santan* ti evaŋ sante, bhumm' atthe hi etaŋ upayoga-vacanaŋ. Evaŋ santaŋ attānaŋ paccāgacchato tavā[8] ti ayaŋ vā[9] ettha attho. Catunnañ ca khandhānaŋ ek' uppād' eka-nirodhattā kiñcâpi[10] yā saññā uppajjati sā ca[11] nirujjhati, aparâparaŋ upādāya pana *aññā ca*[11] *saññā uppajjanti aññā ca saññā nirujjhantī* ti vuttaŋ.

22. Idāni aññaŋ[12] laddhiŋ dassento *mano-mayaŋ kho ahaŋ bhante* ti ādiŋ vatvā tatrâpi dose dinne. Yathā nāma ummattako yāv' assa saññā na patiṭṭhāti tāv' aññaŋ gahetvā aññaŋ vissajjeti, saññā-patiṭṭhāna-kāle pana vattabbam eva vadati,

---

[1] S uppādo.
[2] BD idaŋ arahattaphalan.
[3] S 'samādhi' (twice).
[4] S Bhagavato.
[5] S omits.
[6] S °vilitta-matto.
[7] D viddhaŋsesi.
[8] D te.
[9] S ca.
[10] S omits 'pi.'
[11] S va.
[12] S adds 'aññā ti.'

evam eva aññaŋ gahetvā aññaŋ vissajjetvā, idāni attano laddhiŋ yeva vadanto *arūpiŋ*[1] *kho* ti ādim āha.

23. Tatrâpi yasmā so[2] saññāya uppāda-nirodhaŋ icchati attānaŋ pana sassataŋ maññati, tasmā tath' ev' assa dosaŋ dassento Bhagavā *evaŋ santan* ti ādim āha.

24. Tato paribbajāko micchā-dassanena abhibhūtattā Bhagavatā vuccamānam pi taŋ nānattaŋ ajānanto *sakkā*[3] *pan' etaŋ bhante mayā* ti ādim āha. Ath' assa Bhagavā yasmā so saññāya uppāda-nirodhaŋ passanto pi saññā-mayaŋ attānaŋ niccam eva maññati tasmā *dujjānaŋ kho* ti ādim āha.

Tattha ayaŋ saṅkhep' attho: Tava aññā diṭṭhi aññā khanti aññā[4] ruciyo, aññathā yeva te dassanaŋ pavattaŋ aññad eva ca te khamati c' eva ruccati ca, aññatra ca te āyogo, aññissā yeva paṭipattiyā[5] yutta-payuttatā, aññattha ca te ācariyakaŋ, aññasmin titth' āyatane ācariyabhāvo. Tena *tayā evaŋ añña-diṭṭhikena añña-khantikena añña-rucikena aññatr' āyogena aññatra ācariyakena dujjānam etan* ti.

25. Atha paribbājako: Saññā vā purisassa attā hotu aññā vā saññā[6] taŋ[6] sassat' ādi-bhāvam assa pucchissan ti, puna *kiŋ pana bhante* ti ādim āha. Tattha *loko* ti attānaŋ sandhāya vadati.

28. *Na h' etaŋ Poṭṭhapāda attha-saŋhitan* ti Poṭṭhapāda etaŋ diṭṭhi-gataŋ na[4] idha-loka-para-loka-attha-nissitaŋ na att' attha-par' attha-nissitaŋ. *Na dhamma-saŋhitan*[7] ti na nava-lok'uttara-dhamma-nissitaŋ. *Na ādi-brahma-cariyakan* ti sikkha-ttaya-sankhātasssa[4] sāsana-brahmacariyakassa[8] [4] na[4] ādi-mattaŋ adhisīla-sikkhā-mattam pi na hoti. *Na nibbidāya* ti saŋsāra-vaṭṭe nibbindan'[9] atthāya na saŋvattati. *Na virāgāya* ti vaṭṭa-virag' atthāya na saŋvattati. *Na nirodhāya* ti vaṭṭassa nirodha-karaṇ' atthāya na saŋvattati.

Na upasamāya ti vaṭṭassa vūpasaman' atthāya na saŋvattati.

---

1 BD arūpī.
2 B adds 'taŋ aññasmiŋ titth' āyatane ācariya°.'
3 D adds 'ca.'
4 S omits.
5 S paṭipatti.
6 S 'saññāto' for 'saññā taŋ.'
7 B °nissitan.
8 C °brahmacariyassa.
9 S nibbind'.

Na abhinnāyā ti vaṭṭâbhijānanāya paccakkha-kiriyāya na saŋvattati. *Na sambodhāyā* ti vaṭṭa-sambbujjhan' atthāya na saŋvattati. *Na nibbānāyā* ti amata-mahā-nibbānassa paccakkha-kiriyāya na saŋvattati.

29. *Idaŋ dukkhan* ti ādisu taṇhaŋ ṭhapetvā te-bhūmakā[1] pañca-kkhandhā *dukkhan* ti tass' eva dukkhassa pabhavanato[2] sappaccayā[3] taṇhā *dukkha-samudayo* ti, ubhinnaŋ appavatti *dukkha-nirodho* ti, ariyo aṭṭh' angiko maggo *dukkha-nirodha-gāminī-paṭipadā* ti *mayā vyākatan* ti attho.

30. Evañ ca pana vatvā Bhagavā: Imassa paribbājakasa magga-pātubhāvo nāma[4] phala-sacchikiriyā vā n' atthi, may-hañ ca bhikkhā-cāra-velā ti cintetvā tuṇhī ahosi. Parib-bājako taŋ ākāraŋ ñatvā Bhagavato gamana-kālaŋ ārocento viya *evam etan* ti ādim āha.

31. *Vācāya sannitodakenā*[5] ti vacana-patodena. *Sañjambhariŋ akaŋsū* ti sañjambharitaŋ[6] nirantaraŋ phuṭaŋ akaŋsu, upari vijjhaŋsū[7] ti vuttaŋ hoti. *Bhūtan* ti sabhāvato vijjamānaŋ. *Tacchaŋ tathan* ti tass'[8] eva vevacanaŋ. *Dhamma-ṭṭhitakan*[9] ti nava-lok' uttara-dhammesu[10] ṭhita-sabhāvaŋ. *Dhamma-niyāmakan*[11] ti lok' uttara-dhamma-niyāma-niyataŋ.[12] Buddhānaŋ hi catu-sacca-vinimuttā kathā nāma n' atthi, tasmā sā edisā hoti.

32. *Citto ca Hatthisāriputto* ti so kira Sāvatthiyaŋ[13] hatthi-ācariyassa putto. Bhagavato santike pabbajitvā tīṇi piṭa-kāni uggahetvā sukhumesu atth' antaresu kusalo ahosi. Pubbe kata-pāpa-kamma-vasena pana sattavāre vibbha-mitvā gihī[14] jāto.[14] Kassapa-sammāsambudhassa kira sāsane dve sahāyakā ahesuŋ, aññam-aññaŋ samaggā ekato va[15] sajjhāyanti. Tesu eko anabhirato gihibhāve[16] cittaŋ uppā-detvā itarassa ārocesi. So gihibhāve ādīnavaŋ pabbajjāya ca

---

1 D °bhūmikā.
2 B pabhavato, S pabhāvanato.
3 D tapp°.
4 C 'vā' instead of 'nāma.'
5 D sannipatodakena.
6 S sambharitaŋ.
7 D vijjhiŋsu.
8 S tassā.
9 D °ṭṭhitan.
10 S dhamme.
11 D °niyāmatan.
12 BC °dhamma-niyāmataŋ.
13 S Sāvattiya-.
14 D gihijāto.
15 S omits.
16 C gihībhāve.

ānisaŋsaŋ dassetvā taŋ ovadi. So taŋ sutvā abhiramitvā puna eka-divasaŋ tādise citte uppanne tam etad avoca: 'Mayhaŋ āvuso eva-rūpaŋ cittaŋ uppajjati, imâhaŋ patta-cīvaraŋ tuyhan dassāmī' ti. So patta-cīvara-lobhena tassa gihibhāve ānisaŋsaŋ dassetvā pabbajjāya ādīnavaŋ kathesi. Ath' assa taŋ sutvā va gihibhāvato cittaŋ virajjitvā[1] pabbajjāyam eva abhirami. Evam esa tadā sīlavantassa bhikkhuno gihibhāve ānisaŋsa-kathāya kathitattā idāni chavāre vibbhamitvā sattame vāre pabbajito.

Mahāmoggallānassa[2] Mahākoṭṭhitattherassa ca abhidhamma-kathaŋ kathentānaŋ antar' antarā-kathaŋ opātesi. Atha naŋ Mahākoṭṭhitatthero apasādesi. So mahā-sāvakassa kathite patiṭṭhātuŋ asakkonto vibbhamitvā gihī[3] jāto.[3] Poṭṭhāpadassa panâyaŋ gihi-sahāyako[4] hoti, tasmā vibbhamitvā dvīha-tīh' accayena Poṭṭhapādassa santikaŋ gato. Atha naŋ so disvā: Samma kiŋ tayā kataŋ evarūpassa nāma Satthu-sāsanā pakkanto 'si? ehi pabbajituŋ[5] dāni te vattatī ti, taŋ gahetvā Bhagavato santikaŋ agamāsi. Tena vuttaŋ *Citto ca Hatthisāriputto Poṭṭhapādo ca paribbājako* ti.

33. *Andhā* ti paññā-cakkhuno natthitāya andhā. Tass' eva abhāvena *acakkhukā*. *Tvaŋ*[6] *yeva*[6] *nesaŋ eka*[7]*-cakkhumā* ti subhāsita-dubbhāsita-jānana-bhāvamattena paññā-cakkhunā cakkhumā. *Ek' aŋsikā* ti eka-koṭṭhāsā. *Paññattā* ti ṭhapitā. *Anek' aŋsikā* ti na eka-koṭṭhāsā. Eken' eva koṭṭhāsena sassarā ti vā asassatā[2] ti[2] vā[2] na vuttā ti attho.

34. *Santi kho*[8] *Poṭṭhapādā* ti idaŋ Bhagavā kasmā ārabhi? Bāhirakehi paññāpita-niṭṭhāya aniyyānikabhāva-dassan' atthaŋ. Sabbe hi[9] titthiyā yathā Bhagavā amata-mahā-nibbānaŋ[10] evaŋ attano attano samaye loka-thūpik' ādivasena niṭṭhaŋ paññāpenti; sā ca[11] na niyyānikā yathā paññ-

---

1 B nivattetvā, S vipajjitvā.
2 S omits.
3 C gihībhāve.
4 S gihī sahāyako.
5 C paṭipabbajituŋ, S paṭipajjituŋ.
6 BC tvañ ñeva, D tvañ c' eva.
7 BD eko.
8 D hi.
9 BD omit.
10 BD amataŋ nibbānaŋ.
11 S va.

ñattā hutvā na niyyāti na gacchati, aññad' atthu paṇḍitehi paṭikkhittā nivattati; taŋ dassetuŋ Bhagavā evam āha. Tattha *ek' anta-sukhaŋ lokaŋ jānaŋ passan* ti: Puratthimāya vā[1] disāya ek' anta-sukho loko pacchim' ādīnaŋ vā[2] aññatarāyā ti, evaŋ jānantā passantā viharatha, diṭṭha-pubbāni vo[3] tasmiŋ loke manussānaŋ sarīra-saṇṭhān' ādīnī ti. *Appāṭihīrakatan* ti appāṭihīraŋ[4] kataŋ[4] paṭiharaṇa[5]-virahitaŋ aniyyānikan ti vuttaŋ hoti.

35. *Janapada-kalyāṇī* ti janapade aññāhi itthīhi vaṇṇasaṇṭhāna-vilāsa-kapp' ādīhi[6] asadisā.

39. Evaŋ Bhagavā paresaŋ niṭṭhāya aniyyānikattaŋ dassetvā attano niṭṭhāya niyyānikabhāvaŋ dassetuŋ *tayo kho 'me Poṭṭhapādā* ti ādim āha. Tattha[2] *atta-paṭilābho* ti attabhāva-paṭilābho. Ettha ca Bhagavā tīhi attabhāvapaṭilābhehi tayo bhave dassesi. Oḷārik' attabhāva-paṭilābhena Avīcito paṭṭhāya Paranimmita-vasavatti-pariyosānaŋ *kāma-bhavaŋ* dassesi, manomaya-attabhāva-paṭilābhena paṭhama-jjhāna-bhūmito paṭṭhāya Akaniṭṭha-brahmaloka-pariyosānaŋ *rūpa-bhavaŋ* dassesi; arūp'attabhāva-paṭilābhena Ākās' ānañc' āyatana-brahmalokato paṭṭhāya Nevasaññā-n' âsaññ' āyatana-brahmaloka-pariyosānaŋ *arūpa-bhavaŋ* dassesi.

40. *Saṅkilesikā dhammā* nāma dvādasa akusala-citt' uppādā. *Vodāniyā dhammā* nāma samatha-vipassanā. *Paññāpāripūriŋ vepullatan* ti magga-paññā-phala-paññānaŋ pāripūriñ c' eva vipulabhāvañ ca. *Pāmujjan* ti taruṇapīti. *Pīti* ti balava-tuṭṭhi. Kiŋ vuttaŋ hoti? Yaŋ avocumha[7] *sayaŋ abhiññā sacchikatvā upasampajja viharissatī*[8] ti tattha tassa[2] evaŋ viharato[9] pāmojjañ[10] c' eva bhavissati pīti ca nāma kāya-passaddhi ca, sati ca supaṭṭhitā uttama-ñāṇañ ca sukho ca vihāro; sabba-vihāresu ca ayam eva vihāro sukho ti vattuŋ[11] yutto upasanto parama-madhuro ti.

---

[1] BCD omit. [2] S omits. [3] D kho.
[4] C appaṭihīrakataŋ; D appāṭihīrakaŋ.
[5] S paṭibhāna°. [6] S °ākapp°.
[7] S avocāma. [8] BC viharatī.
[9] BD add 'taŋ.' [10] S pāmujjaŋ. [11] S vuttaŋ.

Tattha paṭhama-jjhāne[1] pāmujj' ādayo cha pi[2] dhammā labbhanti. Dutiya-jjhāne[1] dubbala-pīti-saṅkhātaŋ pāmojjaŋ[3] nivattati, sesā pañca labbhanti. Tatiye pīti pi nivattati sesā cattāro labbhanti. Tathā catutthe. Imesu ca[4] jhānesu Sampasāda-sutte* Suddha-vipassanā-pādaka-jjhānam eva kathitaŋ. Pāsādika-sutte† catuhi maggehi saddhiŋ vipassanā kathitā. Dasuttariya-sutte‡[5] catuttha-jjhāniya[6]-phala-samāpatti kathitā. Imasmiŋ Poṭṭhapāda-sutte pamojjaŋ[3] pīti-vevacanam eva katvā dutiya-jjhaniya-[6]phala-samāpatti nāma kathitā ti veditabbā.[7]

43. *Ayaŋ vā so* ti, ettha *vā* saddo vibhāvan' attho hoti.

Ayaŋ so ti evaŋ vibhāvetvā pakāsetvā vyākareyyama.[8] Yathā pare: Ekanta-sukhaŋ attānaŋ sanjānāthā ti, iti puṭṭhā no ti vadanti, na evaŋ vadāmā ti attho.

45. *Sappāṭihīrakatan*[9] ti sappāṭiharaṇaŋ[10] niyyānikan ti attho.

48. *Mogho hotī* ti tuccho hoti. N' atthi so tasmiŋ samaye ti adhippāyo. *Sacco hotī* ti bhūto hoti. Sveva tasmiŋ samaye sacco[11] hotī ti attho.

Ettha panâyaŋ Citto attano asabbaññutāya tayo·atta-paṭilābhe kathetvā: Atta-paṭilabho nāma paññatti-mattaŋ etan ti, uddharituŋ nâsakkhi, atta-paṭilābho tveva niyyātesi.

49. Ath' assa Bhagavā: Rūp' ādayo c' ettha dhammā atta-paṭilābho ti pana nāma-mattam etaŋ tesu tesu[12] pi[12] rūp' ādisu sati eva-rūpā vohārā hontī ti dassetu-kāmo tass' eva kathaŋ gahetvā nāma-paññatti-vasena niyyātan' atthaŋ *yasmiŋ Citta samaye* ti ādim āha. Evañ ca pana vat vā paṭipucchitvā vinayan' atthaŋ puna *sace pana*[10] *taŋ Citta evaŋ*[13] *puccheyyun* ti ādim āha.

50. Tattha *yo me ahosi atīto atta-paṭilābho, sveva me atta-paṭilābho tasmiŋ samaye sacco ahosi, mogho anāgato, mogho*

---

* D III. 99 *sq.* † D III. 117 *sq.* ‡ D III. 272 *sq.*

---

1 S jjhānena.
2 S va.
3 S pāmujjaŋ.
4 C 'catusu' for 'ca.'
5 BD Dasuttara°.
6 BCD °jjhānika°.
7 D adds 'ti.'
8 S vyākareyyamānaŋ.
9 S sappāṭivihīrakan.
10 S sappāṭiviharaṇaŋ.
11 S omits.
12 BD omit.
13 S etaŋ.

paccuppanno ti: ettha tāva imaŋ atthaŋ dasseti; yasmā ete[1] atīta-dhammā te etarahi n' atthi, ahesun ti pana saṅkhaŋ gatā, tasmā so pi me atta-paṭilābho tasmiŋ yeva samaye sacco ahosi. Anāgata-paccuppanānaŋ[2] dhammānaŋ tadā abhāvā tasmiŋ samaye mogho anāgato, mogho paccuppano ti. Evaŋ atthato nāmamattam eva atta-paṭilābhaŋ paṭijānāti. Anāgata-paccuppannesu pi es' eva nayo.

51. Atha Bhagavā tassa vyākaraṇena saddhiŋ attano vyākaraṇaŋ saŋsandetuŋ *evam eva kho Cittā* ti ādiŋ[3] vatvā puna opammato taŋ atthaŋ sādhento[4] *seyyathā pi Citta gavā khīran* ti ādim āha.

52. Tatrâyaŋ saṅkhep' attho: yathā gavā khīraŋ[5] khīr' ādīhi ca dadhi-ādīni bhavanti, tattha yasmiŋ samaye khīraŋ hoti, na tasmiŋ samaye: Dadhī ti vā navanīt' ādisu vā aññataran ti, saṅkhaŋ niruttiŋ nāmaŋ vohāraŋ gacchati. Kasmā? Ye dhamme upādāya: Dadhī ti, ādi vohāro hoti, tesaŋ abhāvā; atha kho khīraŋ tveva tasmiŋ samaye saṅkhaŋ gacchati. Kasmā? Ye dhamme upādāya: Khiran ti, sankhā nirutti nāmaŋ vohāro hoti tesaŋ bhāvā ti. Esa nayo sabbattha.

53. *Imā kho Cittā* ti oḷāriko atta-paṭilābho iti ca manomayo atta-paṭilābho iti ca arūpo atta-paṭilābho iti ca:[6] *imā*[7] *kho Citta* loka-sāmaññā. Loke sāmaññā-mattakāni samanujānana-mattakāni etāni tathā loke nirutti-mattakāni vacana-patha-mattakāni vohāra-mattakāni nāma-paññatti-mattakāni etānī ti. Evaŋ Bhagavā heṭṭhā tayo atta-paṭilābhe kathetvā idāni: Sabbam etaŋ vohāra-mattakan ti, vadati. Kasmā? Yasmā param' atthato satto nāma n' atthi, suñño tuccho esa loko.

*Buddhānaŋ pana dve kathā: sammuti-kathā ca param' attha-kathā ca. Tattha: Satto poso devo Brahmā ti, ādikā *sammuti-kathā* nāma. Aniccaŋ dukkhaŋ anattā khandhā dhātuyo āyatanāni sati-paṭṭhānā sammappadhānā ti, ādikā *paramattha-kathā* nāma. Tattha yo sammuti-desanāya:

* From here to end of gāthās, also at KvuA (*J.P.T.S.* 1889), p. 34.

[1] BD ye te.
[2] BCD add 'pana.'
[3] S ādi.
[4] D dassento.
[5] BCS khīra°.
[6] S omits.
[7] DT 'itimā' for 'iti ca imā.'

Satto ti vā poso ti vā devo ti vā Brahmā ti vā, vutte vijānituŋ[1] paṭivijjhituŋ niyyātuŋ[2] arahatta-jaya-ggāhaŋ[3] gahetuŋ sakkoti, tassa Bhagavā ādito va: Satto ti vā poso ti vā devo ti vā Brahmā vā, katheti. Yo param' attha-desanāya: Aniccan ti vā dukkhan ti vā ti,[4] ādisu aññataraŋ sutvā vijānituŋ paṭivijjhituŋ niyyātuŋ arahatta-jaya-ggāhaŋ[3] gahetuŋ sakkoti, tassa: Aniccan ti vā dukkhan ti vā ti, ādisu aññataram eva katheti. Tathā[5] sammuti-kathāya bujjhanaka-sattassa pana[6] na paṭhamaŋ param' attha-kathaŋ katheti, sammuti-kathāya pana bodhetva pacchā param' atthakathaŋ katheti; param' attha-kathāya bujjhanaka-sattassâpi na paṭhamaŋ sammuti-kathaŋ katheti, param' attha-kathāya pana bodhetvā pacchā sammutikathan katheti. Pakatiyā pana paṭhamam eva param' attha-kathaŋ kathentassa desanā lūkh' ākārā hoti, tasmā Buddhā paṭhamaŋ sammuti-kathaŋ kathetvā pacchā[4] param' attha-kathaŋ kathenti, sammuti-kathaŋ kathentā pi saccam eva sabhāvam eva[7] amusā va kathenti, param' attha-kathaŋ[8] kathentā pi saccam eva sabhāvam eva amusā va kathenti.[8]

Duve saccāni akkhāsi Sambuddho vadataŋ varo,
Sammutiŋ param' atthañ ca tatiyaŋ nûpalabbhati;
Saṅketa-vacanaŋ saccaŋ loka-sammuti-kāraṇaŋ.
Param' attha-vacanaŋ saccaŋ dhammānaŋ bhūta[9]-lakkhaṇan ti.

Yāhi Tathāgato voharati aparāmasan ti: Yāhi loka-sammaññāhi loka-niruttīhi Tathāgato taṇhā-māna-diṭṭhi-parāmasānaŋ abhāvā aparāmasanto voharatī ti, desanaŋ vinivaṭṭetvā arahatta-nikūṭena desanaŋ niṭṭhapesi. Sesaŋ[10] uttanattham evā ti.

[4]Iti Sumaṅgalavilāsiniyā Dīghanikāy' aṭṭhakathāya[4]
Poṭṭhapāda-sutta-vaṇṇanā niṭṭhitā.

1 CS te jānituŋ.
2 B niyyānituŋ.
3 D °ddhajaggāhaŋ.
4 S omits.
5 D tasmā.
6 BD 'pi' for 'pana.'
7 B adds 'na.'
8 S omits from 'paramatthakathaŋ' to 'kathenti.'
9 KvuA tathā.
10 BD add 'sabbattha.'

X.

SUBHA-SUTTA-VAṆṆANĀ.

1, 1. *Evam me sutaŋ* . . . pe . . . *Sāvatthiyan*[1] ti Subha-suttaŋ. Tatrâyaŋ anuttāna-pada-vaṇṇanā. *Acira-parinibbute*[2] ti aciraŋ parinibbute[3] Bhagavati, parinibbānato uddhaŋ māsa-matte kāle. Nidāna-vaṇṇanāyaŋ vutta-nayen' eva Bhagavato patta-cīvaraŋ ādāya āgantvā khīra-virecanaŋ pivitvā vihāre nisinna-divasaŋ sandhāya etaŋ vuttan. *Todeyya-putto* ti Todeyya-brāhmaṇassa putto. So kira Sāvatthiyā avidūre Tudigāmo nāma atthi; tassa adhipatittā: Todeyyo, ti, saṅkhaŋ gato. Mahaddhano pana hoti pañca-cattāḷīsa-koṭi-vibhavo parama-maccharī: Dadato bhogānaŋ aparikkhayo nāma n' atthī ti, cintetvā kassaci kiñci na deti. Vuttaŋ[4] hi:[4]

Añjanānaŋ khayaŋ disvā vammikānañ ca sañcayaŋ
Madhūnañ ca samāhāraŋ paṇḍito gharam āvase ti

Evaŋ adānam eva sikkhāpetvā kāyassa bhedā tasmiŋ yeva ghare sunakho hutvā nibbatto. Subho taŋ sunakhaŋ ativiya piyāyati, attano bhuñjanaka-bhattaŋ yeva bhojeti, ukkhipitvā vara-sayane sayāpeti.

Atha Bhagavā eka-divasaŋ nikkhante mānave taŋ gharaŋ piṇḍāya pāvisi. Sunakho Bhagavantaŋ disvā bhukkāraŋ[5] karonto Bhagavato samīpaŋ gato. Tato naŋ Bhagavā avoca: 'Todeyya, tvaŋ pubbe pi maŋ: Bho bho ti, paribhavitvā sunakho jāto, idāni pi bhukkāraŋ katvā Avīciŋ gamissasī '[6] ti. Sunakho taŋ kathaŋ[7] sutvā vippaṭisārī hutvā uddhan' antare charikāya nipanno. Manussā ukkhipitvā sayane[7] sayāpetuŋ

[1] S omits.
[2] BD add 'Bhagavati.'
[3] S (twice).
[4] BD puttam pi āha.
[5] CS° bhuṅkāraŋ.
[6] MSS. gamissatī.
[7] CS omit.

nâsakkhiŋsu. Subho āgantvā: 'Kenâyaŋ sunakho sayanā oropito?' ti āha. Manussā: 'Na kenacī' ti vatvā taŋ pavattiŋ ārocesuŋ. Māṇavo sutvā: Mama pitā Brahmaloke nibbatto, samaṇo pana me[1] Gotamo[2] pitaraŋ sunakhaŋ karoti, yaŋ kiñc' esa mukh' ārūḷhaŋ bhāsatī ti, kujjhitvā Bhagavantaŋ musā-vādena codetukāmo vihāraŋ gantvā taŋ pavattiŋ pucchi.

Bhagavā tassa tath' eva vatvā saŋvadan' atthaŋ[3] āha: 'Atthi pana te māṇava pitarā anakkhātaŋ dhanan?' ti. 'Atthi[4] bho Gotama sata-sahass' agghanikā suvaṇṇamālā sata-sahass' agghanikā pādukā[5] sata-sahass' agghanikā suvaṇṇa-pātī, sata-sahassañ ca kahāpaṇan'[6] ti. 'Gaccha, taŋ sunakhaŋ app' odakaŋ madhu-pāyāsaŋ bhojetvā sayanaŋ[7] āropetvā īsakaŋ niddaŋ okkanta-kāle puccha, sabban te ācikkhissati; atha naŋ jāneyyāsi: Pitā me eso ti.' So[8] tathā akāsi. Sunakho sabbaŋ dassesi.[9] Tadā naŋ: Pitā me ti, ñatvā Bhagavati pasanna-citto gantvā Bhagavantaŋ cuddasa-pañhe pucchitvā vissajjana-pariyosāne Bhagavantaŋ saraṇaŋ gato.

Taŋ sandhāya vuttaŋ *Subho māṇavo Todeyyaputto* ti.

Sāvatthiyaŋ paṭivasatī ti attano bhoga-gāmato āgantvā vasati.

1, 2. *Aññataraŋ māṇavakaŋ āmantesī* ti: Satthā[10] parinibbuto,[10] Ānanda-tthero kir' assa patta-cīvaraŋ gahetvā āgato, mahājano ca[11] taŋ dassan' atthāya upasaṅkamī[12] ti, sutvā: Vihāraŋ kho pana gantvā mahā-jana-majjhe na sakkā sukhena paṭisanthāraŋ vā kātuŋ dhamma-kathaŋ vā sotuŋ, gehaŋ āgataŋ yeva naŋ disvā sukhena paṭisanthāraŋ karissāmi; ekā ca me kaṅkhā atthi, tam pi naŋ pucchissāmī ti, cintetvā aññataraŋ māṇavakaŋ āmantesi. *App' ābādhan* ti ādisu *ābādho* ti visa-bhāga-vedanā vuccati, yā eka-dese uppajjitvā cattāro iriyāpathe ayo-paṭṭena ābandhitvā viya gaṇhāti, tassa abhāvaŋ pucchā ti vadati.

---

1 BD omit.
2 BD add 'mama.'
3 CD avisaŋvādanatthaŋ.
4 D adds 'pana.'
5 BD suvaṇṇa°.
6 C kahāpanānan.
7 D sayane.
8 S omits.
9 BD ācikkhi.
10 BD Satthari parinibbute.
11 D omits.
12 BDS[t] upasaṅkamatī.

App' ātaṅko[1] ti kiccha-jīvikakaro[2] rogo vuccati. Tassâpi abhāvaŋ pucchā ti vadati. Gilānass' eva ca uṭṭhānaŋ nāma garu[3] hoti, kāye balaŋ na hoti, tasmā niggelañña[4]-bhāvañ ca balañ ca pucchā ti[5] vadati.[5] *Phāsu-vihāran* ti gamanaṭṭhāna-nisajja-sayanesu catusu iriyāpathesu sukha-vihāraŋ pucchā ti vadati. Ath' assa pucchitabb' ākāraŋ dassento *Subho* ti[6] ādim āha.

1, 4. *Kālañ ca samayañ ca upādāyā* ti kālañ ca samayañ ca paññāya gahetvā upadhāretvā ti attho. Sace amhākaŋ sve gamana-kālo bhavissati, kāye[7] bala-mattā c' eva pharissati, gamana-paccayā ca añño aphāsu-vihāro na bhavissati; ath' etaŋ kālañ ca gamana-kāraṇa-samavāya saṅkhātaŋ samayañ ca upadhāretvā api eva nāma sve āgaccheyyāmā ti vuttaŋ hoti·

5. *Cetakena bhikkhunā* ti Cetiya-raṭṭhe jātattā: Cetako ti, evaŋ laddhanāmena. *Sammodanīyaŋ kathaŋ sārāṇīyan* ti: 'Bho Ānanda Dasabalassa ko nāma rogo ahosi, kiŋ Bhagavā paribhuñji? api ca[5] Satthu parinibbānena tumhākaŋ soko udapādi? Satthā nāma na[5] kevalaŋ tumhākaŋ yeva parinibbuto, sadevakassa lokassa mahā-jāni?[8] Ko idāni[9] añño maraṇā muccissati yatra so[10] sadevakassa lokassa agga[5]-puggalo parinibbuto? Idāni kaŋ aññaŋ disvā maccurājā lajjissatī?' ti evam ādinā nayena maraṇa-paṭisaŋyuttaŋ sammodanīyaŋ kathaŋ sārāṇīyaŋ vītisāretvā therassa bhiyyo[11] pīta-bhesajjânurupaŋ āhāraŋ datvā bhattakiccâvasāne ekamantaŋ nisīdi. *Upaṭṭhāko santikâvacaro* ti upaṭṭhāko hutvā santikâvacaro[12] na[13] randha-gavesī.[13] *Samīpa-cārī* ti idaŋ purima-padassa vevacanaŋ. *Yesaŋ*[5] *so bhavaŋ Gotamo* ti: kasmā pucchati? Tassa kira evaŋ ahosi: Yesu dhammesu bhavaŋ Gotamo imaŋ lokan patiṭṭhāpesi te tassa accayena naṭṭhā nu kho dharanti nu kho?[14] Sace dharanti Ānando jānissati, handa naŋ pucchāmī ti, tasmā pucchati.

---

1 C appātaŋ kho (!), S ātanko.
2 D °jīvita°.
3 BD garukaŋ.
4 S niraggelañña°.
5 S omits.
6 S subho hoti.
7 S kāya°.
8 S °jāti.
9 D dāni.
10 D adds 'ca.'
11 D hiyyo.
12 D adds 'va.'
13 S santikâvacarandhagavesi.
14 S adds 'ti.'

1, 6. Ath' assa thero tīṇi piṭakāni tīhi khandhehi saṅgahetvā dassento *tiṇṇaŋ kho* ti ādim āha. Māṇavo saṅkhittena kathitaŋ asallakkhento: Vitthārato pucchissāmī ti, cintetvā *katamesaŋ tiṇṇan* ti ādim āha. Tato therena *ariyassa sīla-kkhandhassā* ti tesu dassitesu puna:[1] *katamo pana so bho Ānanda ariyo sīla-kkhandho* ti, ek' ekaŋ pucchi. Thero pi 'ssa Buddh' uppādaŋ dassetvā tantidhammaŋ dassento anukkamena Bhagavatā vutta-nayen' eva sabbaŋ vissajjesi.

1, 30. Tattha *atthi c' ev' ettha uttariŋ karaṇīyan* ti ettha Bhagavato sāsane na sīlam eva sāro, kevalaŋ h'[2] etaŋ patiṭṭhā-mattakam[3] eva hoti. Ito uttariŋ pana aññam pi kattabbaŋ atthi yevā ti dasseti. *Ito bahiddhā* ti Buddhasāsanato bahiddhā.

2, 1. *Kathañ ca māṇava bhikkhu indriyesu gutta-dvāro hotī* ti: idaŋ āyasmā Ānando: *Katamo pana so bho Ānanda ariyo samādhi-kkhandho* ti, evaŋ samādhi-kkhandhaŋ puṭṭho pi ye te: Sīla-sampanno[4] indriyesu gutta-dvāro sati-sampajaññena samannāgato[4] santuṭṭho[4] ti, evaŋ sīlânantaraŋ indriyasaŋvar' ādayo sīla-samādhinaŋ antare ubhinnam pi upakāradhammā uddiṭṭhā, te niddisitvā[5] samādhi-kkhandhaŋ dassetukāmo ārabhi. Ettha ca rūpa-jjhānān' eva āgatāni, na[6] arūpa-jjhānāni ānetvā pana dīpetabbāni. Catuttha-jjhānena hi asaṅgahitā arūpasamāpatti nāma n' atthi yeva.[6]

2, 19. *Atthi c' ev' ettha uttarin*[7] ti ettha ca[8] Bhagavato sāsane[9] citt' ek' aggatā-mattaken' eva pariyosana-ppatti[10] nāma n' atthi,[11] ito pi uttariŋ pana[12] aññaŋ kātabbam atthi yevā ti dasseti.

2, 27. *N' atthi c' ev' ettha uttariŋ karaṇīyan* ti ettha ca[8] Bhagavato sāsane ito uttariŋ kātabbaŋ nāma n' atthi yeva, arahatta-pariyosānaŋ hi Bhagavato sāsanan ti dasseti.

Sesaŋ sabbattha uttānattham evā ti.

[6]Iti Sumaṅgalavilāsiniyā Dīghanikāy' aṭṭhakathāya[6]
Subha-sutta-vaṇṇanā niṭṭhitā.

---

1 B pana. 2 D c'. 3 BD °mattam.
4 S[t]-ā for -o. 5 B uddisitvā. 6 S omits.
7 BD uttari(ŋ) karaṇīyan. 8 BD omit.
9 MSS. sāsanena (sāsane na). 10 BD pariyosān' uppatti.
11 MSS. atthi. 12 D puna.

XI.

KEVAṬṬA[1]-SUTTA.

1. *Evaŋ me sutaŋ* . . . pe . . . *Nāḷandāyan* ti Kevaṭṭa[1]-suttan. Tatrâyaŋ anuttāna[2]-pada-vaṇṇanā. *Pāvārik' amba-vane* ti Pāvārikassa amba-vane. *Kevaṭṭo*[1] ti idaŋ tassa gahapati-puttassa nāmaŋ. So kira cattāḷīsa-koṭi[3]-dhano gahapati-mahā-sālo ativiya saddhā-sampanno[4] ahosi. So saddhâdhikattāy' eva: Sace eko bhikkhu aḍḍha-mās' antarena vā mās' antarena vā saŋvacchar' antarena[5] vā ākāse uppattitvā vividhāni pāṭihāriyāni dasseyya, sabbo jano ativiya pasīdeyya; yan nūnâhaŋ Bhagavantaŋ yācitvā pāṭihāriya-karaṇ' atthāya ekaŋ bhikkhuŋ anujānāpeyyan ti, cintetvā Bhagavantaŋ upasaṅkamitvā evam āha.

Tattha *iddhā* ti samiddhā. *Phītā* ti nānā-bhaṇḍa-ussannatāya vuddhi-ppattā. *Ākiṇṇa-manussā* ti aŋsa-kūṭena aŋsakūṭaŋ paharitvā vicarantehi viya manussehi ākiṇṇā. *Samādisatū* ti āṇāpetu ṭhān' antare ṭhapetu. *Uttari-manussa-dhammā* ti uttari-manussānaŋ dhammato dasa-kusala-saṅkhātato vā manussa-dhammato uttariŋ.[6] *Bhiyyoso-mattāyā* ti pakatiyā pi pajjalita-padīpo tela-sekaŋ[7] labhitvā viya atireka-ppamāṇena abhippasīdissati. *Na kho ahan* ti Bhagavā Rājagaha[8]-seṭṭhi-vatthusmiŋ sikkhāpadaŋ paññāpesi, tasmā *na kho ahan* ti ādim āha.

2. *Dhaŋsemī*[9] ti na guṇa-vināsana-dhaŋsena[10] dhaŋsemi, sīla-bhedaŋ pāpetvā na[11] anupubbena ucca-ṭṭhānato otārento

---

[1] Sic BCS; D and DT Kevaddha.
[2] B apubba°; D anupubba°.
[3] BD add °matta°.
[4] B saddhā-pasanno; D saddho pasanno.
[5] D saŋvaccharena.
[6] BD uttari.
[7] BD °snehaŋ.
[8] S Rājagahe.
[9] BD na dhaŋsemi.
[10] BD guṇa-vināsanena.
[11] BD omit.

nīca-ṭṭhāne ṭhapemi, atha kho Buddha-sāsanassa vuḍḍhiŋ paccāsiŋsanto kathemī ti dasseti.

3. *Tatiyam pi kho* ti yāva-tatiyaŋ Buddhānaŋ kathaŋ paṭibāhitvā kathetuŋ visahanto nāma n' atthi. Ayam pana Bhagavatā hi[1] saddhiŋ vissāsiko vissāsaŋ vaḍḍhetvā[2] vallabho hutvā: Attha-kāmo smī ti, tikkhattuŋ kathesi. Atha Bhagavā: Ayaŋ upāsako mayi paṭibāhante pi punappunaŋ[3] yācati yeva; hand' assa pāṭihāriya-karaṇe ādīnavaŋ dassessāmī[4] ti, cintetvā *tīṇi kho* ti ādim āha.

5. Tattha *amâhaŋ bhikkhun* ti amuŋ ahaŋ bhikkhuŋ. *Gandhārī* ti Gandhārena nāma isinā katā Gandhāra-raṭṭhe vā uppanna[5]-vijjā. Tattha kira bahū isayo vasiŋsu, tesu ekena kata[6]-vijjā ti adhippāyo. *Aṭṭiyāmī* ti aṭṭo pīḷito viya homi.[7] *Harāyāmī* ti lajjāmi. *Jigucchāmī* ti gūthaŋ disvā viya jigucchaŋ uppādemi.

6. *Para-sattānan* ti aññesaŋ sattānaŋ; dutiyaŋ tass' eva vevacanaŋ. *Ādisatī* ti katheti. *Cetasikan* ti so manassa-domanassaŋ[8] adhippetaŋ. *Evam pi te mano* ti evaŋ tava mano somanassito vā[9] domanassito vā kāma-vitakk' ādi-sampayutto vā ti. Dutiyaŋ tass' eva vevacanaŋ. *Iti pi te cittan* ti tava cittaŋ. Imañ[10] ca[10] imañ ca atthaŋ cintayamānaŋ pavattatī[11] ti attho.

7. *Maṇikā*[12] *nāma vijjā* ti: Cintāmaṇī ti evaŋ laddhanāmā loke ekā[13] vijjā[13] atthi, yāya[14] paresaŋ cittaŋ vijānantī[15] ti dīpeti.

8. *Evaŋ vitakkethā* ti evaŋ nekkhamma-vitakk' ādayo pavattentā vitakketha. *Mā evaŋ vitakkayitthā* ti evaŋ kāma-vitakk'ādayo pavattentā mā vitakkayittha. *Evaŋ manasikarothā* ti evaŋ anicca-saññam eva dukkha-sañña' ādisu vā aññataraŋ manasikarotha.

---

1 BD omit.
2 S vaḍḍhitvā.
3 S punappuna.
4 BD dassemi.
5 C uppannā.
6 D katā.
7 D viharāmi.
8 S °domanassa-.
9 CS omit.
10 B idañ c' idañ ca; Dimañ c' imañ ca.
11 D pavattanti; S pavattan.
12 DT maṇiko.
13 S ekavijjā.
14 BD tāya.
15 BD jānātī.

Mā evan ti: Niccan ti, ādinā nayena mā manasākattha,[1] *Idan* ti idaŋ[2] pañca-kāma-guṇa[3]-rāgaŋ pajahatha. *Idaŋ upasampajjā* ti idaŋ catu-magga-phala-ppabhedaŋ lok' uttara-dhammam eva upasampajja pāpuṇitvā nipphādetva viharatha; iti Bhagavā iddhi-vidhaŋ *iddhi-pāṭihāriyan* ti dasseti, parassa cittaŋ ñatvā kathanaŋ *ādesanā-pāṭihāriyan* ti, sāvakānañ ca Buddhānañ ca satataŋ dhamma-desanā *anusāsanī-pāṭihāriyan* ti.

Tattha iddhi-pāṭihāriyena anusāsanī-pāṭihāriyaŋ Mahāmoggallānattherassa[4] āciṇṇaŋ; ādesanā-pāṭihāriyena anusāsanī-pāṭihāriyaŋ Dhammasenāpatissa. Devadatte saṅghaŋ bhinditvā pañca-bhikkhu-satāni gahetvā Gayāsīse Buddhalīḷhāya tesaŋ dhammaŋ desente pi Bhagavatā pesitesu dvīsu agga-sāvakesu Dhammasenāpati tesaŋ citt' ācāraŋ[5] ñatvā dhammaŋ desesi. Therassa dhamma-desanaŋ sutvā pancasatā bhikkhū sot' āpatti-phale patiṭṭhahiŋsu. Atha tesaŋ Mahāmoggallānatthero vikubbanaŋ dassetvā[6] dhamman desesi. Taŋ sutvā sabbe arahatta-phale patiṭṭhahiŋsu. Atha dve pi mahā-nāgā pañca-bhikkhu-satāni gahetvā vehāsaŋ abbhuggantvā Veḷuvanam ev' āgamiŋsu. Anusāsanī-pāṭihāriyaŋ pana Buddhānaŋ satataŋ dhamma-desanā. Tesu iddhi-pāṭihāriya-ādesanā-pāṭihāriyāni sa-upārambhāni sadosāni addhānaŋ na tiṭṭhanti, addhānaŋ atiṭṭhanato na niyyanti. Anusāsanī-pāṭihāriyaŋ[7] anupārambhaŋ niddosaŋ addhānaŋ tiṭṭhati, addhānaŋ tiṭṭhanato niyyāti. Tasmā Bhagavā iddhi-pāṭihāriyañ ca ādesanā-pāṭihāriyañ ca garahati, anusāsanī pāṭihāriyaŋ yeva pasaŋsati.

67. *Bhūta-pubban* ti idaŋ kasmā Bhagavatā āraddhaŋ? Iddhi-pāṭihāriya-ādesanā-pāṭihāriyānaŋ aniyyānikabhāvadassan' atthaŋ anusāsanī-pāṭihāriyass' eva ca niyyāṇikabhāvadassan' atthaŋ. Api ca sabba-buddhānaŋ mahābhūta-pariyesako nām' eko bhikkhu hoti yeva. So[8] mahā-bhūte pariyesanto yāva Brahmalokā vicaritvā vissajjetāraŋ alabhitvā

---

1 BD manasikarittha.
2 D omits.
3 BD °guṇika°.
4 BD °moggallānassa.
5 D cittavāraŋ.
6 C (twice).
7 C adds yeva.
8 BD yo.

āgamma Buddham[1] eva pucchitvā nikkankho hoti. Kasmā? Buddhānaŋ mahantabhāva-ppakāsan' atthaŋ idañ[2] ca[2] kāraṇaŋ paṭicchannaŋ. Atha naŋ vivaṭaŋ katvā dassento pi Bhagavā *bhūta-pubban* ti ādim āha.

Tattha *kattha nu kho* ti kismiŋ ṭhāne kim āgamma kimpattassa te anavasesā appavatti-vasena nirujjhanti? Mahābhūta-kathā pan' esā sabb' ākārena Visuddhimagge* vuttā. Tasmā sā tato va[3] gahetabbā.[3]

Deva-yāniyo maggo ti pāṭiyekko deva-loka-gamano[4] maggo nāma n' atthi. Iddhi-vidha-ñāṇass' eva pan' etaŋ adhivacanaŋ. Tena h' esa yāva Brahmalokā pi kāyena vasaŋ vattento deva-lokaŋ yāti, tasmā taŋ[5] *deva-yāniyo maggo* ti vuttaŋ.

68. *Yena Cātummahārājikā* ti samīpe ṭhitam pi Bhagavantaŋ āpucchitvā dhammatāya codito: Devatā mahânubhāvā ti, maññamāno upasankami.

Mayam pi kho bhikkhu na jānāmā ti Buddha-visaye pañhaŋ pucchitā devatā na jānanti, ten' evam āhaŋsu. Atha so bhikkhu: Mama imaŋ pañhaŋ na labbhā na kathetun[6] sīghaŋ kathethā ti, tā devatā ajjhottharati punappunaŋ pucchati. Tā: Ajjhottharati no ayaŋ bhikkhu, handa naŋ hatthato mocemā[7] ti, cintetvā *atthi nu kho bhikkhu cattāro mahārājā*[8] ti ādim āhaŋsu. Tattha *abhikkantatarā* ti atikkammakantatarā.[9] *Paṇītatarā* ti vaṇṇa-yasa-issariy' ādīhi uttamatarā. Etena nayena sabba-vāresu attho veditabbo.

71. Ayaŋ pana viseso. Sakko kira deva-rājā cintesi: 'Ayaŋ pañho Buddha-visayo, na sakkā aññena vissajjetuŋ, ayañ ca bhikkhu aggiŋ pahāya khajjopanakaŋ dhamento viya bheriŋ pahāya udaraŋ vādento viya ca loke agga-puggalaŋ Sammāsambuddhaŋ pahāya devatā pucchanto vicarati; pesemi taŋ Satthu santikan' ti. Tato puna-d-eva[10] so[10] cintesi: Sudūram pi gantvā Satthu santike va nikkankho

* Vism 364 *sq.*

1 D Buddhānam. 2 D (twice).
3 SS vigahetabbā. 4 D gato.
5 SS omit. 6 B na kathetuŋ labbhā; D akathetuŋ na labbhā.
7 B muñcissāmā; D mocessāmā. 8 BD °rājāno.
9 B atikantatarā. 10 CS puna tad eva.

bhavissati, atthi[1] c' eva[1] puggalo nām' esa, thokaŋ tāva āhiṇḍanto kilamatu, pacchā jānissatī ti. Tato naŋ *aham pi kho* ti ādim āha.

80. *Brahma-yāniyo* pi deva-yāniyo-sadiso va; deva-yāniya-maggo ti vā brahma-yāniya-maggo ti vā dhamma-setū[2] ti vā eka-citta-kkhaṇika-appanā ti vā sanniṭṭhānaka-cetanā ti vā mahaggata-cittan ti vā abhiññā-ñāṇan ti vā: sabbaŋ etaŋ iddhi-vidha-ñānass' eva nāmaŋ.

Pubba-nimittan ti āgamana-pubba-bhāge nimittaŋ, suriyassa udayato aruṇ' aggaŋ viya tasmā: Idān' eva Brahmā āgamissatī ti, etaŋ[3] mayaŋ jānāmā ti dīpayiŋsu.

81. *Pātur ahosī* ti pākaṭo ahosi. Atha so Brahmā tena bhikkhunā puṭṭho attano avisayabhāvaŋ ñatvā: Sac' âhan 'na jānāmī' ti vakkhāmi ime maŋ paribhavissanti, atha jānanto viya yaŋ kiñci kathessāmi ayaŋ me bhikkhu veyyākaraṇena anāraddha-citto[4] vādaŋ āropessati; 'ahaŋ asmi bhikkhu Brahma' ti ādīni pana me bhaṇantassa na koci vacanaŋ saddahissati; yaŋ nūn' āhaŋ vikkhepaŋ katvā imaŋ bhikkhuŋ Satthu santikaŋ[5] yeva peseyyan ti, cintetvā *ahaŋ asmi bhikkhu Brahmā* ti ādim āha.

83. *Ekamantaŋ apanetvā* ti kasmā evam akāsi? Kuhakattā. *Bahiddhā pariyeṭṭhin* ti tel' atthiko vālikaŋ nippīḷiyamāno viya yāva Brahmalokā bahiddhā[6] pariyesanaŋ āpajjati.[7]

85. *Sakuṇan* ti kākaŋ vā kulalaŋ vā. *Na kho eso bhikkhu pañho evam pucchitabbo* ti idaŋ Bhagavā yasmā padesen' eva[8] pañho pucchitabbo ayañ ca bhikkhu anupādinnake pi gahetvā nippadesato pucchati, tasmā paṭisedheti. Āciṇṇaŋ kir' etaŋ Buddhānaŋ pucchā-mūḷhassa janassa pucchāya dosaŋ dassetvā pucchaŋ sikkhāpetvā pucchā[9]-vissajjanaŋ. Kasmā? Pucchituŋ ajānitvā pucchanto dubbiññāpayo hoti. Pañhaŋ sikkhāpento pana *kattha āpo cā* ti ādim āha. Tattha *na gādhatī* ti na patiṭṭhāti. Ime

[1] CS aṭṭhivedha°.
[2] CS °hetu.
[3] D evaŋ.
[4] B adds visoseyyan ti cintetvā.
[5] D santike.
[6] CS bahi.
[7] D āpajjasi.
[8] CS esa.
[9] D pacchā.

cattāro mahābhūtā kim āgamma appatiṭṭhā bhavantī ti attho. Upādinnaŋ yeva sandhāya pucchati.[1] *Dīgharassan* ti[2] saṇṭhāna-vasena upādā-rūpaŋ vuttaŋ. *Aṇuŋ thūlan* ti khuddakaŋ vā mahantaŋ vā. Iminā pi upādā-rūpe vaṇṇamattam eva kathitaŋ. *Subhâsubhan* ti subhañ ca asubhañ ca upādā-rūpam eva.[3] Kim pana upādā-rūpaŋ subhan ti[4] asubhan ti atthi? N' atthi. Iṭṭhâniṭṭh' ārammaṇaŋ pan' evaŋ[5] kathitaŋ. *Nāmañ ca rūpañ cā* ti nāmañ ca dīgh' ādi-bhedaŋ rūpaŋ ca. *Uparujjhatī* ti nirujjhati.

Kim āgamma asesaŋ etaŋ nappavattatī ti? Evam pucchitabbaŋ siyā ti, pucchaŋ dassetvā idāni vissajjanaŋ dassento *tatra veyyākaraṇaŋ bhavatī* ti vatvā *viññāṇan* ti ādim āha.

(85). Tattha viññātabban ti *viññāṇaŋ*, nibbānassa taŋ[6] nāmaŋ. Tad[7] etaŋ[7] nidassanâbhāvato *anidassanaŋ*. Uppādento vā vayanto vā ṭhitassa aññathatt'[8] anto vā etassa n' atthī ti *anantaŋ*.

Pahan[9] ti papaŋ.[10] Etaŋ kira titthassa nāmaŋ. Taŋ hi pipanti[11] etthā ti papaŋ. Pa-kārassa pana bha-kāro kato. Sabbato pabhaŋ assā ti *sabbato pahan*.[9] Nibbānassa kira yathā mahā-samuddassa yato yato otaritu-kāmā honti taŋ tad eva titthaŋ atitthan nāma n' atthi, evam eva aṭṭhatiŋsāya kamma-ṭṭhānesu yena yena mukhena nibbānaŋ otaritu-kāmā honti, taŋ tad eva titthaŋ nibbānassa atitthaŋ nāma kamma-ṭṭhānaŋ n' atthi. Tena vuttaŋ *sabbato pahan*[9] ti. *Ettha āpo cā* ti ettha nibbāne: Idaŋ nibbānaŋ āgamma sabbaŋ etaŋ āpo ti, ādinā nayena vuttaŋ upādinnaka-dhammajātaŋ nirujjhati appavattaŋ hoti. Idāni tassa nirujjhan' upāyaŋ dassento *viññāṇassa nirodhena etth' etaŋ uparujjhatī* ti āha.

Tattha *viññāṇan* ti carimaka-viññāṇam pi abhisaṅkhāra-

---

[1] CS pucchā.
[2] DT dīghañ ca rassañ ca.
[3] B adds kathitaŋ.
[4] SS omit ti.
[5] C eva.
[6] CS omit.
[7] D taŋ.
[8] SS aññatattha and aññathatta.
[9] D pabhan (which ought to be the correct reading!).
[10] Sic D; all others pana.
[11] BD papan ti.

viññāṇam pi. Carimaka-viññāṇassâpi hi nirodhena *etth' etaŋ uparujjhati*, vijjhāta[1]-dīpa-sikhā viya apaṇṇattikabhāvaŋ yāti. Abhisaṅkhāra-viññāṇassâpi anuppāda-nirodhena anuppāda-vasen' eva uparujjhati, yath' āha: Sot' āpatti-magga-ñāṇena[2] abhisaṅkhāra-viññāṇassa nirodhena ṭhapetvā satta-bhave anamatagge saŋsāre ye[3] uppajjeyyuŋ *nāmañ ca rūpañ ca etth' ete nirujjhantī* ti. Sabbaŋ Mahāniddese vutta-nayen' eva veditabbaŋ. Sesaŋ ettha uttānattham[4] evā ti.

Iti Sumaṅgalavilāsiniyā Dīghanikāy' aṭṭhakathāya
Kevaṭṭa[5]-sutta-vaṇṇanā niṭṭhitā.

---

1 SS vijjhita°.
2 C viññāṇena.
3 CS omit.
4 D sabbattha uttānam.
5 D Kevaddha.

XII.

LOHICCA-SUTTA-VAṆṆANĀ.

1. *Evam me sutaŋ* . . . pe . . . *Kosalesū* ti Lohicca-suttaŋ. Tatrâyaŋ anuttāna-pada-vaṇṇanā. *Sālavatikā* ti tassa gāmassa nāmaŋ. So kira vatiyā viya samantato sāla-pantiyā parikkhitto, tasmā Sālavatikā ti vuccati. *Lohicco* ti tassa[1] brāhmaṇassa nāmaŋ.

2. *Pāpakan* ti parânukampā-virahitattā lāmakaŋ. Na pana uccheda-sassatānaŋ aññataraŋ. *Uppannaŋ hotī* ti jātaŋ hoti. Na kevalañ ca citte jātamattam eva; so kira tassa vasena parisa-majjhe pi evaŋ bhāsati yeva. *Kiŋ hi paro parassā* ti paro yo anusāsiyati, so[2] tassa anusāsakassa kiŋ karissati? Attanā paṭiladdhaŋ kusala-dhammaŋ attanā va sakkatvā garukatvā vihātabban ti vadati.

4. *Bhesikaŋ*[3] *nahāpitan āmantesī* ti Bhesikā[3] ti evaŋ itthi-liṅga-vasena laddha-nāmaŋ nahāpitaŋ āmantesi. So kira Bhagavato āgamanaŋ sutvā cintesi: Vihāraŋ gantvā daṭṭhabbaŋ nāma bhāro, gehaŋ pana ānāpetvā passissāmi c' eva, yathā-sattiñ[4] ca āgantuka-bhikkhaŋ dassāmī ti, tasmā taŋ nahāpitaŋ āmantesi.

8. *Piṭṭhito piṭṭhito* ti kathā-phāsuk' atthaŋ pacchato pacchato anubandho hoti. *Vivecetū* ti vimocetu taŋ[5] diṭṭhigataŋ[5] vinodetū ti vadati. Ayaŋ kira upāsako Lohicca-brāhmaṇassa piya-sahāyako, tasmā tassa attha-kāmatāya evam āha. *App' eva nāma siyā* ti ettha pana[6] paṭhama-vacanena Bhagavā gacchati,[7] dutiyena anugacchati.[7] Ayaŋ

---

[1] CSS omit.
[2] S omits.
[3] SS Hesikaŋ, B Rosikaŋ (so also later on: Hesikā, Hesike; Rosikā, Rosike).
[4] CS °santañ.
[5] D diṭṭhibhāvā.
[6] BD omit.
[7] BCD gajjati (and ann°).

kir' ettha adhippāyo: 'Bhesike,[1] etad attham eva mayā cattāri asaṅkheyyāni kappa-sata-sahassañ ca vividhāni dukkarāni karontena pāramiyo pūritā, etad attham eva sabbaññuta-ñāṇaŋ paṭividdhaŋ, na me Lohicca-brāhmaṇassa diṭṭhigataŋ bhindituŋ bhāro' ti imaŋ atthaŋ dassento paṭhama-vacanena Bhagavā gacchati.[2] 'Kevalaŋ Bhesike[1] Lohiccassa mama santike āgamanaŋ vā nisajjā vā allāpasallāpo vā hotu; sace[3] pi Lohicca-sadisānaŋ sata-sahassa kaṅkhā hoti, paṭibalo ahaŋ vinodetuŋ, Lohiccassa pana ekakassa diṭṭhi-vinodane mayhaŋ ko bhāro' ti imaŋ atthaŋ dassento dutiya-vacanena Bhagavā anugacchatī[3] ti veditabbo.

12. *Samudaya-sañjātī* ti samudayassa sanjāti bhog' uppādo, tato uṭṭhitaŋ dhana-dhaññan ti attho. *Ye taŋ upajīvantī* ti ye ñāti-parijana-dāsa-kammakār' ādayo janā taŋ nissāya jīvanti. *Antarāyakaro* ti lābh' antarāya-karo. *Hitânukampī* ti ettha hitan ti vaḍḍhiŋ,[4] anukampī ti icchatī ti attho. Vaḍḍhiŋ[4] icchati vā no vā ti vuttaŋ hoti.

13. *Nirayaŋ vā tiracchāna-yoniŋ vā* ti sace sā[5] micchā-diṭṭhi sampajjati niyatā hoti ekaŋsena niraye nibbattati no ce tiracchāna-yoniyaŋ nibbattatī ti attho.

Idāni yasmā yathā attano lābh' antarāyena sattā saŋvijjanti na tathā paresaŋ, tasmā suṭṭhutaraŋ brāhmaṇaŋ saŋvejetukāmo *taŋ kiŋ maññasī* ti dutiyaŋ upapattiŋ āha.

Ye c' ime ti ye ca ime Tathāgatassa dhamma-desanaŋ sutvā ariya-bhūmiŋ okkamituŋ asakkuṇantā[6] kula-puttā. *Dibbā gabbhā* ti upagoy' atthe paccatta-vacanaŋ, dibbe gabbhe ti attho. Dibbā gabbhā ti, channaŋ deva-lokānaŋ etaŋ adhivacanaŋ. *Paripācentī* ti deva-loka-gāminiŋ paṭipadaŋ pūrayamānā dānaŋ dadamānā sīlaŋ rakkhamānā gandhamāl' ādīhi pūjaŋ kurumānā bhāvanaŋ bhāvayamānā pācenti vipācenti paripācenti pariṇāmaŋ gamenti. *Dibbānaŋ bhavānaŋ abhinibbattiyā* ti dibbā bhavā nāma devānaŋ vi-

---

[1] SS Hesikaŋ, B Rosikaŋ (so also later on: Hesikā, Hesike; Rosikā, Rosike).
[2] BCD gajjati (and ann°).
[3] CS sate.
[4] BD vuḍḍhiŋ.
[5] SS omit.
[6] BD asakkontā.

mānāni, tesaŋ nibbattan' atthāyā ti attho. Athavā *dibbā gabbhā* ti, dān' ādayo puñña-visesā. *Dibbā bhavā* ti deva-loke vipāka-kkhandhā, tesaŋ nibbattan' atthāya tāni puññāni karontī ti attho. *Tesaŋ antarāyakaro* ti tesaŋ magga-sampatti-phala-sampatti-dibba-bhava-visesānaŋ antarāyakaro ti.

16. Iti Bhagavā ettāvatā aniyāmiten' eva opamma-vidhinā tāva[1] bhav' aggaŋ uggataŋ brāhmaṇassa mānaŋ bhinditvā idāni codanârahe tayo satthāre dassetuŋ *tayo kho 'me Lohiccā* ti ādim āha.

Tattha *sā codanā* ti te satthāre codentassa sā[2] codanā. *Na aññā cittaŋ upaṭṭhapentī* ti aññāya ājānan' atthāya cittaŋ na upaṭṭhapenti.

Vokkammā ti nirantaraŋ tassa sāsanaŋ akatvā tato ukkamitvā[3] pavattantī ti attho. *Ossakkantiyā*[4] *vā ussukkeyyā* ti paṭikkamantiyā upagaccheyya, anicchantiyā iccheyya, ekāya sampayogaŋ anicchantiyā eko iccheyyā ti vuttaŋ hoti. *Parammukhiŋ vā āliṅgeyyā* ti daṭṭhum pi anicchamānaŋ parammukhiŋ ṭhitaŋ pacchato gantvā āliṅgeyya.

Evaŋ-sampadan[5] ti: Imassa pi satthuno mamā ime sāvakā ti, sāsanā vokkamma vattamāne pi lobhena[6] anusāsato imaŋ *lobha-dhammaŋ* evaŋ-sampadam eva īdisam eva vadāmi. Iti[7] so[7] evarūpo tava lobha-dhammo yena tvaŋ ossakkantiyā[8] ussukkanto viya parammukhiŋ āliṅganto viya ahosī[9] ti codanaŋ arahati. *Kiŋ hi paro parassa karissatī* ti yena dhammena pare[10] anusāsasi attānam eva tāva c' ettha[11] sampādehi ujuŋ karohi, *kiŋ hi paro parassa karissatī* ti pi[2] codanaŋ arahati.

17. *Niḍḍāyitabban*[12] ti sassa-dūsakāni tiṇāni uppāṭetvā parisuddhaŋ kātabbaŋ.

18. Tatiya-codanāya *kim hi paro parassā* ti anusāsaniŋ asampaṭicchanna-kālato paṭṭhāya paro anusāsitabbo pa-

---

1 D yāva.
2 BD omit.
3 D ok°.
4 C osak°.
5 D adds 'idaŋ.'
6 CS mohena.
7 B īdiso.
8 C ossakkanti; S ossakkantiŋ.
9 MSS. hosī.
10 D paraŋ.
11 BD tattha.
12 DT nidd°, B niddhāritabbaŋ, S niḍḍāritabbaŋ.

rassa anusāsakassa kiŋ karissatī ti. Nanu tattha appossukkattaŋ āpajjitvā attanā paṭividdha-dhammaŋ attanā va mānetvā pūjetvā vihātabban ti, eva codanaŋ arahatī ti attho.

19. *Na codanâraho* ti ayaŋ hi yasmā pathamam eva attānaŋ paṭirūpe patiṭṭhāpetvā sāvakānaŋ dhammaŋ deseti sāvakā c' assa assavā hutvā yathânusiṭṭhaŋ paṭipajjanti, tāya ca paṭipattiyā mahantaŋ visesaŋ adhigacchanti, tasmā na codanâraho.

78. *Naraka-papātaŋ*[1] *papatanto* ti mayā gahitāya diṭṭhiyā ahaŋ naraka-papātaŋ patanto. *Uddharitvā thale patiṭṭhāpito* ti taŋ diṭṭhiŋ chinditvā dhamma-desanā hatthena apāya-papātato uddharitvā sagga-magga-thale[2] ṭhapito 'mhī ti vadati. Sesaŋ ettha uttānattham evā ti.

Iti Sumaṅgala-vilāsiniyā Dīghanikāy' aṭṭhakathāya
Lohicca-sutta-vaṇṇanā niṭṭhitā.

---

[1] Ṣ papātakaŋ.

[2] CS °phale (for thale).

XIII.

TEVIJJA-SUTTA-VAṆṆANĀ.

1. *Evaŋ me sutaŋ* . . . pe[1] . . . *Kosalesū*[1] ti Tevijjasuttaŋ. Tatrâyaŋ anuttāna-pada-vaṇṇanā. *Manasākaṭan* ti tassa gāmassa nāmaŋ. *Uttarena Manasākaṭassā* ti Manasākaṭato avidūre uttara-passe. *Ambavane* ti taruṇ' amba-rukkha-saṇḍe. Ramaṇīyo kira so bhūmibhāgo, heṭṭhā rajata-paṭṭa-sadisā vālikā vippakiṇṇā, upari maṇi-vitānaŋ viya ghana-sākhā-patt' amba-vanaŋ, tasmiŋ Buddhānaŋ anucchavike paviveka-sukhe amba-vane viharatī ti attho.

2. *Abhiññātā abhiññātā* ti kula-cāritt' ādi-sampattiyā tattha tattha paññātā. *Caṅkī* ti ādīni tesaŋ nāmāni. Tattha Caṅkī Opasāda-vāsiko; Tārukkho Icchānaṅgaḷa[2]-vâsiko; Pokkharasāti Ukkaṭṭha-vāsiko; Jāṇussoni Sāvatthi-vāsiko; Todeyyo Tudigāma-vāsiko. *Aññe cā* ti aññe ca bahu-janā attano attano nivāsa-ṭṭhānehi[3] āgantvā manta-sajjhāya-karaṇ' atthaŋ tattha paṭivasanti. Manasākaṭassa kira ramaṇīyatāya te brāhmaṇā tattha nadī-tīre gehāni kāretvā parikkhipāpetvā aññesaŋ bahunnaŋ pavasanaŋ nīvāretvā antar' antarā tattha āgantvā[4] vasanti.

3. *Vāseṭṭha-Bhāradvājānan* ti Vāseṭṭhassa ca Pokkharasātino antevāsikassa, Bhāradvājassa ca Tārukkh' antevāsikassa. Ete kira dve jāti-sampannā tiṇṇaŋ vedānaŋ pāragā[5] ahesuŋ. *Janghā-vihāran* ti cira[6]-nisajjā-paccayā kilamatha-vinodan' atthāya janghā-cāraŋ. Te kira divasaŋ sajjhāyaŋ katvā sāyaṇhe vuṭṭhāya nahāniya-sambhāra-gandha-mālā-tela[1]-dhota-vatthāni gāhāpetvā attano parijana-parivutā

---

[1] S omits.
[2] S Icchāgala°.
[3] S nivāsana°.
[4] BD gantvā.
[5] D pāraŋ gatā.
[6] B aticira°, S acira°.

nahāyitu-kāmā nadī-tīraŋ gantvā rajata-paṭṭa-vaṇṇe vālikā-maṇḍe[1] aparâparaŋ caṅkamiŋsu. Ekaŋ[2] caṅkamantaŋ itaro anucaṅkami, puna itaro[3] ti. Tena vuttaŋ *anucaṅkamantānaŋ anuvicarantānan* ti. *Maggâmagge* ti magge ca amagge ca. Kataran nu kho paṭipadaŋ pūretvā katamena maggena sakkā sukhaŋ Brahmalokaŋ gantun ti, evaŋ maggâmaggaŋ ārabbha kathaŋ samuṭṭhāpesun ti attho.

4. *Añjas' āyano* ti uju-maggassa vevacanaŋ. Añjasā vā ujukam eva. Etena āyanti gacchantī ti *anjas' āyano*. *Niyyāniko niyyātī* ti niyyayanto niyyāti, gacchanto gacchati ti atho. Kva gacchatī ti? Takkarassa Brahma-sahavyatāya. Yo taŋ maggaŋ karoti paṭipajjati, tassa Brahmunā saddhiŋ sahabhāvāya eka-ṭṭhāne pātubhāvāya gacchatī ti attho. *Yvāyan*[4] ti yo ayaŋ. *Akkhāto* ti kathito dīpito. *Brāhmaṇena Pokkharasātinā* ti attano ācariyaŋ apadisati.

5, 6. Iti Vāseṭṭho sakam eva ācriya-vādaŋ thometvā paggaṇhitvā vicarati, Bhāradvājo pi sakam evā ti. Tena vuttan *n' eva kho āsakkhi Vāseṭṭho* ti ādi.

Tato Vāseṭṭho: Ubhinnam pi amhākaŋ kathā aniyyānikā vā,[5] imasmiñ ca loke magga-kusalo nāma bhotā Gotamena sadiso[6] n' atthi, bhavañ ca Gotamo avidūre vasati, so no tulaŋ gahetvā nisinna-vāṇijo viya kaṅkhaŋ chindissatī,[7] ti cintetvā tam atthaŋ Bhāradvājassa ārocetvā ubho pi gantvā attano kathaŋ Bhagavato ārocesuŋ. Tena vuttaŋ *atha kho Vāseṭṭho* . . . pe . . . *yvāyan akkhāto brāhmaṇena Tārukkhenā* ti.

8. *Ettha bho Gotamā* ti etasmiŋ maggâmagge. *Viggaho*[8] ti ādisu pubb' uppattito viggaho apara-bhāge *vivādo*. Duvidho pi so. Nānā-ācariyānaŋ vādo[9] *nānā-vādo*.

9. *Atha kismiŋ pana vo* ti: 'Tvam pi: Ayam eva maggo ti, attano ācariya-vādam eva paggayha tiṭṭhasi, Bhāradvājo[10] pi attano ācariya-vādaṃ eva; ekassâpi ekasmiŋ saŋsayo n' atthi, evaŋ sati kismiŋ vo viggaho?' ti pucchati.

[1] BD °saṇḍe.
[2] BD evaŋ.
[3] BD itaraŋ itaro.
[4] DT svāyaŋ.
[5] BCD va.
[6] D sadiso nāma.
[7] D bhind°.
[8] BD add 'vivādo.'
[9] Sic B; SCD vādato.
[10] S adds 'ti.'

10. *Maggâmagge bho Gotamā* ti magge ca bho Gotama amagge ca, uju-magge ca anujju-magge cā ti attho. Esa kira eka-brāhmaṇassā pi maggaŋ 'amaggo' ti na vadati, yathā pana attano ācariyassa maggo ujumaggo, na evaŋ aññesaŋ anujānāti, tasmā tam ev' atthaŋ dīpento *kiñcâpi bho Gotamā* ti ādim āha. *Sabbāni tānī* ti liṅga-vipallāsena vadati, sabbe te ti vuttaŋ hoti. *Bahūnī* ti aṭṭha vā dasa vā. *Nānā-maggānī* ti mahantâmahantāni janghā-magga-sakaṭa-magg' ādi-vasena nānā-vidhāni sāmanta-gāma-nadī-taḷāka-khett' ādīhi āgantvā gāmaŋ pavisana-maggāni.

11. *Niyyantī ti, Vāseṭṭha vadesī* ti Bhagavā tikkhattuŋ vacī-bhedaŋ kāretvā paṭiññaŋ kārāpesi. Kasmā? Titthiyā hi paṭijānitvā pacchā niggayhamānā avajānanti[1] tathā kātuŋ na sakkhissantī[2] ti.

14. *Te ca*[3] *tevijjā* ti te tevijjā. Ca-kāro āgama-sandhimattaŋ.

15. *Andha-veṇī* ti andha-ppaveṇi. Ekena cakkhumatā gahita-yaṭṭhiyā koṭiŋ[4] eko andho gaṇhāti, taŋ andhaŋ añño taŋ añño ti evaŋ paṇṇāsa-saṭṭhi andhā paṭipātiyā ghaṭitā andha-paveṇī[5] ti vuccati.

Paramparā saŋsattā ti aññamaññaŋ laggā,[6] yaṭṭhi-gāhakena[7] pi cakkhumatā virahitā ti attho.

Eko kira dhutto andha-gaṇan disvā: Asukasmiŋ nāma gāme khajja-bhojjaŋ sulabhan ti ussāpetvā[8] tehi:[9] 'Tattha no sāmi nehi, idaŋ nāma te demā' ti vutte lañcaŋ gahetvā antarāmagge maggā okkamma mahantaŋ gacchaŋ anuparigantvā purimassa hatthena pacchimassa kacchaŋ gaṇhāpetvā: 'Kiñci kammaŋ atthi gacchatha tāva tumhe' ti vatvā palāyi. Te divasam pi gantvā maggaŋ avindamānā: kuhiŋ bho cakkhumā kuhiŋ maggo ti, paridevitvā maggaŋ avindamānā tatth' eva mariŋsu. Te sandhāya vuttaŋ *paramparā saŋsattā* ti.

Purimo pī ti purimesu dasasu brāhmaṇesu eko pi.

[1] BD add 'so.'
[2] BD sakkhissati.
[3] DT 'vata' for 'ca.'
[4] SS koṭi.
[5] BD andhaveṇi.
[6] D saŋsattā.
[7] CS yaṭṭhiyā gāhakena.
[8] D ussāhetvā.
[9] BD tena hi.

Majjhimo pī ti majjhe[1] ācariya-pācariyesu eko pi. *Pacchimo pī ti* ti idāni tevijjesu brāhmaṇesu[2] eko pi. *Hassakaŋ yevā* ti hasitabbaṃ yeva. *Nāmakaŋ yevā* ti lāmakaŋ yeva. Tad etaŋ atthâbhāvena *rittakaŋ* rittakattā yeva *tucchakaŋ*.

16. Idāni Brahmā[3] tāva tiṭṭhatu[4] yo tevijjehi brāhmaṇehi[2] na diṭṭhapubbo va;[5] ye pi candima-suriye tevijjā passanti tesam pi sahavyatāya maggaŋ desetuŋ nappahontī ti, dassan atthaŋ *taŋ kiŋ maññasī* ti ādim āha.

Tattha *yato ca candima-suriyā uggacchantī* ti yasmiŋ kāle* uggacchanti. *Yattha ya ogacchantī* ti yasmiŋ kāle* atthaṅgamenti.[6] Uggamana-kāle ca atthaṅgamana-kāle ca passantī ti attho. *Āyācantī* ti: 'Udehi bhagavā[7] canda, udehi suriyā' ti evaŋ āyācanti. *Thomayantī* ti: 'Sommo cando, parimaṇḍalo cando, sappabho cando' ti ādīni vadantā pasaŋsanti. *Pañjalikā* ti paggahit'-añjalikā. *Namassamānā* ti: 'Namo namo' ti vadamānā.

17. *Yaŋ passantī* ti ettha *yan* ti nipātamattaŋ.

18. *Kim pana na[8] kirā* ti ettha: idha pana kiŋ vattabbaŋ yattha na[8] kira tevijjehi brāhmaṇehi Brahmā sakkhi-diṭṭho ti? Evaŋ attho daṭṭhabbo.

24. *Sama-tittikā* ti sama-bharitā. *Kākapeyyā* ti yattha katthaci tīre ṭhitena kākena sakkā pātun ti kākapeyyā. *Pāraŋ taritu-kāmo* ti nadiŋ atikkamitvā para-tīraŋ pattu-kāmo. *Avheyyā* ti pakkoseyya. *Ehi pārâpāran* ti ambho pāra[9] apāraŋ ehi atha[10] maŋ[10] sahasā va gahetvā gamissasi, atthi me accāyika-kamman ti attho.

25. *Ye dhammā brāhmaṇa-karaṇā* ti ettha pañca-sīla-dasa-kusala-kammapatha-bhedā dhammā brāhmaṇa-karaṇā ti

---

* *Note.*—Bdhgh. has misunderstood: yato is 'wherefrom,' and yattha 'where'!

---

1 BD majjhimesu.
2 CS omit.
3 B Brahmaloko.
4 SS tiṭṭhati.
5 D omits.
6 C attham enti.
7 BD bhavaŋ, after both 'udehi.'
8 B omits.
9 D pāraŋ.
10 SS pathamaŋ.

veditabbā. Tabbiparītā abrāhmaṇa-karaṇā. *Indaŋ avhayāmā* ti Indan avhema[1] pakkosāma.

26. Evaŋ brāhmaṇānaŋ avhānassa[2] niratthakattaŋ[3] dassetvā puna pi Bhagavā aṇṇava-kucchiyaŋ suriyo viya jalamāno pañca-sata-bhikkhu-parivuto Aciravatī-tīre nisinno aparam pi nadi-upamaŋ yeva āharanto *seyyathā pī* ti ādim āha.

27. *Kāmaguṇā* ti kāmayitabb' aṭṭhena kāmā, bandhan' aṭṭhena guṇā. 'Anujānāmi bhikkhave ahatānaŋ vatthānaŋ diguṇaŋ saṅghāṭin' ti ettha hi paṭalaṭṭho guṇ' aṭṭho.[4]

'Accayanti[5] kālā tarayanti rattiyo
Vayoguṇā anupubbaŋ jahantī'

ti ettha rās' aṭṭho guṇ' aṭṭho.[4] 'Sata-guṇā dakkhiṇā pāṭikaṅkhitabbā' ti ettha ānisaŋs' aṭṭho guṇ' aṭṭho.[4] 'Antaŋ anta-guṇaŋ kayirā mālā-guṇe bahū' ti ettha bandhan' aṭṭho guṇ' aṭṭho.[4] Idhâpi es' eva adhippeto. Tena vuttaŋ: bandhan' aṭṭhena guṇā ti. *Cakkhu-viññeyyā* ti cakkhu-viññāṇena passitabbā. Eten' upāyena sotaviññeyy' ādisu pi attho veditabbo. *Iṭṭhā* ti pariyiṭṭhā vā hontu mā vā iṭṭh' ārammaṇa-bhūtā ti attho. *Kantā* ti kāmaniyā.[6] *Manāpā* ti mana-vaḍḍhanakā. *Piya-rūpā* ti piya-jātikā. *Kāmûpasaŋhitā* ti ārammaṇaŋ katvā uppajjamānena kāmena upasaŋhitā. *Rajaniyā* ti rañjaniyā rāg' uppatti-kāraṇa-bhūtā ti attho.

28. *Gathitā*[7] ti gedhena abhibhūtā hutvā. *Mucchitā* ti mucchākāra[8]-ppattāya adhimatta-taṇhāya abhibhūtā. *Ajjhopannā* ti adhi-opannā ogāḷhā: Idan sāran ti, pariniṭṭhāna-ppattā hutvā. *Anādīnava-dassāvino*[9] ti ādīnavaŋ apassantā. *Anissaraṇa-paññā* ti: Idaŋ ettha nissaraṇan ti, evaŋ parijānana-paññā-virahitā, paccavekkhana-paribhoga-vihīnā[10] ti attho.

---

1 BD avhayāma.
2 BD avhāyanassa.
3 CS °kataŋ.
4 D guṇa-saddo.
5 SS accenti.
6 SS kamaniyyā.
7 S gadhitā.
8 SS mucchā-ākāra°.
9 SS °dassāvī.
10 BD °virahitā.

30. *Āvaraṇā* ti ādisu: āvarantī ti āvaraṇā; nivārayantī ti nīvaraṇā; onandhantī ti onahā;[1] pariyonandhantī ti pariyonahā. *Kāmacchand' ādīnaŋ* vitthāra-kathā Visuddhimaggato* gahetabbā. *Āvaṭā nivutā ophuṭā*[2] *pariyonaddhā* ti padāni āvaraṇ' ādīnaŋ vasena vuttāni.

31. *Sapariggaho* ti itthi-pariggahena sapariggaho ti vuccati. *Apariggaho bho Gotamā* ti ādisu pi kāma-cchandassa abhāvato itthi-pariggahena *apariggaho*. Vyāpādassa abhāvato kenaci saddhiŋ vera-cittena *avero*. Thīna-middhassa abhāvato citta-gelañña-saṅkhātena vyāpajjhena *avyāpajjho*. Uddhacca-kukkuccābhāvato[3] uddhacca-kukkucc' ādīhi saṅkilesihi *asaṅkiliṭṭha-citto* suparisuddha-mānaso. Vicikicchāya abhāvato cittaŋ vase vatteti yathā ca brāhmaṇā citta-gatikā honti cittassa vase vattanti na tādiso ti *vasavattī*.

36. *Idha kho panā* ti idha Brahmaloka-magge. *Āsīditvā* ti amaggam eva: Maggo ti, upagantvā. *Saŋsīdantī* ti: Sama-talan ti, saññāya paṅkaŋ otiṇṇā[4] viya anupavisanti. *Saŋsīditvā visādaŋ pāpuṇantī* ti evan paṅke viya nisīditvā[5] visādaŋ aṅga-m-aṅga[6]-sambhañjanaŋ pāpuṇanti. *Sukkhataraŋ maññe patarantī*[7] ti marīcikāya vañcitvā: Kākapeyyā nadī ti, saññāya tarissāmā ti: hatthehi ca pādehi ca vāyamamānā sukkhataraŋ maññe pataranti.[7] Tasmā yathā te hattha-pād' ādi[8]-sambhañjanaŋ,[9] evaŋ apāyesu sambhañjana-paribhañjanaŋ pāpuṇanti. Idh' eva ca sukhaŋ vā sātaŋ vā na labhanti. *Tasmā idaŋ tevijjānaŋ brāhmaṇānan* ti tasmā idaŋ Brahma-sahavyatāya magga-dīpakaŋ tevijjakaŋ pāvacanaŋ tevijjānaŋ brāhmaṇānaŋ. *Tevijjā-īriṇan*[10] ti tevijja[11]-araññaŋ iraṇan[12] ti agāmakaŋ mahā-araññaŋ vuccati. *Tevijjā-vipinan* ti puppha-phalehi anupabhoga-rukkhehi sañchannaŋ nirudakaŋ arañ-

* Vism 140 *sq.*

[1] Bonāhanā, Donahanā (and pari° later).
[2] BS opuṭā.
[3] SS omit.
[4] SS otiṇṇo.
[5] BD saŋsīditvā.
[6] SS aṅga-samaṅga°.
[7] B taranti.
[8] BD ādīnaŋ.
[9] BC add 'paribhañjanaŋ'; D om. the following 10 lines down to end of § 36.
[10] SS tevijja-iraṇan; tevijja° throughout.
[11] C tevijjaŋ.
[12] Sic C, SS.

ñaŋ yattha maggato ukkamitvā parivattitum pi na sakkā hoti; taŋ sandhāya āha *tevijjā-vipinan ti pi vuccatī* ti. *Tevijjā-vyasanan* ti tevijjā taŋ pañcavidha-vyasana-sadisaŋ etaŋ. Yathā hi ñāti-roga-bhoga-diṭṭhi-sīla-vyasana-ppattassa sukhaŋ nāma n' atthi, evaŋ tevijjānaŋ tevijjakaŋ pāvacanaŋ āgamma sukhaŋ nāma n' atthī ti dasseti.

37. *Jāta-vaddho* ti jāto ca vaḍḍhito ca. Yo hi kevalaŋ tattha jāto va hoti aññattha vaḍḍhito tassa samantā gāmamaggā na sabbaso paccakkhā honti tasmā jāta-vaddho ti āha. Jāta-vaddho pi yo cira-nikkhanto tassa pi na sabbaso paccakkhā honti tasmā *tāvad-eva avasaṭan* ti āha.[1] Taŋ khaṇam eva nikkhantan ti attho.

Dandhāyitattan ti: Ayaŋ nu kho maggo ayaŋ na[1] nu kho ti, kaṅkhāvasena cirāyitattaŋ. *Vitthāyitattan* ti yathā sukhumaŋ attha-jātaŋ sahasā pucchitassa kassaci sarīra-tthaddha-bhāvaŋ gaṇhāti evaŋ thaddha-bhāva-ggahaṇaŋ.[2]

38. *Na tvevā* ti iminā sabbaññuta-ñāṇassa appaṭihata-bhāvaŋ dasseti. Tassa hi purisassa Mār' āvattan' ādi-vasena siyā ñāṇassa paṭighāto, tena so dandhāyeyya vā vitthāyeyya vā. Sabbaññuta-ñāṇaŋ pana appaṭihataŋ na sakkā, tassa kenaci antarāyo kātun ti dīpeti. *Ullumpatu bhavaŋ Gotamo* ti uddharatu bhavaŋ Gotamo. *Brāhmaṇiŋ pajan* ti brāhmaṇa-dārakaŋ bhavaŋ Gotamo maŋ brāhmaṇa-puttaŋ apāya-maggato uddharitvā Brahmaloka-magge patiṭṭhāpetū ti attho.

39. Ath' assa Bhagavā Buddh' uppādaŋ dassetvā saddhiŋ pubba-bhāga-paṭipadāya mettā-vihār' ādiŋ Brahmaloka-maggaŋ[3] desetukāmo[4][5] *tena hi Vāsetthā* ti ādim āha.

40. Tattha *idha Tathāgato* ti ādi Sāmaññaphale vitthāritaŋ.

76. *Mettā-sahagatenā* ti ādisu yaŋ vattabbaŋ taŋ sabbaŋ Visuddhimagge* Brahmavihāra-kammaṭṭhāna-kathāyaŋ vuttaŋ.

77. *Seyyathā pi Vāseṭṭha balavā saṅkhadhamo* ti ādi pana idha apubbaŋ. Tattha *balavā* ti bala-sampanno. *Saṅ-*

---

* Vism 295 *sq.*

---

[1] SS omit. [2] SS thaddha-dandhagahaṇaŋ.
[3] BCD brahmaloka-gāmi-maggaŋ.
[4] D dassetu°. [5] SS add Bhagavā.

kha-dhamo[1] ti[1] saṅkha-dhamako. *Appa-kasirenā* ti akicchena adukkhena. Dubbalo hi saṅkha-dhamo sankhaŋ dhamanto pi na sakkoti catasso disā sarena viññāpetuŋ nâssa saṅkhasaddo sabbato pharati, balavato pana vitthāriko[2] hoti; tasmā *balavā* ti ādim āha. *Mettāya ceto-vimuttiyā* ti: ettha *mettā* ti vutte upacāro pi appanā pi vaṭṭati; *ceto-vimuttī* ti vutte pana appanā va vaṭṭati. *Yaŋ pamāṇa-kataŋ kamman* ti pamāṇa-kataŋ kammaŋ nāma kāmâvacaraŋ vuccati; appamāṇa-katan kammaŋ nāma rūpârūpâvacaraŋ.[3] Taŋ hi pamāṇaŋ atikkamitvā odissaka-anodissaka disā-pharaṇa-vasena vaḍḍhetvā katattā appamāṇa-katan ti vuccati. *Na taŋ tatrâvasissati na taŋ tatrâvatiṭṭhatī* ti taŋ kāmâvacara-kammaŋ tasmiŋ rūpârūpâvacara[4]-kamme na ohiyyati na tiṭṭhatī ti. Kiŋ vuttaŋ hoti? Taŋ kāmâvacara-kammaŋ tassa rūpârūpâvacara-kammassa antarā laggituŋ vā ṭhātuŋ vā rūpârūpâvacara-kammaŋ pharitvā pariyādi-yitvā attano okāsaŋ gahetvā patiṭṭhātuŋ na sakkoti. Atha kho rūpârūpâvacarakammam eva kāmâvacaraŋ mah' ogho[5] viya parittaŋ udakaŋ pharitvā pariyādiyitvā attano okāsaŋ gahetvā tiṭṭhati; tassa vipākaŋ paṭibāhitvā sayam eva Brahma-sahavyataŋ upanetī ti.[6]

80. *Evaṃ-vihārī* ti evaŋ mett' ādi-vihārī.

82. *Ete mayaŋ bhavantaŋ Gotaman saraṇan*[7] ti idaŋ etesaŋ dutiyaŋ saraṇa-gamaṇaŋ. Paṭhamam eva h' ete Majjhima-paṇṇāsake* Vāsetthā-suttaŋ sutvā saraṇaŋ gatā,[8] imaŋ pana Tevijja-suttaŋ sutvā dutiyam pi saraṇaŋ gatā, katipāhassa accayena pabbajitvā Aggañña-sutte upasampadañ c' eva arahattañ ca alatthuŋ.[9] Sesaŋ sabbattha uttānattham evā ti.

Iti Sumaṅgalavilāsiniyā Dīghanikāyaṭṭhakathāya Tevijja-sutta-vaṇṇanā niṭṭhitā.[10] Iti[7] niṭṭhitā ca[11] Sīlakkhandha-vagga[12]-vaṇṇanā.

---

* M II. 96 = Sn p. 115 *sq.*

---

1 SS omit. 2 SS vitthārito, D vipphāriko 3 SS rūpâvacaraŋ.
4 SS rūpâvacarârūpa-kammena; C rūpâvacarâruppa-kammena; BD rūpâvacarârūpâvacara-kamme.
5 SS mahoghaŋ. 6 C omits. 7 D omits.
8 SS add 'ti.' 9 BD aladdhuŋ. 10 D adds 'terasamaŋ.'
11 D adds 'terasa-sutta-paṭimanditassa.'
12 D vaggassa attha°.

XIV.

MAHĀPADĀNA-SUTTA-VAṆṆANĀ.

1. 1. *Evam me sutaŋ* . . . pe[1] . . . *Karerikuṭikāyan*[2] ti Mahāpadāna-suttaŋ. Tatrâyaŋ apubba[3]-pada-vaṇṇanā. *Karerikuṭikāyan* ti Karerī ti Varuṇa-rukkhassa nāmaŋ. Kareri-maṇḍapo tassā kuṭikāya dvāre ṭhito,[1] tasmā Karerikuṭikā ti vuccati, yathā Kosamba-rukkhassa dvāre ṭhitattā Kosamba-kuṭikā[4] ti. Anto Jetavane kira Karerikuṭi, Kosambakuṭi, Gandhakuṭi, Salaḷagharan ti cattāri mahā-gehāni. Ek' ekaŋ sata-sahassa-pariccāgena nipphannaŋ. Tesu Salaḷagharaŋ raññā Pasenadinā kāritan, sesāni Anāthapiṇḍikena gahapatinā.[5] Iti Bhagavā Anāthapiṇḍikena gahapatinā thambhānaṃ upari kāritāya deva-vimāna-kappāya Karerikuṭikāya[6] viharati. *Pacchā-bhattan* ti ek' āsanikakhalu-pacchā-bhattikānaŋ pāto[7] bhuttānaŋ[8] anto-majjhantike pi pacchābhattam eva. Idha pana pakati-bhattassa pacchato pacchā-bhattan ti adhippetaŋ. *Piṇḍapāta-paṭikkantānan* ti pindapātato paṭikkantānaŋ bhatta-kiccaŋ niṭṭhāpetvā uṭṭhitānan ti attho. *Kareri-maṇḍala-māḷe* ti tass' eva Kareri-maṇḍapassa avidūre katāya nisīdana-sālāya. So kira Kareri-maṇḍapo Gandha-kuṭikāya ca sālāya ca antare hoti. Tasmā Gandha-kuṭi pi Kareri-kuṭikā pi sālā pi Karerimaṇḍala-māḷo ti vuccati. *Pubbe-nivāsa-paṭisaŋyuttā* ti ekam pi jātiŋ dve pi jātiyo ti evaŋ vibhattena pubbe-nivuttha-kkhandha-santāna-saṅkhātena pubbe-nivāsena saddhiŋ yojetvā pavattitā. *Dhammī* ti dhamma-saŋyuttā.

Udapādī ti aho acchariyaŋ Dasabalassa pubbe-nivāsa-

---

[1] SS omit.
[2] SS Kareru° *at first three places, later also* Kareri°.
[3] D anupubba°.
[4] SS °kuṭī.
[5] BD kāritāni *instead of* gahapatinā.
[6] BD °kuṭikāyaŋ.
[7] BD add 'va.'
[8] SS bhūtattānaŋ.

ñāṇaŋ.* Pubbe-nivāsaŋ nāma ke anussaranti, ke nânussaranti? Titthiyā anussaranti, sāvakā[1] pacceka-buddhā[1] buddhā[1] anussaranti. Katarā titthiyā anussaranti? Ye agga-pattā kamma-vādino te pi cattāḷīsaŋ yeva kappe anussaranti.[2] Sāvakā kappa-sata-sahassaŋ anussaranti. Dve agga-sāvakā asaṅkheyyañ c' eva kappa[3]-sata-sahassañ ca, paccekabuddhā dve asaṅkheyyāni kappa[3]-sata-sahassañ ca. Buddhānaŋ pana: Ettakan ti, paricchedo n' atthi, yāvatakaŋ ākankhanti tāvatakaŋ anussaranti.

Ye agga-ppattā kamma-vādino titthiyā te khandha-paṭipāṭiyā anussaranti, paṭipāṭiŋ muñcitvā na sakkonti. Paṭipāṭiyā anussarantā pi asaññabhavaŋ patvā khandha-pavattaŋ na passanti, jāle[4] patitā sakuṇā viya kuṇṭhā[5] viya[5] paṅgulā[6] viya ca honti. Te tattha ṭhatvā: Ettakam eva, ito paraŋ n' atthī ti, diṭṭhiŋ gaṇhanti. Iti titthiyānan pubbe-nivāsânussaraṇaŋ andhānaŋ yaṭṭhi-koṭi-gamanaŋ viya hoti. Yathā hi andhā yaṭṭhi-koṭi-ggāhake sati yeva gacchanti, asati tatth' eva nisīdanti, evam eva titthiyā kkhandha-paṭipāṭiyā ca anussarituŋ sakkonti, na[7] paṭipāṭiŋ vissajjetvā sakkonti. Sāvakā pi khandha-paṭipāṭiyā va anussaranti,[8] asaññabhavañ ca[9] patvā khandha-ppavattaŋ na passanti. Evaŋ sante pi te: Vaṭṭa-saŋsāraṇaka-sattānaŋ khandhānaŋ abhāvakālo[10] nāma n' atthi, asañña-bhave pana pañca kappa-satāni pavattantī ti, tattakaŋ[11] kālaŋ atikkamitvā buddhehi dinnanaye ṭhatvā parato anussaranti, seyyathā pi āyasmā Sobhito. Dve agga-sāvakā pana pacceka-buddhā ca cuti-paṭisandhiŋ oloketvā[12] anussaranti. Buddhānaŋ cuti-paṭisandhi-kiccaŋ n' atthi, yaŋ yaŋ pana ṭhānaŋ passitu-kāmā honti taŋ tad' eva passanti.

Titthiyā ca pubbe-nivāsaŋ anussaramānā attanā diṭṭhakata-sutam[13] eva anussaranti. Tathā sāvakā ca[3] pacceka-

* Vism 410 *sq.*

[1] BD add 'ca.'
[2] BD add 'na tato paraŋ.'
[3] SS omit.
[4] B kūpe.
[5] D kūpe patitā.
[6] B kuṇḍā.
[7] BD have 'na' before 'sakkonti.'
[8] SS saranti.
[9] BCD omit.
[10] S[o] kāle.
[11] D ettakaŋ.
[12] CS[d] (*twice*).
[13] SS diṭṭha-suta-katam.

buddhā ca.[1] Buddhā pana attanā vā parehi vā diṭṭha-kata-sutaŋ[2] sabbam eva anussaranti.

Titthiyānaŋ pubbe-nivāsa-ñāṇaŋ khajjopanakā-kimi-[3] obhāsa-sādisaŋ, sāvakānaŋ pana[3] padīp'[4] obhāsa-sadisaŋ, agga-sāvakānaŋ osadhi-tārak' obhāsa-sadisaŋ, pacceka-buddhānaŋ cand' obhāsa-sadisaŋ, Buddhānan sarada[5]-suriya-maṇḍal' obhāsa-sadisaŋ. Tassa: Ettakāni jāti-satāni jāti-sahassāni jāti-sata-sahassānī ti, vā: Ettakāni kappa-satāni kappa-sahassāni kappa-sata-sahassānī ti, vā n' atthi. Yaŋ kiñci anussarantassa n' eva khalitaŋ na paṭighāto hoti, āvajjana-paṭibaddham eva ākaṅkhana[6]-manasikāra-citt' uppāda-paṭibaddham eva hoti. Dubbala-patta-puṭe vega-kkhitta-[7] nārāco viya Sineru-kūṭe vissattha-inda-vajiro[8] viya ca asajjamānam[9] eva gacchati.

Aho mahantaŋ Bahagavato pubbe-nivāsa-ñāṇan ti, evaŋ Bhagavantaŋ yeva ārabbha kathā[10] uppannā jātā pavattitā[11] ti attho. Taŋ sabbam pi saṅkhepato dassetuŋ *iti pi pubbe-nivāso*[12] ti ettakam eva pāḷiyaŋ vuttaŋ. Tattha *iti pī* ti evam pi.

2. *Assosi kho* . . . pe . . . *atha Bhagavā anuppaṭṭo* ti ettha yaŋ vattabbaŋ taŋ Brahmajāla-vaṇṇanāyaŋ vuttam eva. Ayam eva hi viseso. Tattha sabbaññuta-ñāṇena assosi, idha dibbasotena. Tattha ca vaṇṇâvaṇṇakathā vippakatā, idha pubbenivāsa-kathā. Tasmā Bhagavā: Ime bhikkhū mama pubbenivāsa-ñāṇaŋ ārabbha guṇaŋ thomenti, pubbe-nivāsa-ñāṇassa pana[1] me[1] nipphattiŋ na jānanti, handa tesaŋ tassa nipphattiŋ kathetvā dassāmī ti, āgantvā pakatiyā pi[1] Buddh'-āsane[13] nisīditvā dhamma-desan' atthaṃ eva ṭhapite taŋ khaṇaŋ yeva[14] bhikkhūhi papphoṭetvā[15] dinne vara-buddh' āsane nisīditvā: Kāya nu' ttha bhikkhave ti, pucchāya ca:

[1] SS omit.
[2] Sic SS.
[3] D omits.
[4] SS dīp°.
[5] BD sahassa°.
[6] BD ākaṅkhā°.
[7] D veg' ukkhitta.
[8] BCD vajiraŋ.
[9] D āsajj°.
[10] BCS omit.
[11] SS pavattā jātā.
[12] BCD have 'iti pi pubbe-nivāso' twice, as DT.
[13] S Buddhānaŋ, leaving out 'āsane.'
[14] D omits.
[15] SS papphoṭhetvā.

Idha bhante ti, ādito paṭivacanassa ca pariyosāne tesaŋ pubbenivāsa-paṭisanyuttaŋ dhamma-kathaŋ kathetu-kāmo: Iccheyyātha no ti, ādim āha. Tattha *iccheyyātha no* ti iccheyyātha nu.

3. Atha naŋ pahaṭṭha-mānasā bhikkhū yācamānā: Etassa Bhagavā ti, ādim āhaŋsu. Tattha *etassā* ti etassa dhammikathā-karaṇassa. Atha Bhagavā tesaŋ yācanaŋ gahetvā kathetu-kāmo *tena hi bhikkhave suṇāthā* ti te sotâvadhāna-sādhuka-manasikāresu niyojetvā aññesaŋ asādhāraṇaŋ chinna-vaṭumakânussaraṇaŋ pakāsetu-kāmo *ito so bhikkhave* ti ādim āha.

4. Tattha *yaŋ Vipassī* ti yasmiŋ kappe Vipassī. Ayaŋ hi *yan* ti[1] saddo: 'Yam me bhante devānaŋ Tāvatiŋsānaŋ sammukhā sutaŋ sammukhā paṭiggahītaŋ ārocemi taŋ bhante Bhagavato' ti ādisu paccatta-vacane dissati; 'yaŋ tam apucchimha akittayī no aññan yaŋ[2] pucchāma tad iṅgha brūhī' ti ādisu upayoga-vacane; 'aṭṭhānaŋ etaŋ bhikkhave anavakāso yaŋ ekissā loka-dhātuyā' ti ādisu[3] karaṇa-vacane; idha pana bhumm' atthe[4] ti daṭṭhabbo. Tena vuttaŋ *yasmiŋ kappe* ti. *Udapādī* ti dasa-sahassi-loka-dhātuŋ unnādento uppajji. *Bhadda-kappe* ti pañca Buddh'uppāda-paṭimaṇḍitattā sundara-kappe sāra-kappe ti[5] Bhagavā imaŋ kappaŋ thomento evam āha.

Yato paṭṭhāya kira amhākaŋ Bhagavatā abhinīhāro kato tasmiŋ antare eka-kappe pi pañca Buddhā nibbattā nāma n' atthi. Amhākaŋ Bhagavato abhinīhārassa purato pana Taṇhaṅkaro Medhaṅkaro Saraṇaṅkaro Dīpaṅkaro ti cattāro Buddhā ekasmiŋ kappe nibbattiŋsu. Tesaŋ ora[6]-bhāge ekaŋ asaṅkheyyaŋ Buddha-suññam eva ahosi.[7] Asaṅkheyya-kappa-pariyosāne pana Koṇḍañño nāma Buddho eko va ekasmiŋ kappe uppanno. Tato pi asaṅkheyyaŋ Buddha-suññam eva ahosi. Asaṅkheyya-kappa-pariyosāne Maṅgalo[8] Sumano Revato Sobhito ti cattāro Buddhā ekasmiŋ kappe

[1] D omits.
[2] DS taŋ.
[3] SS omit.
[4] SS bhumme.
[5] C ti iti.
[6] D uparima°.
[7] CS[t] āsi.
[8] D Sumaṅgalo.

uppannā. Tato pi asaṅkheyyaŋ Buddha-suññam eva ahosi. Asaṅkheyya-kappa[1]-pariyosāne pana ito kappa-sata-sahass' ādhikassa asankheyyassa upari Anomadassī Padumo Nārado ti tayo Buddhā ekasmiŋ kappe uppannā. Tato pi asaṅkheyyaŋ Buddha-suññam eva ahosi. Asaṅkheyya-kappa[1]-pariyosāne pana ito kappa-sata-sahassānaŋ[2] upari Padumuttaro Bhagavā eko va ekasmiŋ kappe uppanno. Tassa orato ito tiŋsa-kappa-sahassānaŋ upari Sumedho Sujāto ti dve Buddhā ekasmiŋ kappe uppannā. Tato ora[3]-bhāge ito aṭṭhārasannaŋ kappa-sahassānaŋ upari Piyadassī Atthadassī Dhammadassī ti tayo Buddhā ekasmiŋ kappe uppannā. Atha ito catunavute kappe Siddhattho nāma Buddho eko va ekasmiŋ kappe uppanno. Ito dvānavute[4] kappe Tisso Phusso ti dve Buddhā ekasmiŋ[1] kappe[1] uppannā. Ito[1] ekanavute kappe Vipassī[5] Bhagavā uppanno. Ito[1] ekatiŋse kappe Sikhī Vessabhū ti dve Buddhā uppannā. Imasmiŋ bhadda-kappe Kakusandho Koṇāgamano Kassapo Gotamo[1] amhākaŋ Sammāsambuddho ti cattāro Buddhā uppannā, Metteyyo uppajjissati. Evaŋ: Ayaŋ kappe pañca-buddh' uppāda-paṭimaṇḍitattā sundara-kappo sāra-kappo ti, Bhagavā imaŋ kappaŋ thomento evam āha.

Kim pan' etaŋ Buddhānaŋ yeva pākaṭaŋ hoti: Imasmiŋ kappe ettakā Buddhā uppannā vā uppajjissantī ti, vā udāhu aññesam pi pākataŋ hotī ti? Aññesam[1] pi[1] pākataŋ[1] hoti.[1] Kesaŋ? Suddh' āvāsa-brahmānaŋ.

Kappa-saṇṭhāna[6]-kālasmiŋ hi ekaŋ asaṅkheyyaŋ ek' aṅgaṇaŋ hutvā ṭhite lokasannivāse lokassa saṇṭhān' atthāya devo vassituŋ ārabhati.[7] Ādito va antar-aṭṭhake himapāto viya hoti. Tato kaṇa-mattā[8] taṇḍula-mattā mugga-māsa-badara-āmalaka-elāḷuka-kumbhaṇḍa-alābu-mattā udaka-dhārā hutvā anukkamena[9] usabha° dve-usabha° aḍḍha-gāvuta° gāvuta° dve-gāvuta° aḍḍha-yojana° yojana°[1] dvi-yojana° tiyojana° dasayojana° . . . pe . . . sata-sahassa-

---

[1] SS omit.
[2] SS °sahassassa.
[3] D uparima°.
[4] D ekanavute.
[5] SS inserts 'nāma.'
[6] D saṇṭhiti.
[7] D ārabbhi.
[8] BD add tilamattā.
[9] D adds vaḍḍhitvā.

yojana-mattā hutvā koṭi-sata-sahassa-cakkavāḷa-gabbhantaraŋ yāva Akaniṭṭhaka[1]-brahmalokā pūretvā tiṭṭhanti.[2] Atha taŋ udakaŋ anupubbena bhassati, bhassante udake pakaṭi-devaloka-ṭṭhānesu devalokā saṇṭhahanti.[3] Tesaŋ saṇṭhahana-vidhānaŋ Visuddhimagge* Pubbe-nivāsa-kathāyaŋ vuttaŋ.

Manussa-loka-ṭṭhānaŋ pana patte udake dhamma-karakassa mukhe pihite viya vāta-vasena taŋ udakaŋ santiṭṭhati. Udaka-piṭṭhe uppalini-pattaŋ[4] viya pathavī saṇṭhāti. Mahābodhi-pallaṅko vinassamāne loke pacchā vinassati, santhahamāne paṭhamaŋ saṇṭhahati. Tattha pubba-nimittaŋ hutvā eko padumini-gaccho uppajjati. Tassa sace tasmiŋ kappe Buddhā nibbattanti pupphaŋ uppajjati, no ce na uppajjati.[5] Uppajjamānā ca sace eko Buddho nibbattissati ekaŋ uppajjati. Sace dve tayo cattāro pañca Buddhā nibbattissanti . . . pañca uppajjanti. Tāni ca kho ekasmiŋ yeva nāḷe kaṇṇikā-baddhāni hutvā, Suddhāvāsa-brahmāno: Āyasmā mārisā pubba-nimittan passāmā ti, mahā-bodhi-pallankaṭṭhānaŋ āgacchanti. Buddhānaŋ anibbattana-kappe pupphaŋ na hoti. Te pana[6] apupphakaŋ[7] gacchaŋ disvā: Andhakāro vata bho[8] loko bhavissati mata-matā[9] sattā apāye pūressanti, cha deva-lokā nava brahmalokā suññā bhavissantī ti, anattamanā honti. Pupphita-kāle pana pupphaŋ disvā: Sabbaññu-bodhisattesu mātukucchiŋ okkamantesu nikkhamantesu sambujjhantesu dhamma-cakkaŋ pavattantesu yamaka-pāṭihāriyaŋ karontesu dev' orohanaŋ karontesu āyusaṅkhāraŋ vissajjantesu parinibbāyantesu dasa-sahassacakkavāḷa-kampan'ādīni pāṭihāriyāni dakkhissāma, cattāro apāyā parihāyissanti, cha devalokā nava brahmalokā paripūressantī ti, attamanā udānaŋ udānentā attano attano brahmalokaŋ gacchanti. Imasmiŋ pana kappe pañca padumāni uppajjiŋsu. Tesaŋ nimittānan ānubhāvena: Cattāro Buddhā uppannā, pañcamo uppajjissatī ti, Suddhāvāsa-brah-

* Vism 410 *sq.*

1 CS avinaṭṭhaka°.
2 CS tiṭṭhati.
3 D patiṭṭhahanti.
4 BD paṇṇaŋ.
5 C no ce uppajjanti na uppajjanti.
6 SS omit.
7 BD apupphitaŋ.
8 CS[d] omit.
9 D tam' âbhibhūtā.

māno pi tāni padumāni disvā imaŋ atthaŋ jāniŋsu. Tena vuttaŋ *aññesam pi pākaṭaŋ hotī* ti.

Iti pi Bhagavā *ito so bhikkhave* ti ādinā nayena kappa-pariccheda-vasena pubbe-nivāsaŋ dassetvā idāni tesaŋ Buddhānaŋ jāti-paricched' ādiŋ dassetuŋ *Vipassī bhikkhave* ti ādim āha.

7. Tattha āyu-parichede *parittaŋ lahusan*[1] ti ubhayaŋ etaŋ appakass' eva vevacanaŋ. Yaŋ hi appakaŋ tam parittañ c' eva lahuñ[2] ca hoti.

Appan vā bhiyyo ti vassa-satato vā upari appan, aññaŋ vassa-sataŋ appatvā vīsati vā tiŋsaŋ vā cattāḷīsaŋ vā paṇṇāsaŋ vā saṭṭhiŋ vā vassāni jīvati. Evaŋ dīgh' āyuko pana atidullabho, asuko kira evaŋ *ciraŋ jīvatī* ti tattha tattha gantvā daṭṭhabbo hoti; tattha Visākhā upāsikā vīsaŋ-vassa-sataŋ jīvi,[3] tattha Pokkharasādi brāhmaṇo Brahmāyu brāhmaṇo Selo brāhmaṇo Bāvari[4] brāhmaṇo, Ānandatthero, Mahākassapatthero, Anuruddhatthero pana vassa-satañ c' eva paṇṇāsañ ca vassāni, Bakkulatthero vassa-satañ c' eva saṭṭhiñ ca vassāni; ayaŋ sabba-dighāyuko, so pi dve vassa-satāni na jīvi.[3] Vipassī-ādayo pana sabbe pi Bodhisattā mettā-pubbabhāgena somanassa sahagata-ñāṇa-sampayutta-asaṅkhārika-cittena mātu-kucchismiŋ paṭisandhiŋ gaṇhiŋsu. Tena cittena gahitāya paṭisandhiyā asaṅkheyyaŋ āyu.

Iti sabbe[5] Buddhā asaṅkheyy' āyukā. Te kasmā asaṅkheyyaŋ na aṭṭhaŋsu? Utu-bhojana-vipattiyā.[6] Utu-bhojana-vasena hi āyu hāyati pi vaḍḍati pi.

Tattha yadā rājāno adhammikā honti tadā uparājāno senāpati seṭṭhi sakala-nagaraŋ sakala-raṭṭhaŋ adhammikam eva hoti. Atha tesaŋ ārakkha-devatā, tāsaŋ devatānaŋ mittā bhumma-devatā, bhumma-devatānaŋ mittā ākāsaṭṭha-devatā, ākāsaṭṭha-devatānaŋ mittā uṇha-valāhakā devatā, tāsaŋ mittā abbha-valāhakā devatā, tāsaŋ mittā[6] sīta-valāhakā devatā, tāsaŋ mittā[6] vassa-valāhakā devatā, tāsaŋ mittā[6]

[1] Sic; see also D text; D 'lahukan.'
[2] D lahukañ.
[3] BD jīvati.
[4] Sic B; C Pāvāriya; D Bāvariya; S Pāvāri.
[5] CS sabba°.
[6] CS omit.

cātummahārājikā devatā,[1] tāsaŋ mittā[1] Tāvatiŋsā devatā,[1] tāsaŋ mittā[1] Yāmā devatā[1] ti, evam ādi evaŋ yāva bhavaggā ṭhapetvā ariya-sāvake sabbā deva-brahma-parisā pi adhammikā honti. Tāsaŋ adhammikatāya visamaŋ candima-suriyā pariharanti, vāto yathā-maggena na vāyati, ayathā-maggena vāyanto ākāsaṭṭhaka-vimānāni khobheti. Vimānesu khobhitesu devatānaŋ kīḷan' atthāya cittāni na[2] namanti, devatānaŋ kīḷan' atthāya cittesu anamantesu[3] sīt' uṇha-bhedo utu yathā-kālena na sampajjati. Tasmiŋ asampajjante na sammā devo vassati, kadāci vassati kadāci na vassati, katthaci vassati katthaci na vassati, vassanto pi vappa-kāle aṅkura-kāle nāḷa-kāle puppha-kāle khīra-ggahaṇ' ādi-kālesu yathā yathā sassānaŋ upakāro na hoti, tathā tathā vassati ca vigacchati ca. Tena sassāni visama-pākāni honti vigata-gandha-vaṇṇa[2]-ras' ādi sampannāni.[4] Eka-bhājane pakkhitta-taṇḍulesu pi ekasmiŋ padese bhattaŋ uttaṇḍulaŋ[5] hoti, ekasmiŋ atikilinnaŋ ekasmiŋ sampākaŋ.[6] Taŋ paribhuttaŋ kucchiyam pi tīh' eva[7] ākārehi[7] paccati.[7] Tena sattā bahv' ābādhā c' eva honti app' āyukā ca. Evaŋ tāva utu-bhojana-vasena āyu hāyati.

Yadā pana rājāno dhammikā honti tadā senāpati uparājāno pi dhammikā honti,[8] purima-nayen' eva yāva brahma-lokā sabbe pi dhammikā honti. Tesaŋ dhammikattā samaŋ candima-suriyā pariharanti, yathā-maggena vāto vāyati[9] ākāsaṭṭhaka-vimānāni na khobheti. Tesan asaṅkhobhe[10] devatānaŋ[2] kīḷan' atthāya cittaŋ[11] namati;[11] evaŋ kālena utu sampajjati, devo sammā vassati, vappa-kālato paṭṭhāya sassānaŋ upakāraŋ karonto kāle vassati kāle vigacchati. Tena sassāni sama-pākāni sugandhāni suvaṇṇāni surasāni ojavantāni honti. Tehi sampādita-bhojanaŋ paribhuttam pi sammā paripākaŋ

---

1 CS omit.
2 S omits.
3 C na namantesu; S namantesu.
4 Sic B; CS sampattī ti; D sampattīni.
5 D taṇḍulaŋ.
6 BD samapākaŋ.
7 D tath' eva ākārehi gacchati.
8 SS only 'uparājā pi dhammiko hotī ti.'
9 BC add 'yathā-maggene vayānto.'
10 D asaṅkhobhentānaŋ.
11 CD cittāni namanti.

gacchati. Tena sattā arogā dīgh' āyukā honti. Evaŋ utu-bhojana-vasena āyu vaḍḍhati.

Tattha Vipassī Bhagavā asīti-vassa-sahass' āyuka-kāle nibbatto, Sikhī Bhagavā[1] sattati-vassa-sahass' āyuka-kāle ti. Idaŋ anupubbena parihīna-sadisaŋ kataŋ, na pana evaŋ parihīnaŋ, vaḍḍhitvā vaḍḍhitvā parihīnan ti veditabbaŋ. Kathaŋ? Imasmiŋ tāva kappe[2] Kakusandho Bhagavā cattālīsa-vassa-sahass' āyuka-kāle nibbatto, āyu-ppamāṇaŋ pañca koṭṭhāse katvā cattāri[3] ṭhatvā pañcame vijjamāne yeva parinibbuto. Taŋ āyu-parihāyamānaŋ dasa-vassa-kālaŋ patvā puna vaḍḍhamānaŋ[1] asaṅkheyyaŋ hutvā tato parihāyamānaŋ tiŋsa-vassa-sahassa-kāle[4] ṭhitaŋ. Tadā Konāgamano Bhagavā nibbatto. Tasmim pi tath' eva parinibbute taŋ āyu dasa-vassa-kālaŋ patvā puna vaḍḍhamānaŋ asaṅkheyyaŋ hutvā parihāyitvā[1] vīsati-vassa-sahassa-kāle ṭhitaŋ. Tadā Kassapo Bhagavā nibbatto. Tasmiŋ pi tath' eva parinibbute taŋ āyu dasa-vassa-kālaŋ patvā puna vaḍḍhamānaŋ asaṅkheyyaŋ hutvā parihāyitvā vassa-sata-kālaŋ pattaŋ. Atha amhākaŋ Sammā-sambuddho nibbatto. Evaŋ anupubbena parihāyitvā[5] vaḍḍhitvā vaḍḍhitvā parihīnan ti veditabbaŋ. Tattha yaŋ yaŋ āyu-parimāṇesu manussesu Buddhā nibbattanti tesam pi tad eva āyu-parimāṇaŋ hotī ti veditabbam.[6]

Āyu-paricchedo niṭṭhito.

8. Bodhi-paricchede[7] *Pāṭaliyā mūle* ti pāṭali-rukkhassa[8] heṭṭhā. Tassā pana pāṭaliyā khandho taŋ[1] divasaŋ[1] paṇṇāsa-ratano hutvā abbhuggato sākhā paṇṇāsa-ratanāni ubbedhena ratana-sataŋ ahosi. Taŋ divasañ ca sā pāṭali kaṇṇikā-baddhehi viya pupphehi mūlato paṭṭhāya eka-sañchannā ahosi, dibba-gandhaŋ vāyati. Na kevalañ ca tadā ayam eva pupphitā; dasa-sahassa-cakkavāḷe sabbe pāṭaliyo pupphitā. Na kevalañ ca pāṭaliyo; dasa-sahassa-cakkavāḷe sabba-rukkhānaŋ khandhesu khandha-padumāni, sākhāsu sākhā-padumāni, latāsu latā-padumāni, ākāsesu[9] ākāsa-padumāni pupphitāni. Paṭha-

[1] S omits.
[2] D bhadda°.
[3] SS cattāro.
[4] SS °āyukāle.
[5] S parihāyitvā; C parihāyitvā parihāyitva; B parihāyitvā (twice).
[6] CS omit.
[7] CD add 'pana.'
[8] CS pāṭalika°.
[9] BC ākāse.

vī-talaŋ bhinditvā pi mahā-padumāni uṭṭhitāni, mahā-samuddo pi pañcavaṇṇa-padumehi nīl'uppala-ratt'uppalehi ca sañchanno ahosi. Sakala-dasa-sahassa-cakkavāḷaŋ dhaja-māl' ākulaŋ tattha tattha nibaddha-puppha-dāma-vissaṭṭha-mālā-guṇa-vippakiṇṇaŋ nānā-vaṇṇa-kusuma-samujjalaŋ; Nandana-vana-Cittalatāvana-Missakavana-Phārusakavana-sadisaŋ ahosi. Puratthima-cakkavāḷa-mukha-vaṭṭiyaŋ ussita-dhajā pacchima-cakkavāla-mukhavaṭṭiŋ[1] abhihananti; pacchima-dakkhiṇ'-uttara-cakkavāḷa-mukhavaṭṭiyaŋ ussita-dhajā dakkhiṇa-cakkavāḷa-mukhavattiŋ[1] abhihananti. Evaŋ añña-mañña-siri-sampannāni cakkavāḷāni ahesuŋ.

Abhisambuddho ti sakalaŋ buddha-guṇa-vibhava-siriŋ paṭivijjhamāno cattāri saccāni abhisambuddho. *Sikhī bhikkhave Bhagavā arahaŋ sammā-sambuddho puṇḍarīkassa mūle abhisambuddho* ti ādisu pi iminā va nayena vaṇṇanā veditabbā. Ettha pana *puṇḍarīko* ti setamba-rukkho. Tassā pi tad eva parimāṇaŋ. Taŋ divasañ ca so pi dibba-gandhehi pupphehi susañchanno ahosi. Na kevalañ ca puppheh' eva, phalehi pi sañchanno ahosi. Tassa ekato[2] taruṇāni phalāni ekato majjhimāni ekato nâtipakkāni ekato supakkāni pakkhitta-dibb' ojāni[3] viya surasāni[4] olambanti. Yathā so evaŋ sakala-dasa-sahassa-cakkavāḷe pupph' ûpagā rukkhā pupphehi, phal' ûpagā rukkhā phalehi paṭimaṇḍitā ahesuŋ.

Sālo ti sāla-rukkho. Tassā pi tad eva parimāṇaŋ; tath' eva puppha-siri-vibhavo veditabbo. *Sirīsa-rukkhe* pi es' eva nayo. *Udumbara-rukkhe*[5] pupphāni nâhesum; phala-vibhūti pan' ettha ambe vuttanayā va. Tathā *nigrodhe* tathā *assatthe* ti.

Iti sabba-buddhānaŋ eko va pallaṅko, rukkhā pana aññe[6] pi[6] honti.[6] Tesu yassa yassa rukkhassa mūle catu-magga-ñāṇa-saṅkhātaŋ bodhiŋ buddhā paṭivijjhanti so so Bodhī ti, vuccati.

Ayaŋ Bodhi-paricchedo nāma.

9. Sāvaka[7]-paricchede[8] *Khaṇḍa-Tissan* ti Khaṇḍo ca Tisso ca. Tesu Khaṇḍo eka-pitiko kaniṭṭha-bhātā, Tisso purohita-

[1] D °vaṭṭiyaŋ.
[2] SS twice.
[3] CS dibb' ojanāni.
[4] D adds 'ojavantāni.'
[5] S 'Udumbare' only.
[6] SS aññā aññā honti.
[7] BC read 'sāvaka-yuga-paricchedo.
[8] CD add 'pana.'

putto. Khaṇḍo paññā-pāramiyā matthakaŋ patto, Tisso samādhi-pāramiyā. *Aggan* ti ṭhapetvā Vipassiŋ Bhagavantaŋ avasesehi saddhiŋ asadisa-guṇatāya uttamaŋ. *Bhadda-yugan* ti aggattā[1] yeva bhadda-yugaŋ.

Abhibhū-Sambhavan ti Abhibhū ca Sambhavo ca. Tesu Abhibhū paññā-pāramiyā matthakaŋ patto Sikhinā Bhagavatā saddhiŋ Aruṇavaṭito Brahmalokaŋ gantvā Brahma-parisāya vividhāni pāṭihāriyāni dassento dhammaŋ desetvā dasa-sahassī-loka-dhātuŋ andhakārena pharitvā: Kim idan ti, sanjāta-saŋvegānaŋ[2] obhāsaŋ pharitvā

Sabbe me rūpañ ca passantu saddañ ca sunantū ti
Adhiṭṭhahitvā ārabhathā ti

gāthā-dvayaŋ bhaṇanto saddaŋ sāvesi. Sambhavo samādhi-pāramiyā matthakaŋ patto ahosi.

Soṇ'-Uttaran ti Soṇo ca Uttaro ca. Tesu Soṇo paññā-pāramiŋ patto, Uttaro samādhi-pāramiŋ patto.

Vidhūra-Sañjīvan ti Vidhūro ca Sañjīvo ca. Tesu Vidhūro paññā-pāramiŋ patto ahosi, Sañjīvo samādhi-pāramiŋ patto samāpajjana-bahulo ratti-ṭṭhāna-diva-ṭṭhāna-kuṭi-leṇa-maṇḍap' ādisu samāpatti-balen' eva yāpento[3] eka-divasaŋ araññe nirodhaŋ samāpajji. Atha naŋ vana-kammik' ādayo: Mato ti, sallakkhetvā jhāpesuŋ. So yathā-paricchedena samāpattito vuṭṭhāya cīvarāni papphoṭhetvā gāmaŋ piṇḍāya pāvisi. Tad' upādāy' eva ca naŋ: Sañjīvo ti, sañjāniŋsu.

Bhiyyos'-Uttaran ti Bhiyyoso ca Uttaro ca. Tesu Bhiyyoso paññāya, Uttaro samādhinā aggo[4] ahosi.

Tissa-Bhāradvājan ti Tisso ca Bhāradvājo ca. Tesu Tisso paññā-pāramiŋ patto ahosi, Bhāradvājo samādhi-pāraŋ agamāsi.[5]

Sāriputta-Moggallānan ti Sāriputto ca Moggallāno ca. Tesu Sāriputto paññā-visaye, Moggallāno samādhi-visaye aggo ahosi.

Ayaŋ Sāvaka-yuga-paricchedo nāma.

---

[1] Sic B; Daggatay'; C aggappattattā; S aggappattā.
[2] SS sañjāta-bhogānaŋ.
[3] B jhāyanto; D vāyamanto.
[4] S uttaro.
[5] BCD °pāramiŋ patto ahosi.

10. Sāvaka-sannipāta-paricchede Vipassissa Bhagavato paṭhama-sannipāto caturaṅgiko ahosi. Sabbe ehi-bhikkhū, sabbe iddhiyā nibbatta-patta-cīvarā, sabbe anāmantirā va āgatā. Te[1] ca kho pannarasa-uposatha-divase. Atha Satthā vījaniŋ gahetvā nisinno uposatham osāresi. Dutiye tatiyesu pi es' eva nayo, tathā sesa-Buddhānaŋ sabba-sannipātesu. Yasmā pana amhākaŋ Bhagavato paṭhama-bodhiyā eko[2] sannipāto ahosi idañ ca suttaŋ apara-bhāge vuttaŋ, tasmā *mayhaŋ bhikkhave etarahi eko sāvakānaŋ*[3] *sannipāto* ti aniṭṭhapetvā *ahosī* ti vuttaŋ.

Tattha *aḍḍha-teḷasāni bhikkhu-satānī* ti purāṇa-jaṭilānaŋ sahassaŋ dvinnaŋ agga-sāvakānaŋ parivārāni aḍḍha-teyyasatānī ti aḍḍha-teḷasa-satani.[4] Tattha dvinnaŋ agga-sāvakānaŋ abhinīhārato paṭṭhāya vatthuŋ kathetvā pabbajjā dīpetabbā. Pabbajitānaŋ pana tesaŋ Mahāmoggallāno sattame divase arahattaŋ patto; Dhammasenāpati paṇṇarasa-divase Gijjhakūṭa-pabbata-majjhe Sūkarakhata-lenadvāre bhāgineyyassa Dīghanakha-paribbā-jakassa sajjite dhamma-yāge Vedanā-pariggaha-suttante desiyamāne[5] anubandhamānaŋ[6] ñāṇaŋ pesetvā sāvaka-pāramīñāṇaŋ patto. Bhagavā therassa arahatta-ppattiŋ ñatvā vehāsaŋ abbhuggantvā Veḷuvane patiṭṭhāsi. Thero: Kahan nu kho Bhagavā gato ti, āvajjento Veḷuvane patiṭṭhitabhāvaŋ ñatvā sayam pi vehāsaŋ abbhuggantvā Veḷuvane yeva patiṭṭhāsi. Atha Bhagavā Pātimokkhaŋ osāresi. Taŋ sannipātaŋ sandhāya Bhagavā *aḍḍha-telasāni bhikkhu-satānī* ti āha.

Ayaŋ Sāvaka[3]-sannipāta-paricchedo nāma.

11. Upaṭṭhākaparicchede[7] *Ānando* ti nibaddh' upaṭṭhākabhāvaŋ sandhāya vuttaŋ. Bhagavato hi paṭhama-bodhiyaŋ nibaddhā upaṭṭhākā nâhesuŋ. Ekadā Nāgasamālo pattacīvaraŋ gahetvā vicari, ekadā Nāgito, ekadā Upavāno, ekadā Sunakkhatto, ekadā Cundo samaṇ' uddeso, ekadā Sāgato, ekadā Meghiyo.

---

[1] BD iti te.
[2] BD va (for 'eko'); C va eko.
[3] S omits.
[4] BC aḍḍhateḷasāni bhikkhusatāni.
[5] BC add 'desanaŋ.'
[6] BD anubujjhamānaŋ.
[7] BCD add 'pana.'

Tattha ekadā Bhagavā Nāgasamāla-ttherena saddhiŋ addhāna-magga-paṭipanno dvedhā-pathaŋ patto. Thero maggā okkamma: 'Bhagavā ahaŋ iminā maggena gacchāmī' ti āha. Atha naŋ Bhagavā: 'Ehi bhikkhu, iminā maggena gacchāmā' ti āha. So: 'Handa[1] Bhagavā tumhākaŋ patta-cīvaraŋ gaṇhatha, ahaŋ iminā maggena gacchāmī' ti vatvā patta-cīvaraŋ chamāyaŋ[2] ṭhapetuŋ āraddho. Atha naŋ[3] Bhagavā: 'Āhara bhikkhū' ti vatvā patta-cīvaraŋ gahetvā gato. Tassa pi bhikkhuno itarena maggena gacchato corā patta-civarañ c' eva hariŋsu sīsañ ca bhindiŋsu. So: Bhagavā va dāni me paṭisaraṇaŋ na añño ti, cintetvā lohitena gaḷantena Bhagavato santikaŋ āgami, 'Kim idaŋ bhikkhū?' ti ca vutte taŋ pavattiŋ ārocesi. Atha naŋ Bhagavā: 'Mā cintayi, bhikkhu, etaŋ kāraṇaŋ yeva te nivārayimhā' ti vatvā samassāsesi.

Ekadā pana Bhagavā Meghiyattherena saddhiŋ Pācīna-vaŋsa-migadāye Jantugāmaŋ agamāsi. Tatrā pi Meghiyo Jantugāme piṇḍāya caritvā nadī-tire pāsādikaŋ amba-vanaŋ disvā: 'Bhagavā, tumhākaŋ patta-civaraŋ gaṇhatha, ahaŋ etasmiŋ ambavane samaṇa-dhammaŋ karomī' ti vatvā Bhagavatā tikkhattuŋ nivāriyamāno pi gantvā akusala-vitakkehi anvāsanno[4] paccāgantvā taŋ pavattiŋ ārocesi. Tam pi Bhagavā: 'Idam eva te kāraṇaŋ sallakkhetvā nivārayimhā' ti vatvā anupubbena Sāvatthiŋ agamāsi.

Tattha Gandhakuṭi-pariveṇe paññatta-vara-buddh' āsane nisinno bhikkhu-saṅgha-parivuto bhikkhū āmantesi: 'Bhikkhave, idāni 'mhi mahallako, ekacce bhikkhu: Iminā maggena gacchāmā ti, vutte aññena gacchanti ekacce mayhaŋ patta-cīvaraŋ bhūmiyaŋ nikkhipanti, mayhaŋ nibaddh' upaṭṭhākaŋ ekaŋ[5] bhikkhuŋ jānāthā' ti. Bhikkhūnaŋ dhamma-saŋvego udapādi. Ath' āyasmā Sāriputto uṭṭhāya Bhagavantaŋ vanditvā: 'Ahaŋ bhante tumhe yeva patthayamāno sata-sahassa-kapp' ādhikaŋ asaṅkheyyaŋ pāramiyo pūresiŋ;[6] nanu mādiso mahā-pañño uppaṭṭhāko nāma vaṭṭati? Ahaŋ upaṭṭhahissāmī' ti āha. Taŋ Bhagavā: 'Alaŋ Sāriputtā,

---

[1] SS hand' ahaŋ. [2] D bhūmiyaŋ. [3] S omits.
[4] B anvāyanto; D ajjhāpanno. [5] CS omit. [6] D pūrayiŋ.

yassaŋ disāyaŋ tvaŋ viharasi[1] asuññam eva sā disā, tava ovādo Buddhānaŋ ovāda-sadiso, na me tayā upaṭṭhāka-kiccaŋ atthī' ti paṭikkhipi. Eten eva upāyena Mahāmoggallānaŋ ādiŋ katvā asīti-mahā-sāvakā uṭṭhahiŋsu.[2] Te[3] sabbe[4] Bhagavā paṭikkhipi. Ānandatthero pana tuṇhī yeva nisīdi.

Atha naŋ bhikkhū evaŋ āhaŋsu: 'Āvuso Ānanda, bhikkhu-saṅgho pana upaṭṭhāka-ṭṭhānaŋ yācati, tvam pi yācāhī' ti. 'Yācitvā laddha-ṭṭhānaŋ nāma āvuso kīdisaŋ hoti? Kiŋ maŋ Satthā na passati? Sace rocessati: Ānando maŋ upaṭṭhātū ti, vakkhatī' ti. Atha Bhagavā: 'Na bhikkhave Ānando aññena ussāhetabbo, sayam eva jānitvā maŋ upaṭṭhahissatī' ti āha. Tato bhikkhū: 'Uṭṭhehi āvuso Ānanda, uṭṭhehi āvuso Ānanda; Dasabalaŋ upaṭṭhāka-ṭṭhānaŋ yācāhī' ti āhaŋsu. Thero uṭṭhahitvā: Cattāro paṭikkhepe catasso ca āyācanā ti, aṭṭha vare yāci.

Cattāro patikkhepā nāma: 'Sace me bhante Bhagavā attanā laddhaŋ paṇītaŋ cīvaraŋ na dassati, piṇḍapātaŋ na dassati, eka-gandha-kuṭiyaŋ vasituŋ na dassati, nimantanaŋ gahetvā na gamissati, evâhaŋ Bhagavantaŋ upaṭṭhahissāmī' ti vatvā: 'Kim pan' ettha Ānanda ādīnavaŋ addasā' ti vutte: 'Sac' âhaŋ bhante imāni vatthūni labhissāmi bhavissanti ca vattāro: Ānando Dasabalena laddhaŋ paṇīta-cīvaraŋ paribhuñjati, piṇḍapātaŋ paribhuñjati, eka-gandha-kuṭiyaŋ vasati eka[5]-nimantanaŋ gacchati, etaŋ[6] lābhaŋ labhanto Tathāgataŋ upaṭṭhāti, ko evaŋ upaṭṭhahato bhāro' ti. Ime cattāro paṭikkhepe yāci.

Catasso āyācanā nāma: 'Sace bhante Bhagavā mayā gahita-nimantanaŋ gamissati, sacâhaŋ tiro-raṭṭhā tiro-janapadā Bhagavantaŋ daṭṭhuŋ āgata-parisāya[7] āgata-kkhaṇe yeva Bhagavantaŋ dassetuŋ lacchāmi, yadā me kaṅkhā uppajjati tasmiŋ yeva khaṇe Bhagavantaŋ upasaṅkamituŋ lacchāmi, yaŋ[8] Bhagavā mayham parammukhā dhammaŋ deseti taŋ āgantvā mayhaŋ kathessati, evâhaŋ Bhagavantaŋ upaṭṭhahissāmī' ti vatvā: 'Kim pan' ettha Ānanda ānisaŋsaŋ passasī'

---

[1] D na viharasi.
[2] Sic D; MSS. upaṭṭhahiŋsu.
[3] CS omit.
[4] CD sabbe pi.
[5] BD ekato.
[6] SS ekaŋ.
[7] Sic D; MSS. 'āgataŋ parisaŋ.'
[8] S tathā yaŋ.

ti vutte āha:[1] 'Idha bhante saddhā kulaputtā Bhagavato okāsaŋ alabhantā mam evaŋ vadanti: 'Sve bhante Ānando Bhagavatā saddhiŋ amhākaŋ ghare bhikkhaŋ gaṇheyyāthā' ti; sace[2] Bhagavā tattha na gamissati, icchita-kkhaṇe yeva parisaŋ dassetuŋ kaṅkhañ ca vinodetum okāsaŋ na lacchāmi, bhavissanti ca vattāro: Kiŋ Ānando Dasabalaŋ upaṭṭhāti ettakam pi 'ssa anuggahaŋ Bhagavā na karotī ti; Bhagavato ca parammukhā maŋ pucchissanti: Ayaŋ āvuso Ānanda gāthā idaŋ suttaŋ idaŋ jātakaŋ kattha desitan ti; sacâhaŋ taŋ na sampādayissāmi bhavissanti vattāro: Ettakam pi āvuso na jānāsi, kasmā tvaŋ chāyā viya Bhagavantaŋ avijahanto dīgharattaŋ vicarasī[3] ti; ten' âham parammukhā desitassâpi dhammassa puna kathanaŋ icchāmī' ti. Imā catasso āyācanā yāci.

Bhagavā pi tassa adāsi. Evaŋ ime aṭṭhavare gahetvā nibaddh' upaṭṭhāko ahosi. Tass' eva ṭhān' antarass' atthāya kappa-sata-sahassaŋ pūritānaŋ pāramīnaŋ phalaŋ pāpuṇī ti. Imaŋ[4] assa[4] nibaddh' upaṭṭhākabhāvaŋ sandhāya *mayham pi bhikkhave etarahi Ānando bhikkhu upaṭṭhāko agg' upaṭṭhāko* ti āha.

Ayaŋ Upaṭṭhāka-paricchedo nāma.

12. Piti[5]-paricchedo uttānattho yeva. *Vihāraŋ pāvisī* ti kasmā pāvisi? Bhagavā kira ettakaŋ kathetvā cintesi: Na tāva mayā sattannaŋ Buddhānaŋ vaŋso nirantaraŋ matthakaŋ pāpetvā kathito, ajja[6] mayi pana vihāraŋ paviṭṭhe ime bhikkhū bhiyyoso-mattāya pubbenivāsa-ñāṇaŋ ārabbha vaṇṇaŋ kathayissanti. Athâhaŋ āgantvā nirantaraŋ Buddhavaŋsaŋ kathetvā matthākaŋ pāpetvā dassāmī ti, bhikkhūnaŋ kathāvārassa[7] okāsaŋ datvā uṭṭhāy' āsanā vihāraŋ pāvisi.

Yañ c' etaŋ Bhagavā tantiŋ kathesi, tattha kappa-paricchedo jāti-paricchedo gotta-paricchedo āyu-paricchedo bodhi-paricchedo sāvaka-yuga-paricchedo sāvaka-sannipāta-paricchedo upaṭṭhāka-paricchedo piti-paricchedo[5] ti: nav' eva[8] vārā āgatā. Sambahula-vāro na āgato, ānetvā pana dīpetabbo.

---

1 D omits.
2 BD add 'bhante.'
3 CS vicari.
4 D tam imassa.
5 DS pīti°.
6 SS omit.
7 S °dvārassa.
8 D nav' ime.

Sabba-bodhisattānaŋ hi ekasmiŋ kula-vaŋs' ânurūpe putte jāte nikkhamitvā pabbajitabban ti: ayam eva vaŋso ayaŋ paveṇi. Kasmā? Sabbaññu-bodhisattānaŋ hi mātu-kucchiŋ[1] okkamanato paṭṭhāya pubbe-vutta-ppakārāni anekāni pāṭihāriyāni honti. Tatra nesaŋ yadi n' eva jāta-nagaraŋ na pitā na bhariyā[2] na putto paññāyeyya: Imassa n' eva jāta-nagaram . . . pe . . . na putto paññāyati, devo vā Sakko vā Māro vā Brahmā vā esa maññe, devānañ ca īdisaŋ pāṭihāriyaŋ anacchariyan ti, maññamāno jano n' eva sotabbaŋ na saddhātabbam[3] maññeyya. Tato abhisamayo na bhaveyya, abhisamaye asati niratthako Buddh' uppādo aniyyānikaŋ sāsanaŋ hoti. Tasmā sabba-bodhisattānaŋ ekasmiŋ kula-vaŋs' ânurūpe putte jāte nikkhamitvā pabbajitabban ti: ayam eva vaŋso ayaŋ paveṇi. Tasmā putt' ādīnaŋ vasena sambahula-vāro ānetvā dīpetabbo. Tattha:

Samavattakkhandho Atulo Suppabudho ca Uttaro
Satthavāho Vijitaseno Rāhulo bhavati sattamo ti.

Ete tāva sattannam pi Buddhānaŋ anukkamen' eva satta puttā ti veditabbā. Tattha Rāhula-bhadde tāva jāte paṇṇaŋ āharitvā mahā-purisassa hatthe ṭhapayiŋsu. Ath' assa tāvad eva sakala-sarīraŋ khobhetvā putta-sineho aṭṭhāsi. So cintesi: Ekasmiŋ tāva jāte evarūpo putta-sineho paro-sahassaŋ kira me puttā bhavissanti; tesu ek' ekasmiŋ jāte idaŋ sineha-bandhanam evaŋ vaḍḍhantaŋ dubbhejjaŋ bhavissati: 'Rāhulo jāto bandhanaŋ jātan' ti āha. Taŋ divasam eva rajjaŋ pahāya nikkhanto. Esa nayo sabbesaŋ putt' uppattiyan[4] ti.

Ayaŋ Putta-paricchedo.

Sudhānā[5] Sabbakāmā ca Sucittā atha Rocanī
Rucaggatī[6] Sunandā ca Bimbā bhavati sattamā ti.

Etā tesaŋ sattannam pi puttānaŋ[7] mātaro[7] ahesuŋ. Bimbā devī pana Rāhula-kumāre jāte: Rāhula-mātā ti, paññāyittha.

Ayaŋ Bhariyā-paricchedo.

---

[1] SS °kucchismiŋ.
[2] D mātā.
[3] D saddahitabbaŋ.
[4] CS putta-pattiyaŋ.
[5] BD Sutanā.
[6] D Ruccatinī.
[7] C puttamātaro; S puttamātā.

Vipassī Kakusandho ti: ime pana dve Bodhisattā chayuttaŋ[1]-ājañña-rathaŋ āruyha mahâbhinikkhamanaŋ nikkhamiŋsu. Sikhī Koṇāgamano ti: ime dve hatthi-kkhandhavara-gatā hutvā nikkhamiŋsu. Vessabhū suvaṇṇa-sivikāya nisīditvā nikkhami. Kassapo upari-pāsāda-mahā-tale nisinno va ānā-pāna-catuttha-jjhānaŋ nibbattetvā jhānā vuṭṭhāya [taŋ jhānaŋ pādakaŋ katvā]:[2] Pāsādo gantvā[3] bodhimaṇḍe otaratū ti, adhiṭṭhāsi. Pāsādo ākāsena gantvā[3] bodhimaṇḍe otari. Mahāpuriso pi tato otaritvā bhūmiyaŋ ṭhatvā: Pāsādo yathāṭṭhāne yeva patiṭṭhātū ti, cintesi. So yathāṭṭhāne patiṭṭhāsi. Mahāpuriso pi satta-divasāni padhānaŋ anuyuñjitvā bodhi-pallanke nisīditvā sabbaññutaŋ[4] paṭivijjhi. Amhākaŋ pana Bodhisatto Kanthaka-haya[5]-varaŋ āruyha nikkhanto ti.

Ayaŋ Yāna-paricchedo.

Vipassissa pana Bhagavato yojana-ppamāṇe padese vihāro patiṭṭhāsi,[6] Sikhissa ti-gāvute, Vessabhussa aḍḍha-yojane, Kakusandhassa gāvute, Koṇāgamanassa aḍḍha-gāvute, Kassapassa vīsati-usabhe, amhākaŋ Bhagavato pakati-mānena soḷasa-karīse rāja-mānena aṭṭha-karīse padese. vihāro patiṭṭhito ti.

Ayaŋ Vihāra-paricchedo.[7]

Vipassissa pana Bhagavato eka-ratan' āyāmā vidatthivitthārā aṭṭh' angul'ubbedhā suvaṇṇ' iṭṭhakā kāretvā cūḷ' aŋsena chādetvā vihāraṭṭhānaŋ kiṇiŋsu. Sikhissa suvaṇṇ' iṭṭhikā-kapālehi[8] chādetvā kiṇiŋsu. Vessabhussa suvaṇṇahatthi-pādāni kāretvā tesaŋ cūḷ' aŋsena chādetvā kiṇiŋsu. Kakusandhassa vutta-nayen' eva suvaṇṇ' iṭṭhakāhi chādetvā kiṇiŋsu. Koṇāgamanassa vutta-nayen' eva suvaṇṇa-kacchapehi chādetvā kiṇiŋsu. Kassapassa suvaṇṇa-kaṭṭhīhi[9] yeva chādetvā kiṇiŋsu. Amhākañ ca Bhagavato salakkhaṇānaŋ kahāpaṇānaŋ cūḷ' aŋsen' eva chādetvā kiṇiŋsu.

Ayam Vihāra-bhūmi-gahaṇe Dhana[10]-paricchedo.

---

[1] D payuttaŋ.
[2] CS omit [ ].
[3] B uggantvā; CS āgantvā.
[4] D °ñāṇaŋ.
[5] B °assa°; D only Kanthakaŋ.
[6] D patiṭṭhito.
[7] D adds 'nāma.'
[8] BD suvaṇṇa-yaṭṭhi-phālehi.
[9] B °kaṭṭīhi; C °iṭṭhakāhi; D °kaḷihi.
[10] D omits.

Tattha Vipassissa bhagavato tathā-bhūmiyaŋ[1] kiṇitvā vihāraŋ katvā dinn' upaṭṭhāko[2] Punabbasumitto nāma ahosi. Sikhissa Sirivaḍḍhako nāma, Vessabhussa Sotthiyo nāma, Kakusandhassa Accuto nāma, Koṇāgamanassa Uggo nāma, Kassapassa Sumano nāma, amhākaŋ pana Bhagavato Sudatto nāma. Sabbe va h' ete gahapati-mahā-sālā seṭṭhino ahesun ti.

Ayam Upaṭṭhāka-paricchedo.[3]

Aparāni cattāri avijahitā-ṭṭhānāni nāma honti. Sabba-buddhānaŋ hi bodhi-pallaṅko avijahito ekasmiŋ yeva ṭhāne hoti. Dhamma-cakka-ppavattanaŋ Isipitane Migadāye avijahitam eva hoti. Dev' orohaṇa-kāle Saṅkassanagara-dvāre paṭhama-pāda-gaṇṭhi[4] avijahitā va hoti. Jetavane gandha-kuṭiyā cattāri mañca-pāda-ṭṭhānāni avijahitān' eva honti. Vihāro pana khuddako pi mahanto pi hoti. Vihāro pi na vijahati yeva, nagaraŋ pana vijahati. Yadā nagaraŋ pācīnato hoti tadā vihāro pacchimato, yadā nagaraŋ dakkhiṇato tadā vihāro uttarato. Yadā pana nagaraŋ pacchimato tadā vihāro pācīnato, yadā nagaraŋ uttarato tadā vihāro dakkhiṇato.[5] Idāni pana nagaraŋ uttarato vihāro dakkhiṇato.

Sabba-buddhānañ ca āyu-vemattaŋ pamāṇa-vemattaŋ kula-vemattaŋ padhāna-vemattaŋ rasmi-vemattan ti pañca vemattāni honti. Āyu-vemattaŋ nāma: keci dīgh' āyukā honti keci app' āyukā. Tathā[6] hi[6] Dīpaṅkarassa vassa-sata-sahassaŋ āyu-ppamāṇaŋ hoti[7] . . . pe . . . amhākaŋ Bhagavato vassa-sataŋ. Pamāṇa-vemattaŋ nāma: keci dīghā honti keci rassā. Tathā di Dīpankaro asīti-hattho ahosi, Sumano navuti-hattho, amhākaŋ pana Bhagavā aṭṭhārasa-hattho. Kula-vemattaŋ nāma: keci khattiya-kule nibbattanti keci brāhmaṇa-kule. Padhāna-vemattaŋ nāma: kesañ ci padhānaŋ ittara-kālam[8] eva hoti yathā Kassapassa Bhagavato, kesañ ci addhaniyaŋ yathā amhākaŋ Bhagavato. Rasmi-vemattaŋ nāma: Maṅgalassa[9] Bhagavato sarīra-rasmi dasa-sahassī-loka-dhātu-ppamāṇā ahosi. Amhākaŋ Bhagavato samantā vyāma-

---

1 BD °bhūmiŋ.
2 CS dinna-upāsako.
3 D adds 'nāma.'
4 BC °pada°; BD °gaṇṭhikā.
5 D adds 'ti.'
6 SS tadā.
7 D ahosi.
8 D uttara°.
9 D Sumangalassa.

mattā. Tattha rasmi-vemattaŋ ajjhāsaya-paṭibaddhaŋ. Yo yattakaŋ icchati tassa tattakaŋ sarīra-ppabhā pharati. Maṅgalassa[1] pana: Niccam pi dasa-sasassī-loka-dhātuŋ pharatū ti, ajjhāsayo ahosi. Paṭividdha-guṇesu pana katthaci vemattaŋ nāma n' atthi.

Aparaŋ amhākaŋ yeva Bhagavato sahajāta-paricchedañ ca nakkhatta-paricchedañ ca dīpesuŋ. Sabbaññu-bodhisattena kira saddhiŋ Rāhula-mātā Ānandatthero Channo Kanthako Nidhikumbhi Mahābodhi Kāludāyī ti: imāni satta sahajātāni. Mahāpuriso ca Uttar' āsāḷhanakkhatten' eva[2] mātukucchiŋ[3] okkami, Mahâbhinikkhamanaŋ nikkhami, Dhamma-cakkaŋ pavattesi, Yamaka-pāṭihāriyaŋ akāsi. Visākha-nakkhattena jāto ca abhisambuddho ca parinibbuto ca. Māgha-nakkhatten' assa sāvaka-sannipāto ca ahosi, āyu-saṅkhār' ossajjanañ ca. Assayuja-nakkhattena dev' orohanan ti: ettakaŋ āharitvā dīpetabbaŋ.

Ayaŋ Sambahula-paricchedo[4] nāma.

13. Idāni *atha kho tesaŋ bhikkhūnan* ti ādisu te bhikkhū: Āvuso pubbe-nivāsassa nāma ayaŋ gati yad idaŋ cutito paṭṭhāya paṭisandhi-ārohaṇaŋ, yam pana idaŋ paṭisandhito paṭṭhāya pacchāmukhaŋ ñāṇaŋ pesetvā cutiŋ gantabbaŋ idaŋ garukaŋ ākāse padaŋ dassento viya Bhagavā kathetī ti, ativimhaya-jātā hutvā *acchariyaŋ āvuso* ti ādīni vatvā puna aparam pi kāraṇaŋ[5] dassento *yatra hi nāma Tathāgato* ti ādim āhaŋsu.

Tattha *yatra hi nāmā* ti acchariy' atthe nipāto. Yo nāma Tathāgato ti attho. *Chinna-papañce* ti ettha papañcā nāma: Taṇhā māno diṭṭhī ti, ime tayo kilesā. *Chinna-vaṭume* ti ettha vaṭuman ti kusalâkusala-kamma-vaṭṭaŋ vuccati. *Pariyādinna-vaṭṭe* ti tass' eva vevacanaŋ; pariyādinna-sabba-kamma-vaṭṭe ti attho. *Sabba-dukkha-vītivatte* ti sabbaŋ vipāka-vaṭṭa-saṅkhātaŋ dukkhaŋ vītivatte. *Anussarissatī* ti [idam yatra hi][6] iti nipāta-vasena anāgata-vacanaŋ. Attho pan' ettha atīta-vasena veditabbo. Bhagavā hi te Buddhe anussari, na dāni anussarissatī ti.

---

[1] D Sumangalassa. [2] D nakkhatte yeva. [3] BD °kucchiyaŋ.
[4] D sambahuda-vāra°. [5] SS ñāṇaŋ. [6] SS omit.

Evaŋ-sīlā ti magga-sīlena phala-sīlena lokiya-lokuttara-sīlena evaŋ[1] sīlā.[1] *Evaŋ-dhammā* ti ettha samādhi-pakkhā dhammā adhippetā. Magga-samādhinā phala-samādhinā lokiya-lokuttara-samādhinā evaŋ samādhino[2] ti attho. *Evam-paññā* ti maggapaññ' ādi-vasen' eva evam-paññā.

Evaŋ-vihārī ti ettha pana heṭṭhā samādhi-pakkhānaŋ dhammānaŋ gahitattā vihāro gahito va. Puna kasmā gahitam eva ganhātī ti ce? Na imaŋ gahitam eva. Idaŋ hi nirodha-samāpatti-dīpan' atthaŋ[3] vuttaŋ. Tasmā evaŋ nirodha-samāpatti-vihārī te Bhagavanto ahesun ti evam ettha attho daṭṭhabbo.

Evaŋ-vimuttā ti ettha vikkhambhana-vimutti tadaṅgavimutti samuccheda-vimutti paṭippassaddhi-vimutti nissaraṇavimuttī ti pañcavidhā vimutti. Tattha aṭṭha-samāpattiyo sayaŋ vikkhambhitehi nīvaraṇ' ādīhi vimuttattā: Vikkhambhana-vimuttī ti, saṅkhaŋ gacchanti. Anicc' ânupassan' ādikā satta anupassanā sayaŋ tassa tassa paccanīk' aṅgavasena pariccattāhi[4] nicca-saññ' ādīhi vimuttattā: Tadaṅga-vimuttī ti, saṅkhaŋ gacchanti. Cattāro ariyamaggā sayaŋ samucchinnehi kilesehi vimuttattā: Samuccheda-vimuttī ti, saṅkhaŋ gacchanti. Cattāri sāmañña-phalāni magg' ānubhāvena kilesānaŋ paṭippassaddhante uppannattā: Paṭippassaddhi[5]-vimuttī ti, saṅkhaŋ gacchanti. Nibbānaŋ sabbakilesehi nissaṭattā[6] apagatattā dūre-ṭhitattā: Nissaraṇa-vimuttī ti, saṅkhaŋ gataŋ. Iti imāsaŋ pañcannaŋ vimuttīnaŋ vasena *evaŋ-vimuttā* ti ettha attho daṭṭhabbo.

14. *Paṭisallāṇā vuṭṭhito* ti ekībhāvā vuṭṭhito.

16. *Ito so bhikkhave* ti ko anusandhi? Idaŋ hi suttaŋ: Tathāgatass' eva sā bhikkhave dhamma-dhātu suppaṭividdhā' ti, ca: Devatā pi Tathāgatassa etaŋ atthaŋ ārocesun ti, ca imehi dvīhi padehi ābaddhan[7] ti. Tattha devatā-ārocana-padaŋ suttanta-pariyosāne deva-cārikāya kolāhalaŋ dassento vicā-

---

[1] S omits. [2] B °samādhayo; C °samādhinā.
[3] D °paridīpan' atthaŋ. [4] BD paricchinnattā tehi.
[5] S paṭippassadha°. [6] D nissaraṇattā.
[7] D āraddhan.

ressati. Dhamma-dhātu-padânusandhi-vasena pana ayaŋ desanā āraddhā.

Tattha *khattiyo jātiyā* ti ādīni ekādasa-padāni Nidānakaṇḍe vutta-nayen' eva veditabbāni.

17. *Atha kho bhikkhave Vipassī Bodhisatto* ti ādisu pana Vipassī ti tassa nāmaŋ, tañ ca kho vividhe atthe passanakusalatāya laddhaŋ.

Bodhisatto ti paṇḍita-satto bujjhanaka-satto; bodhi-saṅkhātesu vā catūsu maggesu satto āsatto lagga-mānaso ti bodhisatto. *Sato sampajāno* ti ettha sato[1] ti sati yeva, sampajāno[2] ti ñāṇaŋ. Satiŋ suppaṭṭhitaŋ katvā ñāṇena paricchinditvā mātukucchiŋ okkamī ti attho. *Okkamī* ti iminā c' assa okkanta-bhāvo va pāḷiyaŋ dassito na okkamanakkamo. So pana yasmā Aṭṭhakathaŋ ārūḷho[3] tasmā evaŋ veditabbo.

Sabba-bodhisattā hi sama-tiŋsa-pāramiyo pūretvā pañca-mahā-pariccāge pariccajitvā ñāt' attha-cariyā-lok' attha-cariyā-buddhi-cariyānaŋ koṭiŋ patvā Vessantara-sadise tatiye attabhāve ṭhatvā satta-mahā-dānāni datvā sattakkhattuŋ paṭhaviŋ kampetvā kālaŋ katvā dutiya-citta-vāre Tusita-pure[4] nibbattanti. Vipassī Bodhisatto pi tath' eva katvā Tusita-pure nibbattitvā saṭṭhi-sata-sahass' ādhikā[5] satta-paṇṇāsa-vassa-koṭiyo tattha aṭṭhāsi.

Aññadā pana dīgh' āyuka-devaloke nibbattā bodhisattā na yāvat' āyukaŋ tiṭṭhanti. Kasmā? Tattha pāramīnaŋ duppūraṇiyattā te adhimutti-kāla-kiriyaŋ katvā manussapathe yeva nibbattanti; paramīnaŋ pūrentā pana yathā[6] idāni eken' attabhāvena sabbaññutaŋ upanetuŋ[7]. sakkonti, evaŋ sabbaso pūritattā tadā Vipassī Bodhisatto tattha yāvat' āyukaŋ aṭṭhāsi.

Devatānaŋ pana manussānaŋ gaṇana-vasena: Idāni sattahi divasehi cuti bhavissatī ti, pañca-pubba-nimittāni uppajjanti, mālā milāyanti, vatthāni kilissanti, kacchehi sedā muccanti, kāye dubbaṇṇiyaŋ okkamati, devo dev' āsane na saṇṭhāti.*

---

* Itivuttaka § 83.

[1] S sati. [2] S sampajānaŋ. [3] D āruyho.
[4] BD °bhavane. [5] B saṭṭhi-vassa-sata°.
[6] D pāramiyo pan' assa yathā. [7] D uppādetuŋ.

Tattha mālā ti: paṭisandhi-ggahaṇa-divase pilandha-mālā.[1] Tā kira saṭṭhi-sata-sahass' ādhikā[2] satta-paṇṇāsa-vassa-koṭiyo amilāyitvā[3] tadā milāyanti. Vatthesu pi es' eva nayo. Ettakaŋ pana kālaŋ devānaŋ na[4] sītaŋ na uṇhaŋ hoti, tasmiŋ kāle sarīrā bindu-bindu-vasena sedā muccanti. Ettakañ ca kālaŋ tesaŋ sarīre khaṇḍicca-pālicc' ādi-vasena vivaṇṇatā na paññāyati. Devadhītā soḷasa-vass' uddesikā viya, devaputtā vīsati-vass' uddesikā viya khāyanti. Maraṇa-kāle pana tesaŋ kilanta-rūpo attabhāvo hoti. Ettakañ ca tesaŋ kālaŋ devaloke ukkaṇṭhitā nāma n' atthi. Maraṇa-kāle pana nissasanti vijambhanti sake āsane nâbhiramanti. Imāni pana pubbanimittāni.[5] Yathā loke mahā-puññānaŋ rāja-rāja-mahāmatt' ādīnaŋ yeva ukkāpāta-bhūmicāla-candaggāh' ādi-nimittāni paññāyanti, na sabbesaŋ; evam eva mahesakkha-devatānaŋ yeva paññāyanti, na sabbesaŋ. Yathā ca manussesu pubbanimittāni nakkhatta-pāṭhak' ādayo eva jānanti, na sabbe; evaŋ tāni pi na sabba-devatā jānanti[6] paṇḍitā eva pana jānanti. Tattha ye mandena kusala-kammena nibbattā devaputtā te tesu uppannesu: Idāni ko jānāti kuhim pi nibbattissāmā ti, bhāyanti. Ye mahāpuññā te: Amhehi dinna-dānaŋ rakkhita-sīlaŋ bhāvita-bhāvanaŋ āgamma upari-devalokesu sampattiŋ anubhavissāmā ti, na bhāyanti.

Vipassi[7] Bodhisatto pi tāni pubba-nimittāni disvā: Idāni anantare attabhāve Buddho bhavissāmī ti, na bhāyi. Ath' assa tesu nimittesu pātubhūtesu dasa-sahassa-cakkavāḷa-devatā sannipatitvā: Mārisa, tumhehi dasa-pāramiyo pūrentehi na Sakka-sampattiŋ na Māra° na Brahma° na Cakkavatti-sampattiŋ patthentehi pūritā, loka-nittharaṇ' atthāya pana buddhattaŋ patthayamānehi pūritā, so vo idāni kālo mārisa buddhattāya, samayo mārisa buddhattāyā ti, yācanti.

Atha Mahāsatto tāsaŋ[8] devatānaŋ[9] patiññaŋ adatvā va kāla-dīpa-desa-kula-janetti-āyu-paricchcheda-vasena pañca-mahā-vilokanaŋ nāma vilokesi.

Tattha: Kālo nu kho na kālo ti, paṭhamaŋ kālaŋ vilokesi.

1 D pilandhita-mālā.
2 B saṭṭhi-vassa-sata°
3 SS amilā.
4 BD n' eva.
5 D pañca°.
6 CS passanti.
7 C adds 'kho.'
8 S omits.
9 S twice.

Tattha vassa-sata-sahassato uddhaŋ vaḍḍhita-āyu-kālo kālo nāma na hoti. Kasmā? Tadā hi sattānaŋ jāti-jarā-maraṇāni na paññāyanti, Buddhānaŋ ca dhamma-desanā nāma tilakkhaṇa-vinimuttā n' atthi. Tesam: Anicca-dukkham-anattā ti, kathentānaŋ: Kiŋ nām' etaŋ kathentī ti, n' eva sotuŋ na saddahituŋ maññanti. Tato abhisamayo na hoti. Tasmiŋ asati aniyyānikaŋ sāsanaŋ hoti, tasmā so akālo. Vassa-satato paṭṭhāya[1] ūna-āyu-kālo pi kālo na hoti. Kasmā? Tadā hi sattā ussanna-kilesā honti, ussanna-kilesānañ ca dinno ovādo ovāda-ṭṭhāne na tiṭṭhati, udake daṇḍa-rāji viya khippaŋ vigacchati. Tasmā so pi akālo. Vassa-sata-sahassato[2] pana[3] paṭṭhāya heṭṭhā vassa-satato paṭṭhāya uddhaŋ āyu-kalo kālo nāma. Tadā ca asīti-vassa-sahass' āyukā manussā. Atha Mahāsatto: Nibbattitabba-kālo ti,[4] kālaŋ passi.

Tato dīpaŋ vilokento sa-parivāre cattāro dīpe oloketvā: Tīsu dīpesu Buddhā na nibbattanti, Jambudīpe yeva nibbattantī ti, dīpaŋ passi.

Tato: Jambudīpo nāma mahā, dasa-yojana-sahassa-parimāno, katarasmin nu kho padese Buddhā nibbattantī ti, desaŋ[5] vilokento Majjhimadesaŋ passi. Majjhimadeso nāma: Puratthimāya disāya Kajaṅgalaŋ nāma nigamo ti, ādinā nayena Vinaye vutto va.* So āyāmato tīṇi yojana-satāni, vitthārato aḍḍha-teyyāni, parikkhepato nava yojana-satānī ti. Etasmiŋ hi padese buddhā pacceka-buddhā agga-sāvakā asīti mahā-sāvakā cakkavatti-rājā aññe ca mahesakkhā khattiya-brāhmaṇa-gahapati-mahāsālā uppajjanti. Idañ c' ettha Bandhumatī nāma nagaraŋ, tattha mayā nibbattitabban ti, niṭṭhaŋ agamāsi.

Tato kulaŋ vilokento:[6] Buddhā nāma loka-sammate kule nibbattanti, idāni ca khattiya-kulaŋ loka-sammataŋ, tattha nibbattissāmi; Bandhumā nāma me rājā pitā bhavissatī ti, kulaŋ passi.

---

* Vin I. 197 = J I. 49 (in full), 80 = DA I. 173; cp. J III. 115.

---

1 CDS pana.
2 CS omit 'vassa.'
3 D omits.
4 C omits.
5 Nidānakathā 'okāsaŋ.'
6 BD anuvi°.

Tato mātaraŋ vilokento: Buddha-mātā nāma lolā sura-dhuttā na hoti kappa-sata-sahassaŋ pūrita-pāramī jātito paṭṭhāya akhaṇḍa-pañcasilā hoti, ayañ ca Bandhumatī nāma devī edisā,[1] ayam me mātā bhavissatī ti.[2] Kittakaŋ pan' assā āyū[3] ti, āvajjanto dasannaŋ māsānaŋ upari satta divasāni passi.

Iti imāni[4] pañca mahā-vilokanāni[4] viloketvā: Kāḷo me mārisā Buddhabhāvāyā ti, devatānaŋ saṅgahaŋ karonto paṭiññaŋ datvā: Gacchatha tumhe ti, tā devatā uyyojetvā[5] Tusitadevatāhi parivārito[6] Tusitapure Nandavanaŋ pāvisi. Sabba-devalokesu hi Nandavanaŋ atthi yeva. Tatra naŋ devatā: Ito[7] cuto sugatiŋ gacchā ti,[7] pubbe kata-kusala-kamm' okāsaŋ sārayamānā[8] vicaranti. So evaŋ devatāhi kusalaŋ sārayamānāhi parivuto tattha vicaranto yeva cavi. Evaŋ cuto ca: Cavāmī ti, jānāti, cuticittam na jānāti paṭi-sandhiŋ gahetvā pi jānāti,[2] paṭisandhi-cittam eva na jānāti: Imasmiŋ yeva ṭhāne patisandhi gahitā ti, evam pana jānāti.

Keci pana therā: ' Āvajjanapariyāyo nāma laddhuŋ vaṭṭati, dutiya-tatiya-citta-vāre evaŋ jānissatī ' ti vadanti. Tipiṭaka-Mahāsivatthero pana:[9] ' Mahāsattānam paṭisandhi na aññesaŋ paṭisandhi-sadisā, koṭi-ppattaŋ tesaŋ sati-sampajaññaŋ; yasmā pana ten' eva cittena taŋ cittaŋ ñātuŋ[10] na sakkā, tasmā cuti-cittaŋ na jānāti, cuti-kkhaṇe pi :[11] Cavāmī ti, na[12] jānāti, paṭisandhi cittaŋ na jānāti: Asukasmiŋ me ṭhāne paṭisandhi gahitā ti, jānātī ' ti.[2] Tasmiŋ kāle dasa-sahassi-lokadhātu[13] kampati.[14]

Evaŋ sato sampajāno mātu-kucchiŋ okkamanto pana ekūna-vīsatiyā paṭisandhi - cittesu mettā - pubbabhāga - somanassa-sahagata - ñāṇasampayutta - asaṅkhārika - kusala - citta - sadisa - mahāvipāka-cittena paṭisandhiŋ gaṇhi. Mahāsivatthero pana: ' Upekkhā-sahagatenā ' ti āha.

---

[1] BD īdisā.
[2] SS omit.
[3] SS āyun.
[4] D idaŋ . . . °vilokanaŋ.
[5] D vi°.
[6] D °vuto.
[7] SS repeat whole phrase.
[8] D kārayamānā.
[9] BD insert ' āha.'
[10] D kātuŋ.
[11] D yeva pana.
[12] BD omit.
[13] SS omit ' lokadhātu.'
[14] D saṅkampati; *all* MSS. have ' ti ' after kampati.

Yathā ca amhākaŋ Bhagavā evaŋ so pi Āsāḷhi-puṇṇamāya Uttarāsāḷha-nakkhatten' eva paṭisandhiŋ aggahesi.

Tadā kira pure puṇṇamāya sattama-divasato paṭṭhāya vigata-surā-pānaŋ mālā-gandh' ādi-vibhūti[1]-sampannaŋ nakkhatta-kīḷaŋ anubhavamānā Bodhisatta-mātā sattame divase pāto vuṭṭhāya gandh' odakena nahāyitvā sabbâlankāra-vibhūsitā vara-bhojanaŋ bhuñjitvā uposath' aṅgāni adhiṭṭhāya siri-gabbhaŋ pavisitvā siri-sayane nipannā niddaŋ okkamamānā imaŋ[2] supinaŋ addasa. Cattāro kira naŋ Mahārājāno sayanen' eva saddhiŋ ukkhipitvā Anotatta-dahaŋ netvā[3] dibba-vatthaŋ nivāsetvā dibba-gandhehi vilimpetvā dibba-pupphāni pilandhitvā, tato avidūre rajata-pabbato tassa anto kanaka-vimānaŋ atthi: tasmiŋ pācinato sīsaŋ katvā nipajjāpesuŋ. Atha Bodhisatto seta-vara-vāraṇo hutvā, tato[4] avidūre eko suvaṇṇa-pabbato tattha caritvā[5] tato oruyha taŋ rajata-pabbataŋ abhirūhitvā kanaka-vimānaŋ pavisitvā mātaraŋ padakkhiṇaŋ katvā dakkhiṇa-passaŋ phāletvā kucchiŋ paviṭṭha-sadiso ahosi. Atha pabuddhā devī taŋ supinaŋ rañño ārocesi.

Rājā vibhātāya rattiyā catu-saṭṭhimatte brāhmaṇa-pāmokkhe pakkosāpetvā haritupattāya lāj' ādīhi kata-mangala-sakkārāya bhūmiyā mahârahāni āsanāni paññāpetvā tattha nisinnānaŋ brāhmaṇānaŋ sappi-madhu-sakkharâbhisaṅkhatassa[6] vara-pāyāsassa suvaṇṇa-rajata-pātiyo pūretvā suvaṇṇa-rajata-pātih' eva paṭikujjetvā adāsi, aññehi ca ahata-vattha-kapila-gāvi-dān' ādīhi te[7] santappesi. Atha nesaŋ sabba-kāma-santappitānaŋ[8] taŋ supinaŋ ārocetvā: 'Kiŋ bhavissatī' ti pucchi. Brāhmaṇā āhaŋsu: 'Mā cintayi mahārāja, deviyā te kucchimhi gabbho patiṭṭhito, so ca kho purisa-gabbho[9] na itthi-gabbho putto te bhavissati. So sace agāram ajjhāvasissati rājā bhavissati cakkavattī;[10] sace agārā nikkhamma pabbajissati Buddho bhavissati loke vivattacchado'[11] ti. Ayaŋ tāva *mātu-kucchiŋ okkamī* ti: ettha vaṇṇanā-kkamo.

---

[1] D °vibhūsana. [2] BCS idaŋ
[3] BC insert 'atha nesaŋ deviyo āgantvā mānusa-mala-haraṇ' atthaŋ nahāpetvā.'
[4] SS omit. [5] C vicaritvā. [6] BDS sakkara . . . [7] D tesaŋ.
[8] S samappitesaŋ. [9] CS mahāpurisagabbho.
[10] D adds 'dhammarājā.' [11] BD vivaṭa°.

Ayaŋ ettha dhammatā ti ayaŋ ettha mātu-kucchi-okkamane dhammatā, ayaŋ sabhāvo ayaŋ niyamo ti vuttaŋ hoti. Niyāmo[1] ca nām'esa kamma-niyāmo utu-niyāmo bīja-niyāmo citta-niyāmo dhamma-niyāmo ti pañcavidho. Tattha: Kusalassa iṭṭha-vipāka-dānaŋ akusalassa aniṭṭha-vipāka-dānan ti, ayaŋ kamma-niyāmo. Tassa dīpan' atthaŋ: Na antalikkhe ti,* gāthāya vatthūni ca vattabbāni. Api ca ekā kira itthi sāmikena saddhiŋ bhaṇḍitvā ubbandhitvā maritu-kāmā rajju-pāse hi[2] gīvaŋ pavesesi. Aññataro puriso vāsiŋ[3] nisento[4] taŋ disvā rajjuŋ chinditu-kāmo: Mā bhāyi mā bhāyī ti, taŋ samassāsento upadhāvi. Rajju āsiviso hutvā upaṭṭhāsi. So bhīto[5] palāyi. Itarā tatth' eva mari. Evam ādīni c' ettha vatthūni dassetabbāni.

Tesu tesu[6] janapadesu tasmiŋ tasmiŋ kāle eka-ppahāren' eva rukhānaŋ puppha-phala-ggahaṇ' ādīni, vātassa vāyanaŋ ātapassa tikkhatā mandatā, devassa vassanaŋ avassanaŋ, padumānaŋ divā vikasanaŋ rattiŋ sammīlanan ti, evam ādi utu-niyāmo.

Yam pan' etaŋ sāli-bījato sāli-phalam eva, madhurato madhura-rasaŋ[7] yeva, tittato titta-rasaŋ yeva phalaŋ hoti, ayaŋ bīja-niyāmo.

Purimā purimā citta-cetasikā dhammā pacchimānaŋ pacchimānaŋ citta-cetasikānaŋ dhammānaŋ upanissaya-paccayena paccayo ti, evaŋ yad etaŋ cakkhu-viññāṇ' ādīnaŋ anantarā sampaṭicchan' ādīnaŋ[8] nibbattanaŋ, ayaŋ citta-niyāmo.

Yā pan' esā Bodhisattānaŋ mātu-kucchiŋ[9] okkaman' ādisu dasa-sahassi-loka-dhātu-kampan' ādīnaŋ pavatti, ayaŋ dhamma-niyāmo nāma. Tesu idha dhamma-niyāmo adhippeto. Tasmā tam ev' atthaŋ dassento *dhammatā esā bhikkhave* ti ādim āha.

Tattha *kucchiŋ okkamatī* ti ettha kucchiŋ okkanto hotī ti,

---

* *See* Dh. 127; Miln 150; Divy 532.

---

1 SS niyamo (so also later on).
2 D °pāse.
3 BS pāsaŋ.
4 D nisedento (for nisedhento ?).
5 D adds 'hutvā.'
6 S inserts 'pana.'
7 C madhurasaŋ.
8 D sampaṭicchann' . . .
9 C °kucchimhi.

ayaŋ[1] attho. Okkante hi tasmiŋ evaŋ hoti na okkamamane.

Appamāṇo ti vuddhi-ppamāṇo vipulo ti attho. *Uḷāro* ti tass' eva vevacanaŋ. Uḷārāni uḷārāni khādaniyāṇi khādantī ti, ādisu madhuraŋ uḷāran ti vuttaŋ. Ulārāya khalu bhavaŋ Vacchāyano samaṇaŋ Gotamaŋ pasaŋsāya pasaŋsatī ti, ādisu seṭṭho[2] uḷāran ti vuttaŋ. Idha pana vipulaŋ adhippetaŋ. *Devānaŋ devânubhāvan* ti ettha devānaŋ ayaŋ ānubhāvo nivattha-vatthassa pabhā dvādasa-yojanāni pharati, tathā sarīrassa, tathā alaṅkārassa tathā vimānassa, taŋ atikkamitvā ti attho.

Lok' antarikā ti tiṇṇaŋ tiṇṇaŋ cakkavāḷānaŋ antarā ek' ekā lok' antarikā honti,[3] tiṇṇaŋ sakaṭa-cakkānaŋ vā tiṇṇaŋ pattānaŋ vā aññam-aññaŋ āhacca ṭhapitānaŋ majjhe okāso[4] viya. So pana lok' antarika-nirayo parimāṇato[5] aṭṭha-yojana-sahasso hoti.[6] *Aghā* ti nicca-vivaṭā. *Asaŋvutā* ti heṭṭhā pi appatiṭṭhā. *Andhakārā*[7] ti[7] tama-bhūtā.[7] *Andhakāra-timisā* ti cakkhu-viññāṇ' uppatti-nivāraṇato andha-bhāva-karaṇa-timisena samannāgatā. Tattha kira cakkhu-viññāṇaŋ na jāyati. *Evam-mahiddhikā* ti candima-suriyā kira eka-ppahāren' eva tīsu dīpesu paññā-yantī[8] ti *evam-mahiddhikā*. Ek' ekāya disāya nava-nava-yojana-sata-sahassāni andhakāraŋ vidhamitvā ālokaŋ dassentī ti[8] *evam-mahānubhāvā*. *Abhāya nânubhontī* ti attano pabhāya nappahonti. Te kira cakkavāḷa-pabbatassa vemajjhena vicaranti. Cakkavāḷa-pabbatañ ca atikkamma lokantarika-nirayo,[9] tasmā te tattha ābhāya nappahonti.

Ye pi tattha sattā ti ye pi tasmiŋ[10] lokantarika-mahāniraye sattā uppannā. Kim pana kammaŋ katvā tattha uppajjantī ti? Bhāriyaŋ dāruṇaŋ mātā-pitunnaŋ[11] dhammika-samaṇa-brāhmaṇānañ ca upari aparādhaŋ aññañ ca divase divase pāṇa-vadh' ādi-sāhasika-kammaŋ katvā uppajjanti, Tambapaṇṇi-dīpe Abhayacora-Nāgacor' ādayo viya. Tesaŋ attabhāvo ti-gāvutiko hoti, vaggulīnaŋ viya dīgha-nakhā honti. Te rukkhe vagguliyo viya nakhehi cakkavāla-pāde[12] lagganti.

---

1 BC add 'eva.' 2 BD seṭṭhaŋ. 3 D hoti.
4 D okāro. 5 D vitthārato. 6 D honti.
7 SS omit. 8 MSS. omit. 9 S lokantara°.
10 SS tattha. 11 SS mātu°. 12 BD °pabbate (for °pāde).

Yadā saŋsappantā aññam-aññassa hattha-pāda-gatā honti, atha: Bhakkho no laddho ti, maññamānā tattha vyāvaṭā[1] viparivattitvā loka-sandhārak' odake patanti. Vāte paharante pi madhuka-phalāni viya chijjitvā udake patanti. Patitamattā va accanta-khāre udake piṭṭha-piṇḍaŋ viya vilīyanti. *Aññe pi kira bho santi sattā* ti: Bho yathā mayaŋ mahā-dukkhaŋ anubhavāma, evaŋ aññe pi kira sattā idaŋ dukkhaŋ anubhavan' atthāyā idh' upapannā ti, taŋ divasaŋ passanti. Ayaŋ pana obhāso eka-yāgu-pāna-mattam pi na tiṭṭhati; accharā-saṅghātamattam eva vijju-obhāso[2] viya niccharitvā: Kim idan ti, bhaṇantānaŋ yeva antaradhāyati.

Saṅkampatī ti samantato kampati. Itarañ ca dvayaŋ purima-padass' eva vevacanaŋ. Puna *appamāṇo cā* ti ādi nigaman' atthaŋ vuttaŋ.

Cattāro taŋ devaputtā catuddisaŋ rakkhāya upagacchantī ti. Ettha *cattāro* ti catunnaŋ Mahārājānaŋ vasena vuttaŋ. Dasasahassa-cakkavāḷesu pana cattāro cattāro katvā cattāḷīsasahassāni honti. Tattha imasmiŋ cakkavāḷe Mahārājāno khagga-hatthā Bodhisattassa ārakkhan' atthāya[3] upagantvā siri-gabbhaŋ paviṭṭhā[4] itare gabbha-dvārato paṭṭhāya avaruddha-paŋsu-pisācak' ādi-yakkha-gaṇe paṭikkamāpetvā yāva cakkavāḷā ārakkhaŋ gaṇhiŋsu.

Kim-atthāya panâyaŋ rakkhā, nanu paṭisandhi-kkhaṇe kalala-kālato paṭṭhāya? Sace pi koṭi-sata-sahassa Mārā koṭisata-sahassaŋ Sineruŋ ukkhipitvā Bodhisattassa vā Bodhisatta-mātuyā vā antarāya-karaṇ' atthaŋ āgaccheyuŋ sabbe antarā[5] vā antaradhāyeyyuŋ. Vuttam pi c' etaŋ Bhagavatā Ruhir-uppāda-vatthusmiŋ:* 'Aṭṭhānaŋ etaŋ bhikkhave anavakāso yaŋ[6] parupakkamena Tathāgataŋ jīvitā voropeyya, anupakkamena bhikkhave Tathāgatā parinibbāyanti; gacchatha tumhe bhikkhave yathā-vihāraŋ, arakkhiyā bhikkhave Tathāgatā' ti evam eva parûpakkamena na tesaŋ jīvit'

* Vin II. 194.

[1] BC vāvatā; D dhāvantā.
[2] BD vijjobhāsaŋ.
[3] CS ārakkhatthāya.
[4] D pavisitvā.
[5] D antarāyā.
[6] SS yo.

antarāyo atthi. Santi kho pana amanussā virūpā duddasikā bherava-rutā[1] miga-pakkhino,[2] yesaŋ rūpaŋ vā disvā saddaŋ vā sutvā Bodhisatta-mātu bhayaŋ vā santāso vā uppajjeyya; tesam nivāraṇ' atthāya rakkhaŋ aggahesuŋ.

Api ca Bodhisattassa puñña-tejena sañjāta-gāravā attano gārava-coditā pi te evaŋ akaŋsu.

Kim pana te anto-gabbhaŋ pavisitvā ṭhitā cattāro Mahārājāno Bodhisatta-mātuyā attānaŋ dassenti na dassentī ti? Nahāna-maṇḍana-bhojan' ādi-sarīra-kicca-kāle na dassenti, siri-gabbhaŋ pavisitvā vara-sayane nipanna-kāle pana dassenti. Tattha kincâpi amanussa-dassanaŋ nāma manussānaŋ sappaṭibhayaŋ hoti, Bodhisatta-mātā pana attano c' eva puttassa ca puññânubhāvena te disvā na bhāyati, pakati-antepura-pālakesu viy' assā tesu cittaŋ uppajjati.

18. *Pakatiyā sīlavatī* ti sabhāven' eva sīla-sampannā. Anuppanne kira Buddhe manussā tāpasa-paribbājakānaŋ santike vanditvā ukkuṭikaŋ nisīditvā sīlaŋ gaṇhanti. Bodhisatta-mātā[3] pi Kāḷadevalassa[4] isino santike sīlaŋ[5] gaṇhāti. Bodhisatte pana kucchi-gate aññassa pāda-mūle nisīdituŋ nāma na sakkā; samān' āsane nisīditvā gahita-sīlam pi avaññā-karaṇamattaŋ[6] hoti. Tasmā sayam eva sīlaŋ aggahesī ti vuttaŋ hoti.

19. *Purisesū* ti Bodhisatta-pitaraŋ ādiŋ katvā kesuci[7] manussesu purisâdhippāya-cittaŋ na uppajjati. Bodhisatta-mātu-rūpaŋ pana kusalā[8] sippikā pottha-kamm' ādisu pi kātuŋ na sakkonti. Taŋ disvā: Purisassa rāgo na uppajjatī ti, na sakkā vattuŋ. Sace pana naŋ ratta-citto upasaṅkamitu-kāmo hoti, pādā na vahanti dibba-saṅkhalikāya viya[9] bajjhanti.[10] Tasmā *anatikkamanīyā* ti ādi vuttaŋ.

20. *Pañcannaŋ-kāma-guṇānan* ti pubbe: Kāma' guṇupasaŋhitan ti, iminā purisâdhippāya-vasena vatthu-paṭikkhepo kathito, idha ārammaṇa-paṭilābho dassito. Tadā kira: Deviyā evarūpo putto kucchimhi uppanno ti, sutvā samantato

---

[1] BD °rūpā. [2] SS omit miga°.
[3] D amhākaŋ Bodhisattassa mātā.
[4] BD Kāḷadevilassa. [5] DS omit.
[6] D avamañña°. [7] C keci; D. kecisu (sic).
[8] SS sukusalā. [9] CS omit. [10] SS bajjhati.

rājāno mahaggh' ābharaṇa turiy' ādi-vasena pañca-dvār-ārāmmaṇa-vatthu-bhūtaŋ paṇṇākāraŋ pesenti. Bodhisattassa ca Bodhisatta-mātuyā ca kata-kammassa ussannattā lābha-sakkārassa pamāṇa-paricchedo nāma n' atthi.

21. *Akilanta-kāyā* ti yathā aññā itthiyo gabbha-bhārena kilamanti hattha-pādā uddhumātāk' ādīni pāpuṇanti, na evaŋ tassā koci kilamatho ahosi. *Tiro-kucchi-gatan* ti anto-kucchi-gataŋ. *Passatī* ti kalal' ādi-kālaŋ atikkamitvā sanjāta-aṅga-paccaṅga-ahīn' indriyabhāvaŋ[1] upagataŋ yeva passati. Kim-atthaŋ passati? Sukha-vās' atthaŋ. Yath' eva hi mātā puttena saddhiŋ nisinnā vā nipannā[2] vā[2] hatthaŋ vā 'ssa pādaŋ vā olambantaŋ ukkhipitvā: Saṇṭhapessāmī ti, sukha-vās' atthaŋ puttaŋ oloketu, evaŋ Bodhisatta-mātā pi yaŋ taŋ mātu-uṭṭhāna-gamana-parivattana-nisajj' ādisu uṇha-sīta-loṇa-tittaka[3]-kaṭuk' āhār' ajjhoharaṇa-kālesu ca gabbhassa dukkhaŋ uppajjati: Atthi nu kho me taŋ puttassa pī ti, sukha-vās' atthaŋ[4] Bodhisattaŋ olokayamānā pallaṅkaŋ ābhujitvā nisinnaŋ Bodhisattaŋ passati. Yathā hi aññe anto-kucchi-gatā pakk' āsayaŋ avattharitvā ām' āsayaŋ ukkhipitvā udara-paṭalaŋ piṭṭhito katvā piṭṭhi-kaṇṭakaŋ nissāya ukkuṭikaŋ dvīsu muṭṭhīsu hanuŋ[5] ṭhapetvā deve vassante rukkha-susire makkaṭā viya nisīdanti, na evaŋ Bodhisatto.[6] Bodhisatto[6] pana piṭṭhi-kaṇṭakaŋ piṭṭhito katvā dhamm' āsane dhamma-kathiko viya pallaṅkaŋ ābhujitvā puratthimâbhimukho nisīdati. Pubbe-katakammaŋ pan' assa vatthuŋ sodheti. Suddhe vatthumhi sukhuma-cchavi-lakkhaṇaŋ nibbattati. Atha naŋ kucchi-ttaco[7] paticchādetuŋ na sakkoti, olokentiyā bahi ṭhito viya paññāyati. Tam atthaŋ upamāya vibhāvento Bhagavā *seyyathā pī* ti ādim āha. Bodhisatto pana anto-kucchi-gato mātaraŋ na[8] passati. Na hi anto-kucchiyaŋ cakkhu-viññāṇaŋ uppajjati.

22. *Kālaṃ karotī* ti na vijāyanabhāva[9]-paccayā, āyu-parikkhayen' eva. Bodhisattena vasita-ṭṭhānaŋ hi cetiya-kuṭi-sadisaŋ hoti, aññesaŋ aparibhogârahaŋ.[10] Na ca sakkā Bo-

---

[1] CS °abhinindriya°. [2] C omits nipannā vā. [3] CS °titta°.
[4] C sukhavāsatthan ti. [5] BCD hanukaŋ.
[6] SS only *once*. [7] CSS add Bodhisattaŋ.
[8] C omits. [9] CS vijāta°. [10] S aparibhogaŋ.

dhisatta-mātaraŋ apanetvā aññaŋ agga-mahesi-ṭṭhāne ṭhapetun ti: tattakaŋ yeva Bodhisatta-mātu āyuppamāṇaŋ hoti; tasmā tadā kālaŋ karoti.

Katarasmiŋ pana vaye kālaŋ karotī ti? Majjhima-vaye. Paṭhama-vayasmiŋ hi sattānaŋ attabhāve chanda-rāgo balavā hoti. Tena tadā sanjāta-gabbhā itthi gabbhaŋ anurakkhituŋ na sakkoti, gabbho bahv-ābādho hoti. Majjhima-vayassa pana dve koṭṭhāse atikkamma tatiye koṭṭhāse vatthu visadaŋ hoti. Visade vatthumhi nibbatta-dārakā arogā honti. Tasmā Bodhisatta-mātā pi[1] paṭhama-vaye sampattiŋ anubhavitvā majjhima-vayassa tatiye koṭṭhāse vijāyitvā kālaŋ karotī ti, ayaŋ ettha dhammatā.

23. *Nava vā dasa vā* ti ettha vā saddo vikappa-vasena,[2] satta vā attha vā ekādasa vā dvādasa vā ti: evam-ādīnam pi saṅgaho veditabbo. Tattha satta-māsa[3]-jāto jīvati, sīt' uṇhakkhamo pana na hoti. Aṭṭhamāsa[4]-jāto na jīvati, sesā jīvanti.

25. *Devā paṭhamaŋ paṭigganhanti* ti khīṇ' āsavā Suddhāvāsa-Brahmāno paṭigganhanti. Kathaŋ ?[5] 'Sūti-vesaŋ gaṇhitvā' ti eke. Taŋ pana paṭikkhipitvā idaŋ vuttaŋ: 'Tadā Bodhisatta-mātā suvaṇṇa-khacitaŋ vattham nivāsetvā macch' akkhi-sadisaŋ dukūla-paṭṭaŋ yāva pād' antā pārupitvā aṭṭhāsi. Ath' assā sallahukaŋ gabbha-vuṭṭhānaŋ ahosi dhammakarakato udaka-nikkhamana-sadisaŋ. Atha te pakati-Brahma-vesen' eva upasaṅkamitvā paṭhamaŋ suvaṇṇa-jālena paṭiggahesuŋ; tesaŋ hatthato cattāro Mahā-rājāno ajina-ppaveniyā paṭiggahesuŋ; tato manussā dukūla-cumbaṭakena paṭiggahesuŋ. Tena vuttaŋ *devā paṭhamam paṭigganhanti pacchā manussā* ti.

26. *Cattāro taŋ devaputtā* ti cattāro Mahā-rājāno. *Paṭiggahetvā* ti ajina-ppaveniyā paṭigganhitvā. *Mahesakkho* ti mahā-tejo mahā-yaso lakkhaṇa-sampanno.

27. *Visado va nikkhamatī* ti yathā aññe sattā yoni-magge laggattā[6] bhagga-vibhaggā nikkhamanti: na evaŋ nikkhamati.

---

[1] D omits.
[2] BD vikappana°.
[3] D aṭṭhemāse (evidently to be preferred).
[4] D sattamāse (see last note).
[5] BC insert paṭigganhanti.
[6] BD laggantā.

alaggo hutvā nikkhamatī ti attho. *Uddenā*[1] ti udakena. *Kenaci asucinā* ti yathā aññe sattā kammaja-vātehi uddha-pādā adho-sirā yoni-magge pakkhittā sataporisaŋ naraka-papātaŋ patantā viya tāla-cchiddena nikkaḍḍhiyamānā hatthi viya mahā-dukkhaŋ anubhavantā nānā-asuci-sammakkhitā va nikkhamanti: na evaŋ Bodhisatto. Bodhisattaŋ hi kammaja-vātā uddha-pādaŋ adho-siram kātuŋ na sakkonti. So dhamm' āsanato otaranto dhamma-kathiko viya nissenito otaranto puriso viya ca dve hatthe ca dve pāde ca pasāretvā ṭhitako va mātu-kucchi-sambhavena kenaci asucinā amakkhito nikkhamati.

28. *Udaka-dhārā*[2] tu udaka-vaṭṭiyo. Tāsu sītā suvaṇṇa-kaṭāhe patati, uṇhā rajata-kaṭāhe patati. Idañ[3] ca[3] paṭhavi-tale kenaci asucinā asammissaŋ, tesaŋ pānīya-paribhojanīyaŋ udakañ c' eva aññehi asādhāraṇa-kīḷā-udakañ[4] ca dassetuŋ vuttaŋ. Aññassa pana suvaṇṇa-rajata-ghaṭehi āharita[5] udakassa c' eva haŋsa-vaṭṭak' ādi-pokkharaṇi gatassa ca udakassa paricchedo n' atthi.

Sampati-jāto ti muhutta-jāto. Pāḷiyaŋ pana mātu-kucchito nikkhantamatto viya dassito, na[6] evaŋ[6] daṭṭhabbaŋ. Nibbattamattaŋ[7] hi naŋ paṭhamaŋ Brahmāno suvanna-jālena paṭiggaṇhiŋsu; tesaŋ hatthato cattāro Mahā-rājāno ajina-ppaveniyā; tesaŋ hatthato manussā dukūla-cumbaṭakena; manussānaŋ hatthato muñcitvā paṭhaviyaŋ patiṭṭhito.

29. *Setamhi chatte anuhīramāne*[8] ti dibba-seta-cchatte dhāriyamānamhi. Ettha ca chattassa parivārāṇi khagg' ādīni pañca rāja-kakudha[9]-bhaṇḍāni pi āgatān' eva. Pāḷiyaŋ pana rāj' āgamane rājā viya chattam eva vuttaŋ.

Tesu chattam eva pannāyati, na chatta-ggāhakā. Tathā khagga-tālavaṇṭa-morahatthaka-vālavījanī-uṇhīsapaṭṭā yeva paññāyanti, na tesaŋ gāhakā. Sabbāni kira tāni adissamāna-rūpā devatā gaṇhiŋsū.[10] ti. Vuttam pi c' etaŋ:

---

[1] D udakena.
[2] SS udakassa dhārā.
[3] BC omit.
[4] D °kīḷana-udakavaṭṭiñ.
[5] BD āhariyamāna°.
[6] D na kho pun' evaŋ.
[7] BD nikkhanta°.
[8] BD anudhāriyamāne.
[9] D °kukkuṭa° (!).
[10] D adds 'ti.'

Aneka-sākhañ ca sahassa-maṇḍalaŋ
chattaŋ marū dhārayuŋ antalikkhe.
Suvaṇṇa-daṇḍā vītipatanti[1] cāmarā,
na dissare cāmara-chatta-gāhakā ti.*

Sabbā ca disā ti idaŋ satta-pada-vītihār' upari-ṭṭhitassa viya sabba-dis' ānuvilokanaŋ vuttaŋ, na kho pan' etaŋ evaŋ daṭṭhabbaŋ. Mahāsatto hi manussānaŋ hatthato muñcitvā paṭhaviyaŋ[2] patiṭṭhito[2] puratthima-disaŋ olokesi. Anekāni cakkavāḷa-sahassāni ek' aṅgaṇāni ahesuŋ. Tattha deva-manussā gandha-māl' ādīhi pūjayamāmā: Mahā-purisa, idha tumhehi sadiso pi n' atthi, kuto uttar-itaro ti, āhaŋsu. Evaŋ catasso disā catasso anudisā heṭṭhā uparī ti: dasa pi disā anuviloketvā, attano sadisaŋ adisvā: Ayaŋ uttarā disā ti, uttarâbhimukho[2] satta-pada-vītihārena agamāsi. Evaŋ ettha attho daṭṭhabbo.[3]

Āsabhin ti uttamam. *Aggo* ti guṇehi sabba-paṭhamo. Itarāni dve padāni tass'[4] eva vevacanāni. *Ayaŋ antimā jāti, n' atthi dāni punabbhavo* ti pada-dvayena imasmiŋ atta-bhāve pattabbaŋ arahattaŋ vyākāsi.

Ettha ca samehi pādehi paṭhaviyā patiṭṭhānaŋ catur-iddhipāda-paṭilābhassa pubba-nimittaŋ, uttarâbhimukhabhāvo mahājanaŋ ajjhottharitvā abhibhavitvā gamanassa pubba-nimittaŋ, satta-pada-gamanaŋ satta-bojjhanga-ratana-paṭi-lābhassa pubba-nimittaŋ, dibba-seta-cchatta-dhāranaŋ vi-mutti-cchatta[5]-paṭilābhassa pubba-nimittaŋ, pañca rāja-kakudhā[6]-bhaṇḍāni pañcahi vimuttīhi vimuccanassa pubba-nimittaŋ, disânuvilokanaŋ[7] anāvaraṇa-ñāṇa-paṭilābhassa pubba-nimittaŋ, āsabhi-vācā-bhāsanaŋ appaṭivattiya-dham-ma-cakka-ppavattanassa pubba-nimittaŋ; Ayaŋ antimā jātī ti, sīha-nādo anupādisesāya nibbāna-dhātuyā parinibbānassa pubba-nimittan ti veditabbaŋ.

---

* Sn 688.

---

1 D vivattanti.
2 SS omit.
3 BD veditabbo.
4 BCD etass°.
5 BD °vara-cchatta°.
6 D kukkuṭa°.
7 BCD sabbadisā-vilokanaŋ.

Ime vārā pāḷiyaŋ āgatā, sambahula-vāro pana naāgato, āharitvā dīpetabbo.

[30] Mahāpurisassa hi jāta-divase dasa-sahassī-loka-dhātu kampi. Dasasahassī-loka-dhātumhi devatā eka-cakkavāḷe sannipatiŋsu. Paṭhamaŋ devatā[1] paṭiggaṇhiŋsu, pacchā manussā. Tanti-baddhā vīṇā camma-baddhā[2] bheriyo ca kenaci avāditā sayam eva vajjiŋsu. Manussānaŋ andu-bandhan' ādīni[3] khaṇḍâkhaṇḍāni chijjiŋsu. Sabba-rogā[4] ambilena dhota-tamba-loha-malaŋ[5] viya vigacchiŋsu. Jacc' andhā rūpāni passiŋsu. Jacca-badhirā saddaŋ suṇiŋsu. Pīṭhasappī java-sampannā ahesuŋ. Jāti-jaḷānam pi eḷa-mūgānaŋ sati patiṭṭhāsi. Videsaŋ pakkhantā[6] nāvā supaṭṭanaŋ[7] pāpuṇiŋsu. Ākāsa-ṭṭhaka-bhumma-ṭṭhaka-ratanāni sakatej' obhāsa[8]-bhāsitāni ahesuŋ. Verino metta-cittaŋ paṭilabhimsu; Avīcimhi aggi nibbāyi, lok' antaresu āloko udapādi. Nadīsu[9] jalaŋ[9] nappavatti. Mahāsamudde madhura-rasaŋ[10] udakaŋ ahosi. Vāto na vāyi. Ākāsa-pabbata-rukkha-gatā sakuṇā bhassitvā[11] paṭhavi-gatā ahesuŋ. Cando ativiya[12] viroci.[12] Suriyo na uṇho na sītalo nimmalo utu-sampanno ahosi. Devatā attano attano vimāna-dvāre ṭhatvā apphoṭanaselana-cel' ukkhep' ādīhi mahā-kīḷaŋ kīḷiŋsu.[13] Cātuddīpaka[14]-mahāmegho pavassi. Mahājanaŋ n' eva khudā na pipāsā pīḷesi. Dvāra-kavāṭāni sayam eva vivariŋsu. Pupphûpagaphalûpaga-rukkhā puppha-phalāni gaṇhiŋsu. Dasasahassī lokadhātū eka-dhaja-mālā ahosi.

Tatrâpi 'ssa dasa-sahassī-lokadhātu-kampo sabbaññutañāṇa-paṭilābhassa pubba-nimittaŋ, devatānaŋ[15] eka-cakkavāḷe sannipāto dhamma-cakka-ppavattana-kāle eka-ppahāren' eva sannipatitvā dhamma-paṭiggahanassa pubba-nimittaŋ; pathamaŋ devatānaŋ paṭiggahaṇaŋ catunnaŋ rūpâvacarajjhānānaŋ paṭilābhassa pubba-nimittaŋ, pacchā manussānaŋ

---

1 BD devā. 2 SS °bhaṇḍā. 3 D aṭṭa° for andu°.
4 D adds 'vūpasamiŋsu' (B 'vūpasamaŋ').
5 BD omit °loha°; C reads 'mayaŋ' for 'malaŋ.'
6 BD pakkhanda° (perhaps pakkhanna° ?). 7 C sapaṭṭanaŋ.
8 BD °tejabhāvo. 9 D nadījalaŋ.
10 BCD madhuraŋ. 11 SS vassitvā.
12 BD ativirocati. 13 SS kariŋsu.
14 D cātuddisika. 15 SS devānaŋ.

paṭiggahaṇaŋ catunnaŋ arūpa-jjhānānaŋ paṭilābhassa pubba-nimittaŋ. Tanti-baddha-vīṇānaŋ sayaŋ vajjanaŋ anupubba-vihāra-paṭilābhassa pubba-nimittaŋ, camma baddha-bherīnaŋ vajjanaŋ mahatiyā dhamma-bheriyā anussāvanassa pubba-nimittaŋ, andu[1]-bandhan' ādīnaŋ chedo asmi-māna-samucchedassa pubba-nimittaŋ, mahājanassa roga-vigamo catu-saccapaṭi-lābhassa pubba-nimittaŋ, jacc' andhānaŋ rūpa-dassanaŋ dibba-cakkhu-paṭilābhassa pubba-nimittaŋ, badhirānam sadda-savanaŋ dibba-sotadhātu-paṭilābhassa pubba-nimittaŋ, pīṭha-sappīnaŋ java-sampadā catur-iddhipāda-paṭilābhassa[2] pubba-nimittaŋ, jāti[3]-jaḷānaŋ sati-patiṭṭhānaŋ catu-sati-paṭṭhāna-paṭilābhassa pubba-nimittaŋ, videsa-pakkhantānaŋ[4] nāvānaŋ supaṭṭana[5]-sampāpuṇanaŋ catu-paṭisambhidhâdhigamassa pubba-nimittaŋ. Ratanānaŋ sakatej' obhāsa[6]-bhāsitattaŋ[7] yaŋ lokassa dhamm' obhāsaŋ dassessati tassa pubba-nimittaŋ, verīnaŋ metta citta-paṭilābho catu-brahma-vihāra-paṭilābhassa pubba-nimittaŋ, Avīcimhi aggi-nibbānaŋ[8] ekādas' aggi-nibbānassa[8] pubba-nimittaŋ, lokantarik' āloko avijj' andhakāraŋ vidhamitvā ñāṇ' āloka-dassanassa pubba-ṇimittaŋ. Nadīsu toyassa appavattanaŋ catu-vesārajja-paṭilābhassa pubba-nimittaŋ, mahāsamuddassa madhuratā nibbāna-rasena eka-rasa-bhāvassa pubba-nimittaŋ, vātassa avāyanaŋ dvāsaṭṭhi-diṭṭhigata-bhindanassa pubba-nimittaŋ, sakuṇānaŋ paṭhavi-gamanaŋ mahājanassa ovādaŋ sutvā pāṇehi saraṇa-gamanassa[9] pubba-nimittaŋ. Candassa ativirocanaŋ bahu-jana-kantatāya pubba-nimittaŋ, suriyassa uṇha-sīta-vivajjanaŋ utu-sukhatāya kāyika-cetasika-sukh' uppattiyā pubba-nimittaŋ, devatānaŋ vimāna-dvāresu ṭhatvā[10] apphoṭan' ādīhi kīḷanaŋ buddha-bhāvaŋ patvā udānaŋ udānassa pubba-nimittaŋ; cātuddīpāka[11]-mahāmegha-vassanaŋ mahato dhamma-megha-vassanassa pubba-nimittam, khudā-pīḷanassa abhāvo kāya-gatā sati-amata-paṭilābhassa pubba-nimittaŋ, pipāsā-pīḷanassa abhāvo vi-

---

1 D aṭṭa°.
2 S °vegassa.
3 MSS. omit.
4 D °pakkhanda°.
5 C sapaṭṭana°.
6 BD °tejabhāvo.
7 C °bhāsanaŋ.
8 BCD °nibbāpanaŋ (and °assa).
9 CS° saraṇāgamanassa.
10 CS omit.
11 D cātuddisika.

mutti-sukhena sukhitabhāvassa pubba-nimittaŋ. Dvāra-kavāṭānaŋ sayam eva vivaraṇaŋ aṭṭh' angika-magga-dvāra-vivaraṇassa pubba-nimittaŋ, rukkhānaŋ puppha-phala-ggahaṇaŋ vimutti-pupphehi pupphitassa ca sāmañña-phala-bhāra[1]-bharitabhāvassa ca pubba-nimittaŋ, dasa-sahassī-lokadhātuyā eka-ddhaja-mālitā ariya-ddhaja-mālā-mālitāya pubba-nimittan ti veditabbaŋ.

Ayaŋ Sambahula-vāro nāma.

Ettha pañhaŋ pucchanti: 'Yadā mahāpuriso paṭhaviyaŋ patiṭṭhahitvā uttarâbhimukho gantvā āsabhiŋ vācaŋ abhāsi, tadā kiŋ paṭhaviyā gato adāhu ākāsena, dissamāno gato udāhu adissamāno, acelako gato adāhu alaṅkata-paṭiyatto, daharo gato udāhu mahallako? Pacchā pi kiŋ tādiso va ahosi udāhu puna bāla-dārako?' ti. Ayaŋ pana pañho heṭṭhā Lohapāsāde[2] Tipiṭaka-Cūlābhaya-ttherena[3] visajjito va.

Thero kir' ettha niyati-pubbe-kata-kamma-issara-nimmāna-vāda-vasena taŋ taŋ bahuŋ vatvā avasāne evaŋ vyākari: 'Mahāpuriso paṭhaviyā gato mahājanassa pana ākāsena gacchanto viya ahosi, dissamāno gato mahājanassa pana adissamāno viya ahosi, acelako gato mahājanassa pana alaṅkata-paṭiyatto viya upaṭṭhāsi, daharo va gato mahājanassa pana soḷasa-vass' uddesiko viya ahosi, pacchā pana bāla-dārako va ahosi na tādiso' ti. Parisā c' assa: Buddhena viya hutvā bho[4] therena pañho kathito ti, attamanā ahosi.

Lok' antarika-vāro vutta-nayo eva. Imā ca pana ādito paṭṭhāya kathitā sabba-dhammatā sabba-bodhisattānaŋ honti[5] ti veditabbā.

31. *Addasā kho* ti dukūla-cumbaṭake nipajjāpetvā ānītaŋ addasa. *Mahāpurisassa* ti* jāti-gotta-kula-pades' ādi-vasena mahantassa purisassa. *Dve gatiyo* ti dve niṭṭhā dve nipphattiyo. Ayaŋ hi gati-saddo: Pañca kho imā Sāriputta gatiyo ti,† ettha niray' ādi-bhedāya sattehi gantabba-

* With this passage (down to end of § 31) *cp.* the similar (but varying in detail) comment at DA I. 249 *sq.* and at SnA 448 *sq.*
† M I. 73.

1 C °bhāraṇa°. 2 BD add 'samuṭṭhito.' 3 C °thero (!).
4 D 'Sundaro' for 'bho.' 5 C hotī.

gatiyā vattati. Imesaŋ kho ahaŋ bhikkhūnaŋ sīlavantānaŋ kalyāṇa-dhammānaŋ n' eva pajānāmi agatiŋ[1] vā gatiŋ vā ti,* ettha ajjhāsaye vattati. Nibbānaŋ arahato gatī ti,† ettha paṭisaraṇe. Api ca tyâhaŋ Brahme gatiñ ca pajānāmi cutiñ ca pajānāmi uppatiñ ca pajānāmi: evaŋ mah' iddhiyo eso[2] Brahmā ti,‡ ettha nipphattiyā vattati. Svâyaŋ idhâpi nipphattiyā vattatī ti veditabbo. *Anaññā* ti aññā tatiyā[3] nipphatti nāma natthi. *Dhammiko* ti dasa-kusala-dhamma-samannāgato agati-gamana-virahito. *Dhammarājā* ti idaŋ purima-padass' eva vevacanaŋ; dhammena vā laddha-rajjattā dhamma-rājā. *Cāturanto* ti puratthima-samudd' ādīnaŋ catunnaŋ samuddānaŋ vasena cāturantāya paṭhaviyā issaro. *Vijitāvī* ti vijita-saṅgāmo.

Janapado asmiŋ[4] thāvariyaŋ thira-bhāvaŋ patto ti *janapada-tthāvariya-ppatto.* Caṇḍassa hi rañño bali-daṇḍ' ādīhi lokaŋ pīḷayato manussā majjhimaŋ janapadaŋ chaḍḍetvā pabbata-samudda-tīr' ādīni nissāya paccante vāsaŋ kappenti. Atimudukassa cora-sāhasika-jana-vilopa-pīḷitā manussā paccantaŋ pahāya janapada-majjhe vāsaŋ kappenti. Iti evarūpe rājini janapado thirabhāvaŋ na pāpuṇāti. Imasmiŋ pana kumāre rajjaŋ kārayamāne etassa janapado pāsāṇa-piṭṭhiyaŋ[5] ṭhapetvā ayo-paṭṭena parikkhitto viya thiro bhavissatī ti dassentā[6] *janapada-tthāvariya-ppatto* ti āhaŋsu. *Satta-ratana-samannāgato* ti: ettha rati-janan' aṭṭhena ratanaŋ. Api ca

Citti-kataŋ mahagghañ ca atulaŋ dullabha-dassanaŋ
Anoma-satta-paribhogaŋ ratanaŋ tena vuccati.[7]

Cakka-ratanassa ca nibbatta-kālato paṭṭhāya aññaŋ deva-ṭṭhānaŋ nāma na hoti, sabbe gandha-pupph' ādīhi tass' eva pūjañ ca abhivādan' ādīni ca karontī ti: cittikat' aṭṭhena ratanam.[8] Cakka-ratanassa ca ettakaŋ nāma dhanaŋ agghatī

---

* M I. 334. † Vin V. 149. ‡ M I. 328.

---

1 M I. 38 āgatiŋ.
2 BD Bako (as at M I. 328).
3 CD 'gati' for 'tatiyā'; B aññā paṭinipphatti.
4 D assa.
5 D adds 'pāsāṇaŋ.'
6 BCD dassento.
7 C pavucca ti.
8 SS omit.

ti aggho n' atthi: iti mahaggh' aṭṭhenâpi ratanaŋ; cakka-ratanañ ca aññehi loke vijjamāna-ratanehi asadisan ti: atul' aṭṭhenâpi ratanaŋ. Yasmā pana yasmiŋ kappe Buddhā uppajjanti tasmiŋ yeva cakkavattino uppajjanti, Pacceka-buddhā[1] ca[1] Buddhā ca kadāci karahaci uppajjanti, tasmā dullabha-dassan' aṭṭhenâpi ratanaŋ. Tad etaŋ jāti-rūpa-kula-issariy' ādīhi anomassa uḷāra-sattass' eva uppajjati na aññassā ti: anoma-satta-paribhog' aṭṭhenâpi ratanaŋ.

Yathā cakka-ratanaŋ evaŋ sesāni pī ti. Imehi sattahi ratanehi parivāra-bhāvena c' eva paribhogûpakaraṇa-bhāvena[2] ca samannāgato ti *satta-ratana-samannāgato*. Idāni tesaŋ sarūpato dassan' atthaŋ *tass' imānī* ti ādi vuttaŋ. Tattha: Cakkaratanan ti, ādisu ayaŋ saṅkhepâdhippāyo. Dvi-sahassa-dīpa-parivārānaŋ catunnaŋ mahā-dīpānaŋ siri-vibhavaŋ gahetvā dātuŋ samatthaŋ[3] cakka-ratanaŋ pātu-bhavati. Tathā purebhattam eva sāgara-pariyantaŋ paṭhaviŋ anusaŋyāyāna-samatthaŋ[4] vehāsaṅ-gamaŋ *hatthi-ratanaŋ*. Tādisam eva *assa-ratanaŋ*. Caturaṅga-samannāgate pi andha-kāre yojana-ppamāṇaŋ andhakāraŋ vidhamitvā āloka-dassa-na-samatthaŋ *maṇi-ratanaŋ*. Chabbidha-dosa-vivajjitaŋ ma-nāpa-cāriŋ *itthi-ratanaŋ*. Yojana-ppamāṇe anto-pathavi-gata-nidhi-dassana-samatthaŋ *gahapati-ratanaŋ*. Agga-mahesiyā kucchimhi nibbattitvā sakala-rajjânusāsana-samatthaŋ jeṭṭha-putta-saṅkhātaŋ *pariṇāyaka-ratanaŋ* pātubhavati.

Paro sahassan ti atireka-sahassaŋ. *Sūrā* ti abhīrukā.[5]

Vīr' aṅgarūpā ti vīrānaŋ aṅgaŋ vīr' aṅgaŋ, viriyass' etaŋ nāmaŋ. Vīr' aṅgaŋ rūpaŋ etesan ti *vīr' aṅgarūpā*; viriya-jātikā viriya-sabhāvā viriya-mayā akilāsuno[6] divasam pi yujjhantā na kilamantī ti vuttaŋ hoti. *Sāgara-pariyantan* ti cakkavāḷa-pabbataŋ sīmaŋ katvā ṭhita-samudda-pariyantaŋ. *Adaṇḍenā* ti ye katâparādhe satte satam pi sahassam pi gaṇhanti te dhana-daṇḍena rajjaŋ kārenti.[7] Ye chejja-bhejjaŋ anusāsanti te sattha-daṇḍena. Ayaŋ pana duvidham pi taŋ daṇḍaŋ pahāya adaṇḍena ajjhāvasati.

---

1 BD omit. 2 BD sabba-bhog°. 3 SS omit.
4 Sic B; C anusaŋsaraṇa°; D anupariyāyana°; SS anusaŋsāyana°.
5 SS abhīruno (DA I. 250 abhīruka-jātikā).
6 BD add ahesuŋ. 7 D adds nāma.

Asatthenā ti ye ekato-dhār' ādinā satthena paraŋ viheṭhenti[1] te satthena rajjaŋ kārenti nāma. Ayaŋ pana[2] satthena khuddaka-makkhikāya pivana-mattam pi lohitaŋ kassaci anuppādetvā dhammen' eva: Ehi kho Maharājā ti, evaŋ paṭirājūhi sampaṭicchit' āgamano. *Abhivijiyā*[2] ti vutta-pakāraŋ paṭhaviŋ abhivijinitvā *ajjhāvasatī* ti[2] abhibhavitvā sāmi hutvā vasatī ti attho.

Evaŋ ekaŋ nipphattiŋ kathetvā dutiyaŋ kathetuŋ *sace kho panā* ti ādiŋ vuttaŋ. Tattha rāga-dosa-moha-māna-diṭṭhi-kilesa-taṇhā-saṅkhātaŋ chadanaŋ āvaraṇaŋ vivaṭaŋ[2] viddhaŋ-sitaŋ[3] etenā ti *vivatta-cchaddo*. *Vivatta-cchaddā*[4] ti pi pāṭho. Ayam eva attho.

Evaŋ dutiya-nipphattiŋ kathetvā tāsaŋ nimittabhūtāni lakkhaṇāni dassetuŋ *ayaŋ hi deva kumāro* ti ādi vuttaŋ.

32. Tattha *suppatiṭṭhita-pādo* ti yathā aññesaŋ bhūmiyaŋ pādaŋ ṭhapentānaŋ agga-talaŋ vā paṇhi vā passaŋ vā paṭhamaŋ phusati, vemajjhe vā pana chiddaŋ hoti, ukkhipantānam pi agga-tal' ādisu eka-koṭṭhāso va paṭhamaŋ uṭṭhahati, na evam assa. Assa pana suvaṇṇa-pāṇikā[5]-talam iva eka-ppahāren' eva sakalaŋ pāda-talaŋ bhūmiŋ phusati, eka-ppahāren' eva bhūmito uṭṭhahati. Tasmā *ayaŋ supatiṭṭhita-pādo*.

Cakkānī ti dvīsu pāda-talesu dve cakkāni, tesaŋ arā ca nemi ca nābhi ca pāḷiyaŋ vuttā va. *Sabb' ākāra-paripūrānī* ti iminā pana ayaŋ viseso veditabbo. Tesaŋ kira cakkānaŋ pāda-talassa vemajjhe nābhi dissati; nābhi-paricchinnā vaṭṭa-lekhā dissati, nābhi-mukha-parikkhepa-vaṭṭo dissati, panāḷi-mukham dissati, arā dissanti, aresu vaṭṭa-rekhā[6] dissanti, nemī dissanti, nemi-manikā dissanti. Idam tāva pāḷiyaŋ[7] āgatam eva. Sambahula-vāro pana anāgato. So evaŋ daṭṭhabbo: Satti siri-vaccho nandi sovatthiko vaṭaŋsako vaddhamānakaŋ maccha-yugalaŋ bhadda-pīṭhaŋ aṅkusako[2] pāsādo toraṇaŋ seta-cchattaŋ khaggo tālavaṇṭakaŋ mora-hatthako vāḷavījanī uṇhīsaŋ[2] maṇi-paṭṭo sumana-dāmaŋ nīl' uppalaŋ ratt' uppalaŋ set' uppalaŋ[2] padumaŋ puṇḍarīkaŋ

---

1 D vihesanti.
2 SS omit.
3 SS add vivattaŋ; C reads viddhastaŋ.
4 BC vivatacchado.
5 SS phāṇikā; BD pādukā.
6 BD °lekhā.
7 SS pāḷi.

puṇṇa-ghaṭo puṇṇa-pāti samuddo cakkavāḷo Himavā Sineru ca[1] candima-suriya-nakkhatt' ādīni cattāro mahā-dīpā dve paritta-dīpa-sahassāni antamaso cakkavatti-rañño parisaŋ upādāya sabbo cakka-lakkhaṇass' eva parivāro.

Āyata-paṇhī ti dīgha-paṇhī paripuṇṇa-paṇhī ti attho. Yathā hi aññesaŋ agga-pādo dīgho hoti, paṇhi-matthake jaṅghā patiṭṭhāti; paṇhiŋ tacchetvā ṭhapitā viya hoti, na evaŋ Mahāpurisassa. Mahāpurisassa[2] pana catūsu koṭṭhāsesu dve koṭṭhāsā agga-pādo hoti, tatiye koṭṭhāse jaṅghā patiṭṭhāsi, catutthe koṭṭhāse ār' aggena vaṭṭetvā ṭhapitā[3] viya ratta-kambala-geṇḍuka[4]-sadisā paṇhī hoti.

Dīgh' aṅgulī ti yathā aññesaŋ kāci aṅguliyo[5] dīghā honti, kāci rassā, na evaŋ Mahāpurisassa. Mahāpurisassa pana makkaṭass' eva dīghā hattha-pād-anguliyo mūle thūlā anu-pubbena gantvā agge tanukā niyyāsa-telena madditvā vaṭṭitā hari-tāla-vaṭṭi-sadisā honti. Tena vuttaŋ *dīghaṅgulī* ti.

Mudu-taluṇa-hattha-pādo ti sappi-maṇḍe osādetvā ṭhapitaŋ sata-vāra-vihata-kappāsa-paṭalaŋ viya mudu, yathā ca idāni jāta-mattassa evaŋ vuḍḍha-kāle pi taluṇā yeva bhavissanti mudu-taluṇā hattha-pādā etassā ti *mudu-taluṇa-hattha-pādo*.

Jāla-hattha-pādo ti na cammena parinaddha-aṅgul' antaro, ediso hi phaṇa-hatthako purisa-dosena upagato pabbajam pi na labhati. Mahāpurisassa pana catasso hatth' aṅguliyo pañca-pād' aṅguliyo eka-ppamāṇā honti. Tāsaŋ eka-ppa-māṇatāya jāla[6]-lakkhaṇaŋ aññam-aññaŋ paṭivijjhitvā tiṭṭhati. Ath' assa hattha-pādā kusalena vaddhakinā yojita[7]-jāla-vātapāna-sadisā honti. Tena vuttaŋ *jāla-hattha-pādo* ti.

Uddhaŋ patiṭṭhita-gopphakattā ussankhā pādā assā ti *ussankha-pādo*. Aññesaŋ hi piṭṭhi-pāde gopphakā honti, tena nesaŋ pādā āṇi-baddhā[8] viya thaddhā honti, na yathā-sukhaŋ parivattanti, gacchantānaŋ pāda-talāni na dissanti. Mahā-purisassa pana ārohitvā upari gopphakā patiṭṭhahanti, ten' assa nābhito paṭṭhāya upari-kāyo[9] nāvāya ṭhapita-suvaṇṇa-paṭimā viya niccalo hoti. Adhara[10]-kāyo va iñjati, sukhena

---

[1] BCD omit. [2] SS assa. [3] C ṭhapitāya.
[4] CSS bheṇḍuka. [5] SS aṅgulī.
[6] SS 'ca' for 'jāla.' [7] S[c] pihita°.
[8] SS anibaddhā. [9] BC uparima (sic). [10] B adho°.

pādā parivattanti, purato pi pacchato pi ubhaya-passesu pi ṭhatvā passantānaŋ pāda-talāni paññāyanti, na hatthīnaŋ viya pacchato yeva.

Eṇi-jaṅgho ti eṇi-miga-sadisa-jaṅgho maŋs' ussadena paripuṇṇa-jaṅgho, na ekato baddha-piṇḍika-maŋso, samantato samaŋ ṭhitena maŋsena parikkhittāhi suvaṭṭitāhi sāli-gabbha-yava[1]-gabbha[1]-sadisāhi jaṅghāhi samannāgato ti attho.

Anonamanto ti anamanto. Eten' assa akhujja-avāmana-bhāvo dīpito. Avasesā hi janā khujjā vā honti vāmanā vā. Khujjānaŋ uparima-kāyo aparipuṇṇo hoti, vāmanānaŋ heṭṭhima-kāyo. Te aparipuṇṇa-kāyattā na sakkonti anonamantā jaṇṇukāni parimajjituŋ. Mahāpuriso pana paripuṇṇa-ubhaya-kāyattā sakkoti. *Kos' ohita-vatthaguyho*[2] ti[2] usabha-vāraṇ' ādīnaŋ viya suvaṇṇa-paduma-kaṇṇikā-sadisaŋ kos' ohitaŋ paṭicchannaŋ vattha-guyhaŋ assā ti *kos' ohita-vattha-guyho*. Vatthaguyhan ti vatthena guhitabbaŋ aṅga-jātaŋ vuccati.

Suvaṇṇa-vaṇṇo ti, jāti-hiṅgulakena majjitvā[3] dīpi-dāṭhāya ghaŋsitvā geruka-parikammaŋ katvā ṭhapita-ghana-kanaka-suvaṇṇa[4]-rūpaka-sadiso ti attho. Eten' assa ghana-siniddha-saṇha-sarīrataŋ dassetvā chavi-vaṇṇa-dassan' atthaŋ *kañcana-sannibha-ttaco* ti vuttaŋ. Purimassa vā vevacanam eva etaŋ.

Rajo-jallan ti, rajo vā malaŋ vā.

Na upalimpatī ti, na luggati, paduma-palāsato uda-bindu viya vivaṭṭati. Hattha-dhovan' ādīni pana utu-gaṇhan' atthāya c' eva dāyakānaŋ puñña-phal'-atthāya ca buddhā karonti vatta-sisenâpi ca karonti yeva. Sen' āsanaŋ pavisantena hi bhikkhunā pāde dhovitvā pavisitabban ti,* vuttaŋ[5] etaŋ.

Uddhagga-lomo ti. Āvatta-pariyosāne uddhaggāni hutvā mukha-sobhaŋ ullokayamānāni viya ṭhitāni lomāni assā ti uddhagga-lomo.

Brahm' ujju-gatto ti, Brahmā viya ujju-gatto. Ujum eva uggata-dīgha-sarīro bhavissati. Yebhuyyena hi sattā: Khandhe

---

* Cp. Vin II: 174.

---

[1] CS[c] omit. [2] SS omit.
[3] C madditvā. [4] C omits. [5] Sic B; CS vattam.

kaṭiyaŋ jānusu ti: tīsu ṭhānesu namanti. Te kaṭiyaŋ namantā pacchato namanti. Itaresu dvīsu pi ṭhānesu purato dīgha-sarirā pana ekena passena vaṅkā honti. Eke[1] mukhaŋ unnāmetvā nakkhattāni gaṇayantā[2] viya caranti. Eke appa-maŋsa-lohitā sūla-sadisā honti. Eke purato pabbhārā honti pavedhamānā gacchanti. Ayaŋ pana ujukam eva uggantvā dīgha-ppamāṇo deva-nagare ussāpita-suvaṇṇa-toraṇaŋ viya bhavissatī ti dīpenti. Yathā c 'etaŋ yaŋ yaŋ jātamattassa sabbaso aparipuṇṇaŋ Mahāpurisa-lakkhaṇaŋ hoti, taŋ taŋ āyatiŋ tathā bhāvitaŋ sandhāya vuttan ti veditabbaŋ.

Satt' ussado ti. Dve hattha-piṭṭhiyo, dve pāda-piṭṭhiyo. dve aṇsa-kūṭāni khandho ti: imesu sattasu ṭhānesu paripuṇṇo maŋs' ussado assā ti satt' ussado. Aññesaŋ pana hatthapāda-piṭṭhiyā sirā-jālaŋ paññāyati aŋsa-kūṭa-khandhesu aṭṭhi-koṭiyo. Te manussā petā viya khāyanti. Na tathā Mahā-puriso. Mahāpuriso pana sattasu ṭhānesu paripuṇṇo[3] mams' ussadattā nigūḷha-sirā-jālehi hattha-piṭṭh' ādīhi vaṭṭetvā suvaṇṇ' āliṅga-sadisena[4] khandhena silā-rūpakaŋ viya[5] citta-kamma-rūpakaŋ viya ca khāyati.

Sīhassa pubb' aḍḍhaŋ viya kāyo assā ti *sīha-pubb' aḍḍha-kāyo*. Sīhassa hi puratthima-kāyo va paripuṇṇo hoti pacchi-ma-kāyo aparipuṇṇo. Mahāpurisassa pana sīhassa pubb' aḍḍha-kāyo viya sabba-kāyo paripuṇṇo. So pi sīhass' eva tattha tattha vinat' unnat' ādivasena dussaṇṭhita-vissaṇṭhito na hoti. Dīgha-yutta-ṭṭhāne pana dīgho, rassa-thūla[6]-kisa[6]-puthula[6]-anuvaṭṭita[7]-yutta-ṭṭhānesu[8] tathāvidho va[9] hoti. Vuttaŋ h' etaŋ: 'Manāpiye ca kho bhikkhave kamma-vipāke paccupaṭṭhite yehi aṅgehi dīghehi sobhati, tāni aṅgāni dīghāni saṇṭhahanti. Yehi aṅgehi rassehi sobhati, tāni aṅgāni rassāni saṇṭhahanti. Yehi aṅgehi thūlehi sobhati, tāni aṅgāni thūlani saṇṭhahanti. Yehi aṅgehi kisehi sobhati, tāni aṅgāni kisāni saṇṭhahanti. Yehi aṅgehi puthulehi sobhati, tāni

[1] MSS. etc. [2] SS gaṇhayantā.
[3] C paripuṇṇā; SS paripuṇṇaŋ.
[4] C ṭhapita-suvaṇṇ' . . . ; B suṭhapita°.
[5] BC add 'khāyati.' [6] SS omit.
[7] V anuvata°. [8] C adds 'ca.'
[9] C omits.

aṅgāni puthulāni saṇṭhahanti. Yehi aṅgehi vaṭṭehi sobhati, tāni aṅgāni vaṭṭāni saṇṭhahantī ti.' Idāni[1] na puñña-cittena vicintito, dasahi pāramīhi sajjito Mahāpurisassa attabhāvo, loke sabba-sippino vā sabba-iddhimanto vā paṭirūpakam pi kātuŋ na sakkonti.

Cit' antaraŋso ti, antar' aŋsaŋ vuccati dvinnaŋ koṭṭhāsānaŋ antaraŋ. Taŋ citaŋ paripuṇṇaŋ[2] assā ti *cit' antaraŋso.* Aññesaŋ hi taŋ ṭhānaŋ ninnaŋ hoti, dve piṭṭhi-kotthāsā pāṭiyekkaŋ[3] paññāyanti. Mahāpurisassa pana kaṭito paṭṭhāya maŋsa-patalaŋ yāva khandhā uggamma samussita-suvaṇṇa-phalakaŋ viya piṭṭhiŋ chādetvā patiṭṭhitaŋ.

Nigrodha-parimaṇḍalo ti, nigrodho viya parimaṇḍalo. Yathā paṇṇāsa-hatthatāya vā sata-hatthatāya vā sama-khandha-sākho nigrodho dīghato pi vitthārato pi eka-ppamāṇo va hoti, evaŋ kāyato pi vyāmato pi eka-ppamāṇo. Yathā aññesaŋ kāyo vā dīgho hoti vyāmo vā, na evaŋ visama-ppamāṇo ti attho. Ten' eva *yāvatakv' assa kāyo* ti ādi vuttaŋ. Tattha yāvatako assā ti yāvatakv' assa.

Sama-vaṭṭa-kkhandho ti, sama-vaṭṭita-kkhandho. Yathā eke koñcā viya bakā viya varāhā[4] viya ca honti, dīgha-galā vaṅka-galā puthula-galā vā honti, kathana-kāle sirā-jālaŋ paññāyati mandā-ssaro nikkhamati, na evaŋ Mahāpurisassa. Mahāpurisassa pana suvaṭṭita-suvaṇṇ' āliṅga-sadiso khandho hoti, kathana-kāle sirā-jālaŋ na paññāyati, meghassa viya gajjato saro mahā hoti.

Rasa-ggas-aggī ti, ettha rasaŋ gasantī ti rasa-ggasā, rasa-haraṇīnaŋ etaŋ adhivacanaŋ. Tā aggā assā ti rasa-ggas-aggī. Mahāpurisassa kira satta-rasa-haraṇi-sahassāni[5] uddhaggāni hutvā gīvāyam eva paṭimukkāni, tila-phalamatto pi āhāro jivh' agge ṭhapito sabbaŋ kāyaŋ anuppharati. Ten' eva mahā-padhānaŋ padahantassa eka-taṇḍul' ādīhi pi kalāya yūsa-pasatenâpi kāyassa yāpanaŋ ahosi. Aññesaŋ pana tathā abhāvā na sakala-kāyaŋ ojā pharati, tena te bavhābādhā honti.

[1] BC iti dāna-cittena.
[2] BC add 'antaraŋsaŋ' (sic).
[3] BC pāṭiyekkā.
[4] C varāhakā.
[5] C °satāni (for °sahassāni).

Sīhass' eva hanu assā ti *sīha-hanu*. Tattha sīhassa heṭṭhima-hanum eva paripuṇṇaŋ hoti na uparimaŋ. Mahāpurisassa pana sīhassa heṭṭhimaŋ viya dve pi paripuṇṇāni dvādasiyā pakkhassa canda-sadisāni honti. Atha nemittakā hanuka-pariyantaŋ olokentā va: Imesu hanukesu heṭṭhime vīsati uparime vīsatī ti; cattāḷīsa dantā samā avivarā patiṭṭhahissantī ti, sallakkhetvā *ayaŋ hi deva kumāro cattāḷīsa-danto* ti ādiŋ āhaŋsu. Tatrâyaŋ attho. Aññesaŋ hi paripuṇṇa-dantānam pi dvattiŋsa dantāyo[1] honti, imassa pana cattāḷīsam bhavissanti. Aññesañ ca: Keci dantā uccā keci nicā ti, visamā honti, imassa pana ayo-patta-cchinnaŋ saṅkha-paṭalaŋ viya samā bhavissanti. Aññesaŋ kumbhilānaŋ viya dantā viralā honti, maccha-maŋsāni khādantānam dant' antaraŋ pūrenti.[2] Imassa pana kanaka-latāyaŋ samussita-vajira-panti viya aviratā[3] tūlikāya dassita-paricchedā viya dantā bhavissanti. Aññesañ ca pūti-dantā uṭṭhahanti, tena kāci dāṭhā kāḷā pi vivaṇṇā pi honti, ayam pana suṭṭhu-sukka-dāṭho Osadhi-tārakam pi atikkamma virocamānāya pabhāya samannāgata-dāṭho bhavissati.

Pahūta-jivho[4] ti. Aññesaŋ jivhā thūlā pi hoti kisā pi rassā pi thaddhā pi visamā pi. Mahāpurisassa pana jivhā mudū dīghā puthulā vaṇṇa-sampannā hoti. So taŋ lakkhaṇaŋ pariyesituŋ āgatānaŋ kankhā-vinodan' atthaŋ mudukattā taŋ jivhaŋ kaṭhina-sūciŋ viya vaṭṭetvā ubho nāsikā-sotāni parimasati, dīghattā ubho kaṇṇa-sotāni parimasati, puthulattā kes' anta-pariyosānaŋ kevalam pi nalāṭaŋ paricchādeti. Evaŋ tassa mudu-dīgha-puthula-bhāvaŋ pakāsento tesaŋ kaṅkhaŋ vinodeti. Lakkhaṇa-sampannaŋ[5] jivhaŋ sandhāya *pahūta-jivho* ti vuttaŋ.

Brahmassaro ti. Aññe chinna-ssarā pi bhinna-ssarā pi kāka-ssarā pi honti, ayam pana Mahābrahmuṇo sara-sadisena sarena samannāgato bhavissati. Mahābrahmuṇo hi pitta-semhehi apalibuddhattā saro visuddho hoti, Mahāpurisenâpi kata-kammaŋ tassa vatthuŋ sodheti, vatthuno suddhattā

---

[1] SC dantāni. [2] SC pūrati.
[3] SC avivarāni. [4] BC add 'puṭhula-jivho.'
[5] BC evaṃ tilakkhaṇe°.

nābhito paṭṭhāya samuṭṭhahanto saro visuddho aṭṭhaṅga-samannāgato va samuṭṭhāti. Karavīko viya bhaṇatī ti *karavīka-bhāṇī* matta-karavīka-ruta-mañju-ghoso ti attho.

Abhinīla-netto ti, na sakala-nīla-netto va.[1] Nīla-yutta-ṭṭhāne pan' assa ummā-puppha-sadisena ativisuddhena nīla-vaṇṇena samannāgatāni nettāni honti, pīta-yutta-ṭṭhāne kaṇikāra-puppha-sadisena pīta-vaṇṇena, lohita-yutta-ṭṭhāne bandhujīvaka-puppha-sadisena lohita-vaṇṇena, seta-yutta-ṭṭhāne Osadhi-tāraka-sadisena seta-vaṇṇena, kāḷa-yutta-ṭṭhāne addāriṭṭhaka-sadisena kāḷa-vaṇṇena samannāgatāni suvaṇṇa-vimāne ugghāṭita-maṇi-sīha-pañjara-sadisāni khāyanti.

Go-pakhumo[2] ti. Ettha pakhuman ti sakala-cakkhu-gaṇḍaŋ adhippetaŋ. Taŋ kāḷa-vacchakassa bahala-dhātukaŋ hoti ratta-vacchakassa vippasannaŋ[3] muhutta-jāta-taruṇa-ratta-vacchaka-sadisa-cakkhu-gaṇḍo ti attho. Aññesaŋ hi akkhi-gaṇḍā aparipuṇṇā honti hatthi-mūsika-kāk' ādīnaŋ akkhi-sadisehi viniggatehi pi gambhīrehi pi akkhīhi samannāgatā honti. Mahāpurisassa pana dhovitvā majjitvā ṭhapita-maṇi-guḷikāni viya mudu-siniddha-nīla-sukhuma-pakhum' ācitāni akkhīni.

Uṇṇā ti, uṇṇā lomaŋ.

Bhamuk' antare ti dvinnaŋ bhamukānaŋ vemajjhe nāsikā-matthake yeva jātā uggantvā pana nalāṭa-majjhe jātā.

Odātā ti, parisuddhā Osadhi-tāraka-sama-vaṇṇā.

Mudū ti, sappi-maṇḍe osādetvā ṭhapita-sata[4]-vihata-kap-pāsa-paṭala-sadisā.

Tūla-sannibhā ti simbalī-tūla-latā-tūla-samānā. Ayaŋ assā odātatāya upamā, sā pan' esā koṭiyaŋ gahetvā ākaḍḍhiya-mānā upaḍḍha-bāhu-ppamāṇā hoti vissaṭṭhā dakkhiṇ' āvaṭ-ṭa-vasena āvattitvā uddhaggā hutvā santiṭṭhati suvaṇṇa-phalaka-majjhe ṭhapita-rajata-bubbulakaŋ viya suvaṇṇa-gha-ṭato nikkhamamānā khīra-dhārā viya aruṇa-ppabhā-rañjito gagana-pade[5] Osadhī-tārakā viya ca atimano harāya siriyā virocati.

---

[1] C omits.
[2] C °pamukho.
[3] BC add 'taŋ.'
[4] BC add vāra°.
[5] S[d] °dose, C °dese.

Uṇhīsa-sīso ti. Idaŋ paripuṇṇa-nalāṭakañ c' eva[1] paripuṇṇa-sīsatañ cā ti: dve attha-vase paṭicca vuttaŋ. Mahāpurisassa hi dakkhiṇa-kaṇṇa-cūlikato paṭṭhāya maŋsa-paṭalaŋ uṭṭhahitvā sakala-nalāṭaŋ chādayamānaŋ pūrayamānaŋ gantvā vāma-kaṇṇa-cūlikāya patiṭṭhitaŋ raññā baddha-uṇhīsapaṭṭo viya virocati. Mahāpurisassa kira imaŋ lakkhaṇaŋ disvā rājūnaŋ uṇhīsa-paṭṭaŋ akaŋsu. Ayaŋ tāva eko attho. Aññe pana janā aparipuṇṇa-sīsā honti, keci kappa-sīsā, keci phala-sīsā, keci tumba-sīsā,[2] keci pabbhāra-sīsā. Mahāpurisassa pana āraggena vaṭṭetvā ṭhapitaŋ viya suparipuṇṇaŋ udaka-bubbula-sadisaŋ sīsaŋ hoti. Tattha purima-naye[3] uṇhīsa-veṭhita-sīso viyā ti *uṇhīsa-sīso*. Dutiya-naye[3] uṇhīsaŋ viya sabbattha parimaṇḍala-sīso ti *uṇhīsa-sīso*.

33. *Sabba-kāmehī* ti. Idaŋ lakkhaṇāni paṭiggaṇhāpetvā pacchā-kataŋ viya vuttaŋ. Tam[4] pana[4] na[4] evaŋ[4] daṭṭhabbaŋ. Paṭhamaŋ hi nemittake santappetvā pacchā lakkhaṇapaṭigaṇhanaŋ katan ti veditabbaŋ. Tassa vitthāro gabbh' okkantiyaŋ vutto yeva.

34. *Pāyentī* ti thaññaŋ pāyenti. Tassa kira niddosena[5] madhurena khīrena samannāgatā saṭṭhi dhātiyo upaṭṭhāpesi. Tathā tathā sesā pi tesu tesu kammesu kusalā saṭṭhi saṭṭhi[6] yeva. Tāsaŋ pesana-kārake saṭṭhi purise. Tassa tassa katâkata-bhāva-sallakkhake[7] saṭṭhi amacce upaṭṭhapesi, evaŋ cattāro saṭṭhiyo itthīnaŋ dve saṭṭhiyo purisānan ti, cha saṭṭhiyo upaṭṭhākānaŋ yeva ahesuŋ.

Seta-cchattan ti dibba-seta-cchattaŋ kula-dattiyaŋ pana siri-gabbhe yeva tiṭṭhati.

Mā naŋ sītaŋ vā ti ādisu mā abhibhavī ti attho veditabbo. *Svāssudan* ti so sudaŋ. *Aṅken' eva aṅkan* ti aññissā[8] bāhunā aññissā bāhuŋ aññissā ca aŋsa-kūṭen' eva aññissā aŋsa-kūṭaŋ parihariyati niyyāti sampāpiyatī ti attho.

35. *Mañjussaro* ti akhara-ssaro. *Vaggussaro* ti chekanipuṇa-ssaro. *Madhurassaro* ti sāta-ssaro. *Pemanīyassaro* ti pema-janaka-ssaro.

---

[1] BC ca.
[2] SS tuṇḍamba°.
[3] C °nayena.
[4] BC na pan' evaṃ.
[5] S niddesena.
[6] S saṭṭhiṃ.
[7] B °sallakkhaṇe.
[8] B 'aññassi' each time.

Tatr' idaŋ karavīkānaŋ madhura-ssaratāya. Karavīka-sakuṇe kira madhura-rasaŋ amba-pakkaŋ tuṇḍakena paharitvā paggharita-rasaŋ pivitvā pakkhena tāḷaŋ datvā vikūjamāne catuppadāni mattāni viya lalitaŋ ārabhanti, gocara-pasutā pi catuppadā mukha-gatāni tiṇāni chaḍḍetvā taŋ saddaŋ suṇanti, vāḷa-migā khudda-mige anubandhamānā ukkhitta-pādaŋ anikkhipitvā va tiṭṭhanti, anubaddha-migā ca maraṇa-bhayaŋ hitvā tiṭṭhanti, ākāse pakkhantā[1]-pakkhino pi pakkhe pasāretvā tiṭṭhanti, udake macchā pi kaṇṇa-paṭalaŋ āpoṭhentā[2] taŋ saddaŋ suṇamānā va tiṭṭhanti. Evaŋ madhura-ssarā karavīkā.

Asandhimittā pi Dhammāsokassa devī: "Atthi nu kho bhante Buddha-saddena sadiso kassaci saddo?" ti sanghaŋ pucchi. "Atthi, karavīka-sakuṇassā" ti. "Kuhiŋ bhante te sakuṇā?" ti. "Himavante" ti. Sā rājānaŋ āha: "Deva karavīka-sakuṇaŋ passitu-kām' amhī" ti. Rājā: "Imasmiŋ pañjare nisīditvā karavīko āgacchatū" ti suvaṇṇa-pañjaraŋ vissajjesi. Pañjaro gantvā ekassa karavīkassa purato aṭṭhāsi. So: Rāj' āṇāya āgato pañjaro, na sakkā na gantun ti, tattha nisīdi. Pañjaro āgantvā rañño purato va aṭṭhāsi. Karavīkaŋ saddaŋ kārāpetuŋ na sakkonti. Atha rājā: "Kathaŋ bhaṇe ime saddaŋ karontī" ti āha. "Ñātake disvā devā" ti. Atha naŋ rājā ādāsehi parikkhipāpesi. So attano va chāyaŋ disvā: Ñātakā me āgatā ti, maññamāno pakkhena tāḷaŋ datvā madhura-ssarena maṇi-vaŋsaŋ dhamamāno viya viravi. Sakala-nagare manussā mattā viya palaliŋsu.[3] Asandhimittā cintesi: Imassa tāva tiracchāna-gatassa evaŋ madhuro saddo, kīdiso nu kho sabbaññuta-ñāṇa-siriŋ pattassa Bhagavato saddo[4] ahosī ti. Pītiŋ uppādetvā tam pītiŋ avijahitvā va sattahi jaṅgha-satehi saddhiŋ sot' āpatti-phale patiṭṭhāsi. Evaŋ madhuro karavīka-saddo. Tato pana sata-bhāgena sahassa-bhāgena ca madhurataro Vipassissa kumārassa saddo ahosī ti veditabbo.[4]

36. *Kamma-vipākajan* ti na bhāvanā-mayaŋ kamma-vipāka-vasena pana devatānaŋ cakkhu-sadisaŋ eva[5] maŋsa-cakkhu[5]

---

[1] B pakkhandā. [2] B papphoṭetvā.
[3] B laḷiṃsu, C ahesum. [4] CS omit. [5] SS evaṃ sa cakkhu.

ahosi yena nimittaŋ katvā tila-vāhe pakkhittaŋ eka-tilakam pi: Ayaŋ so ti, uddharitvā dātuŋ sakkoti.

37. *Vipassī* ti. Ettha ayaŋ vacan' attho: Antar' antarāni megha-janit' andhakāra-virahena visuddhaŋ passati vivaṭehi ca akkhīhi passatī ti *Vipassī*. Dutiya-vāre: Viceyya passatī ti Vipassī, vicinitvā passatī ti attho. Tattha ca panāyatī ti jānāti passati nāyati vā pavattetī ti attho.

Ekadivasaŋ kira vinicchaya-ṭṭhāne nisīditvā atthe anusāsantassa rañño alaṅkata-paṭiyattaŋ Mahāpurisaŋ āharitvā[1] hatthe ṭhapayiŋsu. Tassa taŋ aṅke katvā upalāḷayamānass' eva amaccā sāmikaŋ assāmikaŋ akaŋsu. Bodhisatto anattamanasaddaŋ nicchāresi. Rājā: "Kim etaŋ, upadhārethā" ti āha. Upadhārayamānā aññaŋ adisvā: Atthassa dubbinicchitattā evaŋ kataŋ bhavissatī ti puna sāmikaŋ yeva sāmikaŋ katvā: Ñatvā nu kho kumāro evaŋ karotī ti, vīmaŋsantā, puna sāmikaŋ assāmikaŋ akaŋsu. Puna pi Bodhisatto tath' eva saddaŋ nicchāresi. Atha rājā jānāti: Mahāpuriso ti,[2] tato paṭṭhāya appamatto ahosi. Idam sandhāya vuttaŋ *viceyya viceyya kumāro atthe panāyatī* ti.

38. *Vassikan* ti ādisu, yattha sukhaŋ hoti vassa-kāle vasituŋ[3] ayaŋ vassiko. Itaresu pi es' eva nayo. Ayam pan' ettha vacan' attho. Vasse vā[4] so[4] vassaŋ[4] āharatī ti, vassiko. Itaresu pi es' eva nayo. Tattha vassiko pāsādo nâti-ucco hoti nâtinīco, dvāra-vātapānāni pi 'ssa nâtibahūni nâtitanūni, bhumm' attharaṇa-paccattharaṇa-khajja-bhojjāni p' ettha missakāni[5] vattanti. Hemantike thambhā pi bhittiyo pi nīcā honti dvāra-vātapānāni tanukāni sukhuma-cchiddāni uṇhapavesan' atthāya bhitti-niyyūhāni harīyanti. Bhumm' attharaṇa-paccattharaṇā nivāsana-pārupanāni pan' ettha uṇhaviriyāni[6] kambal' ādīni vattanti, khajja-bhojjaŋ siniddhaŋ kaṭuka-sannissitañ ca. Gimhike thambhā pi bhittiyo pi uccā honti, dvāra-vātapānāni pan' ettha bahūni vipula-jālāni honti, bhumm' attharan' ādini dukūla-mayāni vattanti, khajja-bhojjāni madhura-rasa-sīta-viriyāni.[6] Vātapāna-samīpesu

---

[1] BC ānetvā.
[2] SS omit.
[3] BS vassituṃ.
[4] C vasso vassaṃ.
[5] B missakāne; C missakān' eva; S missakate.
[6] (?) B °bhariyāni.

c' ettha nava cāṭiyo ṭhapetvā udakassa pūretvā nīl' uppal' ādīhi saŋchādenti. Tesu tesu padesesu udaka-yantāni karonti yehi deve vassante viya udaka-dhārā nikkhamanti.

Nippurisehī ti purisa-virahitehi. Na kevalañ c' ettha turiyān' eva nippurisāni, sabba-ṭṭhānāni pi nippurisān' eva. Dovārikā pi itthiyo va, nahāpan' ādi-parikamma-karā pi itthiyo va. Rājā kira: Tathārūpaŋ issariya-sampattiŋ anubhavamānassa purisaŋ disvā puris' aṅkā[1] uppajjati, sā me puttassa mā ahosī ti, sabba-kiccesu itthiyo ṭhapāpesi.[2]

Paṭhamaka-Bhāṇavāra-Vaṇṇanā Niṭṭhitā.

2. 2. Dutiya-bhāṇavāre *gopānasika-vaṅkan* ti gopānasī[3] viya vaṅkaŋ.

Bhoggan ti: Khandhe kaṭiyaŋ jānusū ti, tīsu ṭhānesu ābhogga-vaṅkaŋ. *Daṇḍa-parāyanan* ti daṇḍa-gatikaŋ daṇḍa-paṭisaraṇaŋ. *Āturan* ti, jar' āturaŋ. *Gata-yobbanan* ti atikkanta-yobbanaŋ, pacchima-vaye ṭhitaŋ.

Disvā ti aḍḍha-yojana-yojana-ppamāṇena bala-kāyena parivuto susaŋvihit' ārakkho pi gacchanto yadā ratho purato hoti pacchā balakāyo, tādise okāse suddh' āvāsa-khīṇ' āsava-brahmehi attano ānubhāvena rathassa purato va dassitaŋ taŋ purisaŋ passitvā. Suddh' āvāsā kira: Mahāpuriso paṅke gajo viya pañcasu kāma-guṇesu laggo, satiŋ assa uppādessāmā ti, naŋ dassesuŋ. Evaŋ dassitañ ca naŋ Bodhisatto c' eva passati sārathi ca. Brahmāno pi hi Bodhisattassa appamād' atthaŋ sārathissa ca kathā-sallāp' atthaŋ taŋ dassesuŋ.

Kim pan' eso ti eso jiṇṇo ti. Kiŋ vuttaŋ hoti? "Nâhaŋ ito pubbe evarūpaŋ addasan ti?" pucchati.

Tena hī ti: "Yadi mayham pi evarūpehi kesehi evarūpena ca kāyena bhavitabbaŋ, tena hi samma sārathi *alaŋ dān' ajja uyyāna-bhūmiyā*, ajja: Yam uyyāna-bhūmiŋ passissāmā ti, gacchāma, alaŋ tāya uyyāna-bhumiyā ti" saŋvigga-hadayo saŋvegânurūpaŋ āha.

Antepura-gato ti itthi-janaŋ vissajjetvā siri-gabbhe ekako va nisinno.

Yatra hi nāmā ti: Yāya jātiyā sati jarā paññāyati, sā jāti

---

[1] B °āsaṅkā; C v.l. °saññā. [2] BC add 'va.' [3] C °siṃ.

dhi-r-atthu dhikkatā atthu jigucchām' etaŋ jātin ti, jātiyā mūlaŋ khaṇanto nisīdi, paṭhamena sallena hadaye viddho viya.

3. *Sārathiŋ āmantāpetvā* ti. Rājā kira nemittakehi kathitakālato paṭṭhāya ohita-soto va carati. So: Kumāro uyyānaŋ gacchanto antārā-magge nivatto ti sutvā, sāraṭhiŋ āmantāpesi.

4. *Mā h' eva kho* ti ādisu, Rajjaŋ mā na kāretu, mā pabbajatu, brāhmaṇānaŋ vacanaŋ mā saccaŋ hotū ti, evaŋ cintesī ti attho.

6. *Addasā kho* ti pubbe-vutta-nayen' eva Suddh' āvāsehi dassitaŋ addasa. *Ābādhikan* ti iriyāpatha-bhañjakena visabhāg' ābādhena ābādhikaŋ. *Dukkhitan* ti roga-dukkhena dukkhitaŋ *Bāḷha-gilānan* ti[1] adhimatta[1]-gilānaŋ.[1] *Palipannan* ti nimuggaŋ. *Jarā paññāyissati vyādhi paññāyissatī* ti: idhâpi, Yāya jātiyā sati idaŋ dvayaŋ paññāyati; dhi-r-atthu taŋ jātiŋ, ajātaŋ kheman ti, jātiyā mūlaŋ khaṇanto nisīdi dutiyena sallena viddho viya.

10. *Milātan* ti sivikaŋ. *Petan* ti ito paṭigataŋ. *Kāla-katan* ti kata-kālaŋ, yattakaŋ tena kālaŋ jīvitabbaŋ, taŋ sabbaŋ katvā niṭṭhapetvā, matan ti attho. Imam pi 'ssa purima-nayen' eva Brahmāno dassesuŋ. *Yatra hi nāmā* ti: idhâpi, Yāya jātiyā sati idaŋ[2] dvayaŋ[2] paññāyati, dhi-r-atthu taŋ jātiŋ, ajātaŋ kheman ti, jātiyā mūlaŋ khaṇanto nisīdi tatiyena sallena viddho viya.

14. *Bhaṇḍun* ti muṇḍaŋ. Imam pi 'ssa purima-nayen' eva Brahmāno dassesuŋ.

Sādhu dhamma-cariyā ti ādisu, Ayaŋ deva dhamma-caraṇabhāvo sādhū ti.

Pabbajito ti evaŋ ekam-ekassa padassa yojanā veditabbā: sabbāni c' etāni dasa-kusala-vevacanān' eva.

Avasāne pana *avihiŋsā* ti karuṇāya pubba-bhāgo, *anukampā* ti mettāya pubba-bhāgo. *Tena hī* ti uyyojan' atthe nipāto. Pabbajitaŋ hi 'ssa disvā va cittaŋ pabbajjāya ninnaŋ jātaŋ. Atha tena saddhiŋ kathetu-kāmo hutvā sārathiŋ uyyojento *tena hī* ti ādim[1] āha.

---

[1] SS omit.
[2] CS[d] idaṃ tayaṃ (C v.l. bhayaṃ).

15. *Atha kho bhikkhave* ti pabbajitassa sādhu dhamma-cariyā ti ādīni ca aññañ ca bahuŋ mahā-bala-kāyena rakkhita-samānassa[1] putta-dāra-sambādhe ghare vasato ādīnava-paṭisaŋyuttañ c' eva miga-bhūtena cetasā yathā sukhaŋ vane vasato pabbajitassa vivek' ādi-paṭisamyuttañ ca dhammiŋ kathaŋ sutvā, pabbajitu-kāmo hutvā *Atha kho bhikkhave Vipassi kumāro sārathiŋ āmantesi.*

Imāni ca cattāri disvā pabbajitabbaŋ nāma sabba-Bodhisattānaŋ vaŋso va tanti yeva paveṇi yeva. Aññe pi ca Bodhisattā yathā 'yaŋ[2] Vipassī kumāro evaŋ cirassaŋ cirassaŋ passanti. Amhākaŋ pana Bodhisatto cattāri pi ekadivasaŋ yeva disvā Mahābhinikkhamanaŋ nikkhamitvā Anoma[3]-nadī-tīre pabbajito. Ten' eva Rājagahaŋ patvā, tattha raññā Bimbisārena:

"Kim-atthaŋ paṇḍita pabbajito 'sīti?" puṭṭho āha:
"Jiṇṇañ ca disvā dukkhitañ ca vyādhitaŋ
Matañ ca disvā gataŋ āyu-saṅkhaŋ[4]
Kāsāya-vatthaŋ pabbajitañ ca disvā,
Tasmā ahaŋ pabbajito 'mhi rājā ti."

16. *Sutvāna tesan* ti tesaŋ caturasītiyā jāna-sahassānaŋ sutvā etad ahosi. *Orako* ti ūnako lāmako. *Anupabbajimsū* ti anupabbajitā ti. Kasmā pan' ettha yathâparato Khandha[5]-Tissānaŋ anupabbajjāya Bandhumatiyā rāja-dhāniyā nikkhamitvā ti vuttaŋ, evaŋ na vuttan ti? Nikkhamitvā sutattā ete kira sabbe pi Vipassissa kūmārassa[6] upaṭṭhāka-parisā. Te pāto va upaṭṭhānaŋ āgantvā, kumāraŋ disvā pātarās' atthāya gantvā, bhutta-pātarāsā āgamma: "Kuhiŋ kumāro?" ti pucchitvā, "Uyyāna-bhūmiŋ gato" ti sutvā, Tatth' eva naŋ dakkhissāmā ti, nikkhantā, nivattamāmaŋ sāratthiŋ disvā: "Kumāro pabbajito" ti, c' assa vacanaŋ sutvā sutaṭṭhāne yeva sabb' ābharaṇāni omuñcitvā antarāpanato kāsāyapītāni vatthāni āharāpetvā kesa-massuŋ ohāretvā pabbajiŋsu. Iti nagarato nikkhamitvā bahi-nagare sutattā: Idha Bandhumatiyā rāja-dhāniyā nikkhamitvā ti, na vuttaŋ.

---

[1] BC rakkhiyamānassa.
[2] BS naṃ.
[3] C Anomā°.
[4] C āyusaṅkhayaŋ.
[5] C Khaṇḍha°.
[6] S omits.

Cārikaŋ carati ti gata-gata-ṭṭhāne mahā-maṇḍapaŋ katvā, dānaŋ sajjetvā āgamma svātanāya nimantayato janassa āyācita-bhikkham[1] eva[1] paṭigaṇhanto cattāro māse cārikaŋ carati.

17. *Ākiṇṇo* ti iminā gaṇena parivuto. Ayam pana vitakko Bodhisattassa kadā uppanno ti? Sve Visākha-puṇṇamā bhavissatī ti, cātuddasī-divase. Tadā kira so: Yath' eva maŋ ime pubbe gihī bhūtaŋ parivāretvā caranti, idāni pi tath' eva: Kim iminā gaṇenā ti, gaṇa-saṅgaṇikāya ukkaṇṭhitvā: Ajj' eva gacchāmī ti cintetvā, puna: Ajja avelā, sace idāni gamissāmi sabbe p' ime jāṇissanti, sve gamissāmī ti, cintesi. Taŋ divasañ ca Uruvela-gāma-sadise gāme gāma-vāsino svātanāya nimantayiŋsu. Te caturāsīti sahassānam pi tesaŋ[2] pabbajitānam Mahāpurisassa ca pāyāsam eva paṭiyādayiŋsu. Atha Mahāpuriso puna-divase tasmiŋ gāme tehi pabbajitehi saddhiŋ bhatta-kiccaŋ katvā vasanaṭṭhānaŋ eva[2] agamāsi. Tattha te pabbajitā Mahāpurisassa vattaŋ dassetvā attano attano ratti-ṭṭhāna-divā-ṭṭhānāni paviṭṭhā, Bodhisatto pi paṇṇa-sālaŋ pavisitvā nisinno.

Ṭhite majjhantike[3] kāle sannisinnesu pakkhisu
Saṇat' eva mahāraññaŋ taŋ bhayaŋ paṭibhāti man* ti.

Evarūpe pavivek' ārāmānaŋ bhaya-kāle sabba-sattānaŋ sa-daratha-kāle yeva: Ayaŋ kālo ti, nikkhamitvā paṇṇasālāya dvāraŋ pidahitvā Bodhimaṇḍâbhimukho pāyāsi. Aññadā pi ekasmiŋ ṭhāne vicaranto Bodhimaṇḍaŋ passati, nisīdituŋ pan' assa cittaŋ na[4] pubbaŋ.[4] Taŋ divasaŋ pan' assa ñāṇaŋ paripākaŋ gataŋ. Tasmā alaṅkataŋ Bodhimaṇḍaŋ disvā ārohaṇ' atthāya cittaŋ uppannaŋ. So dakkhiṇa-disābhāgena upagamma padakkhiṇaŋ katvā, puratthima-bhāge cuddasa-hatthaŋ pallaṅkaŋ paññāpetvā caturaṅga-viriyaŋ adhiṭṭhahitvā: Yāva Buddho na homi, na tāva ito uṭṭhahāmī[5] ti paṭiññaŋ karitvā nisidi. Imaŋ assa vūpakāsaŋ sandhāya *Eko gaṇasmā vūpakaṭṭho vihāsī* ti vuttam.

* S. I. 7 *and* 203.

[1] S °bhikkhave ca. [2] S omits. [3] B majjhanhike.
[4] B na bhūtapubbaṃ, C. na natapubbaṃ. [5] C vuṭṭh°.

Aññen' eva tānī ti. Te kira sāyaŋ Bodhisattassa upaṭṭhānaŋ āgantvā, paṇṇa-sālaŋ parivāretvā nisinnā: "Ativikālo jāto, upadhārethā" ti vatvā, paṇṇa-sālaŋ vivaritvā, taŋ apassantā pi: Kuhim gato ti, nânubandhiŋsu. Gaṇa-vāse nibbiṇṇo, eko viharitu-kāmo maññe Mahāpuriso, Buddha-bhūtaŋ yeva taŋ passissāmā ti, anto Jambudīpâbhimukhā cārikaŋ pakkantā.

18. *Vās' upagatassā* ti Bodhi-maṇḍe eka-ratti-vāsaŋ upagatassa. *Raho-gatassā* ti rahasi gatassa. *Paṭisallīnassā* ti ekī-bhāva-vasena nilīnassa. *Kicchan* ti dukkhaŋ. *Cavati ca uppajjati cā* ti idaŋ dvayaŋ pana aparâparaŋ cuti-paṭisandhiŋ sandhāya vuttaŋ. *Jarāmaraṇassā* ti. Ettha yasmā pabbajanto[1] jiṇṇa-vyādhi-mate yeva disvā pabbajito, tasmā 'ssa jarā-maraṇam eva upaṭṭhāti. Ten' āha *jarā-maraṇassā* ti. Iti jarā-maraṇaŋ mūlaŋ katvā abhiniviṭṭhassa bhavaggato[1] otarantassa viya *Atha kho bhikkhave Vipassissa Bodhisattassa etad ahosi.*

Yoniso-manasikārā ti upāya-manasikārā patha-manasi-kārā. Anicc' ādīni hi anicc' ādito va manasikāroto yoniso-manasikāro nāma hoti. Ayañ ca: Kismiŋ nu kho sati jāti ādīni honti, kismiŋ asati na hontī ti, udaya-bbayânupassanā-vasena pavattattā tesaŋ aññataro, tasmā 'ssa ito yoniso-manasikārā iminā upāyena manasi-kārena.

Ahu paññāya abhisamayo Bodhisattassa paññāya, yasmiŋ sati jarā-maraṇaŋ hoti, tena jarā-maraṇa-kāraṇena saddhiŋ samāgamo ahosi. Kim pana tan ti? Jāti. Ten' āha: *Jātiyā kho sati jarā-maraṇaŋ hotī* ti. Yā[2] va[2] jarā-maraṇassa kāranapariggāhikā paññā, tāya saddhiŋ Bodhisattassa samāgamo ahosī ti. Ayaŋ ettha attho. Eten' upāyena sabba-padāni veditabbāni. *Nāmarūpe kho sati viññāṇan* ti: Ettha pana saṅkhāresu sati viññāṇan ti ca avijjāya sati saṅkhārā ti ca, vattabbaŋ bhaveyya. Tad ubhayam pi na gahitaŋ. Kasmā? Avijjā saṅkhārā hi atīto bhavo. Tehi saddhiŋ ayaŋ vipassanā na ghaṭiyati. Mahāpuriso hi paccuppannavasena abhiniviṭṭho. Nanu ca avijjā saṅkhārehi adiṭṭhehi na sakkā Buddhena bhavitun ti? Saccaŋ na sakkā. Iminā pana te bhava-upādāna-taṇhā-vasena eva diṭṭhā ti. Imasmiŋ

---

[1] B bhagavato. [2] B yā cāyaṃ.

ṭhāne vitthārato Paṭicca-samuppāda-kathā* kathetabbā, sā pan' esā Visuddhimagge† kathitā va.

19. *Paccudāvattatī* ti paṭinivattati. Katamaŋ pan' ettha *viññāṇaŋ paccudāvattatī* ti? Paṭisandhi-viññāṇam pi vipassanā-viññāṇam pi. Tattha paṭisandhi-viññāṇaŋ paccayato paṭinivattati, vipassanā-viññāṇaŋ ārammaṇato. Ubhayam pi nāma-rūpaŋ nâtikkamati, nāma-rūpato paraŋ na gacchati. *Ettāvatā jāyetha vā* ti ādisu, viññāṇe nāmarūpassa paccaye honte, nāmarūpe viññāṇassa paccaye honte, dvīsu[1] aññamañña-paccayesu hontesu, ettakena jāyetha vā uppajjetha vā. Ito hi paraŋ añño kiŋ jāyeyya vā uppajjeyya vā? Nanu etad eva jāyati ca uppajjati cā ti? Evaŋ saddhiŋ aparâparaŋ cuti-paṭisandhīhi pañca padāni dassetvā, puna taŋ *ettāvatā* ti vuttaŋ atthaŋ niyyādento,[2] *yadidaŋ nāmarūpa-paccayā viññāṇaŋ viññāṇa-paccayā nāmarūpan* ti vatvā, tato paraŋ anuloma-paccay' ākāra-vasena viññaṇa-paccayā nāma-rūpa-mūlakaŋ āyatim pi jarā-maraṇaŋ dassetuŋ *nāmarūpa-paccayā saḷāyatanan* ti ādim āha.

Tattha *kevalassa dukkha-kkhandhassa samudayo hotī* ti sakalassa jāti-jarā-maraṇa-soka-parideva-dukkha-domanass' upāyās' ādi-bhedassa dukkha-rāsissa nibbatti hotī ti. Iti Mahāpuriso sakalassa vaṭṭa-dukkhassa nibbattiŋ addasa. *Samudayo samudayo ti kho* ti nibbatti nibbattī ti kho. *Ananussutesū*[3] ti, na anussutesu, assuta-pubbesu. *Cakkhuŋ udapādī* ti ādisu: Udaya-dassana-paññā c' esā dassana-atthena, cakkhu-ñāṇa-karaṇ' atthena ñāṇaŋ, pajānan' atthena paññā, nibbijjhitvā paṭivijjhitvā uppann' atthena vijjā, obhāsan' atthena āloko ti ca vuttā, yath' āha: *cakkhuŋ udapādī* ti dassan' atthena, *ñāṇaŋ udapādī* ti ñāṇ' atthena, *paññā udapādī* ti pajānan' atthena, *vijjā udapādī* ti paṭivedh' atthena, *āloko udapādī* ti obhās' atthena. Cakkhu-dhammo dassanaṭṭho attho, ñāṇa-dhammo ñāṇaṭṭho attho, paññā-dhammo pajānanaṭṭho attho, vijjā-dhammo paṭivedhaṭṭho attho, āloka-dhammo obhāsaṭṭho attho ti. Ettakehi padehi

---

* See below, Com. on Nidānasutta. † Vism ch. XVII.

---

1 B adds 'pi.' 2 B niyyātento. 3 B prefixes 'pubbe.'

kiŋ kathitan ti? Imasmiŋ hi sati idaŋ hotī ti, paccaya-saññjānanamattaŋ kathitaŋ. Atha vā vīthi-paṭipannā taruṇa-vipassanā kathitā ti.

21. *Adhigato kho my-âyan* ti, adhigato me ayaŋ maggo ti. *Vipassanā maggo bodhāyā* ti catu-sacca-bujjhan' atthāya nibbāna-bujjhan' atthāya eva vā. Api ca bujjhatī ti bodho, ariya-maggass' etaŋ nāmaŋ, tad-atthāyā ti pi vuttaŋ hoti, vipassanā-magga-mūlako hi ariya-maggo ti. Idāni taŋ maggaŋ niyyātento *yadidaŋ nāmarūpa-nirodhā* ti ādim āha. Ettha ca *viññāṇa-nirodho* ti ādīhi paccatta-padehi nibbānam eva kathitaŋ. Iti Mahāpuriso sakalassa vaṭṭa-dukkhassa anibbatti-nirodhaŋ addasa.

Nirodho nirodho ti kho ti, anibbatti anibbattī ti kho.

Cakkhun ti ādīni vutt' atthān' eva. Idha pana sabbeh' eva etehi padehi: Imasmiŋ asati idaŋ na hotī ti, nirodha-saññjānanamattam eva kathitaŋ. Atha vā vuṭṭhāna-gāminī balava-vipassanā kathitā ti.

22. *Aparena samayenā* ti evaŋ paccayañ ca nirodhañ ca viditvā tato apara-bhāge. *Upādāna-kkhandhesū* ti, upādānassa paccaya-bhūtesu khandhesu. *Udaya-ḅbayânupassī* ti, tam eva paṭhamaŋ diṭṭhaŋ udayañ cavayañ ca anupassamāno. *Vihāsī* ti, sikhā-ppattaŋ vuṭṭhāna-gāminiŋ vipassanaŋ vaḍḍhento[1] vihari.[2] Idaŋ kasmā vuttaŋ? Sabbe yeva hi pūrita-pāramino Bodhisattā pacchima-bhave puttassa jāta-divase mahâbhinikkhamanaŋ nikkhamitvā pabbajitvā padhānaŋ anuyuñjitvā bodhi-pallaṅkaŋ āruyha Māra-balaŋ vidhamitvā paṭhama-yāme pubbe-nivāsaŋ anussaranti, dutiya-yāme dibba-cakkhuŋ visodhenti, tatiya-yāme paccay' ākāraŋ sammasitvā ānâpāna-catu-jjhāṇato vuṭṭhāya pañcasu khandhesu abhinivisitvā udāya-bbaya-vasena sama-ppaññāya salakkhaṇāni disvā yāva gotrabhū-ñāṇa-vipassanaŋ vaḍḍhetvā ariya-maggena sakala-buddha-guṇe paṭivijjhanti. Ayam pi ca Mahāpuriso pūrita-pāramī. So yathā-vuttaŋ sabbaŋ anukkamaŋ katvā pacchima-yāme ānâpāna-catu-jjhānā vuṭṭhāya pañcasu khandhesu abhinivisitvā vutta-ppakāraŋ udayavaya-vipassanaŋ ārabhi. Taŋ dassetuŋ idaŋ vuttaŋ.

---

[1] Sic C; B vahanto, SS vā bhanto.

[2] CS viharati.

Tattha *Iti rūpan* ti: Idaŋ rūpaŋ ettakaŋ rūpaŋ, ito uddhaŋ rūpaŋ n' atthī ti, ruppana-sabhāvañ c' eva bhūtûpādāya bhedañ ca ādiŋ katvā lakkhaṇa-rasa paccupaṭṭhāna-pada-ṭṭhāna-vasena anavasesa-rūpa-pariggaho vutto.

Iti rūpassa samudayo ti, iminā evaŋ pariggahitassa rūpassa samudaya-vipassanaŋ vuttaŋ. Tattha *iti* ti evaŋ samudayo hotī ti attho. Tassa vitthāro: Avijjā-samudayā rūpa-samudayo, taṇhā-samudayā kamma-samudayo, āhāra-samudayā rūpa-samudayo, nibbatti-lakkhaṇam passanto pi rūpa-kkhandhassa udayaŋ passatī ti, evaŋ veditabbo. Atthaṅgame pi avijjā-nirodhā rūpa-nirodho, vipariṇāma-lakkhaṇaŋ passanto pi rūpa-kkhandhassa nirodhaŋ passatī ti. Ayaŋ[1] vitthāro.

Iti vedanā ti ādisu: Ayaŋ vedanā ettikā vedanā, ito uddhaŋ vedanā n' atthi. Ayaŋ saññā, ime saṅkhārā, idaŋ viññāṇaŋ ettakaŋ viññāṇaŋ, ito uddhaŋ viññāṇaŋ n' atthī ti, vedayita-sañjānana-abhisaṅkharaṇa-vijānana-sambhāvañ c' eva sukh' ādi-rūpa-saññ' ādi-phass' ādi-cakkhu-viññāṇ' ādi-bhedañ c' ādiŋ katvā lakkhaṇa-rasa-paccupaṭṭhāna-pada-ṭṭhāna-vasena anavasesa-vedanā-saññā-saṅkhāra-viññāṇa-pariggaho vutto.

Iti vedanāya samudayo ti ādihi pana evaŋ pariggahitānaŋ vedanā saññā saṅkhārā viññāṇaŋ samudaya-dassanaŋ vuttaŋ. Tatrâpi *iti* ti evaŋ samudayo hotī ti attho. Tesam pi vitthāro: Avijjā-samudayā[2] vedanā-samudayo ti, rūpe vuttanayen' eva veditabbo. Ayam pana viseso: Tīsu khandhesu āhāra-samudayā avatvā phassa-samudayā ti vattabbaŋ. Viññāṇa-kkhandhe: Nāmarūpa-samudayā ti, atthaṅgama-padam pi tesaŋ yeva vasena yojetabbaŋ. Ayaŋ ettha saṅkhepo, vitthārato pana udaya-vaya-vinicchayo sabb' ākāra-paripūro Visuddhimagge* vutto.

Tassa pañcas' upādāna-kkhandhesu udaya-vayânupassino viharato ti tassa Vipassissa Bodhisattassa imesu rūp' ādisu pañcas' upādāna-kkhandhesu sama-paññāsa-lakkhaṇa-vasena udaya-vayânupassino viharato yathânukkamena vaḍḍhito vipassanā-ñāṇena anuppāda-nirodhena nirujjhamānehi āsava-saṅkhātehi kilesehi anupādāya agahetvā va cittaŋ vimucci.

* Vism 629 sq.

[1] B adds 'assa.' [2] SS °samudayo.

Tad etaŋ magga-kkhaṇe vimuccati nāma phala-kkhaṇe vimuttaŋ nāma, magga-kkhaṇe vā vimuttañ c' evaŋ vimuccati ca phala-kkhaṇe vimuttam eva. Ettāvatā ca Mahāpuriso sabbabandhana-vippamutto suriya-rasmi-samphuṭṭham iva padumaŋ suvikasita-citta-santāno cattāri magga-ñāṇāni cattāri phala-ñāṇāni catasso paṭisambhidā catu-yoni-paricchedakaŋ ñāṇaŋ pañca-gati-paricchedakaŋ ñāṇaŋ cha asādhāraṇa-ñāṇāni sakale ca Buddha-guṇe hatthagate katvā paripuṇṇa-saṅkappo bodhi-pallaṅke nisinno va:

Aneka-jāti-saŋsāraŋ sandhāvissaŋ anibbisaŋ
Gaha-kārakaŋ gavesanto dukkhā jāti punappunaŋ
Gaha-kāraka, diṭṭho 'si, puna gehaŋ na kāhasi
Sabbā te phāsukā bhaggā gaha-kūṭaŋ visaṅkhataŋ
Visaṅkhāra-gataŋ cittaŋ taṇhānaŋ khayaŋ ajjhagā.*

Ayo-ghana-hatass'[1] eva jalato jātavedassa
Anupubbûpasantassa yathā na ñāyate[2] gati,
Evaŋ sammā-vimuttānaŋ kāma-bandh' ogha-tārinaŋ
Paññāpetuŋ gati n' atthi pattānaŋ acalaŋ sukhan ti.†

Evaŋ manasikaronto sarada-suriyo viya puṇṇa-cando viya virocitthā ti.

Dutiyaka-Bhāṇavāra-Kathā Niṭṭhitā.

3. 1. Tatiyaka-bhāṇavāre *Yannūnâhaŋ dhammaŋ deseyyan* ti yadi panâhaŋ dhammaŋ deseyyaŋ. Ayaŋ pana vitakko kadā uppanno ti? Buddha-bhūtassa aṭṭhame sattāhe. So kira Buddho hutvā sattāhaŋ bodhi-pallaṅke nisīdi. Tato vuṭṭhāya sattāhaŋ bodhi-pallaṅkaŋ olokento aṭṭhāsi, sattāhaŋ ratana-caṅkame caṅkami, sattāhaŋ Ratana-gabbhe dhammaŋ vicinanto nisīdi, sattāhaŋ Ajapāla-nigrodhe nisīdi, sattāhaŋ Mucalinde nisīdi, sattāhaŋ Rājāyatane nisīdi. Tato vuṭṭhāya aṭṭhame sattāhe puna āgantvā Ajapāla-nigrodhe nisinna-

* Dh 153, 154; Cp. Thag 183 sq.; J I. 76; DA I. 16; Smps 17; Mann VI. 79, 81.
† Ud 93.

[1] SS °gatass'. [2] MSS. naṃ ñāyate.

mattass' eva sabba-buddhānaŋ āciṇṇa-samāciṇṇo ayam eva ito anantaro ca vitakko uppanno.

Tattha *adhigato* ti paṭividdho. *Dhammo* ti catusacca-dhammo ti. *Gambhīro* ti uttāna-bhāva-paṭikkhepa-vacanaŋ etaŋ. *Duddaso* ti gambhīrattā va duddaso, dukkhena daṭṭhabbo, na sakkā sukhena daṭṭhuŋ, duddasattā ca *duranubodho* dukkhena avabujjhitabbo, na sakkā sukhena avabujjhituŋ. *Santo* ti nibbuto. *Paṇīto* ti atappako. Idaŋ dvayaŋ lok' uttaram eva sandhāya vuttaŋ. *Atakkâvacaro* ti takkena avacaritabbo ogāhitabbo[1] na hoti, ñāṇena va avacaritabbo. *Nipuṇo* ti saṇho. *Paṇḍita-vedanīyo* ti sammā-paṭipadaŋ paṭipannehi veditabbo.

Ālaya-rāmā ti. Sattā pañca-kāma-guṇesu, allīyanti[2] tasmā te ālayā ti vuccanti. Aṭṭha-sataŋ taṇhā-vicaritāni ālayanti, tasmā ālayā ti vuccanti. Tehi ālayehi ramantī ti *ālaya-rāmā*. Ālayesu ratā ti *ālaya-ratā*. Ālayesu suṭṭhumuditā *ālaya-sammuditā*. Yathā hi susajjita-puppha-phala-bharita-rukkh' ādi-sampannaŋ uyyānaŋ paviṭṭho rājā tāya tāya sampattiyā[3] sammudito[4] samodita-pamodito[4] hoti,[4] na ukkaṇṭhati, sāyam pi nikkhamituŋ na icchati, evam imehi pi kām' ālaya-taṇh' ālayehi sattā ramanti saŋsāra-vaṭṭe sammuditā anukkaṇṭhitā vasanti. Tena tesaŋ Bhagavā duvidham pi ālayaŋ uyyāna-bhūmiŋ viya dassento *ālaya-rāmā* ti adim āha.

Yad-idan ti nipāto, tassa ṭhānaŋ sandhāya yaŋ idan ti, paṭicca-samuppādaŋ sandhāya yo ayan ti evaŋ attho daṭṭhabbo.

Ida-ppaccayatā paṭicca-samuppādo ti, imesaŋ paccayā ida-ppaccayā eva ida-ppaccayatā ca, so[5] paṭicca-samuppādo saṅkhār' ādi-paccayānaŋ avijj' ādīnaŋ etaŋ adhivacanaŋ.

Sabba-saṅkhāra-samatho ti ādi sabbaŋ nibbānam eva. Yasmā hi taŋ āgamma sabba-saṅkhāra-vipphanditāni sammanti, tasmā *sabba-saṅkhāra-samatho* ti vuccati. Yasmā ca taŋ āgamma sabbe upadhiyo[6] paṭinissaṭṭhā honti, sabbā taṇhā

---

1 Sic C; B obāhitabbo, S obhāhitabbo.
2 B ālayanti.
3 CB add 'ramati.'
4 B pamudito āmodito hoti.
5 MSS. sā.
6 BC upadhayo.

khīyanti, sabbe kilesa-rāgā virajjanti, sabbaŋ dukkhaŋ nirujjhati, tasmā *sabbûpadhi-paṭinissaggo taṇha-kkhayo virāgo nirodho* ti vuccati. Sā pan' esā taṇhā bhavena bhavaŋ phalena vā saddhiŋ kammaŋ vinati[1] saŋsibbatī ti katvā vānan ti vuccati. Tato nikkhantaŋ vānato ti *nibbānaŋ*.

So mam' assa kilamatho ti yā ajānantānaŋ desanā nāma so mama kilamatho assa, sā mama vihesā assā ti attho, kāya-kilamatho c' eva kāya-vihesā ca assā ti vuttaŋ hoti. Citte pana ubhayam p' etaŋ Buddhānaŋ n' atthi.

2. *Api ssū* ti, anubrūhaṇ' atthe nipāto. So: na kevalaŋ etad ahosi, *imā pi gāthā paṭibhaŋsū* ti dīpeti.

Vipassin ti ādisu Vipassissa Bhagavato arahato sammāsambuddhassā ti attho.

Anacchariyā ti anu-acchariyā.[2] *Paṭibhaŋsū* ti paṭibhāṇa-saṅkhātassa ñāṇassa gocarā ahesuŋ, parivitakkayitabbataŋ pāpuṇiŋsu.

Kicchenā ti na[3] dukkhā[3] paṭipadāya. Buddhānan ti cattāro pi maggā sukhā paṭipadā ca honti. Pārami-pūraṇakāle pana sarāga-sadosa-samohass' eva sato āgatānaŋ yācakānaŋ alaṅkata-paṭiyattaŋ sīsaŋ kantitvā gala-lohitaŋ nīharitvā su-añjitāni akkhīni uppāṭetvā kula-vaŋsa-padīpaŋ puttaŋ manāpa-cārinaŋ bhariyan ti evam ādīni dentassa, aññāni khanti-vādi-sadisesu attabhāvesu chejja-bhejj' ādīni pāpuṇantassa āgamanīya-paṭipadaŋ sandhāy' etaŋ vuttaŋ.

Halan ti ettha ha-kāro nipātamatto, alan ti attho. *Pakāsitun* ti desituŋ.[4] Evaŋ kicchena adhigatassa dhammassa alaŋ desituŋ[4] pariyattaŋ desituŋ:[4] ko attho desitenā ti vuttaŋ hoti.

Rāga-dosa-paretehī ti rāga-dosa-phuṭṭhehi rāga-dosânugatehi. *Paṭisota-gāmin* ti, nicc' ādīnaŋ paṭisotaŋ anicca-dukkha-anattā-asubhan ti evaŋ-gataŋ catu-sacca-dhammaŋ. *Rāga-rattā* ti kāma-rāgena bhava-rāgena diṭṭhi-rāgena ca rattā. *Na dakkhintī* ti: Aniccaŋ dukkhaŋ anattā asubhan ti, iminā sabhāvena na passissanti, te apassante ko sakkhissati evaŋ gāhāpetuŋ? *Tamo-kkhandhena*

---

[1] S° vināti.
[2] BS[d] anucchariyā.
[3] BC na dukkhena dukkhā.
[4] B desetuṃ.

āvutā ti avijjā-rāsinā ajjhotthatā. *App' ossukkatāyā* ti, nirussukka-bhāve adesetu-kāmatāya ti attho. Kasmā pan' assa evaŋ cittaŋ nami, nanu esa: "Mutto moceyyāmi tiṇṇo tāreyyāmi":

Kim me aññāta-vesena dhammaŋ sacchikatena vā
Sabbaññutaŋ pāpuṇitvā tārayissaŋ sadevake ti*

patthanaŋ katvā pāramiyo pūretvā sabbaññutaŋ patto ti. Saccaŋ etaŋ. Paccavekkhanânubhāvena pan' assa evaŋ cittaŋ nami. Tassa hi sabbaññutaŋ patvā sattānaŋ kilesa-gahaṇataŋ dhammassa ca gambhīrataŋ paccavekkhantassa sattānaŋ kilesa-gahaṇatā ca dhamma-gabhīratā ca sabb' ākārena pākaṭā jātā. Ath' assa: Ime sattā kañjiya-puṇṇa-lābu viya takka-harita-cāṭī viya vasā-tela-pīta-pilotikā viya añjana-makkhita-hattho viya kilesa-bharitā atisaṅkiliṭṭhā rāga-rattā dosa-duṭṭhā moha-mūḷhā. Te kiŋ nāma paṭivijjhissantī ti, cintayato kilesa-gahaṇa-paccavekkhanânubhāvenâpi evaŋ cittaŋ nami. "Ayañ ca dhammo paṭhavī-sandhāraka-udaka-kkhandho viya gambhīro, pabbatena paṭicchādetvā ṭhapita-sāsapo[1] viya duddaso, satadhā bhinnassa vāḷassa koṭi[2] viya aṇu. Nanu[3] mayā hi imaŋ dhammaŋ paṭivijjhituŋ vāyamantena adinnaŋ dānaŋ nāma n' atthi, arakkhitaŋ sīlaŋ nāma, apūritā kāci pāramī nāma n' atthi. Tassa me nirussāhaŋ viya Māra-balaŋ vidhamantassâpi paṭhavī na kampittha, pathama-yāme pubbe-nivāsaŋ anussarantassâpi na kampittha, majjhima-yāme dibba-cakkhuŋ visodhentassâpi na kampittha, pacchima-yāme pana paticca-samuppādaŋ paṭivijjhantass' eva dasa-sahassī loka-dhātu kampittha. Iminā[4] divasenâpi[4] tikkha-ñāṇena kicchen' evâyaŋ dhammo paṭividdho. Taŋ lokiya-mahājanā kathaŋ paṭivijjhissantī?" ti. Dhamma-gambhiratā paccavekkhanânubhāvenâpi evaŋ *cittaŋ namī* ti veditabbaŋ.

Api ca Brahmunā yācite[5] desetu-kāmatāya pi 'ssa evaŋ

---

* J I. 14 (verse 65, with 'Buddho hessaṃ' for 'tārayissaṃ').

---

[1] CS omit sāsapo.
[2] B koṭiyā koṭiŋ paṭipādanaŋ viya duranubodho. Nanu . . .
[3] S omits.
[4] BC iti mādisenâpi.
[5] C āyācite.

cittaŋ nami, jānāti hi Bhagavā: Mama app'ossukkatāya citte namamāne Mahābrahmā dhamma-desanaŋ yācissati. Ime ca sattā brahma-garukā, tato te: Satthā kira dhammaŋ na desetukāmo ahosi. Atha naŋ Mahābrahmā yācitvā desāpesi, santo vata bho[1] dhammo paṇīto[2] ti, maññamānā sussusissantī ti, imam pi 'ssa kāraṇaŋ paṭicca *app' ossukkatāya cittaŋ nami no dhamma-desanāyā* ti veditabbaŋ.

Aññatarassā ti Ettha kiñcāpi aññataro ti vuttaŋ. Atha kho imasmiŋ cakkavāḷe jeṭṭha-Mahābrahmā eso ti veditabbo.

Nassati vatā ti So kira imaŋ saddaŋ tathā nicchāresi yathā dasasahassī lokadhātu Brahmāṇo sutvā sabbe sannipatiŋsu.

Yatra hi nāmā ti yasmiŋ nāma loke.

3. *Purato pātur ahosī* ti tehi dasahi Brahma-sahassehi saddhiŋ pātur ahosi.

Appa-rajakkha-jātikā ti paññā-maye akkhimhi appaŋ parittaŋ rāga-dosa-moha-rajaŋ, etesaŋ evaŋ-sabhāvo ti: appa-rajakkha-jātikā.

Assavanatā ti assavanatāya.

Bhavissantī ti Purima-buddhesu dasa-puñña-kiriya[3]-vasena katâdhikārā paripāka-gata-padumāni viya suriya-rasmi-samphassaŋ dhamma-desanaŋ yeva ākaṅkhamānā catuppadika-gāthâvasāne ariya-bhūmiŋ okkaman' arahā na eko na dve, aneka-sata-sahassā *dhammassa aññātāro bhavissantī* ti dasseti.

6. *Ajjhesanaṅ* ti evaŋ tikkhattuŋ yācanaŋ.

Buddha-cakkhunā ti indriya-paropariya-ñāṇena ca āsayânusaya-ñāṇena ca. Imesaŋ hi dvinnaŋ ñāṇānaŋ Buddha-cakkhū ti nāmaŋ; sabbaññuta-ñāṇassa samanta-cakkhū ti; tiṇṇaŋ magga-ñāṇānaŋ dhamma-cakkhū ti.

Appa-rajakkhe ti ādisu yesaŋ vutta-nayen' eva paññā-cakkhumhi rāg' ādi-rajaŋ appaŋ te *appa-rajakkhā*; yesaŋ taŋ mahantaŋ te *mahā-rajakkhā*. Yesaŋ saddh' ādīni indriyāni tikkhāni te tikkh' indriyā; yesam tāni mudūni te *mud' indriyā*. Yesaŋ te yeva saddh' ādayo ākārā sundarā te *sv' ākārā*. Ye va kathitaŋ kāraṇaŋ sallakkhenti sukhena sakkā honti viññāpetuŋ te *suviññāpayā*. Ye paralokañ c' eva vajjañ ca bhayato passanti te *paraloka-vajja-bhaya-dassāvino* nāma.

---

[1] C so *for* bho. [2] BC add vata bho (C so). [3] B adds °vatthu°.

Ayam pan' ettha pāli:[1] "Saddho puggalo appa-rajakkho, assaddho puggalo mahā-rajakkho, āraddha-viriyo . . . kusīto . . ., upaṭṭhita-ssati . . . muṭṭha-ssati . . ., samāhito . . . asamāhito . . ., paññāvā . . . duppañño puggalo mahā-rajakkho. Tathā saddho puggalo tikkh' indriyo . . . pe . . . paññāvā puggalo paraloka-vajja-bhaya-dassāvī, duppañño puggalo na paraloka-vajja-bhaya-dassāvī." *Loko* ti[2] ca khandha-loko dhātu-loko āyatana-loko sampatti-bhava-loko vipatti-bhava-loko. Eko loko: sabbe sattā āhāra-ṭṭhitikā. Dve lokā: nāmañ ca rūpañ ca. Tayo lokā: tisso vedanā. Cattāro lokā: cattāro āhārā. Panca lokā: panc' upādāna-kkhandhā. Cha lokā: cha ajjhattikāni āyatanāni. Satta lokā: satta viññāṇa-ṭṭhitiyo. Aṭṭha lokā: aṭṭha loka-dhammā. Nava lokā: nava satt' āvāsā. Dasa lokā: das' āyatanāni. Dvādasa lokā: dvādas' āyatanāni. Aṭṭhārasa lokā: aṭṭhārasa dhātuyo. *Vajjan* ti, sabba-kilesā vajjā sabbe duccaritā vajjā sabbe abhisaṅkhārā vajjā sabbe bhava-gāmi-kammā vajjā: iti imasmiñ ca loke iti imasmiñ ca vajje tibbā bhaya-saññā paccupaṭṭhitā hoti seyyathā pi ukkhittâsike vadhake. Imehi paññāsāya ākārehi imāni panc' indriyāni jānāti passati aññāti paṭivijjhati: idaŋ Tathāgatassa indriya-paro-pariyatta-ñāṇan ti.

Uppaliniyan ti, uppala-vane. Itaresu pi es' eva nayo.

Anto-nimugga-posinī ti, yāni anto-nimuggān' eva posiyanti.

Udakaŋ accuggamma tiṭṭhantī[3] ti udakaŋ atikkamitvā tiṭṭhanti.

Tattha yāni accuggamma ṭhitāni suriya-rasmi-samphassaŋ āgamayamānāni tāni ajja pupphanakāni, yāni samodakaŋ ṭhitāni tāni sve pupphanakāni, yāni udakā anuggatāni[4] anto-nimuggatāni anto-nimugga-posinī tāni tatiya-divase pupphanakāni, udakā pana anuggatāni aññāni pi saroga[5]-uppal' ādīni

---

[1] Ps I. 121.

[2] The definition of 'loka' in the following tallies on the whole with that given at Vism 204 and that at Nd[2] 551 (p. 241). Both the Vism passage and our exegesis here leave out 'ekādasa lokā: ekādasa kāmabhavā' after 'dasa lokā,' etc. In the latter the Nd has "upakkilesā' instead of 'āyatanāni.' See also Ps I. 122.

[3] SS ṭhanti (as DT). [4] B anugatāni. [5] B saroja°.

nāma atthi. Yāni n' eva pupphissanti kacchapa[1]-bhakkhā n' eva bhavissanti, tāni pāḷiyā n' ārūḷhāni āharitvā dipetabbānī ti dīpitāni.

Yath' eva hi tāni catubbidhāni pupphāni evam eva: Ugghaṭitaññū vipacitaññū neyyo[2] pada-paramo ti, cattāro puggalā.* Tattha yassa puggalassa saha-udāhaṭa-velāya dhammâbhisamayo hoti ayaŋ vuccati puggalo ugghaṭitaññu. Yassa puggalassa saṅkhittena vitthārena atthe vibhajiyamāne dhammâbhisamayo hoti ayaŋ vuccati puggalo vipacitaññu. Yassa puggalassa uddisato paripucchato yoniso-manasikārato[3] kalyāṇa-mitte sevato bhajato payirūpāsato dhammâbhisamayo hoti ayaŋ vuccati puggalo neyyo. Yassa puggalassa bahum pi suṇato bahum pi bhaṇato bahum pi dhārayato bahum pi vācayato na tāya jātiyā dhammâbhisamayo hoti ayaŋ vuccati puggalo pada-paramo.

Tattha Bhagavā uppala-van' ādi-sadisaŋ dasa-sahassī-lokadhātuŋ olokento ajja-pupphakāni viya ugghaṭitaññū, svepupphakāni viya vipacitaññū, tatiya-divase pupphakāni viya neyyo, kacchapa[1]-bhakkhāni pupphakāni viya pada-paramo addasa. Passanto ca: Ettakā appa-rajakkhā ettakā mahārajakkhā, tatrâpi ettakā ugghaṭitaññū ti, evaŋ sabb' ākārato addasa. Tattha tiṇṇaŋ puggalānaŋ imasmiŋ yeva attabhāve Bhagavato dhamma-desanā arahantaŋ sādheti pada-paramānaŋ anāgatatthāya vāsanā hoti. Atha Bhagavā imesaŋ catunnam pi puggalānaŋ atth' āvahaŋ dhamma-desanaŋ viditvā desetu-kamyataŋ uppādetvā puna sabbe pi tīsu bhavesu satte bhabbâbhabba-vasena dve koṭṭhāse akāsi. Ye sandhāya vuttaŋ: 'Ye te sattā kamm' āvaraṇena samannāgatā vipāk' āvaraṇena samannagatā kiles' āvaraṇena samannāgatā assaddhā acchandikā duppaññā jaḷā abhabbā niyāmaŋ okkamituŋ kusalesu dhammesu sammattaŋ, ime te sattā abhabbā. Katame sattā bhabbā? Ye te sattā na kamm' āvaraṇena . . . pe . . . ime te sattā bhabbā' ti.† Tattha sabbe pi

* A II. 135=Pug IV. 5.
† Pug 13=Vbh 341, 342 (explained at VbhA 461).

[1] BC maccha-kacchapa°.
[2] CS ñeyyo (as Ang II. 135), but PugA neyyo, explained by 'uddes' ādīhi netabbo.'
[3] C °karoto.

abhabba-puggale pahāya bhabba-puggale yeva ñāṇena pariggahetvā: Ettakā ettha rāga-caritā ettakā dosa-moha-vitakka-saddhā-buddhi-caritā ti, cha koṭṭhāse akāsi. Evaŋ katvā: Dhammaŋ desessāmī ti, cintesi.

7. Brahmā taŋ ñatvā somanassa-jāto Bhagavantaŋ gāthāhi ajjhabhāsi. Idaŋ sandhāya: 'Atha kho so bhikkhave Brahmā' ti ādi vuttaŋ. Tattha *ajjhabhāsī* ti adhi-abhāsi, adhikicca-ārabbha abhāsī ti attho.

Sele yathā pabbata-muddhani ṭṭhito ti selamaye eka-ghane pabbata-muddhani yathā ṭhito va, na hi tattha ṭhitassa dassan' atthaŋ gīv' ukkhipana-pasāraṇ' ādi-kiccaŋ atthi.

Tathûpaman ti, tappaṭibhāgaŋ sela-pabbatûpamaŋ. Ayam pan' ettha saṅkhep' attho. *Yathā sele pabbata-muddhani ṭhito va* cakkhumā puriso *samantato janataŋ passeyya*, tvam pi *Sumedha* sundara-pañña sabbaññuta-ñāṇena samanta-cakkhu Bhagavā *dhammamayam* paññāmayaŋ *pāsādaŋ āruyha* sayaŋ *apeta-soko sokâvatiṇṇaŋ jātijarâbhibhūta-janataŋ avekkhassu* upadhāraya upaparikkha. Ayam pan' ettha adhippāyo. Yathā hi pabbata-pāde samantā mahantaŋ khettaŋ katvā, tattha kedāra-pāḷisu kuṭikāyo karitvā rattiŋ aggiŋ jāleyyuŋ, caturanga-samannāgatañ ca andhakāraŋ assa, atha tassa pabbatassa matthake ṭhatvā cakkhumato purisassa bhūmiŋ olokayato n' eva khettaŋ na kedāra-pāḷiyo na kuṭiyo na tattha sayita-manussā pi paññāyeyyuŋ, kuṭikāsu pana aggi-jālāmattam eva paññāyeyya, evaŋ dhamma-pāsādaŋ āruyha satta-kāyaŋ[1] olokayato Tathāgatassa ye te akata-kalyāṇā sattā, te eka-vihāre dakkhiṇa-jānu-passe nisinnā pi Buddha-cakkhussa āpāthaŋ n' āgacchanti, ratti-khitta-sarā viya honti. Ye pana kata-kalyāṇā vineyyā puggalā, te evam assa dūre pi ṭhitā āpāthaŋ āgacchanti, te[2] aggi viya Himavanta-pabbato viya ca.[3] Vuttam pi c' etaŋ:

'Dūre santo pakāsenti, Himavanto va[4] pabbato
Asant' ettha na dissanti ratti-khittā yathā sarā' ti.*

---

* Dh 304, quoted also at Nett 11.

---

[1] B satta-nikāyaŋ. [2] Sic BC; SS 'so.'
[3] SS omit. [4] SS ca.

Uṭṭhehī ti Bhagavato dhamma-desan' atthaŋ cārikaŋ caraṇaŋ yācento bhaṇati.

Vīrā ti ādisu Bhagavā viriyavantatāya vīro, devaputta-maccu-kilesa-mārāṇaŋ vijitattā *vijita-saṅgāmo*, jāti-kantār' ādi-nittharaṇ' atthāya vineyya-satthā-vāhana-samatthatāya *sattha-vāho*, kāma-cchanda-iṇassa abhāvato *anaṇo* ti veditabbo.

Apārutā ti vivaṭā.

Amatassa dvārā ti ariya-maggo. 'Yo hi amata-saṅkhātassa nibbānassa dvāraŋ, so mayā vivaritvā ṭhapito' ti dasseti.

Pamuñcantu saddhan ti sabbe attano saddhaŋ muñcantu vissajjentu.

Pacchima-pada-dvaye ayaŋ attho: 'Ahaŋ hi attano paguṇaŋ suppavattim pi imaŋ paṇītaŋ uttama-dhammaŋ kāya-vācā-kilamatha-saññī hutvā n' abhāsiŋ. Idāni pana sabbo jano saddhā-bhājanaŋ upanetu, pūressāmi nesaŋ saṅkappan' ti.

8. *Bodhi-rukkha-mūle* ti Bodhi-rukkhassa avidūre Ajapāla-nigrodhe antarahito ti attho.

Kheme miga-dāye ti Isipatanaŋ tena samayena Khemaŋ nāma uyyānaŋ hoti, migānaŋ pana abhaya-vāsa' atthāya dinnattā: Migadāyo ti, vuccati. Taŋ sandhāya vuttaŋ: Kheme miga-dāye ti.

Yathā ca Vipassī Bhagavā evaŋ aññe pi Buddhā paṭhamaŋ dhamma-desan' atthāya gacchantā ākāsena gantvā tatth' eva otaranti. Amhākaŋ pana Buddho Upakassa ājīvakassa upanissayaŋ disvā: Upako imaŋ addhānaŋ paṭipanno, so maŋ disvā sallapitvā gamissati, atha puna nibbiṇṇo āgamma arahantaŋ sacchikarissatī ti, ñatvā aṭṭhārasa-yojana-maggaŋ padasā va agamāsi.

9. *Dāya-pālaŋ āmantesī* ti disvā va punappuna oloketvā: Ayyo no bhante āgato ti, ñatvā upagataŋ āmantesi.

11. *Ānupubbi-kathan* ti dānânantaraŋ sīlaŋ, silânantaraŋ saggaŋ, saggânantaram maggan ti: evaŋ anupaṭipāṭikathaŋ.*

Tattha *dāna-kathan* ti idaŋ dānaŋ nāma sukhānaŋ nidānaŋ, sampattinaŋ mūlaŋ, bhogānaŋ patiṭṭhā, visama-gatassa tāṇaŋ leṇaŋ gati-parāyanaŋ, idhaloka-paralokesu dāna-sadiso avas-

---

* Cp. DA I. 277.

sayo patiṭṭhā ārammaṇaŋ tāṇaŋ leṇaŋ parāyanaŋ n' atthi. Idaŋ hi avassay' atthena ratanamaya-sīh' āsana-sadisaŋ patiṭṭhān' atthena mahāpaṭhavī-sadisaŋ ārammaṇ' atthena ālambana-rajju-sadisaŋ. Idaŋ hi dukkha-nittharaṇ' atthena nāvā, samassāsan' atthena saṅgāma-sūro, bhaya-parittāṇ' atthena susaṅkhata-nagaraŋ, macchera-mal' ādisu anupalitt' atthena padumaŋ, tesaŋ niddahan' atthena aggi, durāsad' atthena āsi-viso, asantāsan' atthena sīho, balavant' atthena hatthi, abhimaṅgala-sammat' atthena seta-usabho, khemanta-bhūmi-sampāpan' atthena va lābho assa-rājā. Dānaŋ hi loke Sakka-sampattiŋ deti Māra-sampattiŋ Brahma-sampattiŋ cakkavatti-sampattiŋ sāvaka-pāramī-ñāṇaŋ pacceka-bodhi-ñāṇaŋ abhisambodhi-nāṇaŋ detī ti evam ādinā dāna-guṇa-paṭisaŋyuttaŋ kathaŋ.

Yasmā pana dānaŋ dadanto sīlaŋ samādātuŋ sakkoti, tasmā tad-anantara[1]-sīla-kathaŋ kathesi. *Sīla-kathan* ti sīlaŋ nām'-etaŋ avassayo patiṭṭhā ārammaṇaŋ tāṇaŋ leṇaŋ gati-parāyanaŋ. Idhaloka-paraloka-sampattīnaŋ hi sīla-sadiso avassayo sīla-sadisā patiṭṭhā ārammaṇaŋ tāṇaŋ leṇaŋ gati-parāyanaŋ n' atthi, sīla-sadiso alaṅkāro n' atthi, sīla-puppha-sadisaŋ pupphaŋ n' atthi, sīla-gandha-sadiso gandho n' atthi. Sīlâlaṅkārena hi alaṅkataŋ sīla-kusuma-pilandhitaŋ sīla-gandhânulittaŋ sadevako loko olokento tittiŋ na gacchatī ti evam-ādi-sīla-guṇa-paṭisaŋyuttaŋ kathaŋ.

Idam pana sīlaŋ nissāya: Ayaŋ saggo labhatī ti, dassetuŋ sīlânantaraŋ sagga-kathaŋ kathesi. *Sagga-kathan* ti: Ayaŋ saggo nāma iṭṭho kanto manāpo; ettha kīḷā niccaŋ sampattiyo labbhanti. Cātummahārājikā devā navuti-vassa-satasahassāni dibba-sukhaŋ dibba-sampattiŋ paṭilabhanti, Tāvatiŋsā tisso ca vassa-koṭiyo saṭṭhiñ ca vassa-sata-sahassānī ti, evam-ādi-sagga-guṇa-paṭisaŋyutta-kathaŋ.

Sagga-sampattiŋ kathayantānaŋ hi Buddhānaŋ mukhaŋ nappahoti. Vuttam pi c' etaŋ: 'Aneka-pariyāyena kho ahaŋ bhikkhave sagga-kathaŋ katheyyan' ti ādi, evaŋ sagga-kathāya palobhetvā, puna hatthiŋ alaṅkaritvā tassa soṇḍaŋ bhindanto viya: Ayam pi saggo anicco addhuvo na ettha

[1] MSS. tadantara-.

chanda-rogo kātabbo, dassan' atthaŋ: 'App' assādā kāmā bahu-dukkhā bah' upāyāsā ādīnavo ettha bhiyyo' ti* ādinā nayena kāmānaŋ ādīnavaŋ okāraŋ saṅkilesaŋ kathesi.

Tattha *ādīnavo* ti doso. *Okāro* ti avakāro lāmaka-bhāvo.

Saṅkileso ti, tehi sattānaŋ saŋsāre kilissanaŋ, yath' āha: 'Kilissanti vata bho sattā' ti: evaŋ kām' ādīnavena tajjetvā *nekkhamme ānisaŋsaŋ pakāsesi* pabbajjāya guṇaŋ pakāsesī ti attho. Sesaŋ Ambaṭṭha-sutta-vaṇṇanāyaŋ† vutta-nayam eva uttānatthañ ca.

Alatthun ti kathaŋ alatthuŋ? Ehi-bhikkhu-bhāvena. Bhagavā kira tesaŋ iddhimaya-patta-cīvarassa upanissayaŋ olokento anekāsu jātisu cīvara-dān' ādīni disvā: 'Etha bhikkhave' ti ādim āha. Te tāvad eva bhaṇḍukā kāsāva-vasanā aṭṭhahi bhikkhu-parikkhārehi sarīre parimutte[1] h' eva vassa-sataka-therā viya Bhagavantaŋ namassamānā va nisīdiŋsu.

Sandassesī ti ādisu idhaloka-paralok' atthaŋ dassesi. Idha lok' atthaŋ dassento aniccan ti dassesi, dukkhan ti anattā ti dassesi, khandhe dassesi, dhātuyo āyatanāni paṭicca-samuppādaŋ dassesi, rūpa-kkhandhassa udayaŋ dassento pañca lakkhaṇāni dassesi, tathā vedanā-kkhandh' ādīnaŋ, tathā vayaŋ dassento ti udaya-vaya-vasena paññāsa lakkhāṇāni dassesi. Paralok' atthaŋ dassento nirayaŋ dassesi, tiracchāna-yoniŋ petti-visayaŋ asura-kāyaŋ tiṇṇaŋ kusalānaŋ vipākaŋ channaŋ devalokānaŋ navannaŋ Brahmalokānaŋ sampattiŋ dassesi.

Samādapesī ti catu-pārisuddhi-sīla-dhutaṅga-dasa-kathā-vatthu-ādike kalyāṇa-dhamme gaṇhāpesi.

Samuttejesī ti suṭṭhu uttejesi abbhussāhesi. Idha lok' attha-paralok' atthañ ca tāpetvā[2] tāpetvā[2] adhigataŋ viya katvā kathesi. Battiŋsa-kamma-karaṇa-pañcavīsati-mahā-bhaya-ppabhedaŋ h' idhalok' atthaŋ Buddhe Bhagavati tāpetvā tāpetvā kathayante pacchā-bāhaŋ gāḷha-bandhanaŋ bandhitvā catu-mahāpathe pahāra-satena tāḷetvā dakkhiṇa-

---

* M I. 130. † DA I. 277, 278.

---

[1] CS[a] parimukke. [2] B tāsetvā.

dvārena niyyamāno viya āghātana-gaṇṭhikāya ṭhapita-sīso viya sūle uttāsito viya matta-hatthinā maddiyamāno viya ca satto hoti, paralok' atthaŋ kathayante niray' ādisu nibbatto viya devaloka-sampattiŋ anubhavamāno viya ca hoti.

Sampahaŋsesī ti paṭiladdha-guṇena codesi, mah' ānisaŋsaŋ katvā kathesī ti attho.

Saṅkhārānaŋ ādīnavan ti heṭṭhā paṭhama-maggâdhigam' atthaŋ kāmānaŋ ādīnavaŋ kathesi. Idha pana upari-maggâdhigam' atthaŋ: Aniccā bhikkhave saṅkhārā addhuvā anassāsikā, yāvañ c' idaŋ bhikkhave alam eva sabba-saṅkhāresu nibbindituŋ alaŋ virajjituŋ alaŋ vimuccitun ti, ādinā nayena saṅkhārānaŋ ādīnavañ ca lāmakabhāvañ ca tappaccayañ ca kilamathaŋ pakāsesi. Yathā ca tattha nekkhamme evam idha: Santaŋ idaŋ bhikkhave nibbānaŋ nāma paṇitaŋ tāṇaŋ leṇan ti, ādinā nayena *nibbāne ānisaŋsaŋ pakāsesi.*

Mahājana-kāyo ti tesaŋ yeva dvinnaŋ kumārānaŋ upaṭṭhāka-jana-kāyo: Bhagavantaŋ saraṇaŋ gacchāma dhammañ cā ti, saṅghassa aparipuṇṇattā dve-vācikam eva saraṇaŋ agamaŋsu.

17. *Alatthun* ti pubbe-vutta-nayena hi ehi-bhikkhubhāvena va alatthuŋ. Ito anantare pabbajita-vāre pi es' eva nayo.

22. *Parivitakko udapādī* ti kadā udapādi? Sambodhito satta samvaccharāni satta māse satta ca divase atikkamitvā udapādi. Bhagavā kira pitu saṅgahaŋ karonto vihāsi. Rājā cintesi:* Mayhaŋ jeṭṭha-putto nikkhamitvā Buddho jāto, dutiya-putto me agga-sāvako jāto, purohita-putto dutiya-sāvako, ime ca avasesā bhikkhū gihi-kāle pi mayhaŋ puttam eva parivāretvā vicariŋsu. Ime hi pubbe hi idāni pi mayhaŋ yeva bhārā, aham eva te catuhi paccayehi upaṭṭhahissāmi, aññesaŋ okāsaŋ na dassāmī ti, vihāra-dvāra-koṭṭhakato paṭṭhāya yāva rāja-geha-dvārā ubhato khadira-pākāraŋ kāretvā kilañjehi chādāpetvā vatthehi paṭicchādetvā upari chādāpetvā suvaṇṇa-tāraka-vicittaŋ samolambita-tāla-kkhandhamatta-vividha-puppha-dāma-vitānaŋ kāretvā heṭṭhā bhūmiŋ vicitr'

---

* From here the story is the same as given at Manorathapūraṇī (P.T.S.) I. 140 sq.

attharanehi santharāpetvā anto ubhosu passesu mālā-sañcite[1] puṇṇa-ghaṭe sakala-maggaŋ vās' atthāya[2] ca gandh' antare gandhe ca ṭhapāpetvā Bhagavato kālaŋ ārocāpesi. Bhagavā bhikkhu-saṅgha-parivuto anto-sāni yāva rāja-gehaŋ gantvā bhatta-kiccaŋ katvā vihāraŋ paccāgacchati. Añño koci daṭṭhum pi[3] na labhati. Kuto pana bhikkhaŋ vā dātuŋ pūjaŋ vā kātuŋ nāgāra cintesuŋ? "Ajja Satthu loke uppannassa satta-mās' ādhikāni satta-saŋvaccharāni māsañ ca daṭṭhum pi na labhāma, pageva bhikkhaŋ vā dātuŋ pūjaŋ vā kātuŋ dhammaŋ vā sotuŋ. Rājā: Mayhaŋ yeva Buddho mayhaŋ dhammo mayhaŋ saṅgho ti, mamāyitvā sayam eva upaṭṭhāti, Satthā ca uppajjamāno sadevakassa lokassa atthāya uppanno. Na hi rañño va narako uṇho aññesaŋ nīl' uppala-vana-sadiso. Tasmā rājānaŋ vadāma. Sace no Satthāraŋ deti icc' etaŋ kusalaŋ, no ce deti raññā saddhiŋ yujjhitvā pi saṅghaŋ gahetvā dān' ādīni puññāni karoma. Na sakkā kho pana yuddhaŋ nāgareh' eva evaŋ kātuŋ, ekaŋ jeṭṭhaka-purisam pi gaṇhāmā" ti. Te senāpatiŋ upasaṅkamitvā tass' etaŋ atthaŋ ārocetvā: 'Sāmi amhākaŋ kiŋ pakkho hosi udāhu rañño' ti āhaŋsu.

So: 'Ahaŋ tumhākaŋ pakkho homi, api ca kho pana paṭhama-divaso mayhaŋ dātabbo' ti. Te sampaṭicchiŋsu.

So rājānaŋ upasaṅkamitvā: 'Nāgāra deva tumhākaŋ kupitā' ti āha.

'Kim-atthaŋ tātā' ti?

'Satthāraŋ kira tumhe va upaṭṭhahatha, amhe na labhāmā ti. Sace idāni pi labhanti, na kuppanti. Tumhehi saddhiŋ yujjhitu-kāmā devā' ti.

'Yujjhāmi tāta, na bhikkhu-saṅghaŋ demī' ti.

'Deva tumhākaŋ dāsā: Tumhehi saddhiŋ yujjhāmā ti vadanti, tumhe kaŋ gaṇhitvā yujjhitvā 'ssathā?' ti.

'Nanu tvaŋ senāpatī' ti?

'Nāgarehi vinā na samattho ahaŋ devā' ti.

Tato rājā: Balavanto nāgarā, senāpati pi tesaŋ yeva pakkho ti, ñatvā: 'Aññāni satta-mās' ādhikāni satta-saŋvaccharāni mayhaŋ bhikkhu-saṅghaŋ dadantū' ti āha.

---

[1] Sic C; SS °gavacchiṭe. [2] Sic C; SS mās' atthāya. [3] C omits.

Nāgārā na sampaṭicchiŋsu. Rājā: chabbassāni pañcavassānī ti, evaŋ hāpetvā aññe satta-divase yāci. Nāgarā: Atikakkhalaŋ dāni raññā saddhiŋ kātuŋ na vaṭṭatī ti, anujāniŋsu. Rājā satta-mās' ādhikānaŋ sattannaŋ saŋvaccharānaŋ sajjitaŋ dāna-mukhaŋ sattannam eva divasānaŋ sajjetvā,[1] cha-divasaŋ kesañci apassantānaŋ yeva dānaŋ datvā, sattame divase nāgare pakkosāpetvā: 'Sakkotha tātā evarūpaŋ dānaŋ dātun' ti āha. Te pi: 'Nanu amhe yeva nissāy' etaŋ devassa uppannan?' ti vatvā, 'Sakkhissāmā' ti āhaŋsu. Rājā piṭṭhi-hatthena assūni puñchamāno Bhagavantaŋ vanditvā: 'Bhante ahaŋ aṭṭha-saṭṭhi-bhikkhu-satasahassaŋ aññesaŋ bhāraŋ akatvā yāva jīvaŋ catūhi paccayehi upaṭṭhahissāmī ti, cintesiŋ. Nāgarā na dāni me anuññātā. Nāgarā hi: Mayaŋ dānaŋ dātuŋ na labhāmā ti, kuppanti. Sve paṭṭhāya tesaŋ anuggahaŋ karothā' ti āha. Atha dutiyadivase senāpati mahādānaŋ sajjetvā:* Ajja yathā añño koci eka-bhikkham pi na deti, evaŋ rakkhathā ti, samantā purise ṭhapesi. Taŋ divasañ ca seṭṭhi-bhariyā rodamānā dhītaraŋ āha: 'Sace amma tava pitā jīveyya, ajjâhaŋ paṭhamaŋ Dasabalaŋ bhojeyyan' ti. Sā taŋ āha: 'Amma mā cintayi. Ahaŋ tathā karissāmi yathā Buddha-pamukho bhikkhusaṅgho amhākaŋ paṭhamaŋ bhikkhaŋ bhunjissatī' ti. Tato sata-sahass' agghanikāya pātiyā[2] nirudaka-pāyāsaŋ pūretvā sappi-madhu-sakkharāhi abhisaṅkharitvā, taŋ aññissā pātiyā paṭikujjitvā, taŋ sumana-mālā-guṇchi[3] parikkhipitvā mālā-guḷa-sadisaŋ katvā, Bhagavato gāmaŋ pavisana-velāyaŋ sayam eva ukkhipitvā dhāti-gaṇa-parivutā gharā nikkhami. Antarāmagge senāpati-upaṭṭhākā: 'Amma mā ito agamāsī' ti vadanti. Mahā-puññā nāma manāpa-kathā honti, na ca tesaŋ punappunaŋ bhaṇantānaŋ kathā paṭikkhipituŋ sakkā honti.

Sā: 'Culla-pitā mahā-pitā mātulā kissa tumhe gantuŋ na dethā?' ti āha.

---

* Here ends the Manorathapūraṇī passage.

---

[1] B vissajjetvā.
[2] B suvaṇṇa-pātiyā; C kaŋsa-pātiyā.
[3] B guḷehi.

Senāpatinā: 'Aññassa kassaci khādaniya-bhojaniyaŋ dātuŋ mā dethā ti, ṭhapit' amha ammā' ti.

'Kim pana me hatthe khādaniyaŋ passathā?' ti.

'Mālā-guḷaŋ passāmā' ti.

'Tumhākaŋ senāpati mālā-pūjam pi kātuŋ na detī?' ti.

'Deti ammā' ti.

'Tena hi: Apethā ti, Bhagavantaŋ upasaṅkamitvā mālā-guḷaŋ gaṇhāpethā' ti.[1] Bhagavā ekaŋ senāpatissa upaṭṭhākaŋ oloketvā mālā-guḷaŋ gaṇhāpesi. Sā Bhagavantaŋ vanditvā: Bhagavā bhavâbhinibbattiyaŋ[2] me sati paritassana-jīvitaŋ nāma mā hotu. Ayaŋ sumana-mālā viya nibbatta-ṭṭhāne pi yā va nāma homi nāmena ca Sumanā yevā ti, patthanaŋ katvā Satthārā: 'Sukhinī hohī' ti vuttā vanditvā padakkhiṇaŋ katvā pakkāmi. Bhagavā pi senāpatissa gehaŋ gantvā paññatt' āsane nisīdi. Senāpati yāguŋ gahetvā upagañchi. Satthā pattaŋ pidahi. 'Nisinno bhante bhikkhu-saṅgho' ti. 'Atthi no eko antarāmagge[3] piṇḍapāto laddho' ti, mālaŋ apanetvā piṇḍapātaŋ addasa. Cull' upaṭṭhāko āha: 'Sāmi, mālā ti maŋ vatvā mātugāmo vañcesī' ti. Pāyāso Bhagavantaŋ ādiŋ katvā sabba-bhikkhūnaŋ pahosi. Senāpati pi attano deyya-dhammaŋ adāsi. Satthā bhatta-kiccaŋ katvā maṅgalaŋ vatvā pakkāmi. Senāpati: 'Kā nāma sā piṇḍa-pātaŋ adāsī?' ti pucchi. 'Seṭṭhi-dhītā sāmī' ti. 'Sappaññā sā[4] itthi, evarūpāya ghare vasantiyā purisassa sagga-sampatti nāma na dullabhā' ti taŋ ānetvā jeṭṭhaka-ṭṭhāne ṭhapesi. Puna-divase nāgarā dānaŋ adaŋsu; puna-divase rājā ti, evaŋ ekantarikāya dānaŋ dātuŋ ārabhiŋsu. Rājā pi cara-purise ṭhapetvā, nāgarehi dinna-dānato atirekataraŋ deti. Nāgarā pi tath' eva katvā raññā dinna-dānato atirekataraŋ. Rāja-gehe nāṭak' itthiyo dahara-sāmaṇere vadanti: 'Gaṇhatha tātā, na gahapatikānaŋ bhattam vatth' ādisu pucchitvā bāla-dārakānaŋ kheḷa-siṅghānik' ādi-dhovana-hatthehi kataŋ, suciŋ paṇītaŋ katan' ti. Puna-divase nāgarā pi dadamānā vadanti: 'Gaṇhatha tātā na gāma-nigam' ādisu saṅkaḍḍhita-taṇḍula-khīra-dadhi-sappi-ādīhi na aññesaŋ

---

[1] All MSS. omit 'ti.' C reads 'mālāgulaŋ gaṇhatha Bhagavā ti āha.'
[2] C bhavâbhave abhi°. [3] SS omit °magge. [4] C omits.

jaṅgha-sīsa-piṭṭhi-ādīni bhañjitvā āharāpitehi kataŋ, jāti-sappi-khīr' ādīh' eva katan' ti. Evaŋ satta divasā gatā. Atha Bhagavato ayaŋ vitakko udapādi. Tena vuttaŋ: *Sambodhito satta-saŋvaccharāni satta-māse satta divasāni atikkamitvā udapādī* ti.[1]

23. *Aññataro Mahā-brahmā* ti dhamma-desanaŋ āyācita-Brahmā va.

27. *Caturāsitiŋ āvāsa-sahassānī* ti[2] caturāsiti-vihāra-sahassāni. Te sabbe pi dvādasa-sahassa-bhikkhu-gaṇhanakā Mahāvihārā. Abhayagiri-Cetiyapabbata-Cittalapabbata-vihārasadisā va ahesuŋ.

28. *Khantī paramaŋ tapo* ti adhivāsana-khanti nāma paramaŋ tapo.

Titikkhā ti khantiyā eva vevacanaŋ. Titikkhā saṅkhātā adhivāsana-khanti uttamaŋ tapo ti attho.

Nibbānaŋ paraman ti sabb' ākārena pana nibbānaŋ paraman ti *vadanti Buddhā.*

Na hi pabbajito parûpaghātī ti yo adhivāsana-khanti-virahitattā paraŋ upaghāteti[3] bādheti[4] vihiŋsati, so pabbajito nāma na hoti.

Catuttha-pādo pana tass'eva vevacanaŋ. Na hi pabbajito ti, etassa hi *na*[5] *samaṇo hotī* ti vevacanaŋ. *Parûpaghātī* ti etassa *paraŋ viheṭhayanto* ti vevacanaŋ. Atha vā *parûpaghatī* ti sīlûpaghātī. Sīlaŋ hi uttam' atthena paraman ti vuccati, yo ca samaṇo paraŋ yaŋ kiñci sattaŋ viheṭhayanto parûpaghātī hoti attano sīla-vināsako, so pabbajito nāma na hoṭī ti attho. Atha vā yo adhivāsana-khantiyā abhāvā parûpaghāti hoti, paraŋ antamaso ḍaŋsa-makasam pi jīvita voropeti, so na hi pabbajito. Kiŋ-kāraṇā? Malassa apabbājitattā: Pabbājaya ti[6] attano[6] malaŋ tasmā pabbajito ti vuccatī ti. Idaŋ hi pabbajita-lakkhaṇaŋ. Yo pi na h' eva kho upaghāteti na māreti api ca daṇḍ' ādīhi viheṭheti, so pi *paraŋ viheṭhayanto samaṇo na hotī* ti. Kiŋ-kāraṇā? Vihesāya asamitattā.

---

[1] This quotation is not in DT; see beginning of this paragraph (22).
[2] C reads 'caturāsītiyā āvāsa°.'
[3] C ghāteti upaghāteti.
[4] SS khādati.
[5] DT omit 'na.'
[6] SS pabbājayaŋ attano; C pabbājayattano.

Pāpānaŋ samitattā samaṇo ti pavuccatī ti. Idaŋ hi smaṇa-lakkhaṇaŋ.

Dutiya-gāthāya *sabba-pāpassā* ti sabbâkusalassa. *Akaraṇan* ti anuppādanaŋ. *Kusalassā* ti catu-bhūmaka-kusalassa. *Upasampadā* ti paṭilābho. *Sacitta-pariyodapanan* ti attano citta-jotanaŋ. Tam pana arahattena hoti, iti sīla-saŋvarena sabba-pāpaŋ pahāya samatha-vipassanāhi kusalaŋ sampādetvā arahatta-phalena cittaŋ pariyodāpetabban ti. *Etaŋ Buddhāna sāsanaŋ* ovādo anusatthī ti.

Tatiya gāthāya *anupavādo* ti vācāya kassaci anupavadanaŋ. *Anupaghāto* ti kāyena upaghātâkaraṇaŋ. *Pāti-mokkhe* ti: Yaŋ taŋ atimokkhaŋ atipamokkhaŋ uttama-sīlaŋ pāti vā sugati-bhayehi mokkheti duggati-bhayehi, yo vā naŋ pāti taŋ mokkhetī ti, pātimokkhan ti vuccati.

Tasmiŋ pātimokkhe ca *saŋvaro*.

Mattaññutā ti paṭiggahaṇa-paribhoga-vasena pamāṇaññutā. *Pantañ ca sayan' āsanan* ti, sayan' āsanañ ca saŋvaṭṭavirahitan ti attho. Ettha ca dvīhi yeva paccayehi catu-paccaya-santoso dīpito ti veditabbo.

Etaŋ Buddhāna sāsanan ti evaŋ parassa anupavadanaŋ anupaghātanaŋ pātimokkhe saŋvaro paṭiggahaṇa-paribhogesu mattaññutā aṭṭha-samāpatti-vasībhāvāya vicitta-sen' āsana-sevanañ ca Buddhānaŋ sāsanaŋ ovādo anusatthī ti. Imā pana sabba-Buddhānaŋ pātimokkh' uddesa-gāthā hontī ti veditabbā.

(33). Ettāvatā ca iminā Vipassissa Bhagavato apadānânussaraṇa-vitthāra-kathente *Tathāgatass' eva sā bhikkhave dhamma-dhātu suppaṭividdhā* ti evaŋ vuttāya dhamma-dhātuyā suppaṭividdhabhāvaŋ pakāsetvā idāni *devatā pi Tathāgatassa etaŋ atthaŋ ārocesun* ti vuttaŋ devat' ārocanaŋ pakāsetuŋ *ekaŋ idâhan* ti ādim āha.

29. Tattha *Subhaga-vane* ti evaŋ-nāmake vane. *Sāla-rāja-mūle* ti vanappati-jeṭṭhakassa mūle. *Kāma-cchandaŋ virājetvā* ti anāgāmi-maggena mūla-samugghāta-vasena virājetvā.

31. Yathā cā Vipassissa evaŋ sesa-Buddhānam pi sāsane vutta-brahmacariyaŋ devatā ārocayiŋsu. Pāḷiyaŋ pana Vi-

passissa c' eva amhākañ ca Bhagavato vasena āgatā. Tattha attano sampattiyā na hāyanti na vihāyantī ti *avihā*, na kañci sattaŋ tapentī ti *atappā*; sundara-dassanā abhirūpā pāsādikā ti *sudassā*; suṭṭhu passanti sundaraŋ etesaŋ dassanan ti *sudassī*. Sabbe yeva sa-guṇehi ca bhava-sampattiyā ca jeṭṭhā, n' atth' ettha kaniṭṭhā ti *akaniṭṭhā*. Idha ṭhatvā bhāṇavārā samodhānetabbā.

Imasmiŋ hi sutte Vipassiss' eva Bhagavato apadāna-vasena tayo bhāṇavārā vuttā. Yathā ca Vipassissa evaŋ Sikhiādinam pi apadāna-vasena vuttā va, pāḷiyaŋ pana saṅkhittā. Iti sattannaŋ Buddhānaŋ vasena, amhākaŋ Bhagavatā ekavīsati bhāṇavārā kathitā. Tathā Avihehi Atappehi tathā Sudassehi tathā Sudassīhi tathā Akaniṭṭhehī ti sabbam pi chabbīsati-bhāṇavāra-sataŋ hoti. Tepiṭake Buddha-vacane aññaŋ suttaŋ chabbīsati-bhāṇavāra-sata-parimāṇam nāma n' atthi. Suttanta-rājā nāma ayaŋ suttanto veditabbo.

Ito paraŋ anusandhiñ ca yam pi niyyādento *iti kho bhikkhave* ti ādim āha. Taŋ sabbaŋ uttānattham evā ti.

Iti Sumaṅgala-vilāsiniyā Dīgha-nikāy'-aṭṭhakathāyaŋ
Mahāpadāna-sutta-vaṇṇanā.

XV.

MAHĀ-NIDĀNA-SUTTA.

1. Evaŋ me sutaŋ . . . pe . . . *Kurūsū* ti, Mahā-Nidānaŋ. Tatrâyam anuttāna-pada-vaṇṇanā.

Kurūsu viharati ti, Kurū nāma jānapadino rājakumārā, tesaŋ nivāso eko pi janapado rūḷhi-saddena Kurū ti vuccati, tasmiŋ Kurūsu janapade.[1]

Aṭṭhakathācariyā pan' āhu: Mandhātu-kāle tīsu dīpesu manussā: Jambudīpo nāma Buddha-paccekabuddha-mahāsāvaka-cakkavatti-pabhūtīnaŋ uttama-purisānaŋ uppattibhūmi uttama-dipo atiramaṇīyo ti sutvā, raññā Mandhātucakkavattinā cakka-ratanaŋ purakkhatvā cattāro[2] dīpe[2] anuparisaŋyāyantena[3] saddhiŋ āgamiŋsu. Tato rājā pariṇāyaka-ratanaŋ pucchi: 'Atthi nu kho manussa-lokato ramaṇīyataraŋ ṭhānan ti?' 'Kasmā deva evaŋ bhaṇasi? Kiŋ na passasi candima-suriyānaŋ ānubhāvaŋ? Nanu etesaŋ ṭhānaŋ ito ramaṇīyataran ti?' Rājā cakka-ratanaŋ purakkhatvā tattha agamāsi.

Cattāro Mahārājāno: Mandhātā mahārājā āgato ti, sutvā va: Mahiddhiko mahārājā, na sakkā yuddhena paṭibāhitun ti, sakaŋ rajjaŋ niyyātesuŋ. So taŋ gahetvā puna pucchi: 'Atthi nu kho ito ramaṇīyataraŋ ṭhānan ti?'.

Ath' assa Tāvatiŋsa-bhavanaŋ kathayiŋsu: 'Tāvatiŋsabhavanaŋ deva ramaṇīyaŋ.[4] Tattha Sakkassa deva-rañño ime cattāro Mahārājāno paricārakā dovārika-bhūmiyaŋ tiṭṭhanti. Sakko deva-rājā mah' iddhiko mah' ānubhāvo. Tass' imāni upabhoga-ṭṭhānāni yojana-sahass' ubbedho Vejayanta-pāsādo, pañca-yojana-sat' ubbedhā Sudhammā deva-sabhā, diyaḍḍha-yojana-satiko Vejayanta-ratho, tathā Erāvano hat-

---

[1] C janapadesu.
[2] SS omit.
[3] Sic B and Siam; C anusaŋsarantena; S anusaŋsāyantena.
[4] B and Siam ramaṇīyataraŋ.

thī, dibba-rukkha-sahassa[1]-paṭimaṇḍitaŋ Nandana-vanaŋ, Cittalatā-vanaŋ, Phārusaka-vanaŋ, Missaka-vanaŋ[1] yojana-sat' ubbedho Pāricchattaka-koviḷāro, tassa heṭṭhā saṭṭhi-yojanāyatā[2] paññāsa-yojana-vitthārā pañca-dasa-yojan' ubbedhā jaya-sumana-pupphaka-vaṇṇā Paṇḍu-kambala-silā, yassā mudutāya Sakkassa nisīdato upaḍḍha-kāyo anupavisatī' ti.

Taŋ sutvā rājā tattha gantu-kāmo cakka-ratanaŋ abbhukkiri. Taŋ ākāse uṭṭhahi saddhiŋ catur-aṅginiyā senāya. Atha dvinnaŋ devalokānaŋ vemajjhato cakka-ratanaŋ otaritvā paṭhaviyaŋ patiṭṭhāsi saddhiŋ parināyaka-ratana-pamukhāya catur-anginiyā senāya. Rājā ekako va Tāvatiŋsa-bhavanaŋ agamāsi. Sakko: Mandhātā āgato ti, sutvā va tassa paccuggamanaŋ katvā: 'Svāgatan te Mahārāja, sakan te Mahārāja, anusāsa Mahārājā' ti vatvā, saddhiŋ nāṭakehi rajjaŋ dve bhāge katvā ekaŋ bhāgaŋ adāsi. Rañño Tāvatiŋsa-bhavane patiṭṭhitamattass' eva manussa-bhāvo vigacchi, deva-bhāvo pātur ahosi. Tassa kira Sakkena saddhiŋ Paṇḍu-kambala-silāyaŋ nisinnassa akkhi-nimesanamattena nānattaŋ paññāyati. Taŋ asallakkhentā devā Sakkassa ca tassa ca nānatte muyhanti. So tattha dibba-sampattiŋ anubhavamāno, yāva chattiŋsa Sakkā uppajjitvā cutā tāva Sakka[3]-rajjaŋ kāretvā, atitto va kāmehi tato cavitvā attano uyyāne patito vātātapena phusita[4]-gatto kālaŋ akāsi.

Cakka-ratane pana paṭhaviyaŋ patiṭṭhite pariṇāyaka-ratanaŋ suvāṇṇa-paṭṭe Mandhātu-upāhanaŋ likhāpetvā: Idaŋ Mandhātu rajjan ti, rajjaŋ anusāsi. Te pi tīhi dīpehi āgata-manussā puna gantuŋ asakkontā pariṇāyaka-ratanaŋ upasaṅkamitvā: 'Deva mayaŋ rañño ānubhāvena āgatā, idāni gantuŋ na sakkoma, vasanaṭṭhānaŋ no dehī" ti yāciŋsu. So tesaŋ ekam-ekaŋ[5] janapadaŋ adāsi. Tattha pubba-Videhato āgata-manussehi āvasita-ppadeso tāy' eva purima-saññāya: Videha-raṭṭhan ti, nāmaŋ labhi. Apara-goyānato āgata-manussehi āvasita-ppadeso: Aparanta-janapado ti, nāmaŋ labhi. Uttara-kuruto āgata-manussehi āvasita-ppadeso: Kuru-raṭṭhan ti,

---

[1] SS omit. [2] Siam °āyāma. [3] Siam omits.
[4] Siam phuṭṭha°. [5] Siam ekekaŋ.

nāmaŋ labhi. Bahuke pana gāma-nigam' ādayo upādāya bahuvacanena vohariyyati. Tena vuttaŋ *Kurūsu viharatī* ti. *Kammāssa-dhammaŋ nāma Kurūnaŋ nigamo* ti. Kammāssa-dhamman ti ettha keci *dha*-kārassa *da*-kārena atthaŋ vaṇṇayanti. Kammāso ettha damito* ti, Kammāssa dammaŋ. Kammāso ti Kammāsapādo porisādo vuccati. Tassa kira pāde khāṇukena viddhaṭṭhāne vaṇo ruhanto[1] citta-dāru-sadiso hutvā rūhi, tasmā Kammāsa-pādo ti paññāyittha, So ca tasmiŋ okāse damito porisādabhāvato paṭisedhito. Kena ? Mahāsattena. Katarasmiŋ Jātake ti ? Mahā-Sutasoma[2]-jātake† ti eke, keci[3] pana therā Jayaddisa-jātake‡ ti vadanti. Tadā hi Mahāsattena Kammāsapādo damito ; yath' āha :

Putto yadā homi Jayaddisassa
 Pañcāla-raṭṭhâdhipatissa atrajo
Cajitvā pāṇaŋ pitaraŋ amocayiŋ .
 Kammāsapādam pi c' ahaŋ pasādayin[4] ti.

Keci pana *dha* kāren' eva atthaŋ vaṇṇayanti. Kuru-raṭṭhavāsīnaŋ kira Kuru-vatta[5]-dhammo ; tasmiŋ Kammāso jāto tasmā taŋ ṭhānaŋ : Kammāso ettha dhamme jāto ti *Kammāsa-dhamman* ti vuccati. Tattha nivuṭṭha[6]-nigamassâpi etad eva nāmaŋ. Bhumma-vacanena kasmā na vuttan ti ? Avasan' okāsato. Bhagavato kira tasmiŋ nigame vasan' okāso koci vihāro nâhosi. Nigamato pana apakkamma aññatarasmiŋ udaka-sampanne ramaṇīye bhūmi-bhāge mahā vana-saṇḍo ahosi. Tattha Bhagavā vihāsi taŋ nigamaŋ gocara-gāmaŋ katvā. Tasmā evam ettha attho veditabbo, *Kurūsu viharati Kammāssa-dhammaŋ nāma Kurūnaŋ nigamo* taŋ gocara-gāmaŋ katvā ti. *Āyasmā* ti piya-vacanaŋ etaŋ garu-vacanaŋ etaŋ. *Ānando* ti tassa therassa nāmaŋ.

Ekam-antan ti bhāva-napuŋsaka-niddeso, 'visamaŋ candima-suriyā pariharantī' ti ādisu viya. Tasmā yathā nisinno ekam-ante nisinno hoti tathā nisīdī ti, evam ettha attho daṭṭhabbo ti. Bhumm' atthe vā etaŋ upayoga-vacanaŋ. *Nisīdī*

* Cp. J V. 511. † J V. 457. ‡ J V 21.

[1] B rūhanto. [2] Siam °Suttasoma° (sic !) [3] SS ime.
[4] SS apādayin. [5] Siam omits vatta. [6] CS niviṭṭha°.

ti upāvisi; paṇḍitā hi garu-ṭṭhānīyaŋ upasaṅkamitvā āsana-kusalatāya ekam-ante nisīdanti. Ayañ ca tesaŋ aññataro, tasmā *ekam-antaŋ nisīdi*. Kathaŋ nisinno kho[1] pana ekam-ante nisinno hoti? Cha nisajja-dose vivajjetvā, seyyathīdaŋ atidūraŋ accāsannaŋ upari-vātaŋ unnata-ppadesaŋ atisammu-khaŋ atipacchā ti. Atidūre nisinno hi sace kathetu-kāmo hoti uccā-saddena kathetabbaŋ hoti; accāsanne nisinno saṅghaṭ-ṭanaŋ karoti; upari-vāte nisinno sarīra-gandhena bādhati; unnata-ppadese nisinno agāravaŋ pakāseti; atisammukhā nisinno sace daṭṭhu-kāmo hoti cakkhunā cakkhuŋ āhacca daṭ-ṭhabbaŋ hoti; atipacchā nisinno sace daṭṭhu-kāmo hoti gīvaŋ pasāretvā daṭṭhabbaŋ hoti. Tasmā ayam[1] pi[1] tikkhattuŋ Bhagavantaŋ padakkhiṇaŋ katvā sakkaccaŋ vanditvā ete cha nisajja-dose vajjento dakkhiṇa-jāṇu-maṇḍalassa abhimukha-ṭṭhāne chabbaṇṇānaŋ Buddha-rasmīnaŋ anto pavisitvā pasan-na-lākhā-rasaŋ vigāhanto viya suvaṇṇa-paṭṭaŋ[2] pārupanto viya ratt' uppala-mālā-vitāna-majjhaŋ pavisanto viya dham-ma-bhaṇḍ' āgariko āyasmā Ānando nisīdi. Tena vuttaŋ *ekam-antaŋ nisīdī* ti.

Kāya pana velāya kena kāraṇena ayaŋ āyasmā Bhagavan-taŋ upasaṅkanto ti? Sāyaṇha-velāyaŋ paccayâkāra-pañhaŋ pucchana-kāraṇena. Taŋ divasaŋ kirâyaŋ āyasmā kula-saṅgah' atthāya ghara-dvāre ghara-dvāre sahassa-bhaṇḍikaŋ nikkhipanto viya Kammāssa-dhammaŋ piṇḍāya caritvā piṇḍa-pāta-paṭikkanto Satthu-vattaŋ dassetvā Satthari gandha-kuṭiŋ paviṭṭhe Satthāraŋ vanditvā, attano divā-ṭṭhānaŋ gantvā antevāsikesu vattaŋ dassetvā paṭikkantesu divā-ṭṭhānaŋ paṭisammajjitvā camma-khaṇḍaŋ paññāpetvā udaka-tumbato[3] udakena hatta-pāde sītale katvā pallaṅkaŋ ābhujitvā nisinno sotāpatti-phala-samāpattiŋ samāpajjitvā, atha paricchinna-kāla-vasena samāpattito vuṭṭhāya paccayâkāre ñāṇaŋ otāresi. So: Avijjā-paccayā saṅkhārā ti, ādito paṭṭhāya antaŋ, antato paṭṭhāya ādiŋ, ubhayantato paṭṭhāya majjhaŋ, majjhato paṭṭhāya ubho ante pāpento tikkhattuŋ dvādasa-padaŋ[4] pac-cayâkāraŋ sammasi. Tass' evaŋ sammasantassa paccayâkāro

---

[1] SS omit.
[2] C paṭaŋ.
[3] B adds 'udakaŋ gahetvā.'
[4] SS omit °padaŋ.

vibhūto hutvā uttānak' uttānako viya upaṭṭhāsi. Tato cintesi: Ayaŋ paccayâkāro sabba-Buddhehi gambhīro c' eva gambhīr' âvabhāso cā ti kathito, mayhaŋ kho pana padesa-ñāṇe ṭhitassa sāvakassa sato uttāno vibhūto pākaṭo hutvā upaṭṭhāti. Mayhaŋ yeva nu kho esa uttānak' uttānako hutvā upaṭṭhāti udāhu aññesam pī ti. Ath' assa etad ahosi: Handâhaŋ imaŋ pañhaŋ gahetvā Bhagavantaŋ pucchāmi, addhā me Bhagavā imaŋ aṭṭh' uppattiŋ katvā Sālindaŋ Sineruŋ ukkhipanto viya ekaŋ suttanta-kathaŋ[1] kathetvā dassessati.[2]

Buddhānaŋ hi vinaya-paṇṇattiŋ bhumm' antaraŋ paccayâkāraŋ samay' antaran ti, imāni cattāri ṭhānāni patvā gajjitaŋ mahantaŋ hoti, ñāṇaŋ anupavisati, Buddha-ñāṇassa mahantabhāvo paññāyati, desanā gambhīrā hoti tilakkhaṇ' āhatā suññatā-paṭisaŋyuttā ti. So kiñcâpi pakatiyā va eka-divasena sata-vāram pi sahassa-vāram pi Bhagavantaŋ upasaṅkamanto ahetu akāraṇena na[3] upasaṅkamati, taŋ divasaŋ pana imaŋ pañhaŋ gahetvā Buddha-gandha-hatthiŋ āsajja[4] ñāṇa-koñcanādaŋ Buddha-sīhaŋ āsajja[4] ñāṇa-sīha-nādaŋ sossāmi Buddhasindhavaŋ āsajja[4] ñāṇa-pada-vikkamaŋ passissāmī ti, cintetvā divā-ṭṭhānā uṭṭhāya camma-khaṇḍaŋ papphoṭetvā ādāya sāyaṇha-samaye Bhagavantaŋ upasaṅkami. Tena vuttaŋ: Sāyaṇha-velāyaŋ paccayâkāra-pañhaŋ pucchana-kāraṇena upasaṅkanto[5] ti.

Yāva gambhīro ti ettha yāva-saddo pamāṇâtikkame, atikkamma pamāṇaŋ gambhīro, atigambhīro ti attho. *Gambhīrâvabhāso* ti* gambhīro va hutva avabhāsati dissatī ti attho. Ekaŋ hi uttānam eva gambhīrâvabhāsaŋ hoti pūti-paṇṇ' ādivasena[6] kāḷa-vaṇṇaŋ purāṇa-udakaŋ viya, taŋ hi jānu-ppamāṇam pi sata-porisaŋ viya dissati. Ekaŋ gambhīraŋ uttānâvabhāsaŋ hoti maṇi-gaṅgāya vippasanna-udakaŋ viya. Taŋ hi sata-porisam pi jāṇu-ppamānaŋ viya khāyati. Ekaŋ uttānaŋ uttānâvabhāsaŋ hoti cāṭi-ādisu[7] udakaŋ viya. Ekaŋ

* Cp. A II. 105.

[1] SS khandhaŋ. [2] SS dasseti. [3] S omits.
[4] BC āpajja. [5] SS upasaṅkamanto.
[6] SS pūtipuṇṇa-sara-vasena *and* pūtipaṇṇa-rasa-vasena.
[7] SS pāti-ādisu.

gambhīraŋ gambhīrâvabhāsaŋ hoti Sineru-pādaka-mahā-samudde udakaŋ viya. Evaŋ udakam eva cattāri nāmāni labhati. Paṭicca-samuppāde pan' etaŋ n' atthi. Ayaŋ hi *gambhīro* c' eva gambhīrâvabhāso cā ti ekam eva nāmaŋ labhati. Evarūpo samāno pi *atha ca pana me uttānak' uttānako viya khāyati*. Tad idaŋ *acchariyaŋ bhante abbhutaŋ bhante* ti evaŋ attano vimhayaŋ pakāsento pañhaŋ pucchi. Pañhaŋ pucchitvā tuṇhībhūto nisīdi.

Bhagavā tassa vacanaŋ sutvā: Ānando bhav' agga-gahaṇāya hatthaŋ pasārento viya Sineruŋ chinditvā miñjaŋ nīharituŋ vāyamamāno viya, vinā nāvāya mahāsamuddaŋ taritu-kāmo viya paṭhaviŋ parivattetvā paṭhav' ojaŋ gahetuŋ vāyamamāno viya Buddha-visayaŋ pañhaŋ attano uttānan ti vadati, hand' assa gambhīrabhāvaŋ ācikkhissāmī[1] ti, cintetvā *mā h' evan* ti ādim āha.

Tattha *mā h' evan* ti *ha*-kāro nipātamattaŋ; evaŋ mā bhaṇī ti attho. *Mā h' evan* ti ca idaŋ vacanaŋ hi Bhagavā āyasmantaŋ Ānandaŋ ussādento pi bhaṇati apasādento pi. Tattha ussādento: 'Ānanda tvaŋ mahā-pañño visada-ñāṇo, tena te gambhīro pi paṭicca-samuppādo uttānako viya khāyati aññesaŋ pan' esa uttānako ti na sallakkhetabbo, *gambhīro yeva ca gambhīrâvabhāso* va.'

Tattha catasso upamā vadanti. Cha-māse subhojana-rasa-phuṭṭhassa kira kata-yoggassa mahā-mallassa samajja-samaye kata-malla-nepuññassa[2] yuddha-bhūmiŋ gacchantassa antarā-malla-pāsāṇaŋ dassesuŋ. So: 'Kiŋ etan?' ti āha, 'Malla-pāsāṇo' ti. 'Āharatha nan ti, ukkhipituŋ na sakkomā' ti vutte sayaŋ gantvā: 'Kuhiŋ imassa bhāriya-ṭṭhānan' ti vatvā dvīhi hatthehi dve pāsāṇe ukkhipitvā kīḷā-guḷe viya khipitvā va agamāsi. Tattha mallassa malla-pāsāṇo lahuko pi na[3] aññesaŋ[3] lahuko[3] ti vattabbo.

Cha-māse subhojana-rasa-phuṭṭho mallo viya hi kappa-sata-sahassaŋ abhinīhāra-sampanno āyasmā Ānando, yathā mallassa mahābalatāya malla-pāsāṇo lahuko: evaŋ therassa mahāpañ-

---

[1] SS ācikkhāmi.
[2] B katamallapāsāṇa-paricayassa; SS katamalla-nepacchassa.
[3] S omits.

ñatāya paṭicca-samuppādo uttāno, so aññesaŋ uttāno ti na vattabbo.

Mahāsamudde ca Timi nāma maccho dvi-yojana-satiko, Timiṅgalo ti-yojana-satiko, Timipiṅgalo[1] catu-yojana-satiko,[1] Timirapiṅgalo pañca-yojana-satiko: Ānando, Timindo,[2] Ajjhāroho, Mahātimī ti, ime cattāro yojana-sahassikā; tattha Timirapiṅgalen' eva dīpenti. Tassa kira dakkhiṇa-kaṇṇaŋ cālentassa pañca-yojana-sate padese udakaŋ calati, tathā vāma-kaṇṇaŋ, tathā naṅguṭṭhaŋ, tathā sīsaŋ. Dve pana kaṇṇe cāletvā naṅguṭṭhena paharitvā sīsaŋ aparâparaŋ kampetvā[3] kīḷituŋ āraddhassa satta-yojana-sate ṭhāne bhājane pakkhipitvā uddhane āropitaŋ viya udakaŋ pakkaṭṭhaŋ[4] tiyojana-sata-matte padese udakaŋ piṭṭhiŋ chādetuŋ na sakkoti. So evaŋ vadeyya: 'Ayaŋ mahāsamuddo gambhīro gambhīro ti vadanti kutr' assa gambhīratā? Mayaŋ piṭṭhi-paṭicchādanamattam[5] pi udakaŋ na labhāmā ti.' Tattha: Kāyûpapannassa Timirapiṅgalassa mahāsamuddo uttāno ti, aññesaŋ khuddaka-macchānaŋ uttāno ti na vattabbo. Evam evaŋ: Ñāṇûpapannassa therassa paṭicca-samuppādo uttāno ti, aññesam pi uttāno ti na vattabbo.

Supaṇṇa-rājā ca diyaḍḍha-yojana-satiko; tassa dakkhiṇa-pakkho paññāsa-yojaniko hoti, tathā vāma-pakkho pi, piñjavaṭṭi[6] saṭṭhi-yojanikā, gīvā[7] tiŋsa-yojanikā, mukhaŋ nava-yojanaŋ,[8] pādā dvādasa-yojanikā. Tasmiŋ supaṇṇe vātaŋ dassetuŋ āraddhe satt' aṭṭha-yojana-sataŋ ṭhānaŋ nappahoti. So evaŋ vadeyya: 'Ayaŋ ākāso ananto ananto ti vadanti, kutr' assa anantatā? Mayaŋ pakkha-vāta-ppaharaṇ' okāsam pi na labhāmā ti.' Tattha: Kāyûpapannassa supaṇṇarañño ākāso paritto ti, aññesaŋ khuddaka-pakkhīnaŋ paritto ti na vattabbo. Evam evaŋ: Ñāṇûpapannassa therassa paṭicca-samuppādo uttāno ti, aññesam pi uttāno ti na vattabbo.

Rāhu asur' indo pana pād' antato yāva kes' antā yojanānaŋ cattāri sahassāni aṭṭha[9] ca yojana satāni hoti.[10] Tassa dvinnaŋ bāhānaŋ antaraŋ dvādasa-yojana-satikaŋ, bahalattena cha-

[1] S omits.
[2] B Timinando; S Timando.
[3] B katvā.
[4] B pakkudhati.
[5] C piṭṭhi-matta-cchādana°.
[6] B pincha°.
[7] B gīvaŋ.
[8] Sic MSS.
[9] C aḍḍha.
[10] B honti.

yojana-satikaŋ, hattha-pāda-talāni ti-yojana-satikāni, tathā mukhaŋ. Ek' ekaŋ aṅguli-pabbaŋ paññāsa-paññāsa-yojanaŋ, tathā bhamuk' antaraŋ; nalāṭaŋ ti-yojana-satikaŋ, sīsaŋ nava-yojana-satikaŋ. Tassa mahāsamuddaŋ otiṇṇassa yojana-sahassa-matte[1] ṭhāne[1] gambhīrodakaŋ jānu-ppamāṇaŋ hoti. So evaŋ vadeyya: 'Ayaŋ mahāsamuddo gambhīro gambhīro ti vadanti, kutr' assa gambhīratā? Mayaŋ jānu-paṭicchādanamattam pi udakaŋ na labhāmā ti.' Tattha: Kāyûpapannassa Rāhuno mahāsamuddo uttāno ti, aññesaŋ uttāno ti na vattabbo. Evam evaŋ: Nāṇûpapannassa therassa paṭicca-samuppādo uttāno ti, aññesam pi uttāno ti na vattabbo. Etaŋ atthaŋ sandhāya Bhagavā *Mā h' evaŋ Ānanda avaca, mā h' evaŋ Ānanda avacā* ti āha.

Therassa hi catūhi kāraṇehi: Gambhīro pi paṭicca-samuppādo uttāno ti, upaṭṭhāsi. Katamehi catūhi? Pubbûpanissaya-sampattiyā, tittha-vāsena,[2] sot' āpannatāya, bahussutabhāvenā ti. Ito kira sata-sahassime kappe Padumuttaro nāma Satthā loke uppajji; tassa Haŋsavatī nāma nagaraŋ ahosi; Ānando nāma rājā pitā; Sumedhā nāma devī mātā; Bodhisatto Uttarakumāro nāma ahosi. So puttassa jāta-divase mahâbhinikkhamanaŋ nikkhamma pabbajitvā padhānam anuyutto[3] anukkamena sabbaññutaŋ patvā: Aneka-jāti-saŋsāran ti, udānaŋ udānetvā, sattâhaŋ bodhipallaṅke vītināmetvā: Paṭhaviyaŋ ṭhapessāmī ti, pādaŋ abhinīhari. Atha paṭhaviŋ bhinditvā mahantaŋ padumaŋ uṭṭhāsi.* Tassa dhura-pattāni navuti-hatthāni, kesaraŋ tiŋsa-hatthaŋ, kaṇṇikā dvādasa-hatthā, nava-ghaṭa-ppāmāṇo reṇu ahosi. Satthā pana ubbedhato aṭṭha-paññāsa-hattho ahosi. Tassa ubhinnaŋ bāhānaŋ antaraŋ aṭṭhārasa-hatthaŋ, nalāṭaŋ pañca-hatthaŋ, hattha-pādā ekādasa-hatthā. Tassa ekādasa-hatthena pādena dvādasa-hatthāya kaṇṇikāya akkanta-mattāya nava-ghaṭa-ppamāṇo reṇu uṭṭhāya aṭṭha-paññāsa-hattha-ppadesaŋ uggantvā okiṇṇa-manosilā-cuṇṇaŋ viya paccokiṇṇo. Tad-upādāya Bhagavā Padumuttaro tv' eva paññāyittha. Tassa

* This legend also at Manorathapūraṇī (P.T.S.) I. 136.

[1] B omits. [2] B citra-vāsena. [3] B anuyuñjanto.

Devalo ca Sujāto ca dve agga-sāvakā ahesuŋ; Amitā ca Asamā ca dve agga-sāvikā; Sumano nāma upaṭṭhāko.

Padumuttaro Bhagavā pitu saṅgahaŋ kurumāno bhikkhu-sata-sahassa-parivāro Haŋsavatiyā rāja-dhāniyā paṭivasati. Kaniṭṭha-bhātā pan' assa Sumana-kumāro nāma. Tassa rājā Haŋsavatito vīsaŋ-yojana-sate ṭhāne[1] bhoga-gāmaŋ[2] adāsi. So kadāci kadāci āgantvā pitaraŋ ca Satthāraŋ ca passati. Ath' eka-divasaŋ: Paccanto kupito ti, Sumano rañño pesesi. Rājā: Tvaŋ mayā tattha kasmā ṭhapito ti, paṭipesesi. So core vūpasametvā: Upasanto deva janapado ti, rañño pesesi. Rājā tuṭṭho: 'Sīghaŋ mama putto āgacchatu' ti āha. Tassa sahassamattā amaccā honti. So tehi saddhiŋ antarāmagge mantesi: Mayhaŋ pitā tuṭṭho; sace me varaŋ deti kiŋ gaṇhāmī ti. Atha naŋ ekacce: Hatthiŋ gaṇhatha, assaŋ gaṇhatha,[3] janapadaŋ gaṇhatha, satta ratanāni gaṇhathā ti āhaŋsu. Apare: Tumhe paṭhav' issarassa puttā, na tumhākaŋ dhanaŋ dullabhaŋ, laddham pi c' etaŋ sabbaŋ pahāya gamanīyaŋ, puññañ ca ekaŋ ādāya gamanīyaŋ, tasmā deve varaŋ dadamāne te-māsaŋ Padumuttaraŋ Bhagavantaŋ upaṭṭhātuŋ varaŋ gaṇhathā ti. So: Tumhe mayhaŋ kalyāna-mittā nāma, na me taŋ cittaŋ atthi, tumhehi pana uppāditaŋ, evaŋ karissāmī ti gantvā pitaraŋ vanditvā pitarā āliṅgitvā matthake cumbitvā: Varaŋ te putta demī ti vutto: 'Icchām' ahaŋ mahārāja Bhagavantaŋ te-māsaŋ catūhi paccayehi upaṭṭhahanto jīvitaŋ avañjhaŋ kātuŋ; imaŋ me varaŋ dehī' ti āha. 'Na sakkā tāta, aññaŋ vārehī' ti. 'Khattiyānaŋ nāma dve kathā n' atthi, etam eva me dehi, na mam' aññena attho' ti. 'Tāta, Buddhānaŋ cittaŋ nāma dujjānaŋ; sace Bhagavā na icchissati mayā dinne pi kiŋ bhavissatī' ti. 'Sādhu deva, ahaŋ Bhagavato cittaŋ jānissāmī' ti vihāraŋ gato.

Tena ca samayena bhatta-kiccaŋ niṭṭhapetvā Bhagavā gandha-kuṭiŋ paviṭṭho hoti. So maṇḍala-māḷe sannisinnānaŋ bhikkūnaŋ santikaŋ agamāsi. Te naŋ āhaŋsu: 'Rājaputta, kasmā āgato sī?' ti.

'Bhagavantaŋ dassanāya, dassetha me Bhagavantan' ti.

---

[1] SS omit. [2] SS bhogaŋ.
[3] B adds 'rathaŋ gaṇhatha.'

'Na mayaŋ rājaputta icchit' icchita-kkhaṇe Satthāraŋ daṭṭhuŋ labhāmā' ti.

'Ko pana bhante labhatī?' ti. 'Sumanatthero nāma[1] rājaputtā' ti.

'So kuhiŋ bhante thero?' ti therassa nisinnaṭṭhānaŋ pucchitvā gantvā vanditvā: 'Icchām' ahaŋ bhante Bhagavantaŋ passituŋ, dassetha me' ti āha. Thero: Ehi rājaputtā ti, taŋ gahetvā gandha-kuṭi-pariveṇe ṭhapetvā gandha-kuṭiŋ abhirūhi.

Atha naŋ Bhagavā: 'Sumana kasmā āgato sī?' ti āha.

'Rājaputto bhante Bhagavantaŋ dassanāya āgato' ti.

'Tena hi bhikkhu āsanaŋ paññāpehī' ti. Thero āsanaŋ paññāpesi. Nisīdi Bhagavā paññatte āsane. Rājaputto Bhagavantaŋ vanditvā paṭisanthāraŋ akāsi.

'Kadā āgato si rājaputtā?' ti. 'Bhante tumhesu gandhakuṭiŋ paviṭṭhesu, bhikkhū pana: Mayaŋ icchit' icchita-kkhaṇe Bhagavantaŋ daṭṭhuŋ na labhāmā ti, maŋ therassa santikaŋ pāhesuŋ, thero pana eka-vacanen' eva dassesi. Thero bhante tumhākaŋ sāsane vallabho maññe' ti.

'Āma rājakumāra, vallabho esa bhikkhu mayhaŋ sāsane' ti.

'Bhante Buddhānaŋ sāsane kiŋ katvā vallabhā hontī?' ti.

'Dānaŋ datvā sīlaŋ samādiyitvā uposatha-kammaŋ katvā kumārā' ti. 'Bhagavā ahaŋ thero viya Buddha-sāsane vallabho hotu-kāmo, te-māsaŋ me vass' āvāsaŋ adhivāsethā' ti. Bhagavā: Atthi nu kho tattha[1] gatena attho ti, āloketvā: Atthī ti, disvā: "Suññâgāre kho rājakumāra Tathāgatā abhiramantī' ti āha. Kumāro: 'Aññātaŋ Bhagavā, aññātaŋ Sugatā' ti vatvā: 'Ahaŋ bhante purimataraŋ gantvā vihāraŋ kāremi, mayā pesite bhikkhu-sata-sahassena saddhiŋ āgacchathā' ti paṭiññaŋ gahetvā pitu-santikaŋ gantvā: 'Dinnā me deva Bhagavatā paṭiññā, mayā pahite Bhagavantaŋ peseyyathā' ti pitaraŋ vanditvā nikkhamitvā yojane yojane vihāraŋ kārento[2] vīsaŋ-yojana-sataŋ addhānaŋ gantvā, attano nagare vihāraṭṭhānaŋ vicinanto Sobhassa nāma kuṭumbikassa uyyānaŋ disvā sata-sahassena kiṇitvā sata-sahassaŋ vissajjetvā vihāraŋ kāresi. Tattha Bhagavato gandha-kuṭiŋ sesa-bhikkhūnañ ca rattiṭṭhāna-divāṭṭhān' atthāya kuṭi-leṇa-maṇḍape

---

[1] SS omit. [2] B kāretva.

kārāpetvā[1] pākāra-parikkhepe katvā[2] dvāra-koṭṭhakañca niṭṭhapetvā pitu-santikaŋ pesesi: 'Niṭṭhitaŋ mayhaŋ kiccaŋ, Satthāraŋ pahiṇathā' ti.

Rājā Bhagavantaŋ bhojetvā: 'Bhagavā Sumanassa kiccaŋ niṭṭhitaŋ, tumhākaŋ gamanaŋ paccāsiŋsatī' ti āha. Bhagavā sata-sahassa-bhikkhu-parivāro yojane yojane vihāresu vasamāno agamāsi. Kumāro: Satthā āgacchatī ti, sutvā yojanaŋ paccuggantvā gandha-māl' ādīhi pūjayamāno vihāraŋ pavesetvā[3]—

'Sata-sahassena me kītaŋ sata-sahassena māpitaŋ,
Sobhanaŋ nāma uyyānaŋ paṭigaṇha mahāmunī' ti

vihāraŋ niyyādesi. So vassûpanāyika-divase dānaŋ datvā attano putta-dāre ca amacce ca pakkosāpetvā āha: 'Ayaŋ Satthā amhākaŋ santikaŋ dūrato āgato. Buddhā ca nāma dhamma-garuno, na āmisa-garukā;[4] tasmā ahaŋ imaŋ te-māsaŋ dve sāṭake nivāsetvā dasa-sīlāni samādiyitvā idh' eva vasissāmi, tumhe khīṇ' āsava-sata-sahassassa iminā va nīhārena te-māsaŋ dānaŋ dadeyyāthā' ti. So Sumanattherassa vasanaṭṭhāna-sabhāge yeva ṭhāne vasanto yaŋ thero Bhagavato vattaŋ karoti, taŋ sabbaŋ disvā: Imasmiŋ ṭhāne ekanta-vallabho eva thero, etass' eva me ṭhān' antaraŋ patthetuŋ vaṭṭatī ti, cintetvā vūpakaṭṭhāya pavāraṇāya gāmaŋ pavisitvā, sattāhaŋ mahā-dānaŋ datvā sattame divase bhikkhu-sata-sahassassa pāda-mūle ti-cīvaraŋ ṭhapetvā Bhagavantaŋ vanditvā: Bhante yad etaŋ mayā magge yojan' antarikaŋ yojan' antarikaŋ vihāraŋ kārāpanato paṭṭhāya puññaŋ kataŋ, taŋ n' eva Sakka-sampattiŋ na Māra-sampattiŋ na Brahma-sampattiŋ patthayantena, Buddhassa pana upaṭṭhākabhāvaŋ patthayantena kataŋ. Tasmā aham pi Bhagavā anāgate Sumanatthero viya Buddhassa upaṭṭhāko bhaveyyan ti, pañca-patiṭṭhitena nipatitvā vandi.

Bhagavā: Mahantaŋ kulaputtassa cittaŋ, ijjhissati nu kho no ti, olokento: Anāgate ito sata-sahassime kappe Gotamo

---

[1] SS kāretvā.
[2] SS omit.
[3] SS pesetvā.
[4] SS °cakkhukā.

nāma Buddho uppajjissati, tass' esa[1] upaṭṭhāko bhavissatī ti, ñatvā:

'Icchitaŋ patthitaŋ tuyhaŋ sabbam eva samijjhatu
Sabbe pūrentu saṅkappā cando paṇṇarase[2] yathā' ti

āha.

Kumāro taŋ sutvā: Buddhā nāma advejjha-kathā hontī ti, dutiya-divase yeva tassa Bhagavato patta-cīvaraŋ gahetvā piṭṭhito piṭṭhito gacchanto viya ahosi. So tasmiŋ Buddh' uppāde vassa-sata-sahassaŋ dānaŋ datvā sagge nibbattitvā Kassapa-buddha-kāle pi piṇḍāya carato[3] therassa patta-gahaŋ' atthaŋ uttara-sāṭakaŋ[4] datvā pūjam akāsi. Puna sagge nibbattitvā tato cuto Bārāṇasi-rājā hutvā aṭṭhannaŋ pacceka-Buddhānaŋ paṇṇa-sālāyo kāretvā maṇi-ādhārake upaṭṭhapetvā catūhi paccayehi dasa-vassa-sahassāni upaṭṭhānaŋ akāsi. Etāni pākaṭaṭṭhānāni, kappa-sata-sahassaŋ pana dānaŋ dadamāno va amhākaŋ Bodhisattena saddhiŋ Tusita-pure nibbattitvā tato cuto Amitodana-Sakkassa gehe paṭisandhiŋ gahetvā anupubbena katâbhinikkhamano[5] sammā-sambodhiŋ patvā paṭhama-gamanena Kapilavatthuŋ āgantvā tato nikkhante[6] Bhagavati Bhagavato parivār' atthaŋ rāja-kumāresu pabbajantesu[7] Bhaddiy' ādīhi saddhiŋ nikkhamitvā Bhagavato santike pabbajitvā na cirass' eva āyasmato Puṇṇassa Mantāni-puttassa santike dhamma-kathaŋ sutvā sot' āpatti-phale patiṭṭhahi. Evam esa[8] āyasmā pubbûpanissaya-sampanno; tass' imāya pubbûpanissaya-sampattiyā gambhīro pi paṭicca-samuppādo uttānako viya upaṭṭhāsi.

Tittha-vāso ti punappunaŋ[9] gurūnaŋ[10] santike uggahaṇa-savana-paripucchana-dhāraṇāni vuccanti. So therassa ati-viya parisuddho. Tenâpi 'ssâyaŋ gambhīro pi paṭicca-samuppādo uttānako viya hutvā upaṭṭhāsi.[11]

Sot' āpannānañ ca nāma paccayâkāro uttānako viya hutvā upaṭṭhāti; ayañ ca āyasmā sotāpanno. Bahussutānañ ca catu-hatthe ovarake padīpe jalamāne mañca-pīṭhaŋ viya

---

[1] BC eva. [2] BCS° paṇṇaraso. [3] B caranto.
[4] B uttarisāṭakaŋ; SS uparima°. [5] SS °mano.
[6] BC mikkhamante. [7] B pabbajitesu. [8] SS eva.
[9] SS only *one* pana (sic). [10] C garūnaŋ. [11] CS upaṭṭhāti.

nāma-rūpa-paricchedā pākaṭā honti; ayañ ca āyasmā bahussutānaŋ aggo hoti, bahu-saccânubhāvena pi 'ssa gambhīro pi paccayâkāro uttānako viya hutvā upaṭṭhāti.

Tattha attha-gambhīratāya dhamma-gambhīratāya desanā-gambhīratāya paṭivedha-gambhīratāyā ti catūh' ākārehi paṭicca-samuppādo gambhīro nāma. Tattha: Jarā-maraṇassa jāti-paccayā sambhūta-samudāgataṭṭho gambhīro . . . pe . . . saṅkhārānaŋ avijjā-paccayā sambhūta-samudāgataṭṭho gambhīro ti, ayaŋ attha-gambhīratā. Avijjāya saṅkhārānaŋ paccayaṭṭho gambhīro . . . pe . . . jātiyā jarā-maraṇassa paccayaṭṭho gambhīro ti, ayaŋ dhamma-gambhīratā. Katthaci sutte paṭicca-samuppādo anulomato desiyati, katthaci paṭilomato, katthaci[1] anuloma-paṭilomato,[1] katthaci majjhato paṭṭhāya anulomato vā paṭilomato vā anuloma-paṭilomato[1] vā,[1] katthaci ti-sandhi catu-saṅkhepo, katthaci dvi-sandhi ti-saṅkhepo, katthaci eka-sandhi dvi-saṅkhepo ti, ayaŋ desanā-gambhīratā. Avijjāya pana aññāṇa-adassana-saccā-sampaṭivedhaṭṭho gambhīro, saṅkhārānaŋ abhisaṅkharaṇa-āyūhana-sarāga-virāgaṭṭho[2] viññāṇassa suññatā-avyāpāra-asaṅkanti-paṭisandhi-pātubhāvaṭṭho, nāma-rūpassa ekuppāda-vinibbhogâvinibbhoga-namana ruppanaṭṭho, saḷāyatanassa adhipati-loka-dvāra-khetta-visayībhāvaṭṭho, phassassa phusana-saṅghaṭṭana-saṅgati-sannipātaṭṭho, vedanāya ārammaṇa-rasânubhavana-sukha-dukkha-majjhatta-bhāva-nijjīva-vedayitaṭṭho, taṇhāya abhinandita-ajjhosāna-samosaritatā[3]-taṇhā-nadī-taṇhā-samudda-duppūraṇaṭṭho, upādānassa ādāna-gahaṇâbhinivesa-parāmāsa-duratikkamaṭṭho, bhavassa āyūhanâbhisaṅkharaṇa-yoni-gati-ṭṭhiti[1]-nivāsesu khipanaṭṭho, jātiyā jāti-sañjāti-okkanti-nibbatti-pātubhāvaṭṭho, jarā-maraṇassa khaya-vaya-bheda-vipariṇāmaṭṭho gambhīro. Evaŋ yo yo avijj' ādinaŋ sabhāvo yena paṭivedhena avijj' ādayo dhammā sarasa[1]-lakkhaṇato[4] paṭividdhā honti, so gambhīro ti, ayaŋ paṭivedha-gambhīratā ti[1] veditabbā. Sā sabbā pi therassa uttānako viya upaṭṭhāsi, tena Bhagavā āyasmantaŋ Ānandaŋ ussādento *mā h' evan* ti ādim āha.

---

[1] SS omit.
[2] BC °āyūhana-pabhava-nidānaṭṭho.
[3] SS °saritā-latā°.
[4] SS salakkhanato.

Ayaŋ c' ettha adhippāyo: Ānanda, tvaŋ mahā-pañño visada-ñāṇo tena te gambhīro pi paṭicca-samuppādo uttānako viya khāyati, tasmā: 'Mayham eva nu kho esa uttānako va[1] hutvā upaṭṭhāti udāhu aññesaŋ pī' ti *mā evaŋ avaca.*[2] Yam pana vuttaŋ *apasādento* ti tattha ayaŋ adhippāyo: Ānanda, atha ca pana: Me uttānak' uttānako viya khāyatī ti, mā h' evaŋ tvaŋ avaca; yadi hi te esa uttānak' uttānako viya khāyati; kasmā tvaŋ attano dhammatāya sot' āpanno nâhosi? Mayā dinne naye[3] ṭhatvā sot' āpatti-maggaŋ paṭivijjhi. Ānanda, imaŋ nibbānam eva gambhīraŋ paccayâkāro pana tava uttānako jāto. Atha kasmā: Oḷārikaŋ kāma-rāga-saŋyojanaŋ paṭigha-saŋyojanaŋ oḷārikaŋ kāma-rāgânusayaŋ paṭighânusayan ti, ime cattāro kilese samugghātetvā sakad' āgāmi-phalaŋ na sacchikarosi? Te yeva anusahagate cattāro kilese samugghātetvā anāgāmi-phalaŋ na sacchikarosi; rūpa-rāg' ādīni pañca saŋyojanāni mānânusayaŋ bhava-rāgânusayaŋ avijjânusayan ti, ime aṭṭha kilese samugghātetvā arahattaŋ na sacchikarosi? Kasmā ca[4] sata-sahassa-kappâdhikaŋ ekaŋ asaṅkheyyaŋ pūrita-pāramino Sāriputta-Moggallānā viya sāvaka-pārimīñāṇaŋ na paṭivijjhasi, sata-sahassa-kappâdhikāni dve asaṅkheyyāni pūrita-pāramino pacceka-buddhā viya ca pacceka-bodhi-ñāṇaŋ na pativijjhasi? Yadi vā te sabbathā ca esa uttānako hutvā upaṭṭhāti, atha kasmā sata-sahassa-kappâdhikāni cattāri, aṭṭha, soḷasa vā asaṅkheyyāni pūrita-pāramino sammā-sambuddhā viya sabbaññuta-ñāṇaŋ na sacchikarosi? Kiŋ anatthiko si etehi visesâdhigamehi? Passa yāvañ ca te aparaddhaŋ; tvaŋ nāma sāvako padesa-ñāṇe ṭhito: 'Atigambhīraŋ paccayâkāraŋ uttānako me upaṭṭhātī' ti vadesi. Tassa te imaŋ vacanaŋ Buddhānaŋ kathāya paccanīkaŋ hoti. Tādisena nāma bhikkhunā Buddhānaŋ kathāya paccanīkaŋ kathetabban ti yuttam etaŋ? Nanu mayhaŋ Ānanda idaŋ paccayâkāraŋ paṭivijjhituŋ vāyamantass' eva sata-sahassa-kappâdhikāni cattāri asaṅkheyyāni atikkantāni paccayâkāra-paṭivijjhan' atthāya ca pana me adinnaŋ dānaŋ nāma n' atthi, apūrita-pāramitā nāma n' atthi: Ajja[5] paccayâ-

[1] SS omit. [2] B mā h' evam avaca.
[3] B adds va. [4] SS vā. [5] BC omit.

kāraŋ paṭivijjhissāmī[1] ti,[1] ca pana me nirussāhaŋ viya Māra-balaŋ vidhamentassa ayaŋ mahāpaṭhavī dvaṅgula-mattam pi nâkampittha?[2] Tathā paṭhama-yāme pubbe-nivāsaŋ majjhi-mayāme dibba-cakkhuŋ visodhentassa[3] pacchima-yāme pana balava-paccūsa-samaye: Avijjā saṅkhārānaŋ navahi ākārehi paccayo hotī ti, diṭṭhamatte va dasa-sahassī loka-dhātu aya-daṇḍena[4] ākoṭita-kaŋsa-thālo viya virāva-sataŋ virāva-sahassaŋ kurumānā vāt' āhate padumini-paṇṇe uda-bindu viya pakampittha? Evaŋ *gambhīro câyaŋ Ānanda paṭicca-samuppādo gambhīrâvabhāso ca. Etassa Ānanda dhammassa ananubodhā . . . pe . . . nâtivattatī* ti.

Etassa dhammassā ti etassa paccaya-dhammassa.

Ananubodhā ti: ñāta[5]-pariññā-vasena ananubujjhanā.

Appaṭivedhā ti tīraṇa-pahāṇa-pariññā-vasena appaṭivijjhanā.

Tantâkulaka-jātā ti tantaŋ viya ākula[6]-jātā. Yathā nāma dunnikkhittaŋ mūsika-cchinnaŋ pesakārānaŋ tantaŋ tahiŋ tahiŋ ākulaŋ hoti: Idaŋ aggaŋ idaŋ mūlan ti, aggena vā aggaŋ mūlena vā mūlaŋ samānetuŋ dukkaraŋ hoti, evam evaŋ sattā imasmiŋ paccayâkāre khalitā ākula-vyākulā honti, na sakkonti taŋ[7] paccayâkāraŋ ujuŋ kātuŋ. Tattha tantaŋ paccatta-purisakāre ṭhatvā sakkā pi[7] bhaveyya ujuŋ kātuŋ? Ṭhapetvā pana dve Bodhisatte añño[8] satto[8] attano dhammatāya paccayâkāraŋ ujuŋ kātuŋ samattho[8] nāma n' atthi. Yathā pana ākulaŋ tantaŋ kañjiyaŋ datvā kocchena pahaṭaŋ tattha tattha guḷaka-jātaŋ hoti gaṇṭhibaddhaŋ, evam ime sattā paccayesu pakkhalitvā paccaye ujuŋ kātuŋ asakkontā dvāsaṭṭhi diṭṭhi-gata-vasena guḷaka-jātā[9] honti gaṇṭhi-baddhā. Ye hi keci diṭṭhiyo nissitā[10] sabbe paccayâkāraŋ ujuŋ kātuŋ asakkontā yeva *guḷā-guṇḍika[11]-jātā* ti.

Guḷā-guṇḍikaŋ[11] vuccati pesakārānaŋ kañjiya-suttaŋ; guḷā[12] nāma sakuṇikā, tassā kulāvako ti pi eke. Yathā hi[7] tad ubhayam pi ākulaŋ aggena vā aggaŋ mūlena vā mūlaŋ samānetuŋ dukkaran ti purima-nayen' eva yojetabbaŋ.

---

[1] B paṭvijjhissāmāti. [2] B nākampi.
[3] B sampādentassa. [4] B aya daṇḍakena; SS omit.
[5] SS ñāṇa°. [6] B ākulaka°. [7] SS omit.
[8] BC añño sattā . . . samatthā. [9] B ākulakajātā.
[10] B diṭṭhigata-nissitā. [11] BC °gaṇṭhika. [12] BC kulā.

Muñja-babbaja[1]*-bhūtā* ti muñja-tiṇaŋ viya babbaja-tiṇaŋ viya ca bhūtā, tādisī jātā. Yathā tāni tiṇāni koṭṭetvā kata-rajjuŋ jiṇṇa-kāle katthaci patitaŋ gahetvā tesaŋ tiṇānaŋ: Idaŋ aggaŋ idaŋ mūlaŋ ti, aggena vā aggaŋ mūlena vā mūlaŋ samānetuŋ dukkaraŋ, tam pi paccatta-purisakāre ṭhatvā sakkā bhaveyya ujuŋ kātuŋ. Ṭhapetvā pana dve Bodhisatte añño[2] satto[2] attano dhammatāya paccayâkāraŋ ujuŋ kātuŋ samattho[2] nāma n' atthi, evam ayaŋ pajā paccayâkāre ujuŋ kātuŋ asakkontī diṭṭhigata-vasena gaṇṭhika[3]-jātā hutvā *apāyaŋ duggatiŋ vinipātaŋ saŋsāraŋ nâtivattati.*

Tattha *apāyo* ti: niraya-tiracchānayoni-pettivisaya-asura-kāyā, sabbe pi hi te vaḍḍhi-saṅkhātassa ayassa abhāvato apāyā ti vuccanti. Tathā dukkhassa gatibhāvato *duggati,* sukha-samussayato vinipatitattā *vinipāto.* Itaro pana:

Khandhānaŋ[4] paṭipāṭi dhātu āyatanāna[5] ca
Abbocchinnaŋ vattamānaŋ saŋsāro ti pavuccatī ti.

Taŋ sabbam pi *nâtivattati* nâtikkamati, atha kho cutito paṭisandhiŋ paṭisandhito cutin ti evaŋ punappuna cuti-paṭi-sandhiyo gaṇhantā[6] tīsu bhavesu catusu yonisu pañcasu gatisu sattasu viññāṇa-ṭṭhitisu navasu sattâvāsesu mahāsamudde vāta-kkhitta-nāvā[7] viya yante yutta-goṇo viya ca paribbha-mati yeva. Iti sabbaŋ etaŋ Bhagavā āyasmantaŋ Ānandaŋ apasādento āhā ti veditabbaŋ.

2. Idāni yasmā idaŋ[8] suttaŋ *gambhīro câyaŋ Ānanda paṭicca-samuppādo* ti ca *tantâkulaka-jātā* ti ca dvīhi yeva padehi ābaddhaŋ,[9] tasmā *gambhīro câyaŋ Ānanda paṭicca-samuppādo* ti iminā tāva anusandhinā paccayâkārassa gambhīrabhāva-dassan' atthaŋ desanaŋ ārabhanto *Atthi idappaccayā jarā-maraṇaŋ* ti ādim āha.

Tatrâyaŋ attho: Imassa jarā-maraṇassa paccayo idappac-cayo, tasmā idappaccayā atthi jarā-maraṇaŋ. Atthi nu kho so[10] jarā-maraṇassa paccayo, yamhā paccayā jarā-maraṇaŋ

---

[1] B °pabbaja°. [2] BC aññe sattā . . . samatthā.
[3] SS gaṇṭhi°. [4] B khandhānaŋ ca.
[5] SS āyatanāni, but the parallel passages at Vism 544 and VbhA 149 also read āyatanāna.
[6] SS gaṇhamānā. [7] B vātukkhitta-nāvā.
[8] SS imaŋ. [9] B ābandhaŋ. [10] BC omit.

bhaveyyā ti, evaŋ *puṭṭhena satā Ānanda paṇḍitena puggalena* yathā: Taŋ jīvaŋ taŋ sarīran ti vutte ṭhapanīyattā pañhassa: Tuṇhī-bhavitabbaŋ hoti[1] avyākataŋ etaŋ[2] Tathāgatenā ti vā vattabbaŋ hoti, evaŋ appaṭipajjitvā yathā: Cakkhu sassataŋ asassatan ti vutte, asassatan ti ekaŋsen' eva[3] vattabbaŋ hoti, evaŋ ekaŋsen' eva *atthī ti 'ssa vacanīyaŋ*. Puna: Kiŋ-paccayā jarā-maraṇaŋ, ko nāma so paccayo yato jarā-maraṇaŋ hotī ti vutte, *jāti-paccayā jarā-maraṇan* ti *icc' assa vacanīyaŋ*, evaŋ vattabbaŋ bhaveyyā ti attho. Esa nayo sabba-padesu.

Nāma-rūpa-paccayā phasso ti idam pana yasmā: Saḷāyatana-paccayā ti vutte cakkhu-samphass' ādīnaŋ channaŋ vipāka-phassānaŋ yeva gahaṇaŋ hoti, idha ca: Saḷāyatana-paccayā ti, iminā padena gahitam pi agahitam pi paccay' uppanna-visesaŋ[4] phassassa ca saḷāyatanato atirittaŋ, aññam pi visesa-paccayaŋ dassetu-kāmo,[5] tasmā vuttan ti veditabbaŋ.

Iminā pana vārena Bhagavatā kiŋ kathitan ti? Paccayānaŋ nidānaŋ kathitaŋ, idaŋ hi suttaŋ paccaye nijjaṭe niggumbe katvā kathitattā Mahānidānan ti vuccati.

4. Idāni tesaŋ tesaŋ[4] paccayānaŋ tathaŋ avitathaŋ anaññathaŋ paccayabhāvaŋ dassetuŋ *jāti-paccayā jarā-maraṇan ti iti kho pan' etaŋ vuttaŋ* ti ādim āha.

Tattha *pariyāyenā* ti kāraṇena. *Sabbena sabbaŋ sabbathā sabban* ti nipāta-dvayaŋ etaŋ, tass' attho: sabbâkārena sabbā,[6] sabbena[6] sabhāvena[6] ca sabbā jāti nāma yadi na bhaveyyā ti. Bhav' ādisu pi iminā va[7] nayena[7] attho veditabbo.

Kassacī ti aniyama-vacanaŋ etaŋ, dev' ādisu yassa kassaci. *Kimhicī* ti idam pi aniyama-vacanam eva, kāmabhav' ādisu navasu bhavesu yattha katthaci. Seyyathîdan ti ayam idha nikkhittassa attha-vibhajan' atthe nipāto. Tassa attho: yaŋ vuttaŋ kassaci kimhicī ti, tassa te atthaŋ vibhajissāmī ti. Atha naŋ vibhajanto *Devānaŋ vā devattāyā* ti ādim āha.

Tattha *Devānaŋ vā devattāyā* ti yā ayaŋ devānaŋ devabhāvāya khandha-jāti, yāya khandha-jāṭiyā devā devā ti vuccanti,

[1] BC omit. [2] B adds evaŋ. [3] CS ekanten' eva.
[4] SS omit. [5] SS desetu-kāmo.
[6] SS 'sabba-bhāvena' only. [7] SS vasena.

sā[1] ca[1] hi[1] jāti sabbena sabbaŋ nâbhavissā ti. Iminā nayena sabba-padesu attho veditabbo. Ettha ca *devā* ti uppatti-devā, *gandhabbā* ti mūla-khandh' ādisu adhivatthā devatā, *yakkhā* ti amanussā, *bhūtā* ti ye keci nibbatta-sattā. *Pakkhino* ti ye keci aṭṭhi-pakkhā vā camma-pakkhā vā loma-pakkhā vā, *siriŋsapā* ti ye keci bhūmiyaŋ sarantā gacchanti. *Tesaŋ tesaŋ* ti tesaŋ tesaŋ deva-gandhabb' ādīnaŋ. *Tathattāyā* ti deva-gandhabb' ādi-bhāvāya. *Jāti-nirodhā* ti jāti-vigamā,[2] jāti[3]-abhāvā ti attho. *Hetū* ti ādīni sabbāni kāraṇa-vevacanān' eva. Kāraṇaŋ hi yasmā attano phal' atthāya hinoti pavattati, tasmā hetū ti vuccati. Yasmā taŋ phalaŋ nideti idaŋ gaṇhatha nan ti appeti viya, tasmā *nidānaŋ*. Yasmā phalaŋ tato samudeti uppajjati, tañ ca paṭicca eti pavattati, tasmā *samudayo* ti ca *paccayo* ti ca vuccati. Esa nayo sabbattha. Api ca: *Yad idaŋ jāti* ti ettha *yad idaŋ* ti nipāto. Tassa sabba-padesu liṅgânurūpato attho veditabbo. Idha pana yā esā *jāti* ti ayam ettha[4] attho, jarā-maraṇassa hi jāti upanissaya-koṭiyā paccayo hoti.

5. Bhava-pade *kimhici* ti iminā okāsa-pariggaho kato. Tattha heṭṭhā Avīci-pariyantaŋ katvā upari Paranimmita-vasavatti-deve anto-karitvā *kāmabhavo* ti veditabbo, ayaŋ nayo uppatti-bhave. Idha pana kamma-bhave[5] yujjati. So hi jātiyā upanissaya-koṭiyā va paccayo hoti.

6. Upādāna-pad' ādisu pi *kimhici* ti iminā okāsa-pariggaho kato ti veditabbo. *Upādāna-paccayā bhavo* ti ettha kāmûpādānaŋ tiṇṇaŋ kamma-bhavānaŋ tiṇṇañ ca uppatti-bhavānaŋ paccayo,[6] tathā sesāni pī ti. Upādāna-paccayā catu-vīsati bhavā veditabbā, nippariyāyen' ettha dvādasa kamma-bhavā labbhanti. Tesaŋ upādānānaŋ sahajāta-koṭiyā pi upanissaya-koṭiyā pi paccayo.

7. *Rūpa-taṇhā* ti rūpârammaṇa-taṇhā, esa nayo *sadda-taṇh'* ādisu. Sā pan' esā taṇhā upādānassa sahajāta-koṭiyā pi upanissaya-koṭiyā pi paccayo hoti; esa nayo[7] taṇhāya.

---

[1] Emendated; B sa ce hi, C sa ve hi, SS sā ma hi.
[2] SS °vibhavā. [3] SS omit. [4] SS assa. [5] SS °bhavo.
[6] BSS kāmûpādānaŋ tiṇṇañ ca uppatti-bhavānaŋ paccayo.
[7] B paccayo.

8. *Yadidaŋ vedanā* ti ettha vipāka-vedanā taṇhāya upanissaya-koṭiyā paccayo hoti, aññā aññathā pi.

9. Ettāvatā pana Bhagavā vaṭṭa-mūla-bhūtaŋ purima-taṇhaŋ dassetvā idāni desanaŋ piṭṭhiyaŋ paharitvā kesesu gahetvā viravantaŋ viravantaŋ[1] maggato ukkamāpento[2] viya navahi padehi samudācāra-taṇhaŋ dassento *iti kho Ānanda*[3] *vedanaŋ paṭicca taṇhā* ti ādim āha.

Tattha *taṇhā* ti dve taṇhā, esana-taṇhā ca esita-taṇhā ca. Yāya taṇhāya ajapatha-saṅkupath' ādīni paṭipajjitvā bhoge esati gavesati, ayaŋ esana-taṇhā nāma. Yā tesu esitesu gavesitesu paṭiladdhesu taṇhā, ayaŋ esita-taṇhā nāma. Tad ubhayam pi samudācāra-taṇhāya eva adhivacanaŋ, tasmā duvidhā p' esā vedanaŋ paṭicca taṇhā nāma. *Pariyesanā* nāma rūp' ādi-ārammaṇa-pariyesanā, sā hi taṇhāya sati hoti. *Lābho* ti rūp' ādi-ārammaṇa-paṭilābho, so hi pariyesanāya sati hoti. *Vinicchayo* pana ñāṇa-taṇhā-diṭṭhi-vitakka-vasena catubbidho, tattha: Sukha-vinicchayaŋ jaññā sukha-vinicchayaŋ ñatvā ajjhattaŋ sukhaŋ anuyuñjeyyā ti, ayaŋ ñāṇa-vinicchayo. Vinicchayo ti dve vinicchayā, taṇhā-vinicchayo ca diṭṭhi-vinicchayo cā ti: evaŋ āgatāni aṭṭha-sata taṇhā-vicaritāni taṇhā-vinicchayo, dvāsaṭṭhi diṭṭhiyo diṭṭhi-vinicchayo. Chando kho devānaṃ Inda vitakka-nidāno ti. Imasmiŋ pana sutte idha: Vinicchayo ti, vutto vitakko yeva āgato: Lābhaŋ labhitvā h' iṭṭhâniṭṭhaŋ sundarâsundarañ ca vitakken' eva vinicchitan ti: Ettakaŋ me[4] rūpârammaṇ' atthāya bhavissati, ettakaŋ sadd' ādi-ārammaṇ' atthāya; ettakaŋ mayhaŋ bhavissati, ettakaŋ parassa, ettakaŋ paribhuñjissāmi, ettakaŋ nidahissāmī ti.[5] Tena vuttaŋ *lābhaŋ paṭicca vinicchayo* ti.

Chanda-rāgo ti evaŋ akusala-vitakkena vitakkite vatthusmiŋ dubbala-rāgo ca balava-rāgo ca uppajjati. Idaŋ hi idha *chando* ti dubbala-rāgassâdhivacanaŋ. *Ajjhosānan* ti: Ahaŋ, mamaŋ ti, balava-sanniṭṭhānaŋ. *Pariggaho* ti taṇhā-diṭṭhi-vasena pariggaha-karaṇaŋ. *Macchariyan* ti parehi sādhāraṇabhāvassa asahanatā; Ten' ev' assa Porāṇā

---

[1] B omits.
[2] B ukkamento.
[3] B Iti kho pan' etaṃ Ānanda.
[4] SS eva.
[5] B omits the whole clause.

evaŋ vacanatthaŋ vadanti: 'Idaŋ acchariyaŋ mayham eva hotu mā aññesaŋ acchariyaŋ hotū' ti pavattattā macchariyan ti vuccatī ti.

10. *Ārakkho* ti dvāra-pidahana-mañjūsa-gopan' ādi-vasena suṭṭhu rakkhaṇaŋ; adhi karotī ti *adhi karaṇaŋ*, kāraṇass' etaŋ nāmaŋ; ārakkhâdhikaraṇaŋ ti bhāva-napuŋsakaŋ ārakkha-hetū ti attho. Daṇḍ' ādān' ādisu para-nisedhan' atthaŋ daṇḍassa ādānaŋ *daṇḍ' ādānaŋ*; ekato-dhār' ādino satthassa ādānaŋ *satth' ādānaŋ*. *Kalaho* ti kāya-kalaho pi vācā-kalaho pi, purimo purimo virodho *viggaho*, pacchimo pacchimo *vivādo*. *Tuvaŋ-tuvan* ti agārava-vacanaŋ tuvaŋ tuvaŋ.

18. Idāni paṭiloma-nayenâpi taŋ samudācāra-taṇhaŋ dassetuŋ puna *ārākkhâdhikaraṇan* ti ārabhanto desanaŋ nivatteti.[1]

Tattha *kāma-taṇhā* ti: pañca-kāma-guṇika-rāga-vasena uppannā rūp' ādi-taṇhā. *Bhava-taṇhā* ti sassata-diṭṭhi-sahagato rāgo. *Vibhava-taṇhā* ti uccheda-diṭṭhi-saha-gato rāgo. *Ime dve dhammā* ti vaṭṭa-mūla-taṇhā ca samudācāra-taṇhā cā ti: ime dve dhammā. *Dvayenā* ti taṇhā-lakkhaṇena eka-bhāvaŋ-gatā pi vaṭṭa-mūla-samu-dācāra-vasena dvihi koṭṭhāsehi vedanāya eka-samosaraṇā bhavanti, vedanā-paccayena eka-paccayā ti attho.

Tividhaŋ hi samosaraṇaŋ: osaraṇa-samosaraṇaŋ, sahajāta-samosaraṇaŋ, paccaya-samosaraṇañ ca. Tattha: 'Atha kho sabbāni tāni samosaraṇāni bhavanti' ti: idaŋ osaraṇa-samosaraṇaŋ nāma. 'Chanda-mūlakā āvuso ete dhammā phassa-samudayā vedanā-samosaraṇā' ti: idaŋ sahajāta-samosaraṇaŋ nāma. *Dvayena vedanāya eka-samosa-raṇā* ti: idaŋ[2] paccaya-samosaraṇan ti veditabbaŋ.

19. *Cakkhu-samphasso* ti ādayo sabbe pi vipāka-phassā yeva. Te ṭhapetvā cattāro lokuttara-vipāka-phasse avasesā battiŋsa phassā honti. *Yadidaŋ phasso* ti ettha pana phasso bahudhā vedanāya paccayo hoti.

20. *Yehi Ānanda ākārehī* ti ādīsu *ākārā* vuccanti vedan' ādīnaŋ aññam-aññaŋ-asadisa-sabhāvā. Te yeva sādhukaŋ dassiyamānā taŋ taŋ līnaŋ atthaṅgamentī ti *liṅgāni*, tassa tassa sañjānana[3]-hetuto *nimittāni*, tathā tathā uddisitabbato

[1] SS vinivattesi. [2] BC add pana. [3] SS sañjāta°.

uddesā. Tasmā ayam ettha attho: '*Ānanda, yehi ākārehi . . . pe . . . yehi uddesehi nāmakāyassa* nāma-samūhassa *paññatti hoti,* sā esā vedanāya vedayit' ākāre[1] vedayita-liṅge[1] vedayita-nimitte[1] vedanā ti uddese sati, saññāya sañjānan' ākāre sañjānana-liṅge sañjānana-nimitte saññā ti uddese sati, saṅkhārānaŋ cetan' ākāre cetanā-liṅge cetanā-nimitte cetanā ti uddese sati, viññāṇassa vijānan' ākāre vijānana-liṅge vijānana-nimitte viññāṇan ti uddese sati: Ayaŋ nāma kāyo ti, *nāma-kāyassa paññatti hoti.* Tesu nāma-kāya-paññatti-hetusu vedit' ādi-ākār' ādisu asati *api nu kho rūpa-kāye adhivacana-samphasso paññāyetha?* Yvâyaŋ cattāro khandhe vatthuŋ katvā mano-dvāre adhivacana-samphassa-vevacano mano-samphasso uppajjati, api nu kho so rūpa-kāye paññāyetha, pañca-pasāde vatthuŋ katvā uppajjeyyā?' ti.

Ath'āyasmā Ānando amba-rukkhe asati jambu-rukkhato amba-pakkassa uppattiŋ viya rūpa-kāyato tassa uppattiŋ asampaṭicchanto *no h' etaŋ bhante* ti ādim āha.

Dutiya-pañhe ruppan' ākāra-ruppana-liṅga-ruppana-nimitta-vasena *rūpan* ti uddesa-vasena ca ākār' ādīnaŋ attho veditabbo. *Paṭigha-samphasso* ti sappaṭighaŋ rūpa-kkhandhaŋ vatthuŋ katvā[2] uppajjanaka-phasso. Idhâpi thero jambu-rukkhe asati amba-rukkhato jambu-pakkassa uppattiŋ viya nāma-kāyato tassa uppattiŋ asampaṭicchanto *no h' etaŋ bhante* ti ādim āha.

Tatiya-pañho ubhaya-vasen' eva vutto. Tatra thero ākāse amba-jambu-pakkānaŋ uppattiŋ viya nāma-rūpâbhāve dvinnam pi phassānaŋ uppattiŋ asampaṭicchanto *no h' etaŋ bhante* ti āha.

Evaŋ dvinnaŋ phassānaŋ visuŋ visuŋ paccayaŋ dassetvā idāni dvinnam pi tesaŋ avisesato nāma-rūpa-paccayataŋ dassetuŋ *yehi Ānanda ākārehī* ti catuttha-pañhaŋ ārabhi.

Yad idaŋ nāma-rūpan ti yaŋ idaŋ[3] nāma-rūpaŋ, yaŋ idaŋ[3] chasu dvāresu pi nāma-rūpaŋ *es' eva hetu . . . pe . . . es' eva paccayo* ti attho. Cakkhu-dvār' ādisu hi cakkh' ādīni c' eva rūp' ārammaṇ' ādīni ca rūpaŋ, sampayutta-kkhandhā[4] nāman ti. Evaŋ pañca-vidho pi so nāma-rūpa-

---

[1] SS vedit°.
[2] SS omit.
[3] SS etaŋ.
[4] B Sampayuttakā khandhā.

paccayā va phasso; mano-dvāre pi hadaya-vatthuñ c' eva yañ ca rūpaŋ ārammaṇaŋ hoti idaŋ rūpaŋ; sampayutta-dhammā c' eva yañ ca arūpaŋ ārammaṇaŋ hoti idaŋ arūpan ti: evaŋ mano-samphasso pi nāma-rūpa-paccayā phasso ti veditabbo, nāma-rūpaŋ pan' assa bahudhā paccayo hoti.

21. *Na okkamissathā* ti pavisitvā pavattamānaŋ viya paṭisandhi-vasena nappavattissatha. *Sammuccissathā*[1] ti paṭisandhi-viññāṇe asati api nu kho suddhaŋ avasesaŋ nāma-rūpaŋ anto-mātu-kucchismiŋ kalal' ādi-bhāvena samuccitaŋ missībhūtaŋ[2] hutvā pavattissatha. *Okkamitvā vokkamissathā* ti paṭisandhi-vasena vuttaŋ, okkantaŋ cuti-vasena vokkamissatha nirujjhissathā ti attho. So pan' assa nirodhena tass' eva cittassa nirodhena, na tato dutiya-tatiyānaŋ vā nirodhena hoti. Paṭisandhi-cittena hi saddhiŋ samuṭṭhitāni[3] samatiŋsa[4] kammaja-rūpāni nibbattanti, tesu pana ṭhitesu yeva soḷasa bhavaṅga-cittāni uppajjitvā nirujjhanti. Etasmiŋ antare gahita-paṭisandhikassa dārakassa vā mātuyā[5] vā pan' assa antarāyo n' atthi. Ayaŋ hi anokāso nāma. Sace pana paṭisandhi-cittena saddhiŋ samuṭṭhita-rūpāni sattarasamassa bhavaṅgassa paccayaŋ dātuŋ sakkonti, pavatti pavattati, paveṇi ghaṭīyati. Sace pana[3] na sakkonti, pavatti nappavattati paveṇi na ghaṭīyati, vokkamanaŋ nāma hoti. Taŋ sandhāya *okkamitvā vokkamissathā* ti vuttaŋ.

Itthattāyā ti itthaŋ-bhāvāya. Evaŋ paripuṇṇa-pañca-kkhandha-bhāvāyā ti attho. *Daharass' eva sato* ti mandassa bālass' eva santassa. *Vocchijjissathā* ti upacchijjissatha. *Vuddhiŋ virūḷhiŋ vepullaŋ* ti viññāṇe upacchinne suddhaŋ nāma rūpam eva uṭṭhahitvā[6] paṭhama-vaya-vasena vuddhiŋ, majjhima-vaya-vasena virūḷhiŋ, pacchima-vaya-vasena vepullaŋ. *Api nu kho āpajjissathā* ti dasa-vassa-vīsati-vassa . . . pe . . . vassa-sahassa-sampādanena[7] vā *api nu kho vuddhiŋ virūḷhiŋ vepullaŋ āpajjissathā* ti attho.

Tasmā-t-ih' Ānandā ti yasmā mātu-kucchiyaŋ paṭisandhi-

---

[1] Sic MSS.; DT reads *samucchissatha*; reading further down *samuccitaŋ* MSS.
[2] B Nissaka-bhūtaŋ. [3] SS omit. [4] SS omit sama°.
[5] SS mātu. [6] SS upaṭṭhahitvā. [7] BC °sampāpanena.

gahaṇe pi kucchi-vāse pi kucchito nikkhamane pi pavattiyaŋ dasa-vass' ādi-kāle pi viññāṇam ev' assa[1] paccayo, tasmā *es' eva hetu esa paccayo nāma-rūpassa yad idaŋ viññāṇaŋ.* Yathā hi rājā attano parisaŋ niggaṇhanto evaŋ vadeyya: 'Tvaŋ uparājā, tvaŋ senāpatī ti: Kena kato? Nanu mayā kato? Sace hi mayi akaronte tvaŋ attano dhammatāya uparājā, tvaŋ[2] senāpati bhaveyyāsi, jāneyyāma vo balan' ti. Evam eva viññāṇaŋ[3] atthato evaŋ nāma-rūpaŋ vadati viya: 'Tvaŋ nāmaŋ, tvaŋ rūpaŋ, tvaŋ nāma-rūpaŋ nāmā ti: Kena kataŋ? Nanu mayā kataŋ? Sace hi mayi pure-cārike hutvā mātu-kucchismiŋ paṭisandhiŋ agaṇhante tvaŋ nāmaŋ vā rūpaŋ vā nāma-rūpaŋ vā bhaveyyāsi, jāneyyāma vo[4] balan' ti. Taŋ pan' etaŋ viññāṇaŋ nāma-rūpassa bahudhā paccayo hoti.

22. *Dukkha-samudaya-sambhavo* ti dukkha-rāsi-sambhavo. *Yad idaŋ nāma-rūpan* ti yaŋ idaŋ nāma-rūpaŋ *es' eva hetu esa paccayo.* Yathā hi rāja-parisā[5] rājānaŋ niggaṇhanto evaŋ vadeyya:[6] 'Tvaŋ rājā ti. Kena kato? Nanu mayā kato? Sace hi mayi uparāja-ṭṭhāne mayi senāpati-ṭṭhāne atiṭṭhante tvaŋ ekako va rājā bhaveyyāsi, passeyyāma te rāja-bhāvan' ti. Evam evaŋ nāma-rūpam pi atthato evaŋ viññāṇaŋ vadati viya: 'Tvaŋ paṭisandhi-viññāṇaŋ ti. Kena kataŋ? Nanu amhehi kataŋ? Sace hi tvaŋ tayo khandhe hadaya-vatthuñ ca anissāya paṭisandhi-viññāṇaŋ nāma bhaveyyāsi, passeyyāma te paṭisandhi-viññāṇa-bhāvan' ti. Tañ ca pan' etaŋ nāma-rūpaŋ viññāṇassa bahudhā paccayo hoti. *Ettāvatā kho* ti viññāṇe nāma-rūpassa paccaye honte nāma-rūpe viññāṇassa paccaye honte dvīsu aññam-añña-paccaya-vasena pavattesu ettakena *jāyetha vā . . . pe . . . uppajjeyyātha vā* jāti-ādayo vā paññāyeyyuŋ, aparâparaŋ vā cuti-paṭisandhiyo ti. *Adhivacanapatho* ti siri-vaḍḍhako dhana-vaḍḍhako ti ādikassa atthaŋ adisvā vacanamattam eva adhikicca pavattassa vohārassa patho. *Niruttipatho* ti: Saratī ti sato, sampajānātī ti sampa-

---

[1] SS omit.
[2] BC 'vā' instead of 'tvaŋ,' adding 'vā' also after 'senāpati.'
[3] BC add nāma-rūpassa paccayo hoti.
[4] SS te.
[5] SS °purisā.
[6] BC vadeyyuŋ.

jāno ti, ādikassa kāraṇâpadesa-vasena pavattassa vohārassa patho. *Paññattipatho* ti: Paṇḍito nipuṇo vyatto medhāvī kata-para-ppavādo ti, ādikassa nānappakārato ñāpana-vasena pavattassa vohārassa patho. Iti tīhi pi imehi[1] adhivacan' ādīnaŋ vatthu-bhūtā khandhā va kathitā. *Paññâvacaraŋ* ti paññāya avacaritabbaŋ jānitabbaŋ. *Vaṭṭaŋ vaṭṭatī* ti saŋsāra-vaṭṭaŋ vaṭṭati. *Itthattaŋ* ti itthaŋ-bhāvo, khandha-pañcakass' etaŋ nāmaŋ. *Paññāpanāyā* ti nāma-paññatt' atthāya vedanā saññā ti ādinā nāma-paññatt' atthāya khandha-pañcakam pi ettāvatā paññāyatī ti attho. *Yad idaŋ nāma-rūpaŋ saha-viññāṇenā* ti yaŋ idaŋ nāma-rūpaŋ saha-viññāṇena aññam-añña-paccayatāya pavattati, *ettāvatā* ti vuttaŋ hoti. Idaŋ h' ettha niyyātana-vacanaŋ,[2] iti Bhagavā: *Gambhīro câyaŋ Ānanda paṭicca-samuppādo gambhīrâvabhāso cā* ti, padassa anusandhiŋ dassetvā, idāni: *Tant' ākulaka-jātā* ti, padassa anusandhiŋ dassento: *Kittāvatā cā* ti, ādikaŋ desanaŋ ārabhi.

23. Tattha *rūpiŋ vā hi Ānanda*[3] *parittaŋ attānan* ti ādisu yo: Avaḍḍhitaŋ[4] kasiṇa-nimittaŋ attā ti, gaṇhāti so rūpiŋ parittaŋ paññāpeti; yo pana nānā-kasiṇa-lābhī hoti so taŋ: Kadāci nīlo kadāci pītako ti, paññāpeti. Yo: Vaḍḍhitaŋ kasiṇa-nimittaŋ attā ti, gaṇhāti so rūpiŋ anantaŋ[5] paññāpeti; yo vā pana: Avaḍḍhitaŋ kasiṇa-nimittaŋ ugghāṭetvā nimitta-phuṭ' okāsaŋ vā tattha pavatte cattāro khandhe vā tesu viññāṇa-mattam eva vā attā ti, gaṇhāti so arūpiŋ parittaŋ paññāpeti. Yo: Vaḍḍhitaŋ nimittaŋ ugghāṭetvā nimitta-phuṭ' okāsaŋ vā tattha pavatte cattāro khandhe vā tesu viññāṇamattam eva vā attā ti, gaṇhāti so arūpiŋ anattaŋ paññāpeti.

24. *Tatr' Ānandā* ti ettha *tatrā* ti tesu catusu diṭṭhigatikesu. *Etarahi vā* ti idān' eva na ito paraŋ. Uccheda-vasen' etaŋ vuttaŋ. *Tattha bhāviŋ vā* ti tattha vā paraloke bhāviŋ. Sassata-vasen' etaŋ vuttaŋ. *Atathaŋ vā pana santaŋ* ti atatha-sabhāvaŋ samānaŋ. *Tathattāyā* ti tatha-bhāvāya. *Upakappessāmī* ti sampādessāmi. Iminā vivādaŋ dasseti: uccheda-vādī hi sassata-vādino: Attānaŋ atathaŋ anuccheda-sabhāvam pi samānaŋ

[1] B adds padehi. [2] B Niyyātita°. SS niyyātaka°.
[3] SS omit. [4] S° avaḍḍhiyanaŋ. [5] MSS. add 'ti.'

tathattāya uccheda-bhāvāya upakappessāmi, sassata-vādañ ca jānāpetvā uccheda-vādam eva naŋ gāhāpessāmī ti, cintesi. Sassata-vādī pi uccheda-vādino: Attānaŋ atathaŋ asassata-bhāvam pi samānaŋ tathattāya sassata-bhāvāya upakappessāmi, uccheda-vādañ ca naŋ jānāpetvā sassata-vādam eva naŋ gāhāpessāmī ti, cintesi. *Evaŋ santaŋ kho* ti evaŋ samānaŋ rūpiŋ parittaŋ attānaŋ paññāpentī[1] ti attho.

Rūpin ti rūpa-kasiṇa-lābhiŋ. *Paritt' attânudiṭṭhi anuseti* ti: Paritto attā ti, ayaŋ diṭṭhi anuseti. Sā pana na vallī viya ca latā viya ca anuseti, appahīn' aṭṭhena[2] anusetī ti veditabbaŋ.

Iccālaŋ vacanāyā ti taŋ puggalaŋ evarūpā diṭṭhi anusetī ti vattuŋ yuttaŋ esa nayo sabbattha. *Arūpiŋ* ti ettha pana arūpa-kasiṇa-lābhiŋ arūpa-kkhandha-gocaraŋ vā ti evaŋ attho daṭṭhabbo. Ettāvatā: Lābhino cattāro tesaŋ antevāsikā cattāro, takkikā cattāro tesaŋ antevāsikā cattāro ti, atthato soḷasa-diṭṭhigatikā dassitā honti. Evaŋ ye attānaŋ paññāpenti te dassetvā idāni ye na paññāpenti te dassetuŋ *kittāvatā ca Ānandā* ti ādim āha.

25. Ke pana na paññāpenti? Sabbe tāva ariya-puggalā na paññāpenti, ye[3] ca[3] bahussutā tipiṭaka-dharā dvipiṭaka-dharā ekapiṭaka-dharā antamaso eka-nikāyam pi sādhukaŋ vinicchinitvā uggahita-dhamma-kathiko pi āraddha-vipassako pi puggalo na paññāpeti yeva. Etesaŋ hi paṭibhāga-kasiṇe paṭibhāga-kasiṇam icc eva ñāṇaŋ hoti, arūpa-kkhandhesu ca arūpa-kkhandhā icc eva, evaŋ ye[4] na paññāpenti: te dassetvā, idāni ye te paññāpenti, te yasmā diṭṭhi-vasena samanupassitvā paññāpenti, sā hi ca nesaŋ samanupassanā vīsati-vatthukāya-sakkāya-diṭṭhiyā appahīnattā hoti: tasmā taŋ vīsati-vatthukaŋ sakkāya-diṭṭhiŋ dassetuŋ puna *kittāvatā Ānandā* ti ādim āha.

27. Tattha *vedanaŋ vā hī* ti iminā vedanā-kkhandha-vatthukā sakkāya[4]-diṭṭhi vuttā. *Appaṭisaŋvedino* ti[5] iminā rūpa-kkhandha-vatthukā *attā me vediyati vedanā-dhammo hi me attā* ti iminā saññā-saṅkhāra-viññāṇa-kkhandha-

---

[1] SS paññāpayanti. [2] BC appahīnatthe.
[3] SS yeva. [4] SS omit. [5] BC add me attā ti.

vatthukā. Idaŋ hi khandha-ttayaŋ vedanā-sampayuttattā vediyati, etassa ca vedanā-dhammo avippayutta-sabhāvo.

28. Idāni tattha dosaŋ dassento *tatr' Ānandā* ti ādim āha. Tattha *tatrā* ti tesu tīsu diṭṭhigatikesu. *Yasmiŋ Ānanda samaye* ti ādi: Yo yo yaŋ yaŋ vedanaŋ attā ti, samanupassati: Tassa tassa attano kadāci bhāvaŋ kadāci abhāvan ti, evam-ādi-dosa-dassan' atthaŋ vuttaŋ.

29. Anicc' ādisu hutvā abhāvato *aniccā*; tehi tehi kāraṇehi saŋgamma samāgamma katā ti *saṅkhatā*; taŋ taŋ paccayaŋ paṭicca sammā-kāraṇen' eva uppannā ti *paṭicca-samuppannā*. *Khayo* ti ādi[1] sabbaŋ bhavaṅgassa vevacanaŋ. Yaŋ hi bhijjati taŋ khīyati pi vayati pi virajjati pi nirujjhati pi tasmā *khaya-dhammā* ti ādi vuttaŋ.[2] *Vyāgā me*[3] ti vi-agā[3] ti vyagā[3] vigato niruddho me attā ti attho. Kiŋ pana ekass' eva tīsu pi kālesu *eso me attā ti hotī ti*: kiŋ pana na[4] bhavissati? Diṭṭhigatikassa hi thusa-rāsimhi nikhāta-khāṇukass' eva niccalatā nāma n' atthi vana-makkaṭako viya aññaŋ gaṇhāti aññaŋ muñcati.

Aniccaŋ sukhaŋ dukkhaŋ vokiṇṇan ti visesena: Taŋ taŋ vedanaŋ attā ti, samanupassanto aniccañ c' eva sukhañ ca dukkhañ ca attānaŋ samanupassati; avisesen' eva: Vedanaŋ attā ti, samanupassanto vokiṇṇaŋ uppāda-vaya-dhammaŋ attānaŋ samanupassati. Vedanā hi tividhā c' eva uppāda-vaya-dhammā ca, taŋ c' esa attā ti samanupassati: icc assa anicco c' eva attā āpajjati eka-kkhaṇe ca bahunnaŋ vedanānaŋ uppādo; na kho pan' esa aniccaŋ attānaŋ anujānāti[5] na eka-kkhaṇe bahunnaŋ vedanānaŋ uppatti atthi. Imaŋ atthaŋ sandhāya *tasmāt ih' Ānanda etena p' etaŋ nakkhamati: Vedanā me attā ti, samanupassitun* ti vuttaŋ.

30. *Yattha pan' āvuso* ti yattha suddha-rūpa-kkhandhe *sabbaso vedayitaŋ n' atthi. Api nu kho tatthā* ti api nu kho tasmiŋ vedanā-virahite tāla-vaṇṭe vā vātapāne vā: Asmī ti, evaŋ ahaŋkāro uppajjeyyā ti attho. *Tasmāt ih' Ānandā* ti yasmā suddha-rūpa-kkhandho uṭṭhāya: Aham asmī ti, na vadati tasmā *etena pi etaŋ nakkhamatī* ti attho.

31. *Api nu kho tattha ayaŋ aham asmī ti siyā* ti api nu kho

---

[1] SS ādisu. [2] SS vuttā. [3] BC vyaggāmo, vi-aggā, vyaggā.
[4] SS omit. [5] CS[c] anujānāmī ti.

tesu vedanā-dhammesu tīsu khandhesu eka-dhammo[1] pi: Ayaŋ nāma aham asmī ti, evaŋ vattabbo siyā; athavā vedanā-nirodhā sah' eva vedanāya niruddhesu tesu tīsu khandhesu api nu kho: Ayaŋ[2] aham[2] asmī[2] ti,[2] vā:[2] Aham asmī ti, vā uppajjeyyā ti attho.

Ath' āyasmā Ānando sasa-visāṇassa tikhiṇabhāvaŋ viya taŋ asampaṭicchanto *no h' etaŋ bhante* ti āha. Ettāvatā kiŋ kathitaŋ hoti? Vaṭṭa-kathā kathitā hoti, Bhagavā hi vaṭṭa-kathaŋ kathento katthaci avijjā-sīsena katheti, katthaci taṇhā-sīsena katheti, katthaci diṭṭhi-sīsena katheti. Tattha: 'Purimā bhikkhave koṭi na paññāyati avijjāya; ito pubbe avijjā nâhosi, atha pacchā sambhavī ti, evañ c' idaŋ bhikkhave vuccati, atha ca pana paññāyati ida-ppaccayā avijjā' ti: evaŋ avijjā-sīsena kathitā. 'Purimā bhikkhave koṭi na paññāyati bhava-taṇhāya; ito pubbe bhava-taṇhā nâhosi, atha pacchā sambhavī ti, evañ c' idaŋ bhikkhave vuccati, atha ca pana paññāyati ida-ppaccayā bhava-taṇhā' ti: evaŋ taṇhā-sīsena kathitā. 'Purimā bhikkhave koṭi na paññāyati bhava-diṭṭhiyā; ito pubbe bhava-diṭṭhi nâhosi, atha pacchā sambhavī ti, evañ c' idaŋ bhikkhave vuccati, atha ca pana paññāyati ida-ppaccayā bhava-diṭṭhī' ti: evaŋ diṭṭhi-sīsena kathitā. Idhâpi diṭṭhi-sīsen' eva[2] kathitā. Diṭṭhigatiko hi sukh' ādi-vedanaŋ: Attā ti, gahetvā ahaŋkāra-mamaŋkāra-parāmāsa-vasena sabba-bhava-yoni-gati-viññāṇa[2]-ṭṭhiti-sattâvāsesu tato tato cavitvā tattha tattha[2] uppajjanto mahāsamudde vāt' ukkhitta-nāvā viya satataŋ[2] samitaŋ paribbhamati, vaṭṭato sīsaŋ ukkhipituŋ yeva na sakkoti.

32. Iti Bhagavā paccayâkāra-mūḷhassa diṭṭhigatikassa ettakena kathā-maggena vaṭṭaŋ kathetvā idāni vivaṭṭaŋ kathento *yato kho pan'*[2] *Ānanda bhikkhū* ti ādim āha. Tañ ca pana vivaṭṭa-kathaŋ Bhagavā desanā-sukusalattā[3] vissaṭṭha-kammaṭṭhānaŋ nava-kamm' ādi-vasena vikkhittaŋ puggalaŋ anāmasitvā kārakassa satipaṭṭhāna-vihārino puggalassa vasena ārabhanto *n' eva vedanaŋ attānaŋ samanupassatī* ti ādim āha. Evarūpo hi bhikkhu yaŋ kiñci rūpaŋ atītânāgata-paccuppannaŋ ajjhattaŋ vā bahiddhā vā oḷārikaŋ vā sukhu-

---

[1] SS eka-kkhandho. [2] SS omit. [3] SS omit su°.

maŋ vā hīnaŋ vā paṇītaŋ vā, yaŋ dūre santike vā sabbaŋ rūpaŋ aniccato vavatthapeti, ekaŋ sammasanaŋ dukkhato vavatthapeti, ekaŋ sammasanaŋ anattato vavatthapeti, ekaŋ sammasanaŋ ti: ādinā nayena vuttassa sammasana-ñāṇassa vasena sabbadhammesu pavattattā *n' eva vedanaŋ attānaŋ*[1] *samanupassati*, na aññaŋ dhammaŋ. *So evaŋ asamanupassanto na kiñci loke upādiyatī* ti khandha-lok' ādi-bhede loke rūp' ādisu dhammesu kiñci eka-dhammam pi: Attā ti vā attaniyan ti vā, na upādiyati. *Anupādiyaŋ na paritassatī* ti anupādiyanto taṇhā-diṭṭhi-māna-paritassanāya pi na paritassati. *Aparitassan* ti aparitassamāno. *Paccattaŋ yeva parinibbāyatī* ti attanā va kilesa-parinibbānena parinibbāyāti. Evaŋ-parinibbutassa pan' assa paccavekkhaṇā-pavatti-dassan' atthaŋ *khīṇā jātī* ti ādi vuttaŋ. *Iti sā diṭṭhī* ti yā tathā vimuttassa arahato diṭṭhi sā evaŋ-ditthi; *iti 'ssa diṭṭhī* ti pi pāṭho yo tathā vimutto arahā evaŋ assa diṭṭhī ti attho. *Tad akallan* ti taŋ na[2] yuttaŋ.[2] Kasmā? Evaŋ hi sati: Arahā na kiñci jānātī ti, vuttaŋ bhaveyya, evaŋ ñatvā vimuttañ ca arahantaŋ: Na kiñci jānātī ti, vattuŋ na yuttaŋ. Ten' eva catunnam pi nayānaŋ avasāne *taŋ kissa hetū* ti ādim āha. Tattha *yāvatā adhivacanan* ti yattako adhivacana-saṅkhāto vohāro atthi. *Yāvatā adhivacanapatho* ti yattako adhi vacanassa patho, khandhā āyatanāni dhātuyo vā atthi, esa nayo sabbattha. *Paññāvacaraŋ* ti paññāya avacaritabbaŋ khandha-pañcakaŋ. *Tad abhiññā* ti taŋ abhijānitvā.

33. Ettakena Bhagavatā kiŋ dassitaŋ? Tant' ākulaka-padass' eva anusandhi dassito. Idāni yo so na paññapetī ti vutto so yasmā gacchanto gacchanto ubhato-bhāga-vimutto nāma hoti, yo ca na samanupassatī ti vutto so yasmā gacchanto gacchanto paññā-vimutto nāma hoti, tasmā tesaŋ heṭṭhā vuttānaŋ dvinnaŋ[3] bhikkhūnaŋ niggamanaŋ[4] ca[4] nāmañ ca dassetuŋ *satta kho imā Ānanda viññāṇa-ṭṭhitiyo* ti ādim āha.

Tattha *sattā* ti paṭisandhi-vasena vuttā, ārammaṇa-vasena Saṅgīti-sutte catasso āgamissanti. Viññāṇaŋ tiṭṭhati etthā

---

[1] BC attā ti. [2] SS nayaŋ.
[3] SS omit. [4] B nigamanañ ca.

ti *viññāṇa-ṭṭhiti*, viññāṇa-patiṭṭhānass' etaŋ adhivacanaŋ. *Dve ca āyatanānī* ti dve nivāsa-ṭṭhānāni, nivāsa-ṭṭhānañ hi: Idh' āyatanan ti, adhippetaŋ. Ten' eva vakkhati: *asañña-satt' āyatanaŋ n' eva-saññā-nâsaññ' āyatanam eva dutiyan* ti. Kasmā pan' etaŋ sabbaŋ gahitan ti? Vaṭṭa-pariyādān' atthaŋ; vaṭṭaŋ hi na suddha-viññāṇa-ṭṭhiti-vasena [vā suddh' āyatana-vasena vā pariyādānaŋ gacchati, bhava-yoni-gati-satt' āvāsa-vasena][1] pana gacchati, tasmā sabbaŋ etaŋ gahitaŋ. Idāni anukkamena taŋ atthaŋ vibhajanto *katamā sattā* ti ādim āha. Tattha *seyyathā pī* ti nidassan' atthe nipāto, yathā[2] manussā ti attho. Aparimāṇesu hi cakkavāḷesu aparimāṇānaŋ manussānaŋ vaṇṇa-saṇṭhān' ādi-vasena dve pi eka-sadisā n' atthi. Ye pi hi[2] katthaci yamaka-bhātaro vaṇṇena vā saṇṭhānena vā eka-sadisā honti, tesam pi ālokita-vilokita-kathita-hasita-gamana-ṭhān' ādīhi viseso[3] hoti yeva, tasmā *nānatta-kāyā* ti vuttā. Paṭisandhi-saññā pana nesaŋ ti-hetukā, pi dvi-hetukā pi ahetukā pi hoti, tasmā nānatta-saññino ti vuttā. *Ekacce ca*[4] *devā* ti cha-kāmâvacara-devā. Tesu hi kesañci kāyo nīlo hoti, kesañci pītak' ādi-vaṇṇo, saññā pana nesaŋ dvi-hetukā pi ti-hetukā pi hoti ahetukā pi n' atthi. *Ekacce ca vinipātikā* ti catu-apāya-vinimmuttā Uttaramātā yakkhinī, Piyaŋkara-mātā Punabbhasumittā*[5] Dhammagottā ti: evam-ādikā aññe[2] ca[2] vemānikā[2] petā.[2] Etesaŋ hi pīta[2]-odāta-kāḷa-maṅgura-cchavi-sāma-vaṇṇ' ādi-vasena c' eva kisa-thūla-rassa-dīgha-vasena ca kāyo nānā hoti manussānaŋ viya, dvi-hetuka-ti-hetuka-ahetuka-vasena saññā pi. Te pana devā viya na mahesakkhā, kapaṇa-manussā viya appesakkhā dullabha-ghāsa-cchādanā dukkha-pīḷitā viharanti. Ekacce kāḷa-pakkhe dukkhitā, juṇha-pakkhe sukhitā honti, tasmā sukha-samussayato vinipatitattā *vinipātikā* ti vuttā. Ye pan' ettha ti-hetukā tesaŋ dhammâbhisamayo pi hoti. Piyaṅkaramātā hi yakkhinī paccūsa-samaye Anuruddhattherassa dhammaŋ sajjhāyato sutvā:

* Cp. S I. 210 (Punabbasu-mātā yakkhinī).

[1] [ ] SS omit. [2] SS omit. [3] SS visesā.
[4] SS va. [5] B Phussamittā.

'Mā saddaŋ karī, Piyaṅkara, bhikkhu dhammapadāni bhāsati,
Api ca dhammapadaŋ vijāniya paṭipajjema hitāya no siyā.
Pāṇesu ca saññamāmase sampajāna-musā na bhaṇāmase.
Sikkhema susīlyaṃ attano, api muccema pisāca-yoniyā' ti.

Evaŋ puttakaŋ saññāpetvā taŋ divasaŋ sot' āpatti-phalaŋ pattā. Uttaramātā pana Bhagavato dhammaŋ sutvā va sot' āpannā jātā. *Brahmakāyikā* ti Brahma-pārisajja-Brahma-purohita-Mahābrahmāno. *Paṭhamâbhinibbattā* ti te sabbe pi paṭhamena jhānena abhinibbattā, tesu[1] Brahma-pārisajjā pana parittena abhinibbattā,[1] tesaŋ kappassa tatiyo bhāgo āyu-ppamāṇaŋ; Brahma-purohitā majjhimena, tesaŋ upaḍḍhakappo āyu-ppamāṇaŋ, kāyo ca nesaŋ vipphārikataro ca hoti; Mahābrahmāno paṇītena, tesaŋ kappo āyu-ppamāṇaŋ, kāyo pana tesaŋ ativipphāriko va hoti. Iti te kāyassa nānattā paṭhama-jjhāna-vasena saññāya ekattā *nānatta-kāyā, ekatta-saññino* ti veditabbā.

Yathā ca te evaŋ catusu apāyesu sattā, nirayesu hi kesañci gāvutaŋ kesañci aḍḍha-yojanaŋ kesañci yojanaŋ attabhāvo hoti, Devadattassa pana yojana-satiko jāto. Tiracchānesu pi keci khuddakā keci mahantā; pettivisayesu pi keci saṭṭhi-hatthā keci[1] sattati[1]-hatthā[1] keci asīti-hatthā honti; keci suvaṇṇā keci dubbaṇṇā honti.[1] Tathā Kālakañjā[2] asurā. Api c' ettha Dīgha-piṭṭhika-petā nāma saṭṭhi yojanikā pi honti; saññā pana sabbesam pi akusala-vipākahetukā va hoti. Iti āpāyikā pi nānatta-kāyā ekatta-saññino tv' eva saṅkhaŋ gacchanti. *Ābhassarā* ti daṇḍa-ukkāya acciviya etesaŋ sarīrato ābhā chijjitvā chijjitvā[1] patantī viya sarati visaratī ti ābha-ssarā, tesu pañcaka-naye[3] dutiya-tatiya-jjhāna-dvayaŋ parittaŋ bhāvetvā uppannā Paritt' ābhā nāma honti, tesaŋ dve kappā āyu-ppamāṇaŋ. Majjhimaŋ bhāvetvā uppannā Appamāṇ' ābhā nāma honti, tesaŋ cattāro kappā āyu-ppamāṇaŋ. Paṇītaŋ bhāvetvā uppannā

[1] SS omit. [2] B Kālakañjikā. [3] C °nayena.

Ābhassarā nāma honti, tesaŋ aṭṭha kappā āyu-ppamāṇaŋ. Idha pana ukkaṭṭha-pariccheda-vasena sabbe pi te gahitā, sabbesaŋ hi tesaŋ kāyo eka-vipphāro va hoti, saññā pana avitakka-vicāra-mattā vā avitakka-avicārā vā ti nānā. *Subhakiṇṇā*[1] ti subhena okiṇṇā vikiṇṇā subhena sarīra-ppabhā-vaṇṇena eka-ghanā ti attho. Etesaŋ hi na Ābhassarānaŋ viya chijjitvā chijjitvā pabhā gacchati, pañcaka-naye pana paritta-majjhima-paṇītassa catuttha-jjhānassa vasena soḷasa-dvattiŋsa-catusaṭṭhi-kapp' āyukā Parittasubhā Appamāṇasubhā Subhakiṇṇā nāma hutvā nibbattanti. Iti sabbe pi te *ekatta-kāyā* c' eva catuttha-jjhāna-saññāya *ekatta-saññino cā* ti veditabbā.

Vehapphalā pi catuttha-viññāṇa-ṭṭhitim eva bhajanti; asañña-sattā viññāṇâbhāvā ettha saṅgahaŋ na gacchanti, sattâvāsesu gacchanti. Suddhāvāsā pi vivaṭṭa-pakkhe ṭhitā na sabba-kālikā kappa-sata-sahassam pi asaṅkheyyam pi Buddha-suññe loke na uppajjanti, soḷasa-kappa-sahass'[2] abbhantare Buddhesu uppajjantesu yeva uppajjanti, dhamma-cakka-ppavattassa[3] Bhagavato khandhāvāra-ṭṭhāna-sadisā honti, tasmā n' eva viññāṇa-ṭṭhitiŋ na sattâvāsaŋ bhajanti. Mahāsīvatthero pana: 'Na kho pana so Sāriputta sattâvāso sulabharūpo yo mayā anāvuttha-pubbo iminā dīghena addhunā aññatra Suddhâvāsehi devehī* ti, iminā suttena Suddhâvāsā pi catuttha-viññāṇa-ṭṭhitiŋ catuttha-sattâvāsaŋ yeva bhajantī' ti vadati. taŋ appaṭibāhiyattā suttassa anuññātaŋ. *Sabbaso rūpa-saññānan* ti ādīnaŋ attho Visuddhimagge† vutto. *N' evasaññā-nâsaññ' āyatanaŋ* pana yath' eva saññāya, evaŋ viññāṇassâpi sukhumattā n' eva viññāṇaŋ nâviññāṇaŋ. tasmā viññāṇa-ṭṭhitisu avatvā āyatanesu[4] vuttaŋ.

34. *Tatrā* ti tāsu viññāṇa-ṭṭhitisu. *Tañ ca pajānātī* ti tañ ca viññāṇa-ṭṭhitiŋ pajānāti. *Tassā ca samudayan* ti: Avijjā-samudayā rūpa-samudayo ti, ādinā nayena tassā samudayañ ca pajānāti. *Tassā ca atthagaman* ti:

* M I. 82. † Vism ch. x. (P.T.S., p. 326 *sq.*).

[1] B Subhakiṇhā. [2] SS omit °sahass'.
[3] SS °cakkavattissa. [4] SS āyatane.

Avijjā-nirodhā rūpa-nirodho ti, ādinā nayena tassā atthagamañ ca pajānāti. *Assādan* ti: Yaŋ rūpaŋ paṭicca . . . pe . . . yaŋ viññāṇaŋ paṭicca uppajjati sukhaŋ somanassaŋ, ayaŋ viññāṇassa assādo ti, evaŋ tassa assādañ ca pajānāti. *Ādīnavan* ti: Yaŋ rūpaŋ . . . pe . . . yaŋ viññāṇaŋ aniccaŋ dukkhaŋ vipariṇāma-dhammaŋ, ayaŋ viññāṇassa ādīnavo ti, evaŋ tassā ādīnavañ ca pajānāti. *Nissaraṇan* ti: Yo rūpasmiŋ . . . pe . . . yo viññāṇe chanda-rāga-vinayo chanda-rāga-ppahānaŋ, idaŋ viññāṇassa[1] nissaraṇan ti, evaŋ tassā nissaraṇañ ca pajānāti, *Kallaŋ nu tenā* ti: Yuttaŋ[2] nu tena bhikkhunā taŋ viññāṇa-ṭṭhitiŋ taṇhā-māna-diṭṭhīnaŋ vasena: Ahan ti vā maman ti vā, abhinanditun? ti: eten' upāyena sabbattha attho veditabbo. Yattha pana rūpaŋ n' atthi tattha catunnaŋ khandhānaŋ vasena,[3] yattha viññāṇaŋ n' atthi tattha ekassa khandhassa vasena samuday' ādayo veditabbā. Āhāra-samudayā āhāra-nirodhā ti: idaŋ c' ettha padaŋ na yojetabbaŋ. *Yato kho Ānanda bhikkhū* ti yadā kho Ānanda bhikkhu *anupādā-vimutto* ti catuhi upādānehi agahetvā vimutto. *Paññā-vimutto* ti paññāya vimutto, aṭṭha vimokkhe asacchikatvā paññā-balen' eva nāma-kāyassa ca rūpa-kāyassa ca appavattiŋ katvā vimutto ti attho. So sukkha-vipassako ca paṭhama-jjhān' ādisu aññatarasmiŋ ṭhatvā arahattaŋ patto cā ti[4] pañcavidho hoti. Vuttam pi c' etaŋ: 'Katamo ca puggalo paññā-vimutto? Idh' ekacco puggalo na h' eva kho aṭṭha vimokkhe kāyena phusitvā viharati paññāya c' assa disvā āsavā parikkhīṇā honti: ayaŋ vuccati puggalo[3] paññā-vimutto' ti.

35. Evaŋ ekassa[5] bhikkhuno niggamanañ ca nāmañ ca dassetvā itarassa dassetuŋ *aṭṭha kho ime* ti ādim āha. Tattha *vimokkho* ti ken' aṭṭhena vimokkho? Adhimuccan' aṭṭhena. Ko[6] panâyaŋ adhimuccan' aṭṭho nāma? Paccanīka-dhammehi ca suṭṭhu-muccan' aṭṭho ārammaṇe ca[7] abhirati-vasena suṭṭhu-muccan' aṭṭho, pitu aṅke vissaṭṭh' aṅga-paccaṅgassa dārakassa sayanaŋ viya, aniggahīta-bhāvena nirāsaṅkatāya ārammaṇe pavattatī ti vuttaŋ hoti. Ayaŋ pan' attho pac-

---

[1] BC viññāṇasmā. [2] SS yuttaŋ na. [3] SS omit.
[4] Sic MSS. [5] SS kassaci. [6] MSS. kho. [7] C na ca.

chime vimokkhe n' atthi, purimesu sabbesu atthi. *Rūpī rūpāni passatī* ti ettha ajjhattaŋ kes' ādisu nīla-kasiṇ' ādisu nīla[1]-kasiṇ'[1] ādi[1]-vasena uppādita-rūpa-jjhānaŋ: Rūpaŋ tad assa atthī ti, rūpī rūpanī[2] passati.[2] *Bahiddhā*[1] *rūpāni*[1] *passatī*[1] ti bahiddhā pi nīla-kasiṇ' ādīni rūpāni jhāna-cakkhunā passati. Iminā ajjhatta-bahiddhā-vatthukesu kasiṇesu uppādita-jjhānassa puggalassa cattâri rūpâvacara-jjhānāni dassitāni. *Ajjhattaŋ arūpa-saññī* ti ajjhattaŋ na rūpa-saññī, attano kes' ādisu anuppādita-rūpâvacara-jjhāno[3] ti attho; iminā ca bahiddhā parikammaŋ katvā bahiddhā ca uppādita-jjhānassa puggalassa[1] rūpâvacara-jjhānāni dassitāni. *Subhan tv' eva adhimutto hotī* ti iminā suvisuddhesu nīl' ādisu vaṇṇa-kasiṇesu jhānāni dassitāni; tattha kiñcâpi anto appanāyaŋ: Subhan ti, ābhogo n' atthi, yo pana suvisuddhaŋ subhaŋ kasiṇaŋ ārammaṇaŋ katvā viharati, so yasmā: Subhan ti, *adhimutto hotī* ti vattabbataŋ āpajjati, tasmā evaŋ desanā katā. Paṭisambhidāmagge* pana: 'Kathaŋ subhan tv' eva adhimutto hotī ti, vimokkho? Idha bhikkhu mettā-sahagatena cetasā ekaŋ disaŋ pharitvā[1] viharati . . . pe . . . mettāya bhavitattā sattā appaṭikkūlā honti; karuṇā-muditā-upekhā-sahagatena cetasā ekaŋ disaŋ pharitvā viharati . . . pe . . . upekkhāya bhāvitattā sattā appaṭikkūlā honti. Evaŋ: Subhan tv' eva adhimutto hotī ti, vimokkho ti vuttaŋ, *Sabbaso rūpa-saññānan* ti ādisu yaŋ vattabbaŋ taŋ sabbaŋ Visuddhimagge† vuttam eva. *Ayaŋ aṭṭhamo vimokkho* ti ayaŋ catunnaŋ khandhānaŋ sabbaso visuddhattā[4] vimuttattā aṭṭhamo uttamo vimokkho nāma.

36. *Anuloman* ti ādito paṭṭhāya yāva pariyosānā. *Paṭiloman* ti pariyosānato paṭṭhāya yāva ādito. Anuloma-paṭiloman ti idaŋ atipaguṇattā samāpattīnaŋ aṭṭhatvā va ito c' ito ca sañcaraṇa-vasena vuttaŋ. *Yatth' icchakan* ti okāsa-dīpanaŋ yattha yattha okāse icchati. *Yad-icchakan* ti samāpatti-dīpanaŋ, yaŋ yaŋ samāpattiŋ icchati. *Yāvat' icchakan* ti addhāna-pariccheda-dīpa-

* Ps II. 39. † Vism 656-659.

[1] BC omit. [2] BC °jjhānesu. [3] SS omit.
[4] SS vissaṭṭhattā; B viseṭṭhattā.

naŋ, yāvatakaŋ addhānaŋ icchati. *Samāpajjatī* ti taŋ taŋ samāpattiŋ pavisati. *Vuṭṭhātī* ti tato vuṭṭhāya tiṭṭhati. *Ubhato-bhāga-vimutto* ti dvīhi bhāgehi vimutto, arūpa-samāpattiyā rūpa-kāyato vimutto, maggena nāma-kāyato vimutto ti. Vuttam pi c' etaŋ:—

Accī yathā vāta-vegena khittā (Upasīvā ti Bhagavā)
Atthaŋ paleti[1] na upeti saṅkhaŋ,[2]
Evaŋ munī nāma-kāyā vimutto
Atthaŋ paleti na upeti saṅkhan[2] ti.*

So pan' esa ubhato-bhāga-vimutto ākāsânañc' āyatan' ādisu aññatarato vuṭṭhāya arahattaŋ patto ca anāgāmī hutvā, nirodhā vuṭṭhāya arahattaŋ patto cā ti: pañcavidho hoti. Keci pana yasmā rūpâvacara-catuttha-jjhānam pi duvaṅgikaŋ upekkhā-sahagataŋ arūpâvacara jjhānam pi tādisam eva, tasmā rūpâvacara-catuttha[3]-jjhānato vuṭṭhāya arahattaŋ patto pi *ubhato-bhāga-vimutto* ti. Ayam pana ubhato-bhāga-vimutta-pañho heṭṭhā[3] Lohapāsāde samuṭṭhahitvā *Tepiṭaka-Culla-Sumanattherassa* vaṇṇanaŋ nissāya cirena vinicchayaŋ patto.

Giri-vihāre kira therassa antevāsiko ekassa piṇḍa-cārikassa[4] mukhato va taŋ pañhaŋ sutvā āha: 'Āvuso heṭṭhā Lohapāsāde amhākaŋ ācariyassa dhammaŋ vaṇṇayato na kenaci suta-pubban?' ti, kim pana bhante thero avacā ti? 'Rūpâvacara-catuttha-jjhānaŋ kiñcâpi duv-aṅgikaŋ upekkhā-sahagataŋ kilese ca vikkhambheti, kilesānaŋ pana āsanna-pakkhe virūhanaṭṭhāne samudācarati. Ime hi kilesā nāma pañca-vokāra-bhave nīl' ādisu aññataraŋ ārammaṇaŋ upanissāya samudācaranti. Rūpâvacara-jjhānañ ca taŋ ārammaṇaŋ na samatikkammati, tasmā sabbaso rūpaŋ nivattetvā arūpa-jjhāna-vasena kilese vikkhambhetvā arahattaŋ patto va ubhato-bhāga-vimutto.' Idaŋ āvuso thero avaca. Idañ ca pana vatvā idaŋ suttaŋ āhari:—'Katamo ca puggalo ubhato-bhāga-vimutto? Idh' ekacco puggalo aṭṭha-vimok-

* Sn 1074.

[1] CSS phaleti.
[2] C saṅkhyaŋ.
[3] SS omit.
[4] BC °pātikass

khe kāyena phussitvā viharati, paññāya c' assa disvā āsavā parikkhīṇā honti. Ayaŋ vuccati puggalo ubhato-bhāga-vimutto' ti.* *Imāya ca Ānanda ubhato-bhāga-vimuttiyā* ti Ānanda ito ubhato-bhāga-vimuttito. Sesaŋ sabbattha uttānam evā ti.

Iti Sumaṅgalavilāsiniyā Dīghanikāy' aṭṭhakathāya
Mahānidāna-sutta-vaṇṇanā niṭṭhitā.

---

* Pug 14.

XVI.

MAHĀ-PARINIBBĀNA-SUTTA-VAṆṆANĀ.

1. 1. *Evaŋ me sutan* ti Mahāparinibbāna-suttaŋ. Tatrâyaŋ anupubba[1]-pada-vaṇṇanā. *Gijjhakūṭe* ti: Gijjhā vā tassa[2] kūṭe[3] vasiŋsu, gijjha-sadisaŋ vā tassa kūṭo[4] atthī[5] ti, Gijjhakūṭo,[5] tasmiŋ Gijjhakūṭe. *Abhiyātu-kāmo* ti abhibhavan' atthāya yātu-kāmo. *Vajjī* ti Vajji-rājāno. *Evaŋ-mahiddhike* ti evaŋ mahatiyā rāj' iddhiyā samannāgate, etena tesaŋ samaggabhāvaŋ kathesi. *Evaŋ-mahâṇubhāve* ti evaŋ mahantena ānubhāvena samannāgate, etena tesaŋ hatthi-sipp' ādīsu kata-sikkhataŋ kathesi. Yaŋ sandhāya vuttaŋ: 'Sikkhitā vat' ime Licchavi-kumārakā, susikkhitā vat' ime Licchavi-kumārakā, yatra hi nāma sukhumena tāḷacchiggalena asanaŋ atipātayissanti poṅkhânupoṅkhaŋ avirādhitan' ti. *Ucchejjāmī* ti upacchindissāmi.[6] *Vināsessāmī* ti nāsessāmi,[5] adassanaŋ nayissāmi. *Anayavyasanan* ti: Ettha na ayo ti, anayo; avaḍḍhiyā etaŋ nāmaŋ. Hitañ ca sukhañ ca viyassati[7] vikkhipatī ti vyasanaŋ, ñāti-pārijuññ' ādīnaŋ etaŋ nāmaŋ. *Āpādessāmī* ti pāpayissāmi.

Iti kira so ṭhāna-nisajj' ādisu idaŋ yuddha-kathanam[8] eva katheti: Gamana-sajjā hothā ti, evaŋ balakāyaŋ āṇāpesi. Kasmā? Gaṅgāyaŋ kira ekaŋ paṭṭana-gāmaŋ nissāya addhayojanaŋ Ajātasattuno āṇā,[9] addha-yojanaŋ Licchavīnaŋ, [ettha pana āṇā-pavatti-ṭṭhānaŋ hotī ti attho].[10] Tatrâpi ca pabbata-pādato mahagghaŋ gandha-bhaṇḍaŋ otarati. Taŋ sutvā: Ajja yāmi sve yāmī ti, Ajātasattuno saŋvidahantass' eva Licchavino samaggā sammodamānā puretaraŋ gantvā sabbaŋ gaṇhanti; Ajātasattu pacchā āgantvā taŋ pavattiŋ

[1] SS apubba°. [2] SS 'ssa. [3] BC kūtesu. [4] BC kūṭaŋ.
[5] SS omit. [6] SS ucchindissāmi. [7] SS vi-assati.
[8] SS °katham. [9] SS add 'ti jānāti.' [10] [ ] SS omit.

ñatvā kujjhitvā gacchati. Te puna saŋvacchare pi tath' eva karonti. Atha so balavâghātajāto tadā evam akāsi. Tato cintesi: 'Gaṇena saddhiŋ yuddhaŋ nāma bhāriyaŋ, eko pi mogha-pahāro nāma n' atthi; ekena kho pana paṇḍitena saddhiŋ mantetvā karonto niraparādho[1] hoti. Paṇḍito ca Satthārā sadiso nāma n' atthi; Satthā ca avidūre dhura-vihāre vasati; handâhaŋ pesetvā pucchāmi. Sace me gatena koci attho bhavissati Satthā tuṇhī bhavissati, anatthe pana sati: Kiŋ rañño tattha gamanenā ti, vakkhatī ti. So Vassakāraŋ brāhmaṇaŋ pesesi. Brāhmaṇo gantvā Bhagavato taŋ atthaŋ ārocesi. Tena vuttaŋ *atha kho rājā . . . pe . . . āpādessāmi Vajjī* ti.

4. *Bhagavantaŋ vījamāno* ti thero vatta-sīsena ṭhatvā Bhagavantaŋ vījati. Bhagavato pana sītaŋ vā uṇhaŋ vā n' atthi; Bhagavā brāhmaṇassa vacanaŋ sutvā tena saddhiŋ amantetvā therena saddhiŋ mantetu-kāmo *kin ti te Ānanda sutan* ti ādim āha. *Abhiṇhaŋ sannipātā* ti divasassa tikkhattuŋ sannipatantā pi antarantarā sannipatantā pi abhiṇha-sannipātā nāma. *Sannipāta-bahulā* ti: Hiyyo pi sannipatit' amhā, purima-divasam pi sannipatit' amhā, puna ajja kim-atthaŋ sannipatitā homā ti, vosānaŋ anāpajjantā sannipāta-bahulā nāma honti. *Yāva-kīvañ cā* ti yattakaŋ kālaŋ. *Vuddhi yeva Ānanda Vajjīnaŋ pāṭikaṅkhā no parihānī* ti abhiṇhaŋ asannipatantā hi disā-vidisāsu[2] āgataŋ sāsanaŋ na suṇanti, tato: Asuka-gāma-sīmā vā nigama-sīmā vā ākulā, asuka-ṭṭhāne corā pariyuṭṭhitā ti, na jānanti; corā pi: Pamattā rājāno ti, ñatvā gāma-nigam' ādīni paharantā janapadaŋ nāsenti. Evaŋ rājūnaŋ parihāni hoti, abhiṇhaŋ sannipatantā pana taŋ taŋ pavattiŋ suṇanti, tato balaŋ pesetvā amitta-maddanaŋ karonti. Corā pi: Appamattā rājāno, na sakkā amhehi vagga-bandhanehi vicaritun ti, bhijjitvā palāyanti. Evaŋ rājūnaŋ vuddhi hoti; tena vuttaŋ *Vuddhi yeva Ānanda Vajjīnaŋ pāṭikaṅkhā no parihānī* ti.

Tattha *pāṭikaṅkhā* ti icchitabbā. Avassaŋ bhavissatī ti, evaŋ daṭṭhabbā ti attho. *Samaggā* ti ādisu sannipāta-bheriyā niggatāya: Ajja me kiccaŋ atthi maṅgalaŋ atthī ti,

---

[1] BC nippavādho. [2] SS disāsu.

nikkhepaŋ[1] karontā na samaggā sannipatanti nāma; bheri-saddaŋ pana sutvā va bhuñjamānā pi alaŋ-kurumānā pi vatthāni nivāsentā pi aḍḍha-bhuttā ca aḍḍhâlaṅkatā ca vatthaŋ nivāsayamānā va sannipatantā *samaggā sannipatanti* nāma. Sannipatitā ca pana cintetvā mantetvā kattabbaŋ katvā ekato va avuṭṭhahantā na samaggā vuṭṭhahanti nāma. Evaŋ vuṭṭhitesu hi ye paṭhamaŋ gacchanti tesaŋ evaŋ hoti: 'Amhehi bāhira-kathā va sutā[2] idāni vinicchaya-kathā bhavissatī' ti; ekato vuṭṭhahantā pana *samaggā vuṭṭhahanti* nāma. Api ca: Asuka-ṭṭhāne[3] gāma-sīmā vā nigama-sīmā vā ākulā, corā vā pariyuṭṭhitā ti, sutvā: 'Ko gantvā imaŋ[4] amitta-maddanaŋ karissatī?' ti vutte: 'Ahaŋ paṭhamaŋ, ahaŋ paṭhamaŋ' ti vatvā gacchantā pi *samaggā vuṭṭhahanti* nāma. Ekassa pana[4] kammante osīdamāne sesā rājāno[4] putta-bhātaro pesetvā tassa kammantaŋ upatthambhayamānā pi āgantuka-rājānaŋ: 'Asukassa gehaŋ gacchatu, asukassa gehaŋ gacchatū' ti avatvā sabbe ekato saṅgaŋ, hantā pi ekassa maṅgale vā roge vā aññasmiŋ vā pana tādise sukha-dukkhe uppanne sabbe tattha sahāyabhāvaŋ gacchantā pi *samaggā Vajjī karaṇīyāni karonti* nāma.

Appaññattan ti ādisu pubbe akata-suṅkaŋ vā baliŋ vā daṇḍaŋ vā āharāpentā *apaññattaŋ paññapenti* nāma. Porāṇaka-paveṇiyā āgatam eva pana āharāpentā[5] *paññattaŋ na*[6] *samucchindanti* nāma. Coro ti, gahetvā dassite avinicchinitvā va chejja-bhejjaŋ anusāsantā porāṇaŋ Vajji-dhammaŋ samādāya na vattanti[7] nāma; tesaŋ apaññattaŋ paññapentānaŋ abhinava-suṅk' ādīhi pīḷitā manussā: Ati-upaddut' amhā, ko imesaŋ vijite vasissatī ti, paccantaŋ pavisitvā corā vā cora-sahāyā vā hutvā janapadaŋ paharanti. Paññattaŋ samucchindantānaŋ paveṇi-āgatāni suṅk' ādīni agaṇhataŋ koso parihāyati; tato hatthi-assa-balakāya-orodh' ādayo yathā nibaddhaŋ vaṭṭaŋ alabhamānā thāmena balena parihāyanti. Te n' eva yuddha-kkhamā honti na pāricariya-kkhamā, porāṇaŋ Vajji-dhammaŋ samādāya avattantānaŋ vijite manussā: Amhākaŋ puttaŋ pitaraŋ bhātaraŋ acoraŋ yeva:

[1] Sic MSS.; should we read 'vikkhepaŋ'?
[2] BC add na.
[3] BC °ṭṭhānesu.
[4] SS omit.
[5] BC anāharāpentā.
[6] BC omit.
[7] SS vattabban.

coro ti, katvā chindiŋsu bhindiŋsū ti, kujjhitvā paccantaŋ pavisitvā corā vā cora-sahāyā vā hutvā janapadaŋ paharanti. Evaŋ rājūnaŋ parihāni hoti. Apaññattaŋ na paññapentānaŋ pana: Paveṇi-āgatam eva rājāno karontī ti, manussā haṭṭha-tuṭṭhā kasi-vaṇijj' ādike kammante sampādenti. Paññattaŋ asamucchindantānaŋ paveṇi-āgatāni suṅk' ādīni gaṇhataŋ koso vaḍḍhati. Tato hatthi-assa-balakāya-oṛodh' ādayo yathā nibaddhaŋ vaṭṭaŋ labhamānā thāma-bala-sampannā yuddha-kkhamā c' eva pāricariya-kkhamā ca honti.

Porāṇaŋ Vajji-dhamman ti ettha pubbe kira Vajji-rājāno: Ayaŋ coro ti, ānetvā dassite: 'Gaṇhatha taŋ coran' ti avatvā vinicchaya-mahāmattānaŋ denti. Te vinicchinitvā sace acoro hoti vissajjenti; sace coro hoti attanā kiñci avatvā[1] vohārikānaŋ denti. Te pi vinicchinitvā, acoro ce, vissajjenti, coro ce, suttadharā[2] nāma honti tesaŋ denti. Te pi vinicchinitvā, acoro ce, vissajjenti, coro ce, aṭṭha-kulikānaŋ[3] denti. Te pi tath' eva katvā senāpatissa, senāpati uparājassa, uparājā rañño, rājā vinicchinitvā, acoro ce, vissajjeti, sace pana coro hoti paveṇi-potthakaŋ vācāpeti. Tattha yena idaŋ nāma kataŋ tassa ayaŋ nāma daṇḍo ti, likhitaŋ, rājā tassa kiriyaŋ tena samānetvā tad-anucchavikaŋ daṇḍaŋ karoti. Iti evaŋ porāṇaŋ Vajji-dhammaŋ samādāya vattantānaŋ manussā na ujjhāyanti, rājāno porāṇaka-paveṇiyā dhammaŋ[4] karonti: Etesaŋ doso n' atthi amhākaŋ yeva doso ti, appamattā kammante karonti. Evaŋ rājūnaŋ vuddhi hoti. Tena vuttaŋ *Vuddhi yeva Ānanda Vajjīnaŋ pāṭikaṅkhā no parihānī* ti.

Sakkarontī ti: yaŋ kiñci te sakkāraŋ karontā sundaram eva karonti. *Garukarontī* ti garu-bhāvaŋ paccupaṭṭhapetvā va karonti. *Mānentī* ti manena piyāyanti. *Pūjentī* ti nipaccâkāraŋ dassenti. *Sotabbaŋ maññantī* ti divasassa dve tayo vāre upaṭṭhānaŋ gantvā tesaŋ kathaŋ sotabbaŋ saddhātabbaŋ maññanti. Tattha ye evaŋ mahallakānaŋ rājūnaŋ sakkār' ādīni na karonti ovād' atthāya ca nesaŋ upaṭṭhānaŋ na gacchanti, te tehi vissaṭṭhā anovadiyamānā kīḷā-pasutā rajjato parihāyanti. Ye pana tathā paṭipajjanti tesaŋ mahallaka-rājāno: 'Idaŋ kātabbaŋ, idaŋ na

[1] SS akatvā.
[2] B Antokārikā.
[3] SS °kulakānaŋ.
[4] SS omit; B kammaŋ.

kātabban' ti porāṇaŋ paveṇiŋ ācikkhanti saṅgāmaŋ patvā pi: 'Evaŋ pavisitabbaŋ, evaŋ nivattitabban' ti[1] upāyaŋ dassenti. Te tehi ovadiyamānā yathā ovādaŋ paṭipajjantā sakkonti rajja-paveṇiŋ santānetuŋ. Tena vuttaŋ *vuddhi yeva Ānanda Vajjīnaŋ pāṭikaṅkhā no parihānī* ti.

Kul' itthiyo ti kula-gharaṇiyo. *Kula-kumāriyo* ti aniviṭṭhā,[2] tāsaŋ dhītaro. *Okkassa pasayhā* ti ettha okkassā ti vā, pasayhā ti vā, pasayh'[3] ākārass' ev' etaŋ nāmaŋ, ukkassā[4] ti pi paṭhanti.[5] Tattha *okkassā* ti avakasitvā[6] ākaḍḍhitvā, *pasayhā* ti abhibhavitvā ajjhottharitvā ti ayaŋ vacan' attho. Evaŋ hi karontānaŋ vijite manussā: Amhākaŋ gehe putta-mātaro pi kheḷa-siŋghāṇik' ādīni mukhena apanetvā, saŋvaḍḍhita-dhītaro pi ime rājāno balakkārena gahetvā attano ghare vāsentī ti, kupitā paccantaŋ pavisitvā corā vā cora-sahāyā vā hutvā janapadaŋ paharanti. Evaŋ akarontānaŋ pana vijite manussā appossukkā sakāni kammāni karontā rāja-kosaŋ vaḍḍhenti. Evam ettha vuddhi-hāniyo veditabbā. *Vajjīnaŋ Vajji-cetiyānī* ti: Vajji-rājūnaŋ Vajji-raṭṭhe citti-kat' aṭṭhena cetiyānī ti, laddhanāmāni yakkha-ṭṭhānāni. *Abbhantarānī ti* anto-nagare ṭhitāni. *Bāhirānī* ti bahi-nagare ṭhitāni. *Dinna-pubban* ti pubbe dinnaŋ. *Kata-pubban ti* pubbe kataŋ. *No parihāpessantī* ti aparihāpetvā[7] yathā pavattam eva karissanti. Dhammikaŋ baliŋ parihāpentānaŋ hi devatā ārakkhaŋ susaŋvihitaŋ na karonti, anuppannaŋ dukkhaŋ[8] janetuŋ asakkontā pi uppannaŋ kāsa-sīsa-rog' ādiŋ vaḍḍhenti, saṅgāme patte sahāyā na honti. Aparihāpentānaŋ pana ārakkhaŋ susaŋvihitaŋ karonti; anuppannaŋ sukhaŋ uppādetuŋ asakkontā pi uppannaŋ kāsa-sīsa-rog' ādiŋ haranti,[9] saṅgāma-sīse sahāyā hontī ti: evam ettha vuddhihāniyo veditabbā.

Dhammikaŋ rakkhâvaraṇa-guttin ti ettha rakkhā eva yathā anicchitaŋ nâgacchati evaŋ āvaraṇato āvaraṇaŋ, yathā icchitaŋ na vinassati evaŋ gopāyanato gutti. Tattha balakāyena parivāretvā rakkhaṇaŋ pabbajitānaŋ dhammikā

---

[1] B nikkhami tabhanti [2] BC anividdhā. [3] SS sam°.
[4] SS okāsā. [5] SS payanti. [6] B avakassetvā.
[7] SS ahāpetvā. [8] SS. omit. [9] B hananti.

rakkhâvaraṇa-gutti nāma[1] hoti. Yathā pana vihārassa upavane rukkhe na chindanti, vājikā[2] vajjaŋ[2] na karonti, pokkharaṇīsu macche na gaṇhanti evaŋ karaṇaŋ dhammikā rakkhâvaraṇa-gutti nāma. *Kin ti anāgatā cā* ti iminā pana nesaŋ: Evaŋ paccupaṭṭhita-cittā santā[3] no ti, cittappavattiŋ pucchati. Tattha ye anāgatānaŋ arahantānaŋ āgamanaŋ na icchanti, te assaddhā honti, appasannā. Pabbajite sampatte paccuggamanaŋ na karonti, gantvā na passanti, paṭisanthāraŋ na karonti, pañhaŋ na pucchanti, dhammaŋ na suṇanti, dānaŋ na denti, anumodanaŋ na suṇanti, nivāsanaṭṭhānaŋ[4] na saŋvidahanti. Atha nesaŋ avaṇṇo abbhuggacchati:[5] Asuko nāma rājā assaddho appasanno pabbajite sampatte paccuggamanaŋ na karoti . . . pe . . . nivāsanaṭṭhānaŋ na saŋvidahatī ti, taŋ sutvā pabbajitā tassa nagara-dvāre na gacchanti,[3] gacchantā pi nagaraŋ na pavisanti. Evaŋ anāgatānaŋ arahantānaŋ anāgatam eva hoti. Āgatānaŋ pana phāsu-vihāre asati ye pi ajānitvā āgatā te: vasissāmā ti, tāva cintetvā: Āgatamhā, imesaŋ pana rājūnaŋ iminā nīhārena ko vasissatī ti, nikkhamitvā gacchanti. Evaŋ anāgatesu anāgacchantesu āgatesu dukkhaŋ viharantesu so deso pabbajitānaŋ anāvāso hoti. Tato devatā-rakkhā na hoti, devatā-rakkhāya asati amanussā okāsaŋ labhanti, amanussā ussannā anuppannaŋ vyādhiŋ uppādenti sīlavantānaŋ dassana-pañha-pucchan' ādi-vatthukassa puññassa anāgamo hoti, vipariyāyena pana yathā-vutta-kaṇha-pakkha-viparītassa sukkha-pakkhassa sambhavo hotī ti. Evam ettha vuddhi-hāniyo veditabbā.

5. *Ekaŋ idâhan* ti idaŋ Bhagavā pubbe. Vajjīnaŋ imassa Vajjī-santakassa desita-bhāva-ppakāsan' atthaŋ āha. Tattha *Sārandada-cetiye* ti[6] evaŋ-nāmake vihāre; anuppanne kira Buddhe tattha Sārandadassa yakkhassa nivāsanaṭṭhānaŋ cetiyaŋ ahosi, ath' ettha Bhagavato vihāraŋ kārāpesuŋ, so Sārandade cetiye[6] katattā Sārandada[7]-cetiyan tv' eva saṅkhaŋ gato. *Akaraṇīyā* ti akattabbā agahetabbā ti attho.

[1] BC add na.
[2] Meaning not clear; to *vājika* cp. Vbh A 439 (sunakha°; Siam. ed. sunakkha°); spelling *vajjaŋ* in C; *vājaŋ* in S; *vajjhaŋ* in B.
[3] SS omit. [4] SS vāsaṭṭhānaŋ. [5] SS upagacchati.
[6] B Sārantare cetiye. [7] B Sārantara.

Yadidan ti nipātamattaŋ. *Yuddhassā* ti karaṇ' atthe sāmi-vacanaŋ, abhimukha-yuddhena gahetuŋ na sakkā ti attho. *Aññatra upalāpanāyā* ti ṭhapetvā upalāpanaŋ, upalāpanā nāma: Alaŋ vivādena, idāni samaggā homā ti, hatthi-assa-ratha-hirañña-suvaṇṇ' ādīni pesetvā saṅgaha-karaṇaŋ, evaŋ hi saṅgahaŋ katvā kevalaŋ vissāsena sakkā gaṇhitun ti attho. *Aññatra mithu-bhedāyā*[1] ti ṭhapetvā mithu-bhedaŋ, iminā aññam-añña-bhedaŋ katvā pi sakkā ete gahetun ti dasseti. Idaŋ brāhmaṇo Bhagavato kathāya nayaŋ labhitvā āha. Kim pana Bhagavā brāhmaṇassa imāya kathāya naya-lābhaŋ jānātī ti? Āma jānāti. Jānanto kasmā kathesi? Anukampāya; evaŋ kir' assa ahosi: Mayā akathite pi katipāhena gantvā sabbe gaṇhissati. Kathite pana samagge[2] bhindanto tīhi saŋvaccharehi gaṇhissati; ettakam pi jīvitam eva varaŋ, ettakaŋ[3] hi jīvantā attano attano patiṭṭhā-bhūtaŋ puññaŋ karissantī ti. *Abhinanditvā* ti cittena nanditvā. *Anumoditvā* ti yāva: Subhāsitaŋ idaŋ bhotā Gotamenā ti, vācāya anumoditvā.

Pakkāmī ti rañño santikaŋ gato. Tato naŋ rājā: 'Kiŋ ācariya Bhagavā avacā?' ti pucchi. So: 'Yathā bho samaṇassa Gotamassa vacanaŋ na sakkā Vajjī kenaci gahetuŋ, api ca upalāpanāya vā mithu-bhedena vā sakkā' ti āha. Tato naŋ rājā: 'Upalāpanāya amhākaŋ hatthi-ass' ādayo nassanti, bheden' eva te gahessāma, kiŋ karomā?' ti pucchi. 'Tena hi mahārāja tumhe Vajjī ārabbha parisatiŋ kathaŋ samuṭṭhāpetha; tato ahaŋ: 'Kiŋ te mahārāja te hi attano santakehi[4] kasi-vāṇijj' ādīni katvā jīvantu,[5] ete rājāno' ti vatvā pakkamissāmi. Tato tumhe: 'Kin nu kho esa brāhmaṇo Vajjī ārabbha pavattaŋ kathaŋ paṭibāhatī?' ti vadeyyātha, divā[6]-bhāge câhaŋ tesaŋ paṇṇākāraŋ pesessāmi; tam pi gāhāpetvā tumhe mama dosaŋ āropetvā bandhana-tāḷan' ādīni akatvā va kevalaŋ khura-muṇḍaŋ maŋ katvā nagarā nīharāpetha. Athâhaŋ: 'Mayā te nagare pākāre ca parikhā ca kāritā, ahaŋ thīra-dubbalaṭṭhānañ ca uttāna-gambhīraṭṭhānañ ca jānāmi, na cirass' eva dāni[7] tumhe[8] ujuŋ

---

1 DT °bhedā. 2 SS samaggehi. 3 SS omit. 4 SS santakena.
5 SS vasantu. 6 BC divasa°. 7 SS cirassaŋ dāni. 8 BC omit.

karissāmī' ti vakkhāmi. Taŋ sutvā tumhe: 'Gacchatū' ti vadeyyāthā' ti.

Rājā sabbaŋ akāsi. Licchavī tassa nikkhamanaŋ sutvā: 'Āgato[1] brāhmaṇo, mā 'ssa Gaṅgaŋ uttarituŋ adatthā' ti āhaŋsu. Tato ekaccehi: 'Amhe ārabbha kathitattā kira so evaŋ karotī' ti vutte 'tena hi bhaṇe etū' ti bhaṇiŋsu. So gantvā Licchavī disvā: 'Kiŋ āgat' atthā'[2] ti pucchito taŋ pavattiŋ ārocesi. Licchavino: 'Appamattakena nāma evaŋ garu-daṇḍaŋ kātuŋ na yuttan' ti vatvā: 'Kiŋ te tatra ṭhān' antaran?' ti pucchiŋsu. 'Vinicchay' āmacco 'ham asmī' ti. 'Tad eva te ṭhān' antaraŋ hotū' ti bhaṇiŋsu. So suṭṭhu vinicchayaŋ karoti, rāja-kumārā tassa santike sippaŋ uggaṇhanti. So patiṭṭhita-guṇo hutvā eka-divasaŋ ekaŋ Licchaviŋ gahetvā ekam-antaŋ gantvā: 'Kedāraŋ kasanti?' ti pucchi. 'Āma kasanti.' 'Dve goṇe yojetvā?' ti. 'Āma dve goṇe yojetvā' ti, ettakaŋ vatvā nivatto. Tato taŋ añño: 'Kiŋ ācariyo āhā?' ti pucchitvā, tena vuttaŋ: 'Asaddahanto na me esa yathābhūtaŋ kathetī' ti tena saddhiŋ bhijji. Brāhmaṇo aññam pi divasaŋ ekaŋ Licchaviŋ ekam-antaŋ netvā: 'Kena byañjanena bhutto 'sī?' pucchitvā nivatto. Tam pi añño pucchitvā asaddahanto tath' eva bhijji.

Brāhmaṇo aparam pi divasaŋ ekaŋ Licchaviŋ ekam-antaŋ netvā: 'Ati-duggato 'si kirā?' ti pucchi. 'Ko evam āhā?" ti. 'Asuko nāma Licchavī' ti. Aparam pi ekam-antaŋ netvā: 'Tvaŋ kira bhīruka-jātiko? ti pucchi. 'Ko evam āhā?' ti. 'Asuko nāma Licchavī' ti. Evaŋ aññena akathitam eva aññassa kathento tīhi saŋvaccharehi te rājāno aññam-aññaŋ bhinditvā yathā dve eka-maggena na gacchanti tathā katvā sannipāta-bheriŋ carāpesi: 'Licchavino issarā sannipatantu, surā sannipatantū' ti vatvā na sannipatiŋsu. Brāhmaṇo: Ayaŋ dāni kālo, sīghaŋ āgacchatū ti, rañño sāsanaŋ pesesi.

Rājā sutvā bala-bheriŋ carāpetvā nikkhami; Vesālikā sutvā: Rañño Gaṅgaŋ otarituŋ na dassāmā ti, bheriŋ carāpesuŋ tam pi sutvā: 'Gacchantu sūra-rājāno' ti ādīni vatvā

---

[1] B saṭṭho, C saṭho. [2] SS katattā.

na sannipatiŋsu. 'Nagara-ppavesanaŋ na dassāma, dvārāni pidahitvā ṭhassāmā' ti bheriŋ carāpesuŋ; eko pi na sannipati, yathā vivaṭeh' eva dvārehi pavisitvā sabbe anaya-vyasanaŋ pāpetvā gato.

6. *Atha kho Bhagavā acira-pakkante* ti ādimhi *sannipātetvā* ti dūra-vihāresu iddhimante pesetvā santika-vihāresu sayaŋ gantvā: Sannipatatha āyasmanto, Bhagavā vo sannipātaŋ icchatī ti, sannipātetvā. *Aparihāniye* ti aparihāni-kare vuddhi-hetu-bhūte ti attho. *Desessāmī*[1] ti canda-sahassaŋ suriya-sahassaŋ uṭṭhāpento viya catu-kuḍḍike[2] gehe dīpa-sahassaŋ ujjālayanto viya pākaṭe katvā kathayissāmī ti.

Tattha *abhiṇhaŋ sannipātā* ti idaŋ Vajji-suttake[3] vutta-sadisam eva. Idhâpi ca abhiṇhaŋ asannipatantā disāsu āgata-sāsanaŋ na suṇanti. Tato: Asuka-vihāra-sīmā ākulā, uposatha-pavāraṇā pi ṭhitā, asukasmiŋ ṭhāne bhikkhū vejja-kamma-dūtakamm' ādīni karonti, viññatti-bahulā puppha-dān' ādīhi jīvikaŋ kapentī ti, ādinī na jānanti, pāpa-bhikkhū pi: Pamatto bhikkhu-saṅgho ti, ñatvā rāsi-bhūtā sāsanaŋ osakkāpenti. Abhiṇhaŋ sannipatantā pana taŋ taŋ pavattiŋ suṇanti. Tato bhikkhu-saṅghaŋ pesetvā sīmaŋ ujuŋ kārenti, uposatha-pavāraṇ' ādayo pavattāpenti, micchājīvānaŋ ussan-naṭṭhāne ariya-vaŋsike pesetvā ariya-vaŋsaŋ kathāpenti; pāpa-bhikkhūnaŋ vinaya-dharehi niggahaŋ kārāpenti; pāpa-bhikkhū pi: Appamatto saṅgho na sakkā amhehi vagga-bandhanena vicaritun ti, bhijjitvā palāyanti. Evam ettha hāni-vuddhiyo veditabbā.

Samaggā ti ādisu cetiya-paṭijaggan' atthaŋ vā, bodhi-geha-uposathâgāra-chādan' atthaŋ vā, katika-vattaŋ vā ṭhapetu-kāmatāya, ovādaŋ vā dātu-kāmatāya, 'saṅgho sannipatatū' ti bheriyā vā ghaṇṭhiyā[4] vā ākoṭitāya: Mayhaŋ cīvarakam-maŋ atthi, mayhaŋ patto pacitabbo, mayhaŋ nava-kammaŋ atthī ti, vikkhepaŋ karontā na *samaggā* sannipatanti nāma. Sabbaŋ pana taŋ kammaŋ ṭhapetvā: Ahaŋ purimataraŋ ahaŋ purimataran ti, eka-ppahāren' eva sannipatantā *samaggā* sannipatanti nāma. Sannipatitā pana cintetvā mantetvā[5]

[1] C dhamme desessāmi.
[2] B °kuṭṭake, SS °kuḍḍake.
[3] CSS °sattake.
[4] SS gaṇḍiyā.
[5] SS omit.

kattabbaŋ katvā ekato-va avuṭṭhahantā *na samaggā* vuṭṭhahanti. Evaŋ vuṭṭhitesu hi ye paṭhamaŋ gacchanti tesaŋ evaŋ hoti: Amhehi bāhira-kathā va sutā, idāni vinicchaya-kathā bhavissatī ti; Ahaŋ paṭhamaŋ ahaŋ paṭhaman ti, ekappahāren' eva vuṭṭhahantā pana *samaggā* vuṭṭhahanti nāma. Api ca: 'Asukaṭṭhāne vihāra-sīmā ākulā, uposatha-pavāraṇā ṭhitā, asukaṭṭhāne vejja-kamm' ādi-kārakā pāpabhikkhū ussannā' ti sutvā: 'Ko gantvā tesaŋ niggahaŋ karissatī?' ti vutte, 'Ahaŋ paṭhamaŋ ahaŋ paṭhaman' ti vatvā, gacchantā pi *samaggā* vuṭṭhahanti nāma. Āgantukaŋ pana disvā: 'Imaŋ pariveṇaŋ yāhi, etaŋ[1] pariveṇaŋ[1] yāhi,[1] mayaŋ ke'[2] ti avatvā sabbe vattaŋ karontā pi jiṇṇa-patta-cīvarakaŋ disvā tassa bhikkh' ācāra-vattena patta-cīvaraŋ pariyesamānā pi, gilānassa gilāna-bhesajjaŋ pariyesamānā pi, gilānam eva anāthaŋ: 'Asuka-pariveṇaŋ yāhi asuka[1]-pariveṇaŋ[1] yāhī'[1] ti avatvā attano attano[1] pariveṇe paṭijaggantā pi eko ohīyamānako gantho hoti paññāvantaŋ bhikkhuŋ saṅgaṇhitvā tena taŋ ganthaŋ ukkhipāpentā pi *samaggā* saṅgha-karaṇīyāni karonti nāma.

Appaññattan ti ādisu navaŋ adhammika-katika-vattaŋ vā sikkhāpadaŋ vā bandhantā appaññattaŋ paññāpenti nāma Purāṇa-santhata-vatthusmiŋ Sāvatthiyaŋ bhikkhū viya. Uddhammaŋ ubbinayaŋ sāsanaŋ dīpentā paññattaŋ samucchindanti nāma, vassa-sata-parinibbute Bhagavati Vesālikā Vajji-puttakā viya. Khuddânukhuddakā pana āpattiyo sañcicca vītikkamantā yathā-paññattesu sikkhāpadesu samādāya na vattanti nāma, Assaji-Punabbasukā viya. Navaŋ pana katika-vattaŋ vā sikkhāpadaŋ vā abandhantā dhammato vinayato sāsanaŋ dīpentā khuddânukhuddakam pi ca sikkhāpadaŋ asamūhanantā appaññattaŋ na paññāpenti paññattaŋ na samucchindanti yathā-paññattesu sikkhāpadesu samādāya vattanti nāma, āyasmā Upaseno viya, āyasmā Yaso Kākaṇḍa-putto viya ca.[1] 'Suṇātu me āvuso saṅgho, sant' amhākaŋ sikkhāpadāni gihi-gatāni gihino[3] pi no jananti: Idaŋ vo samaṇānaŋ Sakya-puttiyānaŋ kappati, idaŋ vo na kappatī ti, sace hi[4] mayaŋ khuddânukhuddakāni sikkhā-

[1] SS omit. [2] BS ayaŋ ko. [3] Vin gihī. [4] Vin omits.

padāni samūhanissāma bhavissanti vattāro: "Dhūma-kālikaŋ[1] samaṇena Gotamena sāvakānaŋ sikkhāpadaŋ paññattaŋ yāv' imesaŋ[2] Satthā aṭṭhāsi tāv' ime sikkhāpadesu sikkhiŋsu; yadā imesaŋ Satthā parinibbuto na idān' ime sikkhāpadesu sikkhantī" ti; yadi saṅghassa patta-kallaŋ saṅgho apaññattaŋ na paññāpeyya, paññattaŋ na samucchindeyya; yathā-paññattesu sikkhāpadesu samādāya vatteyyā' ti,* imaŋ tantiŋ ṭhapayanto āyasmā Mahākassapo viya ca.

Vuddhi yevā ti sīl' ādīhi guṇehi vuddhi yeva no parihāni.

Therā ti thira-bhāvappattā thera-kārakehi guṇehi samannāgatā. Bahū rattiyo jānantī ti *rattaññū*. Ciraŋ pabbajitānaŋ etesan ti *cira-pabbajitā,* saṅghassa pitiṭṭhāne[3] ṭhitā ti *saṅgha-pitaro*. Pitiṭṭhāne[3] ṭhitattā saṅghaŋ pariṇenti pubbaṅgamā hutvā tīsu sikkhāpadesu pavattentī ti *saṅgha-pariṇāyakā*. Ye tesaŋ sakkār' ādīni na karonti ovād' atthāya dve tayo vāre upaṭṭhānaŋ na[4] gacchanti, te pi tesaŋ ovādaŋ na denti, paveṇi-kathaŋ na kathenti, sāra-bhūtaŋ dhamma-pariyāyaŋ na sikkhāpenti, te tehi vissaṭṭhā[5] sīl' ādīhi dhamma-kkhandhehi sattahi ca ariya-dhanehī ti: evam-ādīhi guṇehi parihāyanti. Ye pana tesaŋ sakkār' ādīni karonti, upaṭṭhānaŋ gacchanti, te pi tesaŋ ovādaŋ denti: Evaŋ te abhikkamitabbaŋ, evaŋ te paṭikkamitabbaŋ, evaŋ te āloketabbaŋ, evaŋ te viloketabbaŋ, evaŋ te sammiñjitabbaŋ, evaŋ te pasāritabbaŋ, evaŋ te saṅghāṭi-patta-cīvaraŋ dhāretabban ti, paveṇi-kathaŋ kathenti, sāra-bhūtaŋ dhamma-pariyāyaŋ sikkhāpenti, terasahi dhutaṅgehi dasahi kathāvatthūhi anusāsanti. Te ca tesaŋ ovāde ṭhatvā sīl' ādīhi guṇehi vaḍḍhamānā sāmaññattaŋ anupāpuṇanti. Evam ettha hāni-vuddhiyo veditabbā.

Punabbhava-dānaŋ punabbhavo, punabbhavo sīlaŋ assā ti *pono-bhavikā,* punabbhava-dāyikā ti attho. Tassā *pono-bhavikāya*[6] na vasaŋ gacchantī ti ettha ye catunnaŋ paccayānaŋ kāraṇā upaṭṭhākānaŋ padânupadikā hutvā gāmato gāmaŋ vicaranti te tassā taṇhāya vasaŋ gacchanti nāma, itare na

* Vin. II. 288.

[1] S Dhuva-kālikaŋ. [2] SS yāva tesaŋ. [3] SS pitu°.
[4] SS omit. [5] C visaŋsaṭṭhā. [6] B ponobbhavikāya.

gacchanti nāma. Tattha hāni-vuddhiyo pākaṭā yeva. *Āraññakesū* ti pañca-dhanu-satika-pacchimesu. *Sâpekhā* ti sa-taṇhā sâlayā, gāmanta-sen' āsanesu hi jhānaŋ appetvā pi tato vuṭṭhitamatto va itthi-purisa-dārik' ādi-saddaŋ suṇāti, ten' assa adhigata-visesā pi hāyanti yeva. Araññe pana niddāyitvā paṭibuddhamatto sīha-vyaggha-mor' ādīnaŋ saddaŋ suṇāti, yena āraññako[1] pītiŋ paṭilabhitvā tam eva sammasanto agga-phale patiṭṭhāti. Iti Bhagavā gāmanta-sen' āsane jhānaŋ appetvā nisinna-bhikkhuno araññe niddāyamānam eva pasaŋsati. Tasmā tam eva attha-vasaŋ paṭicca *āraññakesu sen' āsanesu sâpekhā bhavissantī* ti āha.

Paccattaŋ yeva satiŋ upaṭṭhapessantī ti attano attano abbhantare satiŋ upaṭṭhapessanti. *Pesalā* ti piya-sīlā.

Idhâpi sabrahmacārīnaŋ āgamanaŋ anicchantā nevāsikā assaddhā honti appasannā sampatta-bhikkhūnaŋ paccugga-mana-patta-cīvara-paṭiggahana-āsana-paññāpana-tāḷa-vaṇta-gahaṇ' ādīni na karonti. Atha nesaŋ avaṇṇo uggacchati: Asuka-vihāra-vāsino bhikkhū assaddhā appasannā vihāraŋ paviṭṭhānaŋ vatta-paṭivattaŋ na karontī ti, taŋ sutvā pabbajitā vihāra-dvārena gacchantā pi vihāraŋ na pavisanti. Evaŋ anāgatānaŋ anāgamanam eva hoti. Āgatānaŋ pana phāsu-vihāre asati ye[2] va[2] ajānitvā āgatā te: Vasissāmā ti, tāva cintetvā āgatamhā, imesaŋ pana nevāsikānaŋ iminā nīhārena ko vasissatī ti, nikkhamitvā gacchanti. Evaŋ so vihāro aññesaŋ bhikkhūnaŋ anāvāso hoti. Tato nevāsikā sīlavantānaŋ dassanaŋ alabhantā kaṅkhā-vinodakaŋ vā ācāra-sikkhāpanakaŋ vā madhura-dhamma-savaṇaŋ vā na labhanti. Tesaŋ n' eva agahita-dhammā-gahaṇaŋ, na gahita-sajjhāya-karaṇaŋ hoti. Iti nesaŋ hāni yeva hoti na vuddhi. Ye pana sabrahmacārīnaŋ āgamanaŋ icchanti te saddhā honti pasannā, āgatâgatānaŋ sabrahmacārīnaŋ paccuggaman' ādīni katvā sen' āsanaŋ paññāpetvā denti. Te gahetvā bhikkh' ācāraŋ pavisanti kaṅkhaŋ vinodenti madhura-dhamma-savaṇaŋ labhanti. Atha nesaŋ kitti-saddo uggacchati: Asuka-vihāre bhikkhū evaŋ-saddhā pasannā vatta-sampannā saṅgāhakā ti, taŋ sutvā bhikkhū dūrato pi enti, tesaŋ nevāsikā vattaŋ

[1] BS yathā āraññakaŋ. [2] BC ye pi.

karonti, samīpaŋ āgantvā[1] buḍḍhataraŋ āgantukaŋ vanditvā nisīdāpenti, navakatarassa santike āsanaŋ gahetvā nisīdanti, nisīditvā: 'Imasmiŋ vihāre vasissatha gamissathā?' ti pucchanti; 'Gamissāmī' ti vutte: 'Sappāyaŋ sen' āsanaŋ sulabhā bhikkhā' ti ādīni vatvā gantuŋ na denti. Vinayadharo ce hoti tassa santike Vinayaŋ sajjhāyanti, suttant' ādi-dharo ce tassa santike taŋ taŋ Dhammaŋ sajjhāyanti, āgantukānaŋ therānaŋ ovāde ṭhatvā saha-paṭisambhidāhi arahattaŋ pāpuṇanti. Āgantukā: 'Eka-dve divasāni vasissāmā ti, āgatāmha, imesaŋ pana sukha-saŋvāsatāya dasa-dvādasa-vassāni vasissāmā'[2] ti vattāro honti. Evam ettha hāni-vuddhiyo veditabbā.

7. Dutiya-sattake kammaŋ ārāmo etesan ti *kamm' ārāmā*; kamme ratā ti *kamma-ratā; kamm' ārāmataŋ anuyuttā* ti yuttā[3] payuttā anuyuttā. Tattha *kamman* ti kātabbaŋ kammaŋ vuccati, seyyathîdaŋ cīvara-vicāraṇaŋ cīvara-karaṇaŋ upatthambhanaŋ sūci-gharaŋ[3] patta-tthavikaŋ aŋsavaṭṭakaŋ kāya-bhandhanaŋ dhammakarakaŋ[4] ādhārakaŋ pāda-kathalika-sammajjani-ādīnaŋ karaṇan ti. Ekacco hi etāni karonto sakala-divasaŋ etān' eva karoti; taŋ sandhāy' esa paṭikkhepo. Yo pana etesaŋ karaṇa-velāyam eva etāni karoti, uddesa-velāyaŋ uddesaŋ gaṇhati, sajjhāya-velāyaŋ sajjhāyati, cetiy' aṅgana-vatta-velāyaŋ cetiy' aṅgane vattaŋ karoti, manasikāra-velāyaŋ manasikāraŋ karoti, na so kamm' ārāmo nāma. *Na bhass' ārāmā* ti ettha yo itthi-vaṇṇa-purisa-vaṇṇ' ādi-vasena allāpa-sallāpaŋ karonto yeva divasaŋ rattiñ ca vītināmeti, evarūpo bhasse pariyanta-kārī na hoti, ayaŋ bhass' ārāmo nāma. Abhass' ārāmo nāma yo pana rattim pi divasam pi dhammaŋ katheti pañhaŋ[5] vissajjeti: ayaŋ appabhasso va bhasse pariyanta-kārī yeva. Kasmā?[6] 'Sannipatitānaŋ vo bhikkhave dvayaŋ karaṇīyaŋ, dhammī vā kathā ariyo vā tuṇhībhāvo' ti vuttattā.

Na nidd' ārāmā ti ettha yo gacchanto pi nisinno pi nipanno pi thīna-middhâbhibhūto niddāyati yeva, ayaŋ nidd' ārāmo nāma. Yassa pana karaja-kāya-gelaññena cittaŋ bhavaṅge

---

[1] SS gantva.
[2] SS vasimhā ti.
[3] SS omit.
[4] B Dhammakaraṇaŋ.
[5] SS paññaŋ.
[6] SS tasmā.

otarati[1] nâyaŋ[1] nidd' ārāmo. Ten' evâha: 'Abhijānāmi kho panâhaŋ Aggivessana gimhānaŋ pacchime māse pacchābhattaŋ piṇḍapāta-paṭikkanto catugguṇaŋ saṅghāṭiŋ paññāpetvā dakkhiṇena passena sato sampajāno niddaŋ okkamitā' ti. *Na saṅgaṇik' ārāmā* ti ettha yo ekassa dutiyo dvinnaŋ tatiyo tiṇṇaŋ catuttho ti evaŋ saŋsaṭṭho va viharati ekako assādaŋ na labhati ayaŋ saṅgaṇik' ārāmo, yo pana catusu iriyāpathesu ekako va assādaŋ labhati nâyaŋ saṅgaṇik' ārāmo ti veditabbo. *Na*[2] *pāpicchā* ti ettha asanta-sambhāvanaicchāya samannāgatā dussīlā pāpicchā nāma. Pāpamitt' ādisu pāpā mittā etesan ti *pāpamittā*. Catusu iriyāpathesu saha-ayanato pāpa-sahāyā etesan ti *pāpa-sahāyā*. Tanninna-tappoṇa-tappabbhāratāya pāpesu sampavaṅkā ti *pāpa-sampavaṅkā*. *Oramattakenā* ti avaramattakena appa-maṭṭakena. *Antarā* ti arahattaŋ appatvā va etth' antare. *Vosānaŋ* ti pariniṭṭhita-bhāvaŋ: Alam ettāvatā ti, osakkanaŋ ṭhita-kiccattaŋ.[2] Idaŋ vuttaŋ hoti. Yāva sīla-pārisuddhimattena vā vipassanāmattena vā jhānamattena vā sot' āpannabhāvamattena vā sakad-āgāmibhāvamattena vā anāgāmibhāvamattena vā *vosānaŋ* na *āpajjissanti* tāva *vuddhi yeva bhikkhūnaŋ pāṭikaṅkhā* no parihānī ti.

8. Tatiya-sattake *saddhā* ti saddhā-sampannā. Tattha āgamanīya-saddhā adhigama-saddhā pasāda-saddhā okappanasaddhā ti, catubbidhā saddhā. Tattha āgamanīya-saddhā sabbaññu-bodhisattānaŋ hoti, adhigama-saddhā ariya-puggalānaŋ, 'Buddho Dhammo Saṅgho' ti vutte pana pasādo pasāda-saddhā, okappetvā[3] pakappetvā[2] pana[2] saddahanaŋ[2, 4] okappana-saddhā. Sā duvidhā pi idhâdhippetā. Tāya hi saddhāya samannāgato saddhâdhimutto Vakkhalitthera-sadiso hoti. Tassa hi cetiy' aṅgaṇa-bodhiy' aṅgaṇa-vattaŋ katam eva hoti, upajjhāya-vatta-ācariya-vatt' ādīni sabbavattāni pūreti. *Hiri-manā* ti pāpa-jigucchana-lakkhaṇāya hiriyā yutta-cittā. *Ottāpino*[5] ti pāpato bhāyanalakkhaṇena ottappena samannāgatā.

Bahussutā ti ettha pana pariyatti-bahussuto paṭivedha-

---

[1] SS otaraṇīyaŋ. [2] SS omit. [3] SS okappanaŋ.
[4] B saddhā. [5] SS ottāpī.

bahussuto ti, duve bahussutā; pariyattī ti: tīṇi piṭakāni; paṭivedho ti: sacca-paṭivedho. Imasmiŋ pana ṭhāne pariyatti adhippetā, sā[1] yena bahussutā so bahussuto. So pan' esa nissaya-muccanako parisûpaṭṭhāpako[2] bhikkhun' ovādako, sabb' atthaka-bahussuto ti, catubbidho hoti. Tattha tayo bahussutā Samantapāsādikāya Vinay' aṭṭhakathāya Ovāda-vagge vutta-nayena gahetabbā. Sabb' atthaka-bahussutā pana Ānandatthera-sadisā honti, te idha adhippetā. *Āraddha-viriyā* ti yesaŋ kāyikaŋ cetasikañ ca viriyaŋ āraddhaŋ hoti. Tattha ye[3] kāya-saṅgaṇikaŋ[4] vinodetvā catusu iriyā-pathesu aṭṭha-ārambha[5]-vatthu vasena ekakā honti, tesaŋ kāyika-viriyaŋ āraddhaŋ nāma hoti. Ye citta-saṅgaṇikaŋ vinodetvā aṭṭha-samāpatti-vasena ekakā honti, gamane uppanna-kilesassa ṭhānaŋ pāpuṇituŋ na denti, ṭhāne uppanna-kilesassa nisajjaŋ, nisajjāya uppanna-kilesassa sayanaŋ pāpuṇituŋ na denti, uppann' uppanna-ṭṭhāne yeva kilesaŋ nigganhanti tesaŋ cetasikaŋ viriyaŋ āraddhaŋ nāma hoti.

Upaṭṭhita-satī ti cira-kat' ādīnaŋ saritā[3] anussaritāro; Mahāgatimba-Abhayatthera-Dīghabhāṇaka-Abhayatthera-Tipiṭaka-Cūḷâbhayattherā viya. Mahāgatimba-Abhayatthero kira jāta-pañcama-divase maṅgala-pāyāse tuṇḍaŋ pasārentaŋ vāyasaŋ disvā: Huŋ hun ti, saddaŋ akāsi. Atha so thera-kāle: 'Kadā paṭṭhāya bhante sarathā?' ti bhikkhūhi pucchito: 'Jāta-pañcama-divase kata-saddato paṭṭhāya āvuso' ti āha. Dīgha-bhāṇaka-Abhayattheraŋ jāta-navama-divase mātā: Cumbissāmī ti, onatā[6] tassā moli muccittha. Tato tumbamattāni sumana-pupphāni dārakassa ure patitvā dukkhaŋ janayiŋsu. So thera-kāle 'Kadā paṭṭhāya bhante sarathā?' ti pucchito: 'Jāta-navama-divasato paṭṭhāyā' ti āha. Tipiṭaka-Cūlâbhayatthero Anurādhapure tīṇi dvārāni pidahāpetvā manussānaŋ eka-dvāren' eva nikkhamanaŋ kāretvā: 'Tvaŋ kiŋ-nāmo tvaŋ kiŋ-nāmo?' ti pucchitvā: 'Sāyaŋ puna apucchitvā va tesaŋ nāmāni paṭicchāpetuŋ sakkā āvuso' ti āha. Evarūpe bhikkhū sandhāya *upaṭṭhita-satī* ti vuttan. *Paññā-vanto* ti pañcannaŋ khandhānaŋ udaya-vaya-pariggāhikāya paññāya samannāgatā. Api ca dvīhi pi etehi padehi vipassa-

[1] SS yā. [2] B parisūpaṭṭhāko. [3] SS omit.
[4] SS gaṇasaṅgaṇikaŋ. [5] SS °ārāma°. [6] B onatā pabbhārā.

kānaŋ bhikkhūnaŋ vipassanā sambhārabhūtā sammā-sati c' eva vipassanā-paññā ca kathitā.

9. Catuttha-sattake sati yeva sambojjhaṅgo *sati-sambojjhaṅgo*, es' eva nayo sabbattha. Tattha upaṭṭhāna-lakkhaṇo sati-sambojjhaṅgo, pavicaya-lakkhaṇo dhamma-vicaya-sambojjhaṅgo, paggaha-lakkhaṇo viriya-sambojjhaṅgo, pharaṇa-lakkhaṇo pīti-sambojjhaṅgo, upasama-lakkhaṇo passaddhi-sambojjhaṅgo, avikkhepa-lakkhaṇo samādhi-sambojjhaṅgo, paṭisaṅkhāna-lakkhaṇo upekhā-sambojjhaṅgo. *Bhāvessantī* ti sati-sambojjhaṅgaŋ catuhi kāraṇehi samuṭṭhāpentā, chahi kāraṇehi dhamma-vicaya-sambojjhaṅgaŋ samuṭṭhāpentā, navahi kāraṇehi viriya-sambojjhaṅgaŋ samuṭṭhāpentā, dasahi kāraṇehi pīti-sambojjhaṅgaŋ samuṭṭhāpentā, sattahi kāraṇehi passaddhi-sambojjhaṅgaŋ samuṭṭhāpenta, dasahi kāraṇehi samādhi-sambojjhaṅgaŋ samuṭṭhāpentā, pañcahi kāraṇehi upekkhā-sambojjhaṅgaŋ samuṭṭhāpentā vaḍḍhessantī ti attho. Iminā vipassanā-magga-phala-sampayutte lokiya-lok' uttara-missake bojjhaṅge kathesi.

10. Pañcama-sattake *anicca-saññan* ti aniccânupassanāya saddhiŋ uppannaŋ saññaŋ. Anatta-saññ' ādīsu pi es' eva nayo. Imā satta lokiya-vipassanā pi honti: Etaŋ santaŋ etaŋ paṇītaŋ yad idaŋ sabba-saṅkhāra-samatho virāgo nirodho* ti, āgata-vasen' ettha dve lokuttarā pi hontī ti veditabbā.

11. Chakke *mettaŋ kāya-kamman* ti metta-cittena kattabbaŋ kāya-kammaŋ; vacī-kamma-mano-kammesu pi es' eva nayo. Imāni pana[1] bhikkhūnaŋ vasena āgatāni; gihīsu pi labbhanti. Bhikkhūnaŋ hi metta-cittena abhisamācārika-dhamma-pūraṇaŋ mettaŋ kāya-kammaŋ nāma; gihīnaŋ: Cetiya-vandan' atthāya Bodhi-vandan' atthāya saṅgha-nimantan' atthāya gamanaŋ, gāmaŋ piṇḍāya paviṭṭhe bhikkhū disvā paccuggamanaŋ, patta-paṭiggahaṇaŋ, āsana-paññāpanaŋ, anugamanan ti, evam ādikaŋ mettaŋ kāya-kammaŋ nāma. Bhikkhūnaŋ metta-cittena ācāra-paññatti-sikkhāpanaŋ kammaṭṭhāna-kathanaŋ dhamma-desanā tepiṭakam pi Buddha-vacanaŋ mettaŋ vacī-kammaŋ nāma. Gihīnaŋ: cetiya-vandanāya

* A II. 133.

[1] SS pi.

gacchāma, Bodhi-vandanāya gacchāma, dhamma-savaṇaŋ kāressāma, dīpa-māla-puppha-pūjaŋ kāressāma, tīṇi sucaritāni samādāya vattissāma, salāka-bhatt' ādīni dassāma, vassâvāsikaŋ dassāma, ajja saṅghassa cattāro paccaye dassāma; saṅghaŋ nimantetvā khādaniy' ādīni saŋvidahatha, āsanāni paññāpetha, pānīyaŋ upaṭṭhāpetha, saṅghaŋ paccuggantvā ānetha, paññatt' āsane nisīdāpetha, chanda-jātā ussāhajātā veyyāvaccaŋ karothā ti, ādi-kathana-kāle mettaŋ[1] vacī-kammaŋ nāma. Bhikkhūnaŋ pāto va uṭṭhāya sarīra-paṭijagganaŋ katvā cetiy' aṅganaŋ gantvā vatt' ādīni katvā vivittasen' āsane nisīditvā: Imasmiŋ vihāre bhikkhū sukhitā hontu averā avyāpajjhā ti, cintanaŋ mettaŋ mano-kammaŋ nāma. Gihīnaŋ: Ayyā sukhī hontu averā avyāpajjhā ti, cintanaŋ mettaŋ manokammaŋ nāma.

Āvi c' eva raho cā ti sammukhā ca parammukhā ca. Tattha navakānaŋ cīvara-kamm' ādīsu sahāyabhāva-gamanaŋ sammukhā mettaŋ[2] kāya-kammaŋ nāma; therānaŋ pana pādadhovana-vandana[2]-vījan'[3] ādi-bhedaŋ sabbaŋ sāmīci-kammaŋ sammukhā mettaŋ[2] kāya-kammaŋ nāma. Ubhayehi pi dunnikkhittānaŋ dāru-bhaṇḍ' ādīnaŋ tesu avaññaŋ akatvā attanā dunnikkhittānaŋ viya paṭisāmanaŋ parammukhā[4] mettaŋ kāya-kammaŋ nāma, Devatthero[5] Tissatthero ti, evaŋ paggayha vacanaŋ sammukhā mettaŋ vacī-kammaŋ nāma. Vihāre asantaŋ pana paṭipucchantassa: ' Kuhiŋ amhākaŋ Devatthero[6] Tissatthero, kadā nu kho āgamissatī ?' ti evaŋ mamāyana-vacanaŋ parammukhā mettaŋ vacī-kammaŋ nāma. Mettā-sineha-siniddhāni pana nayanāni ummīletvā pasannena mukhena olokanaŋ sammukhā mettaŋ mano-kammaŋ nāma. ' Devatthero Tissatthero arogo hotu app' ābādho ' ti samannāharaṇaŋ parammukhā mettaŋ mano-kammaŋ nāma.

Lābhā ti cīvar' ādayo laddha-ppaccayā. *Dhammikā* ti kuhan' ādi-bhedaŋ micchā-jīvaŋ vajjetvā dhammena samena bhikkh' ācāra[6]-vattena uppannā. *Antamaso patta-pariyāpanna-mattam pī* ti pacchima-koṭiyā patte pariyāpannaŋ pattassa antogataŋ dva-ti-kaṭacchu-bhikkhā-mattam

[1] SS mettā. [2] SS omit. [3] SS add dān'.
[4] SS asammukhā. [5] B Revatthero, and below.
[6] SS bhikkhācariya.

pi. *Appaṭivibhatta-bhogī*[1] ti ettha dve paṭivibhattāni nāma: āmisa-paṭivibhattaŋ puggala-paṭivibhattañ ca. Tattha: Ettakaŋ dassāmi ettakaŋ na dassāmī ti, evaŋ cittena vibhajanaŋ āmisa-paṭivibhattaŋ nāma; asukassa dassāmi asukassa na dassāmī ti, evaŋ cittena vibhajanaŋ pana puggala-paṭivibhattaŋ nāma. Tad ubhayam pi akatvā yo appaṭivibhattaŋ bhuñjati ayaŋ *appaṭivibhatta-bhogī*[1] ti.

Sīlavantehi sabrahmacārīhi sādhāraṇa-bhogī ti ettha sādhāraṇa-bhogino idaŋ lakkhaṇaŋ, yaŋ yaŋ paṇītaŋ labhati taŋ taŋ n' eva lābhena lābhaŋ nijigiŋsanatā[2]-mukhena gihīnaŋ deti, attanā paribhuñjati, parigaṇhanto[3] ca: Saṅghena sādhāraṇaŋ hotū ti, gahetvā gaṇḍiŋ[4] paharitvā paribhuñjitabbaŋ saṅgha-santakaŋ viya passati. Idaŋ pana sārāṇīya-dhammaŋ ko pureti, ko na pūreti? Dussīlo tāva na pūreti, na hi tassa santakaŋ sīlavantā gaṇhanti; parisuddha-sīlo pana vattaŋ akhaṇḍento pūreti.

Tatr' idaŋ vattaŋ: yo hi odissakaŋ katvā mātu vā pitu vā ācariy' upajjhāy' ādīnaŋ vā deti, so dātabbaŋ deti sārāṇīya-dhammo pan' assa na hoti, palibodha-jagganaŋ nāma hoti. Sārāṇīya-dhammo hi mutta-palibodhass' eva vaṭṭati. Tena pana odissakaŋ dentena gilāna-gilān' upaṭṭhāka-āgantuka-gamikānaŋ c' eva nava-pabbajitassa ca saṅghāṭi-patta-gahaṇaŋ ajānantassa dātabbaŋ. Etesaŋ datvā avasesaŋ ther' āsanato paṭṭhāya thokaŋ thokaŋ adatvā yo yattakaŋ gaṇhāti tassa tattakaŋ dātabbaŋ; avasiṭṭhe asati puna piṇḍāya caritvā ther' āsanato paṭṭhāya yaŋ yaŋ paṇītaŋ taŋ taŋ datvā sesaŋ bhuñjitabbaŋ. Sīlavantehī ti vacanato dussīlassa adātum pi vaṭṭati; ayaŋ pana sārāṇīya-dhammo susikkhitāya parisāya supūro[5] hoti no[6] asikkhitāya[6] parisāya.[6] Susikkhitāya hi parisāya yo aññato labhati, so na gaṇhāti. Aññato alabhanto pi pamāṇa-yuttam eva gaṇhāti na atirekaŋ. Ayañ ca pana sārāṇīya-dhammo. Evaŋ punappuna piṇḍāya caritvā laddhaŋ laddhaŋ dentassâpi dvādasahi vassehi pūrati, na tato oraŋ. Sace hi dvādasame vasse sārāṇīya-dhamma-pūrako piṇḍapāta-pūraŋ pattaŋ āsana-sālāya ṭhapetvā nahāyituŋ gacchati, saṅgha-tthero ca: 'Kass' eso puṇṇa-patto?' ti;

---

[1] SS bhojī. [2] SS nijigiŋsanā°. [3] BC pati°.
[4] C ghaṇḍiŋ. [5] SS sapūro. [6] SS omit.

'Sārāṇīya-dhamma-pūrakassā' ti vutte: 'Āharatha nan' ti sabbaŋ piṇḍapātaŋ vicāretvā bhuñjitvā ca ritta-pattaŋ ṭhapeti. Atha so bhikkhu ritta-pattaŋ disvā: Mayhaŋ anavasesetvā[1] va paribhuñjiŋsū ti, domanassaŋ uppādeti, sārāṇīya-dhammo bhijjati, puna dvādasa vassāni pūretabbo hoti. Titthiya-parivāsa-sadiso h' esa sakiŋ khaṇḍe jāte puna pūretabbo va. So[2] pana: Lābhā vata me, suladdhaŋ vata me, yassa me pattagataŋ anāpucchā va sabrahmacārī paribhuñjantī ti, somanassaŋ janeti. Tassa puññaŋ nāma hoti. Evaŋ pūrita-sārāṇīya-dhammassa pana n' eva issā na macchariyaŋ hoti, manussānaŋ piyo hoti sulabha-paccayo ca,[3] patta[3]-gatam assa dīyamānam pi na khīyati, bhājaniya-bhaṇḍa-ṭṭhāne aggabhaṇḍaŋ labhati, bhaye vā chātake vā sampatte devatā ussukkaŋ āpajjanti. Tatr' imāni vatthuni:—

Lenagiri-vāsī Tissatthero kira Mahāgiri-gāmaŋ[4] upanissāya vasati. Paññāsa mahātherā Nāga-dīpaŋ cetiya-vandan' atthāya gacchantā Girigāme[4] piṇḍāya caritvā kiñci aladdhā nikkhamiŋsu.[5] Tissatthero pavisanto te disvā pucchi: 'laddhaŋ bhante?' ti. 'Carimhā āvuso' ti. So aladdhabhāvaŋ ñatvā āha: 'Bhante yāvâhaŋ āgacchāmi tāva idh' eva hothā' ti. 'Mayaŋ āvuso paññāsa janā patta-temanamattam pi na labhimhā' ti. 'Bhante nevāsikā nāma paṭibalā honti, alabhantā pi bhikkhā-cāraŋ agga-sabhāgaŋ jānantī' ti. Therā āgamayiŋsu; thero gāmaŋ pāvisi. Dhura-gehe yeva mahā-upāsikā khīra-bhattaŋ sajjetvā theraŋ olokayamānā ṭhitā, therassa dvāraŋ sampattass' eva pattaŋ pūretvā adāsi. So naŋ ādāya therānaŋ santikaŋ gantvā: 'Gaṇhatha bhante' ti saṅgha-ttheraŋ āha. Thero: 'Amhehi ettakehi kiñci na laddhaŋ, ayaŋ sīgham eva gahetvā āgato, kin nu kho?' ti sesānaŋ mukhaŋ olokesi. Thero olokan' ākāren' eva ñatvā: 'Bhante dhammena samena laddho piṇḍapāto, nikkukkuccā gaṇhathā' ti ādito paṭṭhāya sabbesaŋ yāvad-atthaŋ datvā attanā pi yāvad-atthakaŋ bhuñji. Atha naŋ bhatta-kiccâvasāne therā pucchiŋsu: 'Kadā āvuso lokuttara-dhammaŋ paṭivijjhī?' ti. 'Natthi me bhante lokuttara-dhammo' ti. 'Jhāna-lābhī si āvuso?' ti. 'Etam

[1] SS asesetvā. [2] BC yo. [3] SS pavattā°.
[4] SS Khīragāmaŋ. [5] SS nikkhantā.

pi me bhante n' atthī' ti. 'Nanu āvuso pāṭihāriyan ?' ti. 'Sārāṇīya-dhammo me bhante pūrito, tassa me pūrita-kālato paṭṭhāya sace pi bhikkhu-sata-sahassaŋ hoti patta-gataŋ na khīyatī' ti. Te[1] sutvā:[1] 'Sādhu sādhu sappurisa anucchavikaŋ idaŋ tuyhan' ti.[2] Idaŋ tāva:[3] Patta-gataŋ na khīyatī ti, ettha vatthu.

Ayam eva pana thero Cetiyapabbate Giribhaṇḍa-mahā-pūjāya dāna-ṭṭhānaŋ gantvā: 'Imasmiŋ dāne[4] kiŋ vara-bhaṇḍan ?' ti pucchi. 'Dve sāṭakā bhante' ti. 'Ete mayhaŋ pāpuṇissantī' ti. Taŋ sutvā amacco rañño ārocesi: 'Eko daharo evaŋ vadatī' ti. 'Daharassa evaŋ cittaŋ mahātherānaŋ pana sukhuma-sāṭakā vaṭṭantī' ti vatvā; 'Mahātherānaŋ dassāmī' ti ṭhapesi. Tassa bhikkhu-saṅghe paṭipāṭiyā ṭhite dentassa matthake ṭhapitā pi te sāṭakā hatthaŋ n' ārohanti, aññe va ārohanti, daharassa dāna-kāle pana hatthaŋ ārūḷhā. So tassa hatthe ṭhapetvā amaccassa mukhaŋ oloketvā, daharaŋ nisīdāpetvā, dānaŋ datvā saṅghaŋ visajjetvā, daharassa santike nisīditvā:[5] 'Bhante imaŋ dhammaŋ kadā paṭivijjhitthā ?' ti āha. So pariyāyenâpi asantaŋ avadanto: 'N' atthi mayhaŋ mahārāja lokuttara-dhammo' ti āha. 'Nanu bhante pubbe va avacutthā ?' ti. 'Āma mahārāja sāraṇīya-dhamma-pūrako ahaŋ, tassa me dhammassa pūrita-kālato paṭṭhāya bhājaniya-ṭṭhāne agga-bhaṇḍaŋ pāpuṇātī' ti. 'Sādhu sādhu bhante, anucchavikaŋ idaŋ tumhākan' ti vanditvā pakkāmi. Idaŋ: Bhājanīya-ṭṭhāne aggabhaṇḍaŋ pāpuṇātī ti, ettha vatthu.

Brāhmaṇā Tissa-bhaye[6] pana bhātara-gāma-vāsino Nāga-ttheriyā anārocetvā va palāyiŋsu. Therī paccūsa-samaye: 'Ativiya appanigghoso gāmo upadhāretha tāvā' ti dahara-bhikkhuniyo āha. Tā gantvā sabbesaŋ gata-bhāvaŋ ñatvā āgamma theriyā ārocesuŋ. Sā sutvā: 'Mā tumhe tesaŋ gata-bhāvaŋ cintayittha, attano uddesa-paripucchā-yoniso-manasikāresu yeva yogaŋ karothā' ti vatvā, bhikkh' ācāra-vēlāyaŋ pārupitvā atta-dvādasamā gāma-dvāre nigrodha-rukkha-mūle aṭṭhāsi. Rukkhe adhivatthā devatā dvādasannam pi bhikkhūnīnaŋ piṇḍapātaŋ datvā: 'Ayye aññattha mā gacchatha,

---

[1] SS omit. [2] B tuyhan ti āhaŋsu. [3] SS nāma.
[4] B ṭhāne. [5] SS nisīdāpetvā. [6] SS Brāhmaṇātiya bhaye.

niccaŋ idh' eva ethā' ti āha. Theriyā pana kaniṭṭha-bhātā Nāgatthero nāma atthi, so: Mahantaŋ bhayaŋ, na sakkā yāpetuŋ, para-tīraŋ gamissāmī ti, atta-dvādasamo va attano vasanaṭṭhānā nikkhamanto: Theriŋ disvā gamissāmī ti, bhātara-gāmaŋ gato.[1] Therī: Therā āgatā ti, sutvā tesaŋ santikaŋ gantvā: 'Kiŋ ayyā?' ti pucchi. So taŋ pavattiŋ ācikkhi. Sā 'Ajja eka-divasaŋ vihāre yeva vasitvā, sve gamissathā' ti āha. Therā vihāraŋ agamaŋsu.

Therī puna-divase rukkha-mūle piṇḍāya caritvā theraŋ upasaṅkamitvā: 'Idaŋ piṇḍāpātaŋ paribhuñjathā' ti āha. Thero: 'Vaṭṭissati therī' ti vatvā tuṇhī aṭṭhāsi. 'Dhammiko tāta piṇḍapāto, kukkuccaŋ akatvā paribhuñjathā' ti. 'Vaṭṭissati therī' ti. Sā pattaŋ gahetvā ākāse khipi; patto ākāse aṭṭhāsi. Thero: 'Satta-tāla-matte ṭhitam pi bhikkhunī-pattam eva therī' ti vatvā: Bhayaŋ nāma sabbakālaŋ na hoti, bhaye vūpasante ariya-vaŋsaŋ kathayamāno, bho piṇḍapātika, tvaŋ bhikkhunī-bhattaŋ bhuñjitvā vītināmayitthā ti, citten' eva anuvadiyamāno: 'Santhambhituŋ na sakkhissāmi, appamattā hotha theriyo' ti maggaŋ āruhi. Rukkha-devatā pi: Sace thero theriyā hatthato piṇḍapātaŋ paribhuñjissati na nan[2] nivattessāmi, sace na paribhuñjissati nivattessāmī ti, cintayamānā ṭhatvā therassa gamanaŋ disvā, rukkhā oruyha: Pattaŋ bhante dethā ti, pattaŋ gahetvā theraŋ rukkha-mūlaŋ ñeva ānetvā, āsanaŋ paññāpetvā piṇḍapātaŋ datvā, kata-bhattakiccaŋ paṭiññaŋ kāretvā, dvādasa bhikkhuniyo dvādasa ca bhikkhū satta vassāni upaṭṭhahi. Idaŋ: Devatā ussukkaŋ āpajjantī ti, ettha vatthu. Tatra hi therī sārāṇīya-dhamma-pūrikā ahosi.

Akhaṇḍānī ti ādisu[2] yassa sattasu āpatti-kkhandhesu ādimhi vā ante vā sikkhāpadaŋ bhinnaŋ hoti tassa sīlaŋ pariyante chinna[3]-sāṭako viya khaṇḍaŋ nāma; yassa pana vemajjhe bhinnaŋ tassa majjhe chidda-sāṭako viya chiddaŋ nāma hoti, yassa pana paṭipāṭiyā dve tīṇi bhinnāni tassa piṭṭhiyaŋ vā kucchiyaŋ vā uṭṭhitena visabhāga-vaṇṇena kāla-ratt' ādīnaŋ aññatara-vaṇṇā gāvī viya sabalaŋ nāma hoti; yassa pana antarantarā bhinnāni tassa antar-antarā visabhāga-bindu-vicitrā

[1] CSS āgato. [2] SS omit. [3] S[d] jiṇṇa°.

gāvī viya kammāsaŋ nāma hoti; yassa pana sabbena sabbaŋ abhinnāni tassa *tāni sīlāni akhaṇḍāni acchiddāni asabalāni akammāsāni nāma honti.* Tāni pan' etāni taṇhā-dāsavyato mocetvā bhujissa[1]-bhāva-karaṇato *bhujissāni,*[1] Buddh' ādīhi viññūhi pasatthattā *viññū-pasatthāni.* Taṇhā-diṭṭhīhi aparāmaṭṭhattā: Idaŋ nāma tvaŋ āpanna-pubbo ti, kenaci parāmaṭṭhuŋ asakkuṇeyyattā ca *aparāmaṭṭhāni.* Upacāra-samādhiŋ appaṇā-samādhiŋ vā saŋvattayaŋtī ti *samādhi-saŋvattanikānī* ti vuccanti. *Sīla-sāmaññagatā viharissantī* ti tesu tesu disā-bhāgesu viharantehi bhikkhūhi saddhiŋ samāna bhāvûpagata-sīlā viharissanti, sot' āpann' ādīnaŋ hi sīlaŋ samudd' antare pi devaloke pi vasantānaŋ aññesaŋ sot' āpann' ādīnaŋ sīlena samānam eva hoti. Natthi magga-sīle nānattaŋ, taŋ sandhāy' etaŋ vuttaŋ. *Yâyaŋ diṭṭhī* ti magga-sampayuttā sammā-diṭṭhi. *Ariyā* ti niddosā. *Niyyātī* ti niyyānikā. *Takkarassā* ti yo tathā kārī hoti. *Sabba-dukkha-kkhayāyā* ti sabba-dukkha-kkhay' atthaŋ. *Diṭṭhi*[2]*-sāmañña-gatā* ti samāna-diṭṭhi-bhāvaŋ upagatā hutvā viharissanti. *Vuddhi yevā* ti evaŋ-viharantānaŋ *vuddhi yeva bhikkhave bhikkhūnaŋ pāṭi-kaṅkhā no parihānī* ti.

12. *Etad eva bahulan* ti āsanna-parinibbānattā bhikkhū ovadanto punappuna etaŋ yeva dhammi-kathaŋ karoti. *Iti-sīlan* ti evaŋ[3]-sīlaŋ[3] ettakaŋ sīlaŋ; etth: catu-pārisuddhi-sīlaŋ sīlaŋ. Citt' ek' aggatā *samādhi.* Vipassanā-paññā *paññā* ti veditabbā. *Sīla-paribhāvito* ti ādisu yasmiŋ sīle ṭhatvā va magga-samādhiŋ phala-samādhiŋ nibbattenti, eso tena sīlena paribhāvito mahapphalo hoti mah' ānisaŋso. Yamhi samādhimhi ṭhatvā magga-paññaŋ phala-paññaŋ nibbattenti, sā tena samādhinā paribhāvitā mahapphalā hoti mah' ānisaŋsā; yāya paññāya ṭhatvā magga-cittaŋ phala-cittaŋ nibbattenti, taŋ tāya paribhāvitaŋ sammad-eva āsavehi vimuccati.

13. *Yathâbhirantan* ti Buddhānaŋ anabhirati paritassanā nāma n' atthi, yathā-ruci yathâjjhāsayan ti pana vuttaŋ hoti. *Āyāmā* ti ehi yāma, ayāmā ti pi pāṭho, gacchāmā

[1] SS bhuñjissa°. [2] SS diṭṭhiyā. [3] SS omit.

ti attho. *Ānandā* ti Bhagavā santikâvacarattā theraŋ ālapati; thero pana: 'Gaṇhath' āvuso patta-cīvarāni, Bhagavā asukā-ṭṭhānaŋ gantukāmo' ti bhikkhūnaŋ āroceti. *Ambalaṭṭhikā*-gamanaŋ uttānam eva.

16. *Atha kho āyasmā Sāriputto* ti ādi Sampasādaniye vitthāritaŋ.

20. Pāṭaligāma-gamane *āvasathâgāraŋ* ti āgantukānaŋ āvasatha-gehaŋ.[1] Pāṭaligāme kira nicca-kālaŋ dvinnaŋ rājunaŋ sahāyakā āgantvā kulāni gehato nīharitvā māsam pi aḍḍha-māsam pi vasanti. Te manussā nicc' upaddutā: Etesaŋ āgata-kāle vasana-ṭṭhānaŋ bhavissatī ti, nagara-majjhe mahatiŋ sālaŋ kāretvā, tassā ekasmiŋ padese bhaṇḍa-paṭisamāna-ṭṭhānaŋ, ekasmiŋ padese nivāsana-ṭṭhānaŋ akaŋsu. Te: Bhagavā āgato ti, sutvā va: Amhehi gantvā pi Bhagavā ānetabbo siyā, so sayam eva amhākaŋ vasana-ṭṭhānaŋ sampatto, ajja Bhagavantaŋ āvasatha-maṅgalaŋ vadāpessāmā ti, etad attham eva upasaṅkantā,[2] tasmā evam āhaŋsu.

21. *Yen' āvasathâgāran* ti te kira: Buddhā nāma araññ' ajjhāsayā araññ' ārāmā anto-gāme vasituŋ iccheyyuŋ vā no vā ti, Bhagavato manaŋ ajānantā āvasathâgāraŋ apaṭijaggitvā va agamaŋsu. Idāni Bhagavato manaŋ ñatvā puretaraŋ gantvā: Paṭijaggissāmā ti, *yen' āvasathâgāraŋ ten' upasaŋkamiŋsu. Sabba-santharin* ti yathā sabbaŋ santhataŋ hoti evaŋ-santhari.[3]

23. *Dussīlo* ti asīlo nissīlo. *Sīlavipanno* ti vipannasīlo bhinna-saŋvaro. *Pamādâdhikaraṇan* ti pamāda-kāraṇā. Idañ ca suttaŋ gahaṭṭhānaŋ vasena āgataŋ, pabbajitānam pi pana labbhat' eva. Gahaṭṭho hi yena yena sippaṭṭhānena jīvikaŋ kappeti yadi kasiyā yadi vanijjāya pāṇâtipāt' ādi-vasena pamatto, taŋ taŋ yathā-kāle sampādetuŋ na sakkoti, ath' assa mūlaŋ vinassati, māghāta-kāle pāṇâtipātaŋ pana adinn' ādān' ādīni ca karonto daṇḍa-vasena *mahatiŋ bhoga-jāniŋ nigacchati.* Pabbajito dussīlo pamāda-kāraṇā sīlato Buddha-vacanato jhānato satta-ariya-dhanato ca jāniŋ nigacchati.

Gahaṭṭhassa: Asuko nāma[3] asuka-kule-jāto dussīlo pāpa-

---

[1] SS āvāsagehaŋ. [2] C upasaṅkamantā. [3] SS omit.

dhammo pariccatta[1]-idhaloka-paralok' attho salāka-bhatta-mattam pi na detī ti, catu parisa-majjhe *pāpako kitti-saddo abbhuggacchati.* Pabbajitassa: Asuko nāma nâsakkhi sīlaŋ rakkhituŋ, na Buddha-vacanaŋ uggahetuŋ,[2] vejja-kamm' ādihi jīvati chahi agāravehi samannāgato ti, evaŋ abbhuggacchati.

Avisārado ti gahaṭṭho tāva: Avassaŋ bahunnaŋ sannipāta-ṭṭhāne keci mama kammaŋ jānissanti, atha maŋ niggaṇhissanti[3] vā rāja-kulassa vā dassentī ti, sabhayo upasaṅkamati maṅkubhūto patta-kkhandho[4] adhomukho[5] aṅguṭṭhakena[6] bhūmiŋ kasanto nisīdati visārado hutvā kathetuŋ na sakkoti. Pabbajito pi: Bahū bhikkhū sannipatitā avassaŋ keci mama kammaŋ jānissanti, atha me uposatham pi pavāraṇam pi ṭhapetvā sāmaññato cāvetvā nikkaḍḍhissantī ti, sabhayo upasaṅkamati, visārado hutvā kathetuŋ na sakkoti. Ekacco pana dussīlo pi dappito[7] viya vicarati; so pi ajjhāsayena maṅku hoti yeva. *Sammūḷho kālaŋ karotī* ti tassa hi maraṇa-mañce nipannassa dussīla-kamme samādāya pavattitaŋ ṭhānaŋ[8] āpāthaŋ āgacchati. So ummīletvā idhalokaŋ passati nimmīletvā paralokaŋ; tassa cattāro apāyā upaṭṭhahanti satti-satena sīse pahariyamāno viya hoti. So: 'Vāretha vārethā' ti viravanto marati. Tena vuttaŋ *sammūḷho kālaŋ karotī* ti. Pañcama-padaŋ uttānam eva, ānisaŋsa-kathā vutta-vipariyāyena veditabbā.

25. *Bahud eva rattiŋ dhammiyā kathāyā* ti aññāya pi pāḷi-muttakāya dhammi-kathāya c' eva āvasathânumodana-kathāya ca ākāsa-gaṅgaŋ otārento viya yojana-ppamāṇaŋ mahā-madhuŋ piḷetvā madhu-pānaŋ pāyento viya *bahud eva rattiŋ sandassetvā sampahaŋsetvā uyyojesi. Abhikkantā* ti attikantā khīṇā khayaŋ vayaŋ gatā upetā. *Suññâgāran* ti pāṭiyekkaŋ suññâgāraŋ nāma n' atthi. Tatth' eva pana eka-passe sāṇi-pākārena parikkhipitvā: Idha Satthā vissamissatī ti, mañcakaŋ paññāpesuŋ; Bhagavā: Catuhi pi iriyā-pathehi paribhuttaŋ etesaŋ mahapphalaŋ bhavissatī ti, tattha

---

[1] SS paccattaŋ. [2] SS gahetuŋ. [3] SS gaṇhissanti.
[4] SS vapatitakho. [5] SS omit. [6] B aṅgulikena.
[7] B dabbiko. [8] B pavattiṭṭhānaŋ.

sīha-seyyaŋ kappesi. Taŋ sandhāya vuttaŋ *suññâgāraŋ pāvisī* ti.

26. *Sunīdha Vassakārā* ti Sunīdho ca Vassakāro ca dve brāhmaṇā. Magadha-rañño mahāmattā mahā-amaccā, Magadha-raṭṭhe vā mahāmattā, mahatiyā issariyamattāya samannāgatā ti *Magadha-mahāmattā.*[1] *Pāṭaligāme nagaran* ti Pāṭaligāmaŋ nagaraŋ katvā māpenti. *Vajjīnaŋ paṭibāhāyā* ti Vajji-rāja-kulānaŋ āya-mukha-pacchindan' atthaŋ. *Sahassa sahass' evā*[2] ti ek'eka-vagga-vasena sahassaŋ sahassaŋ[2] hutvā. *Vatthūni* ti ghara-vatthūni. *Cittani namanti nivesanāni māpetun* ti raññā[3] ca rāja-mahāmattānañ ca nivesanāni māpetuŋ vatthu[4]-vijjā-pāṭhakānaŋ cittāni namanti. Te kira attano sippânubhāvena heṭṭhā-paṭhaviyaŋ tiŋsa-hattha-matte ṭhāne: Idha nāga-ggāho, idha yakkha-ggāho[4] idha bhūta-ggāho, pāsāṇo vā khāṇuko vā atthī ti, passanti. Te tadā sippaŋ jappetvā[5] devatāhi saddhiŋ mantayamānā viya māpenti. Atha vā tesaŋ sarīre devatā adhimuccitvā tattha tattha nivesanāni māpetuŋ cittaŋ nāmenti. Tā catusu koṇesu khāṇuke koṭṭetvā vatthumhi gahitamatte paṭivigacchanti.[6] Saddha-kulānaŋ[7] saddhā devatā va tathā karonti, assaddha-kulānaŋ assaddhā devatā va. Kiŋ kāraṇā? Saddhānaŋ hi evaŋ hoti: 'Idha manussā nivesanāni māpetvā paṭhamaŋ bhikkhu-saṅghaŋ nisīdāpetvā maṅgalaŋ vaḍḍhāpessanti;[8] atha mayaŋ sīlavantānaŋ dassanaŋ dhamma-kathaŋ pañha-vissajjanaŋ anumodanañ ca sotuŋ labhissāma, manussā dānaŋ datvā amhākaŋ pattiŋ dassantī" ti.

28. *Tāvatiŋsehī* ti yathāhi ekasmiŋ kule ekaŋ paṇḍita-manussaŋ ekasmiŋ vihāre ekaŋ bahu-sutaŋ bhikkhuŋ upādāya: Asuka-kule manussā paṇḍitā, asuka-vihāre bhikkhū bahussutā ti, saddo abbhuggacchati, evam evaŋ Sakkaŋ devarājānaŋ Vissakammañ ca devaputtaŋ upādāya: Tāvatiŋsā paṇḍitā ti, saddo abbhuggato. Ten' āha *Tāvatiŋsehi* ti. Tāvatiŋsehi saddhiŋ mantetvā viya māpenti ti attho. *Yāvatā ariyaŋ āyatanan* ti yattakaŋ ariya-manussānaŋ osa-

---

[1] In B and C also introducing this sentence.
[2] SS only once 'sahassa.' [3] C raññañ. [4] SS omit.
[5] SS japitvā. [6] S[d] paṭhavi gacchanti.
[7] S saddhānaŋ°, SS saddhā°. [8] vadāpessanti.

rana-ṭṭhānaŋ nāma atthi. *Yāvatā vaṇippatho* ti yattakaŋ vāṇijānaŋ āhaṭa[1]-bhaṇḍassa rāsi-vasen' eva kaya-vikkaya-ṭṭhānaŋ nāma vāṇijānaŋ vasanaṭṭhānaŋ vā atthi.[2] *Idaŋ agga-nagaran* ti tesaŋ ariy' āyatana-vaṇippathānaŋ idaŋ agga-nagaraŋ jeṭṭhakaŋ pāmokkhaŋ bhavissatī ti. *Puṭa-bhedanan* ti bhaṇḍa-puṭa-bhedana-ṭṭhānaŋ, bhaṇḍa-bhaṇḍikānaŋ mocana-ṭṭhānan ti vuttaŋ hoti. Sakala-Jambu-dīpe aladdha-bhaṇḍam pi hi idh' eva labhissati aññattha vikkayena agacchantam[3] pi idh' eva gacchissati. Tasmā[4] idh' eva puṭaŋ bhindissantī ti attho. Catusu hi dvāresu cattāri sabhāyaŋ: Ekan ti, evaŋ divase divase pañca-sata-sahassāni uṭṭhahissantī ti dasseti. *Aggito vā* ti ādisu ca-kār' attho vā saddo, agginā ca udakena ca mithu-bhedena ca nassissatī[5] ti attho. Eka-koṭṭhāso agginā va nassissati nibbāpetum pi na sakkhissanti, ekaŋ Gaṅgā[6] gahetvā gamissati, eko: 'Iminā akathitaŋ amussa, amunā akathitaŋ imassā' ti vadantānaŋ pisuna-vācānaŋ vasena bhinnānaŋ manussānaŋ aññam-añña-bheden' eva nassissatī ti attho.

29. Iti vatvā Bhagavā paccūsa-kāle Gaṅgā-tīraŋ[7] gantvā kata-mukha-dhovano bhikkhā-cāra-velaŋ āgamayamāno nisīdi. Sunīdha-Vassakārā pi: Amhākaŋ rājā samaṇassa Gotamassa upaṭṭhāko; so amhe pucchissati: 'Satthā kira Pāṭaligāmaŋ agamāsi, tassa santikaŋ upasaṅkamittha na upasaṅkamitthā?' ti. 'Upasaṅkamimhā'[8] ti ca vutte; 'nimantayittha na nimantayitthā?' ti pucchissati. 'Na nimantayimhā' ti ca vutte amhākaŋ dosaŋ āropetvā niggaṇhissati. Idañ câpi mayaŋ asuka-ṭṭhāne[9] nagaraŋ māpema. Samaṇassa kho pana Gotamassa gata-gataṭṭhāne[10] kālakaṇṇī sattā paṭikkamanti, taŋ mayaŋ nagara-maṅgalaŋ vācāpessāmā ti, cintetvā Satthāraŋ upasaṅkamitvā nimantayiŋsu. Tasmā *atha kho Sunīdha-Vassakārā* ti ādi vuttaŋ.

30. *Pubbaṇha-samayan* ti pubbaṇha-kāle. *Nivāsetvā* ti gāma-pavisana-nīhārena nivāsanaŋ nivāsetvā kāya-ban-

---

[1] B ābhata°, SS āhata°.
[2] SS omit.
[3] Sic C; SS āgacchantānam.
[4] SS kasmā.
[5] SS nassissanti.
[6] SS Gaṅgāyaŋ.
[7] C Gangāya tīraŋ.
[8] SS na upa°.
[9] B āgataṭṭhāne; C akaṭaṭṭhāne.
[10] SS gataṭṭhāne.

dhanaŋ bandhitvā. *Patta-cīvaraŋ ādāyā* ti pattañ ca cīvarañ ca ādiyitvā kāya-paṭibaddhaŋ katvā.

31. *Sīlavant' etthā* ti sīlavanto ettha. *Saññate* ti kāya-vācā-manehi saññate. *Tāsaŋ dakkhiṇaŋ ādise* ti saṅghassa dinne cattāro paccaye tāsaŋ ghara-devatānaŋ apadiseyya[1] pattiŋ dadeyya. *Pūjitā pūjayantī* ti: Ime manussā amhākaŋ ñātakā pi na honti evam pi no pattiŋ dentī ti; ārakkhaŋ susaŋvihitaŋ karothā ti, suṭṭhu ārakkhaŋ karonti. *Mānitā mānayantī* ti kālânukālaŋ bali-kamma-karaṇena mānitā: Ete manussā amhākaŋ ñātakā pi na honti catu-māsa-cha-mās' antare va no bali-kammaŋ karontī ti, mānenti, uppannaŋ parissayaŋ haranti. *Tato nan* ti tato naŋ paṇḍita-jātikaŋ manussaŋ. *Orasan* ti ure ṭhapetvā saŋvaḍḍhitaŋ. Yathā mātā orasaŋ puttaŋ anukampati uppanna-parissaya-haraṇ' attham ev' assa vāyamati, evaŋ *anukampantī* ti attho. *Bhadrāni passatī* ti sundarāni passati.

33. *Ulumpan* ti pāraŋ-gaman' atthāya āṇiyo koṭṭetvā kataŋ. *Kullan* ti valli-ādīhi bandhitvā kātabbaŋ.[2]

34. *Ye taranti aṇṇavan* ti gāthāya *aṇṇavan* ti sabbant' imena paricchedena yojana-mattaŋ gambhīrassa ca puthulassa ca udaka-ṭṭhānass' etaŋ adhivacanaŋ. *Saran* ti idha nadī adhippetā. Idaŋ vuttaŋ hoti: ye gambhīraŋ vitthataŋ taṇhā-saraŋ taranti, te ariya-magga-sambhātaŋ setuŋ katvāna. *Visajja pallalānī* ti anāmasitvā va udaka-bharitāni ninna-ṭṭhānāni. Ayam pana idaŋ appamattakaŋ udakaŋ taritu-kāmo pi:—

'Kullaŋ hi jano pabandhati Buddhā ca Buddha-sāvakā ca
Vinā yeva kullena tiṇṇā medhāvino janā' ti.

Paṭhamaka-bhāṇavāra-vaṇṇanā niṭṭhitā.

2. 1. *Koṭigāmo* ti Mahāpanādasssa pāsādassa koṭiyaŋ kato gāmo.

2. *Ariya-saccānan* ti ariyabhāva-karānaŋ saccānaŋ. *Ananubodhā* ti abujjhanena ajānanena. *Appaṭivedhā* ti appaṭivijjhanena. *Sandhāvitan* ti bhavato bhavaŋ-

---

[1] B ādiseyya. [2] BC kataŋ.

gamana-vasena sandhāvitaŋ. *Saŋsaritan* ti punappuna gaman' āgamana-vasena saŋsaritaŋ. *Mamañ c' eva tumhākañ cā* ti mayā ca tumhehi ca; atha vā *sandhāvitaŋ saŋsaritan* ti sandhāvanaŋ saŋsaraṇaŋ, mamañ c' eva tumhākañ ca ahosī ti evam p' ettha attho veditabbo.

3. *Saŋsitaŋ*[1] saŋsaritaŋ.[1] *Bhava-netti samūhatā* ti bhavato bhavaŋ nayana-samatthā taṇhā-rajju suṭṭhu hatā chinnā appavattikatā.

5. *Nādikā*[2] ti ekaŋ taḷākaŋ nissāya dvinnaŋ Cullapitu[3]-Mahāpitu[3]-puttānaŋ dve gāmā. *Nādike* ti ekasmiŋ ñāti-gāmake. *Giñjakâvasathe* ti iṭṭhakā-maye āvasathe.

7. *Orambhāgiyānan* ti heṭṭhā-bhāgiyānaŋ, kāma-bhave yeva paṭisandhi-gāhāpakānan ti attho. Oran ti, laddhanāmehi vā tīhi maggehi pahātabbānī ti pi oraŋ-bhāgiyāni. Tattha kāma-cchando vyāpādo ti: imāni dve samāpattiyā vā avikkhambhitāni maggena vā asamucchinnāni nibbatti-vasena uddhaŋ-bhāgaŋ rūpa-bhavaŋ vā arūpa-bhavaŋ vā gantuŋ na denti sakkāya-diṭṭhi-ādīni tīṇi tattha nibbattam pi ānetvā puna idh' eva nibbattāpentī ti: sabbani pi orambhāgiyān' eva.

Anāvatti-dhammā ti paṭisandhi-vasena anāgamana-sabhāvā. *Rāga-dosa-mohānaŋ tanuttā* ti ettha kadāci[4] uppattiyā ca pariyuṭṭhāna-mandatāya cā ti: dvedhā pi tanubhāvo veditabbo. Sakad-āgāmissa hi puthujjanānaŋ viya abhiṇhaŋ rāg' ādayo na uppajjanti, kadāci karahaci uppajjanti uppajjamānā ca puthujjanānaŋ viya bahala-bahalā na uppajjanti macchika-puttaŋ viya tanuka-tanukā uppajjanti. Dīghabhāṇaka-Tipiṭaka-Mahāsīvatthero pan' āha: 'Yasmā sakad-āgāmissa putta-dhītaro honti orodhā[5] ca[5] honti,[5] tasmā bahalā va kilesā; idaŋ pana bhava-tanuka-vasena kathitan' ti. Taŋ Aṭṭhakathāya: Sot' āpannassa satta-bhave ṭhapetvā aṭṭhame bhave bhava-tanukaŋ n' atthi, sakad-āgāmissa dve bhave ṭhapetvā pañcasu bhavesu bhava-tanukaŋ n' atthi, anāgāmissa rūpârūpa-bhavaŋ ṭhapetvā kāma-bhave bhava-tanukaŋ n' atthi, khīṇ' āsavassa kismici bhave bhava-tanukaŋ n' atthī ti, vuttattā paṭikkhittaŋ hoti.

Imaŋ lokan ti idaŋ kāmâvacara-lokaŋ sandhāya vuttaŋ;

---

[1] BC omit. [2] B Nātikā (also below).
[3] SS Cullapiti-Mahāpiti°. [4] B kadāci karahaci. [5] SS omit.

ayaŋ h' ettha adhippāyo: Sace hi manussesu sakad-āgāmiphalaŋ patto devesu nibbattitvā arahattaŋ sacchikaroti, icc' etaŋ kusalaŋ. Asakkonto pana avassaŋ manussalokaŋ āgantvā sacchikaroti, devesu sakad-āgāmi phalaŋ patto pi sace manussesu nibbattitvā arahattaŋ sacchikaroti icc' etaŋ kusalaŋ; asakkonto pana avassaŋ devalokaŋ gantvā sacchikarotī ti.

Avinipāta-dhammo[1] ti[1] ettha[1] vinipātanaŋ vinipāto: Nâssa vinipāto dhammo ti, avinipāta-dhammo, catusu apāyesu avinipātana-sabhāvo ti attho. *Niyato* ti dhammaniyamena niyato. *Sambodhi-parāyano* ti upari-maggattaya-saṅkhātā[1] sambodhi[1] paraŋ[1] ayanaŋ[1] assa gati paṭisaraṇaŋ[2] avassaŋ pattabbā ti sambodhi-parāyano.

8. *Vihesā v' esā* ti tesaŋ tesaŋ ñāṇa-gatiŋ ñāṇûpapattiŋ ñāṇâbhisamparāyaŋ olokentassa kāya-kilamatho va. *esa Ānanda Tathāgatassā* ti dīpeti. Citta-vihesā pana Buddhānaŋ n' atthi. *Dhamm' ādāsan* ti dhamma-mayaŋ ādāsaŋ.

Yenā ti yena dhamm' ādāsena samannāgato.

9. *Khīṇâpāya-duggati-vinipāto* ti idaŋ niray' ādīnaŋ yeva vevacana-vasena vuttaŋ; niray' ādayo hi vaḍḍhi-saṅkhātato ayato apetattā apāyā; dukkhassa gati paṭisaraṇan ti, duggati; ye dukkata-kārino te ettha vivasā nipatantī ti, vinipatā.

Avecca-ppasādenā ti Buddha-guṇānaŋ yathā-bhūtato ñātattā acalena accutena pasādena. Upari-pada-dvaye pi es' eva nayo. *Iti pi so Bhagavā* ti ādīnaŋ pana vitthāro Visuddhimagge vutto. *Ariya-kantehī* ti ariyānaŋ kantehi piyehi manāpehi. Pañca sīlāni hi ariya-sāvakānaŋ kantāni honti bhav' antare pi avijahitabbato; tāni sandhāy' etaŋ vuttaŋ. Sabbo pi pan' ettha saŋvaro labbhati yeva.

10. *Sot' āpanno 'ham asmī* ti idaŋ desanā-sīsam eva, sakad-āgāmi-ādayo pi pana: Sakad-āgāmī 'ham asmī ti, ādinā nayena vyākaronti yevā ti. Sabbesam pi sikkhāpadâvirodhena yuttaṭṭhāne vyākaraṇaŋ anuññātam eva hoti.

11. *Vesāliyaŋ vihāratī* ti ettha: 'Tena kho pana samayena Vesālī iddhā c' eva hoti phītā cā' ti ādinā Khandhake* vutta-

* Vin I. 268.

[1] SS omit. [2] SS saraṇaŋ.

nayena Vesāliyā sampanna-bhāvo veditabbo. *Ambapāli-vane* ti Ambapāliya[1] gaṇikāya uyyānabhūte ambavane.

13. *Sato bhikkhave* ti Bhagavā Ambapāli-dassane satipaccupaṭṭhāpan' atthaŋ visesato idha satipaṭṭhāna-desanaŋ ārabhi. Tattha: saratī ti *sato*, sampajānātī ti *sampajāno*, satiya ca sampajaññena ca samannāgato hutvā vihareyyā ti attho. *Kāye kāyânupassī* ti ādisu yaŋ vattabbaŋ taŋ Mahāsatipaṭṭhāne vakkhāma.

15. *Nīlā* ti idaŋ sabba-saṅgāhikaŋ: Nīla-vaṇṇā ti ādi tass' eva vibhāga-dassanā. Tattha na tesaŋ pakati-vaṇṇo nīḷo. Nīla-vilepana-vilittattā pan' etaŋ vuttaŋ. *Nīla-vatthā* ti paṭṭa[2]-dukūla-koseyy' ādīni pi tesaŋ nīlān' eva honti. *Nīlâlaṅkārā* ti nīla-maṇīhi nīla-pupphehi alaṅkatā. Rathā pi tesaŋ nīla-maṇi-khacitā nīla-vattha-parikkhittā nīla-ddhajā nīla-vamma-vammitehi nīl' ābharaṇehi nīla[3]-assehi yuttā, patoda-yaṭṭhiyo pi nīlā evā ti. Iminā nayena sabba-padesu attho veditabbo.

16. *Pativaṭṭesī* ti pahari. *Kiñ je Ambapālī* ti je ti ālapanaŋ: 'Bhoti Ambapāli kiŋ-kāraṇā?' ti vuttaŋ hoti. Kiñ ce ti pi pāṭho, ayam ev' attho. *Sâhāraŋ* tī sa-janapadaŋ. *Aṅguliŋ pothesun* ti aṅguliŋ cālesuŋ. *Ambakāyā* ti itthikāya.

17. *Yesan* ti karaṇ' atthe sāmi-vacanaŋ, yehi adiṭṭhā ti vuttaŋ hoti. *Oloketha* ti passatha. *Avaloketha* ti punappuna passatha. *Upasaŋharathā* ti upanetha. Imaŋ Licchavi-parisaŋ tumhākaŋ cittena Tāvatiŋsa-parisaŋ[4] upasaŋharatha upanetha alliyāpetha: Yath' eva hi Tāvatiŋsā abhirūpā pāsādikā nīl' ādi-nānā-vaṇṇā evam ime Licchavirājāno pī ti, Tāvatiŋsehi samake katvā passathā ti attho.

Kasmā pana Bhagavā 'neka-satehi suttehi cakkh' ādīnaŋ rūp' ādisu nimitta-gāhaŋ paṭisedhetvā idha mahantena ussāhena nimitta-ggāhe niyoyetī[5] ti? Hita-kāmatāya. Tatra kira ekacce bhikkhū osanna-viriyā, tesaŋ sampattiyā palobhento appamādena samaṇa-dhammaŋ karontānaŋ: Evarūpā issariya-sampatti sulabhā ti, samaṇa-dhamme ussāha-janan' atthaŋ āha. Anicca-lakkhaṇa-vibhāvan' atthañ

[1] SS Ambapāliniyā.
[2] B paṭa°.
[3] SS omit.
[4] B sadisaŋ.
[5] B uyyojeti.

câpi evam āha: 'Na cirass' eva hi sabbe p' ime Ajātusattussa vasena vināsaŋ pāpuṇissanti. Atha nesaŋ rajja-siri-sampattiŋ disvā ṭhita-bhikkhū: Tathā-rūpāya pi nāma siri-sampattiyā vināso paññāyissatī ti, anicca-lakkhaṇaŋ bhāvetvā saha-paṭisambhidāhi arahattaŋ pāpuṇissantī' ti anicca-lakkhaṇa-vibhāvan' atthaŋ āha.

18. *Adhivāsetū* ti Ambapāliyā nimantitabhāvaŋ ñatvā pi kasmā nimantenti? ti. Asaddahanatāya ceva vatta-sīsena ca: Sā hi dhuttā itthi, animantetvā pi 'nimantesin'[1] ti vadeyyā ti, nesaŋ cittaŋ[2] ahosi; dhammaŋ sutvā gamana-kāle ca nimantetvā gamanaŋ nāma manussānaŋ vattam eva.

21. *Beluva-gāmako* ti Vesālīyā samīpe pāda-gāmo.[3]

22. *Yathā mittan* ti ādisu mittā mittā va. *Sandiṭṭhā* ti tattha tattha saṅgamma diṭṭhamattā nâtidaḷha-mittā. *Sambhattā* ti suṭṭhu bhattā sinehavanto daḷha-mittā. Yesaŋ yesaŋ yattha yattha evarūpā bhikkhū atthi te te tattha tattha vassaŋ upethā ti attho. Kasmā evam āha? Tesaŋ phāsu-vihār' atthāya. Tesaŋ hi Beluva-gāmake sen' āsanaŋ nappahoti, bhikkhā pi mandā; samantā Vesaliyā pana bahūni sen' āsanāni, bhikkhā pi sulabhā, tasmā evam āha. Atha kasmā: Yathā sukhaŋ gacchathā ti, na vissajjesi? Tesaŋ anukampāya. Evaŋ kir' assa ahosi: 'Ahaŋ dasa-māsa-mattaŋ ṭhatvā parinibbāyissāmi; sace ime dūraŋ gacchissanti maŋ parinibbāṇa-kāle daṭṭhuŋ na sakkhissanti. Atha nesaŋ: Satthā[4] parinibbāyanto[4] amhākaŋ satimattam pi na adāsi; sace jāneyyāma na evaŋdūre vasissāmā[5] ti, vippaṭisāro bhaveyya. Vesāliyā-sāmantā pana vasantā māsassa aṭṭha-vāre āgantvā dhammaŋ suṇissanti Sugat' ovādaŋ labhissantī' ti na vissajjesi.

23. *Kharo* ti pharuso. *Ābādho* ti visabhāga-rogo. *Bāḷhā* ti balavatiyo. *Māraṇ' antikā* ti[6] maraṇa-santikaŋ pāpana-samatthā. *Sato sampajāno adhivāsesī* ti satiŋ sūpaṭṭhitaŋ katvā ñāṇena paricchinditvā adhivāsesi. *Avihaññamāno* ti vedanânuvattana-vasena aparâparaŋ pari-vattanaŋ akaronto apīḷiyamāno adukkhiyamāno va adhivā-

[1] B nimantemi. [2] SS nesaŋ ahosi. [3] B Pāṭali gāmo.
[4] SS santo. [5] B vaseyyāmā. [6] SS ajānāpetvā.

sesi. *Anāmantetvā* ti anavhetvā.[1] *Anapaloketvā* 'ti ajānāpetvā[2] va ovādânusāsanaŋ adatvā ti vuttaŋ hoti. *Viriyenā* ti pubbabhāga-viriyena c' eva phala-samāpatti-viriyena ca. *Paṭippaṇāmetvā* ti vikkhambhetvā. *Jīvita-saṅkhāran* ti ettha jīvitam pi jīvita-saṅkhāro, yena jīvitaŋ saṅkharīyati chijjamānaŋ ghaṭetvā ṭhapīyati, yo[3] phala-samāpatti-dhammo pi jīvita-saṅkhāro, so idha adhippeto. *Adhiṭṭhāyā* ti: Adhitiṭṭhitvā[4] pavattetvā jīvitā-ṭhapana-samatthaŋ phala-samāpattiŋ samāpajjeyyan ti, ayam ettha saṅkhep' attho. Kim pana Bhagavā ito pubbe phala-samāpattiŋ na samāpajjatī ti? Samāpajjati. Sā pana khaṇika-samāpatti; khaṇika-samāpatti ca anto-samāpattiyaŋ yeva vedanaŋ vikkhambheti; samāpattito vuṭṭhitamattassa kaṭṭha-pātena vā kaṭhala-pātena vā chinna-sevālo viya udakaŋ puna sarīraŋ vedanā ajjhottharati. Yā pana rūpa-sattakaŋ arūpa-sattakañ ca niggumbaŋ nijjaṭaŋ katvā mahā-vipassanā-vasena samāpannā samāpatti, sā suṭṭhu vikkhambheti. Yathā nāma purisena pokkharaṇiŋ ogāhetvā hatthehi ca pādehi ca suṭṭhu apabbūḷho sevālo cirena udakaŋ ottharati evam eva tato vuṭṭhitassa cirena vedanā uppajjati. Iti Bhagavā taŋ divasaŋ Mahābodhi-pallaṅke abhinava-vipassanaŋ paṭṭhapento viya rūpa-sattakaŋ arūpa-sattakaŋ niggumbaŋ nijjaṭaŋ katvā cuddas' ākārehi sannetvā[5] mahā-vipassanāya vedanaŋ vikkhambhetvā: Dasa māse mā uppajjitthā ti, samāpattiŋ samāpajji. Samāpatti-vikkhambhitā vedanā dasa-māse na uppajji yeva.

24. *Gilānā vuṭṭhito* ti gilāno hutvā puna vuṭṭhito. *Madhuraka-jāto viyā* ti sañjāta-garubhāvo sañjāta-thaddhā-bhāvo sūle uttāsita-sadiso.[6] *Na pakkhāyantī* ti na pakāsenti nānā-kāraṇato na upaṭṭhahanti. *Dhammā pi maŋ nappaṭibhantī* ti sati-paṭṭhāna-dhammā mayhaŋ pākaṭā na hontī ti dīpeti. Tanti-dhammā pana therassa suppaguṇā.

Udāharatī ti pacchimaŋ ovādaŋ na detī ti sandhāya vadati.

25. *Anantaraŋ abāhiran* ti dhamma-vasena vā puggala-vasena vā ubhayaŋ akatvā: Ettakaŋ dhammaŋ parassa na

---

[1] SS ajānāpetvā. [2] B na apaloketvā. [3] MSS. so.
[4] B adiṭṭhahitvā. [5] SS santetvā. [6] B Puriso viya.

desissāmī ti, cintento dhammaŋ antaraŋ abbhantaraŋ karoti nāma. Ettakaŋ parassa desissāmī ti, cintento dhammaŋ bāhiraŋ karoti nāma. Imassa puggalassa desissāmī ti, cintento pana puggalaŋ abbhantaraŋ karoti nāma. Imassa na desissāmī ti, cintento puggalaŋ bāhiraŋ karoti nāma. Evaŋ akatvā desito ti attho. *Ācariya-muṭṭhī* ti yathā bāhirakānaŋ ācariya-muṭṭhi nāma hoti dahara-kāle kassaci akathetvā pacchima-kāle maraṇa-mañce nipannā piya-manāpassa antevāsikassa kathenti, evaŋ Tathāgatassa: Idaŋ mahallaka-kāle pacchimaṭṭhāne kathessāmi ti, muṭṭhiŋ katvā pariharitvā ṭhapitaŋ kiñci n' atthī ti dasseti. *Ahaŋ bhikkhu-saṅghan* ti aham eva bhikkhu-saṅghaŋ *pariharissāmī ti vā.*

Mam uddesiko ti: Ahaŋ uddisitabb' aṭṭhena uddeso assā ti, mam uddesiko, maŋ yeva uddissa maŋ paccāsiŋsamāno bhikkhu-saṅgho hotu, mam' accayena mā vā ahesuŋ: Yaŋ vā taŋ vā hotū ti, iti vā pana yassa assā ti attho. *Na evaŋ hotī* ti bodhi-pallaṅke yeva issā-maccherānaŋ vigatattā[1] evaŋ na hoti. *Sakin* ti so kiŋ. *Āsītiko* ti asīti saŋvacchariko; idaŋ pacchima-vayaŋ anuppattabhāva-dīpan' atthaŋ vuttaŋ. *Vegha-missakenā*[2] 'ti bāha-bandhana-cakka-bandhan' ādinā paṭisaṅkhāraṇena vegha-missakeṇa. *Maññe* ti jara[3]-sakaṭaŋ viya vegha-missakena maññe yāpeti. Arahatta-phala-veghanena catu-iriyāpatha-kappanaŋ Tathāgatassa hotī ti dasseti. Idāni taŋ atthaŋ pakāsento *yasmiŋ Ānanda samaye* ti ādim āha. Tattha *sabba-nimmittānan* ti rūpa-nimitt' ādīnaŋ. *Ekkaccānaŋ vedanānan* ti lokiyānaŋ vedanānaŋ.

26. *Tasmā ih' Ānandā* ti yasmā iminā phala-samāpatti-vihārena phāsu hoti, tasmā tumhe pi tad-atthāya evaŋ viharathā ti dasseti. *Atta-dīpā* ti mahāsamuddagataŋ dīpaŋ viya attānaŋ dīpaŋ patiṭṭhaŋ katvā viharatha. *Atta-saraṇā* ti atta-gatikā va hotha, mā añña-gatikā. *Dhammadīpa-dhamma-saraṇa* padesu pi es' eva nayo. *Tamatagge* ti tama-agge, majjhe ta-kāro pada-sandhi-vasena vutto. Idaŋ vuttaŋ hoti: Ime aggatamā aggatamā ti, evaŋ sabbaŋ tama-yogaŋ chinditvā ativiya agge uttama-bhāve te

[1] BC vinatatta. [2] BC vekha°, and below. [3] B jiṇṇa°.

Ānanda mamaŋ bhikkhū bhavissanti. Kesaŋ[1] ati-agge bhavissanti? Ye keci sikkhā-kāmā sabbesam pi te catu-satipaṭṭhāna-gocarā ca bhikkhū agge bhavissantī ti, arahattanikūṭena desanaŋ saṅgaṇhāti.[2]

Dutiyaka-bhāṇavāra-vaṇṇanā[3] *niṭṭhitā.*

3. 1. *Vesāliyaŋ piṇḍāya pāvisī* ti, kadā pāvisi? Ukkacelato[4] nikkhamitvā Vesāliyaŋ gatakāle. Bhagavā kira vuttha-vasso Beluva-gāmakā nikkhamitvā: Sāvatthiŋ gamissāmī ti, āgata-maggen' eva paṭinivattanto anupubbena Sāvatthiŋ patvā Jetavanaŋ pāvisi. Dhammasenāpati Bhagavato vattaŋ dassetvā divā-ṭṭhānaŋ gato tattha antevāsikesu vattaŋ dassetvā paṭikkantesu divā-ṭṭhānaŋ sammajjitvā, camma-khaṇḍaŋ paññāpetvā, pāde pakkhāletvā, pallaṅkaŋ ābhūjitvā, phala-samāpattiŋ pāvisi. Ath' assa yathā paricchedena tato vuṭṭhitassa ayaŋ parivitakko udapādi: 'Buddhā nu kho paṭhamaŋ parinibbāyanti, agga-sāvakā nu kho?' ti. Tato: Agga-sāvakā paṭhaman ti, ñatvā attano āyusaṅkhāraŋ olokesi. So sattâham eva me āyu-saṅkhāro pavattatīti,[5] ñatvā: Kattha parinibbāyissāmī ti, cintesi. Tato: Rāhulo Tāvatiŋsesu parinibbuto, Aññāta-koṇḍaññatthero Chaddanta-dahe, ahaŋ kattha parinibbāyissāmī ti, puna cintento mātaraŋ ārabbha satiŋ uppādesi: Mayhaŋ mātā sattannaŋ arahantānaŋ mātā hutvā pi Buddha-Dhamma-Saṅghesu appasannā. Atthi nu kho tassā upanissayo? N' atthi nu kho ti, āvajjetvā sot' āpatti-maggassa upanissayaŋ disvā: Kassa desanāya abhisamayo bhavissatī ti, olokento: Mam' eva dhamma-desanāya bhavissati, na aññassa. Sace kho panâhaŋ app' ossukko bhaveyyaŋ bhavissanti me vattāro: 'Sāriputtatthero avasesa-janānam pi avassayo hoti; tathā hi 'ssa Samacitta-suttanta*-desana-divase koṭi-satasahassa devatā arahattaŋ pattā, tayo magge paṭividdhadevatānaŋ gaṇanā n' atthi, aññesu ca ṭhānesu anekā abhi-

* A I. 63 sq.

[1] BC tesaŋ. [2] SS gaṇhī ti. [3] SS °kathā.
[4] SS °velato. [5] SS āyu saṅkhārā pavattissantīti.

samayā dissanti, there va cittaŋ pasādetva sagge nibbattān' eva asīti-kula-sahassāni. So dāni mātū micchā-dassanam pi harituŋ[1] nâsakkhī' ti. Tasmā mātaraŋ micchā-dassanaŋ mocetvā jāt' ovarake yeva parinibbāyissāmī ti, sanniṭṭhānaŋ katvā: Ajj' eva Bhagavantaŋ anujānāpetvā nikkhamissāmī ti, Cundattheraŋ āmantesi: 'Āvuso Cunda, amhākaŋ pañca-satāya bhikkhu-parisāya saññaŋ dehi: gaṇhath' āvuso patta-cīvarāni, Dhamma-senāpati Nāḷaka-gāmaŋ gantukāmo' ti. Thero[2] tathā[2] akāsi.[2] Te bhikkhū sen' āsanaŋ saŋsāmetvā patta-cīvaraŋ ādāya therassa santikaŋ agamaŋsu. Thero sen' āsanaŋ saŋsāmetvā divā-ṭṭhānaŋ sammajjitvā divā-ṭṭhāna-dvāre ṭhatvā divā-ṭṭhānaŋ oloketvā: Idaŋ dāni pacchima-dassanaŋ, puna-āgamanaŋ n' atthī ti, pañca-sata-bhikkhu-parivuto Bhagavantaŋ upasaṅkamitvā vanditvā Bhagavantaŋ etad avoca:

'Chinno dāni bhavissāmi lokanātha mahāmuni,
Gaman' āgamanaŋ n' atthi, pacchimā vandanā ayaŋ.

Jīvitaŋ appakaŋ mayhaŋ, ito sattâhaŋ accaye
Nikkhipeyyām' ahaŋ dehaŋ bhāra-voropanaŋ yathā.

Anujānātu me bhante Bhagavā, anujānātu Sugato,
Parinibāṇa-kālo me, ossaṭṭho āyu-saṅkhāro' ti.[3]

Buddhā pana yasmā: 'Parinibbāhī' ti vutte maraṇa-saŋvaṇṇaŋ saŋvaṇṇenti nāma; "Mā paribbāhī' ti vutte vaṭṭassa guṇaŋ kathenti nāma; micchā-diṭṭhikā dosaŋ āropenti,[4] tasmā tad ubhayam pi na vadanti. Tena naŋ Bhagavā: 'Kattha parinibbāyissasi Sāriputtā?' ti vatvā: 'Atthi bhante Magadhesu Nāḷakagāme jāt' ovarako, tatthâhaŋ parinibbāyissāmī' ti vutte: 'Yassa dāni tvaŋ Sāriputta kālaŋ maññasi. Idāni pana te jeṭṭha-kaṇiṭṭha-bhātikānaŋ tādisassa bhikkhuno dassanaŋ dullabhaŋ bhavissati, desehi nesaŋ dhamman' ti āha.

Thero: Satthā mayhaŋ iddhi-vikubbana-pubbaṅgamaŋ dhamma-desanaŋ paccāsiŋsatī ti, ñatvā Bhagavantaŋ vanditvā tāla-ppamāṇaŋ abbhuggantvā puna oruyha Bhagavantaŋ

[1] SS paharituŋ.
[2] SS omit.
[3] SS have only the last two lines.
[4] SS ārocenti.

vanditvā satta-tāla-ppamāṇe antalikkhe ṭhito iddhi-vikubbanaŋ dassetvā dhammaŋ desesi. Sakala-nagaraŋ sannipati. Thero oruyha Bhagavantaŋ vanditvā: 'Gamana-kālo me bhante?' ti āha. Bhagavā: Dhammasenāpatiŋ paṭipādessāmī ti, dhamm' āsanā uṭṭhāya gandhakuṭi-abhimukho gantvā maṇi-pallaṅke aṭṭhāsi. Thero tikkhattuŋ padakkhiṇaŋ katvā catusu ṭhānesu vanditvā: 'Bhagavā ito kappa-sata-sahass' ādhikassa asaṅkheyyassa upari Anomadassī Sammā-sambuddhassa pāda-mūle nipatitvā tumhākaŋ dassanaŋ patthesiŋ, sā me patthanā samiddhā diṭṭhā, tumhe taŋ paṭhamaŋ dassanaŋ, idaŋ pacchimaŋ dassanaŋ, puna tumhākaŋ dassanaŋ, n' atthī' ti vatvā, dasa-nakha-samodhāna-samujjalaŋ añjaliŋ paggayha yāva dassana-visayo tāva abhimukho va paṭikkamitvā ito paṭṭhāya cuti-paṭisandhi-vasena kismici ṭhāne gaman' āgamanaŋ n' atthī ti, vanditvā pakkāmi. Udaka-pariyantaŋ katvā mahā bhūmi-cālo ahosi. Bhagavā parivāretvā ṭhita-bhikkhū āha: 'Anugacchatha bhikkhave tumhākaŋ jeṭṭha-bhātikan' ti. Bhikkhū yāva dvāra-koṭṭhakā agamaŋsu. Thero: Tiṭṭhatha tumhe āvuso, appamattā hothā ti, nivattetvā attano parisāy' eva saddhiŋ pakkāmi. Manussā: Pubbe ayyo paccāgamana-carikaŋ carati, idaŋ dāni gamanaŋ na puna paccāgamanāyā ti, paridevantā anubandhiŋsu. Te pi: Appamattā hotha āvuso, evaŋ-bhāvino nāma saṅkhārā ti, nivattesi.[1]

Atha kho āyasmā Sāriputto antarā-magge sattâhaŋ manussānaŋ anuggahaŋ karonto sāyaŋ Nāḷaka-gāmaŋ patvā gāma-dvāre nigrodha-rukkha-mūle aṭṭhāsi. Atha Uparevato nāma therassa bhāgineyyo bahi-gāmaŋ gacchanto theraŋ disvā upasaṅkamitvā vanditvā aṭṭhāsi. Thero taŋ āha: 'Atthi gehe te ayyakā?' ti. 'Āma, bhante' ti. 'Gaccha, amhākaŋ idh' āgatabhāvaŋ ārocehi, "kasmā āgato" ti ca vutte: "ajja kira eka-divasaŋ anto-gāme bhavissati, jāt' ovarakaŋ paṭijaggatha, pañcannaŋ kira bhikkhu-satānaŋ vasanaṭṭhānaŋ jānāthā"' ti. So gantvā ayyake: 'Mayhaŋ mātulo āgato' ti āha. 'Idāni kuhin?' ti. 'Gāma-dvāre' ti. 'Ekako va añño pi koci

[1] B nivattāpesi.

atthī?' ti. 'Atthi pañca-satā bhikkhū' ti. 'Kiŋ-kāraṇā āgato?' ti.

So taŋ pavattiŋ ārocesi. Brāhmaṇī: Kin nu kho ettakānaŋ vasanaṭṭhānaŋ paṭijaggāpeti? Daharakāle pabbajitvā mahallaka-kāle gihī hotu-kāmo ti, cintentī jāt' ovarakaŋ paṭijaggāpetvā pañca-satānaŋ bhikkhūnaŋ vasanaṭṭhānaŋ kāretvā daṇḍa-dīpikāyo jāletvā therassa pāhesi. Thero bhikkhūhi saddhiŋ pāsādaŋ āruyha[1] jāt' ovarakaŋ pavisitvā nisīdi. Nisajj' eva: 'Tumhākaŋ vasanaṭṭhānaŋ gacchathā' ti bhikkhū uyyojesi. Tesu gatamattesu yeva therassa kharo ābādho uppajji lohita-pakkhandikā māraṇ' antikā vedanā vattanti. Ekaŋ bhājanaŋ pavisati ekaŋ nikkhamati. Brāhmaṇī: Mama puttassa pavatti mayhaŋ na ruccatī ti, attano vasana-gabbha-dvāraŋ nissāya aṭṭhāsi. Cattāro Mahārājāno: Dhammasenāpati kuhiŋ viharatī ti, olokentā: Nāḷakagāme jāt' ovarake parinibbāṇa-mañce nipanno pacchimadassanaŋ gamissāmā ti, āgamma vanditvā aṭṭhaŋsu. Thero: 'Ke tumhe?' ti. 'Mahārājāno, bhante' ti. 'Kasmā āgat' atthā?' ti. 'Gilān' upaṭṭhākā bhavissāmā' ti. 'Hotu, atthi gilān' upaṭṭhāko, gacchatha tumhe' ti uyyojesi. Tesaŋ gatâvasāne ten' eva nayena Sakko devānaŋ indo, tasmiŋ gate Suyām' ādayo Mahābrahmā ca āgamiŋsu; te pi tath' eva thero uyyojesi.

Brāhmaṇī devatānaŋ āgamanañ ca gamanañ ca disvā: Ke nu kho ete mama puttaŋ vanditva vanditvā gacchantī ti, therassa gabbha-dvāraŋ gantvā: 'Tāta Cunda kā pavattī?' ti pucchi. So taŋ pavattiŋ ācikkhitvā: 'Mahā-upāsikā bhante āgatā' ti āha. Thero: 'Kasmā avelāya āgat' atthā?' ti pucchi. Sā: 'Tumhākaŋ tāta dassan' atthāyā' ti vatvā, 'tāta paṭhamaŋ ke āgatā?' ti pucchi. 'Cattāro Mahārājāno upāsike' ti. 'Tāta tvaŋ catuhi Mahārājehi mahantataro' ti. 'Ārāmika-sadisā ete upāsike, amhākaŋ Satthu-paṭisandhi-ggahaṇato paṭṭhāya khaggahatthā hutvā ārakkhaŋ akaŋsū' ti. 'Tesaŋ tāta gatâvasāne ko āgato?' ti. 'Sakko devānaŋ indo' ti. 'Devarājato pi tvaŋ tāta mahantataro' ti.

---

[1] B abhiruhi. Abhiruhitvā ca.

'Bhaṇḍa-gāhaka-sāmaṇera-sadiso esa upāsike, amhākaŋ Satthuno Tāvatiŋsato otaraṇa-kāle patta-cīvaraŋ gahetvā otiṇṇo' ti. 'Tassa tāta gatâvasāne jotamāno viya ko āgato?' ti. 'Upāsike tuyhaŋ Bhagavā ca Satthā ca Mahābrahmā nāma eso' ti. 'Mayhaŋ Bhagavato Mahābrahmato pi tvaŋ tāta mahantataro' ti. 'Āma upāsike, eso nāma kiŋ? Amhākaŋ Satthu-jāta-divase cattāro Mahābrahmāno Mahāpurisaŋ suvaṇṇa-jālena patigaṇhiŋsū' ti. Atha brāhmaṇiyā: Puttassa tāva me ayaŋ ānubhāvo, kīdiso vata mayhaŋ puttassa Bhagavato Satthu ānubhāvo bhavissatī ti, cintayantiyā sahasā pañca-vaṇṇā pīti uppajjitvā sakala-sarīraŋ phari. Thero: Uppannaŋ me mātu pīti[1]-somanassaŋ, ayaŋ dāni kālo dhamma-desanāyā ti, cintetvā: 'Kiŋ cintesi mahā-upāsike?' ti āha. Sā: 'puttassa me tāva ayaŋ guṇo, Satthu pan' assa kīdiso guṇo bhavissatī? ti: idaŋ tāta cintemī' ti āha. 'Mahā-upāsike mayhaŋ Satthu jāta-kkhaṇe mahâbhinikkhamaṇe sambodhiyaŋ dhamma-cakka-ppavattane ca dasa-sahassī loka-dhātu kampitthā; sīlena samādhinā paññāya vimuttiyā vimutti-ñāṇa-dassanena samo nāma n' atthi.' Iti pi so Bhagavā ti, vitthāretvā Buddha-guṇa-paṭisaŋyuttaŋ dhamma-desanaŋ kathesi. Brāhmaṇī piya-puttassa dhamma-desanāya pariyosāne sot' āpatti-phale patiṭṭhāya puttaŋ āha: 'Tāta Upatissa kasmā evaŋ akāsi, eva-rūpaŋ nāma Amataŋ mayhaŋ ettakaŋ kālaŋ na adasī?' ti. Thero: Dinnaŋ dāni me mātu Rūpasāriyā brāhmaṇiyā posāvanika-mūlaŋ, ettakena vaṭṭissatī ti, cintetvā: 'Gaccha mahā-upāsike' ti brāhmaṇiŋ uyyojetvā, 'Cunda kā velā?' ti āha. 'Balava-paccūsa-kālo bhante' ti. 'Tena hi bhikkhu-saṅghaŋ sannipātehī' ti. 'Sannipatito bhante saṅgho' ti. 'Maŋ ukkhipitvā nisīdāpehi Cundā' ti. Ukkhipitvā nisīdāpesi. Thero bhikkhū āmantesi: 'Āvuso catu-cattāḷīsaŋ vo vassāni mayā saddhiŋ vicarantānaŋ yaŋ me kāyikaŋ vā vācasikaŋ vā na rocetha, khamatha taŋ āvuso' ti. 'Ettakaŋ bhante amhākaŋ chāyā viya tumhe amuñcitvā vicarantānaŋ aruccanakaŋ nāma no n' atthi, tumhe pana amhākaŋ khamathā' ti.

[1] SS omit.

Atha thero aruṇa-sikhāya paññāyamānāya mahāpaṭhaviŋ unnādento anupādisesāya nibbāṇa-dhātuyā parinibbāyi. Bahu deva-manussā therassa parinibbāne sakkāraŋ kariŋsu. Āyasmā Cundo therassa patta-cīvarañ ca dhātu-parissāvanañ ca gahetvā Jetavanaŋ gantvā, Ānandattheraŋ gahetvā Bhagavantaŋ upasaṅkami. Bhagavā dhātu-parissāvanaŋ gahetvā pañcahi gāthā-satehi therassa guṇaŋ kathetvā dhātu-cetiyaŋ kārāpetvā Rājagaha-gaman' atthāya Ānandattherassa saññaŋ adāsi. Thero bhikkhūnaŋ ārocesi. Bhagavā mahā-bhikkhu-saṅgha-parivuto Rājagahaŋ agamāsi. Tattha-gatakāle Mahāmoggallānatthero parinibbāyi. Bhagavā tassa pi dhātuyo gahetvā cetiyaŋ kārāpetvā[1] Rājagahato nikkhamitvā, anupubbena Gaṅgâbhimukho gantvā Ukkacelaŋ[2] agamāsi. Tattha Gaṅgā-tīre bhikkhu-saṅgha-parivuto nisīditvā tattha Sāriputtā-Moggallānānaŋ parinibbāna-paṭisaŋyuttaŋ suttaŋ desetvā Ukkacelato nikkhamitvā Vesāliŋ agamāsi. Evaŋ gato *atha kho Bhagavā pubbaṇha-samayaŋ nivāsetva patta-cīvaraŋ ādāya Vesāliŋ piṇḍāya pāvisī* ti. Ayam ettha ānupubbi-kathā. *Nisīdanan* ti ettha[3] camma-khaṇḍaŋ adhippetaŋ.

2. *Udena-cetiyaŋ* ti Udena-yakkhassa cetiya-ṭṭhāne katavihāro vuccati. *Gotamak'* ādisu pi es' eva nayo.

3. *Bhāvitā* ti vaḍḍhitā. *Bahulīkatā* ti punappunakatā. *Yānīkatā* ti yutta-yānaŋ viya katā. *Vatthukatā* ti patiṭṭh' aṭṭhena vatthu viya katā. *Anuṭṭhitā* ti adhitiṭṭhitā. *Paricitā* ti samantato citā suvaḍḍhitā. *Susamāraddhā* ti suṭṭhu samāraddhā.

Iti aniyamena kathetvā puna niyāmetvā dassento *Tathāgatassa kho* ti ādim āha. Ettha ca *kappan* ti āyu-kappaŋ. Tasmiŋ tasmiŋ kāle yaŋ manussānaŋ āyuppamāṇaŋ hoti taŋ paripuṇṇaŋ karonto. *Tiṭṭheyya kappâvasesaŋ vā* ti: Appaŋ vā bhiyyo ti, vutta-vassa-satato atirekaŋ vā. Mahāsīvatthero pan' āha: 'Buddhānaŋ aṭṭhāne gajjitaŋ nāma n' atthi; yath' eva hi Beluva-gāmake uppannaŋ māraṇ' antikaŋ vedanaŋ dasa-māse vikkhambhesi evaŋ punap-

[1] SS kāretvā.
[2] S[c] Ukkavelāyaŋ, and afterwards Ukkavela°; S[d] Ukkacela°.
[3] SS idha.

punaŋ taŋ samāpattiŋ samāpajjitvā dasa-māse vikkhambhento imaŋ bhaddakappam eva tiṭṭheyya.[1] Kasmā pana na ṭhito ti? Upādinnaka-sarīraŋ nāma khaṇḍicc' ādīhi abhibhuyyati. Buddhā ca khaṇḍicc' ādi-bhāvaŋ appatvā pañcame āyu-koṭṭhāse bahujanassa piya-manāpa-kāle yeva parinibbāyanti. Buddhânubuddhesu ca mahā-sāvakesu ca parinibbutesu ekaken' eva khāṇukena viya ṭhātabbaŋ hoti, dahara-sāmaṇera-parivārena vā tato:[2] Aho Buddhānaŋ parisā ti, hīletabbataŋ vā āpajjeyya, tasmā na ṭhito' ti. Evaŋ vutte pi so pana: Ruccati[3] āyu kappo ti, ida eva Aṭṭhakathāyaŋ niyāmitaŋ.

Yathā taŋ Mārena pariyuṭṭhita-citto ti ettha *tan* ti nipātamattaŋ, yathā Mārena pariyuṭṭhita-citto ajjhotthaṭa-citto añño pi koci puthujjano paṭivijjhituŋ na sakkuṇeyya, evam evaŋ *nâ sakkhi paṭivijjhitun* ti attho.[4] Māro hi yassa sabbena sabbaŋ dvādasa vipallāsā appahīnā, tassa cittaŋ pariyuṭṭhāti. Therassa cattāro vipallāsā appahīnā, ten' assa Māro cittaŋ pariyuṭṭhāsi. So pana citta-pariyuṭṭhānaŋ karonto kiŋ karotī ti? Bheravaŋ rūp' ārammaṇaŋ vā dasseti, sadd' ārammaṇaŋ vā sāveti. Tato sattā taŋ disvā vā sutvā vā satiŋ vissajjetvā vivaṭa-mukhā honti, tesaŋ mukhena hatthaŋ pavesetvā hadayaŋ maddati, tato visaññā va hutvā tiṭṭhanti. Therassa pan' esa mukhena hatthaŋ pavesetuŋ kiŋ sakkhissati, bherav' ārammaṇaŋ pana dassesi. Taŋ disvā thero nimitt' obhāsaŋ na paṭivijjhi. Bhagavā jānanto yeva kimatthaŋ yāva tatiyaŋ āmantesi? Parato: *Tiṭṭhatu bhante Bhagavā* ti yācite: Tuyh' ev' etaŋ[5] dukkataŋ tuyh' ev' etaŋ[5] aparaddhaŋ ti, dos' āropanena soka-tanu-karaṇ' atthaŋ.

7. *Māro pāpimā* ti ettha satte anatthe niyojento māretī ti *Māro*. *Pāpimā* ti tass' eva vevacanaŋ. So hi pāpa-dhammasamannāgatattā: Pāpimā ti vuccati. Kaṇho Antako Namuci Pamatta-bandhū ti pi tass' eva nāmāni. *Bhāsitā kho pan' esā* ti ayaŋ hi Bhagavato sambodhi-ppattiyā aṭṭhame sattāhe Bodhimaṇḍe yeva āgantvā: 'Bhagavā yad-atthaŋ tumhehi pāramiyo pūritā, so vo attho anuppatto, paṭividdhaŋ sabbaññuta-ñāṇaŋ, kiŋ vo loka-vicāraṇenā?' ti vatvā yathā

---

[1] SS add 'ti.' [2] BC jāto. [3] SS vuccati.
[4] B adds 'kiŋ-kāraṇā?' [5] SS tumhe v' etaŋ.

ajja evam evaŋ *parinibbātu dāni bhante Bhagavā* ti yāci; Bhagavā c' assa: *Na tāvāhan* ti ādīni vatvā paṭikkhipi. Taŋ sandhāya *bhāsitā kho pan' esā bhante* ti ādim āha. Tattha *viyattā* ti magga-vasena viyattā; tath' eva *vinītā*, tathā *visāradā*. *Bahu-ssutā* ti tepitaka-vasena bahussutaŋ etesan ti: *bahu-ssutā*; tam eva dhammaŋ dhārentī ti: *dhamma-dharā*. Athavā: pariyatti-bahussutā c' eva paṭivedha-bahussutā ca, pariyatti-paṭivedha-dhammānaŋ yeva dhāraṇato *dhamma-dharā* ti: evam p' ettha attho daṭṭhabbo. *Dhammânudhamma-paṭipannā* ti ariyassa dhammassa anudhamma-bhūtaŋ vipassanā-dhammaŋ paṭipannā. *Samīci-paṭipannā* ti anucchavika-paṭipadaŋ paṭipannā. *Anudhamma-cārino* ti anudhamma-caraṇa-sīlā. *Sakaŋ ācariyakan* ti attano ācariya-vādaŋ, *Ācikkhissantī* ti ādīni sabbāni aññam-aññassa vevacanāni.

8. *Saha-dhammenā* ti sa-hetukena sa-kāraṇena vacanena. *Sappāṭihāriyan* ti yāva niyyānikaŋ katvā dhammaŋ desessanti. *Brahma-cariyan* ti sikkhā-ttaya-saṅgahitaŋ sakalaŋ sāsana-brahma-cariyaŋ. *Iddhan* ti samiddhaŋ jhān' assāda-vasena. *Phītan* ti vuddhi-ppattaŋ sabba-phāli-phullaŋ viya abhiññā-sampatti-vasena. *Vitthārikan* ti vitthaṭaŋ, tasmiŋ tasmiŋ disābhāge patiṭṭhita-vasena. *Bāhujaññan* ti bahujanehi ñātaŋ paṭividdhaŋ, mahājanâbhisamaya-vasena. *Puthubhūtan* ti sabb' ākāra-vasena puthula-bhāva-ppattaŋ. Kathaŋ? *Yāva c' eva manussehi suppakāsitan* ti yattakā viññū-jātikā devā c' eva manussā ca atthi, sabbehi suṭṭhu pakāsitan ti attho.

9. *Appossukko* ti nirālayo: 'Tvaŋ hi pāpima aṭṭhama-sattāhato paṭṭhāya: Parinibbātu dāni bhante Bhagavā, parinibbātu Sugato ti, viravanto āhiṇḍittha, ajja dāni paṭṭhāya vigat' ussāho hohi, mā mayhaŋ parinibbān' atthaŋ vāyāmaŋ karohī' ti vadati.

10. *Sato sampajāno āyu-saṅkhāraŋ ossaji* ti satiŋ supaṭṭhitaŋ katvā ñāṇena paricchinditvā āyu-saṅkhāraŋ vissaji pajahi. Tattha na Bhagavā hatthena leḍḍuŋ viya āyu-sankhāraŋ ossaji, temāsa-mattam eva pana samāpattiŋ samāpajjitvā: Tato paraŋ na samāpajjissāmī ti, cittaŋ uppādesi. Taŋ sandhāya vuttaŋ *ossajī ti*, ussajjī ti pi pāṭho.

Mahā-bhūmi-cālo ti mahanto paṭhavī-kampo; tadā kira dasa-sahassī lokadhātu kampittha. *Bhiŋsanako* ti bhaya-janako. *Deva-dundubhiyo ca phaliŋsū* ti deva-bheriyo phaliŋsu, devo sukkha-gajjanaŋ gajji, akāla-vijjullatā nic-chariŋsu, khaṇika-vassaŋ vassī ti vuttaŋ hoti. *Udānaŋ udānesī* ti kasmā udānesi? Koci nāma vadeyya: 'Bhagavā pacchato pacchato anubandhitvā: Parinibbāyatha bhante, parinibbāyatha bhante ti, upadduto bhayena āyu-saṅkhāraŋ vissajjesī' ti. Tass' okāso mā hotu bhītassa udānaŋ nāma n' atthī ti: etassa dīpan' atthaŋ pīti-vega-vissaṭṭhaŋ udānaŋ udānesi.

Tattha sabbesaŋ soṇa-sigāl' ādīnaŋ paccakkha-bhāvato tulitaŋ paricchinnan ti *tulaŋ*. Kiŋ taŋ? Kāmâvacara-kammaŋ na tulaŋ, na vā assa tulaŋ, sadisam assa aññaŋ lokiyaŋ kammaŋ atthī ti *atulaŋ*. Kiŋ taŋ? Mahaggataŋ kammaŋ. Athavā: kāmâvacaraŋ rūpâvacarañ ca tulaŋ, arūpâvacaraŋ atulaŋ. Appa-vipākaŋ vā tulaŋ, bahu-vipākaŋ atulaŋ. *Sambhavan* ti sambhavassa hetubhūtaŋ piṇḍa-kārakaŋ rāsi-kārakan ti attho. *Bhava-saṅkhāran* ti punabbhava-saṅkhāraṇakaŋ. *Avassajī* ti vissajjesi. *Munī* ti Buddha-muni. *Ajjhatta-rato* ti niyak' ajjhatta-rato. *Samāhito* ti upacār' appanā-samādhi-vasena samā-hito. *Abhida*[1] *kavacam ivā* ti kavacaŋ viya bhindi. *Atta-sambhavan* ti attani sañjātaŋ kilesaŋ. Idaŋ vuttaŋ hoti. Sa-vipāk' aṭṭhena sambhavaŋ bhavâ-bhisaṅkharaṇ' aṭṭhena *bhava-saṅkhāran* ti ca laddhanāmaŋ tulâtula-saṅkhātaŋ lokiya-kammañ ca ossaji. Saṅgāma-sīse mahāyodho kavacaŋ viya *atta-sambhavaŋ* kilesañ ca *ajjhatta-rato* samāhito hutvā *abhidā*[1] ti. Athavā *tulan* ti tulento tīrento; *atulañ ca sambhavan* ti nibbānañ c' eva bhavañ ca. *Bhava-saṅkhāraŋ* ti bhava-gāmi-kammañ ca *avassajī munī* ti. Pañca-kkhandhā aniccā pañcannaŋ khandhānaŋ nirodho nibbānaŋ niccan ti, ādinā nayena tulayanto Buddha-muni bhave ādīnavaŋ nibbāne ca ānisaŋsaŋ disvā taŋ khandhānaŋ mūlabhūtaŋ: Bhava-saṅkhāraŋ kammaŋ kamma-kkhayāya saŋvattatī ti, evaŋ-vuttena kamma-kkhaya-karena ariya-

[1] BC abhindi.

maggena avassaji. Kathaŋ? Ajjhatta-rato samāhito abhida[1] kavacam iva atta-sambhavaŋ; so hi vipassanā-vasena ajjhatta-rato samatha-vasena samāhito ti: evaŋ pubba-bhāgato paṭṭhāya samatha-vipassanā-balena kavacam iva attabhāvaŋ pariyonandhitvā ṭhitaŋ attani sambhavattā[2] atta-sambhavan ti, laddhanāmaŋ sabbaŋ kilesa-jālaŋ abhindi.[3] Kilesâbhāven' eva kammaŋ appaṭisandhikattā avassaṭṭhaŋ nāma hotī ti: evaŋ kilesa-ppahānena kammaŋ pajahi, pahīna-kilesassa ca bhayaŋ nāma n' atthi. Tasmā abhīto va āyu-saṅkhāraŋ ossaji, abhītabhāva-ñāpan' atthañ ca udānaŋ udānesī ti veditabbo.

13. *Yaŋ mahā-vātā* ti yena samayena yasmiŋ vā samaye mahā-vātā vāyanti; mahā-vātā vāyantā upakkhepaka-vātā nāma uṭṭhahanti. Te vāyantā saṭṭhi-sahass' ādhika-nava-yojana-sata-sahassa-bahalaŋ udaka-sandhārakaŋ vātaŋ upacchindanti, tato ākāse udakaŋ bhassati. Tasmiŋ bhassante paṭhavī bhassati. Puna vāto attano balena anto-dhammakarake viya udakaŋ ābandhitvā gaṇhati, tato udakaŋ uggacchati. Tasmiŋ uggacchante paṭhavī uggacchati; evaŋ udakaŋ kampitaŋ paṭhaviŋ kampeti. Etañ ca kampanaŋ yāva ajjakālā pi hoti yeva, bahala-bhāvena pana oggacch' anuggacchanaŋ na paññāyati.

Mah' iddhiko mahânubhvāo ti ijjhanassa mahantatāya mah' iddhiko, anubhavitabbassa mahantatāya mahânubhāvo. *Parittā* ti dubbalā. *Appamāṇā* ti balavā. *So imaŋ paṭhaviŋ kampetī* ti so iddhiŋ nibbattetvā saŋvejento vā, Mahāmoggallāno viya vīmaŋsanto vā Mahānāgattherassa bhāgineyyo Saṅgharakkhita-sāmaṇero viya paṭhaviŋ kampeti. So kir' āyasmā khuragge yeva arahattaŋ patvā cintesi: 'Atthi nu kho koci bhikkhu yena pabbajita-divase yeva arahattaŋ patvā Vejayanta-pāsādo kampita-pubbo?' ti. Tato: Natthi kocī ti, ñatvā: Ahaŋ kampessāmī ti, abhiññā-balena Vejayanta-matthake ṭhatvā pādena paharitvā kampetuŋ nâsakkhi.

Atha naŋ Sakkassa nāṭak' itthiyo[4] āhaŋsu: 'Putta Saṅgharakkhita, tvaŋ pūti-gandhen' eva sīsena Vejayantaŋ kampetuŋ icchasi; suppatiṭṭhito tāta pāsādo, kathaŋ kampe-

[1] BC abhindi.
[2] SS sambhavanato.
[3] SS abhida.
[4] SS Sakka nāṭakiyā.

tuŋ sakkhissasī?' ti. Sāmaṇero: Imā devatā mayā saddhiŋ keḷiŋ karonti, ahaŋ kho pana ācariyaŋ nâlatthaŋ, kahan nu kho me ācariyo Sāmuddikamahānāgatthero ti, āvajjanto: Mahāsamudde udaka-leṇaŋ māpetvā divā-vihāraŋ nisinno ti, ñatvā, tattha gantvā theraŋ vanditvā aṭṭhāsi. Tato naŋ thero: 'Kiŋ tāta Saṅgharakkhita asikkhitvā va yuddhaŋ paviṭṭho si?' ti vatvā, 'nâsakkhi tāta Vejayantaŋ kampetun?' ti pucchi. 'Ācariyaŋ bhante nâlatthan' ti. Atha naŋ thero: 'Tāta tumhādise akampente ko añño kampessati? Diṭṭhapubbaŋ te tāta udaka-piṭṭhe gomaya-khaṇḍaŋ pilavantan?' ti vatvā, 'tāta kapalla-pūvaŋ pacantā ant' antena paricchindanti, iminā opammena jānāhī' ti āha. So: 'Vaṭṭissati bhante ettakenā'[1] ti vatvā: 'Pāsādena patiṭṭhit' okāsaŋ udakaŋ hotū ti, adhiṭṭhāya Vejayantâbhimukho agamāsi. Deva-dhītaro taŋ disvā: 'Ekavāraŋ lajjitvā gato puna pi sāmaṇero eti, puna pi etī' ti vadiŋsu. Sakko devarājā: 'Mā mayhaŋ puttena saddhiŋ kathayittha, idāni tena ācariyo laddho, khaṇena pāsādaŋ kampessatī' ti āha.

Sāmaṇero pād' aṅguṭṭhena pāsāda-thūpikaŋ pahari; pāsādo catuhi pi disāhi oṇamati, devatā: 'Patiṭṭhātuŋ dehi tāta pāsādassa, patiṭṭhātuŋ dehi tāta pasādassā' ti viraviŋsu. Sāmaṇero pāsādaŋ yathā-ṭṭhāne ṭhapetvā, pāsāda-matthake ṭhatvā udānaŋ udānesi:—

'Ajj' evâhaŋ pabbajito, ajja patv' āsava-kkhayaŋ,[2]
Ajja kampemi pāsādaŋ, aho Buddhass' uḷāratā;
Aho Dhammass' uḷāratā; aho Saṅghass' uḷāratā' ti.

Ito paresu chasu paṭhavi-kampesu yaŋ vattabbaŋ taŋ Mahâpadāne vuttam eva. Iti imesu aṭṭhasu paṭhavi-kampesu paṭhamo dhātu-kkhobhena,[3] dutiyo iddhânubhāvena, tatiya-catutthā puñña-tejena, pañcamo ñāṇa-tejena, chaṭṭho sādhu-kāra-dāna-vasena, sattamo kāruñña-sabhāvena, aṭṭhamo ārodanena. Mātu-kucchiŋ okkamante ca tato nikkhamante ca Mahāsatte tassa puñña-tejena paṭhavī akampittha, abhisambodhiyaŋ ñāṇa-tejena abhihatā[4] hutvā akampittha, dham-

[1] SS etthano.
[2] B pattāsavakkayaŋ.
[3] SS Dhātukhepena.
[4] C abhibhūtā.

ma-cakka-ppavattane sādhukārabhāva-saṇṭhitā sādhukāraŋ dadamānā akampittha, āyusaṅkhār' ossajane kāruññā-bhāva-saṇṭhitā citta-saṅkhobhaŋ asahamānā akampittha, parinibbāne ārodanā-vega-tunnā hutvā akampittha. Ayaŋ pan' attho paṭhavi-devatāya vasena veditabbo, mahābhūta-paṭhaviyā pan' etaŋ n' atthi acetanattā ti.

Ime kho Ānanda aṭṭha hetū ti ettha *ime* ti niddiṭṭha-nidassanaŋ, ettāvatā ca pan' āyasmā Ānando: Addhā ajja Bhagavatā āyu-saṅkhāro ossaṭṭho ti, sallakkhesi; Bhagavā pana sallakkhitabhāvaŋ jānanto pi okāsaŋ adatvā va aññāni pi aṭṭhakāni sampiṇḍanto *aṭṭha kho imā* ti ādim āha.

22. Tattha *aneka-sataŋ khattiya-parisan* ti Bimbisāra-samāgama-ñāti-samāgama-Licchavi-samāgam' ādi-sadisaŋ, aññesu cakkavāḷesu pi labbhati yeva. *Sallapita-pubban* ti allāpa-sallāpo kata-pubbo. *Sākacchā* ti dhamma-sākacchā pi samāpajjita-pubbā. *Yādisako tesaŋ vaṇṇo* ti te odātā pi honti kāḷā pi maṅgura-cchavī pi, Satthā suvaṇṇa-vaṇṇo va. Idaŋ pana saṇṭhānaŋ paṭicca kathitaŋ, saṇṭhānam pi ca kevalaŋ tesaŋ paññāyati yeva; na pana Bhagavā milakkha-sadiso hoti, na pi āmutta-maṇi-kuṇḍalo Buddha-vesen' eva nisīdati. Te pana attano samāna[1]-saṇṭhānam eva passanti. *Yādisako etesaŋ saro* ti te chinna[2]-ssarā pi honti bhagga-ssarā[3] pi kāka-ssarā pi, khara-ssarā pi khaṇḍa-ssarā pi; Satthā hoti brahma-ssaro va. Idaŋ pana bhās' antaraŋ sandhāya kathitaŋ. Sace pi hi satthā[4] rāj' āsane nisinno katheti: Ajja rājā madhurena sarena kathetī ti, tesaŋ hoti. Kathetvā pakkante pana Bhagavati puna rājānaŋ āgataŋ disvā: Ko nu kho ayan ti, vīmaŋsā uppajjati. Tattha *ko nu kho ayan* ti imasmiŋ ṭhāne idān' eva Magadha-bhāsāya Sīhala-bhāsāya madhuren' ākārena kathento kathento *ko nu kho ayaŋ antarahito kiŋ devo udāhu manusso* ti evaŋ vīmaŋsantā pi *na jānantī* ti attho. Kim-atthaŋ pan' evaŋ ajānantānaŋ dhammaŋ desetī ti? Vāsan' atthāya. Evaŋ suto pi hi dhammo anāgate paccayo[1] hoti yevā ti, anāgataŋ paṭicca deseti.

23. *Aneka-sataŋ brāhmaṇa-parisan* ti ādīnaŋ Soṇadaṇḍa-

---

[1] SS omit. [2] SS jinna°.
[3] B gaggarassarā. [4] SS tattha.

Kūṭadanta[1]-samāgam' ādi-vasena c' eva añña-cakkavāḷa-vasena ca sambhavo veditabbo. Imā pana aṭṭha parisā Bhagavā kim-atthaŋ āhari? Abhītabhāva-dassan' attham eva. Imā kira āharitvā evam āha: 'Ānanda imā pi aṭṭha parisā upasaṅkamitvā dhammaŋ desentassa Tathāgatassa bhayaŋ vā sārajjaŋ vā n' atthi, Māraŋ pana ekakaŋ disvā: Tathāgato bhāyeyyā ti, ko evaŋ saññaŋ uppādetum arahati? Abhīto Ānanda Tathāgato acchambhī sato sampajāno āyu-saṅkhāraŋ ossajī' ti.

24. *Abhibhâyatanāni* ti abhibhavana-kāraṇāni. Kiŋ abhibhavanti? Paccanīka-dhamme pi ārammaṇāni pi. Tāni hi paṭipakkha-bhāvena paccanīka-dhamme abhibhavanti puggalassa ñāṇ' uttariyatāya ārammaṇāni.

25. *Ajjhattaŋ rūpa-saññī* ti ādisu pana ajjhatta-rūpe parikamma-vasena ajjhattaŋ rūpa-saññī nāma hoti. Ajjhattaŋ hi nīla-parikammaŋ karonto kese vā pitte vā akkhi-tārakāya vā karoti, pītaka-parikammaŋ karonto mede vā chaviyā vā hatthatala-pādatalesu[2] vā akkhīnaŋ pīta-ṭṭhāne vā karoti, lohita-parikammaŋ karonto maŋse vā lohite vā jivhāya vā akkhīnaŋ ratta-ṭṭhāne vā karoti, odāta-parikammaŋ karonto aṭṭhimhi vā dante vā nakhe vā akkhīnaŋ vā seta-ṭṭhāne vā karoti. Tam pana sunīlakaŋ supītakaŋ sulohitakaŋ su-odātaŋ na hoti, avisuddham eva hoti.

Eko bahiddhā rūpāni passatī ti yass' evaŋ[3] parikammaŋ ajjhattaŋ uppannaŋ hoti nimittā pana bahiddhā, so evaŋ ajjhattaŋ parikammassa bahiddhāya appanāya vasena *ajjhattaŋ rūpa-saññī eko bahiddhā rūpāni passatī* ti vuccati. *Parittānī* ti avaḍḍhitāni. *Suvaṇṇa-dubbaṇṇānī* ti suvaṇṇāni vā honti dubbaṇṇāni vā paritta-vasen' eva, idaŋ abhibhâyatanaŋ vuttan ti veditabbaŋ. *Tāni abhibhuyyā* ti yathā nāma sampanna-gahaṇiko kaṭacchumattaŋ bhattaŋ labhitvā: Kim ettha bhuñjitabbaŋ atthī ti, saŋkaḍḍhitvā ekaka-balaŋ eva karoti, evam evaŋ ñāṇ' uttariko puggalo visada-ñāṇo: Kim ettha pavittake va ārammaṇe samāpajjitabbaŋ atthi, nâyaŋ mama bhārô ti, tāni rūpāni abhibhavitvā samapajjati saha-nimitt' uppāden' ev' ettha appanaŋ pāpetī ti attho.

[1] SS omits. [2] B hattha-pāda-piṭṭhesu. [3] B etaŋ.

Jānāmi passamī ti iminā pan' assa ābhogo kathito, so ca kho samāpattito vuṭṭhitassa na auto-samāpattiyaŋ. *Evaŋ saññī hotī* ti ābhoga-saññāya pi jhāna-saññāya pi evaŋ saññī hoti, abhibhavana-saññā hi 'ssa anto-samāpattiyam pi atthi, ābhoga-saññā pana samāpattito vuṭṭhitass' eva.

26. *Appamāṇānī* ti vaḍḍhita-pamāṇāni mahantānī ti attho. *Abhibhuyyā* ti ettha pana yathā mahagghaso puriso ekaŋ bhatta-vaḍḍhitakam labhitvā: Aññam pi hotu aññam pi hi hotu kiŋ etaŋ mayhaŋ karissatī ti, taŋ na mahantato passati, evam eva ñāṇ' uttaro puggalo visada-ñāṇo: Kim ettha samāpajjitabbaŋ, na-y-idaŋ appamāṇan, na mayhaŋ citt' ekaggakaraṇe bhāro atthī ti, tāni abhibhavitvā samāpajjati saha-nimitt' uppāden' ev' ettha appanaŋ pāpetī ti attho.

27. *Ajjhattaŋ arūpa-saññī* ti alābhitāya vā anatthikatāya vā ajjhatta-rūpe parikamma-saññā-virahito.

28. *Eko bahiddhā rupāni passatī* ti, yassa parikammam pi nimittam pi bahiddhā va uppannaŋ, so evaŋ bahiddhā parikammassa c' eva appanāya ca vasena *ajjhattaŋ arūpa-saññī eko bahiddhā rūpāni passatī* ti vuccati. Sesam ettha catutthâbhibhâyatane ca vutta-nayam eva. Imesu pana catusu parittaŋ vitakka-carita-vasena āgataŋ, appamāṇaŋ moha-carita-vasena, suvaṇṇaŋ dosa-carita-vasena, dubbaṇṇaŋ rāga-carita-vasena, etesaŋ hi etāni sappāyāni. Sā va tesaŋ sappāyatā vitthārato Visuddhimagge Carita-niddese* vuttā.

29. Pañcama-abhibhâyatan' ādisu. *Nīlānī* ti sabba-saṅgāhika-vasena vuttaŋ. *Nīla-vaṇṇānī* ti vaṇṇa-vasena. *Nīla-nidassanānī* ti nidassana-vasena apaññaya māna-vivarāni asambhinna-vaṇṇāni eka-nīlo n' eva hutvā dissantī ti vuttaŋ hoti. *Nīla-nibhāsānī* ti idam pana obhāsa-vasena vuttaŋ, nīl' obhāsāni nīla-ppabhā-yuttānī ti attho. Etena tesaŋ suvisuddhataŋ dasseti. Visuddha-vaṇṇa-vasen' eva hi imāni cattāri abhibhâyatanāni vuttāni. *Ummā-pupphan* ti, etaŋ hi pupphaŋ siniddhaŋ mudu-dissamānam pi nīlam eva hoti, giri-kaṇṇika-pupph' ādīni pana dissamānāni seta-dhātukāni honti. Tasmā idam eva vihitaŋ[1]

* Vism p. 101-110.

[1] BC gahitaŋ.

na tāni. *Bārāṇaseyyakan* ti Bārāṇāsi-sambhavaŋ. Tattha kira kappāso pi mudu sutta-kantikāyo pi tanta-vāyā pi chekā udakam pi suci siniddhaŋ. Tasmā taŋ vatthaŋ ubhato-bhāga-vimaṭṭhaŋ hoti, dvīsu pi passesu maṭṭaŋ mudu siniddhaŋ khāyati. *Pītānī* ti ādisu pi iminā va nayena attho veditabbo.

Nīla-kasiṇaŋ ugganhanto nīlasmiŋ nimittaŋ gaṇhāti pupphasmiŋ vā vatthasmiŋ vā vaṇṇa-dhātuyā vā ti ādikaŋ pan' ettha kasiṇa-karaṇañ ca parikammañ ca appanā-vidhānañ ca sabbaŋ Visuddhimagge* vitthārato vuttam eva.

Imāni pi aṭṭha abhibhâyatanāni abhīta-bhāva-dassan' attham eva ānitāni. Imāni pi kira vatvā evam āha: 'Ānanda evarūpā pi samāpattiyo samāpajjantassa ca vuṭṭhahantassa ca Tathāgatassa bhayaŋ vā sārajjaŋ vā n' atthi. Māraŋ pana ekakaŋ disvā Tathāgato bhāyeyyāti: 'Ko evaŋ saññaŋ uppādetum arahati?' Abhīto Ānanda Tathāgato acchambhi sato sampajāno āyu-saṅkhāraŋ ossajī' ti.

33. Vimokha-kathā uttānatthā yeva. Ime pi aṭṭha vimokhā abhītabhāva-dassan' attham eva ānītā. Ime pi kira vatvā evam āha: 'Ānanda etā pi samāpattiyo samāpajjantassa ca vuṭṭhahautaka ca Tathâgatassa bhayaŋ vā sārajjaŋ vā n' atthi . . . pe . . . ossajī' ti. Idāni pi Bhagavā Ānanda-therassa okāsaŋ ādatvā va *ekam idâhan* ti ādinā nayena aparam pi desanaŋ ārabhi.

34. Tattha *paṭhamâbhisambuddho* ti abhisambuddho hutvā paṭhamam eva aṭṭhame sattāhe. *Ossaṭṭho* ti vissajjito pariccatto.[1] Evaŋ kira vatvā: 'Tenâyaŋ dasa-sahassī loka-dhātu kampitthā' ti āha.

38. *Alan* ti paṭikkhepa-vacanaŋ etaŋ.

39. *Bodhin* ti catu-magga-ñāṇa-paṭivedhaŋ.

Saddahasi tvan ti evaŋ vutta-bhāvaŋ Tathāgatassa saddahasī ti vadati. *Tasmā ih' Ānandā* ti yasmā idaŋ vacanaŋ saddahasi, tasmā tumhe v' etaŋ dukkatan ti dasseti.

41. *Ekam idâhan* ti idaŋ Bhagavā na kevalaŋ ahaŋ idh' eva taŋ āmantesiŋ, aññadā pi āmantetvā oḷārikaŋ nimittaŋ akāsiŋ,

---

* Vism ch. v, p. 170 sq.

---

[1] B paricchinno.

tam pi tayā na paṭividdhaŋ, tav' evâyaŋ aparādho ti: evaŋ soka-vinodan' atthāya nāna-ppakārato therass' eva dos' āropan' atthaŋ ārabhi.

48. *Piyehi manāpehī* ti mātā pitā bhātā bhaginī ti ādikehi jātiyā *nānābhāvo*, maraṇena *vinābhāvo*, bhavena *aññathābhāvo*.

Taŋ kut' ettha labbhā ti tan ti tasmā. Yasmā sabbeh' eva piyehi manāpehi nānābhāvo, tasmā dasa pāramiyo pūretvā pi sambodhiŋ patvā pi, dhamma-cakkaŋ pavattetvā pi, yamaka-pāṭihāriyaŋ dassetvā pi dev' orohaṇaŋ katvā pi, *yaŋ taŋ jātaŋ bhūtaŋ saṅkhataŋ paloka-dhammaŋ taŋ vata* Tathāgatassâpi sarīraŋ *mā palujjī* ti: *n' etaŋ ṭhānaŋ vijjati*. Rodantena pi kandantena pi na sakkā taŋ kāraṇaŋ laddhun ti. *Puna paccāvamissatī* ti yaŋ cattaŋ vantaŋ taŋ vata puna paṭisaṅkharissatī[1] ti attho.

50. *Yatha-y-idaŋ brahmacariyan* ti yathā idaŋ sikkhāttaya-saṅgahaŋ sāsana-brahmacariyaŋ. *Addhaniyan* ti addhāna-kkhamaŋ. *Cira-ṭṭhitikan* ti cira-pavatti-vasena cira-ṭṭhitikaŋ. *Cattāro sati-paṭṭhānā* ti ādi sabbaŋ lokiya-lokuttara-vasena eva kathitaŋ. Etesaŋ pana bodhipakkhiya-dhammānaŋ vinicchayo sabb' âkārena Visuddhimagge* Ñāṇa-dassana-visuddhi-niddese vutto.

Sesaŋ ettha uttānam evā ti.

Tatiyaka-bhāṇavāra-vaṇṇanā niṭṭhitā.

4. 1. *Nāgâpalokitan* ti yathā hi mahājanassa aṭṭhīni koṭiyā koṭiŋ āhacca ṭhitāni, Pacceka-buddhānaŋ aṅkusa-laggāni viya, na evaŋ Buddhānaŋ. Buddhānaŋ pana saṅkhalikā viya ek' ābaddhāni hutvā ṭhitāni, tasmā pacchato-apalokana-kāle na sakkā hoti gīvaŋ parivattetuŋ. Yathā pana hatthi-nāgo pacchābhāgaŋ apaloketu-kāmo sakala-sarīren' eva parivattati, evaŋ parivattitabbaŋ hoti. Bhagavato pana nagaradvāre ṭhatva: Vesāliŋ apalokessāmī ti, citte uppannamatte Bhagavā: Anekāni kappa-koṭi-satasahassāni pāramiyo pūrentehi tumhehi na gīvaŋ parivattetvā apalokana-kammaŋ katan ti, ayaŋ mahāpaṭhavī kulāla-cakkaŋ viya parivattetvā

* Vism ch. xxi, p. 639 sq.

[1] Sic B.—C pati bādissati, SS °bhādissati (for °khādissati ?).

Bhagavantaŋ Vesāli-nagarâbhimukhaŋ akāsi. Taŋ sandhāy' etaŋ vuttaŋ.

Nanu ca na kevalaŋ Vesāliyā ca Savatthi-Rājagaha-Nāḷanda-Pāṭaligāma-Koṭigāma-Nādikāgāmesu pi tato tato nikkhanta-kāle taŋ taŋ pacchima-dassanam eva tattha tattha kasmā nāgâpalokitaŋ nāpalokesī ti? Anacchariyattā, tattha tattha hi nivattetvā apalokentass' etaŋ na acchariyaŋ hoti, tasmā nâpalokesi. Api ca: Vesāli-rājāno āsanna-vināsā tiṇṇaŋ vassānaŋ upari vinassissanti. Te taŋ nagara-dvāre Nāgâpalokitaŋ nāma cetiyaŋ katvā gandha-māl' ādīhi pūjessanti. Taŋ tesaŋ dīgha-rattaŋ hitāya sukhāya bhavissatī ti, tesaŋ anukampāya apalokesi.

3. *Dukkhass' antakaro* ti vaṭṭa-dukkhassa antakaro. *Cakkhumā* ti pañcahi cakkhūhi cakkhumā. *Parinibbuto* ti kilesa-parinibbānena parinibbuto.

7. *Mahāpadese* ti mahā-okāse mahā-apadese vā. Buddh' ādayo mahante mahante apadisitvā vuttāni mahā-kāraṇāṇī ti attho.

8. *N' eva abhinanditabban* ti haṭṭha-tuṭṭhehi sādhukāraŋ datvā pubbe va na sotabbaŋ, evaŋ kate hi pacchā idaŋ na sametī ti, vuccamāno pi: 'Kiŋ pubbe va ayaŋ dhammo idāni na dhammo?' ti vatvā laddhiŋ na vissajjeti.

Na paṭikkositabban ti 'kim esa bālo vadatī?' ti evaŋ pubbe va na vattabbaŋ, evaŋ vutte hi vattuŋ yuttam pi na vakkhati. Ten' āha *anabhinanditvā appaṭikkositvā* ti. *Pada-vyañjanānī* ti pada-saṅkhātāni vyañjanāni. *Sādhukaŋ uggahetvā* ti: imasmiŋ ṭhāne pāḷi vuttā, imasmiŋ ṭhāne attho vutto, imasmiŋ ṭhāne anusandhi kathitā, imsamiŋ ṭhāne pubbâparaŋ kathitan ti, suṭṭhu gahetvā. *Sutte otāretabbānī* ti Sutte otāretabbāni. *Vinaye sandassetabbānī* ti Vinaye sandassetabbāni.

Ettha ca *Suttan* ti Vinayo, yath' āha: 'Kattha paṭikkhittaŋ? Sāvatthiyaŋ Sutta-vibhaṅge ti.' *Vinayo* ti Khandhako, yath' āha: 'Kosambiyā Vinayâtisāre' ti. Evaŋ Vinaya-piṭakam pi na pariyādīyati. Ubhato Vibhaṅgo pana Suttaŋ, Khandhaka-Parivārā Vinayo ti: evaŋ Vinaya-piṭakaŋ pariyādīyati. Atha vā Sutta-piṭakaŋ Suttaŋ, Vinaya-piṭakaŋ Vinayo ti: evaŋ dve yeva piṭakāni pariyadīyanti. Suttantâ

bhidhamma-piṭakāni vā Suttaŋ, Vinaya-piṭakaŋ Vinayo ti: evam pi tīṇi piṭakāni na tāva pariyādiyanti. Asutta-nāmakaŋ hi Buddha-vacanaŋ nāma atthi, seyyathîdaŋ: Jātakaŋ Paṭisambhidā Niddeso Suttanipāto Dhammapadaŋ Udānaŋ Itivuttakaŋ Vimānavatthu Petavatthu Theragāthā Therīgāthā Apadānan ti.

Sudinnatthero pana: Asutta-nāmakaŋ Buddha-vacanaŋ nāma n' atthī ti, taŋ sabbaŋ paṭikkhipitvā: 'Tiṇi piṭakāni Suttaŋ, Vinayo pana kāraṇan' ti aha. Tato tam kāraṇaŋ dassento idaŋ suttaŋ āhari:—

'Ye kho te Gotamī dhamme jāneyyāsi, ime dhammā sarāgāya saŋvattanti no virāgāya, saŋyogāya saŋvattanti no visaŋyogāya, sa-upādānāya saŋvattanti no anupādānāya, mah' icchatāya saŋvattanti no app' icchatāya, asantuṭṭhiyā saŋvattanti no santuṭṭhiyā, kosajjāya saŋvattanti no viriyârambhāya, saṅgaṇikāya saŋvattanti no pavivekāya, ācayāya saŋvattanti no apacayāya. Ekaŋsena Gotamī jāneyyāsi: 'N' eso Dhammo, n' eso Vinayo n' etaŋ Satthu-sāsanan' ti.

Ye ca kho te Gotamī dhamme jāneyyāsi, ime dhammā virāgāya saŋvattanti no sarāgāya, visaŋyogāya saŋvattanti no saŋyogāya, anupādānāya saŋvattanti no sa-upādānāya, app' icchatāya saŋvattanti no mah' icchatāya, santuṭṭhiyā saŋvattanti no asantuṭṭhiyā, viriyârambhāya saŋvattanti no kosajjāya, pavivekāya saŋvattanti no saṅgaṇikāya, apacayāya saŋvattanti no ācayāya. Ekaŋsena Gotamī jāneyyāsi: 'Eso Dhammo eso Vinayo, etaŋ Satthu-sāsanan' ti.

Tasmā *Sutte* ti tepiṭake Buddha-vacane *otāretabbāni*, *Vinaye* ti etasmiŋ rāg' ādi-vinaya-kāraṇe *saŋsandetabbānī* ti ayam ettha attho.

Na c' eva Sutte otarantī ti Sutta-paṭipāṭiyā katthaci anāgantvā challiŋ uṭṭhāpetvā Gūḷha-Vessantara-Gūḷha-Ummagga-Gūḷha-Vinaya-Vedalla-piṭakānaŋ aññatarato āgatāni paññāyantī ti attho. Evaŋ āgatāni hi rāg' ādi-vinaye ca na paññāyamānāni chaḍḍetabbāni honti. Tena vuttaŋ *iti h' etaŋ bhikkhave chaḍḍeyāthā* ti. Eten' upāyena sabbattha attho veditabbo.

11. *Idaŋ bhikkhave catutthaŋ mahâpadesaŋ dhāreyyāthā* ti

idaŋ catutthaŋ Dhammassa patiṭṭhān' okāsaŋ dhāreyyātha. Imasmiŋ pana ṭhāne idaŋ pakiṇṇakaŋ veditabbaŋ.

Sutte cattāro mahâpadesā, Khandhake cattāro mahâpadesā cattari pañha-vyākaraṇāni: suttaŋ suttânulomaŋ ācariya-vādo attano-mati; tisso saṅgītiyo ti. Tattha: Ayaŋ Dhammo ayaŋ Vinayo ti, dhamma-vinicchaye patte: Ime cattāro mahâpadesā pamāṇaŋ, yam ettha sameti tad eva gahetabbaŋ, itaraŋ viravantassa pi na gahetabbaŋ. Idaŋ kappati, idaŋ na kappatī ti, kappiyâkappiya-vinicchaye patte: Yaŋ bhikkhave mayā idaŋ na kappatī ti, apaṭikkhittaŋ tañ ce akappiyaŋ anulometi, kappiyaŋ paṭibāhati taŋ vo na kappatī ti ādinā nayena Khandhake vuttā cattāro mahāpadesā pamāṇaŋ. Tesaŋ vinicchaya-kathā Samanta-Pāsādikāya vuttā. Tattha vutta-nayena: Yaŋ kappiyaŋ anulometi tad eva kappiyaŋ itaraŋ akappiyan ti, evaŋ sanniṭṭhānaŋ kātabbaŋ.

Ekaṇsa-vyākaraṇīyo pañho vibhajja-vyākaraṇīyo pañho paṭipuccha-vyākaraṇīyo pañho ṭhapanīyo ti. Imāni pana cattāri pañha-vyākaraṇāni nāma. Tattha: Cakkhuŋ aniccan ti, puṭṭhena: Āma aniccan ti, ekaŋsena vyākātabbaŋ. Esa nayo sot' ādisu. Ayaŋ ekaŋsa-vyākaraṇīyo pañho. Aniccaŋ nāma cakkhun ti, puṭṭhena pana: Na cakkhum eva sotam pi aniccaŋ ghānam pi aniccan ti, evaŋ vibhajitvā vyākātabbaŋ. Ayaŋ vibhajja-vyākaraṇīyo pañho. Yathā cakkhu tatthā sotaŋ. Yathā sotaŋ tathā cakkhun ti, puṭṭhena: Ken' aṭṭhena pucchasī ti, paṭipucchitvā; 'dassan' aṭṭhena pucchāmī' ti vutte: Na hī ti, vyākātabbaŋ. 'Anicc' aṭṭhena pucchāmī' ti vutte: Āmā ti vyākātabbaŋ. Ayaŋ paṭipucchavyākaraṇīyo pañho. Tam jīvaŋ taŋ sarīran ti, ādīni puṭṭhena pana: Avyākataŋ etaŋ Bhagavatā ti, ṭhapetabbo esa pañho, na vyākātabbo ayaŋ pañho. Iti tena tenâkāreṇa pañhe sampatte imāni cattāri pañha-vyākaraṇāni pamāṇaŋ. Imesaŋ vasena so pañho vyākātabbo.

Sutt' ādisu pana Suttaŋ nāma tisso saṅgītiyo ārūḷhāni tīṇi piṭakāni, suttânulomaŋ nāma anuloma-kappiyaŋ, ācariyavādo nāma Aṭṭhakathā, attano-mati nāma naya-ggāhena anubuddhiyā attano paṭibbāṇaŋ. Tattha suttaŋ appaṭibāhiyaŋ, taŋ paṭibāhantena Buddho va paṭibāhito hoti, anulomakappi-

yaŋ pana Suttena samentam eva gahetabbaŋ, na itarā. Ācariyavādo pi Suttena samento yeva gahetabbo, na itaro. Attanomati pana sabba-dubbalā, sā pi Suttena samentā yeva gahetabbā, na itarā. Pañca-satikā, satta-satikā, sahassikā ti: imā pana tisso saṅgītiyo. Suttam pi tāsu āgatām eva pamāṇaŋ, na itaraŋ gārayha-suttaŋ gahetabbaŋ. Tattha otarantāni pi hi pada-vyañjanāni *na c' eva Sutte otaranti na ca Vinaye sandissantī* ti veditabbāni.

13. *Kammāra-puttassā* ti suvaṇṇakāra-puttassa. So kira aḍḍho mahākuṭimbiko Bhagavato paṭhama-dassanen' eva sot' āpanno hutvā attano amba-vane vihāraŋ kāretvā niyyātesi. Taŋ sandhāya vuttaŋ *amba-vane* ti.

17. *Sūkara-maddavan* ti nâtitaruṇassa nâtijiṇṇassa ekajeṭṭhaka-sūkarassa pavatta-maŋsaŋ. Taŋ kira muduñ c' eva siniddhañ ca hoti. Taŋ paṭiyādāpetvā sādhukaŋ pacāpetvā ti attho.[1] Tattha pana dvi-sahassa-dīpa-parivāresu catūsu mahā-dīpesu devatā ojaŋ pakkhipiŋsu.

19. *Nâhaŋ tan* ti imaŋ sīha-nādaŋ kim-atthaŋ nadati? Parûpavāda-mocan' atthaŋ. Attanā paribhuttâvasesaŋ n' eva bhikkūnaŋ na manussānaŋ dātuŋ adāsi, āvāṭe nikhaṇāpetvā vināsesī ti hi vattu-kāmānaŋ idaŋ sutvā vacan' okāso na bhavissatī ti, paresaŋ upavāda-mocan' atthaŋ sīha-nādaŋ nadati.

20. *Bhuttassa ca sūkara-maddavenā* ti, bhuttassa udapādi, na pana bhutta-paccayena, yadi hi abhuttassa uppajjissatha atikharo abhavissa siniddhaŋ bhojanaŋ bhuttattā pana tanuvedanā ahosi, ten' eva padasā gantuŋ asakkhi. *Viriccamāno*[2] ti, abhiṇha-pavatta-lohita-virecano va samāno. *Avocā* ti, attanā patthita-ṭṭhāne parinibbān' aṭṭhāya evam āha. Imā pana dhamma-saṅgāhaka-therehi ṭhapitā gāthā ti veditabbā.

21. *Iṅghā* ti codan' atthe nipāto.

[1] B adds (and C brackets) the foll.: Eke bhaṇanti: 'Sūkara-maddavan ti pana mudu-odanassa pañca-gorasa-yūsa-pācana-vidhānassa nām' etaŋ yathā gava-pānaŋ nāma pāka-nāmaŋ.' Keci bhaṇanti: 'Sūkara-maddavaŋ nāma ras' āyana-vidhi, tam pana ras' āyana-satthe āgacchati. Taŋ: Cundena Bhagavato parinibbānaŋ na bhaveyyā ti, ras' āyanaŋ paṭiyattan' ti.

[2] B virecamāno.

22. *Acchodikā* ti pasannôdikā. *Sāt' odikā* ti madhur' odikā. *Sīt' odikā* ti anusītala-salilā. *Setakā* ti nikkaddamā. *Supatitthā* ti sundara-titthā.

26. *Pukkuso*[1] ti tassa nāmaŋ. *Mallaputto* ti Mallarājaputto. Mallā kira vārena rajjaŋ kārenti. Yāva tesaŋ vāro na pāpuṇāti, tāva vāṇijjaŋ karonti. Ayam pi vāṇijjam eva karonto, pañca-sakaṭa-satāni yojāpetvā dhura-vāte vāyante purato gacchati, pacchā-vāte vāyante sattha-vāhaŋ[2] purato pesetvā sayaŋ pacchā gacchati. Tadā pana pacchā-vāto vāyi, tasmā esa sattha-vāhaŋ[2] purato pesetvā sabba-ratana-yāne nisīditvā: Kusinārato nikkhamitvā Pāvaŋ gamissāmī ti, maggaŋ paṭipajji. Tena vuttaŋ *Kusinārāya Pāvaŋ addhāna-magga-paṭipanno hotī* ti.

27. *Āḷāro* ti tassa nāmaŋ. Dīgha-piṅgalo kira so, ten' assa *Āḷāro* ti nāmaŋ ahosi. *Kālāmo* ti gottaŋ. *Yatra hi nāmā* ti yo nāma. *N' eva dakkhissatī*[3] ti na addasa, yatra sadda-yuttattā pan' etaŋ anāgata-vasena vuttaŋ. Evarūpaŋ hi īdisesu ṭhānesu sallakkhaṇaŋ.[4]

28. *Niccharantīsū* ti vicarantīsu. *Asaniyā phalantiyā* ti nava-vidhāya asantiyā bhijjamānāya viya mahā-ravaŋ ravantiyā. Nava-vidhā hi asaniyo: asaññā, vicakkā, saterā, gaggarā, kapisīsā, maccha-vilolikā, kukkuṭakā, daṇḍa-maṇikā, sukkhâsanī ti. Tattha asaññā asaññaŋ karoti, vicakkā eka-cakkaŋ karoti, saterā satera[5]-sadisā hutvā patati, gaggarā-gaggarāyamānā patati, kapisīsā bhamukaŋ ukkhipanto makkaṭo viya hoti, maccha-vilolikā vilulita-maccho viya hoti, kukkuṭakā kukkuta-sadisā hutvā patati, daṇḍa-maṇikā naṅgala-sadisā hutvā patati, sukkhâsani patitaṭṭhānaŋ samugghāteti. *Deve vassante* ti sukkha-gajjitaŋ gajjitvā antar' antarā vassante.

30. *Ātumāyan* ti ātumaŋ nissāya viharāmi.

31. *Bhusâgāre* ti khaḷa-sālāyaŋ.

32. *Etth' eso* ti etasmiŋ kāraṇe eso mahā-janakāyo sannipatito. *Kva ahosī* ti kuhiŋ ahosi.

So[6] *taŋ*[6] *bhante* ti so tvaŋ bhante.

35. *Siṅgi-vaṇṇan* ti singi-suvaṇṇa-vaṇṇaŋ. *Yugaŋ*

---

[1] B Pakkuso. [2] SS °vāhe. [3] DT dakkhiti.
[4] BC sadda-lakkhaṇaŋ. [5] B saṅkāra°. [6] DT so tvaŋ.

maṭṭan ti maṭṭa-yugaŋ saṇha-sāṭaka-yugaḷan ti attho. *Dhāraṇīyan* ti antar' antarā mayā dhāretabbaŋ paridahitabban ti attho. Taŋ kira so tathārūpe chaṇa-divase va dhāretvā sesa-kāle nikkhipati. Evaŋ uttamaŋ maṅgala-yugaŋ sandhāya āha. *Anukampaŋ upādāyā* ti mayi anukampaŋ paṭicca. *Acchādehī* ti upacāra-vacanaŋ etaŋ: Ekaŋ mayhaŋ dehi, ekaŋ Ānandassā ti, ti attho. Kim pana thero taŋ patigaṇhi? Āma gaṇhi. Kasmā? Matthakaŋ patta-kiccattā. Kiñcâpi h' esa evarūpaŋ lābhaŋ paṭikkhipitvā upaṭṭhākā-ṭṭhānaŋ paṭipanno, taŋ pan' assa upaṭṭhāka-kiccaŋ matthakaŋ pattaŋ, tasmā aggahesi. Ye vâpi evaŋ vadeyyuŋ: 'Anārādhako maññe Ānando pañca-vīsati vassāni upaṭṭhahanto na kiñci Bhagavato santikā laddha-pubban' ti. Tesaŋ vacan' okāsa-cchedan' attham pi aggahesi. Api ca jānāti Bhagavā: 'Ānando ca gahetvā pi attanā na dhāressati, mayhaŋ yeva pūjaŋ karissati, Mallaputtena pana Ānandaŋ pūjentena saṅgho pi pūjito bhavissati. Evam assa mahāpuñña-rāsi bhavissatī' ti therassa ekaŋ dāpesi, thero pi ten' eva kāranena aggahesī ti.

36. *Dhammiyā kathāyā* ti vatthânumodana-kathāya. *Bhagavato kāyaŋ upanāmitan* ti nivāsana-pārūpana-vasena alliyāpitaŋ. Bhagavā pi tato ekaŋ nivāsesi, ekaŋ pārūpi.

Vīt' accikaŋ viyā ti yatha vīt' acciko[1] aṅgāro ant' anten' eva jotati, bahi pan' assa pabhā n' atthi, evaŋ bahipacchinna[2]-pabhā hutvā khāyatī ti attho.

37. *Imesu kho Ānanda dvīsu kālesū* ti kasmā imesu dvīsu kālesu evaŋ hoti? Āhāra-visesena c' eva balava-somanassena ca. Etesu hi dvīsu kālesu sakkala-cakkavāḷe devatā āhāre ojaŋ pakkhipanti. Taŋ paṇīta-bhojanaŋ kucchiŋ pavisitvā pasanna-rūpaŋ samuṭṭhapeti. Āhāra-samuṭṭhāpana-rūpassa pasannattā mana-cchaṭṭhāni indriyāni ativiya virocanti. Sambodhi-divase c' assa: Aneka-kappa-koṭi-sata-sahassa-sañcito vata me kilesa-rāsi ajja pahīṇo ti, āvajjentassa balava-somanassaŋ uppajjati, cittaŋ pasīdati. Citte pasanne lohitaŋ pasīdati. Lohite pasanne mana-cchaṭṭhāni indriyāni ativiya virocanti. Parinibbāna-divase pi: Ajja dānâhaŋ

---

[1] B hat' acchiko. [2] B paṭicchanna°.

anekehi Buddha-sata-sahassehi paviṭṭhaŋ Amata-mahānibbānaŋ nāma nagaraŋ pavisissāmī ti, āvajjentassa balavasomanassaŋ uppajjati, cittaŋ pasīdati. Citte pasanne lohitaŋ pasīdati, lohite pasanne mana-cchaṭṭhāni indriyāni ativiya virocanti. Iti āhāra-visesen' eva balava-somanassena ca: imesu dvīsu kālesu evaŋ hotī ti veditabbaŋ.

38. *Upavattane* ti pācīnato nivattana-sālavane.

Antarena yamaka-sālānan ti, yamaka-sāla-rukkhānaŋ vemajjhe.

Siṅgi-vaṇṇan ti gāthā saṅgīti-kāle ṭhapitā.

41. *Nahātvā ca pivitvā*[1] *cā* ti ettha tadā kira Bhagavati nahāyante anto-nadiyaŋ maccha-kacchapā ca ubhato-tīresu vana-saṇḍo ca sabbaŋ suvaṇṇa-vaṇṇam eva ahosi.

Ambavanan ti tassā yeva nadiyā tīre amba-vanaŋ.

Āyasmantaŋ Cundakan ti tasmiŋ kira khaṇe Ānandatthero udakasāṭikaŋ pīḷento ohiyi. Cundakatthero samīpe ahosi. Taŋ Bhagavā āmantesi.

Gantvāna Buddho[2] ti imā pi gāthā saṅgīti-kāle yeva ṭhapitā. Tattha *pavattā Bhagavā idha Dhammo*[3] ti Bhagavā idha sāsane dhamme pavattā, catur-āsīti dhamma-kkhandhasahassāni pavattā ti attho. *Pamukhe nisīdī* ti Satthu purato va nisīdi, ettāvatā ca thero anuppato, evaŋ anuppattaŋ *atha kho Bhagavā āyasmantaŋ Ānandaŋ āmantesi*.

42. *Te alābhā* ti ye aññesaŋ dānânisaŋsa-saṅkhātā lābhā honti, te alābhā. *Dulladdhan* ti puñña-visesena laddham pi manussattaŋ dulladdhaŋ. *Yassa te* ti yassa tava uttaṇḍulaŋ vā atikilinnaŋ va ko jānāti kīdisam pi pacchimaŋ piṇḍapātaŋ paribhuñjitvā Tathāgato parinibbuto,[4] addhā tena yaŋ vā taŋ vā dinnaŋ bhavissatī ti. *Lābhā* ti diṭṭhadhammika-samparāyika-dān' ānisaŋsa-lābhā. *Suladdhan* ti tuyhaŋ manussattaŋ suladdhaŋ.

Sama-sama-phalā ti sabb' ākārena sama-sama-phalā. Nanu ca yaŋ Sujātāya dinnaŋ piṇḍapātaŋ bhuñjitvā Tathāgato abhisambuddho, so sarāga-sadosa-samoha-kāle paribhutto? Ayaŋ puna Cundena dinno vītarāga-vītadosa-vītamoha-kāle paribhutto kasmā ete sama-sama-phalā ti? Parinibbānasamatāya ca samāpatti-samatāya ca anussaraṇa-samatāya ca.

---

[1] DT pitvā.
[2] BC add: nadiyaŋ Kakudhaŋ.
[3] B and DT dhamme.
[4] SS omit.

Bhagavā hi Sujātāya dinnaŋ piṇḍapātaŋ paribhuñjitva saupādisesāya nibbāna-dhātuyā parinibbuto, Cundena dinnaŋ paribhuñjitvā anupādisesāya nibbāna-dhātuyā parinibbuto ti: evaŋ parinibbāna-samatāya pi sama-phalā. Abhisambujjhana-divase ca catu-vīsati-koṭi-sata-sahassa-*saṅkhyā* samāpattiyo samāpajji, parinibbāna-divase pi sabbā tā samāpajjī ti: evaŋ samāpatti-samatāya pi sama-phalā. Sujātā pi apara-bhāge assosi: 'Na kira esā rukkha-devatā, Bodhisatto kira esa. So taŋ divasaŋ piṇḍapātaŋ paribhuñjitvā anuttaraŋ sammā-sambodhiŋ abhisambuddho. Satta-sattāhaŋ kir' assa tena yāpanā ahosī ti. Tassā idaŋ sutvā: Lābhā vata me ti, anussarantiyā balava-pīti-somanassaŋ udapādi. Cundassâpi apara-bhāge: 'Avasāna-piṇḍapāto kira mayā dinno, dhamma-sīsam kira me gahitaŋ, mayhaŋ kira piṇḍapātaŋ paribhuñjitvā Satthā anupādisesāya nibbāna-dhātuyā parinibbuto' ti sutvā: lābhā vata me ti, anussaranto balava-pītisomanassaŋ udapādī ti: evaŋ anussaraṇasamatāya pi samaphalā ti veditabbā.

Yasa-saŋvattanikan ti parivāra-saŋvattanikaŋ. *Ādhipateyya-saŋvattanikan* ti jeṭṭhaka-bhāva-saŋvattanikaŋ.

43. *Saŋyamato* ti sīla-saŋyamena saŋyamantassa saŋvarantassā ti[1] attho. *Veraŋ na cīyatī* ti pañcavidha-veraŋ na vaḍḍhati. *Kusalo jahāti pāpakan* ti, parivāra-kusalo pana ñāṇa-sampanno ariya-maggena anavasesaŋ pāpakaŋ lāmakaŋ akusalaŋ jahāti. *Rāga-dosa-moha-kkhayā sa nibbuto* ti so evaŋ pāpakaŋ jahitvā rāg' ādīnaŋ khayā kilesanibbānena nibbuto ti. Iti Cundassa ca dakkhiṇaŋ attano ca dakkhiṇeyya-sampattiŋ pasaŋsamāno udānaŋ udānesī ti.

Catuttha-bhāṇavāra-vaṇṇanā niṭṭhitā.

5. 1. *Mahatā bhikkhu-saṅghena saddhin* ti idha bhikkhūnaŋ gaṇana-paricchedo n' atthi. Beluva-gāme vedanā-vikkhambhanato paṭṭhāya hi: Na cirena Bhagavā parinibbāyissatī ti, sutvā tato tato āgatesu bhikkhūsu eka-bhikkhu pi pakkanto nāma n' atthi, tasmā gaṇana-vītivatto saṅgho ahosi.

Upavattanaŋ Mallānaŋ sāla-vanan ti yath' eva hi Kalamba-nadī-tīrato rāja-mātu-vihāra-dvārena Thūp' ārāmaŋ

[1] B adds 'saŋvare ṭhitassā.'

gantabbaŋ hoti, evaŋ Hiraññavatiyā pārima-tīrato sāla-vanaŋ uyyānaŋ. Yathā Anurādhapurassa Thûp'ārāmo evaŋ taŋ Kusinārāya hoti. Yathā Thūp' ārāmato dakkhiṇa-dvārena nagaraŋ pavisana-maggo pācīna-mukho gantvā uttarena nivattati, evaŋ uyyānato sāla-panti pācīna-mukhā gantvā uttarena nivattā. Tasmā taŋ *Upavattanan* ti vuccati.

Antarena yamaka-sālānaŋ uttara-sīsakan ti tassa kira mañcakassa ekā sāla-panti sīsabhāge hoti, ekā pādabhāge. Tatrâpi eko taruṇa-sālo sīsabhāgassa āsanno hoti, eko pāda-bhāgassa. Api ca yamaka-sālā nāma mūla-kkhandha-viṭapa-pattehi aññam-aññaŋ saŋsibbitvā: Ṭhita-sālā ti, pi vuttaŋ. *Mañcakaŋ paññāpehī* ti tasmiŋ kira uyyāne rāja-kulassa sayana[1]-mañco atthi. Taŋ sandhāya *mañcakaŋ paññāpehī* ti āha. Thero pi taŋ yeva paññāpetvā adāsi.

Kilanto 'smi Ānanda nipajjissāmī ti. Tathāgatassa hi—

Gocari-Kalambo Gaṅgeyyo Piṅgalo Pabbateyyako
Hemavato ca Tambo ca Mandākini-y-Uposatho
Chaddanto yeva dasamo ete nāgānaŋ uttamā ti

—ettha ca yaŋ dassannaŋ Gocari-saṅkhātānaŋ pakati-hat-thīnaŋ balaŋ, taŋ ekassa Kalambassā ti, evaŋ dasa-guṇa-vaḍḍhitāya gaṇanāya pakati-hatthīnaŋ koṭi-sahassaŋ bala-ppamāṇaŋ balaŋ. Taŋ sabbam pi Cundassa piṇḍapātaŋ paribhutta-kālato paṭṭhāya caṅga-vāre pakkhitta-udakaŋ viya parikkhayaŋ gataŋ. Pāvā-nagarato tīṇi gāvutāni Ku-sināra-nagaraŋ, etasmiŋ antare pañca-vīsatiyā ṭhānesu nisī-ditvā mahatā ussāhena āgacchanto pi suriy' atthamita-velāyaŋ sañjhā-samaye Bhagavā sāla-vanaŋ paviṭṭho. Evaŋ rogo sabbaŋ ārogyaŋ maddanto āgacchati. Taŋ atthaŋ dassento viya sabbalokassa saŋvega-karaŋ vācaŋ bhāsento *kilanto 'smi Ānanda nipajjissāmī* ti āha.

Kasmā pana Bhagavā evaŋ mahantena ussāhena idh' āgato? Kiŋ aññattha na sakkā parinibbāyitun ti? Parinibbāyituŋ nāma na katthaci na sakkā. Tīhi pana kāraṇehi idh' āgato. Idaŋ hi Bhagavā passati: 'Mayi aññattha parinibbāyante Mahā-Sudassana-suttassa aṭṭh' uppatti na bhavissati, Kusinā-

[1] SS omit.

rāyaŋ pana parinibbāyante yaŋ ahaŋ devaloke anubhavitabbaŋ sampattiŋ manussaloke anubhaviŋ, taŋ dvīhi bhāṇavārehi desessāmi. Taŋ me sutvā bahujano kusalaŋ kātabbaŋ maññissantī' ti. Aparam pi passati: 'Maŋ aññattha parinibbāyantaŋ Subhaddo na passissati, so ca Buddhaveneyyo na taŋ sāvakā vinetuŋ sakkonti. Kusinārāyaŋ parinibbāyantaŋ pana maŋ so upasaṅkamitvā pañhaŋ pucchissati, pañha-vissajjana-pariyosāne va saraṇesu patiṭṭhāya mama santike pabbajjañ ca upasampadañ ca labhitvā kammaṭṭhānaŋ gahetvā mayi dharamāne yeva arahattaŋ patvā pacchima-sāvako nāma bhavissatī' ti. Aparam pi passati: 'Mayi aññattha parinibbāyante dhātu-bhājaniye mahā-kalaho bhavissati, lohitaŋ nadi viya sandissati. Kusinārāyaŋ pana parinibbute Doṇo brāhmaṇo taŋ vivādaŋ vūpasāmetvā dhātuyo vibhajitvā dassatī' ti. Imehi tīhi kāraṇehi Bhagavā evaŋ mahantena ussāhena idh' āgato ti veditabbo.

Sīha-seyyan ti ettha kāma-bhogī-seyyā peta-seyyā sīhaseyyā Tathāgata-seyyā ti: catasso seyyā. Tattha: yebhuyyena bhikkhave kāma-bhogī sattā vāmena passena sentī ti, ayaŋ kāma-bhogī-seyyā. Tesu hi yebhuyyena dakkhiṇapassena sayāno nāma n' atthi. Yebhuyyena bhikkhave petā uttānā sentī ti, ayaŋ peta-seyyā, appa-maŋsa-lohitattā hi petā aṭṭhi-saṅghāṭa-jaṭitā ekena passena sayituŋ na sakkonti, uttānā va senti. Sīho bhikkhave miga-rāgā dakkhiṇena passena seyyaŋ kappeti . . . pe . . . attamano hotī ti, ayaŋ sīha-seyyā. Tej' ussadattā hi sīho miga-rājā dve purimapāde ekasmiŋ ṭhāne, pacchima-pāde ekasmiŋ ṭhāne ṭhapetvā naṅguṭṭhaŋ antara-saṭṭhimhi pakkhipitvā purimapāda-pacchimapāda-naṅgutthānaŋ ṭhit' okāsaŋ sallakkhetvā dvinnaŋ purima-pādānaŋ matthake sīsaŋ ṭhapetvā satta[1]-divasam pi sayitvā pabujjhamāno na utrasanto pabujjhati. Sīsam pana ukkhipitvā purima-pād' ādīnaŋ ṭhit' okāsaŋ sallakkheti. Sace kiñci ṭhānam vijahitvā ṭhitaŋ hoti: Na idaŋ tuyhaŋ jātiyā ca sūra-bhāvassa ca anurūpan ti, anattamano hutvā, tatth' eva sayati na gocarāya pakkamati. Avijahitvā ṭhite

---

[1] B omits.

pana: Tuyhaŋ jātiyā ca sūra-bhāvassa ca anurūpan ti, haṭṭha-tuṭṭho uṭṭhāya sīha-vijambhitaŋ vijambhitvā kesara-bhāraŋ vidhūnitvā tikkhattuŋ sīha-nādaŋ naditvā gocarāya pakkamati. Catuttha-jjhāna-seyyā pana Tathāgata-seyyā ti vuccati. Tāsu idha sīha-seyyā āgatā, ayaŋ hi tej' ussada-iriyāpathattā uttama-seyyā nāma.

Pāde pādan ti dakkhiṇa-pāde vāma-pādaŋ. *Accādhāyā* ti ati-ādhāya īsakaŋ atikkamma ṭhapetvā, gopphakena hi gopphake jānunā vā jānumhi saṅghaṭṭiyamāne abhiṇhaŋ vedanā uppajjati, cittaŋ ekaggaŋ na hoti, seyyā aphāsukā hoti. Yathā pana na saṅghaṭṭeti, evaŋ atikkamma ṭhapite vedanā nûppajjati, cittaŋ ekaggaŋ hoti, seyyā phāsu hoti. Tasmā evaŋ nipajji. Anuṭṭhāna-seyyaŋ upagatattā pan' ettha uṭṭhāna-saññaŋ manasikaritvā ti na vuttaŋ, kāyavasena c' ettha anuṭṭhānaŋ veditabbaŋ. Niddā-vasena pana taŋ rattiŋ Bhagavato bhav' aṅgassa okāso yeva nâhosi, paṭhama-yāmasmiŋ hi Mallānam dhamma-desanā ahosi, majjhima-yāme Subhaddassa, pacchima-yāme bhikkhū ovadi. Balava-paccūse parinibbāyi.

Sabba-phāli-phullā ti sabbe samantato pupphitā mūlato paṭṭhāya yāva aggā eka-cchannā ahesuŋ. Na kevalañ ca yamaka-sālā yeva, sabbe pi rukkhā sabba-phāli-phullā va ahesuŋ, na kevalañ ca tasmiŋ yeva uyyāne, sakale pi dasa-sahassa-cakkavāḷe pupphûpagā rukkhā pupphaŋ gaṇhiŋsu, phalûpaga-rukkhā phalaŋ gaṇhiŋsu, sabba-rukkhānaŋ khandhesu khandha-padumāni, sākhāsu sākhā-padumāni, vallīsu valli-padumāni, ākāsesu ulloka-padumāni paṭhavi-talaŋ bhinditvā daṇḍaka-padumāni pupphiŋsu. Sabbo mahāsamuddo pañca-vaṇṇa-paduma-sañchanno ahosi, ti-yojana-sahassa-vitthato Himavā ghana-baddha-mora-piñja-kalāpo viya nirantaraŋ mālā-dāma-gavacchiko viya suṭṭhu pīḷetvā ābaddha-puppha-vaṭaŋsako viya supūrita-puppha-caṅgoṭakaŋ viya ca atiramaṇīyo ahosi.

Te Tathāgatassa sarīraŋ okirantī ti te yamaka-sālā bhumma-devatāhi sañcālita-khandha-sākhā-viṭapā Tathāgatassa sarīraŋ avakiranti, sarīrassa upari pupphāni vikirantī ti attho. *Ajjhokirantī* ti ajjhottharantā viya kiranti. *Abhippakirantī* ti abhiṇhaŋ punappuna kiranti yeva. *Dibbānī* ti devaloke Nandana-pokkharaṇi-sambhavāni tāni

honti suvaṇṇa-vaṇṇāni paṇṇa-cchatta-pamāṇa-pattāni mahātumba-mattaŋ reṇuŋ gaṇhanti. Na kevalañ ca mandāra[1]-pupphān' eva, aññāni sabbāni[2] pāricchattaka-koviḷāra-pupph' ādīni suvaṇṇa-caṅgoṭakāni rajatā-caṅgoṭakāni ca pūretvā pūretvā cakkavāḷa-mukha-vaṭṭiyam pi Tidasa-pure pi Brahma-loke pi ṭhitāhi devatāhi paviṭṭhāni antalikkhā papatanti.

Tathāgatassa sarīran ti antarā avippakiṇṇān' eva āgantvā āgantvā patta-kiñjakkha-reṇu-cuṇṇehi Tathāgatassa sarīram eva okiranti.

Dibbāni pi candana-cuṇṇānī ti devatānaŋ upakappana-candana-cuṇṇāni. Na kevalañ ca devatānaŋ yeva nāga-supaṇṇa-manussānam pi upakappana-candanāni; na kevalañ ca candana-cuṇṇān' eva, kaḷânusāri-tagara-lohita-candan' ādi-sabba-dibba-gandha-jāta-cuṇṇāni haritāla-añjana-suvaṇṇāni sabba-gandha-vāsa-vikatiyo suvaṇṇa-rajat' ādi-samugge pūretvā pūretvā cakkavāḷa-mukha-vaṭṭi-ādisu ṭhitāhi devatāhi paviṭṭhāni antarā avippakiritvā *Tathāgatass'* eva *sarīraŋ okiranti.*

Dibbāni pi turiyānī ti devatānaṇ upakappana-turiyāni. Na kevalañ ca tāni yeva sabbāni pi tanti-baddha-camma-pariyonaddha-ghana-susira-bhedāni dasa-sahassa-cakkavāḷe deva-nāga-supaṇṇa-manussānaŋ turiyānaŋ eka-cakkavāḷe sannipatitvā *antalikkhe vajjentī* ti veditabbāni.

Dibbāni pi saṅgītānī ti Vara[3]-vāraṇa-devatā kira nāmakā dīgh' āyukā devatā: Mahāpuriso mānussapathe nibbattitvā Buddho bhavissatī ti, sutvā: Paṭisandhi-divase naŋ gahetvā gamissāmā ti, mālaŋ ganthituŋ ārabhiŋsu. Tā ganthamānā va: 'Mahāpuriso mātu-kucchismiŋ nibbatto, tumhe kassa ganthathā?' ti vuttā: 'Na tāva niṭṭhāti, kucchito nikkhamana-divase gaṇhitvā gamissāmā' ti āhaŋsu. Puna pi: Nikkhanto ti, sutvā: 'Mahâbhinikkhamana-divase gamissāmā' ti. Ekūnatiŋsa-vassāni ghare vasitvā ajja mahâbhinikkhamanaŋ nikkhanto ti, pi sutvā: 'Abhisambodhi-divase gamissāmā' ti. Chabbassāni padhānaŋ katvā ajja abhisambuddho ti, pi sutvā: 'Dhamma-cakka-pavattana-divase gamissāmā' ti. Satta-sattāhāni bodhi-maṇḍe vī-

[1] C mandārava°. [2] BC dibbāni. [3] B Varuṇa°.

tināmetvā Isipatanaŋ gantvā dhamma-cakkaŋ pavattayī ti, sutvā: 'Yamaka-pāṭihāriya-divase gamissāmā' ti. Ajja yamaka-pāṭihāriyaŋ karī ti, pi sutvā: 'Dev' orohaṇa-divase gamissāmā' ti. Ajja dev' orohaṇaŋ karī ti, pi sutvā: 'Āyu-saṅkhār' ossajjane gamissāmā' ti. Ajja āyu-saṅkhāraŋ ossajī ti, pi sutvā: 'Na tāva niṭṭhāti, parinibbāna-divase gamissāmā' ti. Ajja Bhagavā yamaka-sālānam antare dakkhiṇena passena sato sampajāno sīha-seyyaŋ upagato balava-paccūsa-samaye parinibbāyissati, tumhe kassa ganthathā ti, sutvā pana: kiŋ nām' etaŋ? Ajj' eva mātu-kucchiyaŋ paṭisandhiŋ gaṇhi, ajj' eva mātu-kucchito nikkhami, ajj' eva mahâbhinikkhamanaŋ nikkhami, ajj' eva Buddho ahosi, ajj' eva dhamma-cakkaŋ pavattayi, ajj' eva yamaka-pāṭihāriyaŋ akāsi, ajj' eva devalokā otiṇṇo, ajj' eva āyu-saṅkhāraŋ ossaji, ajj' eva kira parinibbuto. Nanu nāma dutiya-divase yāgu-pāna-kālamattam pi ṭhātabbaŋ assa, dasa-pāramiyo pūretvā Buddhattaŋ pattassa nāma ananucchavikam etan ti, apariniṭṭhitā va mālāyo gahetvā āgamma anto cakkavāḷe okāsaŋ alabhamānā cakkavāḷa-mukha-vaṭṭiyaŋ labhitvā, cakkavāḷa-mukha-vaṭṭiyā va ādhāvantiyo hatthena hatthaŋ gīvāya gīvaŋ gahetvā, tīṇi ratanāni ārabbha dvattiŋsa-Mahāpurisa-lakkhaṇāni chabbaṇṇa-rasmiyo dasa-pāramiyo addha-chaṭṭhāni jātaka-satāni cuddasa-Buddha-ñāṇāni ārabbha gāyitvā, tassa tassa avasāne: 'Sahāya he![1] sahāya he!'[1] ti vadanti. Idam etaŋ paṭicca vuttaŋ *dibbāni pi saṅgītāni antalikkhe vattanti Tathāgatassa pūjāyā* ti.

3. Bhagavā pana yamaka-sālānaŋ antarā dakkhiṇena passena nipanno yeva, paṭhavi-talato yāva cakkavāḷa-mukha-vaṭṭiyā, cakkavāla-mukha-vaṭṭito ca yāva Brahmalokā sannipatitāya parisāya mahantaŋ ussavaŋ disvā, āyasmato Ānandassa ārocesi. Tena vuttaŋ *Atha kho Bhagavā āyasmantaŋ Ānandaŋ* . . . pe . . . *Tathāgatassa pūjāyā* ti.

Evaŋ mahā-sakkāraŋ dassetvā tenâpi attano asakkata-bhāvam eva dassento *Na kho Ānanda ettāvatā* ti ādim āha. Idaŋ vuttaŋ hoti: 'Ānanda mayā Dīpaṅkara-pāda-mūle nipannena aṭṭha-dhamme samodhānetvā abhinīhāraŋ karonte-

---

[1] BC Mahāyaso twice.

na na mālā-gandhā-turiya-saṅgītānaŋ atthāya abhinīhāro kato, na etad-atthāya pāramiyo pūritā. Tasmā na kho ahaŋ etāya pūjāya pūrito[1] homī' ti. Kasmā pana Bhagavā aññattha ekaŋ ummā-pupphamattam pi gahetvā Buddhaguṇe āvajjitvā katāya pūjāya Buddha-ñāṇena pi aparicchinnaŋ vipākaŋ vaṇṇetvā idha evaŋ mahatiŋ pūjaŋ paṭikkhipatī? ti. Parisânuggahena c' eva sāsanassa ca ciraṭṭhiti-kāmatāya. Sace hi Bhagavā evaŋ na paṭikkhipeyya, anāgate sīlassa āgataṭṭhāne sīlaŋ na paripūressanti, samādhissa āgataṭṭhāne samādhiŋ na paripūressanti, vipassanāya āgatāṭṭhāne vipassanā-gabbhaŋ na gaṇhāpessanti, upaṭṭhāke samādapetvā pūjaŋ yeva karontā vicarissanti, āmisa-pūjā ca nām' esā pana eka-divasam pi eka-yāgu-pāna-kālamattam pi sāsanaŋ sandhāretuŋ na sakkoti, Mahāvihāra-sadisaŋ hi vihāra-sahassaŋ Mahācetiya-sadisañ ca cetiya-sahassam pi sāsanaŋ dhāretuŋ na sakkoti. Yena kammaŋ kataŋ tass' eva hoti. Sammā-paṭipatti pana Tathāgatassa anucchavikā pūjā, sā hi tena paṭṭhitā c' eva sakkoti sāsanaŋ ca sandhāretuŋ. Tasmā taŋ dassento *yo kho Ānandā* ti ādim āha.

Tattha *dhammânudhamma-paṭipanno* ti, nava-vidha-lokuttara-dhammassa anudhammaŋ pubba-bhāga-paṭipadaŋ paṭipanno. Sā yeva pana paṭipadā anucchavikattā sāmīcī ti vuccati. Taŋ sāmīciŋ paṭipanno ti *samīci-paṭipanno*. Tam eva pubba-bhāga-paṭipadā-saṅkhātaŋ anudhammaŋ carati pūretī ti *anudhamma-cārī*. Pubba-bhāga-paṭipadā ti ca sīlaŋ ācāra-paññatti-dhūtaṅga-samādānena yāva gotrabhuto sammā-paṭipadā ti veditabbā. Tasmā yo bhikkhu chasu agāravesu patiṭṭhāya paññattaŋ atikkamati anesanāya jīvikaŋ kappeti, ayaŋ na dhammânudhamma-paṭipadaŋ paṭipanno. Yo pana sabbaŋ attano paññatta-sikkhāpadaŋ Jina-velaŋ Jina-mariyādaŋ Jina-kāḷa-suttaŋ aṇumattam pi na vītikkamati: ayaŋ dhammânudhamma-paṭipanno nāma. Bhikkhuniyā pi es' eva nayo. Yo upāsako pañca-verāni dasa-akusala-kammapathe samādāya vattati, na ayaŋ dhammânudhamma-paṭipanno. Yo pana tīsu saraṇesu pañcasu sīlesu dasasu sīlesu paripūra-kārī hoti, māsassa aṭṭha uposathe karoti, dānaŋ deti, gandha-pūjaŋ mālā-pūjaŋ karoti, mātaraŋ

[1] B pūjito.

upaṭṭhahati, pitaraŋ upaṭṭhahati, dhammike samaṇa-brāhmaṇe upaṭṭhāti: ayaŋ dhammânudhamma-paṭipanno nāma. Upāsikāya pi es' eva nayo. *Paramāyā pūjāyā* ti uttamāya pūjāya. Ayaŋ hi nirāmisa-pūjā nāma sakkoti mama sāsanaŋ sandhāretuŋ. Yāva hi imā catasso parisā maŋ imāya pūjāya pūjessanti, tāva mama sāsanaŋ majjhe nabhassa puṇṇa-cando viya virocissatī ti dasseti.

4. *Apasādesī* ti apanesi. *Apehī* ti apagaccha. Thero eka-vacanen' eva tāla-vaṇṭaŋ nikkhipitvā ekamantaŋ aṭṭhāsi.

Upaṭṭhāko ti ādi paṭhama-bodhiyaŋ ādi-Buddh' upaṭṭhāyaka-bhāvaŋ sandhāya āha.

5. *Ayam bhante āyasmā Upavāṇo* ti evaŋ therena vutte, Ānando Upavāṇassa sa-dosa-bhāvaŋ sallakkheti: 'Hand' assa niddosa-bhāvaŋ kathessāmī' ti. Bhagavā *yebhuyyena Ānandā* ti ādim āha.

Tattha *yebhuyyenā* ti, idaŋ asañña-sattānāŋ c' eva arūpadevatānañ ca ohita[1]-bhāvaŋ sandhāya vuttaŋ.

Apphuṭṭho[2] ti apphuṭṭho[2] aharito vā. Bhagavato kira vālagga-matte okāse sukhumatta-bhāvaŋ māpetvā dasa-dasa mahesakkhā devatā aṭṭhaŋsu. Tāsaŋ parato vīsati vīsati, tāsaŋ parato tiŋsaŋ tiŋsaŋ, tāsaŋ parato cattārīsaŋ cattārīsaŋ, tāsaŋ parato paññāsaŋ paññāsaŋ, tāsaŋ parato saṭṭhi saṭṭhi devatā aṭṭhaŋsu. Tā aññam-aññaŋ hatthena vā pādena vā vatthena vā na vyābādhenti: 'Apehi mā ghaṭṭehi, kiŋ vattabba-kāraṇaŋ?' n' atthi. 'Tā kho pana Sāriputta devatāyo dasa pi hutvā vīsatim pi hutvā tiŋsam pi hutvā cattārīsam pi hutvā paññāsam pi hutvā āragga-koṭi-nittuddana-matte pi tiṭṭhanti na ca aññam-aññaŋ vyābādhentī' ti* vutta-sadisā va ahesuŋ.

Ovārento ti āvārento. Thero kira pakatiyā pi mahā-sarīro hatthi-potaka-sadiso paŋsu-kūla-cīvaraŋ pārūpitvā ati-mahā viya ahosi.

Tathāgataŋ dassanāyā ti Bhagavato mukhaŋ datthuŋ alabhamānā evaŋ ujjhāyiŋsu: Kiŋ pana tā theraŋ vinivijjha passituŋ na sakkontī? ti. Āma na sakkonti. Devatā hi puthujjane vinivijjha passituŋ sakkonti, na khīṇ' āsave, therassa ca mah'

* A I. 65.

[1] BC ohīna (better ?). [2] SS apuṭṭho, DT apphuṭo.

esakkhatāya tej' ussadatāya upagantum pi na sakkonti. Kasmā pana thero va tej' ussado, na aññe[1] arahanto ti? Yasmā Kassapa-Buddha-cetiye ārakkha-devatā ahosi. Vipassī-Sammāsambuddhe kira parinibbute eka-ghanassa suvaṇṇa-kkhandha-sadisassa dhātu-sarīrassa ekam eva cetiyaŋ akaŋsu. Dīghâyuka-Buddhānaŋ hi ekam eva cetiyaŋ hoti, taŋ manussā ratan' āyāmāhi vidatthi-vidatthāhi catur-aṅgula-bahalāhi suvaṇṇ' iṭṭhikāhi haritālena ca manosilāya ca mattika-kiccaŋ tila-telena udaka-kiccaŋ sādhetvā yojana-ppamāṇaŋ uṭṭhapesuŋ. Tato bhumma-devatā yojana-ppamāṇaŋ, tato ākāsaṭṭha-devatā, tato uṇha-valāhaka-devatā, tato abbha-valāhaka-devatā, tato cātummahārājika-devatā, tato Tāvatiŋsa-devatā yojana-ppamāṇaŋ uṭṭhapesun ti. Evaŋ satta-yojanikaŋ cetiyaŋ ahosi. Manussesu mālā-gandha-vatth' ādīni gahetvā āgatesu, ārakkha-devatā gahetvā tesaŋ tesaŋ passantānaŋ yeva cetiyaŋ pūjenti. Tadā ayaŋ thero brāhmaṇa-mahā-sālo hutvā ekaŋ pītaka-vatthaŋ ādāya gato, devatā tassa hatthato vatthaŋ gahetvā cetiyaŋ pūjesuŋ. Brāhmaṇo taŋ disvā pasanna-citto: Adam pi anāgate evarūpassa Buddhassa cetiye ārakkha-devatā homī ti, patthanaŋ katvā, tato cuto devaloke nibbatti. Tassa devaloke ca manussaloke ca saŋsarantass' eva Kassapo Bhagavā loke uppajjitvā parinibbāyi. Tassâpi ekam[2] eva dhātu-sarīraŋ ahosi. Taŋ gahetvā yojanikaŋ cetiyaŋ kāresuŋ. So tattha ārakkha-devatā hutvā sāsane antarahite sagge nibbattitvā amhākaŋ Bhagavato kāle tato cuto mahā-kule paṭisandhiŋ gahetvā nikkhamma pabbajitvā arahattaŋ patto. Iti cetiye ārakkha-devatā hutvā āgatattā: Thero tej' ussado ti, veditabbo.

Devatā Ānanda ujjhāyantī ti, iti Ānanda devatā ujjhāyanti, na mayhaŋ puttassa añño koci doso atthī ti dasseti.

6. *Kathaŋ-bhūtā pana bhante* ti kasmā āha? Bhagavā tumhe *devatā ujjhāyantī* ti vadatha, kathaŋ-bhūtā pana tā tumhe manasikarotha? Kiŋ tumhākaŋ parinibbānaŋ *adhivāsentī* ti pucchati. Atha Bhagavā: Nâhaŋ adhivāsana-kāraṇaŋ vadāmī ti, tāsaŋ anadhivāsanaŋ dassento *sant' Ānandā* ti ādim āha.

---

[1] SS Ānando. [2] SS evam.

Tattha *paṭhavi-saññiniyo* ti ākāse paṭhaviŋ māpetvā, tattha paṭhavi-saññiniyo. *Kandantī* ti rodanti. *Chinna-papātaŋ papatantī* ti majjhe chinnā viya hutvā yato vā tato vā patanti. *Āvaṭṭantī* ti, vaṭṭantiyo patitaṭṭhānam eva āgacchanti. *Vivaṭṭantī* ti patitaṭṭhānato aparabhāgaŋ vaṭṭamānā gacchanti. Api ca dve pāde pasāretvā sakiŋ purato sakiŋ pacchato sakiŋ vāmato sakiŋ dakkhiṇato samparivattamānā pi *āvaṭṭantī* ti vuccati.

Sant' Ānanda devatā paṭhaviyaŋ paṭhavi-saññiniyo ti pakati-paṭhavī kira devatā dhāretum na sakkoti. Tattha Hatthako Brahmā viya devatā osīdanti. Ten' āha Bhagavā: 'Oḷārikaŋ Hatthaka attabhāvaŋ abhinimmināhī ti. Tasmā yā devatā paṭhaviyaŋ paṭhaviŋ māpesuŋ, taŋ sandhāya vuttaŋ *paṭhaviyaŋ paṭhavi-saññiniyo* ti. *Vītarāgā* ti pahīṇa-domanassā silā-tthambha-sadisā anāgāmi-khīṇ' āsava-devatā.

Vassaŋ vutthā ti. Buddha-kāle kira dvīsu kālesu bhikkhū sannipatanti upakaṭṭhāya ca vassûpanāyikāya kammaṭṭhāna-gahaṇ' atthaŋ; vuttha-vassā ca gahita-kammaṭṭhānânuyogena nibbattita-visesârocan' atthaŋ. Yathā ca Buddha-kāle evaŋ Tambapaṇṇi-dīpe pi apara-Gaṅgāya bhikkhū Loha-pāsāde sannipatiŋsu, para-Gaṅgāya bhikkhū Tissa-mahāvihāre. Tesu apara-Gaṅgaya bhikkhū saṅkāra-chaḍḍaka-sammajjaniyo gahetvā mahāvihāre sannipatitvā cetiye sudhā-kammaŋ katvā vuttha-vassā āgantvā: Loha-pāsāde sannipatathā ti, vattaŋ katvā phāsuka-ṭṭhāne vasitvā vuttha-vassā āgantvā Loha-pāsāde Pañca-nikāya-maṇḍale yesaŋ[1] Pāḷi[1] paguṇā te Pāḷim sajjhāyanti, yesaŋ Aṭṭhakathā paguṇā te Aṭṭhakathaŋ sajjhāyanti. Yo Pāḷiŋ vā Aṭṭhakathaŋ vā virādheti, taŋ: kassa santike tayā gahitan ti, vicāretvā[2] ujuŋ katvā gāhāpenti. Para-Gaṅgāya vāsino pi Tissa-mahāvihāre evam evaŋ karonti. Evaŋ dvīsu pi kālesu sannipatitesu bhikkhūsu ye pure vassûpanāyikāya kammaṭṭhānaŋ gahetvā gatā[1] visesârocan' atthaŋ āgacchanti, evarūpe sandhāya *pubbe bhante vassaŋ vutthā* ti ādim āha.

Mano-bhāvanīye ti manasā bhāvite sambhāvite.[1] Ye vā no manaŋ bhāventi vaḍḍhenti, rāga-raj' ādīni pavāhenti, evarūpe ti attho.

---

[1] SS omit. [2] SS nivāretvā.

Thero kira vatta-sampanno mahallaka-bhikkhuŋ disvā thaddho hutvā na nisīdati, paccuggamanaŋ katvā hatthato chattañ ca patta-cīvarañ ca gahetvā pīthaŋ pappoṭhetvā deti, tattha nisinnassa vattaŋ katvā sen' āsanaŋ paṭijaggitvā deti. Navaka-bhikkhuŋ disvā tuṇhī-bhūto na nisīdati, samīpe ṭhatvā vattaŋ kāreti. So tāya vatta-paṭipattiyā aparihāniŋ patthayamāno evam āha.

Atha Bhagavā: Ānando 'mano-bhāvanīyānaŋ dassanaŋ na labhissamī' ti cinteti, hand assa mano-bhavanīyānaŋ dassana-ṭṭhānaŋ ācikkhāmi,[1] yattha vasanto ito c' ito ca anāhiṇḍitvā va lacchati mano-bhāvanīye bhikkhū dassanāyā ti, cintetvā *cattār' imānī* ti ādim āha.

8. Tattha *saddhassā* ti Buddh' ādisu pasanna-cittassa vatta-sampannassa, yassa pāto paṭṭhāya cetiy' aṅgana-vatt' ādīni sabba-vattāni katān' eva paññāyanti. *Dassanīyānī* ti dassanârahāni, dassan' atthāya gantabbāni. *Saŋvejanīyānī* ti saŋvega-janakāni. *Ṭhānānī* ti kāraṇāni padesa-ṭṭhānān' eva vā. *Ye hi kecī* ti idaŋ cetiya-cārikāya sâtthakabhāva-dassan' atthaŋ vuttaŋ.

Tattha *cetiya-cārikaŋ ahiṇḍantā* ti ye ca tāva tattha tattha cetiy' aṅgaṇaŋ sammajjantā āsanāni dhovantā Bodhimhi udakaŋ āsiñcantā āhiṇḍanti, tesu vattabbam eva n' atthi. Asuka-vihāre cetiyaŋ vandissāmâ ti, nikkhamitvā pasanna-cittā antarā-kālaŋ karontā pi anantarāyena sagge patiṭṭha-hissanti yevā ti dasseti.

9. *Adassanaŋ Ānandā* ti yad etaŋ mātugāmassa adassanaŋ ayam eva uttamā paṭipattī ti dasseti. Dvāraŋ pidahitvā sen' āsane nisinno hi bhikkhu āgantvā dvāre ṭhitam pi mātugāmaŋ yāva na passati tāv' assa ekaŋsen' eva na lobho uppajjati, na cittaŋ calati, dassane pana sati yeva tad ubhayam pi assa. Ten' āha *adassanaŋ Ānandā* ti.

Dassane Bhagavā sati kathan ti bhikkhaŋ gahetvā upagata-ṭṭhān' ādisu *dassane sati kathaŋ paṭipajjitabban* ti pucchati. Atha Bhagavā: Yasmā khaggaŋ gahetvā "sace mayā saddhiŋ ālapasi, etth' eva te sīsaŋ pātemī" ti, ṭhita-purisena vā; "sace mayā saddhiŋ ālapasi etth' eva te paṭapaṭāpetvā[1] khādāmī"

[1] BC ācikkhissāmi.

ti,[1] ṭhita-yakkhiniyā vā ālapituŋ varaŋ; ekass' eva hi attabhāvassa tappaccayā vināso hoti na apāyesu aparicchinna-dukkh' ânubhavanaŋ, mātugāmena pana ālāpe sati vissāso hoti, vissāse sati otāro hoti, otiṇṇa-citto sîla-vyasanaŋ patvā apāyapūrako hoti, tasmā *anālāpo* ti āha. Vuttam pi c' etaŋ:

Sallape asi-hatthena pisācenâpi sallape
Āsīvisam pi āsīde yena daṭṭho na jīvati.
Na tv' eva eko ekāya[2] mātugāmena sallape ti.

Ālapantena panā ti sace mātugāmo divasaŋ vā pucchati, sīlaŋ vā yācati, dhammaŋ vā sotu-kāmo hoti, pañhaŋ vā pucchati, tathārūpaŋ vā pan' assa pabbajitehi kammaŋ hoti, evarūpe kāle anālapantaŋ: 'Mūgo ayaŋ badhiro ayaŋ hutvā thaddha-mukho nisīdatī' ti vadanti, tasmā avassaŋ ālapitabbaŋ hoti.

Evaŋ *ālapantena pana kathaŋ paṭipajjitabban* ti pucchati. Atha Bhagavā: Etha tumhe bhikkhave mātu-mattīsu mātu-cittaŋ upaṭṭhapetha, bhagini-mattīsu bhagini-cittaŋ upaṭṭhapetha, dhītu-mattīsu dhītu-cittaŋ upaṭṭhapethā ti, imaŋ ovādaŋ sandhāya *sati Ānanda upaṭṭhapetabbā* ti āha.

10. *Avyāvaṭā* ti atanti-baddhā nirussukkā hotha. *Sadatthe ghaṭathā* ti uttamatthe arahatte ghaṭatha. *Anuyuñjathā* ti tad adhigamāya anuyogaŋ karotha. *Appamattā* ti tattha avippavuttha-sati-viriy' ātāpa-yogena *ātāpino* kāye ca jīvite ca nirapekkhatāya *pahitattā* pesita-cittā *viharatha*.

11. *Kathaŋ pana bhante* ti tehi khattiya-paṇḍit' ādīhi kathaŋ paṭipajjitabbaŋ? Addhā man te paṭipucchissanti: 'Katham bhante Ānanda Tathāgatassa sarīre paṭipajjitabban' ti, tesaŋ kathaŋ paṭivacanaŋ demī ti pucchati. *Ahatena vatthenā* ti navena kāsika-vatthena. *Vihatena kappāsenā* ti supoṭhitena kappāsena. Kāsika-vatthaŋ hi sukhumattā telaŋ na gaṇhāti, tasmā *vihatena kappāsenā* ti āha. *Āyasāyā* ti sovaṇṇāya, suvaṇṇaŋ hi idha āyasan ti adhippetaŋ.

Rājā cakkavattī ti ettha kasmā Bhagavā agāra-majjhe vasitvā kālaŋ-katassa rañño thūpa-karaṇaŋ anujānāti na sīlavato puthujjana-bhikkhussā ti? Acchariyattā puthuj-

---

[1] B murumurāpetvā khādissāmi. [2] B ekena.

jana-bhikkhūnaŋ hi thūpe anuññāyamāne Tambapaṇṇi-dīpe tāva thūpānaŋ okāso va na bhaveyya, tathā aññesu ṭhānesu. Tasmā 'anacchariyā te bhavissantī' ti nānujānāti. Rājā eko va nibbattati ten' assa thūpo acchariyo hoti. Puthujjana-sīlavato pana parinibbuta-bhikkhuno viya mahantam pi sakkāraŋ kātum pi vaṭṭati yeva.

13. *Vihāran* ti idha Maṇḍala-mālo vihāro ti adhippeto. Taŋ *pavisitvā*. *Kapi-sīsakan* ti dvāra-bāha-koṭiyaŋ ṭhitaŋ aggaḷa-rukkhaŋ. *Rodamāno aṭṭhāsī* ti. So kir' āyasmā cintesi: 'Sattharā mama saŋvega-janakaŋ vasana-ṭhānaŋ kathitaŋ, cetiya-cārikāya sâtthaka-bhāvo kathito, mātugāme paṭipajjitabba-pañho vissajjito, attano sarīre paṭipatti akkhātā, cattāro ṭhūpârahā kathitā, dhuvaŋ ajja Bhagavā parinibbāyissatī' ti. Tass' evaŋ cintayato balava-domanassaŋ uppajji. Ath' assa etad ahosi: 'Bhagavato santike rodanaŋ nāma aphāsukaŋ, ekam-antaŋ gantvā soka-tanukaŋ karissāmī ti. So tathā akāsi. Tena vuttaŋ *rodamāno aṭṭhāsī* ti.

Ahañ ca vat' amhī ti ahañ ca vata amhi, ahaŋ vat' amhī ti pi pāṭho.

Yo mama anukampako ti yo maŋ anukampati anusāsati. 'Sve dāni paṭṭhāya kassa mukkha-dhovanaŋ dassāmi? Kassa pāde dhovissāmi? Kassa sen' āsanaŋ paṭijaggissāmi? Kassa patta-cīvaraŋ gahetvā vicarissāmī?' ti bahuŋ vilapi.

Āmantesī ti bhikkhu-saṅghassa antare theraŋ adisvā āmantesi.

14. *Mettena kāya-kammenā* ti metta-citta-vasena pavattitena mukhadhovana-dān' ādinā kāya-kammena. *Hitenā* ti hita-vuddhiyā[1] katena. *Sukhenā* ti sukha-somanassa-vasena katena, na dukkhinā dummanena hutvā ti attho. *Advayenā* ti dve koṭṭhāse katvā akatena. Yathā hi eko sammukhā va karoti na parammukhā, eko parammukhā va karoti na sammukhā, evaŋ vibhāgaŋ akatvā katenā ti vuttaŋ hoti.

Appamāṇenā ti pamāṇa-virahitena. Cakkavāḷam pi hi atisambādhaŋ bhav' aggam pi atinīcaŋ, tayā kāya-kammam

---

[1] SS buddhiyā.

eva bahun ti dasseti. *Mettena vacī-kammenā* ti mettā-citta-vasena pavattitena mukkha-dhovana-kāl' ārocan' ādinā vacī-kammena ca. Api ca ovādaŋ sutvā: Sādhu bhante ti, vacanamattam pi mettaŋ vacī-kammam eva. *Mettena mano-kammenā* ti kālass' eva sarīra-paṭijagganaŋ katvā, vivitt' āsane nisīditvā: Satthā arogo hotu avyāpajjho sukhī ti, evaŋ pavattitena mano-kammena.

Kata-puñño 'sī ti kappa-sata-sahassaŋ abhinīhāra-sampanno 'sī ti dasseti; katā-puñño 'mhī ti va ettāvatā ca mā vissattho pamādaŋ āpajji. Atha kho *padhānam anuyuñja,* evaŋ hi anuyutto *khippaŋ hohisi anāsavo* Dhamma-saṅgīti-kāle arahattaŋ pāpuṇissasi, na hi mādisassa kata-pāricariyā nipphalā nāma hotī ti dasseti.

15. Evañ ca pana vatvā mahā-paṭhaviŋ pattharanto viya, ākāsaŋ vitthārento viya, cakkavāḷa-giriŋ uppādento viya, Sineruŋ ukkhipanto viya, Mahā-Jambuŋ khandhe gahetvā cālento viya āyasmato Ānandassa guṇa-kathaŋ ārabhanto *atha kho Bhagavā bhikkhū āmantesi.*

Tattha: Ye pi te bhikkhave etarahī ti, kasmā na vuttaŋ? Aññassa Buddhassa natthitāya. Eten' eva c' etaŋ veditabbaŋ yathā cakkavāḷ' antare pi añño Buddho n' atthī ti.

Paṇḍito ti vyatto. *Medhāvī* ti khandha-dhātu-āyatan' ādisu kusalo.

16. *Bhikkhu-parisā Ānandaŋ dassanāyā* ti ye Bhagavantaŋ passitu-kāmā theraŋ upasaṅkamanti. Ye ca: Āyasmā kir' Ānando samanta-pāsādiko abhirūpo dassanīyyo bahussuto saṅgha-sobhaṇo ti, therassa guṇe sutvā āgacchanti. Te sandhāya *bhikkhu-parisā Ānandaŋ dassanāya upasaŋkamantī* ti vuttaŋ. Esa nayo sabbattha. *Attamanā* ti: Savanena dassanaŋ sametī ti, saka-manā tuṭṭha-cittā. *Dhamman* ti: Kacci āvuso khamanīyaŋ, kacci yāpanīyaŋ, kacci yoniso-manasikārena kammaŋ karotha, ācariyûpajjhāya-vattaŋ pūrethā ti, evarūpaŋ paṭisanthāra-dhammaŋ. Tattha bhikkhunīsu: Kiŋ bhaginiyo aṭṭha garu-dhamme samādāya vattathā ti, idam pi nānā-karaṇaŋ hoti. Upāsakesu sāgataŋ: Upāsaka na te kiñci sīsaŋ vā aṅgaŋ vā rujjati? Arogā te putta-bhātaro? ti, na evaŋ paṭisanthāraŋ karoti; evaŋ pana karoti: Kathaŋ upāsakā tīṇi saraṇāni pañca sīlāni rakkhatha? Māsassa

aṭṭha uposathe karotha? Mātā-pitunnaŋ upaṭṭhāna-vattaŋ pūretha, dhammike samaṇa-brāhmaṇe paṭijaggathā? ti. Upāsikāsu pi es' eva nayo.

Idāni Ānanda-therassa cakkavattinā saddhiŋ upamaŋ karonto *cattāro 'me bhikkhave* ti ādim āha.

Tattha *khattiyā* ti abhisittā vā anabhisittā vā khattiya-jātikā. Te kira: Rājā cakkavatti nāma abhirūpo dassaniyo pāsādiko ākāsena vicaranto rajjam anusāsati dhammiko dhamma-rājā ti, tassa guṇa-kathaŋ sutvā: Savaṇena dassanam pi hi sametī ti, *attamanā honti.*

Bhāsatī ti: Kathaŋ tātā rāja-dhammaŋ pūretha, paveṇiŋ rakkhathā? ti, paṭisanthāraŋ karoti. Brāhmaṇesu pana: Kathaŋ ācariya-mante vācetha, kathaŋ antevāsikā mante gaṇhanti, dakkhiṇaŋ vā vatthāni vā kapilaŋ vā labhathā? ti, evaŋ paṭisanthāraŋ karoti. Gahapatīsu: kathaŋ tātā na vo rāja-kulato daṇḍena vā balinā vā pīḷā atthi? sammā devo dhāraŋ anupavecchati? sassāni sampajjantī? ti, evaŋ paṭisanthāraŋ karoti. Samaṇesu: Kathaŋ bhante kacci pabbajita-parikkhārā sulabhā, samaṇa-dhamme nappamajjathā? ti, evaŋ paṭisanthāraŋ karoti.

17. *Kuḍḍa-nagarake* ti nagara-paṭirūpake sambādhe khuddaka-nagarake. *Ujjaṅgala-nagarake* ti visama-nagarake. *Sākha-nagarake* ti yathā rukkhānaŋ sākhā nāma khuddakā honti, evam evaŋ aññesaŋ mahā-nagarānaŋ sākhā-sadisa-khuddaka-nagare.

Khattiya-mahāsālā ti khattiya-mahāsārā sāra-pattā mahā-khattiyā. Esa nayo sabbattha. Tesu khattiya-mahāsālā nāma yesaŋ koṭi-satam pi koṭi-sahassam pi dhanaŋ nikhanitvā ṭhapitaŋ, divasa-paribbayāya ekaŋ kahāpaṇa-sakaṭaŋ nigacchati, sāyaŋ dve pavisanti. Brāhmaṇa-mahāsālā nāma yesaŋ asītī-koṭi-dhanaŋ nihitaŋ hoti, divasa-paribbayo eko kahāpaṇa-tumbo nigacchati, sāyaŋ ekaŋ sakaṭaŋ pavisati. Gahapati-mahāsālā nāma yesaŋ cattārīsa-koṭi-dhanaŋ nihitaŋ hoti, divasa-paribbaya pañca kahāpaṇ' ammaṇāni nigacchanti sāyaṅ tumbo[1] pavisati.

Mā h' evaŋ Ānanda avacā ti Ānanda mā evaŋ avaca, na idaŋ

---

[1] BC kumbho.

kuḍḍa-nagarakan ti vattabbaŋ. 'Ahaŋ hi imass' eva nagarassa sampattiŋ kathetuŋ aneka-vāraŋ tiṭṭhaŋ nisīdaŋ mahantena ussāhena mahantena parikkamena idh' āgato' ti vatvā *Bhūta-pubban* ti ādim āha.

Subhikkhā ti khajja-bhojja-sampannā. *Hatthi-saddenā* ti ekasmiŋ hatthimhi saddaŋ karonte caturasīti hatthisahassāni saddaŋ karonti: iti *hatthi-saddena* avivittā hoti. Tathā *assa-saddena*.

Puññavantā pan' ettha sattā catu-sindhava-yuttehi rathehi aññamaññam anubandhamānā antara-vīthisu vicaranti: iti *ratha-saddena* avivittā hoti. Niccā-payojitān' eva pan' ettha bheri-ādīni turiyāni: iti bheri-sadd' ādīhi pi avivittā va hoti.

Tattha *samma-saddo* ti kaŋsa-tāḷa-saddo. *Pāṇi-tāḷa-saddo* ti pāṇi tāḷa-caturassa-ammaṇa-tāḷa-saddo, kuṭa-bheri-saddo ti pi[1] vadanti. *Asnātha pivatha khādathā* ti ayaŋ pan' ettha saṅkhepo: bhuñjatha bho ti, Iminā dasamena saddena avivittā hoti anupacchinna-saddā.

Yathā pana aññesu nagaresu: kacavaraŋ chaḍḍetha, kuddālaŋ gaṇhatha, pacchiŋ gaṇhatha, pavāsaŋ gamissāma, taṇḍula-puṭaŋ gaṇhatha, bhatta-puṭaŋ gaṇhatha, phalakâvudhāni sajjāni karothā ti, evarūpā saddā honti, na idha evaŋ ahosī ti dasseti.

Dasamena saddenā ti ca vatvā: Kusāvatī Ānanda rājadhānī sattahi pākārehi parikkhittā ahosī ti, sabbaŋ Mahāsudassana-suttaŋ niṭṭhāpetvā *Gaccha tvaŋ Ānandā* ti ādim āha.

19. Tattha *abhikkamathā* ti abhimukhā va gamatha āgacchathā ti attho. Kim pana te ca Bhagavato āgata-bhāvaŋ na jānantī ti? Jānanti. Buddhānaŋ gata-ṭṭhāne nāma mahantaŋ kolāhalaŋ hoti, kenaci pana karaṇīyena nisinnattā na āgatā, te āgantvā bhikkhu-saṅghassa ṭhāna-nisajj' okāsaŋ saŋvidahitvā dassantī ti. Tesaŋ santike avelāyam pi Bhagavā pesesi.

Amhākañ ca no ti ettha no-kāro nipātamattaŋ.

21. *Aghāvino* ti uppanna-dukkhā. *Dummanā* ti anattamanā.

Ceto-dukkha-samappitā ti domanassa-samappitā.

22. Ekena *kula-parivattaso kula-parivattaso ṭhapetvā* ti

ekeka-kula-parivattaŋ kula-saṅkhepaŋ vīthi-sabhāgena c' eva racchā-sabhāgena ca visuŋ visuŋ ṭhapetvā.

23. *Subhaddo nāma paribbājako* ti udicca-brāhmaṇa-mahāsāla-kulā pabbajito channa-paribbājako. *Kaṅkhā-dhammo* ti vimati-dhammo. Kasmā pan' assa ajja evaŋ ahosī ti? Tathāvidha-upanissayattā.

Pubbe kira puñña-karaṇa-kāle dve bhātaro ahesuŋ. Te ekato va sassaŋ akaŋsu. Tattha jeṭṭhassa: Ekasmiŋ sasse nava-vāre agga-sassa-dānaŋ mayā dātabbaŋ ti, ahosi. So vappa-kāle bīj' aggaŋ nāma datvā gabbha-kāle kaniṭṭhena saddhiŋ mantesi. Kaniṭṭho gabbha-kāle gabbhaŋ phāḷetvā 'dassāmī ti'; 'taruṇa-sassaŋ nāsetu-kāmo 'sī' ti āha. Jeṭṭho kaniṭṭhassa ananuvattana-bhāvaŋ ñatvā khettaŋ vibhajitvā, attano koṭṭhāsato gabbhaŋ phāletvā, khīraŋ nīharitvā sappi-phāṇitena yojetvā adāsi, puthukā kāretvā adāsi, lāyane[1] lāyan' aggaŋ veṇi-karaṇe veṇaggaŋ, kalāp' ādīsu kalāp' aggaŋ khal' aggaŋ bhaṇḍ' aggaŋ koṭṭh' aggan ti, evaŋ eka-sasse nava-vāre agga-dānaŋ adāsi.* Kaniṭṭho pana uddharitvā adāsi. Tesu jeṭṭho Aññāta-koṇḍañña-thero jāto. Bhagavā: Kassa nu kho ahaŋ paṭhamaŋ dhammaŋ deseyyan ti, olokento: Aññāta-kondañño ekasmiŋ sasse nava agga-dānāni adāsi, imaŋ agga-dhammaŋ tassa desessāmī ti, sabba-paṭhamaŋ dhammaŋ desesi. So aṭṭhārasehi Brahma-koṭihi saddhiŋ sotâpatti-phale patiṭṭhāsi. Kaniṭṭho pana ohīyitvā dānassa dinnatāya parinibbāna-kāle evaŋ cintetvā Satthāraŋ daṭṭhu-kāmo ahosi.

24. *Mā Bhagavantaŋ viheṭhesī* ti. Thero kira: Ete añña-titthiyā nāma attano gahaṇam eva gaṇhanti. Tassa vissajjan' atthāya Bhagavato bahuŋ bhāsamānassa kāya-vācā pi vihesā bhavissati, pakatiyā pi ca kilanto yeva Bhagavā ti, maññamāno evam āha.

Paribbājako: Na me ayaŋ bhikkhu okāsaŋ karoti[2] atthikena pana anuvattitvā kāretabbo ti, theraŋ anuvattento dutiyaŋ pi tatiyam pi āha.

---

* This story also at DhA I. 98; cf. also SnA 270.

---

[1] SS dāyana; DhA also gives vv. ll. lāyana and dāyana.
[2] SS karesī ti.

25. *Assosi kho* ti sāṇi-dvāre ṭhitassa bhāsato pakati-soten' eva assosi, sutvā ca pana Subhaddass' eva atthāya mahatā ussāhena āgatattā *Alaŋ Ānandā* ti ādim āha.

Tattha *alan* ti paṭikkhep' atthe nipāto. *Aññâpekho vā* ti ñatu-kāmo va hutvā.

26. *Abbhaññaŋsū* ti yathā nesaŋ paṭiññā tath' eva jāniŋsū ti. Idaŋ vuttaŋ hoti: Sace nesaŋ sā paṭiññā niyyānikā sabbe abbhaññaŋsu no ce na abbhaññaŋsu, tasmā: Kiŋ tesaŋ paṭiññā niyyānikā na niyyānikā ti, ayam etassa pañhassa attho. Atha Bhagavā tesaŋ aniyyānika-bhāva-kathanena abhāvato c' eva okāsâbhāvato ca *alan* ti paṭikkhipitvā dhammam eva desesi. 'Paṭhama-yāmasmiŋ hi Mallānaŋ dhammaŋ desetvā, majjhima-yāme Subhaddassa, pacchima-yāme saṅghaŋ[1] ovaditvā, balava-paccūse parinibbāyissām' icc eva Bhagavā āgato.

27. *Samaṇo pi tattha na upalabbhatī* ti paṭhamo sot' āpanna-samaṇo pi tattha n' atthi, dutiyo sakadāgāmi tatiyo anāgāmi catuttho arahatta-samaṇo pi tattha n' atthī ti attho.

Imasmiŋ kho ti purima-desanāya aniyamato vatvā, idāni attano sāsanaŋ niyamento āha.

Suññā para-ppavādā samaṇehī ti catunnaŋ maggānaŋ atthāya āraddha-vipassakehi catuhi, maggaṭṭhehi catuhi, phalaṭṭhehi catuhī ti: dvādasahi pi samaṇehi suññā para-ppavādā tucchā rittakā.

Ime ca Subhaddā ti ime dvādasa bhikkhū.

Sammā vihareyyun ti. Ettha sot' āpanno attanā adhigata-ṭṭhānaŋ aññassa kathetvā, taŋ sot' āpannaŋ karonto, sammā viharati nāma. Esa nayo sakadāgāmi-ādisu. Sot' āpatti-maggaṭṭho aññam pi sot' āpatti-maggaṭṭhaŋ karonto sammā viharati nāma. Esa nayo sesa-maggaṭṭhesu. Sot' āpatti-magg' atthāya āraddha-vipassako attano paguṇa-kammaṭṭhā-naŋ kathetvā aññam pi sot' āpatti-magg' atthāya āraddha-vipassakaŋ karonto sammā viharati nāma. Esa nayo sesa-magg' atthāya āraddha-vipassakesu. Idaŋ sandhāy' āha *sammā vihareyyun* ti.

Asuñño loko arahantehi assā ti naḷa-vana-sara-vanaŋ viya

---

[1] BC bhikkhu°.

nirantaro assa. *Ekūnatiṇso vayasā* ti vayena ek' ūnatiŋsa-vasso hutvā. *Yaŋ pabbajin* ti ettha *yan* ti nipātamattaŋ. *Kiŋ-kusalânuesī* ti kaŋ kusalan ti anu-esanto pariyesanto. Tattha: Kiŋ kusalan ti, sabbaññuta-ñaṇaŋ adhippetaŋ, taŋ gavesanto ti attho.

Yato ahan ti yato paṭṭhāya ahaŋ pabbajito etth' antare *samādhikāni paññāsa-vassāni* hontī ti dasseti. *Ñāyassa*[1] *dhammassā* ti ariya-magga-dhammassa. *Padesavattī* ti padesa-vipassanāmatte pavattanto. *Ito bahiddhā* ti mama sāsanato bahiddhā.

Samaṇo pi n' atthī ti padesa-vatti-vipassako pi n' atthi, paṭhama-samaṇo sot' āpanno pi n' atthī ti vuttaŋ hoti.

30. *Ye etthā* ti ye ettha tumhe sāsane *Satthārā sammukhā antevāsi-abhisekena abhisittā*, tesaŋ vo sulābhā tesaŋ vo *suladdhan* ti. Bāhira-samaye kira yaŋ antevāsikaŋ ācariyo: 'Imaŋ pabbājehi, imaŋ ovada imam anusāsā' ti vadati, so tena attano ṭhāne ṭhapito hoti. Tasmā tassa: Imaŋ pabbājehi imaŋ ovada imam anusāsā ti, ime lābhā honti. Theram pi Subhaddo tam eva bāhira-samayaŋ gahetvā evam āha.

Alattha kho ti kathaŋ alattha ? Thero kira taŋ ekam-antaŋ netvā udaka-tumbato pānīyena sīsaŋ temetvā taca-pañcakaŋ kammaṭṭhānam kathetvā, kesa-massuŋ ohāretvā kāsāyāni vatthāni acchādetvā saraṇāni datvā Bhagavato santikaŋ ānesi. Bhagavā upasampādetvā kammaṭṭhānam ācikkhi. So taŋ gahetvā uyyānassa ekam ante caṅkamaŋ adiṭṭhāya ghaṭento vāyamanto Māraŋ nisedhento saha-paṭisambhidāhi arahattaŋ patvā āgamma Bhagavantaŋ vanditvā nisīdi. Taŋ sandhāya *acirûpasampanno kho panā* ti ādi vuttaŋ.

So ca Bhagavato pacchimo sakkhi-sāvako ahosī ti saṅgītikārānaŋ vacanaŋ. Tattha yo Bhagavati dharamāne pabbajitvā aparabhāge upasampadaŋ labhitvā, kammaṭṭhānaŋ gahetvā, arahattaŋ pāpuṇāti. Upasampadam pi ca dharamāne yeva labhati, aparabhāge kammaṭṭhānaŋ gahetvā arahattaŋ pāpuṇāti. Kammaṭṭhānam pi vā dharamāne yeva gahetvā apara-bhāge arahattam eva pāpuṇāti. Sabbo pi so pacchimo sakkhi-sāvako. Ayam pana dharamāne yeva Bha-

---

[1] SS ñāṇassa.

gavati pabbajito ca upasampanno ca kammaṭṭhānañ ca gahetvā arahattaŋ patto ti.

Pañcama-bhāṇavāra-vaṇṇanā niṭṭhitā.

6. 1. Idāni bhikkhu-saṅghassa ovādaŋ ārabhi. Taŋ dassetuŋ *atha kho Bhagavā* ti ādi vuttaŋ.

Desito paññatto ti Dhammo pi desito c' eva paññatto ca, Vinayo pi desito c' eva paññatto ca, paññatto nāma ṭhapito paṭhapito ti attho. *So vo mam' accayenā* ti, so Dhamma-Vinayo tumhākaŋ mama accayena Satthā. 'Mayā hi vo ṭhiten' eva: Idaŋ lahukaŋ idaŋ garukaŋ, idaŋ satekicchaŋ idaŋ atekicchaŋ, idaŋ loka-vajjaŋ idaŋ paññatti-vajjaŋ, ayaŋ āpatti puggalassa santike vuṭṭhāti, ayaŋ āpatti gaṇassa ayaŋ saṅghassa santike vuṭṭhātī ti satt' āpatti-kkhandha-vasena otiṇṇe vatthusmiŋ sakhandhaka-Parivāro ubhato Vibhaṅgo mayā Vinayo nāma desito, taŋ sakalam pi Vinaya-piṭakaŋ mayi parinibbute tumhākaŋ Satthu-kiccaŋ sādhessati. Ṭhiten' eva ca mayā ime cattāro satipaṭṭhānā cattāro sammappadhānā cattāro iddhipādā pañc' indriyāni pañca balāni satta bojjhaṅgā ariyo aṭṭhaṅgiko maggo ti: Tena ten' ākārena ime dhamme vibhajitvā vibhajitvā Suttanta-piṭakaŋ desitaŋ, taŋ sakalam pi Suttanta-piṭakaŋ mayi parinibbute tumhākaŋ Satthu-kiccaŋ sādhessati. Ṭhiten' eva mayā ime pañca kkhandhā dvādas' āyatanāni aṭṭhārasa dhātuyo cattāri saccāni dvāvīsati indriyāni nava hetū cattāro āhārā satta phassā satta vedanā satta saññā satta cetanā satta cittāni. Tatrâpi ettaka dhammā kamâvacarā ettakā[1] rūpâvacarā[1] ettākā arūpâvacarā ettakā pariyāpannā ettakā apariyāpannā ettakā lokikā ettakā lokuttarā ti: ime dhamme vibhajitvā vibhajitvā catu-vīsati samanta-paṭṭhānaŋ ananta-naya-mahā-paṭṭhāna-patimaṇḍitam Abhidhamma-piṭakaŋ desitaŋ, taŋ sakalam pi Abhidhamma-piṭakaŋ mayi parinibbute tumhākaŋ Satthu-kiccaŋ sādhessati. Iti sabbam p' etaŋ abhisambodhito yāva parinibbānā panca-cattāḷisa vassāni bhāsitaŋ lapitaŋ, tiṇi Piṭakāni pañca Nikāyā[2] nav' aṅgāni[3] caturāsīti dhamma-kkhandha-sahassānī ti: evaŋ mahā-ppabhedaŋ hoti.

---

[1] SS omit. [2] SS nikāyāni. [3] SS °aṅgā.

Iti imāni caturāsīti dhamma-kkhandha-sahassāni tiṭṭhanti. Ahaŋ eko va parinibbāyāmi, ahañ ca pan' idāni eko va ovadāmi anusāsāmi. Mayi parinibbute imāni caturāsīti Buddha[1]-sahassāni tumhe ovadissanti anusāsissanti. Evaŋ Bhagavā bahūni kāraṇāni dassento *so vo mam' accayena Satthā* ti ovaditvā, puna anāgate cārittaŋ dassento *yathā kho panā* ti ādim āha.

2. Tattha *samudācarantī* ti kathenti voharanti *nāmena vā gottena vā* ti: Navako ti, avatvā: Tissa Nāgā ti: evaŋ-nāmena vā; Kassapa Gotamā ti: evaŋ gottena vā; āvuso Tissa āvuso Kassapā ti: evaŋ āvusa-vādena vā samudācāritabbo; bhante ti vā āyasmā ti vā ti: bhante Tissa, āyasmā Tissā ti: evaŋ samudācaritabbo ti.

3. *Samūhanatū*[2] ti ākaṅkhamāno samūhanatu, yadi icchati samūhaneyyā ti attho. Kasmā pana samūhanathā ti ekaŋsen' eva avatvā vikappa-vacanen' eva ṭhapesī? ti. Mahā-kassapassa ca balaŋ diṭṭhattā. Passati hi Bhagavā: 'samūhanathā' ti vutte pi saṅgīti-kāle Kassapo na samūhanissatī ti, tasmā vikappen' eva ṭhapesi. Tattha ekacce therā evaŋ āhaŋsu: 'Cattāri Pārājikāni ṭhapetvā avasesāni khuddânukhuddakānī' ti ādinā nayena pañca-satika-saṅgītiyaŋ khuddânukhuddakā āgatā va. Vinicchayo p' ettha Samanta-ppāsādikāya Vinay' aṭṭhakathāyaŋ vutto. Keci pan' āhu: 'Bhante Nāgasena katamaŋ khuddakaŋ katamaŋ anukhuddakan' ti: Milinda-raññā pucchito: 'Dukaṭaŋ Mahā-rāja pi khuddakaŋ dubbhāsitaŋ anukhuddakan' ti vuttattā* Nāgasena-tthero khuddânukhuddakaŋ jānāti. Mahākassapo thero pana taŋ ajānanto: 'Suṇātu me āvuso saṅgho! Sant' amhākaŋ sikkhāpadāni gihi-gatāni, gihī pi no jānanti: Idaŋ vo samaṇānaŋ Sakya-puttiyānaŋ kappati, idaŋ vo na kappatī ti. Sace mayaŋ khuddânukhuddakāni sikkhāpadāni samūhanissāma, bhavissanti vattāro: 'dhūma-kālikaŋ samaṇena Gotamena sāvakānaŋ sikkhāpadaŋ paññattaŋ. Yāva nesaŋ Satthā aṭṭhāsi, tāv' ime sikkhāpadesu sikkhiŋsu, yadā imesaŋ Satthā parinibbuto, na dān' imesu sikkhāpadesu sikkhantī' ti. Yadi

* Miln 143.

[1] B dhammakkhandha°.

[2] DT samūhantu.

Saṅghassa patta-kallaŋ Saṅgho appaññattaṅ na[1] paññāpeyya [1] paññattaŋ[1] na samucchindeyya, yathā paññattesu sikkhāpadesu samādāya vatteyya. Esā ñattī' ti kammavācaŋ sāvesī* ti. Na taŋ evaŋ gahetabbaŋ. Nāgasena-thero hi: Paravādino okāso mā 'hosī ti, evam āha. Mahākassapatthero: Khuddânukhuddak' âpattiŋ na samūhanissāmī ti, kamma-vācaŋ sāvesi.

4. *Brahmadaṇḍa*-kathā pi saŋgītiyaŋ āgatattā Samantappāsādikāya vinicchitā.

5. *Kaṅkhā* ti dveḷhakaŋ. *Vimatī* ti vinicchituŋ asamatthatā: 'Buddho nu kho na Buddho nu kho, Dhammo nu kho . . . pe . . . Saŋgho nu kho . . . pe . . ., maggo nu kho na maggo nu kho, paṭipadā nu kho na paṭipadā nu kho ti, yassa saŋsayo uppajjeyya, taŋ vo vadāmi *pucchatha bhikkhave* ti ayaŋ ettha saṅkhep' attho.

Satthu-gāravenā ti na puccheyyathā ti: Mayaŋ Satthu santike pabbajit' amha, cattāro paccayā pi no Satthu-santakā va, te mayaŋ ettakaŋ kālaŋ kaṅkhaŋ akatvā na arahāma ajja pacchima-kāle kaṅkhaŋ kātun ti, sace evaŋ Satthu-gāravena na pucchatha. *Sahāyako pi bhikkhave sahāyakassa ārocetū* ti: Tumhākaŋ yo yassa bhikkhuno sandiṭṭho sambhatto, so tassa ārocetu, ahaŋ eka-bhikkhussa kathessāmi. Tassa kathaŋ sutvā sabbe nikkaṅkhā bhavathā ti dasseti.

6. *Evaŋ-pasanno* ti evaŋ saddahāmi ahan ti attho.

Ñāṇam evā ti nikkaṅkhabhāva-paccakkhakāraṇa-ñāṇaŋ yeva ettha Tathāgatassa na saddhāmattan ti attho.

Imesaŋ hi Ānandā ti imesaŋ anto sāṇiyā-nisinnānaŋ *pañcannaŋ bhikkhu-satānaŋ*.

Yo pacchimako ti yo guṇa-vasena pacchimako. Ānandatheraŋ yeva sandhāy' āha.

7. *Appamādena sampādethā* ti sati-avippavāsena sabbakiccāni sampadeyatha. Iti Bhagavā parinibbāna-mañce nipanno pañca-cattārīsa vassāni dinnaŋ ovādaŋ sabbaŋ ekasmiŋ appamādapade yeva pakkhipitvā adāsi.

Ayaŋ Tathāgatassa pacchimā vācā ti. Idaŋ pana saŋgīti-

* Vin ii. 288.

[1] SS omit.

kārānaŋ vacanaŋ, ito paraŋ yaŋ parinibbāna-parikammaŋ katvā Bhagavā parinibbuto. Taŋ dassetuŋ *atha kho Bhagavā paṭhamajjhānan* ti ādi vuttaŋ.

8. Tattha *parinibbuto bhante* ti nirodhaŋ samāpannassa Bhagavato assāsa-passāsānaŋ abhāvaŋ disvā pucchi.

Na avuso ti: kathaŋ jānāti? Thero kira Satthārā saddhiŋ yeva taŋ taŋ samāpattiŋ samāpajjanto yāva n' evasaññā-nâsaññ' āyatanā vuṭṭhānaŋ tāva gantvā: Idāni Bhagavā nirodhaŋ samāpanno anto-nirodho ca kāla-kiriyā nāma n' atthī ti, jāni.

9. *Atha kho Bhagavā saññā-vedayita-nirodha-samāpattiyā vuṭṭhahitvā n' evasaññā-nâsaññ' āyatanaŋ samāpajji . . . pe . . . tatiya-jjhānā vuṭṭhahitvā catuttha-jjhānaŋ samāpajjī* ti, ettha Bhagavā catu-vīsatiyā ṭhānesu paṭhama-jjhānaŋ samāpajji, terasasu ṭhānesu dutiya-jjhānaŋ, tathā tatiyaŋ, paṇṇarasasu ṭhānesu catuttha-jjhānaŋ samāpajji. Kathaŋ? Dasasu asubhesu dvattiŋs' ākāre aṭṭhasu kasiṇesu mettā-karuṇā-muditāsu ānāpāne paricched' ākāse ti: imesu tāva catu-vīsatiyā ṭhānesu paṭhama-jjhānaŋ samāpajji, ṭhapetvā pana dvattiŋs' ākārañ ca dasa ca asubhāni sesesu terasasu dutiya-jjhānaŋ, tesu yeva ca tatiya-jjhānaŋ samāpajji, aṭṭhasu pana kasiṇesu upekkhā-brahma-vihāre ānāpāne paricched' ākāse catusu āruppesū ti: imesu paṇṇarasasu ṭhānesu catuttha-jjhānaŋ samāpajji. Ayam pi ca saṅkhepa-kathā va.

Nibbāna-puraŋ pavisanto pana Bhagavā dhamma-sāmi sabbā pi catu-visati-koṭi-sata-sahassa-saṅkhātā samāpattiyo pavisitvā videsa-gacchanto ñāti-janaŋ āliṅgitiā viya sabbaŋ samāpatti-sukhaŋ anuvibhavitvā paviṭṭho.

Catuttha-jjhānā vuṭṭhahitvā samanantarā Bhagavā parinibbāyī ti ettha jhāna-samanantaraŋ paccavekkhanā-samanantaran ti dve samanantarāni. Tattha 'catuttha-jjhānā vuṭṭhāya bhav' aṅgaŋ otiṇṇassa tatth' eva parinibbānaŋ jhāna-samanantaraŋ nāma, jhānā vuṭṭhahitvā puna jhān' aṅgāni paccavekkhitvā bhav' aṅgaŋ otiṇṇassa tatth' eva parinibbānaŋ paccavekkhana-samanantaraŋ nāma. Imāni dve pi samanantarān' eva. Bhagavā pana jhānaŋ samāpajjitvā, jhānā vuṭṭhāya, jhān' aṅgāni paccavekkhitvā bhav' aṅga-cittena avyākatena dukkha-saccena parinibbāyi.

Ye hi keci Buddhā vā Pacceka-buddhā vā ariya-sāvakā vā antamaso kuttha-kipillikaŋ upādāya sabbe bhav' aṅga-citten' eva avyākatena dukkha-saccena kālaŋ karontī ti.

10. *Mahā-bhūmi-cāl' ādīni* vutta-nayen' eva. *Bhūtā* ti sattā. *Appaṭipuggalo* ti paṭibhāga-puggala-viharato. *Bala-ppatto* ti dasavidha-ñāṇa-balappatto. *Uppāda-vaya-dhammino* ti uppāda-vaya-sabhāvā.

Tesaŋ vūpasamo ti tesaŋ saṅkhārānaŋ vūpasamo asaṅkhātaŋ nibbānam eva *sukhan* ti attho. *Nâhu assāsā-passāso* ti na jāto assāsa-passāso. *Anejo* ti taṇhā-saṅkhātāya ejāya abhāvena anejo.

Santim ārabbhā ti anupādisesa-nibbānaŋ ārabbha paṭicca sandhāya.

Yaŋ kālaŋ akarī ti yo kālaŋ akari. Idaŋ vuttaŋ hoti: āvuso yo mama Satthā Buddha-muni: Santim gamissāmī ti, santim ārabbha kālam akari, tassa ṭhita-cittassa tadino idāni assāsa-passāso na jāto n' atthi na pavattatī ti.

Asallīnenā ti alīnena asaṅkucitena suci-kasiṇen eva cittena.

Vedanaŋ ajjhavāsayī ti vedanaŋ adhivāsesi, na vedanânuvattī hutvā ito c' ito ca samparivatti.

Vimokho ti kenaci dhammena anāvaraṇa-vimokho sabbaso apaññatti-bhāvūpagamo pajjota-nibbāna-sadiso jāto ti.

Tadā 'sī ti saha-parinibbānā mahā-bhūmicālo ti evaŋ heṭṭhā vutta-bhūmi-cālam eva sandhāy' āha. Tam hi *lomahaŋsanañ* ca *bhiŋsanakañ* ca āsi *Sabb' ākāra-varûpete* ti sabba-vara-kāraṇûpete.

Avīta-rāgā ti puthujjanā c' eva so' āpannā sakad-āgāmino ca, tesaŋ hi domanassaŋ apahīnaŋ. Tasmā te pi *bāhā paggayha kandanti* ubho hatthe sīse ṭhapetvā rodantī ti. Sabbaŋ purima-nayen' eva veditabbaŋ.

Ujjhāyantī ti: 'Ayyā attanā pi adhivāsetuŋ na sakkonti, sesaŋ janaŋ kathaŋ samassāsessantī' ti vadantiyo ujjhāyanti.

11. *Kathaŋ-bhūtā pana bhante āyasmā Anuruddho sallakkhetī* ti devatā bhante kathaŋ āyasmā Anuruddho sallakkheti. Kiŋ tā Satthu parinibbānaŋ *adhivāsentī* ti?

Atha tāsaŋ pavatti-dassan' atthaŋ thero *sant' āvuso* ti ādim āha. Taŋ tattha vutt' attham eva.

12. *Rattâvasesan* ti balava-paccūse parinibbutattā rattiyā avasesaŋ culla-kaṇḍānaŋ.

Dhammiyā kathāyā ti aññā pāṭiyekkā dhamma-kathā nāma: N' atthi āvuso sadevake nāma loke appaṭipuggalassa Satthuno ayaŋ maccu-rājā na lajjī, kim-aṅgaŋ pana lokiya-mahājanassa lajjissatī ti, evarūpāya pana maraṇa-patisaŋyuttāya kathāya vītināmesuŋ. Tesaŋ hi taŋ kathaŋ kathentānaŋ muhutten' eva aruṇaŋ uggacchi.

Atha kho ti aruṇ' uggaŋ disvā va thero theraŋ etad avoca. *Ten' eva karaṇīyenā* ti: Kīdisena nu kho parinibbāna-ṭṭhāne mālā-gandh' ādi-sakkārena bhavitabbaŋ? Kīdisena bhikkhu-saṅghassa nisajja-ṭṭhānena bhavitabbaŋ? Kīdisena khādaniyena bhojaniyena bhavitabban? ti: evaŋ yaŋ Bhagavato parinibbuta-bhāvaŋ sutvā kattabbaŋ, ten' eva karaṇīyena.

13. *Sabbañ ca tāḷâvacaran* ti sabbaŋ turiya-bhaṇḍaŋ.

Sannipātethā ti bheriŋ carāpetvā samāharatha. Te tath' eva akaŋsu.

Maṇḍala-māle ti dussa-maṇḍala-māle. *Paṭiyādentā* ti sajjentā.

14. *Dakkhiṇena dakkhiṇan* ti nagarassa dakkhiṇa-disā-bhāgen' eva dakkhiṇa-disābhāgaŋ.

Bāhirena bāhiran ti anto-nagaraŋ apavesetvā bāhiren' eva nagarassa bāhira-passaŋ haritvā.

Dakkhiṇato nagarassā ti Anurādhapurassa dakkhiṇa-dvāra-sadise ṭhāne ṭhapetvā, sakkāra-sammānaŋ katvā, Jetavana-sadise ṭhāne *jhāpessāmā* ti attho.

Aṭṭha Malla-pāmokkhā ti majjhima-vayā thāma-sampannā aṭṭha Malla-rājāno. *Sīsaŋ nahātā* ti sīsaŋ dhovitvā nahātā. *Āyasmantaŋ Anuruddhan* ti thero va dibba-cakkhuko ti pākaṭo, tasmā te santesu pi aññesu mahā-theresu: Ayaŋ no pākaṭaŋ katvā kathessatī ti, theraŋ pucchiŋsu.

15. *Kathaŋ pana bhante devatānaŋ adhippāyo* ti: Bhante amhākaŋ tāva adhippāyaŋ jānāma, devatānaŋ kathaŋ adhippāyo? ti, pucchiŋsu. Thero paṭhamaŋ tesaŋ adhippāyaŋ dassento *tumhākaŋ kho* ti ādim āha.

Makuṭa-bandhanaŋ nāma Mallānaŋ cetiyan ti Malla-rājūnaŋ pasādhana-maṅgala-sālāya etaŋ nāmaŋ, cittakat' atthena pan' esā cetiyan ti vuccati.

16. *Yāva sandhi-samala-saṅkaṭīrā* ti ettha sandhi nāma ghara-sandhi, samalaŋ nāma gūtha-niddhamana-panāḷi, saṅkaṭīraŋ nāma saṅkāraṭṭhānam.

Dibbehi ca mānusakehi ca naccehī ti upari devatānaŋ naccāni honti heṭṭhā manussānaŋ. Esa nayo gīt' ādisu. Api ca devānaŋ antare manussā, manussānaŋ antare devatā ti evam pi sakkarontā pūjentā agamaŋsu.

Majjhena majjhaŋ-nagarassa haritvā ti. Evaŋ hariyamāne Bhagavato sarīre Bandhula-Malla-senāpati-bhariyā Mallikā nāma: Bhagavato sarīraŋ āharantī ti, sutvā attano sāmikassa kāla-kiriyato paṭṭhāya aparibhuñjitvā ṭhapitaŋ Visākhāya pasādhana-sadisaŋ mahālatā-pasādhanaŋ nīharāpetvā: Iminā Satthāraŋ pūjessāmī ti, taŋ majjāpetvā gandh' odakena dhovitvā dvāre ṭhitā. Taŋ kira pasādhanaŋ tāsañ ca dvinnaŋ itthīnaŋ Devadāniya-corassa ca gehe ti tīsu yeva ṭhānesu ahosi. Sā ca Satthu sarīre dvāraŋ sampatte: 'Otāretha tātā Satthu sarīran' ti vatvā, taŋ pasādhanaŋ Satthu sarīre paṭimuñci, taŋ sīsato paṭṭhāya paṭimukkaŋ yāva pāda-talā gataŋ, suvaṇṇa-vaṇṇaŋ Bhagavato sarīraŋ satta-ratana-mayena pāsādhanena pasādhitaŋ ativiya virocittha. Sā taŋ disvā pasannā patthanaŋ akāsi: 'Bhagavā yāva vaṭṭe saŋsarissāmi[1] tāva me paṭiyekkaŋ pasādhana-kiccaŋ mā hotu, nicca-paṭimukka-pasādhana-sadisam eva sarīraŋ hotū' ti. Athā Bhagavantaŋ ukkhipitvā *puratthimena dvārena* nīharitvā puratthimena *nagarassa Makuṭa-bandhanaŋ Mallānaŋ cetiyaŋ, ettha Bhagavato sarīraŋ nikkhipiŋsu.*

19. *Pāvāya Kusināran*[2] ti Pāvāya nagare piṇḍāya caritvā: Kusināraŋ gamissāmī ti, addhāna-magga-paṭipanno hoti.

Rukkha-mūle nisīdī ti ettha kasmā: Divā-vihāran ti, na vuttaŋ ? Divā-vihār' atthāya anisinnattā. Therassa hi parivārā bhikkhū sabbe sukha-saŋvaḍḍhitā mahā-puññā. Te majjhantika-samaye tatta-pāsāṇa-sadisāya bhūmiyā padasā gacchantā kilamiŋsu. Thero te disvā: Bhikkhū kilamanti gantabbaṭṭhānañ ca dūraŋ, thokaŋ vissamitvā darathaŋ paṭippassambhetvā sāyaṇha-samaye Kusināraŋ gantvā Dasabalam passissāmī ti, *maggā-okkamma aññatarasmiŋ rukkha-*

---

[1] SS sandissāmi. [2] C Kusinārāyan.

mūle saṅghāṭiŋ paññāpetvā udaka-tumbato udakena hattha-pāde sītale katvā *nisīdi*. Parivārā bhikkhū pi 'ssa rukkha-mūle nisīditvā yoniso-manasikāre kammaṇ kurumānā tiṇṇaŋ ratanānaŋ vaṇṇaŋ bhaṇamānā nisīdiŋsu. Iti ātapa-vinodan' atthāya nisinnattā: Divā-vihāran ti, na vuttaŋ.

Mandārāva-pupphaŋ gahetvā ti mahā-pāti-ppamāṇaŋ pupphaŋ āgantuka-daṇḍake ṭhapetvā chattaŋ viya gahetvā.

Addasā kho ti āgacchantaŋ dūrato 'va addasa, disvā ca pana cintesi: 'Etaŋ ājīvikassa hatthe mandārava-pupphaŋ paññāyati, etañ ca na sabbadā manussa-pathe hoti, yadā pana koci iddhimā iddhiŋ vikubbati, tadā siyā, sabbaññu-Bodhisattassa ca mātu-kucchi-okkaman' ādisu hoti, na kho pan' ajja kenaci iddhi-vikubbanaŋ kataŋ, na me Satthā mātu-kucchiŋ okkamanto, na kucchito nikkhamanto, nâpi 'ssa ajjâbhisambodhiŋ, na dhamma-cakka-ppavattanaŋ, na yamaka-pāṭihāriyaŋ, na dev' orohanaŋ, na āyu-saṅkhār' ossajjanaŋ, mahallako pana me Satthā dhuvaŋ parinibbuto bhavissatī' ti. Tato: Pucchāmi nan ti, cittaŋ uppādetvā: Sace kho pana nisinnako va pucchissāmi Satthari agāravo kato bhavissatī ti, uṭṭhahitvā ṭhita-ṭṭhānato apakkamma Chaddanto nāga-rājā maṇivammaŋ viya Dasabala-dattiyaŋ megha-vaṇṇaŋ[1] paŋsu-kūlacīvaraŋ pārūpitvā dasa-nakha-samodhāna-samujjalaŋ añjaliŋ sirasmiŋ patiṭṭhāpetvā Satthari gatena gāravena ājivikassa abhimukho hutvā: *Ap' āvuso amhākaŋ Satthāraŋ jānāsī?* ti āha. Kim pana Satthu parinibbānaŋ jānanto pucchi, ajānanto ti? Āvajjana-paṭibaddhaŋ khīn' āsavānaŋ jānanam, anāvajjitattā pan' esa ajānanto pucchī ti eke. Thero samāpatti-bahulo ratti-ṭṭhāna-divā-ṭṭhāna-leṇa-maṇḍap' ādisu niccaŋ samāpatti-balen' eva yāpeti, kula-santikam pi gāmam pi pavisitvā dvāre samāpajjitvā samāpattito vuṭṭhāya bhikkhaŋ gaṇhāti. Thero kira: Iminā pacchimena attabhāvena mahā-janânuggahaŋ karissāmi, ye mayhaŋ bhikkhaŋ vā denti gandha-māl' ādīhi vā sakkāraŋ karonti, tesaŋ taŋ mahapphalaŋ hotū ti, evaŋ karoti. Tasmā samāpatti-bahulatāya na jānāti. Iti ajānanto va pucchī ti vadanti.

[1] B °cammaŋ.

Taŋ na gahetabbaŋ. Na h' ettha ajānana-kāraṇaŋ atthi. Abhilakkhitaŋ Satthu parinibbānaŋ ahosi dasa-sahassī-lokadhātu-kampan' ādīhi nimittehi. Therassa pana parisāya kehici bhikkhūhi Bhagavā diṭṭha-pubbo, kehici na diṭṭha-pubbo. Tattha yehi pi diṭṭha-pubbo te pi passitu-kāmā va; yehi pi adiṭṭha-pubbo, te pi passitu-kāmā va. Tattha yehi na diṭṭha-pubbo, te atidassana-kāmatāya gantvā: 'Kuhiŋ Bhagavā?' ti pucchantā: Parinibbuto ti, sutvā sandhāretuŋ na sakkhissanti, cīvaraŋ chaḍḍetvā pattaŋ chaḍḍetvā eka-vatthā vā dunnivatthā vā urāni paṭipiŋsantā parodissanti. Tattha manussā Mahākassapena saddhim āgatā paŋsu-kūlikā sayam pi itthiyo viya rodanti. Te: Kiŋ amhe samassāsentī[1] ti, mayhaŋ dosaŋ dassenti. Imam pana suññaŋ mahâraññaŋ, idha yathā tathā rodantesu doso n' atthi, purimataraŋ sutvā nāma soko pi tanuko hotī ti, bhikkhūnam sat' uppāda-lābh' atthaŋ[2] jānanto va pucchi.

Ajja sattāha-parinibbuto samaṇo Gotamo ti ajja samaṇo Gotamo sattāha-parinibbuto.

Tato me idan ti tato samaṇassa Gotamassa parinibbuta-ṭṭhānato.

20. *Subhaddo nāma buḍḍha*[3]*-pabbajito* ti Subhaddo ti tassa nāmaŋ. Vuḍḍha-kāle pana pabbajitattā vuḍḍha-pabbajito ti vuccati.

Kasmā pan' eso evam āha? Bhagavati āghātena. Ayaŋ kira Khandhake āgate Ātumā-vatthusmiŋ* nahāpita-pubbako vuḍḍha-pabbajito Bhagavati Kusinārato nikkhamitvā aḍḍha-teḷasehi bhikkhu-satehi saddhiŋ Ātumaŋ āgacchante: Bhagavā āgacchatī ti, sutvā: Āgata-kāle yāgu-dānaŋ karissāmī ti, sāmaṇera-bhūmiyaŋ ṭhite dve putte etad avoca: 'Bhagavā kira tātā Ātumaŋ āgacchati mahatā bhikkhu-saṅghena saddhiŋ aḍḍha-teḷasehi bhikkhu-satehi; gacchatha tumhe tātā khura-bhaṇḍaŋ ādāya nāḷiyā vā[4] pasibbakena[4] vā[4] anugharakaŋ āhiṇḍatha, loṇam pi telam pi taṇḍulam pi khā-

---

* Vin I. 249.

---

[1] BC samassāsessanti.
[2] B sat' uppādan' atthaŋ, C sat' uppādan' atthāya.
[3] BC vuḍḍha°, DT buḍḍha°. [4] CSS vāpakena.

daniyam pi saŋharatha, Bhagavato āgatassa yāgu-dānaŋ karissāmī' ti. Te tathā akaŋsu. Manussā te dārake mañjuke paṭibhāneyyake disvā kāretu-kāmā pi akāretu-kāmā pi kārenti yeva, kata-kāle ca: 'Kim ganhissatha tātā?' ti pucchanti. Te vadanti: 'Na amhākaŋ aññena kenaci attho, pitā pana no Bhagavato āgata-kāle yāgu-dānaŋ kātukāmo' ti.

Taŋ sutvā manussā aparigaṇetvā va yaŋ te sakkonti harituŋ sabbam denti, yam pi na sakkonti manussehi pesenti. Atha Bhagavati Ātumaŋ āgantvā bhusâgārakaŋ paviṭṭhe Subhaddo sāyanha-samayaŋ gāma-dvāraŋ gantvā manusso āmantesi:

'Upāsakā nâhaŋ tumhākaŋ santikā aññaŋ kiñci paccāsiŋsāmi, mayhaŋ dārakehi āgata[1]-kāle tel' ādīni yeva saṅghassa pahonti, hattha-kamma-mattam me dethā' ti. 'Karomā' ti. 'Idañ c' idañ ca gaṇhathā' ti, sabbûpakaraṇāni gāhāpetvā, vihāre uddhanāni kāretvā, ekaŋ kāḷakaŋ kāsāvaŋ nivāsetvā tādisam eva pārūpitvā: Idaŋ karotha, idam karothā ti, sabbaŋ rattiŋ vicārento, satasahassaŋ vissajjetvā, bhojja-yāguñ ca madhu-goḷakañ ca paṭiyādāpesi. Bhojja-yāgu nāma bhuñjitvā pātabba-yāgu. Tattha sappi-madhu-phāṇita-maccha-maŋsa-puppha-phala-ras' ādi yaŋ kiñci khādaniyaŋ nāma sabbaŋ pakkhipati.[2] Kīḷitukāmānaŋ sīsa-makkhaṇa-yoggā hoti sugandha-gandhā.

Atha Bhagavā kālass' eva sarīra-paṭijagganaŋ katvā bhikkhu-saṅgha-parivuto piṇḍāya carituŋ Ātumā-nagarâbhimukho pāyāsi. Tassa ārocesum: 'Bhagavā gāmaŋ piṇḍāya pavisati, tayā kassa yāgu paṭiyāditā?' ti. So yathā nivattha-pāruteh' eva tehi kāḷaka-kāsāvehi ekena hatthena dabbiñ ca kaṭacchuñ ca gahetvā Brahmā viya dakkhiṇaŋ jānu-maṇḍalaŋ bhūmiyaŋ patiṭṭhāpetvā vanditvā: 'Paṭigaṇhātu me bhante Bhagavā yāgun' ti āha. Tato jānantā pi Tathāgatā pucchantī ti: Khandhake āgatena nayena. Bhagavā pucchitvā ca sutvā ca taŋ vuḍḍha-pabbajitaŋ vigarahitvā tasmiŋ vatthusmiŋ: Akappiya-samādāna-sikkhāpadañ ca khura-bhaṇḍa-pariharaṇa-sikkhāpadañ cā ti, dve

---

[1] BC ābhata°.   [2] SS pavisati.

sikkhāpadāni paññāpetvā: 'Bhikkhave aneka-kappa-koṭiyo bhojanaŋ pariyesanteh' eva vītināmitā, idam pana tumhākaŋ akappiyam adhammena uppanna-bhojanaŋ, imaŋ paribhuttānaŋ anekāni attabhāva-sahassāni apāye yeva nibbattissanti, apetha, mā gaṇhathā' ti bhikkh' ācārâbhimukho agamāsi. Eka-bhikkhunā pi na kiñci gahitaŋ.

Subhaddo anattamano hutvā: Ayaŋ sabbaŋ jānāmī ti, āhiṇḍati: Sace na gahetu-kāmo pesetvā ārocetabbaŋ, ayaŋ pakk' āhāro nāma sabba-ciraŋ tiṭṭhanto sattāhamattaŋ tiṭṭheyya, idaŋ hi mama yāva-jīvaŋ pariyattaŋ, sabbaŋ tena nāsitaŋ, ahita-kāmo ayaŋ mayhan ti, Bhagavati āghātaŋ bandhitvā Dasabale dharante kiñci vattuŋ nâsakkhi. Evaŋ kir' assa ahosi: Ayaŋ uccā kulā pabbajito Mahāpuriso sace kiñci vakkhāmi mamaŋ yeva santajjessati, 'svâyaŋ ajja parinibbuto Bhagavā' ti, sutvā laddh' assāso viya haṭṭhatuṭṭho evam āha.

Thero taŋ sutvā hadaye pahāraŋ[1] viya matthake patitaŋ sukkhâsani viya maññi, dhamma-saŋvego c' assa uppajji: Sattāhamatta-parinibbuto Bhagavā, ajjâpi 'ssa suvaṇṇavaṇṇaŋ sarīraŋ dharati yeva, dukkhena Bhagavatā ārādhitasāsane nāma evaŋ lahuŋ mahantaŋ pāpa-kasaṭaŋ kaṇṭako uppanno. Alaŋ[2] kho pan' esa pāpo vaḍḍhamāno, añño va evarūpe sahāye labhitvā sāsanaŋ osakkāpetun ti.

Tato thero cintesi: 'Sace kho panâhaŋ imaŋ mahallakaŋ idh' eva pilotikaŋ nivāsetvā cārikāya okirāpetvā nīharāpessāmi, manussā: Samaṇassa Gotamassa sarīre dharamāne yeva sāvakā vivadantī ti, amhākaŋ dosaŋ dassenti, adhivāsemi tāva, Bhagavatā hi desita-dhammo asaṅgahita- puppha-rāsisadiso. Tattha yathā vātena pahaṭa-pupphāni yato vā tato vā gacchanti, evam evam evarūpānaŋ vasena gacchante gacchante kāle, Vinaye eka-dve sikkhāpadāni nassissanti, Sutte eka-dve pañha-vārā nassissanti, Abhidhamme eka-dve bhumm' antarāni nassissanti, evaŋ anukkamena mūle naṭṭhe pisāca-sadisā bhavissāma. Tasmā Dhamma-vinaya-saṅgahaŋ karissāmi, evaŋ sati daḷha-suttena saṅgahita-pupphāni viya ayam Dhamma-Vinayo niccalo bhavissati, etad atthaŋ hi

[1] BC pahāra-dānaŋ. [2] BC ayaŋ.

Bhagavā mayham tīṇi gāvutāni paccuggamanaŋ akāsi, tīhi ovādehi upasampadaŋ adāsi, kāyato cīvara-parivattanaŋ akāsi, ākāse pāṇiŋ cāletvā cand' opama-paṭipadaŋ kathento maŋ ñeva sakkhiŋ katvā kathesi, tikkhattuŋ sakala-sāsana-ratanaŋ paṭicchāpesi, mādise bhikkhumhi tiṭṭhamāne ayaŋ pāpo sāsane vaddhiŋ mā alattha. Yāva adhammo na dippati dhammo na paṭibāhiyyati, avinayo na dippati vinayo na paṭibāhiyyati, adhammavādino na balavanto honti, dhamma-vādino na dubbalā honti, avinaya-vādino na balavanto honti, vinaya-vādino na dubbalā honti, tāva Dhammañ ca vinayañ ca saṅgāyissāmi,* tato bhikkhū attano attano pahonakaŋ gahetvā kappiyâkappiyaŋ kathessanti. Athâyaŋ pāpo sayam eva niggahaŋ pāpuṇissati puna sīsam ukkhipituŋ na sakkhissati, sāsanaŋ iddhañ c' eva phītañ ca bhavissatī' ti. So: Evaŋ nāma mayhaŋ cittaŋ upannan ti, kassaci anārocetvā bhikkhu-saṅghaŋ samassāsesi.

Tena vuttaŋ *atha kho āyasmā Mahākassapo* . . . pe . . . *n' etam ṭhānaŋ vijjatī* ti.

21. *Citakan* ti visaŋ-ratana-satikaŋ candana-citakaŋ. *Ālimpessāmā* ti aggiŋ gāhāpessāma. *Na sakkonti ālimpetun* ti aṭṭha pi soḷasa pi dvattiŋsā pi janā ekato hutvā yamaka-ukkāyo gahetvā tālavaṇṭehi vījantā bhastāhi dhamantā tāni kāraṇāni karontā pi na sakkonti yeva aggiŋ gāhāpetuŋ.

Devatānaŋ adhippāyo ti Ettha tā kira devatā therassa upaṭṭhāka-devatā va. Asīti-mahāsāvakesu hi cittāni pasādetvā tesaŋ upaṭṭhākāni asīti-kula-sahassāni sagge nibbattāni. Tathā there cittaŋ pasādetvā sagge nibbatta-devatā tasmiŋ samāgame theraŋ na disvā: Kuhin nu kho amhākaŋ kulûpaga-thero ti, antarāmagga-paṭipannaŋ disvā: Amhākaŋ kulûpaga-therena avandite citako mā pajjalitthā ti, adhiṭṭhahiŋsu. Manussā taŋ disvā: Mahākassapo nāma kira bho pañcahi bhikkhusatehi saddhiŋ: 'Dasabalassa pāde vandissāmī' ti, āgacchati, tasmiŋ kira anāgate citako na pajjalati. Kīdiso bho so bhikkhu kāḷo odāto dīgho rasso: evarūpe nāma bho, bhikkhumhi ṭhite kiŋ Dasabalassa parinibbānaŋ nāmā ti,

* Cp. Vin II. 285; Smps I. 6.

keci gandha-māl' ādi-hatthā paṭipathaŋ gacchiŋsu, keci vīthiyo vicittā katvā āgamana-maggaŋ olokayamānā aṭṭhaŋsu.

22. *Atha kho āyasmā Mahākassapo yena Kusinārā . . . pe . . . sirasā vandi.* Thero kira *citakaŋ padakkhiṇaŋ katvā* āvajjento va sallakkhesi: Imasmiŋ ṭhāne pādā ti, tato pāda-samīpe ṭhatvā abhiññā-pādakaŋ catuttha-jjhānaŋ samāpajjitvā vuṭṭhāya ara[1]-sahassa-paṭimaṇḍita-cakka-lakkhaṇa paṭimanditā Dasabalassa pādā saddhiŋ kappāsa-paṭalehi dussa-yuga-satāni suvaṇṇa-vaṇṇa-doṇiŋ candana-citakañ ca dvedhā katvā: Mayhaŋ uttam' aṅge sirasmiŋ patiṭṭhahantū ti, adhiṭṭhāsi. Saha adhiṭṭhāna-cittena tāni dussa-yug' ādīni dvedhā katvā valāhak' antārā-puṇṇa-cando[2] viya pādā nikkhamiŋsu. Thero vikasita-ratta-paduma-sadise hatthe pasāretvā suvaṇṇa-vaṇṇa-satthu-pāde yāva gopphakā gāḷhaŋ[3] gahetvā attano sira-vare patiṭṭhāpesi. Tena vuttaŋ *pādato vivaritvā Bhagavato pāde sirasā vandī* ti.

Mahājano taŋ acchariyaŋ disvā eka-ppahāren' eva mahānādaŋ nadi, gandha-māl' ādīhi pūjetvā yathā-ruciŋ vandi. Evam pana therena ca mahājanena ca tehi ca pañcahi bhikkhusatehi vandita-matte puna adhiṭṭhānena kiccaŋ n' atthi. Pakati-adhiṭṭhāna-vasen' eva therassa hatthato muñcitvā alattaka-vaṇṇāni Bhagavato pāda-talāni candana-dāru-ādisu kiñci acāletvā va yathā-ṭṭhāne patiṭṭhahiŋsu, yathā-thiṭān' eva ahesuŋ. Bhagavato hi pādesu nikkhamantesu vā pavisantesu va kappāsa-aŋsu vā dasā-tantu[4] vā tela-bindu vā dāru-khandhaŋ[5] vā ṭhānā calitaŋ nāma nâhosi, sabbaŋ yathāṭṭhāne ṭhitam eva ahosi. Uṭṭhahitvā pana atthaṅgate cande viya ca suriye viya ca Tathāgatassa pādesu antarahitesu mahājano mahā-kanditam kandi. Parinibbuta-kālato adhikataraŋ kāruññaŋ ahosi.

Sayam eva Bhagavato citako pajjalī ti. Idam pana kassaci pajjalāpetuŋ vāyamantassa adassana-vasena vuttaŋ. Devatânubhāvena pan' esa samantato eka-ppahāren' eva pajjali.

23. *Sarīrān' eva avasissiŋsū* ti pubbe eka-saṅghāte ṭhitattā sarīraŋ nāma ahosi. Idāni vippakiṇṇattā *sarīrānī* ti vuttaŋ

---

[1] B arā°. [2] SS omit cando. [3] BC daḷhaŋ.
[4] B °tantaŋ, C. °tantuŋ. [5] SS °khaṇḍaŋ.

sumana-makula-sadisā ca dhota[1]-mutta[1]-sadisā ca suvaṇṇa-sadisā ca dhātuyo *avasissiŋsū* ti attho.

Dīgh' āyuka-buddhānaŋ hi sarīraŋ suvaṇṇa-kkhandha-sadisaŋ eka-ghanam eva hoti. Bhagavā pana: Ahaŋ na ciraŋ ṭhatvā parinibbāyāmi, mayhaŋ sāsanaŋ na tāva sabbattha vitthāritaŋ, tasmā parinibbutassa pi me sāsapa-mattam pi dhātuŋ gahetvā attano attano vasana-ṭṭhāne cetiyaŋ katvā paricaranto mahājano sagga-parāyano hotī ti, dhātūnaŋ vikiraṇaŋ adhiṭṭhāsi. Kati pan' assa dhātuyo vippakiṇṇā, kati na vippakiṇṇā ti? Catasso dāṭhā dve akkhakā uṇhīsan ti: imā satta dhātu na vippakiriŋsu, sesā vippakiriŋsū ti. Tattha sabba-khuddakā dhātu sāsapa-bīja-mattā ahosi, mahā-dhātu majjhe-bhinna-taṇḍula-mattā, atimahatī majjhe-bhinna-mugga-bīja-mattā ti.

Udaka-dhārā ti agga-bāhu-mattā pi jaṅgha-mattā pi tāla-kkhandha-mattā pi udaka-dhārā ākāsato patitvā nibbāpesi.

Udaka-sālake ti parivāretvā ṭhita-sāla-rukkhe sandhāya etaŋ vuttaŋ. Tesam pi hi sākh' antara-viṭap' antarehi udaka-dhārā nikkhamitvā nibbāpesuŋ. Bhagavato citako mahanto samantā paṭhaviŋ bhinditvā pi naṅgala-sīsa-mattā udaka-vaṭṭi phalika-vaṭaŋsaka-sadisā gantvā[2] citakam eva gaṇhāti.

Gandh' odakenā ti suvaṇṇa-ghaṭe rajata-ghaṭe ca pūretvā ābhata-nānā-gandh' odakena.

Nibbāpesun ti suvaṇṇa-maya-rajata-mayehi aṭṭha-dantakehi vikiritvā candana-citakaŋ nibbāpesuŋ. Ettha ca citake jhāyamāne parivāretvā ṭhita-sāla-rukkhānaŋ sākh' antarehi patt' antarehi ca jāle uggacchante pattaŋ vā sakhā vā daḍḍhā nāma n' atthi. Kipillikā pi makkaṭakā pi pāṇakā pi jālānaŋ antareṇ' eva vicaranti. Ākāsato patita-udaka-dhārāsu pi sāla-rukkhehi nikkhanta-udaka-dhārāsu pi paṭhavim bhinditvā nikkhanta-udaka-dhār' ādisu pi dhamma-kathā va pamāṇam. Evaŋ citakaŋ nibbāpetvā pana Malla-rājāno santhâgāraŋ catu-jātiya-gandha-paribhaṇḍaŋ kāretvā, lāja-pañcamāni pupphāni vikiritvā, upari cela-vitānaŋ bandhitvā, suvaṇṇa-tārakāhi khacitvā tattha tattha gandha-dāma-ratana-dāmāni

[1] SS tevutta°.

[2] BC uggantvā.

olambetvā santhâgārato yāva Makuṭa-bandhana-saṅkhātā sīsa-pasādhana-maṅgala-sālā tāva ubhohi passehi sāṇi-kilañja-parikkhepaŋ kāretvā upari cela-vitānaŋ bandhāpetvā suvaṇṇa-tārakāhi khacitvā tattha pi gandha-dāma-mālā-dāma-ratana-dāmāni olambetvā maṇi-daṇḍehi pañcavaṇṇa-dhajehi ussāpetvā samantā dhaja-patākā parikkhipitvā sitta-samaṭṭhāsu kadaliyo ca suvaṇṇa-ghaṭe ca ṭhapetvā daṇḍa-dīpikā jāletvā alaṅkata-hatthi-kkhandhe saha-dhātūhi suvaṇṇa-doṇiŋ ṭhapetvā mālā-gandh' ādīhi pūjetvā sādhu-kīḷakaŋ kīḷantā anto-nagaraŋ pavesetvā santhâgāre sarabha-maya-pallaṅke ṭhapetvā upari seta-cchattaŋ dhārayiŋsu.

Atha kho Kosinārakā Mallā Bhagavato sarīrāni sattāhaŋ santhâgare satti-pañjaram karitvā ti sabbaŋ veditabbaŋ.

Tattha *satti-pañjaraŋ* karitvā ti satti-hatthehi purisehi parikkhipāpetvā.

Dhanu-pākāran ti paṭhamaŋ tāva hatthi-kumbhena hatthi-kumbhaŋ paharante parikkhipāpesuŋ, tato asse givāya gīvaŋ paharante, tato rathe āṇi-koṭiyā āṇi-koṭiŋ paharante, tato yodhe bāhūhi bāhuŋ paharante, tesaŋ pariyante koṭiyā koṭiŋ paharamānāni dhanūni parikkhipāpesuŋ. Iti samantā yojana-ppamāṇa-ṭṭhānaŋ sannāha-gavacchitaŋ viya katvā ārakkhaŋ saŋvidahiŋsu. Taŋ sandhāya vuttaŋ *dhanu-pākāraŋ parikkhipāpetvā* ti.

Kasmā pan' ete evaŋ akaŋsu? Ito purimesu dvīsu sattāhesu te bhikkhu-saṅghassa ṭhāna-nisajj' okāsaŋ karontā khādaniyaŋ bhojaniyaŋ saŋvidahantā sādhu-kīḷikāya okāsaŋ na labhiŋsu. Tato tesaŋ ahosi: 'Imaŋ sattāhaŋ sādhu-kīḷikaŋ kīḷissāma, ṭhānam kho pan' etaŋ vijjati yaŋ amhākaŋ pamatta-bhāvaŋ ñatvā kocid eva āgantvā dhātuyo gaṇheyya, tasmā ārakkhaṃ ṭhapetvā kīḷissāmā' ti. Tena te evaŋ akaŋsu.

24. *Assosi kho rājā* ti kathaŋ assosi? Paṭhamam eva kir' assa amaccā sutvā cintayiŋsu: 'Satthā nāma parinibbuto, na so sakkā puna āharituŋ, puthujjanika-saddhāya pana amhākaŋ raññā sadiso n' atthi; sace esa iminā va niyāmena suṇissati, hadayaŋ assa phalissati. Rājā kho pana amhehi anurakkhitabbo' ti. Te tisso suvaṇṇayo doṇiyo āharitvā catu-madhurassa pūretvā rañño santikaŋ gantvā etad avocuŋ:

'Deva, amhehi supinako diṭṭho, tassa paṭighāṭ' atthaŋ tumhehi dukūla-paṭṭaŋ nivāsetvā yathā nāsā-puṭa-mattaŋ paññāyati evaŋ catu-madhura-doṇiyā nipajjitum vaṭṭatī' ti.

Rājā attha-carānaŋ amaccānaŋ[1] vacanaŋ sutvā: 'Evaŋ hotu tātā' ti sampaṭicchitvā tathā akāsi. Ath' eko amacco alaṅkāraŋ omuñcitvā kese pakiriya yāya disāya Satthā parinibbuto tad abhimukho hutvā añjaliŋ paggayha rājānaŋ āha:

'Deva, maraṇato muccanaka-satto nāma n' atthi, amhākaŋ āyu-vaḍḍhano cetiyaṭṭhānaŋ puñña-kkhettaŋ abhiseka-pīṭhikā so Bhagavā Satthā Kusinārāyaŋ parinibbuto' ti.

Rājā sutvā va visaññī jāto catu-madhura-doṇiyā usumaŋ muñci. Rājānaŋ ukkhipitvā dutiyāya doṇiyā nipajjāpesuŋ. So puna saññaŋ labhitvā: 'Tātā kiŋ vadathā?' ti pucchi. 'Satthā Mahārāja parinibbuto' ti. Rājā puna pi visaññī jāto catu-madhura-doṇiyā usumaŋ muñci. Atha naŋ tato pi ukkhipitvā tatiyāya doṇiyā nipajjāpesuŋ. So puna saññaŋ labhitvā: 'Tātā kiŋ vadathā?' ti pucchitvā: 'Satthā Mahārāja parinibbuto' ti. Rājā puna pi visaññī jāto. Atha naŋ ukkhipitvā nahāpetvā matthake ghaṭehi udakaŋ āsiñciŋsu. Rājā saññaŋ paṭilabhitvā āsanā vuṭṭhāya gandha-paribhāvite maṇi-vaṇṇa-kese suvaṇṇa-phalaka-vaṇṇāya piṭṭhiyā pakiritvā pāṇinā[1] uraŋ[1] paharitvā[1] pavāḷ' aṅkura-vaṇṇāhi suvaṭṭit' angulīhi suvaṇṇa-bimbaka-vaṇṇam uraŋ saŋsibbento viya gahetvā paridevamāno ummattaka-vesena antara-vīthiŋ otiṇṇo. So alaṅkata-nāṭaka-parivuto nagarā nikkhamma Jīvak' ambavanaŋ gantvā, yasmiŋ ṭhāne nisinnassa Bhagavato dhammo desito taŋ oloketvā: Bhagavā sabbaññū nanu me imasmiŋ ṭhāne nisīditvā dhammaŋ desayittha? Tumhe hi soka-sallaŋ vinodayittha, tumhe mayhaŋ soka-sallaŋ nīharittha. Ahaŋ tumhākaŋ saraṇaŋ gato, idāni pana me paṭivacanam pi na detha Bhagavā ti, punappuna paridevitvā: 'Nanu Bhagavā 'haŋ aññadā evarūpe kāle tumhe mahā-bhikkhu-saṅgha-parivārā Jambudīpa-tale cārikaŋ carathā' ti sunāmi, idāni pana ahaŋ tumhākaŋ ananurūpaŋ ayuttaŋ pavattiŋ suṇāmī ti, evam ādīni ca vatvā saṭṭhimattāhi

[1] SS omit.

gāthāhi Bhagavato guṇaŋ anussaritvā cintesi: 'Mama parideviten' eva na sijjhati, Dasa-balassa dhātuyo āharāpemī' ti: evaŋ assosi, sutvā ca imissā visaññi-bhāv' ādi-pavattiyā avasāne dūtaŋ pāhesi. Taŋ sandhāya *atha kho rājā* ti ādi vuttaŋ.

Tattha *dūtaŋ pāhesī* ti dūtañ ca paṇṇañ ca pesesi. Pesetvā pana: Sace dassanti sundaraŋ, no ce dassanti āharaṇûpāyena āharissāmī ti, catur-aṅginiŋ senaŋ sannayhitvā sayam pi nikkhanto yeva. Yathā ca Ajātasattu evaŋ Licchavi-ādayo pi dūtaŋ pesetvā sayam pi catur-aṅginiyā senāya nikkhamiŋsu yeva. Tattha Pāveyyakā sabbehi āsannatarā Kusinārāya ti-gāvut' antare nagare vasanti. Bhagavā pi Pāvaŋ pavisitvā va Kusināraŋ gato. Mahāparivārā[1] pan' ete rājāno, parivāraŋ[1] karontā ca pacchato jātā.

25. *Te saṅghe gaṇe etad avocun* ti sabbe pi te satta-nagaravāsike āgantvā: Amhākaŋ dhātuyo vā dentu yuddhaŋ vā ti, Kusinārā-nagaraŋ parivāretvā ṭhite, evaŋ *Bhagavā amhākaŋ gāma-khette* ti vacanaŋ avocuŋ. Te kira evaŋ āhaŋsu: 'Na mayaŋ Satthu sāsanaŋ pahiṇimha, na gantvā ānāyimha. Satthā pan' assame va āgantvā sāsanaŋ pesetvā amhe pakkosāpesi, tumhe pi kho pana yaŋ tumhākaŋ gāma-khette ratanaŋ uppajjati, na taŋ amhākaŋ detha. Sadevake loke Buddharatana-samaŋ ratanaŋ nāma n' atthi, evarūpaŋ uttamaŋ ratanaŋ labhitvā mayaŋ no dassāma. Na kho pana tumhehi yeva mātu-thanato khīraŋ pītaŋ, amhehi pi pītaŋ, na tumhe yeva purisā, amhe pi purisā, hotū' ti aññam-aññaŋ ahaṅkāraŋ katvā sāsana-paṭisāsanaŋ pesenti, aññam-aññaŋ māna-gajjitaŋ gajjanti. Yuddhe pana sati Kosinārakānaŋ yeva jayo abhavissa. Kasmā? Yasmā dhātu-posan' atthaŋ āgatā devatā tesaŋ pakkhā ahesuŋ. Pāḷiyaŋ pana *Bhagavā amhākaŋ gāma-khette parinibbuto, na mayaŋ dassāma Bhagavato sarīrānaŋ bhāgan* ti ettakam eva āgataŋ. *Evaŋ vutte Doṇo brāhmaṇo*[2] *ti*[2] Doṇa[2]-brāhmaṇo[2] imaŋ tesaŋ vivādaŋ sutvā: Ete rājāno Bhagavato parinibbuta-ṭṭhāne vivādaŋ karonti, na kho pan' etaŋ paṭirūpaŋ, alaŋ iminā kalahena, vūpasāmessāmi tan ti, so gantvā te saṅghe gaṇe etad avoca. Kiŋ avoca? Unnata-

---

[1] SS °parihāra°. [2] SS omit.

padese ṭhatvā dvi-bhāṇavāra-parimāṇaŋ Doṇagajjitaŋ nāma avoca. Tattha paṭhama-bhāṇavāre tāva eka-padam pi te na jāniŋsu, dutiya-bhāṇavārapariyosāne: Ācariyassa viya bho saddo, ācariyassa viya bho saddo ti, sabbe nīravā ahesuŋ. Jambudīpatale kira kula-ghare jāto yebhuyyena tassa na antevāsiko nāma n' atthi. Atha so te attano vacanaŋ sutvā nīrave tuṇhībhūte viditvā puna etad avoca: 'Suṇantu bhonto' ti evaŋ gāthā-dvayaŋ avoca. Tattha *amhākaŋ Buddho ahu khanti-vādo* ti Buddha-bhūmiŋ appatvā pi pāramiyo pūrento Khanti-vādi-tāpasa-kāle Dhammapāla-kumāra-kāle Chaddanta-hatthi-kāle Bhūridatta-nāga-rāja-kāle Campeyya-nāgarāja-kāle Saṅkhapālanāgarāja-kāle Mahākapi-kāle aññesu ca bahu-jātakesu ca paresu kopaŋ akatvā khantim eva akāsi, khantim eva vaṇṇayi, kim-aṅga pana etarahi iṭṭhâniṭṭhesu tādi-lakkhaṇaŋ patto sabbathā pi Buddho khanti-vādo ahosi. Tassa evaŋ-vidhassa

'Na hi sādhu 'yaŋ uttama-puggalassa
Sarīra-bhaṅge siyā sampahāro' ti.

Na hi sādhu 'yan ti na hi sādhu ayaŋ.

Sarīra-bhaṅge ti sarīra-bhaṅga-nimittaŋ dhātu-koṭṭhāsa-hetū ti attho.

Siyā sampahāro ti āvudha-sampahāro sādhu na siyā ti vuttaŋ hoti.

Sabbe va bhonto sahitā ti sabbe va bhavanto sahitā hotha, mā bhijjittha.

Samaggā ti kāyena ca vācāya ca eka-sannipātā eka-vacanā samaggā hotha.

Sammodanānā ti cittena pi aññam-aññaŋ modamānā hotha.

Karom' aṭṭha bhāge ti Bhagavato sarīrāni aṭṭha bhāge karoma.

Cakkhumato ti pañcahi cakkhūhi cakkhumato Buddhassa, na kevalaŋ tumhe yeva *bahujano* pi *pasanno*. Tesu: Eko laddhuŋ avutto nāma n' atthī ti, bahuŋ kāraṇaŋ vatvā saññāpesi.

Tesaŋ saṅghānaŋ gaṇānaŋ paṭisutvā ti tesaŋ tato samāgata-saṅghānaŋ samāgata-gaṇānaŋ paṭisuṇitvā.

Bhagavato sarīrāni aṭṭhadhā samaŋ suvibhattaŋ vibhajitvā ti. Ettha ayaŋ anukkamo.

Doṇo kira tesaŋ paṭisuṇitvā ca suvaṇṇa-doṇiŋ vivarāpesi. Rājāno āgantvā doṇiŋ yeva tāva suvaṇṇa-vaṇṇa-dhātuyo disvā: 'Bhagavā sabbaññū! Pubbe mayaŋ tumhākaŋ dvattiŋsa-Mahāpurisa-lakkhaṇa-paṭimaṇḍitaŋ chabbaṇṇa-Buddha-rasmi-khacitaŋ suvaṇṇa-vaṇṇa-sarīraŋ addasāma. Idāni pana suvaṇṇa-vaṇṇa-dhātuyo ca avasiṭṭhā jātā, na yuttaŋ idaŋ Bhagavā tumhākan' ti parideviŋsu. Brāhmaṇo tasmiŋ samaye nesaŋ pamatta-bhāvaŋ ñatvā, dakkhiṇa-dāṭhaŋ gahetvā veṭh' antare ṭhapesi. Atha kho pacchā *aṭṭhadhā samaŋ suvibhattaŋ vibhaji.* Sabbā pi dhātuyo pākatika-nāḷiyā soḷasa-nāḷiyo ahesum. Ek' eka-nagara-vāsino dve dve nāḷiyo labhiŋsu. Brāhmaṇassa pana dhātuyo vibhajantass' eva Sakko devānam Indo:* Kena nu kho sadevakassa lokassa kaṅkha-cchedanāya catu sacca-kathāya paccaya-bhūtāya Bhagavato dakkhiṇā dāṭhā gahitā ti, olokento: Brāhmanena gahitā ti, disvā: Brāhmaṇo dāṭhāya anucchaviyaŋ sakkāraŋ kātuŋ[1] na sakkhissati, gaṇhāmi tan ti, veṭh' antarato gahetvā suvaṇṇa-caṅgoṭake ṭhapetvā devalokaŋ netvā Cūḷāmaṇi-cetiye patiṭṭhāpesi. Brāhmaṇo pi dhātuyo vibhajitvā dāṭhaŋ apassanto: Corikāya gahitattā kena me dāṭhā gahitā? ti, pucchitum pi nâsakkhi[2]: Nanu tayā va dhātuyo vibhajitā, kiŋ tvaŋ paṭhamaŋ yeva attano dhātūhi atthika-bhāvaŋ na aññāsī ti, attani dos' āropanaŋ sampassamāno: 'Mayham pi koṭṭhāsaŋ dethā' ti vattum pi nâsakkhi. Tato: Ayam pi suvaṇṇa-kumbho[3] dhātu-gatiko va yena Tathāgatassa dhātuyo minitā, imassâhaŋ thūpaŋ karissāmī ti, cintetvā, *imaŋ me bhonto kumbhaŋ*[3] *dadantū* ti āha.

26. *Pipphalivaniyā*[4] pi *Moriyā* Ajātasattu-ādayo viya dūtaŋ pesetvā yuddha-sajjā va nikkhamiŋsu.

Rājagahe Bhagavato sarīrānaŋ thūpañ ca mahañ ca akāsī ti Kathaŋ akāsi? Kusinārato yāva Rājagahaŋ pañca-vīsati-yojanāni, etth' antare aṭṭha-usabha-vitthataŋ sama-talaŋ

* To the foll. cp. Mhvs XVII. 13 sq.; Smps 84.

[1] CSS dātum.
[2] SS omit.
[3] B tumbo, C tumbho.
[4] SS Pipphuli°.

maggaŋ kāretvā, yādisaŋ Malla-rājāno Makuṭabandhanassa ca santhâgārassa ca antare pūjaŋ kāresuŋ, tādisaŋ pañca-vīsati-yojane pi magge pūjaŋ kāretvā, lokassa anukkaṇṭhan' atthaŋ sabbattha antarāpane pasārāpetvā suvaṇṇa-doṇiyaŋ pakkhitta-dhātuyo satti-pañjarena pakkhipāpetvā attano vijite pañca-yojana-sata-parimaṇḍale manusse sannipātāpesi. Te dhātuyo gahetvā Kusinārato dhātu-kīḷikaŋ kīḷantā nikkhamitvā, yattha yattha vaṇṇavantāni[1] pupphāni passanti, tattha tattha dhātuyo satti-antare ṭhapetvā pūjaŋ akaŋsu. Tesaŋ pupphānam khīṇa-kāle gacchanti, rathassa khura[2]-ṭṭhānaŋ pacchima-ṭṭhāne sampatte satta-divase sādhu-kīḷikaŋ kīḷanti.

Evaŋ dhātuyo gahetvā āgacchantānam satta-vassāni satta-māsāni satta-divasāni vītivattāni. Micchā-diṭṭhikā: Samaṇassa Gotamassa parinibbuta-kālato paṭṭhāya balakkārena sādhu-kiḷikāya upaddut' amha. Sabbe no kammantā naṭṭhā ti, ujjhāyantā manaŋ padosetvā chaḷāsīti-sahassa-mattā apāye nibbattā. Khīṇ' āsavā āvajjitvā: Mahājano manaŋ padosetvā apāye nibbattati, Sakkaŋ deva-rājānaŋ disvā dhātu-āharaṇa-upāyaŋ karissāmā ti, tassa santikaŋ gantvā taŋ atthaŋ ārocetvā: 'Dhātu-āharaṇa-upāyaŋ karohi Mahārājā' ti āhaŋsu.

Sakko āha: 'Bhante puthujjano nāma Ajātasattunā samo saddho n' atthi, na so mama vacanaŋ karissati. Api ca kho Māra-vibhimsaka-sadisaŋ vibhiŋsakaŋ dassessāmi mahā-saddaŋ sāvessāmi yakkha-gāha-khipana[3]-ārocanake[3] karissāmi, tumhe: "Āmanussā Mahārāja kupitā, dhātuyo āhārapethā" ti vadeyyātha, evaŋ so āharāpessatī' ti.

Atha kho Sakko taŋ sabbaŋ akāsi. Therā pi rājānaŋ upasaṅkamitvā: 'Mahārāja amanussā kupitā, dhātuyo āharāpehī' ti bhaṇiŋsu.

Rājā: 'Na tāva bhante mayhaŋ cittaŋ tussati, evaŋ sante pi āharantū' ti āha.

Sattame divase dhātuyo āhariŋsu. Evaŋ āhata-dhātuyo gahetvā Rājagahe *thūpañ ca mahañ ca akāsi.* Itare pi attano

[1] SS vaṇṇa-vaṇṇāni. [2] BC dhura°.
[3] BC °khipitaka-ārocake.

attano balânurūpena nīharitvā saka-saka-ṭṭhānesu *thūpañ ca mahañ ca akaŋsu.*

Evam etaŋ bhūta-pubban ti: Evam eva dhātu-vibhajanañ c' eva dasa-thūpa-karaṇañ ca Jambudīpe bhūta-pubban ti, pacchā saṅgītikārā āhaŋsu. Evaŋ patiṭṭhitesu pana thūpesu Mahākassapa-tthero dhātūnaŋ antarāyaŋ disvā Ajātasattuŋ upasaṅkamitvā: 'Mahārāja, ekaŋ dhātu-nidhānaŋ kātuŋ vaṭṭatī' ti āha.

'Sādhu bhante nidhāna-kammaŋ tāva mama hotu, dhātuyo pana kathaŋ āharāpemī?' ti.

'Na Mahārāja dhātu-āharaṇaŋ tuyhaŋ bhāro, amhākaŋ bhāro' ti.

'Sādhu bhante, tumhe dhātuyo āharatha, ahaŋ nidhānaŋ karissāmī' ti.

Thero tesaŋ tesaŋ rāja-kulānaŋ paricaraṇa-mattakam eva ṭhapetvā sesa-dhātuyo āhari. Rāmagāme pana dhātuyo Nāgā parigaṇhiŋsu, Tāsaŋ antarāyo n' atthi. Anāgate Lankādīpe Mahāvihāre Mahācetiyamhi nidhīyissantī ti: tā na āharittha. Sesehi sattahi nagarehi āharitvā Rājagahassa pācīna-dakkhiṇa-disā-bhāge ṭhatvā: Imasmiŋ ṭhāne yo pāsāṇo atthi so antaradhāyatu, paŋsu suvisuddhā hotu, udakañ ca mā uṭṭhahatū ti, adhiṭṭhāsi. Rājā taŋ ṭhānaŋ khaṇāpetvā tato uddhaṭa-paŋsunā iṭṭhakā kāretvā asīti mahā-sāvakānaŋ cetiyāni kāreti.

'Idha rājā kiŋ kāretī?' ti pucchantānam pi: 'Mahā-sāvakānam cetiyānī' ti vadanti. Na koci dhātu-nidhāna-bhāvaŋ jānāti. Asīti hattha-gambhīre pana tasmiŋ padese jāte heṭṭhā loha-santhāraŋ santharāpetvā, tattha Thūp' ārāme Cetiya-ghara-ppamāṇaŋ tamba-lohamayaŋ gehaŋ kārāpetvā aṭṭh' aṭṭha-hari-candan' ādi-maye karaṇḍe ca thūpe ca kārāpesi.

Atha kho Bhagavato dhātuyo hari-candana-karaṇḍe pakkhipitvā taŋ hari-candana-karaṇḍaŋ aññasmiŋ hari-candana-karaṇḍe, taŋ aññasmin ti: evaŋ aṭṭha-hari-candana-karaṇḍe ekato katvā, eten' eva upāyena te aṭṭha karaṇḍe aṭṭhasu hari-candana-thūpesu, aṭṭha hari-candana-thūpe aṭṭhasu lohita-candana-karaṇḍesu, aṭṭha lohita-candana-karaṇḍe aṭṭhasu lohita-candana-thūpesu, aṭṭha lohita-candana-thūpe aṭṭhasu

danta-karaṇḍesu, aṭṭha danta-karaṇḍe aṭṭhasu danta-thūpesu, aṭṭha danta-thūpe aṭṭhasu sabba-ratana-karaṇḍesu, aṭṭha sabba-ratana-karaṇḍe aṭṭhasu sabba-ratana-thūpesu, aṭṭha sabba-ratana-thūpe aṭṭhasu suvaṇṇa-karaṇḍesu, aṭṭha suvaṇṇa-karaṇḍe aṭṭhasu suvaṇṇa-thūpesu, aṭṭha suvaṇṇa-thūpe aṭṭhasu rajata-karaṇḍesu, aṭṭha rajata-karaṇḍe aṭṭhasu rajata-thūpesu, aṭṭha rajata-thūpe aṭṭhasu maṇi-karaṇḍesu, aṭṭha maṇi-karaṇḍe aṭṭhasu maṇithūpesu, attha maṇi-thūpe aṭṭhasu lohitaṅka-karaṇḍesu, aṭṭha lohitaṅka karaṇḍe aṭṭhasu lohitaṅka-thūpesu, aṭṭha lohitaṅka-thūpe aṭṭhasu masāragalla-karaṇḍesu, aṭṭha masāragalla-karaṇḍe aṭṭhasu masāragalla-thūpesu, aṭṭha masāragalla-thūpe aṭṭhasu phaḷika-karaṇḍesu, aṭṭha phaḷika-karaṇḍe aṭṭhasu phaḷika-thūpesu pakkhipitvā, sabba-uparimaŋ phaḷika-cetiyaŋ Thūp' ārāme Cetiyapamāṇaŋ ahosi. Tassa upari sabba-ratanamayaŋ gehaŋ kāresi, tassa upari suvaṇṇamayam, tassa upari rajatamayam, tassa upari tamba-lohamayaŋ gehaŋ akāsi. Tattha sabba-ratanamayaŋ vālikaŋ okiritvā jalaja-thalaja-pupphānaŋ sahassāni vippakiritvā aḍḍha-cchaṭṭhāni Jātaka-satāni, asīti mahā-there, Suddhodana-mahārājānam, Mahāmāyādeviŋ, satta sahajāte ti: sabbān' etāni suvaṇṇamayān' eva kāresi. Pañca-pañca-sate suvaṇṇa-rajatamaye puṇṇa-ghaṭe ṭhapesi, pañca-suvaṇṇa-dhaja-sate ussāpesi, pañca-sate suvaṇṇa-dīpe pañca-sate rajata-dīpe kāretvā, sugandha-telassa pūretvā tesu dukūla-vaṭṭiyo ṭhapesi.

Ath' āyasmā Mahākassapo: Mālā mā milāyantu, gandhā mā vinassantu, padīpā mā vijjhāyantū ti, adhiṭṭhahitvā suvaṇṇa-paṭṭe akkharāni chindāpesi: 'Anāgate Piyadāso nāma kumāro chattaŋ ussāpetvā Asoko Dhammarājā bhavissati, so imā dhātuyo vitthārikā karissatī' ti. Rājā sabba-pasādhanehi pūjetvā ādito paṭṭhāya dvāraŋ pidahanto nikkhami. So tamba-loha-dvāraŋ pidahitvā āviñjana-rajjuyaŋ[1] kuñcika-muddiyaŋ bandhi.* Tatth' eva mahantaŋ maṇikkhandhaŋ ṭhapesi: 'Anāgate daliddarājāno imaŋ maṇiŋ

* See note at Vin Texts III. 106; cp. also S IV. 199; Dhs A 312.

[1] BC āviñchana°; P.T.S. Dictionary āvijjhana. Cp. below, p. 614.

gahetvā dhātūnaŋ sakkāraŋ karontū' ti akkharāni chindāpesi.

Sakko deva-rājā Vissakammaŋ āmantetvā: 'Tāta Ajātasattunā dhātu-nidhānikaŋ kataŋ, ettha ārakkhaŋ ṭhapehī' ti pahiṇi. So āgantvā vāḷa-saṅghāṭa-yantaŋ yojesi. Kaṭṭharūpakāni tasmiŋ dhātu-gabbhe phaḷika-vaṇṇa-khagge gahetvā, vāta-sadisena vegena anupariyantaŋ yantaŋ yojetvā, ekāya eva āṇiyā bandhitvā, samantato giñjak' āvasath' ākārena[1] silā-parikkhepaŋ kāretvā upari ekāya pidahitvā, paŋsuŋ pakkhipitvā, bhūmiŋ samaŋ katvā, tassa upari pāsāṇa-thūpaŋ patiṭṭhapesi. Evaŋ niṭṭhite dhātu-nidhāne yāvat' āyukaŋ ṭhatvā thero parinibbuto, rājā pi yathā-kammaŋ gato, te pi manussā kāla-katā. Apara-bhāge Piyadāso nāma[2] kumāro chattaŋ ussāpetvā Asoko nāma Dhamma-rājā hutvā so tā dhātuyo gahetvā Jambudīpe vitthārikā akāsi.*

Kathaŋ? So Nigrodha-sāmaṇeraŋ† nissāya sāsane laddhapasādo catur-āsīti-vihāra-sahassāni kāretvā bhikkhu-saṅghaŋ pucchi: 'Bhante mayā catur-āsīti-vihāra-sahassāni kāritāni, dhātuyo kuto labhissāmī?' ti.

'Mahārāja, dhātu-nidhānaŋ nāma atthī ti, suṇoma, na pana paññāyati asuka-ṭṭhāne' ti. Rājā Rājagahe cetiyaŋ bhindāpetvā dhātuŋ apassanto, paṭipākatikaŋ kāretvā, bhikkhu-bhikkhuniyo upāsaka-upāsikāyo ti: catasso parisā gahetvā Vesāliŋ gato. Tatrâpi alabhitvā Kapilavatthuŋ, tatrâpi alabhitvā Rāmagāmaŋ gato.‡ Rāmagāme Nāgā cetiyaŋ bhindituŋ na adaŋsu, cetiye nipatita-kuddālo khaṇḍâkhaṇḍaŋ hoti. Etaŋ tatrâpi alabhitvā Allakappaŋ Veṭhadīpaŋ[2] Pāvakaŋ Kusināran ti: sabbattha cetiyāni bhinditvā dhātuŋ alabhitvā va paṭipākatikāni katvā puna Rājagahaŋ gantvā catasso parisā sannipātetvā: 'Atthi kenaci sutapubbaŋ asuka-ṭṭhāne nāma dhātu-nidhānan?' ti pucchi. Tatth' eko vīsaŋ-vassa-satiko thero: 'Asukaṭṭhāne dhātunidhānan ti, na jānāmi. Mayhaŋ pana pitā Mahāthero saṭṭa-

---

* With the foll. cp. Divy 379 sq. (Pāṇsú-pradānâvadāna); Bigandet II. 132 sq.; Fa Hian ch. xxiii.; Hiuen Tsiang book vi.
† Differently at Divy 380. ‡ Cp. Smps. 48.

---

[1] SS giñjana-kāraŋ yathākārena; C gijjhakâvasath' ākārena.
[2] SS omit.

vassa-kāle mālā-caṅgoṭakaŋ gāhāpetvā: Ehi sāmaṇera asuka-gacch' antare pāsāṇa-thūpo atthi, tattha gacchāmā ti, gantvā pūjetvā: "Imaŋ ṭhānaŋ upadhāretuŋ vaṭṭati sāmaṇerā" ti āha. Ahaŋ ettakaŋ jānāmi Mahārājā ' ti āha.

Rājā: 'Etad eva ṭhānan' ti vatvā, gacchaŋ harāpetvā pāsāṇa-thūpañ ca paŋsuñ ca apanetvā heṭṭhā sudhā-bhūmiŋ addasa, tato sudhá ca iṭṭhakāyo ca harāpetvā anupubbena pariveṇaŋ oruyha satta-ratana-vālikaŋ asi-hatthāni ca kaṭṭha-rūpakāni samparivattantāni[1] addasa. So yakkha-dāsake pakkosāpetvā bali-kammaŋ kāretvā pi n' eva antaŋ na koṭiŋ passanto, devatā namassamāno: 'Dhātuyo gahetvā, catur-āsitiyā vihāra-sahassesu nidahitvā sakkāraŋ karomi, mā devatā antarāyaŋ karontū ' ti āha.

Sakko Deva-rājā cārikaŋ caranto taŋ disvā, Vissakammaŋ āmantetvā: 'Tāta, Asoko Dhammarājā: "Dhātuyo nīharis-sāmī" ti, pariveṇaŋ otiṇṇo, gantvā kaṭṭha-rūpakāni hārehī' ti. So pañca-cūḷa-gāma-dārako[2] viya[2] gantvā, rañño purato dhanuka-hattho ṭhatvā: 'Hāremi Mahārājā ' ti āha.

'Hara tātā ' ti. Saraŋ gahetvā sandhimhi yeva vijjhi. Sabbaŋ vippakiriyittha. Atha rājā āviñjane[3] bandha-kuñcika-muddikaŋ gaṇhi, maṇi-kkhandhaŋ passi. 'Anāgate dalidda-rājāno imaŋ maṇiŋ gahetvā dhātūnaŋ sakkāraŋ karontū ' ti pana akkharāni disvā, kujjhitvā: Mādisaŋ nāma rājānaŋ 'dalidda-rājā ' ti, vattaŋ na yuttan ti, punappuna ghaṭṭetvā, dvāraŋ vivaritvā anto-gehaŋ paviṭṭho. Aṭṭhārasa vass' ādhikānaŋ dvinnaŋ vassa-satānaŋ upari āropitā dipā tath' eva pajjalanti, nīl' uppala-pupphāni taŋ khaṇaŋ āharitvā āropitāni viya, puppha-santhāro taŋ khaṇaŋ santhato viya, gandhā taŋ muhuttaŋ pisitvā ṭhapitā viya. Rājā suvaṇṇa-paṭṭaŋ gahetvā: 'Anāgate Piyadāso nāma kumāro chattaŋ ussāpetvā Asoko nāma Dhamma-rājā bhavissati, so imā dhātuyo vitthārikā karissatī' ti vācetvā 'Diṭṭho bho ahaŋ ayyena Mahākassapatherenā ' ti vatvā, vāma-hatthaŋ ābhu-jitvā dakkhiṇa-hatthena appoṭhesi. So tasmiŋ ṭhāne pari-caraṇaka[4]-dhātu-mattaŋ eva ṭhatvā sesa-dhātuyo sabbā

---

[1] Bm samparivattakāni.
[2] Bm °dāraka-vesena; SS °gāma-dārā.
[3] B āviñcane; C āviñchane; cp. above p. 612. [4] SS paracaraṇaka°.

gahetvā dhātu-gehaŋ pubbe-pihita-nayen' eva pidahitvā, sabbaŋ yathā-pakatiyā va katvā, upari pāsāṇa-cetiyaŋ patiṭṭhāpetvā catur-āsītiyā-vihāra-sahassesu dhātuyo patiṭṭhāpetvā, mahāthere vanditvā pucchi: 'Dāyādo 'mhi bhante Buddha-sāsane ?' ti. 'Kissa dāyādo tvaŋ Mahārāja ? bāhirako tvaŋ sāsanassā' ti. 'Bhante, cha-navuti-koṭi-dhanaŋ vissajjetvā catur-āsīti-vihāra-sahassāni kāretvā ahaŋ na dāyādo, añño ca ko dāyādo ?' ti. 'Paccaya-dāyako nāma tvaŋ Mahārāja ! Yo pana attano puttañ ca dhītarañ ca pabbājeti, ayaŋ sāsane dāyādo nāmā' ti.* So puttañ ca dhītarañ ca pabbājesi. Atha naŋ therā āhaŋsu: 'Idāni Mahārāja sāsane dāyādo 'sī' ti.

Evam etaŋ bhūta-pubban ti evam etaŋ atīte dhātu-nidhānam pi Jambudīpa-tale bhūta-pubban ti. Tatiya-saṅgīti-kārā pi imaŋ padaŋ ṭhapayiŋsu.

28. *Aṭṭha-doṇaŋ cakkhumato sarīran* ti ādi gāthāyo pana Tambapaṇṇi-therehi vuttā.

Mahā-parinibbāṇa-sutta-vaṇṇanā
niṭṭhitā.

---

* See Dpvs III. 3-18; Mhvs V. 40-47; Smps 50, 51 (where text runs 'yo hi koci mahārāja aḍḍho vā daliddo vā attano orasaŋ puttaŋ pabbājeti, ayaŋ vuccati mahārāja dāyādo sāsanassa').

XVII.

MAHĀSUDASSANA-SUTTA-VAṆṆANĀ.

1. 1. *Evaŋ me sutan* ti Mahāsudassanasuttaŋ. Tatr' âyaŋ apubba-pada-vaṇṇanā.

4. *Sabbaratanamayo* ti ettha ekā iṭṭhakā sovaṇṇamayā ekā rūpiyamayā[1] ekā veḷuriyamayā ekā phaḷikamayā ekā lohitaṅkamayā ekā masāragallamayā ekā sabbaratanamayā. Ayaŋ pākāro sabbapākārānaŋ anto uccataro[2] 'va[2] saṭṭhi-hattho ahosi. Eke pana therā: 'Nagaraŋ nāma anto ṭhatvā olokentānaŋ dassanīyaŋ vaṭṭati; tasmā sabba-bāhiro saṭṭhi-hattho, sesā anupubba-nīcā' ti vadanti. Eke: 'Bahi[3] ṭhatvā olokentānaŋ dassanīyaŋ vaṭṭati; tasmā sabba-abbhantarimo saṭṭhi-hattho, sesā anupubba-nīcā' ti. Eke: 'Anto ca bahiddhā ca ṭhatvā olokentānaŋ dassanīyaŋ vaṭṭati, tasmā majjhe pākāro saṭṭhi-hattho, anto ca bahiddhā ca tayo anupubba-nīcā' ti.

5. *Esikā* ti esika-tthambho. *Tiporis' aṅgā*[4] ti ekaŋ porisaŋ majjhima[5]-purisassa attano hatthena pañca-hatthaŋ tena ti-porisa-parikkhepā paṇṇarasa-hattha-parimāṇā ti attho. Te pana kathaŋ ṭhitā? ti. Nagarassa bāhirapasse[5] ek' ekaŋ mahā-dvāra-bāhaŋ nissāya ek' eko esiko,[5] ek' ekaŋ khuddakadvāra-bāhaŋ nissāya ek' eko, mahādvāra-khuddakadvārānaŋ antarā tayo ti.

6. *Tālapantīsu sabba-ratanamayānaŋ tālānaŋ ekaŋ sovaṇṇamayan* ti pākāre vutta-lakkhaṇam eva veditabbaŋ. Pattaphalesu pi es' eva nayo. Tā pana tāla-pantiyo asīti-hatthā ubbedhena vippakiṇṇa-vāluke samatale bhūmibhāge pākār' antare ek' ekā hutvā ṭhitā. *Vaggū* ti cheko sundaro. *Rajanīyo* ti rañjetuŋ samattho. *Kamanīyo* ti divasam pi suyyamāno khamat' eva[6] na[6] nibbhaccheti.[6] *Mada-*

---

[1] SS rūpi°. [2] SS ubbedhena. [3] SS bahiddhā.
[4] SS tiporisa-nikhātā. [5] SS omit. [6] SS vaṇṇi-semha-ccheda (?).

nīyo ti māna-mada-purisa-mada-janano. *Pañcaṅgikassā* ti ātataŋ vitataŋ ātata-vitataŋ susiraŋ ghaṇan ti: imehi pañcah' aṅgehi samannāgatassa. Tattha ātataŋ nāma camma-pariyonaddhesu bherī-ādisu eka-talaŋ turiyaŋ; vitataŋ nāma ubhaya-talaŋ; ātata-vitataŋ nāma sabbato pariyonaddhaŋ; susiraŋ nāma vaŋs' ādi-ghaṇaŋ nāma sammādi. *Suvinītassā* ti ākaḍḍhana-sithila-karaṇ' ādīhi sumucchitassa.[1] *Suppaṭipatāḷitassā* ti pamāṇe ṭhitabhāva-jānan' atthaŋ suṭṭhu paṭitāḷitassa. *Kusalehi samannāhatassā* ti ye vādetuŋ chekā kusalā tehi vāditassa. *Dhuttā* ti akkha-dhuttā surā-dhuttā.[2] *Soṇḍā* ti surā soṇḍā; te yeva punappunaŋ pātukāmatā-vasena *pipāsā*. *Paricāresun* ti hatthaŋ vā pādaŋ[3] vā[3] cāletvā[3] naccantā kīḷiŋsu.

7. *Sīsaŋ nahātassā* ti sīsena saddhiŋ gandh' odakena nahātassa. *Uposathikassā* ti samādinna-uposath' aṅgassa. *Upari-pāsāda-vara-gatassā* ti pāsāda-varassa upari-gatassa subhojanaŋ bhuñjitvā pāsāda-varassa upari-mahātale siri-gabbhaŋ pavisitvā sīlāni āvajjantassa. Tadā kira rājā pāto va sata-sahassaŋ vissajjetvā mahādānaŋ datvā soḷasahi gandh' odaka-ghaṭehi sīsaŋ nahāyitvā kata-pātarāso suddhaŋ uttarāsaṅgaŋ ekaŋsaŋ karitvā upari-pāsādassa siri-sayane pallaṅkaŋ ābhujitvā nisinno attano dān' ādimayaŋ puññasamudayaŋ āvajjento nisīdi. Ayaŋ sabba-cakkavattīnaŋ dhammatā. Tesaŋ taŋ āvajjentānaŋ yeva vutta-ppakāra-puññakamma-paccayā-utu-samuṭṭhānaŋ nīla-maṇi-saṅghāta-sadisaŋ pācīna-samudda-jala-talaŋ bhindamānaŋ viya ākāsaŋ alaṅkariyamānaŋ[4] viya dibbaŋ cakka-ratanaŋ pātubhavati.

Taŋ Mahāsudassanassâpi tath' eva pāturahosi. Tayidaŋ dibbânubhāva-yuttattā *dibban* ti vuttaŋ. Sahassaŋ assa arānan ti *sahassâraŋ*. Saha nemiyā saha nābhiyā cā ti *sanemikaŋ sanābhikaŋ*. Sabbehi ākārehi paripuṇṇan ti *sabb' ākāraparipūraŋ*.

Tattha cakkañ ca taŋ rati-janan' aṭṭhena ratanañ cā ti *cakkaratanaŋ*. Yāya pana taŋ nābhiyā *sanābhikan* ti vuttaŋ. Sā indanīlamayā hoti. Majjhe pan' assā rajatamayā panāḷi

[1] SS sam°.
[2] B omits.
[3] SS pādacāre gahetvā.
[4] SS alaṅkurumānaŋ.

yāya suddha-siniddha-danta-pantiyā hasamānā viya virocati majjhe chiddena viya canda-maṇḍalena ubhosu pi bāhir' antesu[1] rajata-paṭṭena kata-parikkhepā hoti. Tesu pan' assa nābhi-panāḷi-parikkhepa-pattesu yutta-yutta-ṭṭhānesu paricchedа-lekhā suvibhaṭṭā va hutvā .paññāyanti. Ayaŋ tāv' assa nābhiyā sabb' ākāra-paripūritā. Yehi pana taŋ arehi *sahassâran* ti vuttaŋ te satta-ratanamayā suriya-rasmiyo viya pabhā-sampannā honti; tesam pi ghaṭaka-maṇika-pariccheda-lekh' ādīni suvibhattān' eva hutvā paññāyanti: ayam assa arānaŋ sabb' ākāraparipūritā.[2]

Yāya pana taŋ nemiyā *sanemikan* ti vuttaŋ sā bāla-suriya-rasmi-kalāpa-siriŋ avahasamānā viya suratta-suddha-siniddha-pavāḷamayā hoti; sandhisu pan' assā sañjhā-rāga-sassirīkā ratta-jambonada-paṭṭā vaṭṭa-pariccheda-lekhā suvibhattā hutvā paññāyanti: ayam assa nemiyā sabb' ākāraparipūritā.[2]

Nemi-maṇḍala-piṭṭhiyaŋ pan' assa dasannaŋ dasannaŋ arānaŋ antare dhamana-vaŋso viya anto-susiro chidda-maṇḍala-khacito vāta-gāhika-pavāḷa-daṇḍo hoti; yassa vāt' eritassa sukusala-samannāhatassa pañc' aṅgika-turiyassa viya saddo vaggu ca rajanīyo ca kamanīyo[3] ca madanīyo ca[4] hoti, tassa kho pana pavāḷa-daṇḍassa upari seta-cchattaŋ, ubhosu passesu samosarita-kusuma-dāmānaŋ dve pantiyo ti: evaŋ samosarita-kusuma-dāma-panti-sata-dvaya-parivāra-seta-cchatta-sata-dhārinā pavāḷa-daṇḍa-satena samussita-sobhita[5]-nemi-parikkhepassa dvinnam pi nābhi-panāḷīnaŋ anto dve sīha-mukhāni honti. Yehi tāla-kkhandha-ppamāṇā puṇṇa-canda-kiraṇa-kalāpa-sassirīkā taruṇa-ravi-samāna-ratta-kambala-geṇḍuka-pariyantā ākāsa-gaṅgā-gati-sobhaŋ avahasamānā[6] viya dve muttā-kalāpā olambanti; yehi cakka-ratanena saddhiŋ ākāse samparivattamānehi tīṇi cakkāni ekato parivattantā viya khāyanti: ayam assa sabbaso sabb' ākāra-paripūritā.[7]

Tam pan' etam evaŋ sabb' ākāra-paripūraŋ pakatiyā sāyam-āsabhattaŋ bhuñjitvā attano attano ghara-dvāre paññatt' āsanesu nisīditvā pavatta-kathā-sallāpesu manussesu vīthi-

---

[1] SS hi rattesu. [2] B °pūratā. [3] B khamanīyo.
[4] SS omit. [5] SS samupasobhita°.
[6] SS abhibhavamānā. [7] B° pūratā.

catukk' ādisu kīḷayamāne dāraka-jane nâtiuccena nâtinīcena vanasaṇḍda-matthak' āsannena[1] ākāsa-ppadesena upasobhayamānaŋ[2] viya rukkha-sākh' aggāni, dvādasa-yojanato paṭṭhāya suyyamānena madhura-ssarena sattānaŋ sotāni odhāpayamānaŋ, yojanato paṭṭhāya nānā-ppabhā-samudaya-samujjalena vaṇṇena nayanāni samākaḍḍhantā viya, rañño cakkavattissa puññânubhāvaŋ ugghosayantaŋ viya rāja-dhāniyā abhimukhaŋ āgacchati.

Ath' assa cakka-ratanassa sadda-savaṇen'[3] eva: Kuto nu kho kassa nu kho ayaŋ saddo ti, āvajjita-hadayānaŋ puratthima-disaŋ olokayamānānaŋ[4] tesaŋ manussānaŋ aññataro aññataraŋ evam āha: 'Passatha bho acchariyaŋ, ayaŋ puṇṇa-cando pubbe eko uggacchati ajj' eva pana atta-dutiyo uggato, etaŋ hi rāja-haŋsa-mithunam iva puṇṇa-canda-mithunaŋ pubbâpariyena gagana-talaŋ abhilaṅghatī' ti. Taŋ añño āha: 'Kiŋ kathesi samma, kuhiŋ nāma tayā dve puṇṇa-candā ekato uggacchantā diṭṭha-pubbā? Nanu esa tapanīya-raŋsi-dhārā piñchara-kīraṇo divākaro uggato?' ti. Taŋ añño hasitaŋ katvā evam āha: 'Kiŋ ummatto 'si? Nanu idāŋ' eva divākaro atthaṅgato; so kathaŋ imaŋ puṇṇa-candaŋ anubandhamāno uggacchissati? Addhā pan' etaŋ aneka-ratana-ppabhā-samuday' ujjalaŋ ekassâpi[5] puññavato vimānaŋ bhavissatī' ti. Te sabbe pi apasādayantā aññe evaŋ āhaŋsu: 'Bho kiŋ bahuŋ vilapatha[6]? N' ev' âyaŋ puṇṇa-cando na suriyo na deva-vimānaŋ; na h' etesaŋ evarūpā siri-sampatti atthi; cakka-ratanena pana etena bhavitabban' ti.

Evaŋ pavatta-sallāpass' eva tassa janassa canda-maṇḍalaŋ ohāya taŋ cakka-ratanaŋ abhimukhaŋ hoti. Tato tehi: 'Kassa nu kho idaŋ nibbattan?' ti vutte bhavanti vattāro: 'Na kassaci aññassa nanu amhākaŋ mahārājā pūrita-cakka-vattī-vatto, tass' etaŋ nibbattan' ti.

Atha so ca mahājano yo ca añño passati sabbe cakka-ratanam eva anugacchanti. Tañ câpi cakka-ratanaŋ rañño yeva atthāya attano āgatabhāvaŋ ñapetukāmaŋ viya sattakkhattuŋ

---

[1] SS nâtivanasamatthak' āsannena.
[2] SS palobhayamānaŋ.
[3] SS saddavanen'.
[4] SS ālok°.
[5] SS kessāpi.
[6] SS vippalapanena.

pākāra-matthaken' eva nagaraŋ anusaŋyāyitvā rañño antepuraŋ padakkhiṇaŋ katvā antepurassa ca uttara-sīhapañjara-sadise ṭhāne yathā gandha-pupph' ādīhi sukhena sakkā hoti pūjetuŋ evaŋ akkh' āhataŋ viya tiṭṭhati. Evaŋ ṭhitassa pan' assa vātapāna-chidd' ādīhi pavisitvā nānā-virāga-ratana-ppabhā-samujjalaŋ anto-pāsādaŋ alaṅkurumānaŋ pabhā-samūhaŋ disvā dassan' atthāya sañjātâbhilāso rājā hoti; parijano pi 'ssa piya-vacana-pābhatena āgantvā tam atthaŋ nivedeti.

Atha rājā balava-pīti-pāmojja-phuṭa-sarīro pallaṅkaŋ mocetvā uṭṭhāy' âsanā sīhapañjara-samīpaŋ gantvā taŋ cakka-ratanaŋ disvā: *Sutaŋ kho pana m' etan* ti, ādikaŋ cintanaŋ cintayati. Mahāsudassananassâpi sabbaŋ taŋ tath' eva ahosi. Tena vuttaŋ *Disvā rañño Mahāsudassanassa* . . . pe . . . *assaŋ nu kho ahaŋ rājā cakkavattī* ti.

8. Tattha *so hoti rājā cakkavattī* ti kittāvatā cakkavattī hoti? Ek' aṅgula-dvaṅgulamattam pi cakka-ratane ākāsaŋ abbhuggantvā pavatte. Idāni tassa pavattāpan' atthaŋ yaŋ kātabbaŋ taŋ dassento *Atha kho Ānandā* ti ādim āha. Tattha *Uṭṭhāy' āsanā* ti nisinn' āsanato uṭṭhahitvā cakka-ratana-samīpaŋ āgantvā. *Suvaṇṇa-bhiṅkāraŋ*[1] *gahetvā* ti hatthi-soṇḍa-sadisa-panāḷiŋ suvaṇṇa-bhiṅkāraŋ ukkhipitvā. *Anvad-eva rājā Mahāsudassano saddhiŋ catur-aṅginiyā senāyā* ti sabba-cakkavattīnaŋ hi udakena abbhukkiritvā *abhivijinātu bhavaŋ cakka-ratanan* ti vacana-samanantaram eva vehāsaŋ abbhuggantvā *cakka-ratanaŋ pavattati.* Yassa pavatta-samakālam eva so rājā cakkavatti nāma hoti. Pavatte pana cakka-ratane taŋ anubandhamāno va rājā cakkavattī yāna-varaŋ āruyha vehāsaŋ abbhuggacchati. Ath' assa chatta-cāmar' ādi-hattho parijano c' eva antepura-jano ca tato nānā-pakāra-kañcuka-kavac' ādi-sannāha-vibhūsitena vividh' ābharaṇa-ppabhā-samujjalena samussita-dhaja-paṭāka-paṭimaṇḍitena attano bala-kāyena saddhiŋ uparāja-senāpati-pabhutayo pi vehāsaŋ abbhuggantvā rājānam eva parivārenti. Rāja-yuttā pana jana-saṅgah' atthaŋ nagara-vīthīsu bheriyo carāpenti: 'Tāta amhākaŋ rañño cakka-ratanaŋ nibbattaŋ, attano attano vibhavânurūpena maṇḍita-pasādhikā sannipatathā' ti.

---

[1] B °bhingāra.

Mahājano pana pakatiyā cakka-ratana-sadden' eva sabba-kiccāni pahāya gandha-pupph' ādīni ādāya sannipatito ca, so pi sabbo vehāsaŋ abbhuggantvā rājānam eva parivāreti. Yassa yassa hi raññā saddhiŋ gantu-kāmatāya cittaŋ[1] uppajjati so so ākāsa-gato va hoti. Evaŋ dvādasa-yojan' āyāma-vitthārā parisā hoti. Tattha eka-puriso pi chinna-bhinna-sarīro vā kiliṭṭha-vattho vā n' atthi. Suci-parivāro hi rājā cakkavattī-parisā nāma vijjā-dhara-purisā viya ākāse gacchamānā indanīla-maṇi-tale vippakiṇṇa-ratana-sadisā hoti. Mahāsudassanassâpi tath' eva ahosi. Tena vuttaŋ *anvadeva rājā Mahāsudassano saddhiŋ catur-aṅginiyā senāyā* ti.

Tam pana cakka-ratanaŋ rukkh' aggānaŋ uparûpari nâtiuccena nâtinīcena gagana-ppadesena pavattati; yathā rukkhānaŋ puppha-phala-pallavehi aṭṭhikā tāni sukhena gahetuŋ sakkonti. Yathā ca bhūmiyaŋ ṭhitā: Esa rājā esa uparājā esa senāpatī ti, sallakkhetuŋ sakkonti, ṭhān' ādīsu ca iriyāpathesu yo yena icchati so ten' eva gacchati, cittakamm' ādi-sippa-pasutā c' ettha attano attano kiccaŋ karontā yeva gacchanti. Yath' eva hi bhūmiyaŋ tathā tesaŋ sabba-kiccāni ākāse va ijjhanti, evaŋ cakkavatti-parisaŋ gahetvā taŋ cakka-ratanaŋ vāma-passena Sineruŋ pahāya mahāsamuddassa uparibhāgena satta-sahassa-yojana-ppamāṇaŋ[2] Pubbavidehaŋ gacchati. Tattha yo vinibbedhena dvādasa-yojanāya parikkhepato chattiŋsa-yojanāya parisāya sannivesa-kkhamo sulabh' āhārûpakaraṇo chāy' udakasampanno suci-sama-talo ramaṇīyo bhūmibhāgo tassa uparibhāge taŋ cakka-ratanaŋ akkh' āhataŋ viya tiṭṭhati; atha tena saññāṇena so mahājano otaritvā yathāruci nahāna-bhojan' ādīni sabba-kiccāni karonto vāsaŋ kappeti. Mahāsudassanassâpi sabbaŋ tath' eva ahosi. Tena vuttaŋ *Yasmiŋ kho pan' Ananda padese cakka-ratanaŋ patiṭṭhāti tattha so rājā Mahāsudassano vāsaŋ upagañchi saddhiŋ catur-aṅginiyā senāyā* ti.

9. Evaŋ vāsaŋ upagate cakkavattimhi ye tattha rājāno te: Paracakkaŋ āgatan ti, sutvā pi na bala-kāyaŋ sannipātetvā yuddha-sajjā honti, cakka-ratanassa hi uppatti-samanantaram eva n' atthi so satto nāma yo paccattika-saññāya taŋ rājānaŋ

---

[1] BS °kāmatā; SS omit cittaŋ. [2] SS aṭṭha-yojana-sahassa°.

ārabbha āvudhaŋ ukkhipituŋ visaheyya. Ayaŋ ānubhāvo cakka-ratanassa; cakkânubhāvena hi tassa rañño arī asesā damataŋ upenti, Arindamaŋ nāma narâdhipassa, ten' eva taŋ vuccati tassa cakkan ti, tasmā sabbe pi te rājāno attano attano rajja-siri-vibhavânurūpaŋ pābhataŋ gahetvā taŋ rājānaŋ upagamma oṇata-sirā attano moḷi-maṇi-ppabhâbhisekena tassa pāda-pūjaŋ karontā: *Ehi kho mahārājā ti*, ādīhi vacanehi tassa kiŋkāra-paṭisāvitaŋ āpajjanti. Mahāsudassanassâpi tath' eva akaŋsu. Tena vuttaŋ *Ye kho pan' Ānanda puratthimāya disāya* . . . pe . . . *anusāsa Mahārājā* ti.

Tattha *sâgatan* ti su-āgataŋ. Ekasmiŋ hi āgate socanti gate nandanti, ekasmiŋ āgate nandanti gate socanti: Tādiso tvaŋ āgamana-nandano gamana-socano tasmā tava āgamanaŋ su-āgamanan ti, vuttaŋ hoti.

Evaŋ vutte pana rājā cakkavattī nâpi: Ettakaŋ nāma me anuvassaŋ baliŋ upakappethā ti vadati, nâpi aññassa bhogaŋ acchinditvā aññassa deti, attano pana dhammarāja-bhāvassa anurūpāya paññāya pāṇâtipāt' ādīni upaparikkhitvā pemanīyena mañjunā sarena: Passatha tāta pāṇâtipāto nām' esa āsevito bhāvito bahulīkato[1] niraya-saŋvattaniko hotī ti, ādinā nayena dhammaŋ desetvā: Pāṇo na hantabbo ti, ādikaŋ ovādaŋ deti. Mahāsudassano pi tath' eva akāsi. Tena vuttaŋ *Rājā Mahāsudassano evam āha: 'Pāṇo na hantabbo* . . . pe . . . *yathā-bhuttañ ca bhuñjathā'* ti. Kim pana sabbe pi rañño imaŋ ovādaŋ gaṇhantī ti? Buddhassâpi tāva sabbe na gaṇhanti, rañño kiŋ gaṇhissantī ti, tasmā ye paṇḍitā vibhāvino te gaṇhanti sabbe pana anuyuttā[2] bhavanti. Tasmā *Ye kho pan' Ānandā* ti ādim āha.

10. Atha taŋ cakka-ratanaŋ evaŋ Pubbavideha-vāsīnaŋ ovāde dinne kata-pātarāse cakkavatti-balena vehāsaŋ abbhuggantvā puratthima-samuddaŋ ajjhogāhati; yathā yathā ca taŋ ajjhogāhati tathā tathā agada-gandhaŋ ghāyitvā saṅkhitta-phaṇo Nāgarājā viya saŋkhitta-ūmi-vipphāraŋ hutvā ogacchamānaŋ mahāsamudda-salilaŋ yojanamattaŋ oggantvā anto-samudde veḷuriya-bhitti viya tiṭṭhati. Taŋ khaṇañ-ñeva ca tassa rañño puñña-siriŋ daṭṭhu-kāmāni viya mahāsamudda-tale

---

[1] SS add yānikato. [2] B anuyantā.

vippakiṇṇāni nānā-ratanāni tato tato āgantvā taŋ padesaŋ pūrayanti; atha sā rāja-parisā taŋ nānā-ratana-paripūraŋ mahāsamudda-talaŋ disvā yathā-ruci ucchaṅg' ādīhi ādiyati, yathā-ruci ādinna-ratanāya pana parisāya taŋ cakka-ratanaŋ paṭinivatti, paṭinivattamāne ca tasmiŋ parisā aggato hoti, majjhe rājā, ante cakkaratanaŋ, tam pi jalaŋ palobhayamānam iva cakka-ratana-siriyā asahamānam iva ca tena viyogam pi nemi-maṇḍala-pariyantaŋ abhiharantam eva upagacchati. Evaŋ rāja cakkavattī puratthima-mahāsamudda-pariyantaŋ Pubbavidehaŋ abhivijinitvā dakkhiṇa-samudda-pariyantaŋ Jambudīpaŋ vijetu-kāmo cakka-ratana-desitena maggena dakkhiṇa-samuddâbhimukho gacchati. Mahāsudassano pi tath' eva agamāsi. Tena vuttaŋ *Atha kho Ānanda cakka-ratanaŋ puratthima-samuddaŋ ajjhogāhetvā paccuttaritvā dakkhiṇa-disaŋ pavattatī* ti, evaŋ vattamānassa pana tassa pavattana-vidhānaŋ senā-sanniveso paṭirāj' āgamanaŋ tesaŋ anusāsani-ppadānaŋ dakkhiṇa-samudda-ajjhogāhanaŋ samudda-salilassa ogacchamānaŋ[1] ratanānaŋ ādānan ti: sabbaŋ purima-nayen' eva veditabbaŋ. Vijinitvā pana taŋ dasa-sahassa-yojana-ppamāṇaŋ Jambudīpaŋ dakkhiṇa-samuddato pi paccuttaritvā satta-yojana-sahassa-ppamāṇaŋ Aparagoyānaŋ vijetuŋ pubbe vutta-nayen' eva gantvā, tam pi samudda-pariyantaŋ tath' eva abhivijinitvā, pacchima-samuddato pi uttaritvā aṭṭha-yojana-sahassa-ppamāṇaŋ Uttarakuruŋ vijetuŋ tath' eva gantvā, tam pi samudda-pariyantaŋ tath' eva abhivijiya uttara-samuddato paccuttarati.

11. Ettāvatā raññā cakkavattinā cātur-antāya paṭhaviyā ādhipaccaŋ adhigataŋ hoti. So evaŋ vijita-vijayo[2] attano rajja-siri-sampatti-dassan' atthaŋ sapariso uddhaŋ gagana-talaŋ abhilaṅghitvā suvikasita-paduma-kumuda-puṇḍarīka-vana-vicitte cattāro jāta-ssare viya pañca-sata-pañca-sata-paritta-dīpa-parivāre cattāro mahādipe oloketvā cakka-ratana-desiten' eva maggena yathânukkamaŋ attano rāja-dhāniŋ paccāgacchati. Atha taŋ cakka-ratanaŋ antepura-dvāraŋ sobhayamānaŋ viya hutvā tiṭṭhati; evaŋ patiṭṭhite pana tasmiŋ cakka-ratane rāj' antepure ukkāhi va dīpikāhi vā

---

[1] SS ogacchanaŋ.

[2] SS °vijitayo

kiñci karaṇīyaŋ na[1] hoti, cakka-ratan' obhāso yeva rattiŋ andhakāraŋ vidhamati. Ye pana andhakār' atthikā honti tesaŋ andhakāram eva hoti. Mahāsudassanassâpi sabbaŋ etaŋ tath' eva ahosi. Tena vuttaŋ dakkhiṇa-samuddaŋ ajjhogāhetva . . . pe . . . *evarūpaŋ cakka-ratanaŋ pātura-hosī* ti.

12. Evaŋ pātubhūta-cakka-ratanass' eva cakkavattino amaccā pakati-maṅgala-hatthi-ṭṭhānaŋ samaŋ suci-bhūmibhāgaŋ kāretvā hari-candan' ādīhi surabhi-gandha-gandhehi upalimpāpetva, heṭṭhā vicitta-vaṇṇa-surabhi-kusuma-samokiṇṇaŋ, upari suvaṇṇa-tārakānaŋ antar' antarā samosarita-manuñña-kusuma-dāma-paṭimaṇḍita-vitānaŋ deva-vimānaŋ viya abhisaṅkharitvā: 'Evarūpassa nāma deva hatthi-ratanassa āgamanaŋ cintethā' ti vadanti. So pubbe-vutta-nayen' eva mahādānaŋ datvā sīlāni ca samādāya taŋ puñña-sampattiŋ āvajjento nisīdi.[2] Ath' assa puññânubhāva-codito Chaddanta-kulā va Uposatha-kulā va taŋ sakkāra-visesaŋ anubhavitu-kāmo taruṇa-ravi-maṇḍalâbhiratta-caraṇa-gīvā-mukha-paṭimaṇḍita-visuddha-seta-sarīro·satta-patiṭṭho susaṅkhata[3]-aṅga-paccaṅga-sanniveso vikasita-ratta-paduma-cāru-pokkharo iddhimā-yogī viya vehāsa-gamana-samattho manosilā-cuṇṇa-rañjita-pariyanto viya rajata-pabbato hatthi-seṭṭho tasmiŋ padese tiṭṭhati. So Chaddanta-kulā agacchanto sabba-kaniṭṭho āgacchati, Uposatha-kulā āgacchanto sabba-jeṭṭho. Pāḷiyaŋ pana Uposatho nāgarājā icc' eva [4]āgacchati; nāgarājā nāma kassaci aparibhogo tassa kaniṭṭho āgacchatī ti, Aṭṭha-kathāsu vuttaŋ. Svâyaŋ cakkavatti-puttānaŋ[4] cakkavattīnaŋ vuttanayen' eva cintayantānaŋ āgacchati. Mahāsudassanassa pana sayam eva pakati-maṅgala-hatthi-ṭṭhānaŋ āgantvā taŋ hatthiŋ apanetvā tattha aṭṭhāsi. Tena vuttaŋ *puna ca paraŋ Ānanda nāgarājā* ti.

Evaŋ pātubhūtaŋ pana taŋ hatthi-ratanaŋ disvā hatthi-gopak' ādayo haṭṭha-tuṭṭhā vegena gantvā rañño arocenti. Rājā turita-turito āgantvā taŋ disvā pasanna-citto: *Bhaddakaŋ vata bho hatthi-yānaŋ sace damathaŋ upeyyā* ti, cintayanto

---

[1] SS omit. [2] SS nisīdati. [3] SS susaṇṭhita°.
[4-4] SS: āgataŋ, svâyaŋ pūrita-cakkavatti-vattānaŋ.

hatthaŋ pasāresi.[1] Atha so ghara-dhenu-vacchako viya kaṇṇe[2] olambitvā sūrata-bhāvaŋ dassento rājānaŋ upasaṅkami. Rājā taŋ ārohitu-kāmo hoti; ath' assa parijanā adhippāyaŋ ñatvā taŋ hatthi-ratanaŋ suvaṇṇa-dhajaŋ suvaṇṇâlaṅkāraŋ hema-jāla-paṭicchannaŋ katvā upanenti. Rājā taŋ anisīdāpetvā va satta-ratanamayāya nisseṇiyā āruyha ākāsa-gamana-ninna-citto hoti. Tassa saha citt' uppāden' eva so hatthi-nāgarājā rāja-haŋso viya indanīla-maṇi-ppabhā-jālaŋ nīla-gagana-talaŋ abhilaṅghati, tato cakka-cārikāya vutta-nayen' eva sakala-rāja-parisā. Iti sapariso rājā anto-pātarāse yeva sakala-paṭhaviŋ anusaŋyāyitvā rāja-dhāniŋ paccāgacchati: evaŋ mahiddhikaŋ cakkavattino hatthi-ratanaŋ hoti. Mahāsudassanassâpi tādisam eva ahosi. Tena vuttaŋ *disvā rañño . . . pe . . . pāturahosī* ti.

13. Evaŋ pātubhūta-hatthi-ratanassa pana cakkavattino amaccā pakati-maṅgala-assa-ṭṭhānaŋ suci-sama-talaŋ kāretvā alaṅkaritvā ca purima-nayen' eva rañño tassa āgamana-cintan' atthaŋ ussāhaŋ janenti. So purima-nayen' eva kata-dāna-mānana-sakkāro samādinna sīlabbato pāsāda-tale sukha-nisinno puñña-sampattiŋ samanussarati. Ath' assa puññânubhāva-codito Sindhava-kulato vijjulatā-vinaddha-sarada-kāla-seta-valāhaka-rāsi-sassirīko ratta-pādo ratta-tuṇḍo canda-ppabhā-puñja-sadisa-suddha-siniddha-ghana-saṅghāta-sarīro kāka-gīvā viya indanīla-maṇi viya ca kāḷa-vaṇṇena sīsena samannāgatattā kāḷa-sīso,[3] suṭṭhu kappetvā ṭhapitehi viya muñja-sadisehi saṇha-vaṭṭa-uju-gatehi kesehi samannāgatattā muñja-keso vehāsaṅgamo Valāhako nāma assarājā āgantvā tasmiŋ ṭhāne patiṭṭhāti. Mahāsudassanassa pan' esa hatthi-ratanaŋ viya āgato sesaŋ sabbaŋ hatthi-ratane vutta-nayen' eva veditabbaŋ. Evarūpaŋ assa-ratanaŋ sandhāya Bhagavā *puna ca paran* ti ādim āha.

14. Evaŋ pātubhūta-assa-ratanassa pana rañño cakkavattino catu-hatth' āyāmaŋ sakaṭa-nābhi-sama-pariṇāhaŋ ubhosu antesu kaṇṇika-pariyantato viniggatehi suparisuddha-muttā-kalāpehi dvīhi kañcana-padumehi alaṅkataŋ catur-āsīti-maṇi-sahassa-parivāraŋ tārā-gaṇa-parivutassa puṇṇa-candassa siriŋ

---

[1] SS pasāreti. [2] SS kaṇṇaŋ. [3] SS kākasīso.

pharamānaŋ viya Vepulla-pabbatato maṇi-ratanaŋ āgacchati. Tass' evaŋ āgatassa muttā-jālake ṭhapetvā veḷu-paramparāya saṭṭhi-hattha-ppamāṇaŋ ākāsaŋ āropitassa rattibhāge samantā yojana-ppamāṇaŋ okāsaŋ abhā pharati, yāya sabbo so okāso aruṇ' uggamana-velāya viya sañjāt' āloko hoti. Tato kassakā kasikammaŋ vāṇijā āpaṇ' ugghātanaŋ, te te sippino taŋ taŋ kammantaŋ payojenti: divā ti maññamānā. Mahāsudassanassâpi sabban taŋ tath' eva ahosi. Tena vuttaŋ *puna ca paraŋ Ānanda maṇi-ratanaŋ pāturahosī* ti.

15. Evaŋ pātubhūta-maṇi-ratanassa pana cakkavattino visaya-sukha-visesassa visesa-kāraṇaŋ itthi-ratanaŋ pātubhavati. Maddarāja-kulato vā hi 'ssa agga-mahesiŋ ānenti Uttarakuruto vā puññânubhāvena sayaŋ āgacchati. Avasesā pan' assa sampatti *puna ca paraŋ Ānanda rañño Mahāsudassanassa itthi-ratanaŋ pāturahosi abhirūpā dassanīyā* ti ādinā nayena pāḷiyaŋ yeva āgatā. Tattha saṇṭhāna-pāripūriyā adhikaŋ rūpaŋ assā ti *abhirūpā*. Dissamānā 'va cakkhūni pīṇayati, tasmā aññaŋ kicca-vikkhepaŋ hitvā pi daṭṭhabbā ti *dassanīyā*. Dissamānā va somanassa-vasena cittaŋ pasadetī ti *pāsādikā*. *Paramāyā* ti evaŋ pasād' āvahattā uttamāya *vaṇṇa-pokkharatāyā* ti vaṇṇa-sundaratāya. *Samannāgatā* ti upetā. Abhirūpā vā yasmā *nâtidīghā nâtirassā*, dassanīyā yasmā *nâtikisā nâtithūlā*, pāsādikā yasmā *nâtikāḷikā naccodātā*, paramāya vaṇṇa-pokkharatāya samannāgatā yasmā *atikkantā mānusa-vaṇṇaŋ appattā dibba-vaṇṇaŋ*. Manussānaŋ hi vaṇṇ' ābhā bahi na niccharati, devānaŋ pana atidūram pi niccharati. Tassā pana dvādasa-hattha-ppamāṇaŋ padesaŋ sarīr' ābhā obhāseti. Nâtidīgh' ādisu c' assā paṭhama-yugalena āroha-sampatti, dutiya-yugalena pariṇāha-sampatti, tatiya-yugalena vaṇṇa-sampatti vuttā. Chahi vā pi etehi kāya-vipattiyā abhāvo atikkantā mānusa-vaṇṇan ti: iminā kāya-sampatti vuttā.

Tūla-picuno vā kappāsa-picuno vā ti sappi-maṇḍe pakkhipitvā ṭhapitassa satavārā-vihatassa[1] tūlapicuno vā kappāsa-picuno vā. *Sīte* ti rañño sīta-kāle. *Uṇhe* ti rañño uṇha-kāle. *Candana-gandho* ti nicca[2]-kālam eva supi-

[1] SS sata-vihatassa. [2] SS omit.

sitassa[1] abhinavassa catujjāti-samāyojitassa hari-candanassa gandho kāyato vāyati. *Uppala-gandho vāyatī* ti hasita[2]-kathita-kālesu mukhato taŋkhaṇaŋ vikasitass' eva nīl' uppalassa atisurabhi-gandho vāyati.

Evaŋ rūpa-samphassa-gandha-sampatti-yuttāya pan' assa sarīra-sampattiyā anurūpaŋ ācāraŋ dassetuŋ *taŋ kho panā* ti ādi vuttaŋ. Tattha rājānaŋ disvā nisinn' āsanato aggi-daḍḍhā viya paṭhamam eva uṭṭhatī ti *pubbuṭṭhāyinī*, tasmiŋ nisinne tassa tālavaṇṭena bījan' ādi-kiccaŋ katvā pacchā nipatati nisīdatī ti *pacchānipātinī*. 'Kiŋ karomi·te devā' ti vācāya kiŋ kāraŋ paṭisāvetī ti *kiŋkāra-paṭisāvinī*.

Rañño manāpam eva carati karotī ti *manāpa-cārinī*.
Yaŋ rañño piyaŋ tad eva vadatī ti *piya-vādinī*.

Idāni tassā 'yaŋ ācarabhāva-visuddhiyā va na sāṭheyyenā[3] ti dassetuŋ *taŋ kho panā* ti ādim āha. Tattha *no aticārī* ti na atikkamitvā cari, ṭhapetvā rājānaŋ aññaŋ purisaŋ cittena pi na patthetī ti vuttaŋ hoti. Tattha ye tassā ādimhi *abhirūpā* ti ādayo ante *pubb' uṭṭhāyinī* ti ādayo guṇā vuttā te pakati-guṇā eva *atikkantā mānusa-vaṇṇan* ti ādayo pana cakkavattino puññaŋ upanissāya cakka-ratana-pātubhāvato paṭṭhāya purima-kammânubhāvena nibbattā ti veditabbā. Abhirūpa-tādikā pi vā cakka-ratana-pātubhāvato paṭṭhāya sabb' ākara-paripūrā jātā, ten' āha *evarūpaŋ itthi-ratanaŋ pāturahosī* ti.

16. Evaŋ pātubhūta-itthi-ratanassa pana rañño cakkavattino dhana-karaṇīyānaŋ kiccānaŋ yathā-sukhaŋ pavattan' atthaŋ gahapati-ratanaŋ pātubhavati. So pakatiyā va mahābhogo[4] mahābhoga-kule[5] jāto rañño dhana-rāsi-vaḍḍhako seṭṭhi-gahapati hoti. Cakka-ratanânubhava-sahitaŋ pan' assa kamma-vipākajaŋ dibbacakkhuŋ pātubhavati yena anto-paṭhaviyam pi yojan' abbhantare nidhiŋ passati. So taŋ sampattiŋ disvā tuṭṭha-mānaso[6] gantvā rājānaŋ dhanena pavāretvā sabbāni dhana-karaṇīyāni sampādeti. Mahāsudassanassâpi tath' eva sampādeti.[7] Tena vuttaŋ *puna ca paraŋ Ānanda ... pe ... evarūpaŋ gahapati-ratanaŋ pāturahosī* ti.

---

[1] SS supiṇsitassa. [2] SS sīta°. [3] SS sāyeyyanā.
[4] SS omit. [5] mahābhāge kule.
[6] SS °hadayo for °mānaso. [7] SS sampādesi.

17. Evaŋ pātubhūta-gahapati-ratanassa pana rañño cakkavattissa sabba-kicca-saŋvidhāna-samatthaŋ pariṇāyaka-ratanaŋ pātubhavati. So rañño jeṭṭha-putto va hoti pakatiyā eva so paṇḍito vyatto medhāvi vibhāvī[1] rañño puññânubhāvaŋ nissāya pan' assa attano kammânubhāvena para-citta-ñāṇaŋ uppajjati yena dvādasa-yojanāya rāja-parisāya citt' ācāraŋ ñatvā rañño hitâhite ca vavatthapetuŋ samattho hoti. So pi taŋ attano ānubhāvaŋ disvā tuṭṭha-hadayo rājānaŋ sabba-kiccânusāsanena pavāreti.[2] Mahāsudassanam pi tath' eva pavāresi. Tena vuttaŋ *puna ca paraŋ* . . . pe . . . *pariṇāyaka-ratanaŋ pāturahosī* ti. Tattha *ṭhapetabbaŋ ṭhapetun* ti tasmiŋ tasmiŋ ṭhān' antare ṭhapetabbaŋ ṭhapetuŋ.

20. *Samavepākiniyā*[3] ti sama-vipācaniyā.[4] *Gahaṇiyā* ti kammaja-tejo-dhātuyā. Tattha yassa bhuttamatto va āharo jīrati, yassa vā pana puṭa-bhattaŋ viya tath' eva tiṭṭhati ubho p' ete na sama-vepākiniyā samannāgatā; yassa pana puna bhutta-kāle bhutta-chando uppajjat' eva ayaŋ samavepākiniyā samannāgato ti.

22. *Māpesi kho* ti nagare bheriŋ carāpetvā jana-rāsiŋ kāretvā na[1] māpesi, rañño pana saha citt' uppāden' eva ca bhumiŋ bhinditvā catur-āsīti-pokkharaṇī-sahassāni nibbattiŋsu: tāni sandhāy' etaŋ vuttaŋ. *Dvīhi vedikāhī* ti ekāya iṭṭhakānaŋ pariyante yeva parikkhittā, ekāya pariveṇa-paricchedapariyante.

23. *Etad ahosī* ti kasmā ahosi? Ekadivasaŋ kira nahātvā ca pivitvā ca gacchantaŋ mahājanaŋ mahāpuriso oloketvā: Ime ummattaka-vesen' eva gacchanti, sace etesaŋ ettha pilandhana-pupphāni bhaveyyuŋ bhaddakaŋ siyā ti, ath' assa etad ahosi. Tattha *sabb' otukan* ti: Pupphaŋ nāma ekasmiŋ yeva utumhi pupphati, aham pana tathā karissāmi yatha sabbesu utūsu pupphissatî ti, cintesi. *Ropāpesī* ti nānā-vaṇṇa-uppala-bīj' ādīni tato tato aharāpetvā na ropāpesi, saha citt' uppāden' eva pan' assa sabbaŋ ijjhati,[5] taŋ loko: Raññā ropitan ti, maññi. Tena vuttaŋ *ropāpesī* ti. Tato paṭṭhāya mahājano[6] nānā-ppakāraŋ jalaja-thalaja-mālaŋ pilandhitvā nakkhattaŋ

---

[1] SS omit. [2] SS vāreti. [3] SS sacca°.
[4] SS °vipākiyā. [5] SS ijjhi. [6] SS jano.

kīḷamāno viya gacchati. Atha rājā tato uttarim pi janaŋ sukha-samappitaŋ kātu-kāmo *yan nūn' āhaŋ imāsaŋ pokkharaṇīnaŋ tīre* ti ādinā janassa sukha-vidhānaŋ cintetvā sabbaŋ akāsi. Tattha *nahāpesun* ti añño sarīraŋ ubbattesi añño cuṇṇāni yojesi añño tīre nahāyantassa udakaŋ āhari añño vatthāni paṭiggahesi c' eva adāsi ca. *Paṭṭhapesi kho* ti kathaŋ paṭṭhapesi? Itthīnañ ca purisānañ ca anucchavike alaṅkāre kāretvā iṭṭhamattam[1] eva tattha paricāravasena sesaŋ sabbaŋ pariccāga-vasena ṭhapetvā rājā Mahāsudassano dānaŋ deti: Taŋ paribhuñjathā ti, bheriŋ carāpesi. Mahājano pokkharaṇī-tīraŋ āgantvā nahatvā vatthāni parivattetvā nānā-gandhehi vilitto pilandhana-vicitta-mālo dān' aggaŋ gantvā aneka-ppakāresu yāgu-bhatta-khajjakesu aṭṭhavidhā-pānesu ca yo 'yaŋ icchati so taŋ khāditvā ca pivitvā ca nānā-vaṇṇāni khoma-sukhumāni vatthāni nivāsetva sampattiŋ anubhavitvā yesaŋ tādisāni atthi te ohāya gacchanti, yesaŋ pana n' atthi te gahetvā gacchanti hatthi-assa-yān' ādisu pi nisīditva thokaŋ vicaritvā anatthikā[2] ohāya atthikā[3] gahetvā gacchanti. Vara-sayanesu nipajjitvā sampattiŋ anubhavitvā anatthikā[2] ohāya atthikā[3] gahetvā gacchanti. Itthīhi pi saddhiŋ sampattiŋ anubhavitvā anatthikā[2] ohāya atthikā[3] gahetvā gacchanti. Sattavidha-ratana-pasādhanāni ca pasāretvā[4] pi sampattiŋ anubhavitvā anatthikā[2] ohāya atthikā[3] gahetvā va gacchanti. Tam pi dānaŋ uṭṭhāya samuṭṭhāya diyat' eva Jambudīpa-vāsikānaŋ aññaŋ kammaŋ n' atthi rañño[5] dānaŋ paribhuñjantā va vicaranti.

24. Atha brāhmaṇa-gahapatikā cintesuŋ: 'ayaŋ rājā evarūpaŋ dānaŋ dento pi: Mayhaŋ taṇḍul' ādīni vā khīr' ādīni vā dethā ti, na kiñci āharāpeti, na kho pana amhākaŋ rājā āharāpeti, tuṇhī āsituŋ na paṭirūpan' ti te bahuŋ sāpateyyaŋ saŋharitvā rañño upanāmesuŋ. Tasmā *atha kho Ānanda brāhmaṇa-gahapatikā* ti ādim āha. *Evaŋ samacintesun* ti kasmā evaŋ cintesuŋ? 'Kassaci gharato appaŋ ābhataŋ kassaci bahuŋ tasmiŋ paṭisaŋhariyamāne:[6] kiŋ tav' eva gharato sundaraŋ ābhataŋ na mayhaŋ gharato, kiŋ tav' eva gharato

---

[1] SS itthimattam. [2] SS atthikā. [3] SS natthikā.
[4] SS pasādhetvā. [5] SS omit. [6] SS parihariyamāne.

bahuŋ na mayhan ti, evaŋ kalaha-saddo pi uppajjeyya so mā uppajjitthā' ti evaŋ samacintesuŋ.

25. *Ehi tvaŋ sammā* ti ehi tvaŋ vayasa.[1] *Dhammaŋ nāma pāsādan* ti pāsādassa nāmaŋ āropetvā 'va[2] māpesi.[2] Vissakammo pana: 'Kīva mahanto deva pāsādo hotū' ti paṭipucchitvā, 'dīghato yojanaŋ vitthārato aḍḍha-yojanaŋ sabba-ratanamayo 'va hotū' ti vutte pi: 'Evaŋ hotu bhaddaŋ tava vacanan' ti tassa paṭisuṇitvā dhamma[3]-rājānaŋ sampaṭicchāpetvā māpesi. Tattha *evaŋ bhaddaŋ tavā ti kho Ānandā* ti evaŋ bhaddaŋ tava iti kho Ānanda vatvā ti attho.

Tuṇhībhāvenā ti: Samaṇa-dhamma-paṭipatti-karaṇ' okāso me bhavissatī ti, icchanto tuṇhībhāvena adhivāsesi.

26. *Sāramayo* ti candana-sāramayo.

28. *Dvīhi vedikāhī* ti ettha ekā vedikā pan' assa uṇhīsa-matthake ahosi, ekā heṭṭhā pariccheda-matthake.

30 *Duddikkho ahosī* ti duddikkho pabhā-sampattiyā duddaso ti attho. *Musatī* ti harati phandāpeti niccalabhāvena patiṭṭhātuŋ na deti. *Viddhe* ti ubbiddhe megha-vigamena dūrībhūte ti attho. *Deve* ti ākāse.

31 *Māpesi kho* ti: Ahaŋ imasmiŋ ṭhāne pokkharaṇiŋ māpemi, tumhākaŋ gharāni bhindathā ti, na evaŋ kāretvā māpesi; citt' uppāda-vasen' eva pan' assa bhūmiŋ bhinditvā tathārūpā pokkharaṇī ahosi.

32. *Te sabba-kāmehī* ti sabbehi icchit-icchita-vatthūhi samaṇe samaṇa-parikkhārehi brāhmaṇe brāhmṇa-parikkhārehi santappesī ti.

Paṭhama-bhaṇavāra-vaṇṇanā niṭṭhitā.

2. 1. *Mahiddhiko* ti citt' uppāda-vasen' eva catur-āsīti-pokkharaṇī-sahassānaŋ nibbatti-saṅkhātāya mahatiyā iddhiyā samannāgato. *Mahânubhāvo* ti tesaŋ yeva anubhavitabbānaŋ mahantatāya mahânubhāvena samannāgato. *Seyyathīdan* ti nipāto. Tassa katamesaŋ tiṇṇan ti attho. *Dānassā* ti sampatti-pariccāgassa. *Damassā* ti Āḷavaka-sutte:* Paññā damo ti, āgato idha

* Sn 181 sq.

[1] SS vayassa. [2] SS ca āṇāpesi. [3] SS āma mahārājā ti.

attānaŋ damentena kataŋ[1] uposatha-kammaŋ. *Saŋyamassā* ti sīlassa. Idha ṭhatvā pan' assa pubba-yogo veditabbo.

2. Rājā kira pubbe gahapati-kule nibbatti. Tena ca samayena dharamānakass' eva Kassapabuddhassa sāsane eko thero araññe vāsaŋ vasati. Bodhisatto attano kammena araññaŋ paviṭṭho theraŋ disvā upasaṅkamitvā vanditvā therassa nisajjanaṭṭhāna-caṅkamanaṭṭhānāni oloketvā pucchi: 'Idh' eva bhante ayyo vasatī?' ti. 'Āma upāsakā' ti sutvā: Idh' eva ayyassa paṇṇa-sālaŋ kātuŋ vaṭṭatī ti, cintetvā attano kammaŋ pahāya dabba-sambhāraŋ koṭṭetvā paṇṇa-sālaŋ katvā chādetvā bhittiyo mattikāya limpitvā dvāraŋ yojetvā kaṭṭh' attharaṇaŋ[2] katvā: Karissati nu kho paribhogaŋ na karissatī ti, ekamantaŋ nisīdi. Thero anto-gāmato āgantvā paṇṇa-sālaŋ[3] pavisitvā kaṭṭh' attharaṇe[2] nisīdi. Upāsako pi āgantvā vanditvā samīpe nisinno: 'Phāsukā bhante paṇṇa-sālā?' ti pucchi. 'Phāsukā bhadda-mukha, pabbajita-sāruppā' ti. 'Vasissatha bhante idhā?' ti. 'Āma upāsakā' ti. So: Adhivāsan' ākārena vasissatī ti, ñatvā, nibaddhaŋ mayhaŋ gharadvāraŋ āgantabban ti, paṭijānāpetvā: 'Ekaŋ me bhante varaŋ dethā' ti āha. 'Atikkanta-varā upāsaka pabbajitā' ti. 'Bhante yañ ca kappati yañ ca anavajjan' ti. 'Vadehi upāsakā' ti. 'Bhante nibaddha-vasanaṭṭhāne nāma manussā maṅgale vā amaṅgale[3] vā[3] āgamanaŋ icchanti, anāgacchantassa[4] kujjhanti; tasmā aññaŋ nimantita-ṭṭhānaŋ gantvā pi mayhaŋ gharaŋ pavisitvā 'va bhatta-kiccaŋ niṭṭhāpetabban' ti. Thero adhivāsesi. So paṇṇa-sālāya kaṭa-sāṭakaŋ pattharitvā mañca-pīṭhaŋ paññapesi, apassenaŋ nikkhipi, pāda-kathalikaŋ ṭhapesi, pokkharaṇiŋ khaṇi, caṅkamaŋ katvā vālikaŋ okiri. Mige āgantvā bhittiŋ ghaŋsitvā mattikaŋ pātente disvā kaṇṭaka-vatiŋ parikkhipi. Pokkharaṇiŋ otaritvā udakaŋ āḷulikaŋ[5] karonte[5] disvā anto-pāsāṇehi cinitvā bahi-kaṇṭaka-vatiŋ parikkhipitvā anto-vati-pariyante tāla-pantiyo[6] ropeti. Mahācaṅkame sammaṭṭhaṭṭhānaŋ āḷulente disvā[3] caṅkamam pi vatiyā parikkhipitvā anto-vati-pariyante tāla-pantiŋ ropesi.

---

[1] SS āgataŋ. [2] SS °attharakaŋ. [3] SS omit.
[4] SS anāgacchantaŋ. [5] SS aluḷente. [6] SS °pantiŋ.

Evaŋ āvāsaŋ niṭṭhāpetvā therassa ticīvaraŋ piṇḍa-pātaŋ osadhaŋ[1] paribhoga-bhājanaŋ āra-kaṇṭakaŋ pipphalikaŋ nakhacchedana-sūciŋ kattara-yaṭṭhiŋ upāhanaŋ udaka-tumbaŋ chattaŋ dīpa-kapallakaŋ mala-haraṇiŋ[1] parissāvanaŋ dhamma-karakaŋ patta-thālakaŋ yaŋ vā pan' aññam pi pabbajitānaŋ paribhogajātaŋ sabbaŋ adāsi.

Therassa Bodhisattena adinna-parikkhāro nāma nâhosi. So sīlāni rakkhanto uposathaŋ karonto yāvajīvaŋ theraŋ[2] upaṭṭhahi. Thero tatth' eva vasanto arahattaŋ patvā parinibbāyi. Bodhisatto pi yāvat' āyukaŋ puññaŋ katvā devaloke nibbattitvā, tato cuto manussalokaŋ āgacchanto Kusāvatiyā rājadhāniyā nibbattitvā Mahāsudassano rājā ahosi.

Evaŋ nâtimahantam pi puññaŋ āyatane kataŋ
Mahāvipākaŋ hotī ti kattabbaŋ taŋ vibhāvinā.

Mahāvyūhan ti rajatamayaŋ mahā-kūṭâgāraŋ. Tattha vasitu[3]-kāmo hutvā agamāsi. *Ettāvatā kāma-vitakkā* ti kāmavitakkā tayo ettāvatā nivattitabbaŋ: Ito paraŋ tuyhaŋ abhūmi, idaŋ jhānâgāraŋ nāma, na-y-idaŋ tayā saddhiŋ vasanaṭṭhānan ti: evaŋ tayo vitakke kūṭâgāra-dvāre yeva nivattesi.

3. *Paṭhama-jjhānan* ti ādisu visuŋ kasiṇa-parikamma-kiccaŋ nāma n' atthi. Nīla-kasiṇena atthe sati nīla-maṇiŋ, pīta-kasiṇena atthe sati suvaṇṇaŋ, lohita-kasiṇena atthe sati rattamaṇiŋ, odāta-kasinena atthe sati rajatan ti, olokita-olokitaṭṭhāne kasiṇam eva paññāyati.

4. *Mettā-sahagatenā* ti ādisu yaŋ vattabbaŋ taŋ sabbam pi Visuddhimagge* vuttam eva. Iti paḷiyaŋ cattāri jhānāni cattāri ca appamaññān' eva vuttāni. Mahāpuriso pana sabbā pi aṭṭha-samāpattiyo pañca abhiññāyo ca nibbattetvā anuloma-paṭilom' ādi-vasena cuddasah' ākārehi samāpattiyo pavisanto madhu-paṭalaŋ paviṭṭha-bhamaro madhu-rasena viya samāpatti-sukhen' eva yāpeti.

6. *Kusāvatī rājadhānī pamukhānī* ti Kusavatī rājadhānī tesaŋ nagarānaŋ pamukhā sabba-seṭṭhā ti attho.

* Vism 307 sq.

[1] SS omit. [2] SS therassa. [3] SS pavisitu°.

Bhattâbhihāro ti abhiharitabba-bhattaŋ. *Vassa-satassa vassa-sata-sahassā* ti kasmā evaŋ cintesi? Tesaŋ saddena[1] ukkaṇṭhitvā: Samāpannassa saddo kaṇṭako ti, hi vuttaŋ, tasmā saddena ukkaṇṭhito Mahāpuriso. Atha kasmā: 'Mā āgacchantū' ti na vadati? Idāni rājā na passatī ti, nibaddha-vattaŋ na labhissanti taŋ tesaŋ: 'Mā uppajjitthā'[2] ti na vadati. *Etad ahosī* ti kadā etad ahosi? Rañño kāla-kiriya-divase.[3] Tadā kira devatā cintesuŋ: 'Rājā anātha-kāla-kiriyaŋ[3] mā karotu, orodhehi bahūhi[4] dhītūhi[5] puttehi parivārito 'va kālaŋ karotū' ti. Atha deviŋ āvaṭṭetvā tassā evaŋ cittaŋ uppādesuŋ. *Pītāni vatthānī* ti tāni kira pakatiyā rañño manāpāni, tasmā tāni pārupathā ti āha. *Etth' eva devī tiṭṭhā* ti devī imaŋ jhānâgāraŋ nāma tumhehi saddhiŋ vasanaṭṭhānaŋ na hoti jhāna-rati-vindana-ṭṭhānaŋ mama mā[4] idha pāvisī ti.

10. *Etad ahosī* ti loke sattā nāma maraṇ' āsanna-kāle ativiya virocanti, tena tassā rañño vippasann' indriya-bhāvaŋ disvā evaŋ ahosi. Tato: Mā rañño kālakiriyā[6] ahosī ti, tassa kālakiriyaŋ anicchamānā: Sampatti-guṇam assa kathayitvā tiṭṭhan' ākāraŋ[7] karissāmī ti, cintetvā *imāni te*[4] *devā* ti ādim āha. Tattha *chandaŋ janehī* ti pemaŋ uppādehi ratiŋ[8] karohī.

Jīvite apekkhan ti jīvite sâpekkhaŋ[4] ālayaŋ taṇhaŋ karohī ti attho.

11. *Evaŋ kho maŋ tvaŋ devī* ti: Mayaŋ kho devi itthiyo nāma pabbajitānaŋ upacāra-kathaŋ na jānāma, kathaŋ vadāma mahārājā ti: rājā pabbajito ayan ti, maññamānāya deviyā vutte. *Evaŋ kho maŋ tvaŋ devi samudācarā* ti ādim[4] āha.

12. *Garahitā* ti Buddhehi pacceka-buddhehi sāvakehi aññehi ca paṇḍitehi[9] bahussutehi garahitā kiŋ-kāraṇā sâpekkha-kāla-kiriyā hi attano yeva gehe yakkha-kukkura-aja-goṇa-mahiŋsa[10]-mūsika-kukkuṭa[4]-ūkā[4]-maṅgul'[11] ādi-bhāvena nibbattana-kāraṇaŋ hoti.

13. *Atha kho Ānandā* ti ekam-antaŋ gantvā roditvā kanditvā assūni puñjitvā[12] etad avoca. *Gahapatissa vā* ti

---

[1] SS saddo. [2] SS upacchijjitvā. [3] B kālankariya°. [4] SS omit. [5] SS ñātīhi. [6] B kālankariyā. [7] B tiṭṭhamān' ākāraŋ. [8] SS bhattiŋ. [9] B pabbajitehi. [10] SS mahisa°. [11] SS maṅkun'. [12] SS pamacchitvā (pamajjitvā ?)

kasmā āha? Tesaŋ kira Soṇaseṭṭhi-putt' ādīnaŋ viya mahatī sampatti hoti. Soṇassa kira seṭṭhiputtassa ekā bhatta-pāti dve sata-sahassāni agghati. Iti tesaŋ tādisaŋ bhattaŋ bhuttānaŋ muhuttaŋ bhatta-sammado bhatta-mucchā bhatta-kilamatho hoti.

15. *Yaŋ tana samayena ajjhavasāmī* ti yattha vasāmi, taŋ ekaŋ yeva nagaraŋ hoti, avasesesu putta-dhīt' ādayo c' eva dāsa-manussā ca vasiŋsu. Pāsāda-kūṭâgāresu pi es' eva nayo. Pallaṅk' ādīsu pi ekaŋ yeva pallaṅkaŋ paribhuñjati, sesā putt' ādīnaŋ paribhogā honti. Itthīsu pi ekā va paccu-paṭṭhāti, sesā parivāramattā honti. *Paridahāmī* ti ekam eva dussa-yugaŋ nivāsemi, sesāni parivāretvā vicarantānaŋ asīti-sahass' ādhikānaŋ soḷasannaŋ purisa-sata-sahassānaŋ honti. *Bhuñjāmī* ti parama-ppamāṇena[1] nāḷik' odanamattaŋ bhuñjāmi, sesaŋ parivāretvā vicarantānaŋ cattāḷīsa-sahass' ādhikānaŋ aṭṭhannaŋ purisa-sata-sahassānaŋ hotī ti dasseti. Eka-thāli-pāko hi dassannaŋ janānaŋ pahoti.

Etāni kira catur-āsīti-nagara-sahassāni c' eva pāsāda-sahassāni ca kūṭâgāra-sahassāni ca ekissā yeva paṇṇa-sālāya nissandena nibbattāni; [2]catur-āsīti-pallaṅka-sahassāni nipaj-jan' atthāya dinna-mañcakassa nissandena nibbattāni; catur-āsīti-hatthi-sahassani assa-sahassāni ratha-sahassāni nisīdan' atthāya dinna-pīṭhassa nissandena nibbattāni; catur-āsīti-maṇi-sahassāni eka-dīpassa nissandena nibbattāni;[2] catur-āsīti-pokkharaṇī-sahassāni eka-pokkharaṇiyā nissandena nibbattāni; catur-āsīti-itthi-sahassāni puttā-sahassāni gaha-pati-sahassāni paribhoga-bhājana-patta-thālaka-dhammaka-raka-parissāvana-āra-kaṇṭhaka-pipphalaka-nakha-cchedana-kuñcika-kaṇṇa[2]-mala-haraṇī-pāda-kathalika-upāhana-chatta-kattarayaṭṭhi-dānassa nissandena nibbattāni; catur-āsīti-dhenu-sahassāni gorasa-dānassa nissandena nibbattāni; catur-āsīti-vattha-koṭi-sahassāni nivasana-pārupana-dānassa nissandena nibbattāni; catur-āsīti-thālipāka-sahassāni bhoja-na-dānassa nissandena nibbattānī ti veditabbāni.

16. Evaŋ Bhagavā Mahāsudassanassa sampattiŋ ādito paṭ-ṭhāya vitthārena kathetvā sabbaŋ taŋ dārakānaŋ[3] paŋsvâ-

---

[1] SS °māṇena. [2-2] SS omit. [3] SS kumārakānaŋ.

gāra-kīḷanaŋ viya dassento parinibbāna-mañcake nipanno va *pass' Ānandā* ti ādim āha. Tattha *vipariṇatā*[1] ti pakati-vijahanena[2] nibbuta-padīpo viya apaññattikabhāvaŋ gatā.

Evaŋ aniccā kho Ānanda saṅkhārā ti evaŋ hutvā abhāv' aṭṭhena aniccā. Ettāvatā Bhagavā yathā nāma puriso sata-hatth' ubbedhe campaka-rukkhe nisseṇiŋ bandhitvā abhirūhitvā campaka-pupphaŋ ādāya nisseṇiŋ muñcanto otareyya, evam eva nisseṇiŋ bandhanto viya aneka-vassa-koṭi-sata-sahass' ubbedhaŋ Mahāsudassana-sampattiŋ āruyha sampatti-matthake ṭhitaŋ anicca-lakkhaṇaŋ ādāya nisseṇiŋ muñcanto viya otiṇṇo. Ten' eva pubbe Vasabha-rājā Dīgha-bhāṇaka-ttherānaŋ Lohapāsādassa pācīna-passe Ambalaṭ-ṭhikāyaŋ imaŋ suttaŋ sajjhāyantānaŋ sutvā: Kiŋ bho mayhaŋ ayyakena ettha vuttaŋ attano khādita[3]-pīta-ṭṭhāne sampattim eva kathetī ti, cintento *evaŋ aniccā kho Ānanda saṅkhārā* ti vutta-kāle: Imaŋ bho disvā pañcahi cakkhūhi[4] cakkhumatā evaŋ vuttaŋ ti, vāma-hatthaŋ sammiñjetvā[5] dakkhiṇa-hatthena apphoṭetvā[6] 'sadhu sadhū' ti, tuṭṭha-hadayo sādhukāraŋ adāsi. *Evaŋ adhuvā* ti evaŋ udaka-bubbuḷ' ādayo[7] viya dhuvabhāva-virahitā. *Evaŋ anassāsikā* ti evaŋ supinake pīta-pāniyaŋ viya anulitta-candanaŋ viya ca assāsa-virahitā.

17. *Sarīraŋ nikkhipeyyā* ti sarīraŋ[8] chaḍḍeyya:[8] 'Idāni aññassa sarīrassa nikkhepo vā paṭijagganaŋ vā n' atthi kilesa-pahīnattā[8] Ānanda Tathāgatassā' ti vadati; idam pana vatvā puna theraŋ āmantesi: 'Cakkavattino ānubhāvo nāma rañño pabbajitassa sattame divase antaradhāyati. Mahā-sudassanassa pana kāla-kiriyato[9] sattame va[8] divase satta[8]-ratana-pākārā satta[8]-ratana-tālā catur-āsīti-pokkharaṇī-sahassāni dhamma-pāsādo[8] dhamma-pokkharaṇī cakka-ratanan ti: sabbaŋ etaŋ antaradhāyī' ti.[8] Hatthi-ādisu pana ayaŋ dhammatā; khīṇ' āyukā sah' eva kālaŋ karonti. Āyu-sese sati hatthi-ratanaŋ Uposatha-kulaŋ gacchati, assa-ratanaŋ Valāhaka-kulaŋ maṇi-ratanaŋ Vepulla-pabbatam eva gacchati;

[1] SS vipaṇatā.
[2] SS °janena.
[3] SS khāyita°.
[4] SS bhikkhūhi (!).
[5] B samañchitvā.
[6] SS āpoṭhetvā.
[7] B °pupphuḷ°.
[8] SS omit.
[9] B kālaṅkariyato.

itthi-ratanassa ānubhāvo antaradhāyati, gahapati-ratanassa cakkhu pākatikam eva hoti, pariṇāyaka-ratanassa veyyattiyaŋ nassati. *Idam avoca Bhagavā* ti idaŋ paḷiyaŋ[1] ārūḷhañ ca anārūḷhañ[2] ca[2] sabbaŋ Bhagavā avoca. Sesaŋ uttān' attham evā ti.

Mahāsudassana-sutta-vaṇṇanā
niṭṭhitā.

---

[1] SS pāḷiŋ. [2] SS omit.

XVIII.

JANAVASABHA-SUTTA-VAṆṆANĀ.

1. 1. *Evam me sutan* ti Janavasabha-suttaŋ. Tatr' âyaŋ anuttāna-pada-vaṇṇanā. *Parito parito janapadesū* ti samantā samantā janapadesu. *Paricārake* ti Buddha-dhamma-saṅghānaŋ paricārake. *Uppattisū* ti ñāṇa-gati-puññānaŋ uppattisu. *Kāsi-kosalesū* ti Kāsīsu ca Kosalesu ca Kāsi-raṭṭhe ca Kosala-raṭṭhe cā ti attho. Esa nayo sabbattha; Aṅga-Magadha-Yonaka-Kamboja-Assaka-Avanti-raṭṭhesu pana chasu na vyākaroti. Imesaŋ pana soḷasannaŋ mahājanapadānaŋ purimesu dasasu yeva vyākaroti. *Nādikiyā*[1] ti Nādika-gāma-vāsino.[1]

2. *Tenā* ti tena anāgāmi-ādi-bhāvena. *Sutvā* ti sabbaññuta-ñāṇena paricchinditvā vyākarontassa Bhagavato *pañhā-vyākaraṇaŋ sutvā*, tesaŋ anāgāmi-ādīsu niṭṭhaṅgatā hutvā tena anāgāmi-ādi-bhāvena *attamanā ahesuŋ*. Aṭṭhakathāyan pana tena[2] te *nādikiyā*[1] ti vuttaŋ. Etasmiŋ atthe na-kāro nipātamattaŋ hoti.

4. *Bhagavantaŋ kittayamānarūpo* ti: Aho Buddho aho Dhammo aho Saṅgho, aho Dhammo svâkkhāto ti, evaŋ kittayanto[3] va kālaŋ akāsi. *Bahujano pasīdeyyā* ti: Amhākaŋ pitā mātā bhātā bhaginī putto dhītā sahāyako ten' amhākaŋ saddhiŋ ekato bhuttā[2] ekato sayitā, tassa idañ c' idañ ca manāpaŋ akarimha,[4] so kira anāgāmī sakad-āgāmī sot' āpanno, aho sādhu aho suṭṭhū ti, evaŋ bahujano pasādaŋ āpajjeyya.

7. *Gatin* ti ñāṇa-gatiŋ, *abhisamparāyan* ti ñāṇâbhisamparāyam eva. *Addasā kho* ti kittake jane addasa? Catuvīsati-sata-sahassāni.

8. *Upasanta-padisso*[5] ti upasanta-dassano. *Bhāti-*

---

[1] B nātik°. [2] SS omit. [3] SS yanto.
[4] SS akamba. [5] B °satiso.

r-ivā ti ativiya bhāti, ativiya virocati. *Indriyānan* ti mana-cchaṭṭhānaŋ indriyānaŋ.

9. *Addasaŋ kho ahaŋ Ānandā* ti n' eva dasa na vīsati na sataŋ na sahassaŋ anūn' ādhikāni catu-vīsati-sata-sahassāni addasan ti āha. Disvā pana: Me ettako jano maŋ nissāya dukkhā pamutto ti, balava-somanassaŋ uppajji, cittaŋ pasīdi, cittassa pasannattā citta-samuṭṭhānaŋ lohitaŋ pasīdi, lohitassa pasannattā mana-cchaṭṭhāni indriyāni pasīdiŋsū ti, sabbaŋ idaŋ vatvā *atha kho Ānandā* ti ādim āha. Tattha yasmā so Bhagavato dhamma-kathaŋ sutvā dasa-sahass' ādhikassa jana-sata-sahassassa jeṭṭhako hutvā sot' āpanno jāto, tasmā *Jana-vasabho* ti 'ssa nāmaŋ ahosi.

10. *Ito sattā* ti ito devalokā[1] cavitvā sattā. *Tato sattā* ti tato manussalokā[1] cavitvā sattā. *Saŋsārāni catuddasā* ti sabbā pi catuddasa khandha-paṭipāṭiyo. *Nivāsaŋ abhijānāmī* ti jāti-vasena nivāsaŋ jānāmi. *Yattha me vusitaŋ pure* ti yattha devesu ca Vessavaṇassa sahavyataŋ upagatena, manussesu ca rājabhūtena, ito atta-bhāvato pure yeva mayā vusitaŋ pure, evaŋ vusitattā evañ ca idāni sot' āpanno hutvā tīsu vatthūsu bahuŋ puññaŋ katvā tass' ânubhāvena upari-nibbattituŋ samattho pi dīgha-rattaŋ vusitaṭṭhāne nikantiyā balavatāya etth' eva nibbatto.

Āsā ca pana me santiṭṭhatī ti iminâhaŋ sot' āpanno ti na sutta-ppamatto 'va hutvā kālaŋ vītināmesiŋ. Sakad' āgāmi-magg' atthāya pana me vipassanā āraddhā: Ajj' eva paṭivijjhissāmī[2] ti, evaŋ sa-ussāho viharāmī ti dasseti.

11. *Yadagge* ti laṭṭhi-van' uyyāne paṭhama-dassane sot' āpanna-divasaŋ sandhāya vadati. *Tad-agge ahaŋ bhante dīgha-rattaŋ avinipāto*[3] *avinipātaŋ sañjānāmī* ti taŋ divasaŋ ādiŋ katvā ahaŋ bhante purima-catuddasa-attabhāva-saṅkhātā dīgha-rattaŋ avinipāto[3] laṭṭhi-van 'uyyāne sot' āpatti-magga-vasena adhigataŋ avinipāta-dhammataŋ sañjānāmī ti attho.

Anacchariyan ti anu-acchariyaŋ cintayamānaŋ punap-punaŋ acchariyam ev' idaŋ[4] yaŋ kenacid eva karaṇīyena gacchanto Bhagavantaŋ antarā-magge addasaŋ. Idam pi

[1] SS devalokato (and manussalokato).
[2] SS paṭipajjh°.
[3] SS avinipātā.
[4] SS etaŋ.

acchariyaŋ yañ ca[1] Vessavaṇassa mahārājassa sayaŋ[2] parisāyaŋ bhāsato Bhagavato diṭṭha-sadisam eva sammukhā sutaŋ. *Dve paccayā* ti antarā-magge diṭṭhabhāvo ca Vessavaṇassa sammukhā sutaŋ ārocetu-kāmatā[3] ca.

12. *Sannipatitā* ti kasmā sannipatitā? Te kira catūhi kāraṇehi sannipatanti: Vassûpanāyika-saṅgah' atthaŋ pavāraṇā-saṅgah' atthaŋ dhamma-savan' atthaŋ pāricchattaka-kīḷânubhavan' atthan ti. Tattha sve[4] vassûpanāyikā ti Āsāḷhipuṇṇamāya dvīsu devalokesu devā Sudhammāyaŋ devasabhāyaŋ sannipatitvā mantenti: Asuka-vihāre eko bhikkhu vassûpagato, asuka-vihāre dve tayo cattāro pañca dasa vīsati tiŋsaŋ cattalīsaŋ paññāsaŋ sataŋ sahassaŋ bhikkhū vassûpagatā, etth' ettha-ṭhāne ayyānaŋ ārakkhaŋ susaŋvihitaŋ karothā ti: evaŋ vassûpanāyika-saṅgaho kato hoti. Tadā pi eten' eva kāraṇena sannipatitā. *Idaŋ tesaŋ hoti āsanasmin* ti idaŋ tesaŋ catunnaŋ mahārājānaŋ āsane[5] hoti; evaŋ tesu nisinnesu *atha pacchā amhākaŋ āsanaŋ hoti.*

14. *Yen' atthenā* ti yena vassûpanāyik 'atthena. *Taŋ atthaŋ cintayitvā taŋ atthaŋ mantayitvā* ti taŋ arañña-vāsino bhikkhu-saṅghassa ārakkh' atthaŋ cintayitvā: Etth' ettha-vuṭṭha[6]-bhikkhu-saṅghassa ārakkhaŋ saŋvidahathā ti, catuhi mahārājehi saddhiŋ mantetvā. *Vutta-vacanā pi*[7] *tan*[7] ti tettiŋsa-devaputtā vadanti mahārājāno vutta-vacanā nāma; tathā tettiŋsa-devaputtā paccanusāsanti, itare paccānusiṭṭha-vacanā nāma. Pada-dvaye pi pana tan[8] ti nipātamattam eva.

15. *Avipakkantā* ti āgatā.[9] *Uḷāro* ti vipulo mahā. *Devânubhāvan* ti yā sā[10] sabba-devatānaŋ vatthâlaṅkāra-vimāna-sarīrānaŋ pabhā dvādasa-yojanāni pharati, mahā-puññānaŋ pana sarīra-ppabhā yojana-sataŋ pharati taŋ devânubhāvaŋ atikkamitvā. *Brahmuno*[11] *h' etaŋ pubba-nimittan* ti yathā suriyassa udayato etaŋ pubbaṅgamaŋ etaŋ pubba-nimittaŋ yad-idaŋ aruṇ' uggaŋ[12] evam eva Brahmuno pi etaŋ pubba-nimittan ti[10] dīpeti.

[1] SS ce. [2] B sāmaŋ. [3] SS °kāmatāya.
[4] SS seva (for sv' eva ?). [5] B āsanaŋ. [6] SS omit vuṭṭha.
[7] B nām' idan. [8] B idan. [9] B gatā. [10] SS omit.
[11] SS brāhmaṇo; B brahmāno. [12] SS aruṇaggaŋ.

17. *Anabhisambhavanīyo* ti appattabbo, na taŋ devā Tāvatiŋsā passantī ti attho. *Cakkhupathasmin* ti cakkhu-pasāde āpāthe vā. So devānaŋ cakkhussa āpāthe sambhavanīyo pattabbo na hoti na abhibhavatī ti vuttaŋ hoti. Heṭṭhā heṭṭhā hi devatā uparûpari devānaŋ[1] oḷarikaŋ katvā māpitam[2] eva attabhāvaŋ passituŋ sakkonti. *Vedapaṭilābhan* ti tuṭṭhi-paṭilābhaŋ. *Adhunâbhisitto rajjenā* ti sampati[3] abhisitto rajjena.[4] Ayaŋ pan' attho Duṭṭhagāmaṇi-Abhaya-vatthunā dīpetabbo. So kira dvattiŋsa Damila-rājāno vijitvā Anurādhapure pattâbhiseko tuṭṭha-somanassena māsaŋ[5] niddaŋ[4] na[4] labhi,[4] tato:[4] Niddaŋ na labhāmi bhante ti, bhikkhu-saṅghassa ācikkhi. 'Tena hi mahārāja uposathaŋ adhiṭṭhāhī' ti. So ca uposathaŋ adhiṭṭhāsi; saṅgho gantvā: Citta-yamakaŋ sajjhāyathā ti, aṭṭha ābhidhammika-bhikkhū pesesi. Te gantvā: 'Nipajja tvaŋ mahārājā' ti vatvā sajjhāyaŋ ārabhiŋsu. Rājā sajjhāyaŋ suṇanto 'va[4] niddaŋ okkami. Therā:[6] Rājānaŋ mā pabodhayitthā ti, pakkamiŋsu. Rājā dutiya-divase suriy' uggamane pabujjhitvā there apassanto: 'kuhiŋ ayyā' ti pucchi.

'Tumhākaŋ nidd' okkamanabhāvaŋ ñatvā gatā' ti.

'Natthi bho mayhaŋ ayyakassa dārakānaŋ ajānanakabhesajjaŋ nāma yāva niddā-bhesajjam pi jānanti yevā' ti āha.

18. *Pañcasikho* ti Pañcasikha-gandhabba-sadiso hutvā. Pañcasikha-gandhabba-devaputtassa kira sabba-devatā attabhāvaŋ mamāyanti,[7] tasmā Brahmā pi tādisaŋ yeva attabhāvaŋ nimminitvā pāturahosi. *Pallaṅkena nisīdī* ti pallaṅkaŋ ābhujitvā nisīdi.

19. *Vissaṭṭho* ti sumutto apalibuddho. *Viññeyyo* ti attha-viññāpako. *Mañjū* ti madhuro mudu. *Savanīyo* ti sotabba-yuttako kaṇṇa-sukho. *Bindū* ti ekagghano. *Avisārī* ti suvisado[8] avippakiṇṇo. *Gambhīro* ti nābhi-mūlato paṭṭhāya gambhīra-samuṭṭhito na jīvhā-danta-oṭṭha-tālumatta-ppahāra-samuṭṭhito, evaŋ samuṭṭhito hi amadhuro ca hoti, na ca dūraŋ sāveti. *Ninnādī*

[1] SS devatānaŋ. [2] SS cāpitaŋ. [3] SS sampatti. [4] SS omit.
[5] SS vāsaŋ. [6] SS te. [7] SS māyanti. [8] SS avisaṭo.

ti mahāmegha-mudiṅga-[1]saddo viya ninnāda-yutto. Api c' ettha pacchimaŋ pacchimaŋ padaŋ purimassa purimassa attho yevā ti veditabbo. *Yathā parisan* ti yattikā parisā tattakam eva viññāpeti, anto-parisāyaŋ yeva 'ssa saddo samparivattati *na bahiddhā* vidhāvati.

20. *Ye hi kecī* ti ādi bahujana-hitāya paṭipanna-bhāva-dassan' atthaŋ vadati. *Saraṇaŋ gatā* ti na yathā va tathā va saraṇaŋ gate sandhāya vadati, nibbematika-gahita-saraṇe pana sandhāya vadati. *Gandhabba-kāyaŋ paripūrentī* ti gandhabba-devagaṇaŋ paripūrenti. Iti amhākaŋ satthu loke uppanna-kālato paṭṭhāya cha-devalok' ādīsu piṭṭhaŋ koṭṭetvā pūrita-nāḷi viya sara-vana-naḷa-vanaŋ viya ca nirantaraŋ jāta-parisā ti āha.[2]

22. *Yāva supaññattā c' ime tena Bhagavatā* ti tena mayhaŋ satthārā Bhagavatā yāva supaññattā yāva[3] sukathitā. *Iddhipādā* ti ettha ijjhan' aṭṭhena iddhi patiṭṭhān' aṭṭhena pādā ti veditabbā. *Iddhi-pahutāyā* ti iddhi-pahonak' atthāya. *Iddhi-visavitāyā* ti iddhi-vipajjana-bhāvāya[4] punappun' āsevana-vasena ciṇṇa-vasitāyā ti vuttaŋ hoti. *Iddhi-vikubbanatāyā* ti iddhi-vikubbanabhāvāya nāna-ppakārato katvā[3] dassan' atthāya. *Chanda-samādhi-padhāna-saṅkhāra-samannāgatan* ti ādisu chanda-hetuko chand' ādhiko[5] vā samādhi chanda-samādhi kattu-kamyatā chandaŋ adhipatiŋ karitvā paṭiladdha-samādhiss' etaŋ adhivacanaŋ. Padhānabhūtā saṅkhārā padhāna-saṅkhārā[3] catu-kicca-sādhakassa samma-ppadhāna-viriyass' etaŋ adhivacanaŋ. *Samannāgatan* ti chanda-samādhinā ca padhāna-saṅkhārena ca upetaŋ. *Iddhipādan* ti nipphatti-pariyāyena vā ijjhan' aṭṭhena vā ijjhanti: etāya sattā iddhā vuddhā ukkaŋsagatā hontī ti; iminā vā pariyāyena iddhī ti: saṅkhaŋ-gatānaŋ abhiñña-citta-sampayuttānaŋ chanda-samādhi-padhāna-saṅkhārānaŋ adhiṭṭhān' aṭṭhena pādabhūtaŋ[6] sesa-citta-cetasika-rāsī ti attho. Vuttaŋ h' etaŋ *iddhipādo* ti yo tathābhūtassa vedana-kkhandho . . . pe . . . viññāṇa-kkhandho ti: iminā nayena sesesu pi attho veditabbo.

---

[1] SS mutinga. [2] SS transcription of this whole sentence is faulty
[3] SS omit. [4] SS iddhi-visavana-sabhāvāya.
[5] SS chandâdhipatiko. [6] SS pātubhūtaŋ.

Yath' eva hi chandaŋ adhipatiŋ karitvā paṭiladha-samādhi *chanda-samādhī* ti vutto. Evaŋ viriyaŋ cittaŋ vīmaŋsaŋ adhipatiŋ karitvā paṭiladdha-samādhi *vīmaŋsa-samādhī* ti vuccati. Api ca upacāra-jjhānaŋ pādo[1] paṭhama-jjhānaŋ iddhi sa-upacāraŋ paṭhamajjhānaŋ pādo[1] dutiya-jjhānaŋ iddhī ti. Evaŋ pubbabhage pādo aparabhāge iddhî ti: evam ettha attho veditabbo; vitthārena iddhipāda-kathā Visuddhimagge* ca Vibhaṅgaṭṭhakathāya† ca vuttā.

Keci paṅa: 'Nipphannā[2] iddhi[2] anipphanno iddhipādo' ti vadanti. Tesaŋ vāda-maddan' atthāya Abhidhamme Uttara-cūḷika[3]-vāro nāma āgato. Cattāro iddhipādā: chand' iddhipādo vīriy' iddhipādo citt' iddhipādo vīmaŋs' iddhipādo. Tattha katamo chand' iddhipādo? Idha bhikkhu yasmiŋ samaye lok' uttaraŋ jhāṇaŋ bhāveti niyyānikaŋ apacaya-gāmiŋ diṭṭhigatānaŋ pahānāya paṭhamāya bhūmiyā pattiyā vivicc' eva kāmehi paṭhamaŋ jhānaŋ upasampajja viharati dukkhā-paṭipadaŋ dandhâbhiññaŋ. Yo tasmiŋ samaye chando chandikatā kattu-kamyatā kusalo dhamma-cchando ayaŋ vuccati chand' iddhipādo; avasesā dhammā chand' iddhipāda-sampayuttā ti: ime pana lok' uttara-vasen' eva āgatā. Tattha Raṭṭhapala-tthero chandaŋ dhuraŋ katvā lok' uttaraŋ dhammaŋ nibbattesi; Soṇa-tthero viriyaŋ dhuraŋ katvā; Sambhūta-tthero cittaŋ dhuraŋ katvā; āyasmā Mogharājā vīmaŋsaŋ dhuraŋ katvā ti. Tattha yathā catusu amacca-puttesu ṭhān' antaraŋ patthetvā rājānaŋ upanissāya viharantesu eko upaṭṭhāne chandajāto rañño ajjhāsayañ ca ruciñ ca ñatvā divā ca ratto ca upaṭṭhahanto rājānaŋ ārādhetvā ṭhān' antaraŋ pāpuṇi. Yathā so evaŋ chanda-dhurena lok' uttara-dhamma-nibbattako veditabbo. Eko pana: Divase divase upaṭṭhātuŋ ko sakko? ti, uppanne kicce parakkamena ārādhessāmī ti, kupite paccante raññā pahito parakkamena sattu-maddanaŋ katvā ṭhān' antaraŋ pāpuṇi. Yathā so evaŋ viriya-dhurena lok' uttara-dhamma-nibbattako veditabbo eko: Divase divase upaṭṭhānam pi urena satti-sara-paṭic-

* Vism ch. xii. (p. 373 sq.). † VbhA 303 sq.

[1] SS iddhipādo. [2] SS omit. [3] SS °mūlakā°.

channam pi bhāro yeva, manta-balena ārādhessamī ti, khetta-vijjāya kata-paricayattā manta-saŋvidhānena rājānaŋ ārādhetvā ṭhān' antaraŋ pāpuṇāti. Yathā so evaŋ citta-dhurena lok' uttara-dhamma-nibbattako veditabbo aparo: Kiŋ imehi upaṭṭhān' ādīhi rājāno nāma jāti-sampannassa ṭhān' antaraŋ denti, tādisassa dento mayhaŋ dassatī ti, jāti-sampattim eva nissāya ṭhān' antaraŋ pāpuṇi. Yathā so evaŋ suparisuddhaŋ vīmaŋsaŋ nissāya vīmaŋsa-dhurena lok' uttara-dhamma-nibbattako veditabbo. *Aneka-vihitan* ti anekavidhaŋ. *Iddhi-vidhan* ti iddhi-koṭṭhāsaŋ.

23. *Sukhassa adhigamāyā* ti jhāna-sukhassa magga-sukhassa phala-sukhassa ca adhigamāya. *Saŋsaṭṭho* ti sampayutta-citto. *Ariyadhamman* ti ariyena Bhagavatā Buddhena desitaŋ dhammaŋ. *Suṇāti* ti satthu sammukhā bhikkhu-bhikkhunī-ādīhi vā desiyamānaŋ suṇāti. *Yoniso manasikarotī* ti upāyato pathato kāraṇato aniccan ti ādi vasena manasikaroti: Yoniso manasikāro nāma upāya-manasikāro patha-manasikāro: Anicce aniccan ti dukkhe dukkhan ti anattani anattā ti asubhe asubhan ti: saccânulomikena[1] vā cittassa āvaṭṭanā anvāvaṭṭanā ābhogo samannāhāro manasikāro: ayaŋ vuccati yoniso-manasikāro. Evaŋ vutte yoniso-manasikāre kammaŋ ārabhatī ti attho. *Asaŋsaṭṭho* ti vatthu-kāmehi pi kilesa-kāmehi pi asaŋsaṭṭho viharati. *Uppajjati sukhan* ti uppajjati paṭhama-jjhāna-sukhaŋ. *Sukhā bhiyyo somanassan* ti samāpattito vuṭṭhitassa jhāna-sukha-paccayā aparâparaŋ somanassaŋ uppajjati.[2] *Mudā* ti tuṭṭh' ākārato dubbalā pīti. *Pāmojjan* ti balavataraŋ pīti-somanassaŋ. *Paṭhamo okāsâdhigamo* ti paṭhama-jjhānaŋ pañca-nīvarāṇāni vikkhambhetvā attano okāsaŋ gahetvā tiṭṭhati, tasmā paṭhamo okāsâdhigamo ti vuttaŋ.

24. *Oḷārikā* ti ettha kāya-vacī-saṅkhārā tāva oḷārikā hontu. Citta-saṅkhārā kathaŋ oḷārikā ti? Appahīnattā. Kāya-saṅkhārā hi catuttha-jjhānena pahīyanti; vacī-saṅkhārā dutiya-jjhānena; citta-saṅkhārā nirodha-samāpattiyā. Iti kāya-vacī-saṅkhāresu pahīnesu pi te tiṭṭhanti yevā ti pahīne upā-

---

[1] B paccânu°.

[2] SS omit.

dāya appahīnattā oḷārikā nāma jātā. *Sukhan* ti nirodhā vuṭṭhahantassa uppannaŋ catuttha-jjhānikaŋ phala-samāpatti-sukhaŋ. *Sukhā bhiyyo somanassan* ti phala-samāpattito vuṭṭhitassa aparâparaŋ somanassaŋ. *Dutiyo okāsâdhigamo* ti catuttha-jjhānaŋ sukhaŋ dukkhaŋ vikkhambhetvā attano okāsaŋ gahetvā tiṭṭhati; tasmā dutiyo okāsâdhigamo ti vuttaŋ. Dutiya-tatiya-jjhānāni pan' ettha catutthe gahite gahitān' eva hontī ti visuŋ na vuttānī ti.

25. *Idaŋ kusalan* ti ādisu kusalaŋ nāma dasa-kusala-kammapathā. *Akusalan* ti dasa akusala-kammapathā; sâvajja-duk' ādayo pi etesaŋ vasen' eva veditabbā. Sabbañ c' eva pan' etaŋ kaṇhañ ca sukkañ ca sappaṭibhāgañ cā ti kaṇha-sukka-sappaṭibhāgaŋ nibbānam eva h' etaŋ appaṭibhāgaŋ. *Avijjā pahīyatī* ti vijjā[1]-paṭicchādikā avijjā pahīyati, *vijjā uppajjatī* ti arahatta-magga-vijjā uppajjati. *Sukhan* ti arahatta-magga-sukhañ c' eva phala-sukhañ ca. *Sukhā bhiyyo somanassan* ti phala-samāpattito vuṭṭhitassa aparâparaŋ somanassaŋ. *Tatiyo okāsâdhigamo* ti arahatta-maggo sabba-kilese vikkhambhetvā attano okāsaŋ gahetvā tiṭṭhati; tasmā tatiyo okāsâdhigamo ti vutto. Sesa-maggā pana tasmiŋ gahite antogadhā evā ti, visuŋ na vuttā.[2]

Ime pana tayo okāsâdhigamā aṭṭha-tiŋs' ārammaṇa-vasena vitthāretvā kathetabbā. Kathaŋ? Sabbāni ārammaṇāni Visuddhimagge vutta-nayen' eva upacāra-vasena ca appaṇā-vasena ca vavatthapetvā catuvīsatiyā ṭhānesu paṭhama-jjhānaŋ paṭhamo okāsâdhigamo ti, kathetabbaŋ; terasasu ṭhānesu dutiya-tatiya-jjhānāni; pannarasasu ṭhānesu catuttha-jjhānañ ca nirodhasamāpattiŋ pāpetvā dutiyo okāsâdhigamo ti, kathetabbaŋ. Dasa upacāra-jjhānāni pana maggassa padaṭṭhānabhūtāni tatiyaŋ okāsâdhigamaŋ bhajanti.

Api ca tīsu sikkhāsu adhisīla-sikkhā paṭhamaŋ okāsâdhigamaŋ bhajati; adhicitta-sikkhā dutiyaŋ; adhipaññā-sikkhā tatiyan ti: evaŋ sikkhā-vasena pi kathetabbaŋ. Sāmaññaphale pi cūḷa-sīlato yāva paṭhama-jjhānā paṭhamo okāsâdhigamo, dutiya-jjhānato yāva nevasaññā-nâsaññ' āyatanā

---

[1] B vaṭṭa°.   [2] SS vuttaŋ.

dutiyo, vipassanato yāva arahattā tatiyo okāsâdhigamo ti: evaŋ Sāmaññaphala-suttanta-vasena pi kathetabbaŋ. Tīsu pana piṭakesu Vinaya-piṭakaŋ paṭhamaŋ okāsâdhigamaŋ bhajati, Suttanta-piṭakaŋ dutiyaŋ, Abhidhamma-piṭakaŋ tatiyan ti: evaŋ piṭaka-vasena pi kathetabbaŋ. Pubbe kira mahātherā vassūpanāyikāya imam eva suttaŋ paṭṭhapenti: Kiŋ-kāraṇā tīṇi piṭakāni vibhajitvā kathetuŋ labhissāmā ti, tepiṭakena hi samodhānetvā kathentassa 'dukkathitan' ti na sakkā vattuŋ tepiṭakaŋ bhajāpetvā kathitam eva idaŋ suttaŋ sukathitaŋ hotī ti.

26. *Kusalass' âdhigamāyā* ti magga-kusalassa c' eva phala-kusalassa ca adhigam' atthāya; ubhayam pi h' etaŋ anavajj' aṭṭhena khem' aṭṭhena vā kusalam eva. Tattha *sammā-samādhiyatī* ti tasmiŋ ajjhatta-kāye samāhito ekagga-citto hoti. *Bahiddhā para-kāye ñāṇa-dassanaŋ abhinibbattetī* ti attano kāyato parassa kāyâbhimukhaŋ ñāṇaŋ peseti. Esa nayo sabbattha sabbatth' eva ca. *Satimā* ti padena kāy' ādi-pariggāhikā sati. *Loke* ti padena[1] pariggahīta-kāy' ādayo ca loko. Cattāro p' ete sati-paṭṭhānā lokiya-lok' uttaramissakā kathitā ti veditabbā.

27. *Samādhi-parikkhārā* ti ettha tayo parikkhārā:

Ratho sīla-parikkhāro[2] jhān' akkho cakka-viriyo

ti hi: ettha alaṅkāro parikkhāro nāma. Sattahi nagara-parikkhārehi suparikkhittaŋ hotī ti: ettha parivāro parikkhāro nāma. Gilāna-paccaya-jīvita-parikkhāro ti: ettha sambhāro parikkhāro nāma. Idha pana parivāra-parikkhāra-vasena *satta samādhi-parikkhārā* ti vuttaŋ. *Parikkhārā* ti paricārikā.[3] *Ayaŋ vuccati so ariyo sammā-samādhī* ti ayaŋ sattahi ratanehi parivuto cakkavattī viya sattahi aṅgehi parivuto ariyo sammā-samādhī ti vuccati. *Sa-upaniso iti pī* ti saupanissayo iti pi vuccati saparivāro yevā ti vuttaŋ hoti. *Sammā-diṭṭhissā* ti sammā-diṭṭhiyaŋ ṭhitassa. *Sammā-saṅkappo pahotī* ti sammā-saṅkappo pavattati. Esa nayo sabba-padesu. Ayaŋ pan' attho magga-vasenâpi phala-vasenâpi veditabbo. Kathaŋ magga-sammā-diṭṭhiyaŋ ṭhi-

[1] SS omit. [2] B seta°. [3] B parivārikā; SS paricāritā.

tassa magga-sammā-saṅkappo pahoti . . . pe . . . magga-ñāṇe ṭhitassa magga[1]-vimutti pahoti? Tathā phala-sammā-diṭṭhiyaŋ ṭhitassa phala-sammā-saṅkappo pahoti . . . pe . . . phala-sammā-ñāṇe ṭhitassa phala-vimutti pahotī ti.

Svâkkhāto ti ādīni Visuddhimagge* vaṇṇitāni. *Apārutā* ti vivaṭā. *Amatassā* ti nibbānassa. *Dvārā* ti pavesana-maggā.[2] *avecca-ppasādenā* ti acala-ppasādena. *Dhamma-vinītā* ti dhamma[3]-niyyānena niyyātā. *Atthâyaŋ*[4] *itarā pajā* ti anāgāmino sandhāy' āha, anāgāmino ca atthī ti vuttaŋ hoti. *Puññabhāgā* ti puñña-koṭṭhāsena nibbattā. *Ottappan* ti ottappa[1]-māno; tena kadāci nāma: Musa assā ti, musā-vāda-bhayena saṅkhātuŋ na sakkomi, na pana mama saṅkhātuŋ balaŋ n' atthī ti dīpeti.

28. *Taŋ kiŋ maññati bhavan* ti iminā kevalaŋ[5] Vessavaṇaŋ pucchati, na pan' assa evarūpo satthā: Nâhosī ti vā na bhavissatī ti vā, laddhi atthi; sabba-Buddhānaŋ hi abhisamaye[6] viseso n' atthi.

29. *Sayaŋ parisāyan* ti attano parisāyaŋ. *Tayidaŋ brahma-cariyan* ti taŋ idaŋ sakalaŋ sikkha-ttaya-brahmacariyaŋ. Sesaŋ uttānam eva. Imāni pana padāni dhamma-saṅgāhaka-ttherehi ṭhapitānī ti.

Janavasabha-sutta-vaṇṇanā niṭṭhitā.

---

* Vism 213 sq.

[1] SS omit. [2] SS pavesa-maggo. [3] B sammā.
[4] SS and DT athâyaŋ. [5] SS na kevalaŋ. [6] SS abhisamayo.

XIX.

MAHĀ-GOVINDA-SUTTA-VAṆṆANĀ

1. 1. *Evam me sutan* ti Mahāgovindasuttaŋ. Tatr' âyaŋ anuttāna-pada-vaṇṇanā. *Pañcasikho* ti pañca-cūḷo pañca-kuṇḍaliko. So kira manussapathe puñña-kamma-karaṇa-kāle daharo pañca-cūḷaka-dāraka[1]-kāle vaccha-pālaka-jeṭṭhako hutvā aññe pi dārake gahetvā bahi-gāme catu-magga-ṭṭhānesu sālaŋ karonto pokharaṇiŋ khaṇanto setuŋ bandhanto visamaŋ maggaŋ samaŋ karonto yānānaŋ[2] akkha-ppaṭighātana-rukkhe haranto ti: evarūpāni puññāni karonto vicaritvā daharo va kālaŋ akāsi. Tassa so attabhāvo iṭṭho kanto manāpo ahosi. So kālaŋ katvā Cātummahārājika-devaloke navuti-vassa-sata-sahassa-ppamāṇaŋ āyuŋ gahetvā nibbatti. Tassa ti-gāvuta-ppamaṇo suvaṇṇa-kkhandha-sadiso attabhāvo ahosi. So sakaṭa-sahassamattaŋ ābharaṇaŋ pasādhetvā[3] nava-kumbha-matte gandhe vilimpitvā dibba-ratta-vattha-dhāro ratta-suvaṇṇa-kaṇṇikaŋ piḷandhitvā pañcahi kuṇḍalakehi[4] piṭṭhiyaŋ vattamānehi pañca-cūḷaka-dāraka-parihāren' eva vicarati. Tena taŋ Pañcasikho tveva sañjānanti. *Abhikkantāya rattiyā* ti abhikkantāya khīṇāya rattiyā,[5] eka-koṭṭhāsaŋ atītāyā ti attho. *Abhikkanta-vaṇṇo* ti ati-iṭṭha-kanta-manāpa-vaṇṇo; pakatiyā pi hi esa kanta-vaṇṇo, alaṅkaritvā āgatattā pana abhikkanta[6]-vaṇṇo ahosi. *Kevala-kappan* ti anavasesaŋ; samantato anavases' attho ettha kevala-saddo; kevala-paripuṇṇan ti: ettha viya samantato attho kappa-saddo: Kevala-kappaŋ Jetavanan ti, ādisu viya. *Obhāsetvā* ti abhāya pharitvā candimā viya suriyo viya ca ek' obhāsaŋ eka-pajjotaŋ karitvā ti attho.

2. *Sudhammāyaŋ sabhāyan* ti Sudhammāya nāma itthiyā ratana-matta-kaṇṇika-rukkha-nissandena nibbatta-sabhāyaŋ.

---

[1] SS daharaka°. [2] SS ṭhānānaŋ. [3] B pasādetvā.
[4] SS kuntalikehi. [5] SS omit. [6] SS atitta°.

Tassā kira phalikamayā bhūmi maṇimayā āṇiyo suvaṇṇamayā thambhā rajatamayā thambha-ghaṭikā ca saṅghātā ca; pavāḷamayāni vāḷarūpāni satta-ratanamayā gopānasiyo ca pakkha-pāsakā ca mukhavaṭṭī ca; indanīla-iṭṭhakāhi chadanaŋ sovaṇṇamayaŋ chadana-pīṭhaŋ, rajatamayā thūpikā āyāmato ca vitthārato ca tīṇi yojana-satāni, parikkhepato nava yojana-satāni, ubbedhato pañca yojana-satāni: evarūpāyaŋ Sudhammāyaŋ sabhāyaŋ.

Dhataraṭṭho ti ādīsu Dhataraṭṭho Gandhabba-rājā Gandhabba-devatānaŋ koṭi-sata-sahassena parivuto koṭi-sata-sahassa-suvaṇṇamayāni phalakāni ca suvaṇṇa-sattiyo ca gāhāpetvā puratthimāya disāya pacchimâbhimukho dvīsu devalokesu devatā purato katvā nisinno. Virūḷhako Kumbhaṇḍa-rājā[1] Kumbhaṇḍa-devatānaŋ koṭi-sata-sahassena parivuto koṭi-sata-sahassa-rajatamayāni phalakāni ca suvaṇṇa-sattiyo ca gāhāpetvā dakkhiṇāya disāya uttarâbhimukho dvīsu devalokesu devatā purato katvā nisinno. Virūpakkho Nāgarājā Nāgānaŋ koṭi-sata-sahassena parivuto koṭi-sata-sahassa-maṇimayāni mahāphalakāni ca suvaṇṇa-sattiyo ca gāhāpetvā pacchimāya disāya puratthimâbhimukho[2] dvīsu devalokesu devatā purato katvā nisinno. Vessavaṇo Yakkharājā Yakkhānaŋ koṭi-sata-sahassena parivuto koṭi-sata-sahassa-pavāḷamayāni mahāphalakāni ca suvaṇṇa-sattiyo ca gāhāpetvā uttarāya disāya dakkhiṇâbhimukho dvīsu devalokesu devatā purato katvā nisinno ti veditabbo.

Atha pacchā amhākaŋ āsanaŋ hotī ti tesaŋ pacchato amhākaŋ nisidituŋ okāso pāpuṇāti, tato paraŋ pavisituŋ vā passituŋ vā na labhāma. Sannipāta-kāraṇaŋ pan' ettha pubbe vuttaŋ catubbidham eva. Tesu vassûpanāyika-saṅgaho vitthārito; yathā pana vassûpanāyikāya evaŋ mahā-pavāraṇāya pi puṇṇama-divase sannipatitvā: Ajja kattha gantvā kassa santike pavāressāmā ti, mantenti. Tattha Sakko devānaŋ indo yebhuyyena piyaṅgu-dīpa-mahāviharasmiŋ ñeva pavāreti, sesā devatā pāricchattak' ādīni dibba-pupphāni c' eva dibba-candana-cuṇṇāni ca gahetvā attano attano manāpa-ṭṭhānam eva gantvā pavārenti. Evaŋ pavāraṇa-saṅgah' atthāya

[1] SS omit. [2] SS puratthâbhimukho.

sannipatanti. Devaloke pana Āsāvatī nāma latā atthi: Sā pupphissatī ti, devā vassa-sahassaŋ upaṭṭhānaŋ gacchanti pāricchattake pupphamāne eka-vassaŋ upaṭṭhānaŋ gacchanti. Te tassa paṇḍu-palās' ādi-bhāvato paṭṭhāya attamanā honti, yath' āha: * 'Yasmiŋ bhikkhave samaye devānaŋ Tāvatiŋsānaŋ pāricchattako koviḷāro paṇḍu-palāso hoti attamanā bhikkhave devā Tāvatiŋsā tasmiŋ samaye honti: Paṇḍupalāso kho dāni pāricchattako koviḷāro na cirass' eva chinna[1]-palāso bhavissatī ti; yasmiŋ bhikkhave samaye devānaŋ Tāvatiŋsānaŋ pāricchattako koviḷāro chinna[2]-palāso hoti khāraka-jāto hoti jālaka-jāto hoti kuṭuppalaka[3]-jāto hoti kokāsaka-jāto hoti attamanā bhikkhave devā Tāvatiŋsā tasmiŋ samaye honti: Kokāsaka-jāto dāni pāricchattako koviḷāro na cirass' eva sabba-phāliphullo bhavissatī ti. Sabbaphāliphullassa kho pana bhikkhave pāricchattakassa koviḷārassa samantā paññāsa-yojanāni ābhā phuṭā hoti, anuvātaŋ yojana-sataŋ gandho gacchati. Ayaŋ ânubhāvo pāricchattakassa koviḷārassa.' Pupphite pāricchattake ārohaṇa-kiccaŋ vā aṅkusakaŋ gahetvā namana-kiccaŋ vā upph' āharaṇ' atthaŋ caṅgoṭaka-kiccaŋ vā n' atthi. Kantanaka-vāto uṭṭhahitvā pupphāṅi vaṇṭato[4] kantati, sampaṭicchanaka-vāto sampaṭicchati, pavesanaka-vāto Sudhammaŋ deva-sabhaŋ paveseti, sammajjanaka-vāto purāṇa-pupphāni nīharati, santharaṇaka-vāto patta-kaṇṇika-kesarāni naccanto[5] santharati. Majjha-ṭṭhāne dhamm' āsanaŋ hoti yojana-ppamāṇo ratana-pallaṅko upari tiyojanena seta-cchattena dhārayamanena; tad' anantaraŋ Sakkassa deva-rañño āsanaŋ atthariyati. Tato tettiŋsāya devaputtānaŋ tato aññāsaŋ mahesakkha-devatānaŋ; aññatara-devatānaŋ pana puppha-kaṇṇikā va āsanaŋ hoti. Devā deva-sabhaŋ parisitvā nisīdanti. Tato pupphehi reṇu-vaṭṭi[6] uggantvā upari kaṇṇikaŋ āhacca nipatamānā devatānaŋ tigāvuta-ppamāṇaŋ attabhāvaŋ lākhā-rasa[7]-parikamma-sajjitaŋ

---

* A IV. 117 sq.

---

[1] S[t] sanna°; S[d] panna°; AT satta. See A. IV. 117 for more vv. ll.
[2] SS sanna°. [3] SS kuḍumalaka° (sic also A IV. 117).
[4] B vaṇḍato; SS vaṇṇavato.
[5] SS harañcento (?). [6] SS reṇu only. [7] SS omit.

viya karoti. Tesaŋ sā kīḷā catūhi māsehi pariyosānaŋ gacchati. Evaŋ pāricchattaka-kīḷânubhavan' atthāya sannipatanti. Māsassa pana aṭṭha-divase devaloke mahā-dhammasavanaŋ sussati,[1] tattha[2] Sudhammāyaŋ deva-sabhāyaŋ Sanaṅkumāro vā Mahābrahmā, Sakko vā devānaŋ indo, dhammakathika-bhikkhu vā aññataro vā dhamma-kathiko devaputto dhamma-kathaŋ kathesi. Aṭṭhamiyaŋ pakkhassa catunnaŋ mahārājānaŋ amaccā, cātuddasiyaŋ puttā, paṇṇarase sayaŋ cattāro mahārājāno nikkhamitvā suvaṇṇa-paṭṭañ ca jāti-hiṅgulakañ ca gaṇhitvā gāma-nigama-rājadhāniyo anuvicaranti. Te asukā nāma itthi vā puriso vā Buddhaŋ saraṇaŋ gato Dhammaŋ saraṇaŋ gato, Saṅghaŋ saraṇaŋ gato pañcasīlāni rakkhati, māsassa aṭṭha uposathe karoti, mātu-upaṭṭhānaŋ pūreti, pitu-upaṭṭhānaŋ pūreti. 'Asukaṭṭhāne uppala-hatthaka-satena puppha-kumbhena pūjā katā, dīpa-sahassaŋ āropitaŋ akāla-dhamma-savanaŋ kāritaŋ chatta-vedikā puṭa-vedikā kucchi-vedikā sīh' āsanaŋ sīha-sopānaŋ kāritaŋ, tīṇi sucaritāni pūreti, dasa-kusala-kammapathe samādāya pavattatī' ti suvaṇṇa-paṭṭe jāti-hiṅgulakena likhitvā āharitvā Pañcasikhassa hatthe denti. Pancasikho Mātalissa hatthe deti, Mātali saṅgāhako Sakkassa devaraññio deti. Yadā puññakamma-kārakā bahū na honti potthako khuddako hoti, taŋ disvā va devā: Pamatto vata bho mahājano viharati, cattāro apāyā paripūrissanti[3] cha-devalokā tucchā bhavissantī ti, anattamanā honti. Sace pana potthako mahā hoti taŋ disvā va[2] devā:[2] Appamatto vata bho mahājano viharati,[2] cattāro apāyā suññā bhavissanti, cha-devalokā paripūrissanti,[3] Buddha-sāsane puññāni karitvā āgate mahā-puññe purakkhitvā nakkhattaŋ kīḷituŋ labhissāmā ti, attamanā honti. Taŋ potthakaŋ gahetvā Sakko devarājā vāceti, tassa pakati-niyāmena kathentassa saddo dvādasa-yojanāni gaṇhāti, uccena sarena kathentassa ca sakalaŋ dasa-yojana-sahassaŋ devanagaraŋ chādetvā tiṭṭhati. Evaŋ dhamma-savan' atthāya sannipatanti. Idha pana pavāraṇa-saṅgah' atthāya sannipatitā ti veditabbā.

3. *Tathāgataŋ namassantā* ti navahi kāraṇehi Tathāgataŋ

---

[1] B ghusati. [2] SS omit. [3] SS pūrissanti.

namassamānā. *Dhammassa ca sudhammatan* ti svākkhātat' ādi-bhedaŋ dhammassa sudhammataŋ uju-paṭippannat' ādi-bhedaŋ saṅghassa suppaṭipattin ti attho.

4. *Yathā-bhucce* ti yathā-bhūte yathā-sabbhāve.[1] *Vaṇṇe* ti guṇe. *Payirudāhāsī* ti kathesi.

5. *Bahujana-hitāya paṭipanno* ti kathaŋ paṭipanno? Dīpaṅkara-pāda-mūle aṭṭha-dhamme samodhānetvā buddhattāya abhinīharamāno pi bahujana-hitāya paṭipanno nāma[2] hoti.[2] Dāna-pāramī sīla-pāramī nikkhama[3]-pāramī paññā-pāramī viriya-pāramī khanti-pāramī sacca-pāramī adhiṭṭhāna-pāramī mettā-pāramī upekkhā-pāramî ti: kappa-sata-sahass' ādhikāni cattāri asaṅkhyeyyāni imā dasa pāramiyo pūrento pi bahujana-hitāya paṭipanno. Khantivādi-tāpasa-kāle Cūḷadhammapāla-kumāra-kāle Chaddanta-nāgarāja-kāle Bhūridatta-Campeyya-saṅkhapāla-nāga-rāja-kāle Mahākapi-kāle ca tādisāni dukkarāni karonto pi bahujana-hitāya paṭipanno. Vessantar'attabhāve ṭhatvā satta-sattaka[4]-mahādānaŋ datvā sattasu ṭhānesu paṭhaviŋ kampetvā pāramī-kūṭaŋ[5] gaṇhanto pi bahujana-hitāya paṭipanno. Tato anantare attabhāve Tusita-pure yāvat' āyukaŋ tiṭṭhanto pi bahujana-hitāya paṭipanno. Tattha pañca pubba-nimittāni disvā dasa-sahassa-cakkavaḷa-devatāhi yācito pañca mahāvilokanāni viloketvā devānaŋ saṅgah' atthāya paṭiññaŋ datvā Tusita-purā cavitvā mātu-kucchiyaŋ paṭisandhiŋ gaṇhanto pi bahujana-hitāya paṭipanno. Dasa-māse mātu-kucchiyaŋ vasitvā Lumbini-vane mātu-kucchito nikkhamanto pi ekūna-tiŋsa-vassāni agāraŋ ajjhāvasitvā mahâbhinikkhamanaŋ nikkhamitvā Anoma-nadī-tīre pabbajanto pi chabbassāni padhānena attānaŋ kilametvā bodhi-pallaṅkaŋ āruyha sabbaññuta-ññāṇaŋ paṭivijjhanto pi satta-sattāhaŋ Bodhi-maṇḍe yāpento pi Isipatanaŋ āgamma anuttaraŋ dhamma-cakkaŋ pavattento pi yamaka-pāṭihāriyaŋ karonto pi dev' orohaṇaŋ orohanto pi Buddho hutvā pañca-cattālisa-vassāni tiṭṭhanto pi āyu-saṅkhāraŋ ossajjanto pi yamaka-sālānam antare anupādi-sesāya nibbāna-dhātuyā

---

[1] SS yathābhāve. [2] SS omits. [3] SS nekkh°.
[4] SS satta-sataka°. [5] SS °koṭiŋ.

parinibbāyanto pi bahujana-hitāya paṭipanno. Yāv' assa sāsapa-mattā pi dhātuyo dharanti tāva bahujana-hitāya paṭipanno ti veditabbo. Sesa-padāni etass' eva vevacanāni, tattha pacchimaŋ pacchimaŋ purimassa purimassa attho.

N' eva atīt' aŋse samanupassāma na pan' etarahī ti atīte pi Buddhato aññaŋ na samanupassāma, anāgate pi na samanupassāma, etarahi pana aññassa satthuno abhāvato yeva aññatra tena Bhagavatā na samanupassāmā ti ayam ettha attho. Aṭṭhakathāyam pi hi: Atītânāgatā Buddhā amhākaŋ satthārā sadisā yeva, kiŋ Sakko kathetī ti, vicāretvā etarahi bahujana-hitāya paṭipanno satthā amhākaŋ satthāraŋ muñcitvā añño koci n' atthi. Tasmā:[1] Na passāmā ti, kathetī ti vuttaŋ. Yathā ca ettha evam ito paresu pi padesu ayaŋ attho veditabbo.

6. *Svākkhāt'* ādīni ca *kusal'* ādīni ca vuttaṭṭhān' eva.

8. *Gaṅg' odakaŋ Yamun' odakenā* ti Gaṅgā-Yamunānaŋ samāgama-ṭṭhāne udakaŋ vaṇṇena pi gandhena pi rasena pi *saŋsandati sameti*, majjhe-bhinna-suvaṇṇaŋ viya eka-sadisam eva hoti na mahāsamudda-udakena saŋsaṭṭha-kāle viya visadisaŋ. Parisuddhassa nibbanāssa paṭipadā pi parisuddhā va; na hi dahara-kāle vajja[2]-kamm' ādīni katvā agocare caritvā mahallaka-kāle nibbānaŋ daṭṭhuŋ sakkā. Nibbānagāminī pana paṭipadā parisuddhā va vaṭṭati ākāsûpamā[3] yathā[3] hi[3] ākāsam pi alaggaŋ parisuddhaŋ candima-suriyānaŋ ākāse[3] icchit' icchita-ṭṭhānaŋ gacchantānaŋ viya nibbānaŋ gacchantassa bhikkhuno paṭipadā pi kule vā gaṇe vā alaggā abaddhā ākāsûpamā vaṭṭati. Sā pan' esā tādisā va Bhagavatā paññattā kathitā desitā. Tena vuttaŋ *sansandati nibbānañ ca paṭipadā cā* ti.

9. *Paṭipannānan*[4] ti paṭipadāya ṭhitānaŋ. *Vusitavatan* ti vuttha-vāsānaŋ; etesaŋ *laddha-sahāyo* ti etesaŋ tattha tattha saha-ayanato sahāyo adutiyo asahāyo appaṭisamo[5] ti. Idam pana asadis' aṭṭhena vuttaŋ. *Apanujjā* ti tesaŋ majjhe pi phala-samāpattiyā viharanto cittena apanujja apanujj' eva *ek' ārāmataŋ anuyutto viharatī* ti attho.

---

[1] B kasmā. [2] SS vejja°. [3] SS omit.
[4] SS and DT paṭipadānan. [5] SS appaṭimo.

10. *Abhinipphanno kho pana tassa Bhagavato lābho* ti tassa Bhagavato mahālabho uppanno. Kadā paṭṭhāya uppanno? Abhisambodhiŋ patvā satta-sattāhaŋ atikkamitvā Isipatane dhamma-cakkaŋ pavattetvā anukkamena deva-manussānaŋ damanaŋ karontassa, tayo jaṭile pabbājetvā Rājagahaŋ gatassa Bimbisāra-damanato paṭṭhāya uppanno. Yaŋ sandhāya vuttaŋ: 'Tena kho pana samayena Bhagavā sakkato hoti garukato mānito pūjito apacito lābhī cīvara-piṇḍapāta-senāsana-gilāna-paccaya-bhesajja-parikkhārānan' ti. Sata-sahassa-kapp' ādhikesu catusu asaṅkheyyesu ussanna[1]-puñña-nissanda-samuppanno lābha-sakkāro mah' ogho viya ajjhottharamāno āgacchati.

Ekasmiŋ kira samaye Rājagahe Sāvatthiyaŋ Sākete Kosambiyaŋ Bārāṇasiyaŋ Bhagavato paṭipāṭibhattaŋ nāma uppannaŋ. Tatth' eko: Ahaŋ sataŋ vissajjetvā dānaŋ dassāmī ti, paṇṇaŋ likhitvā vihāra-dvāre bandhi; añño: ahaŋ dve-satāni; añño: ahaŋ pañca-satāni; añño: ahaŋ sahassaŋ; añño: ahaŋ dve-sahassāni; añño: ahaŋ pañca dasa vīsati paññāsaŋ; añño: ahaŋ sata-sahassaŋ; añño: ahaŋ dve-sata-sahassāni vissajjetvā dānaŋ dassāmī ti, paṇṇaŋ likhitvā vihāra-dvāre bandhi. Janapada-cārikaŋ carantam pi okāsaŋ labhitvā: Dānaŋ dassāmī ti, sakaṭāni pūretvā mahājano anubandhi yeva. Yath' āha: 'Tena kho pana samayena janapadā manussā bahuŋ loṇam pi telam pi taṇḍulam pi khādaniyam pi bhojaniyam[2] pi[2] sakaṭesu āropetvā Bhagavato piṭṭhito piṭṭhito anubandhā honti: Yattha paṭipāṭiŋ labhissāma tattha bhattaŋ karissāmā ti, evaŋ aññāni pi Khandhake ca Vinaye ca bahūni vatthūni veditabbbāni. Asadisa-dāne pan' esa lābho matthakaŋ patto.

Ekasmiŋ kira samaye Bhagavati janapada-cārikaŋ caritvā Jetavanaŋ sampatte rājā nimantetvā dānaŋ adāsi. Dutiya-divase nāgarā adaŋsu; puna tesaŋ dānato atirekaŋ rājā tassa dānato atirekaŋ nāgarā ti: evaŋ bahūsu divasesu gatesu rājā cintesi: 'ime nāgarā divase divase atirekataraŋ karonti, paṭhav' issaro pana rājā: nāgarehi dāne parājito ti, garahā bhavissatī' ti. Ath' assa Mallikā upāyaŋ ācikkhi. So rāj' aṅgaṇe sāla-kalyāṇi-padarehi maṇḍapaŋ kāretvā taŋ

---

[1] SS uppanna°. [2] B omits.

nīl' uppalehi chādetvā pañca āsana-satāni paññapetvā pañca-hatthi-satāni āsanānaŋ pacchābhāge ṭhapetvā ek' ekena hatthinā ek' ekassa bhikkhuno seta-cchattaŋ dhārāpesi. Dvinnaŋ dvinnaŋ āsanānaŋ antare sabbâlaṅkāra-paṭimaṇḍitā ek' ekā khattiya-dhītā catujjāti-gandhaŋ[1] piŋsati, niṭṭhitaŋ niṭṭhitaŋ majjhaṭṭhāne gandh' ammaṇe pakkhipati. Taŋ aparā khattiya-dhītā nīl' uppala-hatthakena samparivattẹti. Evaŋ ek' ekassa bhikkhuno tisso tisso khattiya-dhītaro parivārā. Aparā sabbālaṅkāra-paṭimaṇḍitā itthī tālạvaṇṭaŋ gahetvā vījati, aññā dhamma-karakaŋ[2] gahetvā udakaŋ parissāveti, aññā pattato udakaŋ harati. Bhagavato cattāri anagghāni ahesuŋ pāda-kathalikā ādhārako apassena-phalakaŋ chatta-pāda-maṇī ti: imāni cattāri anagghāni ahesuŋ. Saṅgha-navakassa deyya-dhammo sata-sahassaŋ agghati, tasmiŋ ca dāne Aṅgulimāla-tthero saṅgha-navako ahosi. Tassa āsana-samīpe ānīto hatthī taŋ upagantuŋ nâsakkhi. Tato rañño ārocesuŋ; rājā: hatthī n' atthī ti: Duṭṭha-hatthī pana atthi, ānetuŋ na sakkā ti. Sammā-sambuddho: Saṅgha-navako kataro mahārājā? ti. 'Aṅgulimāla-tthero Bhagavā' ti. 'Tena hi taŋ duṭṭha-hatthiŋ ānetvā ṭhapetu mahārājā' ti. Hatthiŋ maṇḍayitvā ānayiŋsu.[3] So therassa tejena nāsa-vāta-sañjātamattam pi kātuŋ nâsakkhi. Evaŋ nirantaraŋ satta-divasāni dānaŋ diyittha. Sattame divase rājā Dasabalaŋ vanditvā: 'Bhagavā mayhaŋ dhammaŋ desethā' ti āha.

Tassañ ca parisati: Kāḷo ca Juṇho cā ti, dve amaccā honti. Kāḷo cintesi: 'nassati rājakulassa santakaŋ kin nām' ete ettakā janā karissanti? Bhuñjitvā vihāraŋ gantvā nid-dāyissant' eva; idam pana eko rājapuriso labhitvā kin nāma na kareyya? Aho nassati rañño santakan' ti. Juṇho cintesi: 'Mahantaŋ idaŋ rājattaŋ[4] nāma, ko añño idaŋ kātuŋ sakkhissati? Kiŋ rājā nāma so yo rājatte[4] ṭhito pi evarūpaŋ dātuŋ na sakkotī?' ti. Bhagavā parisāya ajjhāsayaŋ olokento tesaŋ dvinnaŋ ajjhāsayaŋ viditvā: Sace ajja Juṇhassa ajjhāsayena dhamma-kathaŋ[5] kathemi Kāḷassa sattadhā muddhā

---

[1] B catujjātiya°. [2] B dhama-karaṇaŋ (sic throughout).
[3] SS ānesuŋ. [4] B rājattanaŋ. [5] SS dhammaŋ.

phalissati. Mayā kho pana sattânuddayatāya pāramiyo pūritā; Juṇho aññasmim pi divase mayi dhammaŋ kathayante magga-phalaŋ paṭivijjhissati. Idāni pana Kāḷaŋ olokessamî ti, rañño catuppadikam eva gāthaŋ abhāsi:

Na ve kadariyā devalokaŋ vajanti
Bālā have nappasaŋsanti dānaŋ;
Dhīro ca dānaŋ anumodamāno
Ten' eva so hoti sukhī paratthā ti.

Rājā anattamano hutvā: Mayā[1] mahādānaŋ dinnaŋ, Satthā ca me mandam eva dhammaŋ kathesi, nâsakkhi maññe Dasabalassa cittaŋ gahetun ti, so bhutta-pātarāso vihāraŋ gantvā Bhagavantaŋ vanditvā pucchi: 'Mayā bhante mahantaŋ dānaŋ dinnaŋ, anumodanā ca me na mahatī katā, ko nu kho me bhante doso ?' ti. 'N' atthi mahārāja vata doso, parisā pana aparisuddhā;[2] tasmā dhammaŋ na desesin' ti. 'Kasmā pana Bhagavā parisā na suddhā ?' ti. Satthā dvinnaŋ amaccānaŋ parivitakkaŋ ārocesi. Rājā Kāḷaŋ pucchi: 'Evaŋ tāta Kāḷā ?' ti. 'Evaŋ mahārājā' ti. 'Mayi[3] mama santakaŋ dadamāne[3] tava kataraŋ ṭhānaŋ dussati ?[4] Na taŋ sakkomi passituŋ. Pabbājetha naŋ mama raṭṭhato'[5] ti āha. Tato Juṇhaŋ pakkosāpetvā pucchi: 'evaŋ kira tāta cintesī ?' ti. 'Āma mahājārā' ti. 'Tava cittânurūpam eva hotu, tasmiŋ yeva maṇḍape evaŋ-paññattesu yeva āsanesu pañca-bhikkhusatāni nisīdāpetvā tā[1] yeva khattiya-dhītaro parivārāpetvā rāja-gehato dhanaŋ gahetvā mayā dinna-sadisam eva satta-divasāni dānaŋ dehī' ti. So tathā adāsi. Datvā sattame divase: 'Dhammaŋ Bhagavā desethā' ti āha. Satthā dvinnam pi dānānaŋ anumodanaŋ ekato katvā dve mahānadiyo ek' ogha-puṇṇā kurumāno viya mahā-dhamma-desanaŋ desesi. Desanā-pariyosāne Juṇho sot' āpanno ahosi. Rājā pasīditva Dasabalassa bāhira-vatthuŋ[6] nāma adāsi.

Evaŋ *abhinipphanno kho pana tassa Bhagavato lābho* ti veditabbo.

---

[1] SS omit.
[2] SS asuddhā.
[3] mayā . . . dadamānena.
[4] SS ruñjati (rujati, rañjati ?).
[5] SS rajjato.
[6] SS bāhiyavatthaŋ.

Abhinipphanno siloko ti vaṇṇa-guṇa-kittanaŋ. So pi Bhagavato dhamma-cakka-ppavattanato paṭṭhāya abhinipphanno; tato paṭṭhāya hi Bhagavato khattiyā pi vaṇṇaŋ kathenti, brāhmaṇā pi gahapatayo pi, Nāgā Supaṇṇā Gandhabbā devatā. Brāhmaṇo pi kittiŋ vatvā: Iti pi so Bhagavā ti, ādinā añña-titthiyā pi Vararojassa sahassaŋ datvā 'samaṇassa Gotamassa avaṇṇaŋ kathehī' ti uyyojesuŋ. So sahassaŋ gahetvā Dasabalaŋ pāda-talato paṭṭhāya yāva kesantā apalokiyamāno likkhāmattam pi vajjaŋ adisvā vippakiṇṇa-dvattiŋsa-mahāpurisa-lakkhaṇe asīti-anuvyañjana-vibhūsite vyāma-ppabhā-parikkhittesu phullita-pāricchattaka-tārā-gaṇa-samujjalita-antalikkha-vicitta-kusuma-sassirīka-Nandanavana-sadise anavajja-attabhāve avaṇṇaŋ vadantassa: 'mukham pi viparivatteyya muddhā pi sattadhā phaleyya' avaṇṇaŋ vattuŋ upāyo n' atthi, vaṇṇam eva vadissāmī ti, pāda-talato paṭṭhāya yāva kesantā attireka-pada-sahassena vaṇṇam eva kathesi. Yamaka-pāṭihāriye pan' esa vaṇṇo nāma matthakaŋ patto; evaŋ *abhinipphanno siloko* ti.

Yāva mañle khattiyā ti khattiyā brāhmaṇā vessā suddā Nāgā Supaṇṇā Yakkhā Asurā Devā Brahmāṇo ti: sabbe va te *sampiyāyamānarūpā haṭṭha-tuṭṭhā viharanti. Vigata-mado kho panā* ti: ettakā maŋ janā sampiyāyamānarūpā viharantī ti, na mada-pamatto hutvā dav' ādi-vasena āhāraŋ āhāreti, aññadatthu *vigata-mado kho pana so Bhagavā āhāraŋ āhāreti.*

11. *Yathā-vādī* ti yaŋ[1] vācāya vadati tad-anvayam eva assa kāya-kammaŋ hoti, yañ ca kāyena karoti tad-anvayam ev' assa vacī-kammaŋ hoti, kāyo vā vācaŋ vācā vā kāyaŋ nâtikkamati, vācā vā kāyena kāyo vā vācāya sameti. Yath' āha:

Vāmena sūkaro hoti,
Dakkhiṇena ajā migo;
Sarena nelako hoti,
Visāṇena jarag-gavo ti.

Ayaŋ Sūkara-yakkho sūkare disvā sūkara-sadisaŋ vāma-passaŋ dassetvā te gahetvā khādati, ajā-mige disvā taŋ

[1] SS yathā.

sadisaŋ dakkhiṇa-passaŋ dassetvā te gahetvā khādati, nelakavacchake disvā vacchaka-ravaŋ ravanto te gahetvā khādati, goṇe disvā tesaŋ visāṇa-sadisāni visāṇāni māpetvā te: Dūrato 'va goṇo viya dissatī ti, evaŋ upagate gahetvā khādati. Yathā ca Dhammika-vāyasa-jātake* sakuṇehi puṭṭho vāyaso: Ahaŋ vāta-bhakkho vāta-bhakkhatāya mukhaŋ vivaritvā pāṇakānañ ca maraṇa-bhayena eken' eva pādena ṭhito, tasmā tumhe pi

Dhammaŋ caratha bhaddante[1]
Dhammaŋ caratha ñātayo,
Dhammacārī sukhaŋ seti
Asmiŋ loke paramhi cā ti,

sakuṇesū vissāsaŋ uppādesi, tato

Bhaddako vat' âyaŋ pakkhī
Dijo parama-dhammiko
Eka-pādena tiṭṭhanto
Dhammo[2] dhammo[2] ti[2] bhāsatī[2] ti,

evaŋ vissāsam āgate sakuṇe khādittha. Tena tesaŋ vācā kāyena, kāyo vācāya ca na sameti. Na evaŋ Bhagavato; Bhagavato pana vācā kāyena, kāyo vācāya sameti yevā ti dasseti.

12. Tiṇṇā tāritā vicikicchā assā ti *tiṇṇa-vicikiccho*. Katham idaŋ katham idan ? ti, evarūpā vigatā kathaṅkathā assā *vigata-kathaṅkatho*. Yathā hi mahājano: Ayaŋ rukkho kiŋ-rukkho nāma, ayaŋ gāmo ayaŋ janapado idaŋ raṭṭhaŋ kiŋ raṭṭhaŋ nāma, kasmā nu kho ayaŋ rukkho ujukkhandho ayaŋ vaṅka-kkhandho, kasmā kaṇṭako koci ujuko hoti koci vaṅko, pupphaŋ kiñci sugandhaŋ kiñci duggandhaŋ phalaŋ kiñci madhuraŋ kiñci amadhuran ti, sakaṅkho 'va hoti na evaŋ Satthā. Satthā hi: Imesaŋ nāma-dhātūnaŋ ussann' ussannattā idaŋ evaŋ hotī ti, vigata-kathaṅkatho

* Fausböll J III. 268 (no. 384), where title is 'Dhamma-ddhaja-jātaka.'

[1] SS bhaddaŋ vo (so also Fausböll).
[2] Fausböll 'dhammam evânusâsatī.'

va. Yathā ca paṭhama-jjhān' ādi-lābhīnaŋ dutiya-jjhān' ādisu kaṅkhā hoti paccekā-buddhānam pi hi sabbaññuta-ñāṇe yathāva-sanniṭṭhānâbhāvato[1] vohāra-vasena kaṅkhā nāma hoti yeva: na evaŋ Buddhassa. So hi Bhagavā sabbattha *vigata-kathaṇkatho* ti dasseti.

Pariyosita-saṅkappo ti yathā keci sīlamattena keci vipassanāmattena keci paṭhama-jjhānena . . . pe . . . keci nevasaññā-nâsaññ' āyatana-samāpattiyā keci sot' āpannabhāvamattena . . . pe . . . keci arahattena keci sāvaka-pāramīñāṇena keci pacceka-bodhi-ñāṇena pariyosita-saṅkappā paripuṇṇa-manorathā honti, na evaŋ mama Satthā. Mama pana Satthā sabbaññuta-ñāṇena *pariyosita-saṅkappo* ti dasseti.

Ajjhāsayaŋ ādi-brahmacariyan ti karaṇ' atthe paccattavacanaŋ, adhik' āsayena uttama-nissayabhūtena ādibrahmacariyena, porāṇa-brahmacariyabhūtena ca ariyamaggena *tiṇṇa-vicikiccho vigata-kathaṅkatho pariyosita-saṅkappo* ti attho.

Pubbe ananussutesu dhammesu
Sāmaŋ saccāni abhisambujjhi,
Tattha ca sabbaññutaŋ patto
Baḷesu ca vasībhāvaŋ*

ti hi vacanato pariyosita-saṅkappatā pi Bhagavato ariyamaggen' eva nipphannā ti.

13. *Yathā-r-iva kho*[2] *Bhagavā* ti yathā Bhagavā evaŋ ekasmiŋ Jambudīpatale catūsu disāsu cārikaŋ caramānā: 'Aho vata cattāro Jinā dhammaŋ deseyyun' ti paccāsiŋsamānā vadanti. Athâpare tīsu maṇḍalesu ekato vicaraṇabhāvaŋ ākaṅkhamānā *tayo sammā-sambuddhā* ti āhaŋsu; apare: Dasa-pāramiyo nāma pūretvā catunnaŋ tiṇṇaŋ vā uppatti dullabhā, sace pana eko nibaddha-vāsaŋ vasanto dhammaŋ deseyya eko cārikaŋ caranto evam pi Jambudīpo sobheyya c' eva bahuñ ca hitasukham adhigaccheyyā ti, cintetvā *aho vata mārisā* ti āhaŋsu.

14. *Aṭṭhānam etaŋ anavakāso yan*[2] ti ettha ṭhānaŋ avakāso ti: ubhayam etaŋ kāraṇâdhivacanam eva. Kāraṇaŋ hi

---

* Pug 14=Nd[2] 466.

---

[1] SS yeva santiṭṭhatābhāvato. [2] SS omit.

tiṭṭhati, ettha tad-āyatta-vuttitāya phalan ti ṭhānaŋ okāso viya c' assa, taŋ tena vinā aññattha abhāvato ti anavakāso.[1]

Yan ti kāraṇ' atthe paccattaŋ. Idaŋ vuttaŋ hoti: 'yena kāraṇena ekissā lokadhātuyā dve buddhā ekato uppajjeyyuŋ, taŋ kāraṇaŋ natthī' ti. Ettha ca

Yāvatā candima-suriyā
Pariharanti disā bhanti virocanā,
Tāva sahassadhā loko
Ettha te vattatī vaso ti*

gathayā: Eka-cakkavāḷam eva ekā loka-dhātu sahassī-lokadhātu akampitthā ti, āgata-ṭṭhāne† cakkavāḷa-sahassaŋ ekā lokadhātu: Ākaṅkhamāno Ānanda Tathāgato ti[2]-sahassī-mahāsahassī-lokadhātuŋ sarena viññāpeyya obhāsena ca phareyyā ti, āgata-ṭṭhāne ti-sahassī-mahāsahassī ekā lokadhātu ayañca dasa-sahassī-lokadhātū ti: āgata-ṭṭhāne dasa-cakkavāḷa-sahassāni ekā lokadhātu. Taŋ sandhāya *ekissā lokadhātuyā* ti āha. Ettakaŋ hi jāti-khettaŋ nāma, tatrā pi ṭhapetvā imasmiŋ cakkavāḷe Jambudīpassa majjhimā-desaŋ[3] na aññatra Buddhā uppajjanti, jāti-khettato pana paraŋ Buddhānaŋ uppattiṭṭhānam eva na paññayati. *Yen' atthenā* ti yena pavāraṇa-saṅgah' atthena.

16. *Vaṇṇena c' eva yasasā cā* ti alaṅkāra-parivārena ca puñña-sirīyā cā ti attho.

19. *Sādhu Mahābrahme* ti ettha sampasādane sādhu-saddo. *Saṅkhāya modāmā* ti jānitvā modāma.

29. *Yāva dīgha-rattaŋ mahāpañño va so Bhagavā* ti: Ettakan ti, paricchinditvā na sakkā vattuŋ, atha kho: Yāva dīgharattaŋ aticira-rattaŋ mahāpañño va so Bhagavā no ti, kathaŋ tumhe maññathā ti. Atha sayam eva taŋ pañhaŋ vyākātukāmo: 'anacchariyaŋ etaŋ mārisā yaŋ idāni pāramiyo pūretvā bodhi-pallaṅke tiṇṇaŋ Mārānaŋ matthakaŋ bhinditvā paṭividdha-asādhāraṇa-ñāṇo so Bhagavā mahāpañño bhaveyya. Kim ettha acchariyaŋ aparipakkāya pana bodhiyā padesa

* M I. 328; A I. 227; cf. J I. 132; II. 313. † D I. 46.

[1] B avakāso. [2] SS omit. [3] SS °padesaŋ.

ñāṇe ṭhitassa sarāg' ādi-kāle pi mahāpaññabhāvam eva vo mārisā kathessāmī' ti bhava-paṭicchanna-kāraṇaŋ āharitvā dassento *bhūtapubbaŋ bho* ti ādim āha. *Purohito* ti sabbakiccāni anusāsana-purohito. *Govindo* ti Govindiyâbhisekena abhisitto; pakatiyā paŋ' assa aññad-eva nāmaŋ, abhisitta-kālato paṭṭhāya: Govindo ti, saṅkhaŋ gato.

Jotipālo ti jotanato ca pālanato ca Jotipālo. Tassa kira jātadivase sabb' āvudhāni ujjotiŋsu; rājā pi paccūsa-samaye attano maṅgal' āvudhaŋ pajjalitaŋ disvā bhīto aṭṭhāsi. Govindo pāto va rāj' upaṭṭhānaŋ gantvā sukha-seyyaŋ pucchi. Rājā: 'Kuto me ācariya sukha-seyyā?' ti vatvā taŋ kāraṇaŋ ārocesi. 'Mā[1] bhāyi[1] mahārāja,[2] mayhaŋ putto jāto, tass' ānubhavena sakala-nagare āvudhāni pajjaliŋsū' ti.[3] Rājā: Kin nu kho me kumāro paccatthiko bhaveyyā ti, cintetvā suṭṭhutaraŋ bhāyi. 'Kiŋ vitakkesi mahārājā?' ti ca puṭṭho taŋ atthaŋ ārocesi. Atha naŋ Govindo: 'Mā bhāyi mahārājā, n' eso kumāro tumhākaŋ dubbhissati; sakala-Jambudīpe pana tena samo paññāya na bhavissati, mama puttassa vacanena mahājanassa kaṅkhā chijjissati, tumhākañ ca sabba-kiccāni anusāsissatī' ti samassāsesi. Rajā tuṭṭho: Kumārassa khīra-mūlaŋ hotū ti, sahassaŋ datvā: 'Kumāraŋ mahallaka-kāle mama dassethā' ti āha. Kumāro anupubbena vuḍḍhim anuppatto jotitattā pan' assa pālana-samatthatāya ca 'Jotipālo' tv' eva nāmaŋ akaŋsu. Tena vuttaŋ: 'Jotanato ca pālanato ca Jotipālo' ti. *Samma-vossajjitvā* ti sammā vossijjitvā. Ayam eva vā pāṭho. *Alam-attha-dasataro* ti samattho paṭibalo atthadaso alam-atthadaso taŋ alamatthadasaŋ tiretī ti *alamatthadasataro*. *Jotipālass' eva māṇavassa anusāsaniyā* ti so pi Jotipālaŋ yeva pucchitvā anusāsatī ti dasseti.

30. *Bhavaŋ atthu bhavantaŋ Jotipālan* ti bhoto Jotipālassa bhavo vuddhi[4] visesâdhigamo sabba-kalyāṇañ c' eva maṅgalañ ca hotū ti attho. *Sammodanīyaŋ kathan* ti: 'Alaŋ mahārāja mā cintayi, dhuva-dhammo esa sabba-sattānan' ti ādinā nayena maraṇa-paṭisanyuttaŋ soka-vinodana-paṭisandhāra-kathaŋ pariyosāpetvā. *Mā no bhavaŋ Jotipālo*

[1] SS twice. [2] SS omit. [3] SS add 'āha.' [4] SS vassi.

anusāsaniyā paccavyākāsī ti 'mā paṭivyākāsi anusāsāsā' ti vutto 'n' âhaŋ anusāsāmī' ti 'no mā anusāsaniyā paccakkhāsī' ti attho.

31. *Abhisambhosī* ti saŋvidahitvā paṭṭhapesi. *Manussā evam āhaŋsū* ti taŋ pitarā mahāpaññataraŋ sabba-kiccāni anusāsantaŋ sabba-kammante[1] abhisambhavantaŋ disvā tuṭṭha-cittā *Govindo vata bho brāhmaṇo Mahāgovindo vata bho brāhmaṇo* ti evam āhaŋsu. Idaŋ vuttaŋ hoti: Govindo vata bho brāhmaṇo ahosi etassa pitā, ayaŋ pana Mahāgovindo vata bho brāhmaṇo ti.

32. *Yena te cha khattiyā* ti yena te sahāyā ti vuttā cha khattiyā. Te kira Reṇussa eka-pitikā kaniṭṭha-bhātaro, tasmā Mahāgovindo: Ayaŋ abhisitto etesaŋ rajjan saŋvibhāgaŋ kareyya vā na vā, yan nūn' âhaŋ te paṭigacc' eva Reṇussa santikaŋ pesetvā paṭiññaŋ gaṇhāpeyyan ti, cintento yena te cha khattiyā ten' upasaṅkami. *Rāja-kattāro* ti rāja-kārakā amaccā.

34. *Madaniyā kāmā* ti mada-karā pamāda-karā kāmā. Gacchante gacchante kāle esa anussaritum pi na sakkuṇeyya, tasmā *āyantu bhonto* āgacchantū[2] ti attho. *Sarām' ahaŋ bho* ti tadā kira manussānaŋ sacca-vādi-kālo hoti, tasmā: Kadā mayā vuttaŋ kena diṭṭhaŋ kena sutan ti, abhūtaŋ avatvā 'sarām' ahaŋ bho' ti āha.

35. *Sammodanīyaŋ kathan* ti: Kiŋ mahārāja devattaŋ[3] gate raññe[4] mā cintayittha; dhuva-dhammo esa sabba-sattānaŋ, evaŋ-bhāvino saṅkhārā ti, evarūpaŋ paṭisandhāra-kathaŋ. *Sabbāni sakaṭa-mukhāni aṭṭhapesī*[5] ti sabbāni cha rajjāni sakaṭa-mukhāni aṭṭhapesi.[5] Ek' ekassa rañño rajjaŋ tiyojana-sataŋ hoti; Reṇussa rañño rajj' osaraṇa-padese dassagāvutaŋ, majjhe pana Reṇussa rajjaŋ vitāna-sadisaŋ ahosi. Kasmā[6] evaŋ aṭṭhapesī ?[5] ti. 'Kālena kālaŋ rājānaŋ passituŋ āgacchantā aññassa rajjaŋ apīḷetvā attano attano rajja-padesen' eva āgamissanti c' eva gamissanti ca. Para-rajjaŋ otiṇṇassa hi: 'Bhattaŋ detha goṇaŋ dethā' ti vadato manussā ujjhāyanti: 'Ime rājāno attano attano vijitena na gacchanti, amhākaŋ

---

[1] B sabbakamme. [2] SS gacchantu.
[3] SS devadattaŋ. [4] SS rañño.
[5] B paṭṭhapesi. [6] SS tasmā.

pīḷaŋ karontī ti, attano vijitena pana[1] gacchantassa: Amhākaŋ santikā idañ c' idañ ca laddhabbam evā ti, manussā pīḷaŋ na maññanti. Imam atthaŋ cintayitvā Mahāgovindo: Sammodamānā rājāno ciraŋ rajjaŋ anusāsantū ti, evaŋ paṭṭhapesi.

Dantapuraŋ Kāliṅgānaŋ Assakānañ ca Potanaŋ
Māhissati[2] Avantīnaŋ Sovīrānañ ca Rorukaŋ[3]
Mithilā ca Videhānaŋ Campā Aṅgesu māpitā
Bārāṇasī ca Kāsīnaŋ: ete Govinda-māpitā ti

etāni satta-nagarāni Mahāgovinden' eva tesaŋ rājūnaŋ atthāya māpitāni.

Sattabhū Brahmadatto ca Vessabhū Bharato saha
Reṇu dve ca Dhataraṭṭhā tad' āsuŋ satta Bhārathā ti

imāni tesaŋ sattannam pi nāmāni. Tesu hi eko Sattabhū nāma ahosi, eko Brahmadatto nāma, eko Vessabhū nama, eko ten' eva saha Bharato nāma, eko Reṇu nama, dve pana Dhataraṭṭhā ti: ime satta Jambudīpa-tale Bhārathā mahārājāno ahesun ti.

Paṭhama-bhāṇavāra-vaṇṇanā niṭṭhitā.

37. *Upasaṅkamiŋsū* ti: Amhākaŋ ayaŋ issariya-sampatti na aññass' ānubhāvena, Mahāgovindass' ānubhāvena nippannā. Mahāgovindo amhe satta-rājāno samagge katvā Jambudīpatale patiṭṭhāpesi. Pubbûpakārissa pana na sukarā paṭikiriyā kātuŋ, amhe satta pi jane[4] eso yeva anusāsatu, etaŋ yeva senāpatiñ ca purohitañ ca karoma, evaŋ no vuddhi bhavissatî ti, cintetvā upasaṅkamiŋsu. Mahāgovindo pi: Mayā ete samaggā katā, sace etesaŋ añño senāpati purohito ca bhavissati tato attano attano senāpati-purohitānaŋ vacanaŋ gahetvā aññam-aññaŋ bhindissanti; adhivāsemi nesaŋ senāpatiṭṭhānañ ca purohita-ṭṭhānañ cā ti, cintetvā *evaŋ bho ti paccassosi.* *Satta ca brāhmaṇa-mahāsāle* ti: Ahaŋ sabbaṭṭhānesu sammukho bhaveyyaŋ vā na vā, yatth' âhaŋ sammukho na bhavissāmi tatth' eva te kattabbaŋ karissantī ti,

[1] B omits.
[2] B Mahesayaŋ.
[3] B rodukaŋ.
[4] SS jine.

satta anupurohite paṭṭhapesi. Te sandhāya idaŋ vuttaŋ. Divasassa dvikkhattuŋ vā sāyaŋ pāto vā nahāyantī ti *nahātakā* te vata-cariya-pariyosāne vā nahātā tato paṭṭhāya brāhmaṇehi saddhiŋ na khādanti na pivantī ti nahātakā.

38. *Abbhuggacchī*[1] ti abhi-uggacchi.[1] Tadā kira manussānaŋ: Na Brahmunā saddhiŋ āmantetvā sakkā evaŋ sakala Jambudīpaŋ anusāsitun ti, nisinna-nisinna-ṭṭhāne ayam eva kathā pavattittha. *Na kho panâhan* ti Mahāpuriso kira: Ayaŋ mayhaŋ abhūto vaṇṇo uppanno, vaṇṇ' uppatti kho pana na bhāriyā, uppannassa vaṇṇassa rakkhaṇam eva bhāriyaŋ; ayañ ca me acintetvā amantetvā[2] karontass' eva[3] vaṇṇo uppanno va[3] cintetvā mantetvā karontassa pana vitthārikataro bhavissatī ti, Brahma-dassane upāyaŋ pariyesanto, taŋ disvā *sutaŋ kho pana m' etan*[3] ti ādi atthaŋ parivitakkesi.

39. Yena *Reṇu-rājā ten' upasaṅkamī* ti: Evaŋ me antarā daṭṭhu-kāmo vā sallapitu-kāmo va na bhavissati, tato chinnapalibodho sukhaŋ viharissāmī ti, palibodh' upacchedan' atthaŋ upasaṅkami. Esa nayo sabbattha.

42. *Sādisiyo* ti sama-vaṇṇā sama-jātikā.

43. *Nava-santhâgāraŋ karetvā* ti rattiṭṭhāna-divāṭhāna-caṅkamana-sampannaŋ vassike cattaro māse vasana-kkhamaŋ bahi-naḷa-parikkhittaŋ vicittaŋ āvasathaŋ kāretvā. *Karuṇā-jhānaŋ jhāyī* ti karuṇāya tika-catukka-jjhānaŋ jhāyi; karuṇā-mukhena pan' ettha avasesā pi tayo brahma-vihārā gahitā va. *Ukkaṇṭhanā paritassanā* ti jhāna-bhūmiyaŋ ṭhitassa anabhirati ukkaṇṭhanā[4] vā bhaya-paritassanā vā n' atthi, Brahmāno[5] pana āgamana-patthanā āgamana-taṇhā ahū ti attho.

44. *Bhayan* ti citt' utrāsa-bhayam eva. *Ajānantā* ti ajānamānā. *Kathaŋ jānemu taŋ mayan* ti mayaŋ kin ti taŋ jānāma, ayaŋ kattha-vāsiko kiŋ-nāmo kiŋ-gotto ti ādīnaŋ ākārānaŋ kena ākārena taŋ dhārayāmā ti attho. *Maŋ ve kumāraŋ jānantī* ti maŋ kumāro ti daharo ti jānanti. *Brahmaloke*[6] ti seṭṭha-loke.[6] *Sanantanan*[7] ti cirātanaŋ porā-

---

[1] SS abbhuggañchi (abhi-). [2] Read 'anāmantetvā'? [3] SS omit. [4] SS ukkaṇṭhā. [5] SS brahmuṇo. [6] SS °loko. [7] B sanan.

ṇakaŋ: Ahaŋ so porāṇa-kumāro Sanaṅ-kumāro nāma Brahmā ti dasseti. *Evaŋ Govinda jānāhī* ti Govindapaṇḍita tvaŋ evaŋ jānāhi, evaŋ maŋ dhārehi.

Āsanaŋ udakaŋ pajjaŋ
Madhu-pākañ ca Brahmuno,
Agghe bhavantaŋ pucchāma,
Agghaŋ kurutu no bhavan ti

ettha *agghan* ti atithino upanāmetabbaŋ vuccati. Ten' eva: Idaŋ āsanaŋ paññattaŋ, ettha nisīdatha idaŋ udakaŋ parisuddhaŋ ito pānīyaŋ pivatha, pāde dhovatha idaŋ pajjaŋ[1] pādānaŋ hit' atthāya abhisaṅkhataŋ telaŋ ito pāde makkhetha, idaŋ *madhupākan* ti. Bodhisattassa brahma-cariyaŋ na aññesaŋ brahmā-cariya-sadisaŋ hoti: Na so idaŋ sve, idaŋ tatiya-divase bhavissatī ti, sannidhiŋ nāma karoti. Madhupākaŋ pana aloṇaŋ adhūpanaŋ atakkaŋ udakena sedita-sākaŋ, taŋ sandhāy' esa 'idaŋ paribhuñjathā' ti vadanto *agghe bhavantaŋ pucchāmā* ti ādim āha.

Ime sabbe pi agghā Brahmuno atthi[2] te *agghe bhavantaŋ pucchāma*: evaŋ pucchantānañ ca *agghaŋ kurutu no bhavaŋ* 'paṭigganhātu no bhavaŋ idaŋ agghan' ti vuttaŋ hoti. Kiŋ pan' esa: ito ekam pi Brahmā na bhuñjatī ti, idaŋ na jānātī? No na jānāti, jānanto pi attano santike āgato atithi pucchitabbo ti, vatta-sīsena pucchati. Atha kho Brahmā: Kin nu kho paṇḍito mama paribhoga-karaṇâbhāvaŋ ñatvā puccchati udāhu kohaññe ṭhatvā pucchatī? ti, samannāharanto: Vatta-sīse ṭhito pucchatī ti, ñatvā: 'paṭigganhituŋ dāni me vaṭṭatī' ti *paṭigganhāma te agghaŋ yaŋ tvaŋ Govinda bhāsasi* ti āha. *Yaŋ tvaŋ Govinda bhāsasi* 'idaŋ āsanaŋ paññattaŋ, ettha nisīdathā' ti ādi. Tatra te·mayaŋ āsane nisinnā nāma homa, pānīyaŋ pivitā nāma homa, pādā pi me dhotā nāma hontu, telena pi makkhittā nāma hontu, udakaŋ sākam pi paribhuttaŋ nāma hotu, tayā dinnaŋ adhivāsitakālato paṭṭhāya yaŋ yaŋ tvaŋ bhāsasi taŋ taŋ mayā paṭiggahitam eva hoti. Tena vuttaŋ *paṭigganhāma te agghaŋ yaŋ tvaŋ Govinda bhāsasī* ti. Evaŋ pana agghaŋ paṭigganhitvā pañhassa okāsaŋ karonto *diṭṭha-dhamma-hit'-atthāyā* ti ādim āha.

[1] SS nipajjaŋ. [2] B natthi.

45. *Kaṅkhī akaṅkhiŋ para-vediyesū* ti ahaŋ savicikiccho bhavantaŋ parena sayaŋ abhisaṅkhatattā parassa pākaṭesu para-vediyesu pañhesu nibbicikicchaŋ. Hitvā *mamattan*[1] ti: Idaŋ mama idaŋ mamā ti, upakaraṇa-taṇhaŋ vajjitvā. *Manujesū* ti sattesu manujesu yo koci manujo mamattaŋ hitvā ti attho. *Ekodi-bhūto* ti ekī-bhūto eko tiṭṭhanto eko nisidanto ti. Vacan' attho paŋ' ettha eko udeti pavattati ti ekodi, tādiso bhūto ti ekodibhūto. *Karuṇâdhimutto* ti karuṇā-jhāne adhimutto, taŋ jhānaŋ nibbattetvā ti attho. *Nirāma-gandho* ti vissa-gandha-virahito. *Ettha ṭhito* ti etesu dhammesu ṭhito. *Ettha ca sikkhamāno* ti etesu dhammesu sikkhamāno. Ayam ettha saṅkhepo; vitthāro pana upari Mahāgovindena ca Brahmunā ca vutto yeva.

46. Tattha *ete avidvā* ti ete āma-gandhe 'ahaŋ avidvā na jānāmī' ti attho. *Idha brūhi dhīrā* ti tena[2] me tvaŋ idha dhīra paṇḍita brūhi vada. *Ken' āvaṭā vāti pajā kururū*[3] ti katamena kiles' āvaraṇena āvaritā pajā pūtikā vāyati. *Āpāyikā* ti āpāyupagā. *Nivuta-brahmalokā* ti nivuto pihito brahmaloko assā ti; nivuta-brahmaloko: katamena kilesena pajāya brahmalokûpago maggo nivuto pihito paṭicchanno ti pucchati.

Kodho mosavajjaŋ nikati ca dubbho[4] ti kujjhana-lakkhaṇo kodho ca para-visaŋvādana-lakkhaṇo musāvādo ca sadisaŋ dassetvā vañcana-lakkhaṇā nikati ca mitta-dubbhana-lakkhaṇo dubbho[4] ca. *Kadariyatā atimāno usuyyā*[5] ti thaddha[6]-macchariya lakkhaṇa-kadariyatā ca atikkamitvā maññana-lakkhaṇo atimāno ca para-sampatti-khīyana-lakkhaṇā ussuyyā ca. *Icchā vicikicchā*[7] *para-viheṭhanā cā* ti taṇhā-lakkhaṇā icchā ca macchariya-lakkhaṇā vicikicchā[7] ca vihiŋsā-lakkhaṇā para-viheṭhanā ca. *Lobho ca doso ca mado ca moho cā* ti yattha katthaci lubbhana-lakkhaṇo lobho ca dussana-lakkhaṇo doso ca majjana-lakkhaṇo mado ca muyhana-lakkhaṇo moho ca. *Etesu yuttā anirāma-gandhā* ti etesu cuddasasu kilesesu yuttā pajā nirāma-gandhā na hoti āma-gandhā[8] sa-

[1] SS maman. [2] B te. [3] Sic SS; DT kuruttharū, B kurutū.
[4] SS dobho. [5] B ussuyyā. [6] SS luddha°.
[7] B vivicchā. [8] SS sāma°.

kuṇapa-gandhā pūti-gandhā yevā ti vadati. *Āpāyikā nivuta-brahmalokā* ti esā pana āpāyikā ceva hoti paṭicchanna-brahmaloka-maggā cā ti dasseti. Idam pana suttaŋ kathentena Āmagandha-suttena* dīpetvā kathetabbaŋ; Āmagandha-suttam pi iminā dīpetvā kathetabbaŋ.

Te na sunimmadayā ti te āma-gandhā sunimmadayā sukhena nimmadetabbā pahātabbā na honti, duppajahā[1] dujjayā[2] ti attho. *Yassa dāni bhavaŋ Govindo kālaŋ maññatī* ti yassa pabbajjāya bhavaŋ Govindo kālaŋ maññati ayam eva hotu; evaŋ sati mayham pi tava santike āgamanaŋ svâgamanaŋ bhavissati, kathita-dhamma-kathā sukathitā bhavissati. Tvaŋ tāta sakala-Jambudīpe agga-puriso daharo paṭhama-vaye ṭhito evaŋ mahantaŋ nāma sampatti-siri-vilāsaŋ pahāya tava[3] pabbajjaŋ[4] nāma gandha-hatthino aya[5]-bandhanaŋ chinditvā gamanaŋ viya[3] ati-uḷāraŋ buddhatan ti nām' esā ti, Mahāpurisassa daḷhīkammaŋ katvā Brahmā Sanaṅkumāro brahmalokaŋ eva[3] gato.

47. Mahāpuriso pi: Mama ito va nikkhamitvā pabbajjaŋ nāma na yuttaŋ, ahaŋ rājakulassa atthaŋ anusāsāmi. Tasmā rañño ārocessāmi, sace so pi pabbajissati sundaram eva, no ce pabbajissati purohita-ṭṭhānaŋ niyyātetvā ahaŋ pabbajissāmī ti, cintetvā *atha kho bho Mahāgovindo . . . pe . . . nâhaŋ porohicce rame* ti ādim[3] āha. Tattha *tvaŋ pajānassu rajjenā* ti tava rajjena tvam eva jānāhāi. *N' āhaŋ porohicce rame* ti ahaŋ purohita[6]-bhāve na ramāmi, ukkaṇṭhito 'smi, aññaŋ anusāsakaŋ jānāhi n'*âhaŋ*[3] *porohicce*[4] *rame*[4] ti. Atha rājā: Dhuvaŋ cattāro māse patisallīnassa brāhmaṇassa gehe bhogā mandā jātā ti, cintetvā dhanena nimantento *sace te ūnaŋ kāmehi ahaŋ paripūrayāmi te* ti vatvā puna: Kin nu kho esa ekako viharanto kenaci vihiŋsito bhaveyyā ti, cintetvā

Yo taŋ hiŋsati våremi
Bhūmi-senāpati ahaŋ,
Tuvaŋ[7] pitā ahaŋ putto,
Mā no Govinda pājehī[8] ti

* Sn 239 sq.

[1] SS duppajā. [2] SS dujjahā. [3] SS omit.
[4] SS pabbajjanaŋ. [5] SS ayaŋ. [6] SS porohicca°.
[7] SS tvaŋ. [8] SS pājahi.

āha. Tass' attho *yo taŋ hiŋsati taŋ vāremi* kevalaŋ[1] tumhe asuko ti ācikkhatha aham ettha kattabbaŋ jānissāmī ti. *Bhūmi-senāpati ahan* ti athavā ahaŋ paṭhaviyā sāmī svāhaŋ imaŋ rajjaŋ tumhe yeva paṭicchāpessāmi.[2] *Tuvaŋ*[3] *pitā ahaŋ putto* ti tvaŋ piti-ṭṭhāne ṭhassasi, ahaŋ putta-ṭṭhāne.

So tvaŋ mama manaŋ haritvā attano yeva *mā no Govinda pājehi* yathā icchasi tathā pavattassu, ahaŋ pana tava manaŋ yeva anuvattanto tayā dinna-piṇḍaŋ paribhuñjanto taŋ asi-camma-hattho vā upaṭṭhahissāmi rathaŋ vā te pājessāmi. *Māno Govinda pajahī* ti pi[4] pāṭho tass' attho: tvaŋ piti-ṭṭhāne tiṭṭha ahaŋ putta-ṭṭhāne ṭhassāmi mā no tvaŋ bho Govinda pajahi mā pariccajī ti.

Atha Mahāpuriso yaŋ rājā cintesi tassa attani abhāvaŋ dassento

Na m' atthi ūnaŋ kāmehi
Hiŋsitā[5] me na vijjati,
Amanussa[6]-vaco sutvā
Tasmā 'han na gahe rame ti

āha. Tattha *na m' atthī* ti na me atthi. *Gahe* ti gehe.

Atha naŋ rājā pucchi

Amanusso kathaŋ-vaṇṇo
Kin te atthaŋ abhāsatha
Yaŋ[7] sutvā pajahāsi[8] no
Gehe amhe ca kevale[9] ti.

Tattha *pajahāsi no gehe amhe ca kevale*[9] ti brāhmaṇassa sampatti-bhārite gehe saṅgaha[10]-vasena attano gehe karonto, yaŋ sutvā: 'Amhākaŋ gehe ca amhe ca kevale sabbe aparisese Jambudīpa-vāsino jahāsī ti vadati. Ath' assa ācikkhanto Mahāpuriso *upavutthassa me pubbe* ti ādim āha. Tattha[11] upavutthassā ti cattāro māse ekī-bhāvaŋ upagantvā vutthassa. *Yatthu*[12]*-kāmassa me sato* ti yajitu-kāmassa

---

[1] SS ko ca. [2] SS paṭicchādessāmi. [3] SS tvaŋ.
[4] SS vā. [5] BSS hiŋsikā. [6] B apharusa°.
[7] B yañ ca. [8] B jahāsi. [9] B kevalī.
[10] SS saṅga°. [11] SS omit. [12] B yiṭṭha°.

me samānassa. *Aggi pajjalito āsi kusa-patta-paritthato*[1] ti kusa-pattehi paritthato[1] sappi-dadhi-madhu-ādīni pakkhipitvā aggiŋ jalayitum āraddho āsiŋ. Evaŋ: Aggiŋ jāletvā mahājanassa dānaŋ nassāmī ti, evaŋ[2] cintetvā ṭhitassa mamā ti ayam ettha attho.

Sanantano ti Sanaṅkumāro Brahmā. Tato rājā sayam pi pabbajitukāmo hutvā *Saddahāmī* ti ādim āha. Tattha *kathaŋ vattetha aññathā* ti kathaŋ tumhe aññathā vattissatha. *Te taŋ anuvattissāmā* ti te mayam pi tumhe yeva anuvattissāma. *Anupabbajissāmā* ti anuvajissāmā[2] ti[2] pāṭho, tassa[2] anugacchissāmā ti attho. *Akāco* ti nikkāco akakkaso.[3] *Govindass' ānusasane* ti tava Govindassa sāsane bhavantaŋ Govindam eva satthāraŋ karitvā carissāmā ti vadati.

48. *Yena te chakhattiyā ten' upasaṅkamī* ti Reṇu-rājānaŋ: Sādhu mahārāja rajjaŋ nāma mātaraŋ pitaraŋ bhāti-bhaginiādayo pi māretvā gaṇhantesu sattesu evaŋ mahantaŋ rajjasiriŋ pahāya pabbajitu-kāmena uḷāraŋ mahārājena katan ti, upatthambhetvā daḷhataram assa ussāhaŋ katvā upasaṅkami. *Evaŋ samacintesun* ti rañño cintita-nayen' eva: Kadāci brāhmaṇassa bhogā parihinā bhaveyyun ti, maññamānā samacintesuŋ. *Dhanena sikkheyyāmā* ti upalāpeyyāma saṅgaṇheyyāma. *Tāvatakaŋ āhareyyatan* ti tāvatakaŋ āharāpeyyatu[4] gaṇhiyatu, yattakaŋ icchatha tattatakaŋ gaṇhathā ti vuttaŋ hoti. *Bhavantānaŋ yeva vāhasā* ti bhavante paccayaŋ katvā tumhehi dinnattā yeva pahūtaŋ sāpateyyaŋ[2] jātaŋ.

50. *Sace jahātha*[5] *kamānī* ti sace vatthu-kāme ca kilesakāme ca pariccajatha. *Yattha satto puthujjano* ti yesu kāmesu puthujjano satto laggo laggito. *Ārambhavho daḷhā hothā* ti evaŋ sante viriyaŋ ārabhatha asithila-parakkamattaŋ adhiṭṭhāya daḷhā bhavatha. *Khanti-bala-samāhitā* ti khanti-balena samannāgatā bhavathā ti rājūnaŋ ussāhaŋ janeti. *Esa maggo uju-maggo* ti esa karuṇājhāna-maggo uju-maggo nāma. *Esa maggo anuttaro* ti

---

[1] B °parittako. [2] SS omit. [3] SS akkaso.
[4] SS āharāpiya. [5] SS chamhathata.

es' eva brahmalokûpapattiyā asadisa-maggo uttama-maggo nāma. *Saddhammo sabbhi rakkhito* ti so eva ca buddha-pacceka-buddha-sāvakehi sabbhi rakkhita-dhammo nāma iti karuṇā-jhānassa vaṇṇa-bhaṇenâpi tesaŋ anivattan' atthāya daḷhīkammam eva karoti.

51. *Ko nu*[1] *kho pana bho jānāti*[1] *jīvitānan* ti bho jīvitaŋ nāma udaka-bubbulûpamaŋ[2] tiṇ' agge ussāva-bindûpamaŋ taŋ-khaṇa-viddhaŋsana-dhammaŋ; tassa ko gatiŋ jānāti kismiñci[3] khaṇe bhijjissati. *Gamanīyo kho pana samparāyo* ti paraloko pana avassaŋ gantabbo va. Tattha paṇḍitena kula-puttena *mantāyaŋ*[4] *boddhabbaŋ* mantā vuccati paññā, tāya mantetabbaŋ bujjhitabbaŋ upaparikkhitabbañ ca jānitabbañ cā ti attho. Karaṇ' atthe vā bhummaŋ *mantāya boddhabban* ti mantāya bujjhitabbaŋ ñāṇena jānitabban ti attho. Kiŋ bujjhitabbaŋ? Jīvitassa dujjānatā samparāyassa ca avas-saŋ-gamanīyatā bujjhitvā ca pana sabba-palibodhe chinditvā *kātabbaŋ kusalaŋ caritabbaŋ brahma-cariyaŋ*. Kasmā? Yasmā *n' atthi jātassa amaraṇaŋ*.

56. *Appesakkhā ca appalābhā cā* ti bho pabbajjā nāma appa-yasā c' eva pabbajita-kālato paṭṭhāya hi rajjaŋ pahāya pabba-jitaŋ viheṭhetvā lāmakaŋ anāthaŋ katvā va kathenti. Appa-lābhā ca sakala-gāmaŋ caritvā pi ajjhoharaṇīyaŋ dullabham eva. Idaŋ pana *brahmaññaŋ mahesakkhañ ca* mahāsatta[5] *mahālābhañ ca* lābha-sakkāra-sampannattā: 'Bhavan hi etarahi sakala-Jambudīpe agga-purohito sabbattha agg' āsanaŋ agg' odakaŋ agga-bhattaŋ agga-gandhaŋ agga-mālaŋ labhatī' ti. *Rājā va raññan* ti ahaŋ hi bho etarahi pakati-raññaŋ majjhe[1] cakkavatti-rājā viya. *Brahmā 'va brahmānan*[6] ti paka-ti[1]-brahmānaŋ majjhe Mahābrahma-sadiso. *Devatā 'va gahapatikānan* ti avasesa-gahapatikānaŋ hi[7] Sakka-devarāja-sadiso.

57. *Cattārisā ca bhariyā sādisiyo* ti sādisiyo ca cattārisā bhariyā[1] aññā pan' assa tīsu vayesu nāṭak' itthiyo[8] bahukā[9] yeva.

58. *Cārikaŋ caratī* ti gāma-nigama-paṭipāṭiyā cārikaŋ carati,

---

[1] SS omit. [2] B °pupphul°. [3] SS tasmiŋ.
[4] SS mantāya. [5] SS mahayasattā. [6] SS brahmaṇānan.
[7] B pan' amhi. [8] SS nāṭakiyo. [9] SS pahūtā.

gata-gata-ṭṭhāne Buddha-kolāhalaŋ viya hoti; manussā: Mahāgovinda-paṇḍito kira āgacchatī ti, sutvā puretaram eva maṇḍapaŋ kāretvā maggaŋ alaṅkaritvā paccuggantvā gaṇhitvā enti. Mahālābha-sakkāro mah' ogho viya ajjhottharanto uppajji. *Satta-purohitassā* ti sattannaŋ rājūnaŋ purohitassa. Iti yathā etarahi evarūpesu vā ṭhānesu kismiñcid eva dukkhe uppanne 'Namo Buddhassā' ti vadanti, evaŋ tadā: '*Nam' atthu Mahāgovindassa brāhmaṇassa nam' atthu satta-purohitassā* ti vadanti.

59. *Mettā-sahagatenā* ti ādinā nayena pāḷiyaŋ brahmavihārā va āgatā. Mahāpuriso pana sabbā pi aṭṭha-samāpattiyo ca pañca ca abhiññāyo nibbattesi.

60. *Sāvakānañ ca brahmaloka-sahavyatāya maggaŋ desesin* ti brahmaloke Brahmunā saha-bhāvāya maggaŋ kathesiŋ. *Sabbena sabban* ti ye aṭṭha samāpattiyo pañca ca abhiññāyo nibbattesuŋ. *Ye na sabbena sabbaŋ sāsanaŋ ājāniŋsū* ti ye aṭṭhasu samāpattīsu eka-samāpattim pi na jāniŋsu na sakkhiŋsu nibbattetuŋ. *Amoghā* ti savipakā. Avañjhā ti na vañjhā; *sabbanihīnaŋ* pasavanti gandhabba-kāyaŋ pasaviŋsu. *Saphalā* ti avasesa-devalokûpapattīhi satthā. *Sa-udrayā* ti brahmalokûpapattiyā sa-vaḍḍhikā.

61. *Sarām' ahan* ti sarāmi ahaŋ Pañcasikha, iminā kira padena ayaŋ suttanto Buddha-bhāsito nāma jāto. *Na nibbidāyā* ti na vaṭṭe nibbindan' atthāya. *Na virāgāyā* ti na vaṭṭe virāg' atthāya. *Na nirodhāyā* ti na vaṭṭassa nirodh' atthāya. *Na upasamāyā* ti na vaṭṭassa upasaman' atthāya. *Na abhiññāyā* ti na vaṭṭaŋ abhijānan' atthāya. *Na sambodhāyā* ti na kilesa-niddā-vigamena vaṭṭato pabujjhan' atthāya. *Na nibbānāyā* ti na Amata-nibbān' atthāya.

Ek' anta-nibbidāyā ti ek' antam eva vaṭṭe nibbindan' atthāya. Ettha pana *nibbidāyā* ti vipassanā, *virāgāyā* ti maggo, *nirodhāya upasamāyā* ti nibbānaŋ, *abhiññāya sambodhāyā* ti maggo, *nibbānāyā* ti nibbānam eva. Evaŋ ekasmiŋ ṭhāne vipassanā tīsu maggo tīsu nibbānaŋ vuttan ti. Evaŋ avaṭṭhāna[1]-kathā veditabbā; pariyāyena pana sabbāni p'

[1] MSS. avatthāna°.

etāni magga-vevacanāni pi nibbāna-vevacanāni pi honti yeva. Sammādiṭṭhi-ādīsu yaŋ vattabbaŋ taŋ Visuddhimagge* Sacca-vaṇṇanāyaŋ vuttam eva.

62. *Ye na sabbena sabban* ti ye cattāro pi ariya-magge paripūretuŋ na jānanti, tīṇi vā dve vā ekaŋ vā nibbattenti. *Sabbesaŋ ñeva imesaŋ kulaputtānan* ti brahmacariy' āciṇṇa-kulaputtānaŋ. *Amoghā saphalā saudrayā* ti arahatta-nikūṭena desanaŋ niṭṭhāpesi.

Bhagavantaŋ abhivādetvā padakkhiṇaŋ katvā ti Bhagavato dhamma-desanaŋ cittena sampaṭicchanto abhinanditvā, vācāya pasaŋsamāno anumoditvā, mahantaŋ añjaliŋ sirasmiŋ patiṭṭhapetvā pasanna-lākhā-rase nimujjamāno viya Dasabalassa chabbaṇṇa-rasmi-jāl' antaraŋ pavisitvā catusu ṭhanesu vanditvā tikkhattuŋ padakkhiṇaŋ katvā Bhagavantaŋ abhivādento abhitthavanto Satthu purato antaradhāyitvā attano devalokam eva agamāsī ti.

Mahāgovinda-sutta-vaṇṇanā niṭṭhitā.

* Vism 494 sq.

XX.

MAHĀ-SAMAYA-SUTTA-VAṆṆANĀ.

1. *Evam me sutan* ti Mahāsamayasuttaṃ. Tatrâyaŋ apubba-pada-vaṇṇanā.

Sakkesū ti Ambaṭṭha-sutte vuttena uppatti-nayena: 'Sakyā vata bho kumārā' ti udānaŋ paṭicca: Sakyā ti, laddha-nāmānaŋ rāja-kumārānaŋ nivāso eko pi janapado rūḷhi-saddena Sakkā ti vuccati. Tasmiŋ Sakkesu janapadesu *Mahāvane* ti sayaŋ jāte aropite Himavantena saddhiŋ ekâbaddhe mahati vane.

Sabbeh' eva arahantehī ti idaŋ suttaŋ kathita-divase yeva patta-arahantehi. Tatrâyaŋ anupubbi-kathā. Sākiya-Koḷiyā kira Kapilavatthu-nagarassa ca Koḷiya-nagarassa ca antare Rohiṇiŋ nāma nadiŋ eken' eva āvaraṇena bandhāpetvā sassāni karonti.* Atha Jeṭṭhamūla-māse sassesu milāyantesu ubhaya-nagara-vasīnam[1] pi kammakarā sannipatiŋsu. Tattha Koḷiya-nagara-vāsino āhaŋsu: "Idaŋ udakaŋ ubhato hariyamānānaŋ n' eva tumhākaŋ n' eva amhākaŋ pahossati, amhākaŋ pana sassaŋ eka-udaken' eva nippajjissati, idaŋ udakaŋ amhākaŋ dethā' ti. 'Na mayaŋ dassāmā' ti. 'Mayam pi na dassāmā' ti. Evaŋ kathaŋ vaḍḍhetvā eko uṭṭhāya ekassa pahāraṃ adāsi. [2]Kapilavatthu-nagara-vāsino āhaŋsu: 'Tumhesu koṭṭhe pūretvā ṭhitesu mayaŋ ratta-suvaṇṇa-nīla-maṇi-kāḷa-kahāpaṇe va gahetvā pacchima-pasibbak' ādi-hatthā na sakkissāma tumhākaŋ ghara-dvāre vicarituŋ. Amhākam pi sassaŋ eka-udaken' eva nippajjissati, idaŋ udakaŋ amhākaŋ dethā' ti.

---

* J V. 412 *sq.*; Mahāvastu I. 338.

---

[1] B °vasikānam. [2-1] (p. 673) B and Jātaka omits.

'Na mayaŋ dassāmā' ti. 'Mayam pi na dassāmā' ti. Evaŋ kathaŋ vaḍḍhetvā eko uṭṭhāya ekassa pahārāŋ adāsi.[1] So pi aññassā ti. Evam aññam-aññaŋ paharitvā rāja-kulānaŋ jātiŋ ghaṭṭetvā kalahaŋ vaḍḍhayiŋsu. Koḷiya-kammakarā vadanti: 'Tumhe Kapilavatthu-vāsike gahetvā gacchatha,[2] ye soṇa-sigāl' ādayo viya attano bhaginīhi saddhiŋ saŋvasiŋsu, etesaŋ hatthino ca assā ca phalak' āvudhāni ca amhākaŋ kiŋ karissantī?' ti. Sākiya-kammakārā vadanti: 'Tumhe dāni kuṭṭhino dārake gahetvā gacchatha,[2] ye anāthā niggatikā tiracchānā viya koḷa-rukkhe vasiŋsu, etesaŋ hatthino ca assā ca phalak' āvudhāni ca amhākaŋ kiŋ karissantī?' ti. Te gantvā tasmiŋ kamme niyutta-amaccānaŋ kathesuŋ. Amaccā rāja-kulānaŋ kathesuŋ. Tato Sākiyā: Bhaginīhi saddhiŋ saŋvasikānaŋ thāmañ ca balañ ca dassessāmā ti, yuddha-sajjā nikkhamiŋsu. Koḷiyā pi: Koḷa-rukkha-vāsīnaŋ thāmañ ca balañ ca dassessāmā ti, yuddha-sajjā nikkhamiŋsu.

Bhagavā pi rattiyā paccūsa-samaye mahākaruṇā-samāpattito vuṭṭhāya, lokaŋ volokento ime evam yuddha-sajje nikkhamante addasa. Disvā: Mayi gate ayaŋ kalaho vūpasamissati nu kho no ti, upadhārento: Aham ettha gantvā kalaha-vūpasaman' atthaŋ tīṇi jātakāni kathessāmi, tato kalaho vūpasamissati; atha sāmaggi-dīpan' atthāya dve jātakāni kathetvā Attadaṇḍa-suttaŋ* desissāmi. Desanaŋ sutvā ubhaya-nagara-vāsino aḍḍha-tiyāni aḍḍha-tiyāni kumāra-satāni dassanti. Ahaŋ te pabbājessāmi, mahā-samāgamo bhavissatī ti, sanniṭṭhānaŋ akāsi. Tasmā imesu yuddha-sajjesu nikkhantesu kassaci anārocetvā, sayam eva patta-cīvaraŋ ādāya gantvā dvinnaŋ senānaŋ antare ākāse pallaṅkaŋ ābhujjitvā chabbaṇṇa-rasmiyo vissajjetvā nisīdi.

Kapilavatthu-vāsino Bhagavantaŋ disvā va: Amhākaŋ ñāti-seṭṭho Satthā āgato, diṭṭho nu kho tena amhākaŋ kalaha-karaṇabhāvo ti, cintetvā: Na kho pana sakkā Bhagavati āgate amhehi parassa sarīre satthaŋ pātetuŋ, Koḷiya-nagara-vāsino

---

* Sn 935 *sq.*

---

[1] (p. 672)-[1] B and Jātaka omits. [2] B gajjatha; SS gajjetha.

amhe hanantu[1] vā pacantu[2] vā ti, āvudhāni chaḍḍetvā Bhagavantaŋ vanditvā nisīdiŋsu.

Bhagavā jānanto va: 'Kasmā āgat' attha Mahārājā?' ti pucchi. 'Bhagavā, na tittha-kīḷaya na-pabbata-kīḷāya na nadī-kīḷāya na giri-dassan' atthaŋ, imasmiŋ pana ṭhāne saṅgāmaŋ paccupaṭṭhāpetvā āgat' amhā' ti. 'Kiŋ nissāya vo kalaho Mahārājā?' ti. 'Udakaŋ bhante' ti. 'Udakaŋ kiŋ agghati Mahārājā?' ti. 'Appaŋ bhante' ti. 'Paṭhavī nāma kiŋ agghati Mahārājā?' ti. 'Anagghaŋ bhante' ti. 'Khattiyā kiŋ agghantī?' 'Khattiyā nāma anagghā bhante' ti. 'Appa-mūlaŋ udakaŋ nissāya kim-atthaŋ anagghe khattiye nāsetha Mahārājā?' ti. 'Kalahe assādo nāma n' atthi; kalaha-vasena Mahārājā aṭṭhāne veraŋ katvā ekāya rukkha-devatāya kāḷa-sīhena saddhiŋ baddh' āghāto sakalam pi imaŋ kappaŋ anuppatto yevā' ti vatvā Phandana-jātakaŋ* kathesi.

Tato para-pattiyena nāma Mahārājā na bhavitabbaŋ para-pattiyā hutvā hi ekassa sasakassa kathāya ti-yojana-sahassa-vitthate Himavanta-catuppada-gaṇā mahāsamuddaŋ pakkhandino ahesuŋ. Tasmā: 'Parapattiyena na bhavitabban' ti vatvā Paṭhavī-Uddīyana-jātakaŋ† kathesi.

Tato: 'Kadāci Mahārāja dubbalo pi mahābalassa randhaŋ vivaraŋ passati, kadāci mahābalo dubbalassa laṭukikā pi hi sakuṇikā hatthi-nāgaŋ ghātesī' ti vatvā Laṭukika-jātakaŋ‡ kathesi.

Evaŋ kalaha-vūpasaman' atthāya tīṇi jātakāni kathetvā samaggi-paridīpan' atthāya dve jātakāni kathesi.

'Kathaŋ samaggānaŋ hi mahārāja koci otāraŋ nāma passituŋ na sakkotī?' vatvā Rukkha-Dhamma-jātakaŋ§ kathesi. Tato: 'Samaggānaŋ maharāja koci vivaraŋ passituŋ nâsakkhi, yadā pana aññam-aññaŋ vivādaŋ akaŋsu, atha kho te nesāda-putto jīvitā voropetvā ādāya gato, vivāde assādo nāma n' atthī' ti vatvā Vaṭṭaka-jātakaŋ|| kathesi. Evaŋ imāni pañca jātakāni kathetvā avasāne Attadaṇḍa-suttaŋ kathesi.

---

* J IV. 207 *sq.* † J Daddabha°, *i.e.*, J III. 74 *sq.* ‡ J III. 174 *sq.*
§ J I. 327 *sq.* || Perhaps the Sammodamāna Jātaka (I. 208 *sq.*).

---

[1] SS hantu. [2] B maddantu.

Rājāno pasannā: Sace Satthā nâgamissa mayaŋ sahatthā aññam-aññaŋ vadhitvā lohita-nadiŋ pavattayissāma, amhākaŋ putta-dhītaro geha-dvārena passeyyāma, sāsana-paṭisāsanam pi no āharaṇako na bhavissa,[1] Satthāraŋ nissāya no jīvitaŋ laddhaŋ. Sace pana Satthā agāraŋ ajjhāvasissa dīpa-sahassa-dvaya-parivāraŋ catu-mahādīpa-rajjaŋ assa hattha-gataŋ abhavissa atireka-sahassaŋ kho pan' assa puttā abhavissa,[2] tato khattiya-parivāro yeva acarissatha,[3] taŋ kho pan' esa sampattiŋ pahāya nikkhamitvā sambodhiŋ patto, idāni pi khattiya-parivāro yeva vicaratū ti, ubhaya-nagara-vāsino aḍḍha-tiyāni aḍḍha-tiyāni kumāra-satāni adaŋsu. Bhagavā te pabbājetvā Mahāvanaŋ agamāsi.

Tesaŋ garu-gāravena[4] na attano ruciyā pabbajitānaŋ anabhirati uppajji; purāṇa-dutiyikā pi nesaŋ: 'Ayya-puttā ukkaṇṭhantu, gharâvāso na saṇṭhātī' ti ādīni vatvā sāsanaŋ pesenti. Te atirekataraŋ ukkaṇṭhimsu. Bhagavā āvajjanto tesaŋ anabhiratibhāvaŋ ñatvā: Ime bhikkhū mādisena Buddhena saddhiŋ ekato vasantā ukkaṇṭhanti, handa tesaŋ Kuṇāla-dahassa vaṇṇam kathetvā, tattha netvā, anabhiratiŋ vinodemī ti, Kuṇāla-dahassa vaṇṇam kathesi. Te naŋ daṭṭhu-kāmā ahesuŋ. 'Daṭṭhu-kāmā 'ttha bhikkhave Kuṇāla-dahan ?' ti. 'Āma Bhagavā' ti. 'Yadi evaŋ etha gacchāmā' ti. 'Iddhimantānaŋ Bhagavā gamanaṭṭhānaŋ, mayaŋ kathaŋ gamissāmā ?' ti. 'Tumhe gantu-kāmā hotha, ahaŋ mam' ānubhāvena gahetvā gamissāmī' ti. 'Sādhu bhante' ti. Bhagavā pañca bhikkhu-satāni gahetvā ākāse uppattitvā Kuṇāla-dahe patiṭṭhāya te bhikkhū āha: 'Bhikkhave imasmiŋ Kuṇāla-dahe yesaŋ macchānaŋ nāmaŋ na jānātha maŋ pucchathā' ti. Te pucchiŋsu, Bhagavā pucchitaŋ pucchitaŋ kathesi. Na kevalañ ca macchānaŋ yeva tasmiŋ vana-sande rukkhānam pi pabbata-pāde dipada-catuppada-sakuṇānam pi nāmāni pucchāpetvā kathesi. Atha dvīhi sakuṇehi mukha-tuṇḍake ḍaŋsitvā gahita-daṇḍake nisiṇṇo kuṇāla-sakuṇa-rājā purato ca pacchato ca ubhosu passesu sakuṇa-saṅgha-parivuto āgacchati. Bhikkhū naŋ disvā: 'Esa bhante imesaŋ sakuṇānaŋ rājā bhavissati, parivārā ete

[1] B bhavissati.
[2] B abhavissaŋsu.
[3] B avicarissa; J abhavissa.
[4] B °gārava-vasena.

etassā ' ti maññāmā ti. ' Evam etaŋ bhikkhave, ayam pi mam' eva vaŋso mama paveṇī ' ti. ' Idāni tāva mayaŋ bhante ete sakuṇe passāma, yaŋ Bhagavā: " Ayam pi mam' eva vaŋso mama pavenī " ti āha, taŋ sotu-kām' amhā ' ti. ' Sotu-kām' attha bhikkhave ?' ti. ' Āma Bhagavā ' ti. ' Tena hi suṇāthā ' ti; tīhi gāthā-satehi bandhitvā Kuṇāla-jātakaŋ* kathento anabhiratiŋ vinodesi. Desanā-pariyosāne sabbe pi sot' āpatti-phale patiṭṭhahiŋsu. Maggen' eva ca tesaŋ iddhi pi āgatā. Bhagavā: Hotu tāva ettakaŋ etesaŋ bhikkhūnan ti, ākāse uppattitvā Mahāvanam eva agamāsi. Te pi bhikkhū gamana-kāle Dasabalassa ānubhāvena gantvā āgamana-kāle attano ānubhāvena Bhagavantaŋ parivāretvā Mahāvane otariŋsu.

Bhagavā paññatt' āsane nisīditvā te bhikkhū āmantetvā: ' etha bhikkhave nisīdatha upari-magga-ttaya-vajjhānaŋ vo kilesānaŋ kammaṭṭhānaŋ kathessāmī ' ti kammaṭṭhānaŋ kathesi. Bhikkhū cintayiŋsu: ' Bhagavā amhākaŋ anabhiratibhāvaŋ ñatvā Kuṇāla-dahaŋ netvā anabhiratiŋ vinodesi. Tattha sot' āpatti-phalaŋ pattānaŋ no idāni idha tiṇṇaŋ maggānaŋ kammaṭṭhānaŋ adāsi. Na kho pan' amhehi sot' āpannā vasanti,[1] vītināmetuŋ vaṭṭati, uttama-purisa-sadisehi no bhavituŋ vaṭṭatī ' ti. Te Dasabalassa pāde vanditvā uṭṭhāya nisīdanaŋ papphoṭetvā visuŋ visuŋ pabbhāra-rukkha-mūlesu nisīdiŋsu. Bhagavā cintesi: ' Ime bhikkhū pakatiyā pi avissaṭṭha-kammantā, laddh' upāyassa pana bhikkhuno kilamana-karaṇaŋ nāma n' atthi. Gacchantā gacchantā va vipassanaŋ paṭṭhapetvā[2] arahattaŋ patvā: Attanā attanā paṭiladdha-guṇaŋ ārocessāmā ti, mama santikaŋ āgamissanti. Etesu āgatesu dasa-sahassa-cakkavāḷe devatā eka-cakkavāḷe sannipatissanti, Mahā-samayo bhavissati, vivitte okāse mayā nisīdituŋ vaṭṭatī ' ti.

Tato vivitte okāse Buddh' āsanaŋ paññāpetvā nisīdi. Sabba-paṭhamaŋ kammaṭṭhānaŋ gahetvā gata-thero saha-paṭisambhidāhi arahattaŋ pāpuṇi. Tato aparo tato aparo ti, pañca-satā pi paduminiyaŋ padumāni viya vikasiŋsu. Sabba-

* J V. 412 sq.

[1] B mayan ti. [2] B vaḍḍhetvā.

paṭhamaŋ arahattaŋ patta-bhikkhu: Bhagavato ārocessāmī ti, pallaṅkaŋ vinibbhujitvā nisīdanaŋ pappoṭhetvā uṭṭhāya Dasabalâbhimukho ahosi. Evaŋ aparo pi aparo pī ti, pañca-satā pi bhatta-sālaŋ pavisantā viya paṭipātiyā va āgamiŋsu. Paṭhamaŋ āgato vanditvā nisīdanaŋ paññāpetvā ekamantaŋ nisīditvā paṭiladdha-guṇaŋ ārocetu-kāmo: Atthi nu kho añño koci? N' atthī ti, nivattitvā āgata-maggaŋ olokento aparam pi addasa. Iti sabbe pi te āgantvā ekam-ante nisīditvā: Ayaŋ imassa harāyamāno na kathesi, ayaŋ imassa harāyamāno na kathesī ti. Khīṇ' āsavānaŋ kira dve ākārā honti: Aho vata mayā paṭilāddha-guṇaŋ sadevako loko khippam eva paṭivijjheyyā ti, cittaŋ uppajjati. Paṭiladdha-bhāvaŋ pana nidhiŋ laddha-puriso viya na aññassa ārocetu-kāmā honti.

Evaŋ osaṭamatte[1] pana tasmiŋ ariya-maṇḍale pācīna-Yugandhara-parikkhepato: Abbhā mahiyā dhūmo rajo Rāhū ti, imehi upakkilesehi vippamuttaŋ Buddh' uppāda-paṭimaṇḍitassa lokassa rāmaṇeyyaka-dassan' atthaŋ pācīna-disāya ukkhitta-rajatamaya-mahā-ādāsa-maṇḍalaŋ viya nemi-vaṭṭiyaŋ gahetvā parivattiyamāna-rajata-cakka-sassirīkaŋ puṇṇa-canda-maṇḍalaŋ ullaṅghitvā anilapathaŋ paṭipajjitvā: iti eva-rūpe khaṇe laye muhutte *Bhagavā Sakkesu viharati kapilavatthusmiŋ Mahāvane mahatā bhikkhu-saṅghena saddhiŋ pañca-mattehi bhikkhu-satehi sabbeh' eva arahantehi.*

Tattha Bhagavā pi Mahāsammatassa vaŋse uppanno, te pi pañca-satā bhikkhū Sammatassa kule uppannā. Bhagavā pi khattiya-gabbhe jāto, te pi khattiya-gabbhe jātā. Bhagavā pi rāja-pabbajito, te pi rāja-pabbajitā. Bhagavā seta-cchattaŋ pahāya hatthagataŋ cakkavatti-rajjaŋ nissajjitvā pabbajito, te pi seta-cchattaŋ pahāya hatthagatāni rajjāni nissajjitvā pabbajitā. Iti Bhagavā parisuddhe okāse parisuddhe rattibhāge sayaŋ parisuddho parisuddha-parivāro vīta-rāgo vīta-rāga-parivāro vīta-doso vīta-dosa-parivāro vīta-moho vīta-moha-parivāro nittaṇho nittaṇha-parivāro nikkileso nikkilesa-parivāro santo santa-parivāro danto danta-parivāro mutto mutta-parivāro ativiya virocatī ti. Vaṇṇa-

[1] B osīdamatte.

bhūmi nām' esā; yattakaŋ sakkoti tattakaŋ vattabbaŋ. Iti ime bhikkhū sandhāya vuttaŋ *pañcamattehi bhikkhu-satehi sabbeh' eva arahantehī* ti.

Yebhuyyenā ti bahutarā sannipatitā mandā na sannipatitā asañña-arūpâvacara-devatā samāpanna-devatā va. Tatrâyaŋ sannipatita-kkamo.[1] Mahāvanassa kira sāmanta-devatā caliŋsu: Āyāma bho, Buddha-dassanaŋ nāma bahupakāraŋ, Dhamma-savaṇaŋ bahûpakāraŋ, Bhikkhu-saṅgha-dassanaŋ bahûpakāraŋ, āyāma āyāmā ti, mahāsaddaŋ kurumānā āgantvā Bhagavantañ ca taŋ muhuttaŋ arahattaŋ pattakhīṇ' âsave ca vanditvā ekam-antaŋ aṭṭhaŋsu. Eten' eva upāyena tāsaŋ saddaŋ sutvā sadd'antaraŋ aḍḍha-gāvuta-gāvutaŋ aḍḍha-yoyan' ādi-vasena ti-yojana-sahassa-vitthate Himavante tikkhattuŋ te-saṭṭhiyā nagara-sahassesu navanavuti-doṇa-mukha-sata-sahassesu channavutiyā paṭṭana-koṭi-sata-sahessesu chappaṇṇāsa-ratan' ākāresū ti: sakala-Jambudīpe Pubbavidehe Aparagoyāne Uttarakurumhi dvīsu paritta-dīpa-sahassesū ti: sakala-cakkavāḷe, tato dutiya-tatiya-cakkavāḷe ti: evaŋ dasa-sahassa-cakkavāḷesu devatā sannipatitā ti veditabbā. Dasa-sahassa-cakkavāḷaŋ hi idha dasa-loka-dhātuyo ti adhippetā. Tena vuttaŋ *dasahi ca loka-dhātūhi devatā yebhuyyena sannipatitā hontī* ti. Evaŋ sannipatitāhi devatāhi sakala-cakkavāḷa-gabbhaŋ yāva Brahmalokā sūcighare nirantaraŋ pakkhitta-sūcīhi viya paripuṇṇaŋ hoti. Tattha Brahmalokassa evaŋ uccataraŋ veditabbaŋ. Lohapāsāde kira sattama-kūṭâgāra-samo pāsāṇo Brahmaloke ṭhatvā adho-khitto catuhi māsehi paṭhaviŋ pāpuṇāti: evaŋ mahante okāse.

Yathā heṭṭhā ṭhatvā khitta-pupphāni vā dhūmo vā upari gantuŋ, upari vā ṭhatvā khitta-sāsapo heṭṭhā otarituŋ antaraŋ na labhati: evaŋ nirantarā devatā ahesuŋ. Yathā kho pana cakkavatti-rañño nisinna-ṭṭhānaŋ atisambādhaŋ hoti, āgat' āgatā mahesakkhā khattiyā okāsaŋ labhanti yeva, purato purato[2] atisambādhaŋ hoti, evam eva Bhagavato nikinna-ṭṭhānaŋ sambādhaŋ[3] āgat' āgatā mahesakkhā devatā ca Brahmāno ca okāsaŋ labhanti yeva.

---

[1] B sannipāta°. [2] B parato parato. [3] BS[d] asambādhaŋ.

Api sudaŋ Bhagavato āsann' āsanna-ṭṭhāne Mahāparinibbāne vutta-nayen' eva vāl' agga-nittuddanamatte padese dasa pi vīsatim[1] pi[2] devatā sukhume sukhume attabhāve māpetvā aṭṭhaŋsu. Sabba-parato saṭṭhi saṭṭhi devatā aṭṭhaŋsu.

2. *Suddh' āvāsa-kāyikānan* ti suddh' āvāsa-vāsinīnaŋ. Suddh' āvāsā nāma suddhānaŋ anāgāmi-khīṇ' āsavānaŋ āvāsā pañca brāhmalokā.

Etad ahosī ti kasmā ahosi? Te kira Brahmāno samāpattiŋ samāpajjitvā yathā paricchedena vuṭṭhitā Brahmabhavanaŋ oloketvā pacchābhatte bhatta-gehaŋ viya suññakam addasaŋsu. Tato: Kuhiŋ Brahmāno gata ti, āvajjentā mahā-samāgamaŋ ñatvā: Ayaŋ samāgamo mahā, mayaŋ ohīna-ohīnakānaŋ okāso dullabho hoti, tasmā gacchantā atuccha-hatthā hutvā ek' ekaŋ gāthaŋ abhisaṅkharitvā gacchāma. Tāya mahā-samāgame va attano āgatabhāvaŋ jānāpessāma Dasabalassa ca vaṇṇaŋ bhāsissāmā ti, iti tesaŋ samāpattito vuṭṭhāya āvajjitattā etad ahosi.

3. *Bhagavato purato pātur ahaŋsu* ti pāḷiyā Bhagavato santike abhimukha-ṭṭhāne yeva otiṇṇo viya katvā vuttā. Na kho pan' ettha evaŋ attho veditabbo. Te pana Brahmaloke ṭhitā yeva gāthā abhisaṅkharitvā eko puratthima-cakkavāḷa-mukha-vaṭṭiyaŋ otari, eko dakkhiṇa-cakkavāḷa-mukha-vaṭṭiyaŋ, eko pacchima-cakkavāḷa-mukha-vaṭṭyam, eko uttara-cakkavāḷa-mukha-vaṭṭiyaŋ otari. Tato puratthima-cakkavāḷa-muha-vaṭṭiyaŋ otiṇṇo Brahmā nīla-kasiṇaŋ samāpajjitvā nīla-rasmiyo vissajjetvā dasa-sahassa-cakkavāḷadevatānaŋ maṇi-cammaŋ paṭimuñcanto viya attano āgatabhāvaŋ jānāpetvā, Buddha-vīthi nāma kenaci otarituŋ na sakkā, tasmā pahaṭa-Buddha-vīthiyā va āgantvā, Bhagavantaŋ abhivādetvā ekamantaŋ aṭṭhāsi, ekamantaŋ ṭhito kho attanā abhisaṅkhataŋ gāthaŋ abhāsi. Dakkhiṇa-cakkavāla-mukha-vaṭṭiyaŋ otiṇṇo Brahmā pīta-kasiṇaŋ samāpajjitvā, suvaṇṇa-pabhaŋ muñcitvā, dasa-sahassa-cakkavāḷadevatā suvaṇṇa-paṭaŋ pārupento viya attano āgatabhāvaŋ jānāpetvā tath' eva akāsi. Pacchima-cakkavāḷa-mukha-vaṭ-

---

[1] B vīsam. [2] B *adds* tiŋsam pi.

ṭiyaŋ otiṇṇo Brahmā lohita-kasiṇaŋ samāpajjitvā lohita-rasmiyo muñcitvā dasa-sahassa-cakkavāḷa-devatā ratta-kambalena parikkhipanto viya attano āgatabhāvaŋ jānāpetvā tath' eva akāsi. Uttara-cakkavāḷa-mukha-vaṭṭiyaŋ otiṇṇo Brahmā odāta-kasiṇaŋ samāpajjitvā dasa-sahassa-cakkavāla-devatā sumana-paṭaŋ pārupento viya attano āgatabhāvaŋ jānāpetvā tath' eva akāsi. Pāḷiyaŋ pana Bhagavato purato pātur ahaŋsu.[1]

Atha kho tā devatā Bhagavantaŋ abhivādetvā ekam-antaŋ aṭṭhaŋsu ti evaŋ eka-kkhaṇe viya purato pātubhāvo ca abhivādetvā ekam-antaŋ ṭhitabhāvo ca vutto. So iminā anukkamena ahosi. Ekato katvā pana dassito gāthā-bhāsanaŋ pana pāḷiyaŋ hi visuŋ visuŋ yeva vuttaŋ.

Tattha *mahā-samayo* ti mahā-samūho. *Pavanaŋ* vuccati vana-saṇḍo. Ubhayena pi Bhagavā: 'Imasmiŋ vana-saṇḍe ajja mahā samūho sannipatito'[2] ti āha. Tato sesaŋ sannipāto te dassetuŋ *deva-kāyā samāgatā* ti āha. Tattha-*devakāyā* ti deva-ghaṭā.

Āgat' amha imaŋ dhamma-samayan ti evaŋ samāgate deva-kāye disvā: mayam pi imaŋ dhamma-samūhaŋ āgatā. Kiŋ-kāraṇā? *Dakkhitaye aparājita-saṅghaŋ* kenaci aparājitaŋ: Ajj' eva tayo Māre madditvā pi vijita[3]-saṅgāmaŋ imaŋ aparājitaŋ saṅghaŋ dassan' atthāya āgat' amhā ti attho. So pana Brahmā imaŋ gāthaŋ bhāsitvā Bhagavantaŋ abhivādetvā puratthima-cakkavāḷa-mukha-vaṭṭiyaŋ yeva aṭṭhāsi.

Atha dutiyo vutta-nayena āgantvā abhāsi. Tattha *tatra bhikkhavo* ti tasmiŋ pana sannipatita[4]-ṭṭhāne bhikkhū. *Samādahaŋsū* ti samādhinā yojesuŋ. Cittaŋ[5] *attano ujukaŋ akaŋsū* ti attano cittaŋ sabbe vaṅka-kuṭila-jimha-bhāve haritvā ujukaŋ akariṇsu. *Sārathī va nettāni gahetvā* ti yathā sammā-pavattesu sindhavesu obhata-patodo[6] sārathi sabba-yottāni gahetvā acodento avārento tiṭṭhati. Evaŋ chal' aṅg' upekhāya samannāgatā gutta-dvārā sabbe p' ete pañca-satāni bhikkhū *indriyāni rakkhanti paṇḍitā*: Ete daṭṭhuŋ idh' āgat' amha Bhagavā ti, so pi gantvā yathā-ṭhāne yeva aṭṭhāsi.

---

[1] B ahesuŋ. [2] B mahā-sannipāto. [3] SS jita°.
[4] B sannipāta°. [5] SS omits. [6] S[dt] odasta°.

Atha tatiyo vutta-nayen' eva āgantvā abhāsi. Tattha *chetvā khilan* ti rāga-dosa-moha-khilaŋ chinditvā. *Palighan* ti rāga-dosa-moha-paligham eva. *Inda-khīlan* ti pi rāga-dosa-moha-inda-khīlam eva. *Ūhacca-m-anejā* ti ete taṇhā-ejāya anejā bhikkhū inda-khīlaŋ ūhacca samūhanitvā. *Te caranti* ti catusu disāsu appaṭihata-cārikaŋ caranti. *Suddhā* ti nirupakkilesā. *Vimalā* ti nimmalā. Idaŋ tass' eva vevacanaŋ. *Cakkhumatā* ti pañcahi cakkhūhi cakkhumantena. *Sudantā* ti cakkhuto pi danto sotato pi ghānato pi jivhāto pi kāyato pi manato pi dantā. *Susunāgā* ti taruṇa-nāgā: Te evarūpena anuttarena yogg' ācariyena damite taruṇa-nāge dassanāya āgat' amha Bhagavā ti. So pi gantvā yathā-ṭhāne yeva atthāsi.

Atha catuttho vutta-nayen' eva āgantvā abhāsi. Tattha *gatāse* ti nibbematika-saraṇ' āgamanena gatā. So pi gantvā yathā-ṭhāne yeva aṭṭhāsi.

4. Atha Bhagavā olokento paṭhavi-talato[1] paṭṭhāya cakka-vāḷa-mukka-vaṭṭi-paricchedena yāva Akaniṭṭhābra hmalokā devatā-sannipātaŋ disvā cintesi: Mahā ayaŋ devatā-samāgamo. Bhikkhū pana 'evaŋ mahā-devatā-samāgamo' ti na jānanti. Handa nesaŋ ācikkhāmā ti. Evaŋ cintetvā *Atha kho Bhagavā bhikkhū āmantesī* ti sabbaŋ vitthāretabbaŋ.

Tattha *eta-paramā* ti etaŋ paramaŋ pamāṇaŋ. Etesan ti *eta-paramā*. Idāni Buddhānaŋ pana abhāvā 'ye pi te bhikkhave etarahī' ti tatiyo vāro na vutto.

Ācikkhissāmi bhikkhave ti kasmā āha? Devatānaŋ citta[2]-kallatā-janan' atthaŋ. Devatā kira cintesuŋ: Bhagavā evaŋ mahante samāgame mahesakkhānaŋ yeva devatānaŋ nāma-gottāni kathessati, appesakkhānaŋ kiŋ kathessatī ti. Atha Bhagavā: Imā devatā kiŋ cintentī ti, āvajjento mukhena hatthaŋ pavesetvā hadaya-maŋsaŋ maddanto viya saha-bhaṇḍa-coraŋ gaṇhanto viya taŋ tāsaŋ citt' ācāraŋ ñatvā: Dasa-sahassa-cakkavāḷato āgat' agatānaŋ appesakkhā-mahesakkhānaŋ sabbesam pi devatānaŋ nāma-gottaŋ kathessāmī ti, cintesi. Buddhā nāma mahantā ete satta-visesā yaŋ

---

[1] S puthuvi°. [2] SS mitta°.

sadeva-lokassa diṭṭhaŋ sutaŋ mutaŋ viññātaŋ pattaŋ pariyesitaŋ anuvicaritaŋ manasā na kiñci katthaci nīl' ādi-vasena vibhatta-rūp' ārammaṇesu rūp' ārammaṇaŋ vā bheri-sadd' ādi-vasena bhatta-sadd' ārammaŋ' ādisu sadd' ādi-ārammaṇaŋ vā atthi, yaŋ etesaŋ ñāṇa-mukhe āpāthaŋ n' āgacchati. Yath' āha: 'Yaŋ bhikkhave sadevakassa lokassa . . . pe . . . sadeva-manussāya diṭṭham sutaŋ mutaŋ viññātaŋ pattaŋ pariyesitaŋ anuvicaritaŋ manasā, tam ahaŋ [1]jānāmi tam ahaŋ passāmi tam ahaŋ[1] abbhaññāsin' ti. Evaŋ sabbattha appaṭihatañāṇo Bhagavā sabbā pi tā devatā bhabbâbhabba-vasena dve koṭṭhāse akāsi. Ye kamm' āvaraṇena vā samannāgatā ti ādinā hi nayena vutta-sattā abhabbā nāma te eka-vihāre vasantā pi Buddhā na olokenti. Viparītā pana bhabbā nāma te dūre vasante pi gantvā parigaṇhanti.[2] Evaŋ tasmā tasmim pi devatā-sannipāte ye abhabbā te pahāya bhabbe pariggahesi. Pariggahetvā ettakā ettha rāga-caritā ettakā dos' ādi-caritā ti, cariya-vasena cha koṭṭhāse akāsi. Atha nesaŋ sappāya-dhammaŋ desetuŋ upadhārayanto: Rāga-caritānaŋ devānaŋ Sammā-paribbājaniya-suttaŋ* kathessāmi, dosa-caritānaŋ Kalaha-vivāda-suttaŋ,† moha-caritānaŋ Mahā-vyūha-suttaŋ,‡ vitakka-caritānaŋ Culla-vyūha-suttaŋ,[3]§ saddhā-caritānaŋ Tuvaṭaka-paṭipadaŋ,|| buddhi-caritānaŋ Purā-bheda-suttaŋ¶ kathessāmī ti, desanaŋ vavatthapetvā puna taŋ parisaŋ manasâkāsi. 'Att' ajjhāsayena nu kho jāneyya par' ajjhāsayena aṭṭh' uppattikena pucchā-vasenā' ti. Tato: Pucchā-vasena jāneyyā ti, ñatvā: 'Atthi nu kho koci devatānaŋ ajjhāsayaŋ gahetvā cariya-vasena pañhaŋ pucchituŋ samattho' ti: Tesu pañcasu satesu bhikkhūsu eko pi na sakkotī ti, addasa. Tato asīti mahā-sāvake ca samannāharitvā: Te pi na sakkontī ti, disvā cintesi: 'Sace Paccekabuddho bhaveyya sakkuṇeyya nu kho?' ti: So pi na sakkuṇeyyā ti, ñatvā: Sakka-Suyām' ādisu koci sakuṇeyyā ti, samannāhari. 'Sace hi tesu koci sakkuṇeyya taŋ pucchāpetvā attanā vissajjeyyaŋ. Tam pana tesu pi koci na sakko' ti.

* Sn 359 *sq.* † Sn 862 *sq.* ‡ Sn 895 *sq.*
§ Sn 878 *sq.* || Sn 915 *sq.* ¶ Sn 848 *sq.*

[1] [1] SS omit. [2] B saṅgaṇhanti. [3] B °brūha°.

Ath' assa etad ahosi: 'Mādiso Buddho yeva sakkuṇeyya. Atthi pana katthaci añño Buddho?' ti. Anantāsu lokāsu anantaŋ ñāṇaŋ pattharitvā olokento na aññaŋ Buddhaŋ addasa. Anacchariyaŋ c' etaŋ yaŋ idāni attanā samaŋ na passeyya. So[1] jāta-divase pi Brahmajāla-vaṇṇanāyaŋ vutta-nayena attanā samaŋ apassanto: Aggo 'ham asmi lokassā ti, appaṭivattiyaŋ sīha-nādaŋ nadi. Evam aññaŋ attanā samaŋ apassitvā cintesi: 'Sace ahaŋ pucchitvā aham eva vissajjeyyaŋ, evam p' etā devatā na sakkhissanti paṭivijjhituŋ. Aññasmiŋ pana Buddhe yeva pucchante mayi ca vissajjente, accherakaŋ bhavissati sakkhissanti ca devatā paṭivijjhituŋ. Tasmā Nimmita-buddhaŋ māpessāmī' ti. Abhiññā-pādaka-jjhānaŋ samāpajjitvā, vuṭṭhāya patta-cīvara-gahaṇaŋ ālokita-vilokitaŋ sammiñjita-pasāritañ ca: Mama sadisaŋ yeva hotū ti, kāmâvacara-cittehi parikammaŋ katvā pācīna-Yugandhara-parikkhepato ullaṅghamānaŋ canda-maṇḍalaŋ bhinditvā nikkhamantaŋ viya rūpâvacara-cittena adhiṭṭhāsi. Deva-saṅgho taŋ disvā: 'Añño pi nu kho bho cando uggato' ti āha. Atha taŋ candaŋ ohāya āsannatare jāte: Na cando, suriyo uggato ti, puna āsannatare jāte: Na suriyo, deva-vimānaŋ ekan ti, puna āsannatare jāte: Na deva-vimānaŋ, deva-putto eko ti, puna āsannatare jāte: Na deva-putto, Mahābrahmā eko ti, puna āsannatare jāte: 'Na Mahābrahmā, aparo pi bho Buddho āgato' ti āha.

Tattha puthujjana-devatā cintesuŋ: 'Eka-Buddhassa tāva ayaŋ devatā-sannipāto, dvinnaŋ kīva-mahanto bhavissatī?' ti. Ariyā-devatā cintesuŋ: 'Ekissā loka-dhātuyā dve Buddhā nāma n' atthi. Addhā Bhagavato attanā sadiso añño eko Buddho nimmito' ti. Ath' assa deva-saṅghassa passantass' eva Nimmita-buddho āgantvā Dasabalaŋ avanditvā va sammukha-ṭṭhāne sama-samaŋ katvā māpite āsane nisīdi. Bhagavato pi dvattiŋsa Mahāpurisa-lakkhaṇāni, Nimmitassâpi dvattiŋsā va. Bhagavato pi sarīrā chabbaṇṇa-rasmiyo nikkhamanti, Nimmitassâpi; Bhagavato sarīrā rasmiyo Nimmitassa sarīre paṭihaññanti, Nimmitassa sarīrā rasmiyo Bhagavato kāye paṭihaññanti. Tā[2] dvinnam pi Buddhānaŋ

---

[1] B yo. [2] SS tāva.

sarīrato uggamma Akaniṭṭha-bhav' aggaŋ āhacca, tato paṭinivattitvā devatānaŋ matthaka-matthaka[1]-pariyante otaritvā[2] Cakkavāḷa-mukha-vaṭṭiyaŋ patiṭṭhahiŋsu. Sakala-cakkavāḷa-gabbhaŋ suvaṇṇamaya-vaṅka-gopānasi-vinaddham iva cetiya-gharaŋ virocittha. Dasa-sahassa-cakkavāḷa-devatā eka-cakkavāḷe rāsi-bhūtā dvinnaŋ Buddhānaŋ rasmi-gabbhantaraŋ pavisitvā aṭṭhaŋsu.

Nimmita-buddho nisīdanto yeva Dasabalassa bodhi-pallaṅke kilesa-ppahānaŋ abhitthavanto

'Pucchāmi muniŋ pahūta-paññaŋ
Tiṇṇaŋ pāragataŋ parinibbutaŋ ṭhitattaŋ
Nikkhamma gharā panujja kāme:
Kathaŋ bhikkhu sammā so loke paribbājeyyā?' ti

gāthaŋ* abhāsi. Satthā: Deva-kāyānaŋ[3] tāva citta-kallatā-janan' atthaŋ āgat' āgatānaŋ nāma-gottāni kathessāmī ti, cintetvā *ācikkhissāmi bhikkhave* ti ādim āha.

5. Tattha *silokam anukassāmī* ti akkhara-pada-niyamitaŋ vacana-saṅghātaŋ pavattayissāmi.

Yattha-bhummā tad assitā ti yesu yesu ṭhānesu bhummā devatā, taŋ taŋ nissitā.

Ye sitā gira-gabbharan ti ādi tesaŋ bhikkhūnaŋ vaṇṇaŋ katheti, ye hi bhikkhū giri-kucchi-nissitā ti attho. *Pahitattā* ti pesitattā. *Samāhitā* ti ācikkhitā. *Puthū* ti bahujanā. *Sīhā va sallīnā* ti sīhā viya nilīnā ekattaŋ upagatā. *Lomahaŋsâbhisambhuno* ti lomahaŋsaŋ abhibhavitvā ṭhitā nibbhayā ti vuttaŋ hoti. *Odātā-manasā suddhā* ti odāta-cittā hutvā suddhā.

Vippasannā-m-anāvilā ti vippasannā anāvilā ti. *Bhiyyo pañca-sate ñatvā* Sammā-sambuddhena saddhiŋ atireka-pañca-sate bhikkhū jānitvā. *Vane Kapilavatthave* ti Kapilavatthu-samīpamhi jāte vana-saṇḍe.

Tato āmantayi Satthā ti tadā āmantayi. Sāvake *sāsane rate* ti attano dhamma-desanāya savan' ante jātattā

* Sn 359 (opening stanza of the Sammā-paribbājaniya-sutta).

[1] B only once. [2] SS otari. [3] B devatānaŋ.

sāvake, sikkha-ttaya-sāsane ratattā *sāsane rate*. Idaŋ sabbaŋ *silokaŋ anukassāmī* ti vacanato aññena vuttaŋ viya katvā vadati.

Deva-kāyā abhikkantā te vijānātha bhikkhavo ti te dibba-cakkhunā vijānāthā ti, tesaŋ bhikkhūnaŋ dibba-cakkhu-ñāṇâbhinīhār' atthāya katheti.

Te ca ātappaŋ akaruŋ sutvā Buddhassa sāsanan ti te bhikkhū Buddha-sāsanaŋ sutvā tāvad eva tad-atthāya viriyaŋ kariŋsu.

6. Evaŋ katamatt' ātappānaŋ yeva *tesaŋ pātur ahū*[1] *ñāṇaŋ:* Kīdisaŋ? *Amanussāna dassanaŋ* dibba-cakkhu-ñāṇaŋ uppajjitaŋ. Tehi tasmiŋ khaṇe parikammaŋ katvā uppāditaŋ ariya-maggen' eva hitaŋ nipphannaŋ amanussa-dassan' atthaŋ pan' assa abhinīharamattam eva kataŋ. Satthā pi: Atthi tumhākaŋ ñāṇaŋ taŋ nīharitvā te vijānāthā ti, idam eva sandhāya *te vijānātha bhikkhavo* ti āha.

App' eke sataŋ adakkhun ti tesu bhikkhūsu ekacce bhikkhū amanussānaŋ sataŋ addasaŋsu sahassaŋ.

Atha sattatin[2] ti eke sahassaŋ eke sattati-sahassāni.

Sataŋ eke sahassānan ti eke sata-sahassaŋ addasaŋsu.

App' eke 'nantam adakkhun ti vipulaŋ addasaŋsu. Satavasena sahassa-vasena ca aparicchinne pi addasun[3] ti attho pi. Kasmā? Yasmā *disā sabbā phuṭā*[4] *ahū* ti bharitā sampuṇṇā va ahesuŋ.

Tañ ca sabbaŋ abhiññāyā ti yaŋ yaŋ tesu ek' ekena diṭṭhaŋ taŋ sabbaŋ jānitvā.

Vavakkhitvāna[5] *cakkhumā* ti hattha-tale lekhaŋ viya[6] paccakkhato vavatthapetvā pañcahi cakkhūhi cakkhumā Satthā.

Tato āmantayī ti pubbe vutta-gātham eva nāma-gottakittan' atthāya āha. Tumhe ete vijānātha passatha oloketha, ye vo ahaŋ kittayissāmī ti: ayam ettha sambandho.

7. *Girāhī* ti vacanehi. *Anupubbaso* ti anupaṭipāṭiyā.

Satta-sahassā[7] *yakkhā bhummā Kapilavatthavā* ti sattasahassā tā p' ettha Kapilavatthuŋ nissāya nibbattā bhummā yakkhā yevā ti vadati.

---

[1] SS aho. [2] B sattarin.
[3] SS addisun; B addasaŋsu. [4] SS puṭā.
[5] B vavatthitvāna. [6] SS paviya. [7] B adds 'te.'

Iddhimanto ti dibba-iddhi-yuttā. *Jutīmanto* ti ānubhāva-sampannā. *Vaṇṇavanto* ti sarīra-vaṇṇa-sampannā. *Modamānā abhikkāmun*[1] ti tuṭṭha-cittā āgatā.

Bhikkhūnaŋ samitiŋ vanan ti imaŋ Mahāvanaŋ bhikkhunaŋ santikaŋ bhikkhu-dassan' atthāya āgatā. Atha vā *samitin* ti samūhaŋ bhikkhu-samūhaŋ dassan' atthāya āgatā ti pi attho.

Cha-sahessā Hemavatā yakkhā nānatta-vaṇṇino ti cha-sahassā Himavanta-pabbate nibbatta-yakkhā, te ca sabbe pi nīl' ādi-vasena nānatta-vaṇṇā.

Sātāgirā ti-sahassā ti Sātāgira-pabbate nibbatta-yakkhā ti-sahassā.

8. *Icc' ete soḷasa-sahassā* ti ete sabbe pi soḷasa-sahassā honti.

Vessāmittā pañca-satā ti Vessāmitta-pabbate pañca-satā.

Kumbhīro Rājagahiko Rājagaha-nagare nibbatto Kumbhīro nāma yakkho.

Vepullassa nivesanan ti tassa Vepulla-pabbate nivesanaŋ nivāsana-ṭṭhānan ti attho.

Bhiyyo naŋ sata-sahassaŋ[2] *Yakkhānaŋ payirūpāsatī* ti atirekaŋ yakkha-sata-sahassā[3] payirūpāsati. *Kumbhīro Rājagahiko so p' āgā*[4] *samitiŋ vanan* ti so pi Kumbhīro saparivāro imaŋ vanaŋ bhikkhu-samitiŋ dassan' atthāya upagato.

9. *Purimañ ca disaŋ rājā Dhataraṭṭho taŋ pasāsatī* ti pācīnadisaŋ anusāsati.

Gandhabbānaŋ ādhipatī ti catusu pi disāsu Gandhabbānaŋ jeṭṭhako. Sabbe te tassa vase vattanti.

Mahārājā yasassi so ti mahā-parivāro eso mahārājā.

Puttā pi tassa bahavo Inda-nāmā mahabbalā ti tassa Dhataraṭṭhassa bahavo mahā-balā puttā, te sabbe Sakkassa devarañño nāmaŋ dhārakā.

Virūḷho taŋ pasāsatī ti taŋ disaŋ Virūḷhako[5] anusāsati.

Puttā pi tassā ti tassâpi tādisā yeva puttā. Pāḷiyaŋ pana *mahabbalā* ti likhanti, Aṭṭhakathāya[6] sabba-vāresu ca mahābalā ti pi pāṭho.

---

[1] B abhikkamun. [2] S[d] °sahassānaŋ.
[3] B yakkhānaŋ satasahassaŋ. [4] B and DT āga.
[5] B Virūḷho. [6] B °āyaŋ.

'*Purimaŋ disaŋ Dhataraṭṭho, dakkhiṇena Virūḷhako*
Pacchimena Virūpakkho, Kuvero uttaraŋ disaŋ.
Cattāro te Mahārājā samantā caturo disā
Daddallamānā aṭṭhaŋsu vane Kāpilavatthave' ti.

Imā pana gāthā sabba-saṅgāhika-vasena vuttā. Ayam pan' ettha attho.

Dasa-sahassa-cakkavāḷe Dhataraṭṭho nāma mahārājā atthi. Te sabbe pi koṭi-sahassa-koṭi-sata-sahassa-Gandhabba-parivārā āgantvā puratthimāya disāya Kapilavatthu-Mahāvanato paṭṭhāya cakkavāḷa-gabbhaŋ pūretvā. Evaŋ dakkhiṇa-dis' ādisu Virūḷhak' ādayo. Ten' ev' āha *samantā caturo disā daddallamānā aṭṭhaŋsū* ti. Idaŋ vuttaŋ hoti: samantā cakkavāḷehi āgantvā caturo disā pabbata-matthakesu aggi-kkhandhā viya suṭṭhu jalamānā ṭhitā ti. Te pana yasmā Kapilavatthu-vanam eva sandhāya āgatā, tasmā cakkavāḷaŋ pūretvā cakkavāḷena sama-samā ṭhitā pi vane Kapilavatthave ti vuttā.

10. *Tesaŋ māyāvino dāsā āgu*[1] *vañcanikā saṭhā* ti tesaŋ Mahārājānaŋ kata-pāpa-paṭicchādana-lakkhaṇāya māyāya yuttā kuṭil' ācārā dāsā atthi, ye sammukha-parammukha-vañcanāhi lokaŋ[2] vañcanato vañcanikā ti ca, kerāṭiya-sāṭheyyena samannāgatattā saṭhā ti ca vuccanti. Te pi āgatā ti attho.

Māyā Kuṭeṇḍu Veṭeṇḍu Viṭucca Viṭucco[3] *sahā* ti te dāsā sabbe pi māyā. Māyā-kārakā va nāmena pan' ettha eko Kuṭeṇḍu nāma, eko Viṭeṇḍu nāma (pāḷiyam pana Veteṇḍū ti likhanti), eko Viṭu[4] nāma, eko Viṭucco[3] nāma. *Sahā* ti so pi Viṭucco[3] tehi sah' eva āgato.

Candano Kāmaseṭṭho ca Kinnughaṇḍu Nighaṇḍu cā ti aparo Kinnighaṇḍu[5] nāma, pāḷiyam pana Kinnu ghaṇḍū ti likhanti.

Nighaṇḍu cā ti aññe Nighaṇḍu-nāma ettakā dāsā itare pana.

Panādo Opamañño ca devasūto ca Mātali.
Cittaseno ca gandhabbo, Naḷo rājā janesabho.
Āgu[6] *Pañcasikho c' eva Timbarū suriya-vaccasā*[7] ti.

[1] B āguŋ. [2] SS talākaŋ. [3] B Viṭuṭo. [4] B Vitucca.
[5] SS Kinnu°. [6] SS āga; B āguŋ. [7] B °vacchasā.

Ime deva-rājāno ca. Tattha *Devasūto* ti deva-sārathi. *Cittaseno* ti citto ca seno ca Cittaseno. *Gandhabbo* ti ayaŋ Cittaseno gandhabba-kāyiko devaputto[1] na kevalañ c' esa sabbe p' ete Panād' ādayo gandhabbā eva.

Naḷo rājā ti Naḷakāra-devaputto nām' eko. *Janesabho* ti Janavasabha-devaputto. *Āgu Pañcasikho c' evā*[2] ti Pañcasikho ca devaputto āgato. *Timbarū* ti Timbarū nāma gandhabba-devarājā. *Suriya-vaccasā*[3] ti tass' eva dhītā.

Ete c' aññe ca rājāno gandhabbā saha rājūbhī ti ete ca nāma-vasena vutta-gandhabba-rājāno aññe ca ete ca rājūhi saddhiŋ bahū gandhabbā.

Modamānā abhikkāmuŋ bhikkhūnaŋ samitiŋ vanan ti haṭṭha-tuṭṭha-cittā bhikkhu-saṅgha-samitiŋ imaŋ vanaŋ āgatā ti attho.

11. *Ath' āgu*[4] *Nābhasā*[4] *nāgā Vesālā*[5] *saha Tacchakā* ti Nāgasa-deha-vāsikā[6] ca Vesāli-vāsikā ca nāgā saha Tacchakāya nāga-parisāya āgatā ti attho.

Kambalassatarā ti Kambalo ca Assataro ca. Ete kira Sineru-pāde vasanti supaṇṇehi pi anuddharanīyā mahesakkhā nāgā.

Pāyāgā saha ñātibhī ti Pāyāga-patiṭṭhāna[7]-vāsino saha ñāti-saṅghena āgatā.

Yamunā Dhataraṭṭhā cā ti Yamunā-vāsino ca Dhataraṭṭha-kule uppannā nāgā ca.

Erāvaṇo mahānāgo ti *Erāvaṇo* ti devaputto ca jātiyā nāgo, *nāgo* ti nāga-vohārena pan' esa voharīyati.

So p' āgā ti so pi āgato.

Ye nāga-rāje sahasā harantī ti ye ime vutta-ppakāre nāge lobhâbhibhūtā sāhasaŋ katvā haranti gaṇhanti.

Dibbā dijā pakkhī visuddha-cakkhū ti dibbânubhāvato dibba-mātu-kucchito ca aṇḍa-kosato ca ti. Dve vāre jātā ti *dijā*. Pakkha-yuttatāya *pakkhī*. Yojana-sat' antare pi yojana-sahass' antare pi nāge dassana-samattha-cakkhutāya *visuddha-cakkhū*.

---

[1] SS omit. [2] SS ca-d-evā. [3] B °vacchasā.
[4] B āguŋ Nāgasā. [5] SS Velābhāsā.
[6] SS Nabhasī-daha-vāsino. [7] B °tittha°.

Vehāsayā te vana-majjha-pattā ti te akāsen' eva imaŋ Mahāvanaŋ sampattā.

Citrā Supaṇṇā iti tesaŋ nāman ti tesaŋ: Citrā Supaṇṇā ti, nāmaŋ.

Abhayaŋ tadā nāgā-rājānam āsi, Supaṇṇato khemam akāsi Buddho ti tasmā sabbe pi te aññam-aññaŋ *saṇhāhi vācāhi upavhayantā* mittā viya bandhavā viya ca samullapantā, sammodamānā āliṅgantā hatthe gaṇhantā aŋsa-kūṭe hatthaŋ ṭhapetvā haṭṭha-tuṭṭha-cittā *Nāgā Supaṇṇā saraṇam agaŋsu*[1] *Buddhaŋ* Buddhaŋ yeva te saraṇaŋ gatā.

12. Ye[2] pi[2] pubbe[2] *jitā vajira-hatthena* Indena deva-raññā. *Samuddaŋ Asurā sitā* mahāsamudda-vāsino, jitā sujātāya Asura-kaññāya kāraṇā sabbe pi *bhātaro Vāsavass' ete iddhimanto yasassino.* Tesu *Kālakañjā mahābhiŋsā* Kālakañjā tāva mahante bhiŋsana-attabhāve māpetvā āgamiŋsu.

Asurā Dānaveghasā ti Dhānaveghasā nāma aññe dhan' uggaha-asurā.

Vepacitti Sucitti ca Pahārādo Namucī sahā ti Vepacitti asuro Sucitti asuro cā ti ete ca asurā. *Namucī sahā* ti Namucī Māro devaputto etehi sah' eva āgato. Ime asurā mahāsamudda-vāsino, ayaŋ Paranimmita-devaloka-vāsī, kasmā etehi sah' āgato ti? Acchandikattā, te pi hi acchandikā abhabbā, ayam pi tādiso yeva, tasmā dhātuso saŋsandamāno āgato.

Satañ ca Bali-puttānan ti Balino mahā-asurassa putta-sataŋ. *Sabbe Veroca-nāmakā* ti sabbe attano mātulassa Rāhuss' eva nāma-dharā. *Sannayhitvā baliŋ senan* ti attano bali-senaŋ sannahitvā sabbe kata-sannāhā va hutvā. *Rāhu-bhaddaŋ upāgamun* ti Rāhuŋ asur' indaŋ upasaṅkamiŋsu. *Samayo dāni bhaddan* te ti bhaddaŋ tava hotu, samayo te [3]bhikkhūnaŋ samitiŋ vanaŋ upasaṅkamitvā[3] bhikkhu-saṅghaŋ dassanāyā ti attho.

13. *Āpo ca devā Paṭhavī ca Tejo Vāyo tad āgamun* ti, āpokasiṇ' ādisu parikammaŋ katvā nibbattā Āpo ti ādi-nāmakā devā tadā āgamuŋ.

Varuṇā Varuṇā[4] *devā Somo ca Yasasā sahā* ti Varuṇā-deva-

[1] B akaŋsu. [2] B omits. [3-3] SS omit. [4] B vāraṇā.

tā Vāruṇa[1]-devatā Soma-devatā ti evaŋ-nāmakā ca devā, Yasasā nāma devena sah' āgatā ti attho.

Mettā-karuṇā-kāyikā ti mettā-jjhāne ca karuṇā-jjhāne ca parikammaŋ katvā nibbatta-devā.

Āgu[2] *devā*[2] *yasassino* ti ete pi mahā-yasā devā āgatā.

Das' ete dasadhā kāyā sabbe nānatta-vaṇṇino ti te dasadhā ṭhitā dasa deva-kāyā sabbe pi[2] nīl' ādi-vasena nānatta-vaṇṇā āgatā ti attho.

14. *Veṇhu*[3] *ca devā* ti Veṇhu-devatā ca. *Sahalī cā* ti Sahalī-devatā ca. *Asamā ca duve Yamā* ti Asama-devatā ca dve Yamaka-devatā ca.

Candassûpanisā devā candam āgu purakkhatvā[4] ti canda-nissitakā devā candaŋ purato katvā āgatā. Tathā suriya-nissitakā devā *suriyam āgu purakkhatvā.*[4] *Nakkhattāni purakkhatvā*[4] ti nakkhatta-nissitakā pi devā nakkhattāni purato katvā āgatā.

Āgu[5] *Manda-valāhakā* ti vāta-valāhakā abbha-valāhakā uṇha-valāhakā. Ete sabbe pi valāha-kāyikā Manda-valā hakā nāma vuccanti. Te pi āgatā ti attho.

Vasūnaŋ Vāsavo seṭṭho Sakko p' āgā[6] *purindado* ti Vasu-devatānaŋ seṭṭho, Vāsavo yo Sakko ti ca purindado cā ti vuccati, so pi āgato.

Das' ete dasadhā kāyā ti ete pi dasa deva-kāyā dasadhā va āgatā. *Sabbe nānatta-vaṇṇino* ti nīl' ādi-vasena nā-natta-vaṇṇā.

15. *Ath' āgu*[7] *Sahabhū devā* ti atha Sahabhū nāma devā āgātā.

Jalam aggi-sikhā-r-ivā ti aggi-sikhā viya jalantā *jalam aggi-sikhā-r-iva* ti. Imāni tesaŋ nāmānī ti pi vuttaŋ.

Ariṭṭhakā ca Rojā ca Ariṭṭhaka-devā ca Roja-devā ca.

Ummā-puppha-nibhāsino ti ummā-puppha-devā nāma. Ete devā ummā-puppha-sadisā hi tesaŋ sarīr' ābhā, tasmā *ummā-puppha-nibhāsino* ti vuccanti.

Varuṇā Saha-dhammā cā ti ete dve janā. *Accutā ca Anejakā* ti Accutā devatā ca Anejaka-devatā ca.

---

[1] B vāraṇā. [2] B omits. [3] B Veṇḍu. [4] B purekkhitvā.
[5] B āguŋ. [6] SS and DT āga. [7] B āgū.

Sūleyya-Rucirā āgū ti Sūleyyā ca Rucirā ca āgatā.
Āgu[1] *Vāsavanesino* ti vāsavanesi-devā nāma āgatā.

Das' ete dasadhā ti ete pi dasa-kāyā dasadhā ca āgatā.

16. *Samānā Mahā-samānā* ti Samānā Mahā-samānā ca devā.

Mānusā Mānusuttamā ti Mānusā ca Mānusuttamā ca.

Khiḍḍā-padosikā āgu, āgu Mano-padūsikā ti Khiḍḍā-padosikā Mano-padūsikā ca devā āgatā.

Ath' āgu Harayo devā ti Hari-devā nāma āgatā.
Ye ca lohita-vāsino ti lohita-vāsino ca āgatā. *Pāragā Mahā-pāragā* ti ete ca duvidhā āgatā. *Das' ete dasadhā* ti ca te pi dasa deva-kāyā dasadhā va āgatā.

17. *Sukkā Karumhā*[2] *Aruṇā āgu Veghanasā sahā* ti ete Sukk' ādayo tayo devehi saha Veghanasā ca āgatā.

Odāta-gayhā pāmokkhā ti Odāta-gayhā nāma pāmokkhā devatā āgatā.

Āgu devā Vicakkhaṇā ti Vicakkhaṇā nāma devā āgatā.

Sadāmattā Hāragajā ti Sadāmattā ca Hāragajā ca.

Missakā ca yasassino ti yasa-sampannā Missaka-devā nāma.

Thanayaŋ āgu Pajjunno ti Pajjuno ca deva-rājā thanayanto āgato. *Yo disā abhivassatī* ti yo yaŋ yaŋ disaŋ yāti tattha tattha devo vassati.

Das' ete dasadhā ti ete pi dasa-kāyā dasadhā āgatā.

18. *Khemiyā Tusitā Yāmā* ti Khemiyā devā ca Tusita-pura-vāsino ca Yāma-devaloka-vāsino ca.

Kaṭṭhakā[3] *ca yasassino* ti yasa-sampannā Kaṭṭhakā[3] devā ca. Pāḷiyam pana Kaṭṭhakā[4] cā ti likhanti.

Lambītakā Lāma-seṭṭhā ti Lambītakā devā ca Lāma-seṭṭhā devā ca.

Joti-nāmā ca Āsavā ti pabbata-matthake kata-naḷ' aggi-kkhandhā[5] viya jotamānā joti-devā nāma atthi, te ca Āsavā[6] ca devā āgatā ti attho. Pāḷiyam jāti-nāmā[7] ti likhanti. Āsavā[6] devatā chanda-vasena Āsavā ti vuttā.

Nimmānaratino āgu,[1] ath' āgu[1, 8] *Paranimmitā; das' ete dasadhā kāyā*[8] ti ete pi dasa deva-kāyā dasadhā va āgatā.

[1] B āgū. [2] B Kārambhā. [3] B Kathakā. [4] Sic BSS.
[5] B °kkhandho. [6] B Āsā. [7] SS joti°. [8] SS omit.

19. *Saṭṭh' ete deva-nikāyā* ti ete ca āpo ca devā ti ādikā cha-dasakā saṭṭhi deva-nikāyā. *Sabbe* pi nīl' ādi-vasena *nānatta-vaṇṇino*.

Nām' anvayena āgañchun ti nāma-bhāgena nāma-koṭṭhāsen' eva āgatā.

Ye c' aññe sadisā sahā ti ye c' aññe pi tehi sadisā vaṇṇato pi nāmato pi.

Etādisā yeva sesa-cakkavāḷe pi devā[1] te pi āgatā yevā ti: eka-paden' eva kalāpaŋ viya puṭakaŋ viya ekato katvā sabbā[2] devatā niddisati. Evaŋ dasasu lokadhātu-sahassesu deva-kāye niddisitvā idāni yad-atthaŋ te āgatā taŋ dassento *pavuttha*[3]*-jātin* ti gātham āha. Tass' attho: pavutthā vigatā jāti assā ti ariya-saṅgho pavuttha-jāti nāma. Taŋ pavuttha-jātiŋ rāga-dosa-moha-khilānaŋ abhāvā *akhilaŋ*, cattāro oghe taritvā ṭhitattā *oghatiṇṇaŋ*, catunnaŋ āsavānaŋ abhāvena *anāsavaŋ* ariyasaṅghañ *dakkhema* passissāma. Tesaŋ yeva oghānaŋ tiṇṇattā ogha-taraŋ, āguŋ akaraṇato Nāgaŋ. *Asitâtigaŋ* kāḷaka-bhāvâtītaŋ candaŋ va siriyā viro-camānaŋ Dasabalañ ca dassema passissāmā ti tad-atthaŋ. Sabbe pi te *nām' anvayena āgañchuŋ ye c' aññe sadisā sahā* ti.

20. Idāni Brahmāno dassento *Subrahmā Paramatto cā* ti ādim āha. Tattha *Subrahmā* ti eko Brahmā, *Paramatto* ti Brahmā ca.

Puttā iddhimato sahā ti ete iddhimato Buddhassa Bhagavato puttā ariya-Brahmāno sah' eva āgatā.

Sanaṅkumāro Tisso cā ti Sanaṅkumāro ca Tisso Mahā-brahmā ca.

So p' āgā ti so pi āgato.

'*Sahassaŋ brahmalokānaŋ Mahābrahmā 'bhitiṭṭhati,*
Uppanno jutimanto bhismā-kāyo yasassi so' ti.

Ettha *sahassaŋ brahmalokānan* ti ek' aṅguliyā eka-sahas-saŋ cakkavāḷaŋ dasahi aṅgulīhi dasa-sahassa-cakkavāḷe āloka-karaṇa-samattānaŋ Mahābrahmānaŋ sahassaŋ āgataŋ.

Mahābrahmā 'bhitiṭṭhatī ti yattha ek 'eko Mahābrahmā aññe Brahmā abhibhavitvā tiṭṭhati.

---

[1] MSS deva. [2] SS sabbe. [3] B pavuṭṭha° throughout.

Uppanno brahmaloke uppanno.

Jutimanto ti ānubhāva-sampanno.

Bhismā-kāyo ti mahā-kāyo dvīhi tīhi Māgadhakehi gāmakkhettehi sama-ppamāṇa-attabhāvo.

Yasassi so ti attabhāva-siri-saṅkhātena yasena samannāgato.

Das' ettha issarā āgu[1] *pacceka-vasavattino* ti ekasmiñci Brahma-sahasse yeva paṭiyekkaŋ pāṭiyekkaŋ vasaŋ vattenti: evarūpā dasa issarā Mahābrahmā āgatā.

Tesañ ca majjhato āga[2] *Hārito parivārito* ti tesaŋ pana Brahmānaŋ majjhe Hārito nāma Mahābrahmā sata-sahassa-Brahma-parivārito āgato.

Te ca sabbe abhikkante sa-Inde deve sa-Brahmake ti te sabbe Sakkaŋ deva-rājānaŋ jeṭṭhakaŋ katvā āgate deva-kāye Hārita-Mahābrahmānaŋ jeṭṭhakaŋ katvā āgate Mahābrahmākāye ca.

Māra-senā abhikkamī[3] ti Māra-senā abhigatā.

Passa Kaṇhassa mandiyan ti Kāḷaka-rāhassa[4] Mārassa bālabhāvaŋ passatha.

Etha gaṇhatha bandhathā ti evaŋ attano parisaŋ āṇāpesi.

Rāgena baddham[5] *atthu ve*[6] ti sabbaŋ vo idaŋ deva-maṇḍalaŋ rāgena baddhaŋ[5] hotu.

Samantā parivāretha, mā vo muñcittha koci nan ti tumhākaŋ eko pi etesu ekam pi mā muñci. Mā vo muñcethā ti pi pāṭho es' ev' attho.

Iti tattha Mahāseno Kaṇha-senaŋ apesayī ti evaŋ tattha Mahāsamaye mahāseno Māro Māra-senaŋ pesesi.[7]

Pāṇinā talam āhaccā ti hatthena paṭhavi-talaŋ paharitvā.

Saraŋ katvāna bheravan ti Māra-bhiŋsanaka-dassan' atthaŋ bhayānakañ ca ravaŋ[8] katvā.

Yathā pāvussako megho thanayanto savijjuko ti savijjuko pāvussaka-megho viya mahā-gajjitaŋ gajjanto.

Tadā so paccudāvattī ti tasmiŋ samaye so Māro taŋ vibhiŋsanakaŋ dassetvā paṭinivatto.

Saṅkuddho asayaŋ-vasī ti suṭṭhu-kuddho kupito kañci vase

---

[1] B āguŋ. [2] B āgā. [3] B abhikkāmuŋ; DT abhikkāmi.
[4] B kāḷakassa. [5] B bandhaŋ.
[6] B vo. [7] B apesayi. [8] B saraŋ.

vattetuŋ asakkonto asayaŋ-vasī attano vasena akāmako hutvā nivatto. Bhagavā kira: Ayaŋ Māro imaŋ mahā-samāgamaŋ disvā 'Abhisamay' antarāyaŋ karissāmī' ti antar' antarena Māra-senaŋ pesetvā Māra-vibhiŋsakaŋ dassetī ti, aññāsi. Pakati c' esā Bhagavato, yattha abhisamayo na bhavissati tattha Māra-vibhiŋsakaŋ dassentaŋ vāreti[1] yattha pana abhisamayo hoti, tattha yathā parisā n' eva Mārassa rūpaŋ passati na saddaŋ suṇāti evaŋ addhiṭṭhāsī ti: Imasmiñ ca samāgame mahâbhisamayo bhavissati, tasmā yathā devatā n' eva tassa rūpaŋ passanti na saddaŋ suṇanti, evaŋ adiṭṭhāsi. Tena vuttaŋ *Tadā so paccudāvatti saṅkuddho asayaŋ-vasī* ti.

22. *Tañ ca sabbaŋ abhiññāya vavakkhitvāna cakkhumā* ti taŋ sabbaŋ Bhagavā jānitvā vavatthapetvā ca.

Māra-senā abhikkantā, te vijānātha bhikkhavo ti bhikkhave Marā-senā abhigatā,[2] te tumhe attano attano anurūpaŋ vijānātha, phala-samāpattiŋ samāpajjathā ti vadati.

Ātappam akarun ti phala-samāpattiŋ pavisan' atthāya viriyaŋ ārabhiŋsu.

Vīta-rāgehi pakkāmun ti Māro ca Mārânucarā[3] ca vīta-rāgehi ariyehi dūrato va apakkamuŋ.

Na[4] *saŋlomam*[4] *pi iñjayun* ti tesaŋ vīta-rāgānaŋ lomaŋ pi na cālayiŋsu.

Atha Māro bhikkhu-saṅghaŋ ārabbha imaŋ gāthaŋ abhāsi:

'*Sabbe vijita-saṅgāmā bhayâtītā yasassino*
Modanti saha bhūtehi sāvakā te jane sutā' ti.

Tattha *modanti saha bhūtehī* ti Dasabalassa sāsane bhūtehi sañjātehi ariyehi saddhiŋ modanti.

Jane sutā ti jane sutā vissutā pākaṭā abhiññātā.

*Idaŋ pana Mahāsamaya-suttaŋ nāma devatānaŋ piyaŋ manāpaŋ, tasmā maṅgalaŋ vadantena abhinava-ṭṭhānesu idam eva suttaŋ vattabbaŋ. Devatā kira Imaŋ suttaŋ

* This episode is given in Sinhalese in the Sanna, pp. 27, 28 of the Colombo edition. B has it like SS in Pāli as follows here.

[1] B na nivāreti.
[2] B abhikkantā.
[3] B Mārasenā.
[4] (?) B nesaŋ lomā.

uṇissāmā ti, ohita-sotā vicaranti. Desanā-pariyosāne pan' assa koṭi-satā-sahassa-devatā arahattaŋ pattā, sot' āpann' ādīnaŋ gaṇanā n' atthi.

Devatānañ c' assa piya-manāpabhāve imaŋ vatthu. Koṭi-pabbata-vihāre pana kira Nāga-leṇa-dvāre nāga-rukkhe ekā deva-dhītā vasati. Eko daharo anto-leṇe imaŋ suttaŋ sajjhāyati. Deva-dhītā sutvā sutta-pariyosāne mahā-saddena sādhu-kāram adāsi.

'Ko eso?' ti.

'Ahaŋ bhante Devadhītā' ti.

'Kasmā sādhu-kāraŋ adāsī?' ti.

'Bhante Dasabalena Mahāvane nisīditvā kathita-divase imaŋ suttaŋ sutvā ajja assosiŋ; Bhagavatā kathitato ekakkharaŋ pi ahāpetvā suggahito ayaŋ dhammo tumhehī' ti.

'Dasabalassa kathayato sutaŋ tayā?' ti.

'Āma bhante' ti.

'Mahā kira devatā-sannipāto ahosi. Tvaŋ pana kattha ṭhitā 'si yakkhinī?' ti.

'Ahaŋ bhante Mahāvana-vāsi-devatāhi saddhiŋ aṭṭhāsiŋ, mahesakkhāsu pana devatāsu āgacchantisu Jambudīpe okāsaŋ nâlatthaŋ. Atha imaŋ Tambapaṇṇi-dīpaŋ āgantvā Jambukola-paṭṭane ṭhatvā sotuŋ āraddh' amhi. Tatrâpi mahesakkhāsu devatāsu āgacchantisu anupubbena[1] paṭikkamamānā, Rohaṇa-janapade Mahā-gāmassa piṭṭhibhāge Goṭaka[2]-samudde gala-ppamāṇaŋ udakaŋ pavisitvā, tattha ṭhitā assosin' ti.

'Tuyhaŋ ṭhita-ṭṭhānato dūre Satthāraŋ passasi devate?' ti.

'Kiŋ kathetha bhante? Satthā Mahāvane dhammaŋ desento nirantaraŋ maŋ yeva oloketī ti, maññamānā ottappamānā[3] hiriyamānā[2] ūmīsu nilīyāmī' ti.

'Taŋ divasaŋ kira koṭi-sata-sahassa-devatā arahattaŋ pattā, tumhe pi tadā arahattaŋ pattā?' ti.

'N' atthi bhante: "Anāgāmi-phalaŋ patt' attha maññe" ti; n' atthi bhante: "Sakad-āgāmi-phalaŋ patt' attha maññe" ti; n' atthi bhante: "Tayo magge pattā devatā kira gaṇana-

---

[1] B anukkamena. [2] B omits. [3] B okappamānā.

pathaŋ atītā sot' āpannā jāt' attha maññe" ' ti: devatā taŋ divasaŋ sot' āpatti-phalaŋ pattattā harāyamānā: 'Apucchitabbaŋ pucchati ayyo' ti āha.

Tato naŋ so bhikkhu āha: 'Sakkā pana devate tava attabhāvaŋ dassetun?' ti.

'Na sakkā bhante sakalaŋ kāyaŋ dassetuŋ, aṅguli-pabbamattaŋ dassessāmi ayyassā' ti, kuñcika-chiddena aṅguliŋ anto-leṇâbhimukhaŋ akāsi. Canda-sahassa-suriya-sahass uggamana-kālo viya ahosi. Devatā[1]: Appamattā bhante hothā ti, dahara-bhikkhuŋ vanditvā agamāsi.

Evaŋ imaŋ suttaŋ devatānaŋ piyaŋ manāpaŋ mamāyanti naŋ devatā ti.

Iti Sumaṅgala-vilāsiniyā Dīghanikāy' aṭṭhakathāya
Mahā-samaya-sutta-vaṇṇanā niṭṭhitā.

---

[1] B devadhītā.

INDEX

APPENDIXES

APPENDIX I

Some Readings of the Siamese edition (K)
and of DAṬ MSS.

[DAṬ *stands for* " All DAṬ MSS."]

353. 26 so K, DAṬ *pāṭimokkh' uddesā* for *uposath' uddesā.* Five *uddesas* at Kkvt 2 ; **372.** 17 K, DAṬ *ca* for *va* ; **386.** 3 DAṬ *garukaṁ* ; **404.** 20 K *sukhataraṁ* ; **419.** 22 for *anvāsanno* K reads *ajjhāpanno,* some DAṬ MSS. *anvāsato,* others *anvāsatto* ; **430.** 19 for *evaṁ* K, DAṬ *eva* ; 23 K, DAṬ omit *na* in *Cavāmī ti na* ; **456.** 18 K, DAṬ *vilātan* ; **460.** 25–26 K reads *dassanaṭṭhena cakkhuṁ ñātakaraṇaṭṭhena ñāṇaṁ,* some DAṬ MSS. also *ñātakara-*, others *ñāṇa-* ; **483.** 28 DAṬ *gāravavacanaṁ* for *garuvacanaṁ* ; **485.** 9 K, DAṬ (except P) agree on *suttantakhandhaṁ* ; **501.** 35 K, DAṬ give *sampayuttakā khandhā* ; **505.** 25 K *saññā* for *ñāṇaṁ* ; **511.** 5 K also *subhakiṇhā* ; **516.** 13 K, DAṬ *ucchindissāmi* ; 22 DAṬ *āṇā ti jānāti* but not K ; 23 K gives the words that are in brackets in DA ; **524.** 13 K *vajjisannipāte,* DAṬ *-sattake* ; **545.** 10 K, DAṬ *-dassanaṁ* ; **556.** 24 DAṬ *bahujanābhi-* ; **562.** 17 *ca* to read *va* with K ; **568.** 25 K, DAṬ *bhuttapaccayā* ; **569.** 2 K *sītala-*, DAṬ *tanusītala-* ; **571.** 18 D, K, DAṬ *dhamme* ; **572.** 22 as DAṬ comments on *saṁvare* the B v.l. (and so K) should be taken to the text ; **573.** 11 K *ṭhitā sālā ti vuttaṁ,* DAṬ *ṭhitasākhā ti pi vuttaṁ* ; **576.** 15 K *haritāla-añjana-rajata-suvaṇṇa-cuṇṇāni sabbadibba-gandha-* ; **581.** 5 K, DAṬ *parabhāgaṁ* ; **585.** 15 K *-giriṁ ussādento,* some DAṬ MSS. *osādento,* others *osārento* ; **587.** 11 K *niccappayodhitān' eva,* DAṬ MSS. *nicca-*, *niccaṁ, nica-* ; **589.** 11 K *aṭṭhānabhāvato c'eva,* DAṬ MSS. *atthābhāvato, etthā-*, *atta-*, *attā-* ; **595.** 5 *-viharato,* K and most DAṬ MSS. *-rahito* ; 18 K *asallīnenā ti asaṅkuṭitena suvikasiten' eva* and most DAṬ MSS. *suvikasiten' evā ti* ; **596.** 2 K, DAṬ *cullak' addhānaṁ* ; **599.** 32 K *nāḷiyā vāpakena* ; **602.** 4 K *kāyasakkhiṁ* for *ñeva sakkhiṁ* ; **607.** 20 K *satthā pana*

sayam eva āgantvā ; **608.** 35 K *paṭissuṇitvā ti tato tato*, DAṬ *tato tato* ; **622.** 3 K Arindamo ; **626.** 34 K *sattadhā vihatassa*, most DAṬ MSS. *satavihatassa*, one gives *satavāravihatassa* ; **639.** 1 K *tassaṁ* for *sayaṁ* ; **640.** 30 K and two DAṬ MSS. *-viññāpano* ; **649.** 24 K, DAṬ *racento* for *naccanto* ; **663.** 1 K, DAṬ *ṭhapesi* ; 2 K, DAṬ *tikkhattuṁ* for *dvikkhattuṁ* ; 27 K also *brahmuno* ; **670.** 36 K *vivaṭṭa-katha*, most DAṬ MSS. *avatthāna-*, one gives *vavatthāna-* ; **681.** 5 K, DAṬ *taṇhā-ejāya abhāvena anejā* ; **685.** 18 K, DAṬ *sattariṁ* ; **692.** 35 K Brahmāno.

CONTRACTIONS USED IN APPENDIX II

A.	Aṅguttara-nikāya
AA.	Commentary (Comy.) on A.
Ap.	Apadāna
ApA.	Comy. on Ap.
Bu.	Buddhavaṁsa
BuA.	Comy. on Bu.
D.	Dīgha-nikāya
DA.	Comy. on D.
Dh.	Dhammapada
DhA.	Comy. on Dh.
ItA.	Itivuttaka Comy.
Jā.	Jātaka
KhpA.	Khuddakapāṭha Comy.
M.	Majjhima-nikāya
MA.	Comy. on M.
Mhbv.	Mahābodhivaṁsa
MhvA.	Mahavaṁsa Comy.
Miln-ṭ.	Milinda-ṭīkā
Nd.	Niddesa
Pug.	Puggalapaññatti
PvA.	Petavatthu Comy.
S.	Saṁyutta-nikāya
SA.	Comy. on S.
Sn.	Suttanipāta
SnA.	Comy. on Sn.
Sta.	Sutta
Thag.	Theragāthā
ThagA.	Comy. on Thag.
Ud.	Udāna
UdA.	Comy. on Ud.
VA.	Comy. on Vin.
Vbh.	Vibhaṅga
VbhA.	Comy. on Vbh.
Vin.	Vinaya-piṭaka
Vism.	Visuddhimagga
VvA.	Vimānavatthu Comy

APPENDIX II

QUOTATIONS AND REFERENCES TRACED

Kassapasīhanāda

349,	16–	*Cf.* MA. iii. 46 *f.*
350,	2	
353,	15	*Cf.* MA. i. 203, KhpA. 143
	18	*Cf.* Vism. 693
	22–26	*Cf.* Vism. 7, MA. i. 62, SA. ii. 253, SnA. 8
354,	14–	*Cf.* MA. ii. 43 *ff.*
357,	12	
361,	22	*Cf.* MA. ii. 7, 27
362,	14–	*Cf.* MA. iii. 105 *ff.*
364,	8	
362,	19	Vin. i. 69
363,	2	VA. 993

Poṭṭhapāda

365,	10–23	*Cf.* MA. iii. 266
	21	M. ii. 22 ; *cf.* DA. 32
366,	27–	*Cf.* MA. iii. 221
367,	8	
370,	6	*See* Jā. v. 152 *ff.*
371,	25	A. i. 234

Subha

384,	7–	*Cf.* MA. v. 8–10 ; *also*
385,	15	MA. iii. 443
384,	13	MA. v. 8 ; *cf.* DhA. ii. 25

Kevaṭṭa

388,	2	MA. iii. 52
394,	7	Nd. ii. 245

Tevijja

401,	18–	MA. iii. 425 *f.*
402,	2	
403,	8	AA. iii. 406
	9	*Cf.* Vin. i. 290

403,	11	S. i. 3, 62, Jā. iv. 487
	13	M. iii. 255
	14[1]	D. ii. 293, M. i. 57, S. iv. 111, A. iii. 323, Vbh. 193, *etc.*[2]
	15[3]	Dh. 53
	17–24	AA. iii. 406 *f.*
	27	*Cf.* M. i. 205
406,	27	D. Sta. 27

Mahāpadāna

407,	3	*Cf.* SnA. 403, UdA. 203
410,	15	Sn. 875
	17	D. ii. 225, M. iii. 65, A. i. 27
	21– 411, 18	*Cf.* BuA. 131, 191, 252, ApA. 541
413,	10	*Cf.* SA. ii. 160
415,	23 *f.*	*More* paricchedas *at* BuA. 2 *f.*
	24	*Cf.* Jā. i. 41, BuA. 236
416,	16	*Cf.* BuA. 296, Bu. xx. 28, Jā. i. 41
417,	5	Bu. xxi. 20, Jā. i. 41
	15	Bu. xxii. 23, Jā. i. 42
	17	M. i. 333, S. ii. 191, Bu. xxiii. 20, Jā. i. 42
	25	Bu. xxiv. 22, Jā. i. 43
	27	Bu. xxv. 30, Jā. i. 43
418,	18	*Cf.* DhA. i. 96, ThagA. iii. 95
	28– 421, 16	*Cf.* AA. i. 292 *ff.*, UdA. 217, ThagA. iii. 111
424,	9–14	BuA. 131
425,	6–17	BuA. 131
	26– 442, 25	*Cf.* MA. iv. 167–189
438,	6–11	*Cf.* Jā. i. 52
439,	7–14	*Cf.* Jā. i. 53
443,	26	KhpA. 170, UdA. 304

---

[1] antam antaguṇaṁ . . .

[2] See PTC. I, p. 167, *s.v.* antaguṇaṁ.

[3] kayirā . . .

445,	15–	*Cf.* MA. iii. 375–386
452,	13	
448,	11	*Cf.* D. iii. 151
	27	(?)
453,	1–31	*Cf.* MA. iii. 382 *f.*
454,	3	*Cf.* SA. ii. 20, BuA. 236
457,	16, 17	Thag. 73
	26–	*Cf.* BuA. 237 *f.*
458,	18	
459,	29–	*Cf.* SA. ii. 115 *f.*
460,	18	
461,	1	M. i. 262
	15	M. i. 264
464,	13–	*Cf.* VA. 961 *ff.*, MA. ii. 174 *ff.*
471,	6	
471,	32–	*Cf.* MA. iii. 89–92, AA. iv. 99 *ff.*, UdA. 281 *ff.*
473,	8	
472,	33	(?)
473,	7	S. iii. 69

Mahānidāna

481,	3–	*Cf.* MA. i. 225–227
483,	28	
483,	13	(?)
	30–	*Cf.* VA. 129, MA. i. 110 *f.*, SA. i. 16 *f.*, AA. ii. 104
484,	12	
483,	30	*Cf.* A. ii. 74
485,	24–	*Cf.* SA. ii. 86 *ff.*
496,	23	
488,	17–	*Cf.* AA. i. 287 *ff.*, BuA. 190 *ff.* ; *also* Bu. xi
491,	30	
492,	27	*Cf.* Miln-ṭ. 7, 21
496,	15	*Quoted also* SnA. 426, UdA. 270
499,	8–	*Cf.* AA. iv. 188 *ff.*, VbhA. 512 *f.*
500,	11	
499,	17	M. iii. 233
	19	Nd. i. 266

499,	22	D. ii. 277
500,	15–17	*Cf.* ItA. ii. 19
507,	11	A. v. 113, *quoted* DA. 126
	14	A. v. 116, *quoted* DA. 126
	18	(?) *quoted* DA. 126
	23	(?)
508,	8	*Cf.* M. i. 141, S. iv. 129
510,	1	S. i. 209
512,	24	Pug. 14, 73 ; *cf.* MA. iii. 188
513,	31– 27	MA. iii. 255–257
513,	2–25	*Cf.* AA. ii. 75 *f.*

Mahāparinibbāna

516,	2	*Cf.* MA. ii. 63, AA. ii. 295
516, 529,	4– 22	*Cf.* AA. iv. 9–23
516,	10	S. v. 453
528,	31	M. i. 161
529,	1	M. i. 249
	22	*Cf.* MA. iii. 325 *f.*, AA. iii, 257
530,	6	VA. 788
531, 537,	24– 19	MA. ii. 395–401
538,	5	D. Sta. 28
542,	7– 28	*Cf.* UdA. 409 *ff.*
540, 542,	3– 29	*Cf.* VA. 1095 *f.*
542,	28	*Cf.* Vin. i. 230, Ud. 90
	31	*Cf.* DA. 856
543,	33– 5	*Cf.* AA. iii. 1
543, 544,	9– 21	SA. iii. 281 *f.*
544,	22–28	*Cf.* SA. ii. 74, iii. 276 *f.*
	25	Vism. 198

545,	9–22	*Cf.* VA. 1096 *f.*
546, 13– 549, 4		SA. iii. 201–205
549, 8– 553, 37		*Cf.* SA. iii. 213 *ff.*, UdA. 322, PvA. 158
554, 19– 558, 11		*Cf.* SA. iii. 251–255, AA. iv. 148–154, UdA. 322–330
558,	12–28	AA. iv. 154 *f.*
559,	26	Ap 65[28]
561, 14– 562, 32		*Cf.* MA. iii. 257–260, AA. ii. 73–75, iv. 143–145
564,	4–12	SA. iii. 224
	16	VA. i. 191
	24 *f.*	*Cf.* MA. ii. 420 *f.*
565, 16– 567, 1		*Cf.* AA. iii. 158 *ff.*
567,	3 *ff.*	*Cf.* VA. 230 *ff.*
	10–12	Vin. i. 250–251
	17	A. ii. 46
	19 *ff.*	AA. ii. 308 *f.*
568,	9–17	*Cf.* UdA. 399
	24–27	*Cf.* UdA. 401
569,	1–3	*Cf.* UdA. 402 *f.*
571, 23– 572, 28		*Cf.* UdA. 405 *ff.*
574, 18– 575, 13		*Cf.* UdA. 403 *f.*
578,	20	*Cf.* AA. ii. 203, iii. 117, 164, 289
583,	6	A. iii. 69
	16	S. iv. 111
584,	8	Vin. ii. 120, 148
586,	22, 23	*Cf.* Jā. i. 391
589,	6–12	MA. ii. 234
	16	*Cf.* M. i. 63, A. ii. 238, Pug. 63, MA. ii. 4 *f.*
	21	*Cf.* MA. ii. 5
592,	19	Vin. ii. 287
	22	VA. 1296

593,	8	(?). *Cf.* DhA. ii. 110 *ff.*
	10–30	AA. iii. 107 *f.*
595,	10	*Cf.* AA. iii. 19

Mahāsudassana

616, 617,	26– 10	*Cf.* AA. iv. 130 *f.*
617,	1–6	*Cf.* MA. ii. 300, SA. i. 191, VvA. 37, MhvA. 518
	7, 23	*Quoted* KhpA. 176
628,	14– 12	*Cf.* MA. iv. 214–230
617, 628,	34– 10	*Cf.* Mhbv. 67–78
628,	13–18	MA. iii. 306 ; *cf.* AA. ii. 260, iii. 257
630,	30	*Cf.* AA, iv. 155

Janavasabha

639,	28	*Cf.* DA. 433
640,	24	*Cf.* DA. 647
	29	*Cf.* DA. 282
641,	29– 5	*Cf.* MA. iii. 394
643,	16	*Cf.* MA. i. 64
645,	22	S. v. 6

Mahāgovinda

647,	2	*Cf.* DA. 640
	17 *ff.*	*Cf.* UdA. 175
	24–26	*Cf.* MA. ii. 126, AA. ii. 377
653,	23	Vin. i. 220
654,	26	*Cf.* DhA. iii. 186
655,	5	DhA. iii. 188
656,	31	VbhA. 494
659,	4	*Cf.* M. iii. 65, A. i. 27

Mahāsamaya

672, 681,	2– 11	SA. 67–77
672,	3–4	D. i. 93